PRAELECTIONES

THEOLOGICAE

QVAS

IN COLLEGIO ROMANO S. I.

HABEBAT

IOANNES PERRONE

E SOCIETATE IESV

IN EOD. COLL. THEOL. PROF.

VOL. VII.

ROMÆ MDCCCXXXVIIII.

IN COLLEGIO URBANO DE PROPAGANDA FIDE.

TRACTATUS

DE

INDULGENTIIS

TRACTATUS
DE INDULGENTIIS

PROOEMIUM

1. Per poenitentiae Sacramentum culpam nobis ac poenam aeternam remitti, nec tamen semper condonari totam poenam temporalem peccatis nostris debitam in superiori tractatu ostendimus. Verum enim vero cum satisfactiones quas Deo persolvimus adeo exiguae sint atque a gravitate noxarum adaequanda longissime distent, Deus qui est misericordiarum pater huic insufficientiae providit, facta Ecclesiae potestate indulgentias largiendi in supplementum ac subsidium poenitentiae nostrae.

De his indulgentiis dicere in praesentia aggredimur tum adversus Montanistas, Waldenses ac Wicleffitas, tum adversus Protestantes. Notum est istorum parentem, Lutherum, ex harum in Germania publicatione insurgendi adversus Ecclesiam occasionem nactum esse; hujus furorem Calvinus imitatus mirum est quot in indulgentias dicteria evomuerit (a). Hi porro ipsam facultatem concedendi indulgentias earumque utilitatem inficiati sunt una cum asseclis suis. Jansenistae autem ac neoterici non pauci germanam earum notionem temerarunt. Adversus utrosque propterea catholicae ac sincerae doctrinae de indulgentiis vindicias sumere cogimur, ut absoluta evadat haec commentatio.

2. Est autem indulgentia: " Remissio poenae temporalis adhuc post absolutionem sacramentalem peccatis debitae,

(a) In *Inst.* lib. III. cap. V. §. 2. parum ei fuit vocare indulgentias *sordes*, *imposturas*, *furta*, *rapacitates*, aliisque probris ac contumeliis afficere, sed praeterea eas describere contendens: " sunt autem illae (indulgentiae), inquit, Sanguinis Christi profanatio, Satanaeque ludibrium, quo christianum populum a Dei gratia, a vita quae est in Christo, abducant, et a vera salutis via avertant ".

in foro interno coram Deo valida, facta per applicationem thesauri Ecclesiae a superiore legitimo ,,. Cujus definitionis si verba perpendantur singula patebit 1. quaenam sit vera ac praecipua indulgentiae natura ac notio, quae versatur solum circa poenam temporalem peccatis nostris debitam extra forum conscientiae remittendam, suppositis debitis dispositionibus in subjecto, et debita auctoritate in conferente; 2. ejusmodi poenae remissionem non excludere satisfactiones nostras, sed eas supponere, ideoque indulgentiam spectari debere veluti supplementum satisfactionum nostrarum, saltem sacramentalium, earumque ad quas nos excitat ipsa interior animi dispositio quae inest sincerae conversioni (a); 3. non esse indulgentiam simplicem cano-

(a) Talem esse Ecclesiae mentem in indulgentiarum largitione constat ex lib. I. epist. XXXIV. s. Gregorii VII. qui Remigio episcopo plenariam indulgentiam exposcenti rescripsit "Absolutionem peccatorum tuorum, sicut rogasti, auctoritate Principis Apostolorum fulti, tibi mittere, dignum duximus; *si tamen, bonis operibus inhaerendo, commissos excessus plangendo, quantum valueris*, corporis tui habitaculum Deo mundum templum exhibueris ,,. Card. Baronius ad an. 1073. n. 71. postquam eam sententiam exposuit; " Ut appareat, inquit, Sedis Apostolicae indulgentias illis communicari, qui quantum suppetunt vires, bene operari non praetermittunt; non autem ignavis, otiosis, ac negligentia torpescentibus ,,. Nec vacat alias ad id conficiendum congerere auctoritates, cum unanimes Theologi in ea sententia sint. Ne tamen praestitutos limites praetergrediamur juverit hic exscribere quae habet Bened. XIV. Instit. LIII. " Card. Cajetanus ad obtinendam indulgentiam censuit non modo praescriptis operibus satisfaciendum, sed etiam necessario deliberandum, salutari poenitentia criminum labes peculiariter expiare. Card. Cajetanum Navarrus quoque sequitur; licet alii plures eam sententiam nequaquam probent; et nos ipsi, quibus opinionum novitas displicet, illam pariter omittamus. Nullum quippe diploma Pontificium pro concedendis indulgentiis unquam vidimus, in quo ea singularis conditio praeferatur. Singulis tamen Card. Bellarmini doctrinam proponendam ducimus: *Accipiunt prudentes christiani indulgentias, ut simul etiam studeant dignos poenitentiae fructus facere.* Illam Card. Pallavicinus cum de usu indulgentiarum sermonem habet his verbis explicat: *Neque sane fideles indulgentiarum causa negligentes fiunt, ut pro expurgandis criminibus alia pietatis opera Deo minime persolvant. Cum enim ancipites sint utrum reipsa indulgentiam sibi meruerint, stimulo quodam incitantur, ut pro caelesti hoc thesauro tutius comparando varias salutaris poenitentiae rationes aggrediantur; ex alia parte injuncta pietatis opera, si fiant, studium religionis adaugent* ,,.

nicae poenitentiae relaxationem in foro dumtaxat externo validam, verum etiam in foro interno et coram Deo, seu esse remissionem partialem aut totalem illius satisfactionis quam ob patratas culpas sive in hac, sive in altera vita persolvere divinae justitiae tenemur; 4. non solum turpiter errasse Waldenses, Wicleffitas, Lutheranos et Calvinistas, aliosque qui ab istis orti sunt facultatem Ecclesiae a Christo datam esse concedendi indulgentias denegantes, sed et cum iisdem haereticis graviter lapsos esse Jansenistas, Pistorienses, nonnullosque scriptores neotericos tum circa indulgentiarum notionem, dum eas coarctant ad solam poenitentiae canonicae relaxationem; tum circa thesaurum Ecclesiae quem velut scholasticorum commentum traducunt; tum circa indulgentiarum valorem quoad animas defunctorum, quem nullum esse autumant; 5. denique ex eadem definitione patebit quo loco haberi debeant tot illae haereticorum atque incredulorum calumniae et scommata quibus etiamnum indulgentias, earumque dispensationem insectantur tanquam omnis *moralitatis*, ut ajunt, eversivas, quaeque omnem peccandi licentiam tribuant; quidque sentiendum sit de indulgentiis illis quas passim pleno ore Protestantes *per anticipationem* dari in Ecclesia Romana adhuc effutiunt (a).

3. Haec summa doctrinae catholicae est circa indulgentias, cui vindicandae operam navare constituimus. Ne tamen in

(a) Ut specimen aliquod exhibeam de anticipatis judiciis quibus plerique Protestantes laborant circa doctrinam catholicam de indulgentiis, non equidem alienum aliquem, sed hominem protestantem testem dabo, qui in *Revisione Britannica* Tom. III. an. 1829. p. 101. seq. scribit, "Angli etiam doctiores in deploranda versantur ignorantia dogmatum christianae religionis; ex. gr. nemo fere unus invenitur, incipiendo a poëta laureato (Southey) usque ad infimum paroeciae clericum, qui fidem non praestet *indulgentiis per anticipationem*. Attamen non solum non conceduntur ejusmodi indulgentiae, sed vetitae praeterea sunt et proscriptae veluti contrariae principiis fundamentalibus Ecclesiae Romanae". Qui deinde ibidem subjicit anecdoton quoddam suum de colloquio circa confessionem cum matrona romana habito cum Romae versaretur, ut ostendat nullam a catholicis, imo et sacrilegam eam confessionem censeri, quae absque *sincerae conversionis* proposito peragatur.

hac satis difficili discussione ea quae fidei sunt permisceamus aut cum iis, quae tantum sunt fidei proxima, aut cum iis, quae libere in scholis catholicis agitantur, juverit alia ab aliis accurate secernere.

4. Duo itaque in iis quae ad indulgentias pertinent de fide sunt, ac 1. potestatem esse in Ecclesia concedendi indulgentias divinitus ei traditam; 2. indulgentiarum usum Christiano populo maxime salutarem esse.

5. Fidei vero proximum est 1. fidelibus per indulgentias relaxari poenas pro peccatis remissis Deo debitas; 2. has item indulgentias applicari posse animabus in purgatorio detentis, seu valere per modum suffragii quoad animas defunctorum; 3. dari praeterea in Ecclesia thesaurum, seu collectionem meritorum seu satisfactionum Christi, sanctorum ac electorum omnium, cujus dispensatio ad eandem Ecclesiam et Romanum Pontificem, nec non ad episcopos singulos pro diversa ratione pertineat (a).

6. Quod vero spectat ad interiores animi dispositiones suscipientium, ad indulgentias speciales earumque fructum, ad applicationis modum, aliaque non pauca, intra scholarum septa continentur haec omnia, quae unusquisque majori minorive probabilitate tuetur.

7. Nostrum igitur erit primo adversus heterodoxos fidei dogmata propugnare; deinde germanam doctrinam catholicam vindicare adversus Jansenistas eorumque asseclas; tertio demum nonnulla adjicere scholia ad ea quae adhuc circa indulgentias illustranda supersunt juxta verisimiliores probatissimorum scriptorum sententias.

(a) Cf. Veronium *Regula Fidei* Cap. II. §. 4. Bossuet Exposition de la doctrine de l' église cath. §. VIII. Petrum Ballerium *Praelectio* III. in 1. p. *Summae Theologic.* s. Antonini, quae est de *indulgentiis* Cap. I. §. 2. opp. s. Antonini edit. Veron. 1740. Parte I.

PROPOSITIO I.

Est in Ecclesia potestas a Christo concessa conferendi indulgentias, earumque usus est Christiano populo maxime salutaris

8. Utraque propositionis pars, uti innuimus, de fide est; expresse enim concilium Tridentinum sess. XXV. in decreto de indulgentiis haec habet: " Cum potestas conferendi indulgentias a Christo Ecclesiae concessa sit, atque hujusmodi potestate, divinitus sibi tradita, antiquissimis etiam temporibus illa usa fuerit, sacrosancta Synodus indulgentiarum usum Christiano populo maxime salutarem, et sacrorum conciliorum auctoritate probatum, in Ecclesia retinendum esse docet et praecipit, eosque anathemate damnat, qui aut inutiles esse asserunt, vel eas concedendi in Ecclesia potestatem esse negant ,, ; atque in fidei catholicae professione a Pio IV. edita fidelis quilibet profiteri tenetur "indulgentiarum potestatem a Christo in Ecclesia relictam esse, illarumque usum Christiano populo maxime salutarem esse,,.

9. Atque ut a priori propositionis parte exordiamur, Christum hanc facultatem Ecclesiae reliquisse relaxandi poenas temporales peccatis nostris debitas tum sacrae litterae, tum perpetua et constans ejusdem Ecclesiae praxis luculentissime evincunt; Matth. enim XVI. 19. ait Christus Petro: " Tibi dabo claves regni caelorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis: et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in caelis ,, ; rursum ibid. XVIII. 18. ita Apostolos omnes affatur: " Quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in caelo; et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in caelo ,,. Unde sic: si Christi verba in amplissima sua significatione accipiantur, non solum solutionem a culpa et poena aeterna significant, verum etiam a poena temporali, quae culpa et poena aeterna dimissis, luenda superest. Jam vero ad solam

culpae ac poenae aeternae solutionem coarctari debere Christi verba numquam evincent adversarii. Nam haec circumscriptio sive coarctatio neque ex verbis ipsis, neque ex orationis serie, neque ex aliis scripturae locis colligi potest, cum verba et contextus cuilibet restrictioni repugnent, neque ulla queant loca scripturarum proferri quae limitationem potestatis inducant. Sed neque ex traditione aut sensu Ecclesiae ejusmodi limitatio erui potest, cujus potius auctoritas et praxis contrarium evincunt, ut mox ostendemus; neque denique ex ratione, quae nullam in hac concessione invenit repugnantiam, cum a sola Dei voluntate ea pendeat; quin imo omnis juris regulae clamant, etiamsi verba dubia essent, cum agatur de favore, in amplissima significatione esse intelligenda, multo vero magis, si clarissima verba illa sint, prout sunt verba Christi. Ergo.

10. Insuper: qui ab alio domus claves accepit eo fine ut in domum quempiam admittat, hoc ipso facultatem accepit citius aut serius eum in domum introducendi, obstacula si quae sint tollendo, quae ab ejus ingressu impediunt. Talis porro est potestas quam per clavium metaphoram Apostolis contulit Christus; ast inter cetera impedimenta quae fidelibus moram injiciunt ingrediendi regnum caelorum est etiam poenae temporalis reatus, ergo et hunc tollendi facultatem per clavium traditionem Christus Apostolis contulit.

11. Demum; tam late patet significatio vocis *solvendi*, quam patet vox *ligandi* in adductis Christi verbis; sed vox *ligandi* sese extendit etiam ad poenas temporales satisfactorias injungendas, ergo et vox *solvendi*, ut perfecta antithesis subsistat, protendi debet ad harum poenarum remissionem.

12. Quare Apostolus ejusmodi amplissima facultate praeditus, tum incestuosum Corinthium I. Cor. V. 4. 5. judicavit " cum virtute Domini nostri Jesu tradere satanae in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini N.J.C.(a),,: tum

(a) Σὺν τῇ δυνάμει τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ.

anno vix expleto, impositam poenitentiam, quaecumque demum ea fuerit (a), eidem relaxavit rescribens II. Cor. II. 6. «Sufficit illi objurgatio haec quae fit a pluribus, ita ut e contrario magis donetis et consolemini . . . Nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi (b)». De poenitentiae sane condonatione hunc locum intellexerunt s. Jo. Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus et Occumenius ex Graecis, et s. Ambrosius ac s. Pacianus inter Latinos (c).

13. Hac eadem facultate instructa Ecclesia perpetuo ea usa est ac in praxim eam deduxit; ac 1. quidem cum ab episcopis aut presbyteris in capite quadragesimae sacramentaliter absolutos feria V. in coena Domini ab ulteriori poena episcopi absolvebant, quem usum per X. circiter priora Ecclesiae secula viguisse certissimis documentis constat (d). Sane ad hunc usum alludunt s. Ambrosius (e), Leo M. (f), nec non Concilia Carthaginiense IV. (g), et Agathense (h), ac de eo expresse loquitur Ordo Romanus (i) ut plura alia indu-

(a) Alii enim verba Apostoli *Tradere Satanae in interitum carnis* exponunt de daemonis vexatione, aut morbi afflictione, ut veteres graeci plerique; alii de excommunicatione ut fere omnes latini. Cf. Estium comment. in hunc loc. et Bernard. a Piconio.

(b) *Ἱκανὸν τῷ τοιούτῳ ἡ ἐπιτιμία αὕτη ἡ ὑπὸ τῶν πλειόνων· Ὥστε τοὐναντίον μᾶλλον ὑμᾶς χαρίσασθαι καὶ παρακαλέσαι . . . Καὶ γὰρ ἐγὼ ὃ κεχάρισμαι, εἴ τι κεχάρισμαι, δι' ὑμᾶς, ἐν προσώπῳ Χριστοῦ.*

(c) Apud citt. auct. in utrumque Apostoli locum, nec non Morinum lib. VI. *de Poenitent.* Cap. XI. §. 2. seqq. ubi copiose ostendit quid sit *tradi Satanae in interitum carnis* ex antiqua et continua Ecclesiae traditione.

(d) Cf. Euseb. Amort can. regul. *De origine, progressu, valore ac fructu indulgentiarum.* Augustae Vindel. 1735. Part. I. *Dissert. Praelim. Apologetica pro indulgentiis* §. 2.

(e) Lib. I. de *Poenit.* Cap. XV. et XVI. cf. adnotatt. edit. Maur. in haec capita.

(f) Serm. X. *de quadrag.* Cap. IV. item Serm. XI. Cap. IV. et alibi passim. edit. Ballerin.

(g) Can. LXXX. apud Harduin. *Acta Concil.* Tom. I. col. 983. Celebratum est hoc concil. an. 398.

(h) Celebrat. an. 506. can. XV. apud Hard. Tom. II. col. 999.

(i) In Biblioth. maxima PP. Lugdun. 1677. Tom. XIII. p. 699. ubi sub tit. *Ordo in quarta feria quadragesimae, quae est in capite jejunii* legitur: "In primis praemonere debet sacerdos omnes christianos . . . quatenus in capite jejunii ad veram confessionem veramque poenitentiam featinantius accedant. Denique admonendi sunt ut in coena Domini redeant ad reconciliationem". Praescribitur ibidem discre-

bia monumenta praeteream, ex quibus praeterea constat a sacerdotibus manus impositas fuisse poenitentibus quovis alio tempore.

14. Deinde hac eadem potestate antiquitus Ecclesia usa est cum ad preces martyrum episcopi in idololatriam lapsis aliisque publicis peccatoribus constitutam poenam seu satisfactionem vel ex toto vel ex parte relaxabant, ita ut haec relaxatio seu remissio valeret coram Deo. De hac praxi testis est Tertullianus (a), nec non s. Cyprianus tum in libro *de Lapsis*, tum in pluribus epistolis, in quibus nimiam interdum facilitatem hasce poenas condonandi acriter insectatur (b).

15. Tertio denique hac usa est Ecclesia facultate cum in concilio Nicaeno I. potestatem episcopis fecit benignius agendi cum poenitentibus, atque ita Can. XII. statuit: " Licebit episcopo de his aliquid humanius cogitare (c)". Ante concilium Nicaenum idipsum jam constituerat concilium Ancyranum Can. V. (d) et paulo post Nicaenum conc. Laodicense Can. II. (e) ut subsequentia alia concilia omittamus. Seculis enim quae inde secuta sunt praxim hanc obtinuisse adversarii nostri fatentur.

tio servanda in poenitentiis injungendis, et methodus exhibetur confessionis faciendae, atque absolutionis formula.

(a) In lib. ad Martyres Cap. I. adhuc catholicus scribebat: "Quam pacem quidam in Ecclesia non habentes, a martyribus in carcere exorare consueverunt". Edit. Rig. Cf. adnot. in h. l. Hanc porro consuetudinem, ut mox videbimus, idem Tertullianus Montanista effectus vehementer damnat.

(b) Sic enim inter cetera scribit s. Cypr. ep. X. *ad Martyres et Confessores* " Intelligentes et comprimentes eos, qui personas accipientes in beneficiis vestris aut gratificantur, aut illicitae negotiationis nundinas aucupantur. (En quam mature irrepserint in Ecclesia circa indulgentias abusus!)... Sed et illud ad diligentiam vestram redigere et emendare debetis, ut nominatim designetis eos quibus dari pacem desideratis ... Peto ut eos, quos ipsi videtis, quos nostis, quorum poenitentiam satisfactioni proximam conspicitis, designetis nominatim libello, et sic ad nos fidei et disciplinae congruentes litteras dirigatis". Eadem ferme scribit ep. XI. et alibi passim.

(c) Ex vers. Dionys. Exigui apud Hard. *Acta conc.* Tom. I. col. 330.

(d) Sic enim dicitur: " Penes autem episcopos erit potestas modum conversationis eorum (poenitentium) probantes vel humanius erga eos agere, vel amplius tempus adjicere " Ibid. col. 274.

(e) Ibid. col. 782.

16. Tum igitur ex Scriptura et Patribus, tum ex perpetuo et constanti Ecclesiae sensu ac praxi constat indulgentias concedendi potestatem a Christo Ecclesiae fuisse relictam.

17. Utiles porro ac maxime salutares populo Christiano ejusmodi poenae relaxationes seu indulgentias esse ex dictis consequens est. Nequit enim non esse utile ac maxime salutare populo christiano id quod Christus Ecclesiae suae dispensandum commisit, et Ecclesia juxta traditam sibi a Christo potestatem quovis tempore in fidelium commodum dispensavit, quodque valde confert ad excitandum verae poenitentiae spiritum, omniumque virtutum studium, atque ingens pro altera praesertim vita solamen animo ingerit: atqui tales sunt indulgentiae, quae non conceduntur nisi vere poenitentibus et plene contritis, quaeque propterea non parum conferunt ad fidei, spei, charitatis, devotionis, omnisque pietatis augmentum (a) uti experientia aperte ostendit, nec pauci adversarii ac increduli non semel fassi sunt (b), quae demum quod debitorum nostrorum reliquum est post sacramentales satisfactiones nostras vel ex toto vel magna ex parte expungunt.

DIFFICULTATES

18. I. Obj. adversus priorem propositionis partem 1. Verba Christi: *quodcumque solveris*, *quaecumque solveritis* referuntur ad sacramentum poenitentiae 2. per quod solum

(a) Ita siquidem loquitur Clemens VI. in Bulla Jubilaei quod indixit an. 1349. dum profitetur se indulgentias ad Romanorum preces concedere: "Ut istius populi et cunctorum fidelium augeatur devotio, fides splendeat, spes vigeat, charitas vehementius incalescat „. Apud Raynald. ad an. 1349. n. 11.

(b) Pluribus id ostendi posset incredulorum confessionibus. Verum satis hic nobis sit commemorare D'Alembert et Voltaire, qui ita in furorem sunt acti ex religiosa commotione quam in Parisiensibus excitavit jubilaeum quod concessum est Lutetiae an. 1776. ut D'Alembert illi maledixerit eo quod rebellionem quam pseudo-philosophi machinati fuerant, protraxerit ad an. 20. Voltaire vero professus sit actum esse de rebellione si unum adhuc jubilaeum celebratum esset.

uti et per alia sacramenta gratia conferri ab Ecclesia potest, nulla proinde ratione extendi possunt ea Christi effata ad potestatem largiendi indulgentias extra sacramentum. 3. Neque id melius conficitur ex facto incestuosi Corinthii, cui nullam Apostolus poenitentiam imposuerat quam propterea ei posset relaxare, sed cum ipsum excommunicasset, in communionem postea recepit. 4. Non enim ignorabat Apostolus se non posse dispensare a jure divino; cujusmodi in Catholicorum hypothesi sunt satisfactiones temporales post culpae remissionem debitae, 5. juxta illud Deut. XXV. 2. " Pro mensura peccati erit et plagarum modus ". 6. Et sane qua ratione posset Romanus Pontifex, vel episcopus solvere per indulgentias extra sacramentum, quod sacerdos jure divino, in quo nullum agnoscit superiorem, vi sacramenti ligasset? Ergo.

19. R. Ad 1. D. Ea Christi verba referuntur etiam ad Sacramentum poenitentiae, C. solum N. Respiciunt enim collationem potestatis clavium quacumque demum ratione exercendam sive per sacramentum, sive extra sacramentum, prout reipsa Ecclesia quovis tempore eam exercuit tum in ferendis censuris, tum in injungendis poenitentiis, tum in absolutione ac relaxatione ab iisdem. Nihil proinde vetat quominus dicamus clavium potestatem et usum non solum ad culpae, verum etiam ad poenae remissionem sese porrigere (a).

20. Ad 2. D. Quam proinde gratiam Ecclesia per indulgentiarum largitionem non confert, C. confert N. E Catholicis nemo unus id unquam docuit (b).

21. Ad 3. N. Ad prob. D. Id est nulla determinata poenitentiae opera imposuerat, Tr. vel C. nullam omnino poenitentiam, seu poenitentiae opera quibus se exerceret donec absolveretur ab excommunicatione cum poenitentia conjuncta cui eum Apostolus subjecerat N. Contrarium enim affirmat

(a) Cf. Bellarm. lib. II. de Indulgent. Cap. XI. n. 2. seqq.

(b) Cf. Bellarm. ibid. Cap. XII.

Apostolus scribens I. Cor. V. 14. se cum tradidisse *Satanae in interitum carnis*, quae sane minima poenitentia non erat (a). Ne autem *abundantiori absorberetur tristitia*, hujus publicae poenitentiae tempus commiseratione commotus ac divina auctoritate fretus, *in persona Christi* per indulgentiam contraxit (b).

22. Ad 4. D. Non ignorabat Apostolus se non posse dispensare a jure divino, non accepta ad id a Christo facultate, C. hac facultate obtenta N. Eadem enim ratione potuit Apostolus dispensare a satisfactionibus jure divino debitis, qua, facultate a Christo accepta, culpas remisit; sicut etiam quotidie remittit Ecclesia ipsas culpas, seu peccata quae nemo *potest dimittere nisi unus Deus*, uti dicitur Marci II. 7.

23. Ad 5. D. In foro politico seu civili pro quo lex illa lata est, C. in foro ecclesiastico, Subd. Nisi facultate divinitus collata hae plagae remittantur, C. secus N.

24. Ad 6. Resp. id posse *indirecte*, tollendo videlicet debitum, seu poenae reatum, non autem *directe* irritando senten-

(a) Cf. Christ. Lupum, qui in Dissert. *De peccatorum et satisfactionum indulgentiis* opp. edit. Ven. 1726. Tom. VI. Cap. V. auctoritate S. Cypriani fretus censet hanc poenitentiam praescriptam ac determinatam fuisse non a solo episcopo et clero, verum etiam a cunctis laicis, cum agatur de poenitentia publica; verum id intelligi debet, ut vulgo dicitur, in sensu accommodo, ita ut episcopus et clerus ex auctoritate, seu potestate a Christo accepta per illa verba: *quaecumque ligaveritis* etc. eam poenitentiam indixerint, laici vero ex quadam conniventia pastorum, seu etiam ex eorum consensu cum pastoribus. Eadem ratione Apostolus laicos etiam comprehendit II. Cor. II. cum agit de condonatione, ita tamen ut pastores ex potestate sibi a Christo collata condonaverint poenitentiam, ceteri vero fideles una cum praefectis pariter condonaverint, ast suo modo, nempe consensu, desiderio, commiseratione et precibus ad Deum fusis pro fratre peccatore.

(b) Apposite Estius *comment.* in II. ep. ad Cor v. 11. " Fit autem illud (relaxatio poenitentiae), inquit, dum per indulgentiam matris Ecclesiae, post aliquantam satisfactionem, poenitentibus relaxatur ac remittitur quod reliquum erat poenae debitae. Quam poenae relaxationem manifestius etiam declarat illud praecedens *sufficit illi*: quasi dicat: satis jam poenarum dedit, reliquum ei condonetur. Hoc enim est quod sequitur: *ita ut e contrario magis donetis*; veluti si sonte quopiam per sententiam judicis ad quadraginta plagas condemnato, post tricesimam plagam dicat judex: sufficit, aut, satis est: non quod sententiae sit satisfactum, sed quia vult uti clementia, reliquum plagarum numerum ei gratiose remittens ,,.

tiam sacerdotis. Addo, saltem juxta praesentem praxim, neque Rom. Pontificem, neque episcoporum quempiam per indulgentias a satisfactione sacramentali peccatorem eximere (a), ideoque falso laborare supposito hanc expostulationem.

25. II. Obj. adversus alteram propos. partem. 1. Indulgentiarum existentia conciliari nequit cum ullo sanae ethices, seu, ut ajunt, moralitatis principio. 2. Quamvis enim ut minimum abusivae spectatae fuerint indulgentiae quae conceduntur per alicujus injuncti pii operis executionem, quis in animum inducat suum, quod aliquis levissimis actibus exterioribus, e. g. osculo impresso cruci quae in amphitheatro Flavio erecta est, possit lucrari singulis vicibus dies ducentos indulgentiae? Aut lucrari quispiam possit tanta facilitate indulgentias plenarias quibus Ecclesiae in Italia passim redundant? 3. Quomodo haec conciliari queunt cum Dei justitia, vel cum ipsius misericordia relate praesertim ad eos quibus adeo acerba punitio reservata est, eo quod ratione aut loci aut temporis aliorumque adjunctorum mediis adeo facilibus ad eas lucrandas destituti fuerint (b)? Ergo.

26. R. ad 1. N. Siquidem apprime conciliatur cum omnibus sanae ethices principiis indulgentiarum existentia, dummodo vera ac germana teneatur indulgentiae notio quám ab initio dedimus. Haec enim in primis supponit obligatio-

(a) Dixi: *Saltem juxta praesentem praxim*. Interdum enim morem obtinuisse ut indulgentia etiam conferretur ad relaxandam poenitentiam sacramentalem colligitur ex iis, quae scribit Morinus *de Poenitent.* lib. X. cap. XXII. §. 10. et 11. Certe, adversariis fatentibus, satisfactiones quas olim fideles exhibebant antequam absolverentur quasque ipsis vel episcopi vel presbyteri injungebant cum eis poenitentiam dabant, erant sacramentales, attamen has ipsas satisfactiones per indulgentiam episcopi relaxabant. Haec animadversio peculiarem vim habet adversus Jansenistas, qui contendunt olim *semper* satisfactionem praeire consuevisse absolutioni. Ex quo etiam colligitur ratione prorsus ineluctabili indulgentiam esse remissionem poenae temporalis coram Deo validae, uti sequenti propositione ostendemus, ita tamen ut haec relaxatio coram Deo effectum non obtineret nisi post remissam culpam per sacramentalem absolutionem.

(b) Ita Sismondi *Hist. des Républ. Ital.* T. XVI. ch. CXXVII. p. 417.

nem satisfactionis sacramentalis in eo qui eam lucrari intendit, peccatorum contritionem, poenitentiae omniumque virtutum studium, et statum gratiae seu sanctitatis. Nisi proinde vera praecesserit cordis conversio quae involvit desiderium, saltem ex poenitentiae virtute, satisfaciendi quantum in se est divinae justitiae ob scelera admissa, frustra quis indulgentiam se adeptum esse existimaret (a).

27. Ad 2. D. Spectatis illis actibus in se absque interioribus necessariis dispositionibus quas recensuimus, Tr. vel C. una cum illis dispositionibus N. Ejusmodi enim actus, quos exteriores adversarii vocant, numquam sejungi possunt aut debent ab interioribus dispositionibus quas ipsa indulgentiarum natura postulat et expresse exigunt qui indulgentias largiuntur. His autem positis levitas seu potius facilitas operis injuncti est tandem quaedam quasi illecebra, qua fideles adducantur ad eas dispositiones sibi comparandas, ut ipsa experientia ostendit.

28. Ceterum hic obiter observamus 1. adversarios qui nobis exprobrant indulgentiarum excessum veluti contrarium principiis moralitatis splendidum praebere testimonium doctrinae catholicae circa necessitatem satisfactionis, cujus indulgentia non est nisi diminutio quaedam; 2. non posse

(a) Optime Massillon in *Mandement pour la publication du Jubilé* 15. *Nov.* 1724., " Ne nous flattons point, inquit, que nos fautes soient expiées si elles n'ont pas été détestées; ne croyons pas, que les graces de l' Eglise nous aient purifiés, si elles ne nous ont pas changés, ne comptons sur son indulgence qu' autant que nous pouvons compter sur un sincère repentir ,,. Et Bossuet pariter in *Instructions nécessaires pour le Jubilé* art. I. " Mais il se faut, scribit, bien garder de s' imaginer que l' intention de l'Eglise soit de nous décharger par l' indulgence de l'obligation de satisfaire à Dieu; au contraire l' esprit de l' Eglise est de n' accorder l' indulgence qu' à ceux qui se mettent en devoir de satisfaire de leur côté à la justice divine, autant, que l' infirmité humaine le permet: et l' indulgence ne laisse pas de nous être fort nécessaire en cet état, puisqu' ayant, comme nous avons, tant sujet de croire, que nous sommes bien éloignés d' avoir satisfait selon nos obligations, nous serions trop ennemis de nous-mêmes, si nous n' avions recours aux grâces et à l' indulgence de l' Eglise ,,. Haec tamen intelligi debent juxta ea, quae ex Benedicto XIV. paulo ante attulimus.

eosdem nobis hunc excessum objicere, quin totum evertant protestantismi seu reformationis principium de sola fide justificante absque bonorum operum necessitate; 3. vel amplissimam indulgentiam concessam ob injunctum vel minimum pietatis opus optime conciliari cum moralitatis principiis; Dei enim justitia conciliatur cum poenarum remissione obtenta sub conditionibus a nobis recensitis. 4. Animadvertimus demum indulgentiarum excessum, si forte sit aliquis, non rem ipsam impetere, sed modum tantum seu facilitatem eas concedendi, qua fit ut disciplina enervetur (a). Omissis porro veterum Patrum, Cypriani praesertim, testimoniis quibus in nimiam facilitatem invehebant, conciliorum oecumenicorum et Romanorum Pontificum sanctionibus quibus eam coërcuerunt, ita loquitur concilium Tridentinum sess. XXV. in Decreto de indulgentiis: " Sacrosancta synodus . . . in his (indulgentiis) tamen concedendis moderationem, juxta veterem et probatam in Ecclesia consuetudinem, adhiberi cupit; ne nimia facilitate ecclesiastica disciplina enervetur ,,.

29. Ad 3. Resp. facillime illa omnia conciliari si observetur 1. vix quemquam reperiri, qui mediis omnibus de-

(a) Sismondi est protestans seu potius calvinianus genevensis, qui propterea profitetur dogma proprium suae sectae de inutilitate bonorum operum, praesertim vero satisfactionis peccatis debitae. Hoc vero principio admisso, non solum via sternitur ad omnigenam impietatem, ut suo loco ostendimus cum ageremus de justificatione in tract. de Gratia, sed praeterea os obstruitur omnibus protestantibus dum adversus indulgentias debacchantur. Quo enim jure ipsi insurgunt in Ecclesiam eo quod sub quibusdam conditionibus quae complectuntur interiores animi dispositiones et pia opera externa, remittat partem, vel etiam totum quod reliquum superest illius poenae temporalis, cujus debitum ipsi omnino eliminant? Si logici esse amant, debent potius commendare miram hanc catholicae doctrinae oeconomiam, qua fit ut retrahatur Christifidelis ab excessibus in quos facile rueret absque poenae temporalis satisfactione, deinde alliciatur ad resipiscentiam per veram conversionem si forte deliquerit. Hinc recte comes de Maistre in suis *Soirées de saint Pétersbourg*. Tom. II. dix. entret. scribit: " Et quelle belle loi encore, que celle qui a mis deux conditions indispensables à toute *indulgence*, ou *rédemption secondaire*: mérite surabondant d' un côté, bonnes oeuvres prescritea et pureté de conscience de l'autre! Sans l' oeuvre méritoire, sans *l' état de grâce*, point de rémission par les mérites de l' innocence. Quelle noble émulation pour la vertu! Quel avertissement et quel encouragement pour le coupable! ,,

stitutus sit ad sacras indulgentias lucrandas ; 2. posse divinam bonitatem supplere mediis interioribus extraordinariis defectui mediorum ordinariorum, cum aliquis sincero desiderio flagrat bonum aliquod adipiscendi supernaturale. Quis enim dubitat Deum posse aut uberiorem charitatem, aut intensiorem dolorem et contritionem his, qui ita animo comparati sunt ac mediis externis sunt destituti, communicare?

30. Inst. Negari non potest indulgentias cedere in destructionem non autem in aedificationem fidelium ; 1. quia eos avertunt a poenis consectandis contra exemplum Christi et Sanctorum ; 2 quia eos inducunt ad satisfactionem alienam quaerendam quin amplius solliciti sint piis operibus satisfacere ex propriis, quod est contra perfectionem ; 3. quia eos revocant ab eleemosynis, jejuniis, orationibus frequentandis in quibus poenitentiae ac satisfactionis opera consistunt ; 4. quia in ipsis negligentiam fovent in propriis peccatis expiandis, peccati horrorem minuunt, spiritum poenitentiae extinguunt, facilemque ad peccatum reditum efficiunt. 5. Quis itaque sobrius indulgentiarum dispensationem non execretur tanquam indignam Christi sanguinis profanationem ; 6. tanquam medium a Romanis Pontificibus ad emungendas pecunias inventum, quae in scorta, ut Calvinus loquitur, in lenones, in comessationes turpiter absumerentur (a) ; 7. tanquam petram scandali, quae innumeris abusibus latissimum aditum aperuit, perinde ac si per eas absolutio plena concederetur *a culpa et poena*, sicut non ita pridem indulgentiae evulgabantur ; 8. veluti demum totius redemptionis penitus eversivam (b)? 9. Sane indulgentiarum spe constat esse patrata delicta (c). Ergo.

31. R. N. A. Ad 1. prob. D. Fideles avertunt a poenis con-

(a) *Instit.* lib. III. Cap. V. §. 1. seqq.

(b) Ita passim plenis buccis Protestantes.

(c) Sic Melchior Gioja *Nuovo Galateo* lib. III. art. II. Cap. IX. ubi scribere non dubitavit: " Si commisero dei delitti per la speranza delle promesse indulgenze ".

sectandis, seu potius fideles liberant a poenarum illarum debito quod ipsos retardet a consecutione summi boni, C. a poenis consectandis quibus citius ac uberius ejusmodi bonum consequantur N. Porro indulgentiae, positis necessariis conditionibus ad eas lucrandas, fideles tantum liberant a poenis peccato debitis et quidem ex parte, uti exposuimus, non autem ab iis in quibus Christi patientis et Sanctorum debent sectari vestigia.

32. Ad 2. D. In supplementum propriae satisfactionis, praesertim sacramentalis, C. ad propriae exclusionem N. Hoc enim numquam docuit Ecclesia; nostrum itaque non secus ac perfectorum omnium est unum facere et aliud non omittere. Certe optimum esset illis non indigere (a).

33. Ad 3. N. juxta dicta, imo mirifice ad eas frequentandas nos provocant; sane numquam magis quam jubilaei tempore publicae supplicationes, orationes, eleemosynae, visitationes ad carceribus aut triremibus mancipatos, ac nosocomia etc. frequentari solent (b).

(a) Hinc legitur in vita s. Catharinae Genuensis Cap. XX. quod quamvis ipsa summo in pretio habuerit indulgentias plenarias, minus tamen videretur sollicita de iis lucrandis eo quod mallet per se divinae justitiae satisfacere. Contra vero s. Angela Mericia Romam se contulit sub Clemente VII. ad lucrandam indulgentiam jubilaei.

(b) Sic testis oculatus describit mirabiles effectus quos Mediolani jubilaeum a Pio VII. concessum produxit; "Era veramente uno spettacolo edificante e tenerissimo il vedere affollate le chiese nel tempo degli esercizj; assediati i tribunali di penitenza pressochè tutti i dì; frequentate le vie, che mettevano alle quattro chiese tra se distanti da visitarsi quindici volte, e frequentate sulle ore prime del giorno, e non solamente dagli artieri, e dalla plebea gente, ma da persone signorili, e da cavalieri, e dame di primo rango, a piedi, in abito dimesso, e tutti composti a modestia; il sacerdote in somma ed il popolo, il vecchio e il giovine, il povero ed il ricco, le persone private e i corpi pubblici erano compresi da una santa gara di distinguersi in opere di pietà e penitenza, e spiranti compunzione e fervore. Trionfò proprio a quell' epoca avventurata in Milano la fede, la speranza e la carità; sembravano tornati i santi giorni di Carlo; ed il libertinaggio e l'incredulità, che pur trovò modo e verso di contaminare quelle già monde contrade, si morse per rabbia le labbra e si nascose ". Cf. *Sermoni instruttivi di un vecchio parroco della Toscana*. Serm. IX. Nec dissimile spectaculum, imo longe sublimius Roma praebuit, attenta urbis majestate et amplitudine, in jubilaeo quod sub Leo-

34. Ad 4. N. iterum juxta praemissa. Valde siquidem indulgentiarum largitio nos provocat ad propria peccata detestanda, ut possimus tantum bonum nobis comparare. Sublimem prorsus divinae justitiae ideam in nobis indulgentiae excitant, utpote quae, remissa jam culpa, poenas adhuc exposcat, quae expiari non possunt nisi ingentibus laboribus, quibus omnibus persolvendis cum impares prae infirmitate saepe in hac vita nos esse contingat, comitem sibi misericordiam adsciscit indulgendo nobis ut aliorum satisfactionibus debitum nostrum facilius extinguamus. Ad virtutis pietatisque aemulationem nos excitant, cum nemo possit alienarum ejusmodi satisfactionum particeps fieri nisi in statu gratiae sit, et alterius sanctitatis, quoad ejus fieri potest, imitator (a).

35. Ad 5. N. Tantum enim abest ut indulgentiae traduci possint, ut indigna Christi Sanguinis profanatio, ut nihil sit quod ejusdem virtutem magis commendet. Ex his enim edocemur Sanguinis pro nobis effusi vim sese porrigere usque ad poenas per peccatum promeritas eluendas, ita tamen ut omni virtutum exercitio, sincerae praesertim conversionis ope, ejusmodi vim satisfactoriam nobis applicemus.

36. Ad 6. N. Indulgentias medium esse a Romanis Pontificibus excogitatum absurda haereticorum calumnia est, quae quamvis saepe refutata sit, eam nihilominus semper

ne XII. s. m. in ea celebratum est, cujus ipse testis fui. Si haec porro cum orgiis conferantur quae superioribus annis exhibuerunt Protestantes in celebratione jubilaei, seu centeni cujusque anni reformationis, id est, defectionis a vera Christi Ecclesia, patebit tanquam inter se pugnantia plane differre.

(a) Recte Petrus Ballerinius op. cit. Cap. II. § 15. "Tantum abest, scribit, ut poenitentiae spiritum relaxent hodiernae indulgentiae, quin promovent potius; hocque sane consilio, ut illum promoveant, a Pontificibus impertiuntur, ut liquet ex Bullis ipsis jubilaei, in quibus digni poenitentiae fructus ex evangelico praecepto commendantur, et ad eos edendos invitantur fideles: atque ut *hos salutares poenitentiae fructus promptius proferant, plenarium indulgentiam concedimus*, inquit s. Pius V. in Bulla an. 1566. quibus similia alii Pontifices ingerunt. Itaque si semper quidam indulgentiarum usus utilis et salutaris fuit, nunc certe, quum poenitentiam adeo promoveant, utilissimus et maxime salutaris haberi debet ,,.

usque ad nauseam ipsi obtrudunt ad incautos decipiendos. Si qua enim olim pecunia exsolvebatur ad indulgentias lucrandas, haec non exigebatur ut indulgentiarum pretium, sed tanquam conditio perinde ac cetera pia opera, cum nonnisi in pios usus converteretur (a). Haud inficiamur nec paucos nec leves abusus ex parte quaestuariorum irrepsisse; verum hi abusus istis, non autem Romanis Pontificibus, qui perpetuo eos acerrime damnarunt (b), adscribendi sunt. Cum denique ex Tridentino quaestorum officium abolitum sit, ac turpes omnes quaestus sublati, in quem finem has querelas adhuc movent haeretici et increduli, nonne hoc est umbras consectari?

37. Ad 7. D. Quoad eos, qui seipsos decipientes hanc petram scandali quaerunt quam sibi ipsi confingunt, C. quoad reliquos omnes N. Sibi propterea iniqui imputare delient si scandalum inveniunt in eo quod aedificationem parit. Ceterum veritatis vi compulsi non pauci adversarii hanc difficultatem jam deseruerunt (c). Quod vero dicitur de formula *a culpa et poena*, uti ostendit Benedictus XIV., non Romanis Pontificibus, qui eam improbarunt at-

(a) Nunquam ostendent Ecclesiae catholicae hostes datas fuisse indulgentias a Romanis Pontificibus ut inde lucrum referrent, seu exactam fuisse pecuniam tamquam indulgentiarum pretium. Pecunia quae interdum erogabatur a fidelibus ad obtinendas indulgentias ad usus pios convertebatur. Medio praesertim aevo ingentem utilitatem pepererunt ejusmodi elargitiones, ad bellum nempe in Turcas, qui perpetuo Europae, et Italiae praesertim cervicibus jugum minabantur; ad pontium, viarum etc. refectionem ac constructionem; ad templorum, hospitalium, orphanotrophiorum etc. erectionem, et dotationem; ad puellarum, maleque nuptarum subventionem etc. etc. de quibus Cf. Amort. op. cit. P. I. sect. VI. VII. adeo ut merito concludat eruditus Scotti *Problemi di Politica cristiana* Napoli 1830. vol. I. Part. II. *Teorema* II. ipsam politicam societatem innumeras prope utilitates exinde percepisse. Nec omittendum nonnisi paucas admodum fuisse indulgentias sub hac conditione concessas, si comparentur cum aliis, quae ob opera, seu exercitia mere spiritualia conferebantur. Attamen ut haeretici et increduli invidiam conflent in indulgentiarum, largitionem ingeminare apud imperitos adhuc pergunt in Ecclesia Romana vendi indulgentias! *Sinite illos, caeci sunt et duces caecorum.*

(b) Cf. Christ. Lupum Diss. cit. Cap. III. et IV. nec non Amort. P. II. sect. I.

(c) Ut patet ex verbis quae adduximus ex Sismondi.

que aperte rejecerunt, sed " praeteritorum seculorum quaestoribus tribui debet (a) ,,.

38. Ad 8. N. Sed jure potius affirmamus juxta dicta esse indulgentias redemptionis extensivas.

39. Ad 9. N. Haec iterum calumnia est, quae ex experientia dissolvitur. Certe qui haec nobis objicit, quique propterea a lucrandis indulgentiis alienus erat, non se praebuit omnium virtutum exemplar. Ast aliud est stilum oratorium acuere, aliud vero virtutem consectari (b).

PROPOSITIO II.

Indulgentiae hominem liberant a poenae reatu non solum coram Ecclesia, sed etiam coram Deo

40. Fidei proximam esse hanc propositionem constat ex diversis propositionibus censura notatis; ac 1. ex art. XIX. Lutheri a Leone X. confixo: " Indulgentiae his, qui veraciter eas consequuntur non valent ad remissionem poenae pro peccatis actualibus debitae apud divinam justitiam (c),,; 2. ex propos. XL. synodi Pistoriensis asserente: " Indulgentiam secundum suam praecisam notionem aliud non esse quam remissionem partis ejus poenitentiae, quae per canones statuta erat peccanti ,,; quae propositio sic intellecta: « quasi

(a) *De Synodo Dioeces.* lib. XIII. C. XVIII. §. 7. ubi plura scitu digna reperiuntur. Audiendus proinde non est Morinus dum lib. X. *de Poenit.* C. XXII. contrarium suadere nititur. Nec sane quod sibi proposuit argumenta, quae affert, evincunt. Cum *peccati* nomen passim usurpetur ad significandum poenae reatum, hoc sensu intelligi debent illae formulae quibus dicitur per indulgentias *remitti peccata*, aut *tertiam partem peccatorum*, tum etiam quae Romae interdum antiquae invisuntur formulae e. g. concedi *remissionem omnium peccatorum* visitantibus talem Ecclesiam, uti legitur in Ecclesia s. Laurentii extra muros etc. nempe *poenam peccatis debitam* rite dispositis, uti exposuimus.

(b) Quam levem, mendacem, ac pessimae fidei sese exhibuerit Gioja adeo ab incredulis commendatus in novo suo Galateo quisque intelliget qui vecors omnino non sit. Soli stulti his libellis decipiuntur.

(c) Apud Harduin. *Acta Conc.* Tom. IX. col. 1894. ubi tamen hic articulus ponitur sub. n. XV.

indulgentia praeter nudam remissionem poenae canonicae, non etiam valeat ad remissionem poenae temporalis pro peccatis actualibus debitae apud divinam justitiam», a Pio VI. in Const. *Auctorem fidei* declaratur et proscribitur ut *falsa*, *temeraria*, *Christi meritis injuriosa*, *ac dudum in art.* 19. *Lutheri damnata*. Hanc eandem doctrinam pseudo-synodi nonnulli Theologi Ecclesiae perturbatores suam fecerunt (a).

41. Apertam doctrinae catholicae veritatem ita invictissime ostendimus: Indulgentiae vere hominem liberant a reatu poenae non solum in foro externo coram Ecclesia, sed etiam in foro interno coram Deo, si divinitus in eum finem Ecclesiae concessa sit eas dispensandi facultas; si talis perpetuus fuit Patrum et Ecclesiae catholicae sensus in iis dispensandis; si denique ipsa indulgentiarum natura id exposcat. Atqui.

42. Jam vero facultatem concedendi indulgentias divinitus Ecclesiae datam esse ad remittendas coram Deo poenas temporales peccatis actualibus debitas pronum est inferre ex iis quae superiori propositione attulimus. Descendit enim haec facultas, ut vidimus, ex potestate clavium et quidem illimitata ad tollenda impedimenta ab ingressu regni coelorum, cujusmodi poenae reatus est; ex potestate ligandi et solvendi coram Deo, ita ut ratum habeatur *in coelis* quod ejusdem potestatis vi ligatum aut solutum fuerit *in terris*.

(a) Inter hos eminet Vincentius Palmieri, qui praeivit synodo Pistoriensi in *Trattato storico-dogmatico-critico delle indulgenze*. Prato 1787. Hic tractatus ex decreto Congreg. sub die 31. Mart. 1788. approbato a Pio VI. in indicem librorum prohibitorum relatus est. Verum *quem Roma proscripsit*, ut cum s. Hieronymo loquar, *et probarunt solemniter Pistorienses*. Scripsit adversus Palmieri P. Jo. Joseph Ferrari min. convent. *Instruzione sopra le indulgenze*, praecipue vero Alf Muzzarelli in op. *Il buon uso della logica opusc. Trigesimo*, *Valore delle indulgenze*. Pereira de Figueiredo in opere lusitanice conscripto, *Analysis professionis fidei sancti Patris* Pii IV Ulyssipone an. 1791. quod an. sequenti Neapoli italice prodiit, catholicam pariter doctrinam de indulgentiis impugnavit; proscriptum autem est decr. 26. Jan. 1795. Adversus Pereira cf. *Lettera di un Teologo ad un suo amico*. Bologna 1793. nec non *Supplemento al giornale ecclesiastico di Roma* quint. V. per i mesi di Settembre e Ottobre 1792.

Rursum Apostolus profitetur se donasse Corinthio incestuoso poenitentiae partem *in persona Christi*, ac propterea auctoritate divina, et praecise illius poenitentiae partem donasse, qua obstrictus erga Deum tenebatur: « Ut spiritus salvus sit in die D. N. J. C. (a) ».

43. Talem praeterea perpetuum fuisse Patrum et Ecclesiae catholicae sensum in concedendis indulgentiis luculenter patet 1. ex formula qua feria V. *in Coena Domini* ab episcopo fidelibus poenitentia relaxabatur, quaeque adhuc legitur in Ordine Romano: « Deus humani generis conditor et reformator . . . agnosce oves tuae redemptionis, et *constrictas vinculis peccatorum* Ecclesiae tuae precibus exoratus absolve (b) »; 2. ex persuasione catholicae Ecclesiae meritis Christi et satisfactionibus Sanctorum MM. remitti peccata, seu poenas peccatis debitas, ob quam Tertullianus jam Montanista Ecclesiam acriter arguit lib. *de Pudicitia* cap. ult. quod moechis nempe tribueret veniam, sic enim scribit: « At tu jam et in martyres tuos effundis hanc potestatem. Quis permittit homini donare, *quae Deo* reservanda sunt? Sufficiat martyri propria delicta purgasse . . . quis alienam mortem solvit, nisi solus filius Dei? » Hujus pariter totius populi carthaginiensis persuasionis, de obtenta scilicet per libellos martyrum pace *in coelis*, testis est locupletissimus clerus Romanus in epistola XXX. ad s. Cyprianum (c); 3. demum

(a) Illud *in persona Christi* gr. ἐν προσώπῳ Χριστοῦ Erasmus nullo exemplo innixus vertit *in conspectu Christi*. At certum est tantumdem valere *in persona Christi*, ac in nomine, vice et auctoritate Christi: cujus scilicet personam Paulus gerebat; ut sicut *in nomine Domini Jesu Christi* tradiderat hunc incestum hominem Satanae, quemadmodum dicit in priori epist. Cap. V. sic in ejusdem Christi nomine ac persona nunc eum absolveret. Quare non modo hunc locum ita legunt atque exponunt veteres omnes latini Patres et expositores, adductis in hujus expositionis confirmationem Christi verbis: *quaecumque solveritis* etc. verum etiam Patres et expositores graeci Theodoretus, s. Jo. Chrysostomus, Theophylactus et Oecumenius. Cf. Estium in Cap. II. ep. II. ad Cor.

(b) Alias ejusmodi orationes cf. ibid. loc. cit. pag. 684. seq.

(c) Lapsi enim qui intempestivam indulgentiam exposcebant ex communi receptaque persuasione jactabant se pacem consecutos non tam ab hominibus quam a Deo ipso; nam " pacem sibi, legitur, non

constat ex apertis s. Cypriani testimoniis in quibus s. Martyr affirmat relaxationem poenitentiae publicae quae ad preces martyrum concedebatur apud Deum valere ; sic enim loquitur epist. XII. « Occurrendum puto fratribus nostris ; ut qui libellos a martyribus acceperunt, et praerogativa eorum *apud Deum* juvari possunt », et alibi passim (a). Et haec de Patrum et Ecclesiae sensu quoad priora secula, ad subsequentia enim quod attinet, neque ipsi adversarii talem fuisse diffitentur.

44. Ipsam denique indulgentiae naturam id exposcere constat ex eo, quod cum Ecclesia quempiam ob peccata ligat poenitentiis, quas ei juxta potestatem sibi a Christo traditam injungit, liget ipsum reipsa coram Deo, ergo et coram Deo eum solvit cum eidem vel omnem vel partem saltem hujus poenitentiae relaxat. Ut enim ostendit Sirmondus omnis poenitentia propositam sibi habet veniam, publica vero poenitentia veniam simul et exemplum. Si igitur omnis poenitentia hoc proprium habet, expiationem scilicet abolitionemque peccatorum, necessario sequitur ut non possit indulgentia conferri quin coram Deo valida sit (b). Huc accedit ineluctabile s. Thomae argumentum, quod si vera esset adversariorum sententia: « Ecclesia hujusmodi indulgentias faciens, magis damnificaret, quam adjuvaret: quia remitteret ad graviores poenas, scilicet purgatorii, absolvendo a poenitentiis injunctis (c) ». Attamen tum ex concilio Tridentino, tum ex fidei professione credere tenemur « indulgentiarum usum esse Christiano populo maxime salutarem „.

tam peterent quam vindicarent, imo jam *et in coelis* habere se dicerent „. Cf. Lupum Diss. cit. Cap. I. Nec non Eus. Amort op. cit. tum Part I. Dissert. praelim. § III. tum ib. sect. I. *Indulgentia* II. et seqq. cf. praeterea Petr. Ballerinium Praelect. cit. §. II. n. 10. seqq. a quibus luculentissima testimonia congeruntur, quae hanc veritatem adstruunt.

(a) Apud citt. AA.

(b) Cf. in op. *Historia poenitentiae publicae* Cap. X.

(c) *Supplem.* Q. 25. a. 1.

DIFFICULTATES

45. Obj. 1. Indulgentiae hodiernae subrogatae sunt relaxationi veteris poenitentiae canonicae persolvendae a publicis poenitentibus priusquam absolutionis sacramentalis beneficium obtinerent. Jam vero poenitentia vetus canonica non remittebat poenam in foro interno, sed instituta tantum fuit ad publicam dandam tribunali ecclesiastico satisfactionem; ergo neque indulgentiae hodiernae remittunt poenam in foro interno coram Deo, sed solum in foro externo et coram Ecclesia. 2. Quare concilium Tridentinum docet Ecclesiam etiam *antiquissimis temporibus* usam fuisse potestate conferendi indulgentias: atqui indulgentia antiquitus erat moderata condonatio poenae canonicae, quam adhuc vigere credendum est, cum numquam fuerit abrogata. 3. Haec autem confirmantur ex formula in jure passim usurpata, juxta quam indulgentia conceditur *de poenitentiis injunctis*, nempe a jure, ut plures nec ignobiles Theologi et Canonistae exponunt; evidens porro id fit ex indulgentiis partialibus, quibus relaxatur poenitentia *septem* e. g. *annorum et totidem quadragenarum*, qua formula aperte alluditur ad poenitentiam canonicam cujus pars remittebatur. 4. Id demum conficitur ex ratione quam adducit Tridentinum ne nimia sit has indulgentias concedendi facilitas, ne scilicet « enervetur disciplina ». Quae porro disciplinae enervatio fingi aut concipi posset si indulgentiae non essent mera poenitentiae canonicae relaxatio? Ergo.

46. R. ad 1. I. Transmissa maj. N. min. Poenitentia enim vetus canonica vere etiam dimittebat poenam in foro interno et coram Deo ut patet ex ipsa poenitentiae natura, quae ordinata est ad poenae expiationem, uti animadvertimus; ideo vero publicae poenae indicebantur, ut pro illato scandalo satisfieret: id ipsum patet praeterea ex eo quod illa publica poenitentia constitueret satisfactionem illam quae pars erat integralis sacramenti poenitentiae, saltem quatenus sacerdos per absolutionem eam applicabat sacramento, et ei

vim *operis operati* tribuebat. Canones porro numero et gravitati criminum parem poenam irrogabant (a).

47. R. II. N. maj. Constat enim ex facto Corinthii incestuosi datam esse indulgentiam ante poenitentiae canonicae institutionem juxta potestatem quam Apostolus a Christo acceperat. Sane si Ecclesia per indulgentiam non remitteret nisi poenitentiam canonicam in foro externo, nulla esset ratio cur applicarentur nobis in indulgentiarum concessione Christi et Sanctorum *satisfactiones*, prout facere Ecclesia consuevit, sed satis ei esset potestate sua uti, quia sicuti canones poenitentiales instituit, sic eos relaxare potest. Accedit quod in adversariorum hypothesi indulgentiae forent nulli emolumento illis qui nulla crimina canonica, vel saltem *publica* perpetrassent. Siquidem exploratum est apud eruditos pro solis peccatis canonicis et publicis canones publicae poenitentiae fuisse constitutos, neque unquam peccata occulta, publica poenitentia, lata saltem lege, fuisse expianda. Quapropter si admitteretur adversariorum principium, sequeretur nullas plane indulgentias esse pro innocentibus, nullas pro peccatoribus occultis sed solum pro idololatris, sceleratis ac publice facinorosis, quae omnia falsa et absurda sunt.

48. Ad 2. N. min. ut patet ex modo dictis. Insaniunt profecto Jansenistae qui canonicas poenas etiamnum vigere autumant. Licet enim poenitentia canonica abrogata non fuerit positivo aliquo decreto, abolita tamen est contraria tot seculorum consuetudine (b). Inde enim potius novum

(a) Ab initio institutionis poenitentiae canonicae moechis, in idololatriam lapsis, et homicidis per canones poena constituta fuit; postea tamen alii canones adjecti sunt, vi quorum poenae pariter subjiciebantur aliorum criminum rei praesertim quoad peccata publica. Hae autem regulae imponendarum satisfactionum pro peccatis publicis inserviebant etiam sacerdotibus ad easdem satisfactiones injungendas iis qui se occultis tantum culpis commaculaverant. Cf. Morinum op. cit. tab. VII. Cap. XXI. seqq. tum etiam in *Descriptione et enarratione codicum mss. poenitentialium* etc. ad calcem operis *de poenitentia*.

(b) Cf. Morinum de Poenit. lib. X. Cap. XVI. seqq. praesertim Cap. XXV. Cf. etiam cl. Marchetti *Critica della Storia Eccle-siast. e dei discorsi del sig. ab. Fleury*, P. I. art. I. §. VI. et VII.

exurgit argumentum pro indulgentiarum vi ex concilio Tridentino, quod declaravit indulgentiarum usum esse Christiano populo *maxime salutarem et retinendum* juxta communem tunc temporis sensum. Quinque porro et amplius seculis ante Tridentini aetatem jam cessaverat poenitentia canonica, expresse tamen profitebatur Ecclesia indulgentiam esse veram poenae temporalis Deo debitae in foro interno remissionem. Nec illud omittendum, quod concilium loquatur de indulgentiis quas cum Luthero Protestantes rejiciebant. Atqui Lutherus cum suis asseclis, uti exposuimus, numquam negavit Ecclesiam posse concedere indulgentiam in foro externo, imo id expresse professus est, sed solum inficiatus est valere indulgentias in foro interno ad remittendam poenam temporalem coram Deo.

49. Ad 3. D. Indulgentia in jure passim conceditur *de poenis injunctis*, id est, de poenis quibus obstrictus est peccator coram Deo, quaeque remittuntur juxta formulas quae olim in Ecclesia obtinebant, cum adhuc vigeret poenitentia canonica, C. de poenis injunctis pro solo foro ecclesiastico N. Recepta utique passim erat formula ut indulgentia concederetur de poenis injunctis per canonicas sanctiones; licet vero hae canonicae poenitentiae, ut diximus, in desuetudinem abierint, retenta tamen est formula illa ad significandam remissionem illius poenitentiae quae illis sanctionibus responderet (a). Cum vero ostenderimus poenitentias illas fuisse ve-

(a) Huc revocandum est quod paulo ante adnotavimus de canonibus poenitentialibus, qui temporis decursu constituti sunt, quibus unicuique peccato peculiaris poena decernebatur. Hi canones in unum collecti libris qui poenitentiales dicti sunt originem dederunt. Usui autem erant ejusmodi libri non solum in definiendis poenis publicis publice peccantibus, verum etiam in injungendis poenis seu satisfactionibus pro peccatis occultis. Porro ejusmodi poenae nec leves nec breves admodum erant prout crimina ferebant. Interdum ad plures annos jejuniorum, chameuniarum, peregrinationum etc. protendebantur. Sec. IX. et duobus sequentibus coeperunt graves illae corporis afflictationes redimi per pecunias pauperibus alendis erogandas, certas preces, sacrificia missae etc. aut etiam per flagellationes. Hinc celebres evaserunt eo tempore poenitentiae *redemptiones*, aut commutationes. Donec tandem, redemptionibus successere indulgentiarum

re satisfactorias non solum coram Ecclesia sed etiam, imo praecipue coram Deo; nihil ex illa formula extundi potest, quod Jansenistarum systemati faveat. Exinde etiam responsio patet ad id quod subdunt adversarii de indulgentia *septem annorum et quadragenarum*, cum nemo inficias eat indulgentias, etiam abolita poenitentia canonica, concessas fuisse juxta formulas, quibus antiquitus poenae illae relaxabantur. Cardo controversiae in eo consistit, utrum cum poenae illae remittebantur, ejusmodi remissio esset etiam in foro interno coram Deo valida nec ne. Validam porro in foro interno eam relaxationem fuisse ineluctabilibus argumentis nos evicisse confidimus (a).

50. Ad 4. D. Conc. Tridentinum moderationem in largiendis indulgentiis adhiberi cupit ne nimia facilitate ecclesiastica enervetur disciplina, quia ex nimia facilitate indulgentiae vilescerent ac ardor refrigesceret ad eas comparandas, C. in ordine ad poenitentiam canonicam, quae nuspiam existit N. Posterius enim hoc affirmare est plane ridiculum, ac sensum absurdum tribuere verbis Tridentini, quasi serio concilium potuerit asserere enervari disciplinam ecclesiasticam illarum sanctionum, quarum a pluribus seculis nullum

largitiones per leviorem adhuc pii alicujus operis commutationem seculo praesertim XII. quando coeperunt expeditiones in terram sanctam. Cf. Morinum lib. X. *de Poenit.* Cap. XVII. seq. Ex his facile explicantur formulae ex ea potissimum aetate receptae quibus concilia et Pontifices passim usi sunt in largitione indulgentiarum, quibus alludebant apertissime ad poenas illas injunctas in libris poenitentialibus, quae sacerdotibus confessiones excipientibus legem seu normam praebebant ad poenas injungendas etiam peccatoribus occultis. Patet praeterea ex dictis qua ratione etiam post abolitum poenitentiae canonicae usum, adhuc tamen perseveraverint formulae illae in indulgentiarum concessione.

(a) Hinc assentiri nequeo Petro Ballerinio, qui cit *Praelect.* III. *de indulgentiis* Cap. II. §. 1. autumat etiamnum cum ab episcopis sive a Romanis Pontificibus conferuntur indulgentiae nil aliud fieri quam relaxari graviores poenas canonicas levioribus multo operibus injunctis, in quod commutatio partim cadit, partim absolutio. Quomodo enim indulgentiae hodiernae haberi possunt veluti poenarum canonicarum relaxationes, si earumdem vis nulla prorsus est, seu nullatenus vigent poenae canonicae? Non inficiatur tamen Ballerinius hanc poenarum relaxationem valere coram Deo, imo contendit ac propugnat.

supererat vestigium, per nimiam facilitatem indulgentiarum. Restat propterea ut concilium moderationem cuperet ne ex nimia facilitate tepesceret fervor fidelium in indulgentiis lucrandis, in operibus exequendis quae imponi solent in indulgentiarum concessione, in spiritu poenitentiae fovendo, aliisque ejusmodi juxta hodiernam Ecclesiae disciplinam.

51. I. Inst. 1. Lapsi olim rogabant martyres, ut antistites flecterent ad rigorem mitigandum canonicae poenitentiae; 2. et s. Cyprianus aperte declarat peccata solis poenitentiae laboribus lui posse, sacerdotes vero qui pacem dabant iis, qui satisfactionem nondum persolverant, vocat *daemones*, *lupos*, *devastatoresque gregis*, *qui per pacem didicerunt facere bellum* (a): ergo.

52. R. ad 1. D. Per mitigationem coram Deo validam juxta dicta, C. validam tantum in foro ecclesiastico N. Eadem enim chorda semper oberrant adversarii.

53. Ad 2. D. Juxta disciplinam tunc temporis vigentem, C. absolute N. Etenim cum s. Cypriani aetate maxime vigeret in Ecclesia disciplina poenitentiae publicae, praesertim quoad tria illa crimina quae superius recensuimus, merito s. Martyr invehitur in eos factiosos, Novatianos scilicet, qui per nimiam facilitatem homines desides faciebant in operibus poenitentiae persolvendis, quod est contra Ecclesiae mentem (b).

(a) Epistola praesertim IX. seqq. usque ad XV. et alibi passim.

(b) Quae ut intelligantur consuli debet historia ecclesiastica illius aetatis, ex qua discimus quinque presbyteros qui adversati fuerant episcopatui s. Cypriani, eidem semper postea infensos extitisse; inter hos autem recensetur etiam Novatus qui una cum Fortunato, Donato, Gordio, et Gajo Diddensi auctor praecipuus fuit schismatis, quod an. 251. ineunte Felicissimus excitavit in Africa adversus s. Cyprianum. Porro Novatus addidit se socium Novatiano qui pariter Romae schisma fecerat adversus s. Cornelium. Ad confirmandum utrumque schisma contrarias omnino semitas alter Romae, alter vero Carthagine iniverunt pro diversis rerum adjunctis; etenim Novatianus accusabat s. Cornelium de nimia indulgentia erga lapsos, Novatus cum suis accusabat s. Cyprianum de nimia severitate erga eosdem lapsos. Quare ut Novatus abstraheret plebem a suo episcopo omnes absque delectu lapsos ad pacem admittebat "ante actam poenitentiam, ante exomologesin gravissimi atque extremi delicti factam, ante manum ab epi-

54. II. Inst. Saltem episcopi juxta veterem disciplinam non concedebant indulgentiam nisi intuitu fervoris quem poenitentes praeseferebant, quo propterea pro peccatis eos Deo satisfecisse jure praesumerent, reliquam igitur quam eis indulgebant poenitentiam in solo foro externo indulgebant. Ergo.

55. R. D. Intuitu fervoris quem episcopi in poenitentibus conspiciebant movebantur ad remittendam reliquam poenitentiae partem Tr. Dabant indulgentiam eo quod praesumerent nihil ipsis superesse coram Deo luendum et expiandum ulteriori satisfactione N. Contrarium enim ex Patrum effatis colligitur, quibus significant se vere et quidem coram Deo aliquam satisfactionis partem, quandoque etiam totam remittere ad preces martyrum, ingruente praesertim persecutione (a).

PROPOSITIO III.

Datur in Ecclesia indulgentiarum thesaurus constans ex meritis Christi et Sanctorum

56. Hanc pariter propositionem doctrinam catholicam exhibere ac fidei proximam esse constat ex propositionibus contradictoriis quae a Romanis Pontificibus confixae sunt. Sane a Pio VI. Propositio XLI. synodi Pistoriensis damnata est, qua asserit: « Scholasticos suis subtilitatibus inflatos invexisse thesaurum male intellectum meritorum Chri-

scopo et clero in poenitentiam impositam „, ut saepe s. Cyprianus conqueritur. Merito idcirco s. Martyr in hos tanquam in daemones lupos, devastatoresque gregis invehitur, qui per pacem didicerunt facere bellum. Cf. Vitam s. Cypriani edit. Maurini §. XI. seqq.

(a) Hic obiter moneo non obesse iis quae diximus praxim quae olim obtinuit, ut cum data esset pax aegrotis in extremis constitutis, iterum subjicerentur poenitentiae si isti postea convaluerint; siquidem ejusmodi aegrotantibus non fuit praecise data indulgentia, eo sensu quo eam vocem hic accipimus, seu remissio plena ulterioris satisfactionis quam persolvere debuissent, sed tantum absolutio sacramentalis cum onere satisfaciendi si convaluissent. Nam indulgentia semel data irrevocabilis est.

sti, et Sanctorum, et clarae notioni absolutionis a poena canonica substituisse confusam, et falsam applicationis meritorum; quasi thesauri Ecclesiae, unde Papa dat indulgentias non sint merita Christi et Sanctorum - *Falsa, temeraria, Christi et Sanctorum meritis injuriosa, dudum in art.* 17. *Lutheri damnata* (a) ». Hujus autem thesauri ex Romanis Pontificibus omnium primus meminit Clemens VI. in Const. *Unigenitus* his verbis : « Unigenitus Dei Filius . . . *thesaurum* militanti Ecclesiae acquisivit . . . ad cujus quidem thesauri cumulum B. Dei Genitricis, et omnium electorum a primo justo usque ad ultimum merita adminiculum praestare noscuntur (b) ». Huic constitutioni calculum suum adjecerunt subsequentes Pontifices Leo X, s. Pius V. et Gregorius XIII. ex quibus postremi duo hanc Baji propositionem n. XL. proscripserunt : « Per passiones Sanctorum in indulgentiis communicatas non proprie redimuntur nostra delicta, sed per communionem charitatis nobis eorum passiones impertiuntur, ut digni simus, qui pretio Sanguinis Christi a poenis pro peccatis debitis liberemur (c) ».

57. Mirum est quo insano furore adversus hunc thesaurum insurrexerint Lutherus atque Calvinus cum agminibus suis ; verum illud magis mirari subest his haereticis socios se adjecisse nuperos aliquot Theologos qui se tamen catholicos profitentur. Ne itaque ejusmodi doctores hoc thesauri nomine offendantur, et facilius catholicam tueamur doctrinam, juverit nonnulla majoris perspicuitatis gratia praemittere.

(a) Hic Lutheri artic. qui apud Hard. est n. XIV. ita se habet : " Thesauri Ecclesiae, unde Papa dat indulgentias, non sunt merita Christi et Sanctorum ".

(b) Apud Raynaldum ad an. 1349. n. 11.

(c) Apud Harduin. *Acta concil.* Tom. X. col. 1209. Huic altera affinis est ejusdem Baji proposit. n. LIX. " Quando per eleemosynas, aliaque pietatis opera Deo satisfacimus pro poenis temporalibus, non dignum pretium Deo pro peccatis nostris offerimus, sicut quidam errantes autumant : nam alioquin essemus saltem aliqua ex parte redemptores : sed aliquid facimus, cujus intuitu Christi satisfactio nobis applicatur et communicatur ". Quo sensu hae propositiones proscriptae fuerint paulo post dicemus.

58. I. Animadverto thesaurum istum indulgentiarum fontem eatenus constare ex meritis Christi et Sanctorum quatenus haec *satisfactoria* sunt; norunt enim Theologi omnes opera bona esse meritoria, impetratoria et satisfactoria. *Meritoria* sibi, *impetratoria* et sibi et aliis, *satisfactoria*, si de Sanctis sermo sit, pro suis et aliorum debitis; pro suis in eo quod ob proprias culpas Deo debent, pro aliorum debitis ex superabundanti sibi ad compensationem seu debiti solutionem. Quare cum dicimus thesaurum constare ex *meritis*, meritorum nomen latiori sensu usurpatur, nempe pro *satisfactionibus*, atque ut nonnullis placet, etiam pro *impetrationibus.*

59. II. Animadverto ad essentiam indulgentiae, ac proinde etiam ad thesauri applicationem non requiri merita Sanctorum, quae non adduntur nisi ad instar cujusdam *adminiculi*, seu *cumuli*, ut loquitur Clemens VI. ut inde honor et gloria Christi meritis proveniat, et ne satisfactiones Sanctorum superabundantes otiosae maneant.

60. III. Adnoto hujusmodi thesaurum non solum exurgere ex meritis sanctorum in coelis degentium, sed etiam adhuc in his terris viventium, qui certe satisfacere possunt divinae justitiae tum pro suis tum pro aliorum debitis, prout docet catechismus Romanus (a).

61. IV. Animadverto denique applicari nobis ab Ecclesia per indulgentiarum concessionem merita Sanctorum eadem plane ratione qua ab eadem nobis applicantur extra sacramentum merita Christi, qui dignitatem communicat Sanctorum meritis gratia sanctificante, per quam Sancti Christo uniuntur. Quo fit, ut Deus intuitu meritorum Christi et Sanctorum per Ecclesiae ministerium et conditiones ab eadem indictas, remittat poenas temporales, seu satisfactiones quas peccata nostra exposcerent (b).

(a) P. II. Cap. V. n. 61. cujus verba haec sunt: " In eo summa Dei bonitas et clementia maximis laudibus, et gratiarum actionibus praedicanda est, qui humanae imbecillitati hoc condonavit, ut unus posset pro altero satisfacere ".

(b) Quo sensu perbelle scri-

62. Quibus ita expositis pronum est assertam adstruere propositionem. Etenim juxta dicta, indulgentiarum thesaurus sunt ipsa merita Christi et Sanctorum quatenus sunt satisfactoria, aut etiam impetratoria, ac superabundantia, et quorum applicatio ab Ecclesiae ministerio pendet: atqui dantur in Ecclesia haec Christi et Sanctorum merita, quarum applicatio Ecclesiae ministerio et auctoritati commissa est. Datur igitur in Ecclesia indulgentiarum thesaurus constans ex meritis Christi et Sanctorum.

63. Dari porro haec merita Christi satisfactoria et superabundantia nemo absque impietate inficiari potest, et quin ipsam redemptionem neget. Sane neque adversarii ipsi, praesertim protestantes, qui contendunt injuriam cruci Christi irrogari satisfactionibus nostris, eo quod Christus tum quoad

psit comes De-Maistre l. c. " Maintenant je vous fais apercevoir ce dogme universel (de la *réversibilité*) dans la doctrine de l' Eglise sur un point qui excita tant de rumeur dans le XVI. siècle, et qui fut le premier prétexte de l' un des plus grands crimes que les hommes aient commis contre Dieu. Il n' y a cependant pas de père de famille protestant qui n' ait accordé des indulgences chez lui, qui n' ait pardonné à un enfant punissable *par l' intercession et par les mérites* d' un autre enfant dont il a lieu d'être content. Il n' y a pas de souverain protestant qui n'ait signé cinquante *indulgences* pendant son règne, en accordant un emploi, en remettant ou commuant une peine etc. *par les mérites* des pères, des frères, des fils, des parens, ou des ancêtres. Ce principe est si général, et si naturel qu' il se montre à tout moment dans les moindres actes de la justice humaine. Vous avez ri mille fois de la sotte balance qu' Homère a mise dans les mains de son Jupiter, apparemment pour le rendre ridicule. Le Christianisme nous montre bien une autre balance. D'un côté tous les crimes, de l' autre toutes les satisfactions; de ce côté les bonnes oeuvres de tous les hommes, le sang des martyrs, les sacrifices et les larmes de l' innocence s' accumulant sans relâche pour faire équilibre au mal qui, depuis l' origine des choses, verse dans l' autre bassin ses flots empoisonnés. Il faut qu' à la fin le côté du salut l' emporte, et pour accélérer cette oeuvre universelle, dont l'attente *fait gémir tous les êtres* (Rom. VIII. 22.), il suffit que l' homme veuille. Non-seulement il jouit de ses propres mérites, mais les satisfactions étrangères lui sont imputées par la justice éternelle, pourvu qu' il ait voulu, et qu'il se soit rendu digne de cette *réversibilité*. Nos frères séparés nous ont contesté ce principe, comme si la *rédemption* qu' ils adorent avec nous étoit autre chose, qu' *une grande indulgence accordée au genre humain par les mérites infinis de l' innocence par excellence, volontairment immolée pour lui!*"

culpam, tum quoad poenam omnem cumulatissime divinae justitiae satisfecerit. Verum dari praeterea merita satisfactoria et quidem superabundantia Sanctorum a nemine pariter cordato negari potest, ut de B. Virgine constat, et de s. Joanne Baptista, quorum vita sanctissima fuit, et nihilominus tot poenas perpessi sunt, ut nihil magis, quin tamen quidpiam, si sermo praesertim sit de B. Virgine, luendum haberent. Quod autem de his dictum est, de innumeris pariter martyribus et sanctissimis viris, qui quovis tempore in Ecclesia floruerunt, cum debita proportione pronum est credere. Sane tum s. Ambrosius, tum s. Jo. Chrysostomus id affirmare de martyribus, aliisque sanctitate conspicuis non dubitarunt, qui praeterea luculentissime exponunt quanti valeant apud Deum Sanctorum merita ad peccatorum remissionem, et doctrinam quam propugnamus aptissime evolvunt, ipsa adhibita *thesauri* voce in ea qua nos accipimus significatione (a).

64. Superest igitur ut ostendamus horum meritorum applicationem, sive thesauri dispensationem Ecclesiae ministerio et auctoritati Christum commisisse. Jamvero Apostolus II. Cor. V. 18. scribit: « Dedit (Deus) nobis ministerium reconciliationis ». Quae verba cum generalissima sint comple-

(a) Sic enim scribit s. Ambrosius *de Poenitentia* lib. I. Cap. XV. n. 80. loquens de incesto illo Corinthio cui Apostolus indulgentiam dedit: " Jam tunc igitur Apostolus reddendum sacramentis judicavit coelestibus, si purgari se ipse vellet. Et bene ait *expurgate*; velut enim operibus quibusdam totius populi purgatur, et plebis lacrymis abluitur, qui orationibus et fletibus plebis redimitur a peccato et in homine mundatur interiore. Donavit enim Christus Ecclesiae suae, ut unum per omnes redimeret, quae Domini Jesu meruit adventum, ut per unum omnes redimerentur „; et n. 81. "Consideremus ipsum Apostoli sermonem: *expurgate*, inquit, *vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi.* Sive quod tota Ecclesia suscipiat onus peccatoris cui compatiendum et fletu, et oratione, et dolore est: et quasi fermento ejus se totam conspergat; ut per universos ea quae superflua sunt in aliquo poenitentiam agente virilis misericordiae aut compassionis velut collativa quadam admixtione purgentur „. Cf. in haec loca adnot. edit. Maurini. Alia documenta cf. apud Ch. Lupum diss. cit. Cap. VII. Testimonia s. Jo. Chrysostomi paulo infra afferemus.

ctuntur ministerium reconciliationis quod exhibetur tum per praedicationem, tum per sacramenta, tum extra sacramenta. Docet praeterea I. Cor. IV. Apostolos esse "ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei », quavis demum ratione haec dispensentur. Hinc quemadmodum Christus Ecclesiae concessit applicationem meritorum suorum per sacramentorum administrationem, eamdem illi commisit applicationem faciendam virtute clavium, quas ei tradidit.

65. Haec confirmantur ex dogmate de communione Sanctorum, cui innixus idem Apostolus II. Cor. VIII. 14. divitibus Corinthiis scribebat: « In praesenti tempore vestra abundantia eorum (pauperum Hierosolymitanorum) inopiam suppleat: ut et illorum abundantia vestrae inopiae sit supplementum, ut fiat aequalitas (a). ». Haec autem aequalitas profecto in *meritis*, quae propria uniuscujusque sunt, fieri non potest; ergo in *satisfactionibus* ista *aequatio* fieri debet, ut quod uni superabundat, aliis in bonum cedat, qui deficiunt. Ergo (b).

DIFFICULTATES

66. Obj. 1. Christus cumulatissime meritorum suorum praemium retulit in sui corporis glorificatione ac nominis exaltatione, 2. quemadmodum et Sancti plenam pariter operum suorum mercedem receperunt, 3. qui praeterea ni-

(a) In Gr. text. v. 13. Ἐν τῷ νῦν καιρῷ τὸ ὑμῶν περίσσευμα εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα· Ἵνα καὶ τὸ ἐκείνων περίσσευμα γένηται εἰς τὸ ὑμῶν ὑστέρημα, ὅπως γένηται ἰσότης. Cf. in h. l. Bernard. a Piconio.

(b) Placet hic afferre quae iterum apposite scribit com. De-Maistre loc. cit. " Quel superbe tableau que celui de cette immense cité des esprits avec ses trois ordres toujours en rapport! Le monde qui *combat* présente une main au monde qui *souffre*, et saisit de l' autre celle du monde qui *triomphe*. L' action de grâce, la prière, les satisfactions, les secours, les inspirations, la foi, l' espérance et l' amour circulent de l' un à l' autre comme des fleuves bienfaisans. Rien n' est isolé, et les esprits, comme les lames d'un faisceau aimanté, jouissent de leurs propres forces et de celle de tous les autres ,,.

mis humiles erant, ne pro aliis putarent se satisfacere posse, et non pro debitis suis tantum; deficiente propterea in ipsis hac satisfaciendi pro alienis debitis intentione, quomodo putandum est eos pro nobis satisfecisse? 4. Accedit Sanctorum satisfactiones esse Christi satisfactionibus injuriosas, vel saltem superfluas; *injuriosas* quidem, eo quod supponant tum Christi merita non sufficere, si tali *adminiculo* indigeant, tum Sanctos hac ratione tot evadere redemptores; *superfluas*, quia cum Christi merita superabundent utpote infiniti valoris, jam supervacanea erunt merita Sanctorum. 5. Rejiciendum igitur ejusmodi thesauri commentum *barbaris temporibus* pia lucrandi fraude excogitatum. 6. Praeclare, inquit Calvinus, adversus haec sacrilegia Leo Romanus episcopus ad Palaestinos scripsit: «Quamvis multorum Sanctorum in conspectu Domini pretiosa mors fuerit, nullius tamen insontis occisio, propitiatio fuit mundi. Accepere justi, non dederunt coronas; et de fortitudine fidelium nata sunt exempla patientiae, non dona justitiae. Singulares quippe eorum mortes fuere *nec alterius quisquam debitum* suo fine persolvit: quum unus extiterit Dominus Christus, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, sepulti, suscitati (a)». 7. Sane prodigiosa haec blasphemia est, martyres plus morte sua praestitisse ac meritos esse quam sibi opus esset, et commisceri eorum sanguinem Sanguini Christi, et ex utroque thesaurum Ecclesiae confici, ad remissionem et satisfactionem peccatorum (b). Ergo.

67. R. ad 1. D. Quatenus ipsius opera meritoria fuerunt, Tr. (c), quatenus fuerunt satisfactoria N. Alioquin

(a) Epist. CXXIV. ed.Ball.col. 97. adducitur vero a Calvino sub n. 81. In nonnullis differunt verba prout referuntur a Calvino ab iis quae leguntur in cit. edit.

(b) *Instit.* lib. III. Cap. V. §. 3.

(c) Ideo transmisimus primum antecedentis membrum quia Theologi passim negant integrum posse constitui praemium meritorum Christi, quae infiniti valoris fuerunt, sola corporis gloria et nominis exaltatione. Cf. Bellarm. *De indulg.* lib. I. Cap. IV. n. 2. tum Card. Pallavicini *Storia del Concilio di Trento* lib. II. Cap. V.

neque per sacramenta, sacrificium, et pia opera applicari possent Christi merita.

68 Ad 2. Eadem esto distinctio.

69. Ad 3. D. Speciali hac intentione, Tr. generali saltem, quae ex charitate proveniret N. Qui enim charitate flagrant ita dispositi sunt ut ea praestent quibus ceteri juvari possint juxta mentem et intentionem Ecclesiae cujus membra et filii sunt (a), et dogma de communione Sanctorum quod ipsi profitebantur.

70. Ad 4. N. Etenim satisfactiones Sanctorum in primis *injuriosae* Christi meritis non sunt, quum non addantur meritis Christi ut eorum *augeant valorem*, sed potius ut valorem acquirant ex meritis Christi. Ex dignitate porro quam satisfactiones Sanctorum acquirunt ex Christi meritis fit, ut satisfactionum numerus et quantitas augeatur, et per modum *cumuli* adjiciantur satisfactionibus Christi quin istis ulla ratione derogetur. Eodem scilicet modo quo non supponuntur insufficientes interpellationes Christi pro nobis, si apud Deum Sanctorum, saltem viventium, preces et orationes interponantur. Sed neque praeterea Sanctorum satisfactiones censeri possunt *superfluae*, quia etsi Christi merita superabundent, utpote infiniti valoris, tamen nobis non applicantur nisi modo finito, cui propterea non repugnat merita Sanctorum superaddi in gloriam ipsius Christi ex quo, ut diximus, valorem suum hauriunt, et ne praeterea otiosa permaneant. Ex his denique patet Sanctos non propterea evadere totidem redemptores, tum quia proprie redemptor ille solus est, qui captivum soluto pretio in libertatem asserit, quod non praestitit, nec praestare potuit nisi unus Christus; tum quia satisfactiones Sanctorum perinde ac nostrae non habent nisi rationem medii, quo Christi pre-

(a) Quo sensu S. Thomas docet opera naturaliter honesta in Deum tanquam totius honestatis ac bonitatis auctorem natura sua virtualiter referri, quamvis qui ea operantur non habeant explicitam intentionem ea ad Deum referendi. Cf. quae scripsimus in *Tract. de Gratia* n. 138. seqq.

tium nobis applicatur (a), tum quia a Christi meritis solum totam vim suam mutuantur (b).

71. Ad 5. Neg. novum esse commentum *barbaris tempoporibus* excogitatum indulgentiarum thesaurum; sive enim doctrinam, rem nempe in se spectemus, sive nomen ipsum, antiquissima sunt. Sane ad rem quod spectat tot ejus suppetunt testes quot episcopi, imo et concilia ad martyrum intercessionem et ad intuitum ipsorum meritorum indulgentiam concesserunt, quot Patres docuerunt piorum ac Sanctorum lacrymas et labores ad aliorum peccatorum expiationem conferre (c). Quod vero attinet ad *thesauri* nomen in significatio-

(a) Recte Bossuet in *Exposition de la doctrine de l' église cath.* Ch. VIII. " Ce que nous appellons satisfaction après toute l'Eglise ancienne, n' est, après tout, qu' une application de la satisfaction de Jésus-Christ ". Quod quidem principium alte semper in mente repostum tenendum est, cum inde lux non modica affulgeat iis quae de satisfactionibus Sanctorum et indulgentiarum dispensatione traduntur. Hoc tamen non impedit quominus merita Sanctorum vere satisfactionis et impetrationis vim habeant, ut fert communis sententia, cum sint medium quo nobis applicantur merita et satisfactiones Christi, uti fit per opera satisfactoria justorum in hac vita degentium.

(b) Cf. Bellarm. *De indulg.* lib. I. C IV. n. 17.

(c) Cf. Christ. Lupum diss. cit. *De peccatorum et satisfactionum indulgentiis* Cap. VII. nec non Amort. op. cit. P. I. *Hist. indulg. a temporibus Apostolicis usque ad nostra tempora.* Diss. Praelim. §. II. et III. Theodor. item a Spiritu S. Ord. Carm. *Tract. dogmatico-moralis de indulgentiis* Romae 1743. P. I. Diss. Praelim. §§. II. III. et IV. Petr. Ballerinium Cit. Praelect. III. §. II. seqq. Hi porro auctores ostendunt ejusdem esse naturae indulgentias quae ab apostolica aetate ad nos usque concessae sunt licet diversa ratione, quoad formam, ut ita loquar, exteriorem fuerint distributae. Hinc mirum cuilibet videri poterit Suarez in 3. P. s. Th. Q. 90. Diss. 49. sect. 2. n. 10. scripsisse: " Nullo sufficienti fundamento affirmare possumus, illam remissionem quae tunc fiebat a praelatis fuisse ejusdem rationis cum illo usu indulgentiarum, quem nunc inquirimus, aut processisse ex potestate liberaliter remittendi poenas peccatis debitas apud Deum, sed debitas tantum apud Ecclesiam. Nam potestas solvendi et ligandi cum proportione sibi respondent: illa autem poena solum imponebatur per potestatem ligandi ad ecclesiasticam poenam; similis ergo seu proportionata erat illa remissio ". In quo profecto vir doctus lapsus est cum ei adversentur omnia antiquitatis documenta. Attamen eidem adstipulatus est Muzzarelli in cit. dissert. qui propterea initio sec. XI. indulgentiae primum authenticum documentum se reperisse affirmat; in quo et ipse refellitur ex iis quae huc usque adduximus, et ab iis omnibus quae a citt. AA. referuntur. Cf. Bellarm. *De indulg.* lib. I. Cap. VII. Prop. IV. qui longe solidius de his agit,

ne qua hic accipitur, testis est locupletissimus s. Jo. Chrysostomus, qui docet spiritualem Ecclesiae thesaurum componi ex cunctis simul in unum coalescentibus martyrum meritis, horum nullum temporis lapsu exhauriri, ideoque thesaurum istum numquam minui, sed quotidie augeri. En ejus verba ex Homil. in Ss. MM. Juventinum et Maximinum: "Ejusmodi est *thesaurus* Ecclesiae, novas et veteres habet margaritas: sed una omnium est pulchritudo. Eorum (martyrum) flos neque marcescit, neque defluit tempore. Nescit vetustatis rubiginem splendoris istius natura. Temporis diuturnitate opes, quae ad corpora spectant, facile intereunt . . . At non sic se res habet *in spiritualibus thesauris*, de Martyribus inquam, qui semper in eodem manent vigore, semper in eodem juventutis flore sunt, semper suae gloriae fulgorem emittunt et radios (a) » ; et alibi id ipsum inculcat (b). Non est igitur thesauri doctrina novum commentum pia lucrandi causa excogitatum, ut Jansenistae autumant.

72. Ad 6. Neg. s. Leonem in objectis verbis doctrinae catholicae quam propugnamus aliqua ratione adversari, si rite intelligantur. Etenim non aliud docuit s. Leo, quam solum Christum nos redemisse, ac *de condigno* pro debitis nostris satisfecisse. Quod nemo catholicus est qui non doceat. Dum propterea Catholici teneant satisfactiones Sanctorum persolvere debita temporalis poenae a nobis promeritae, eo sensu id asserunt quod *de congruo* nobis prosint, quatenus eorum intercessionibus, ac solutionibus nobis applicantur merita Christi. Superius enim adnotavimus

ac *minus recte sentientes* vocat eos Theologos catholicos, qui docuerunt apud veteres non fuisse indulgentiam nisi relaxationem poenitentiae in foro Ecclesiae luendae.

(a) Τοιοῦτος τῆς ἐκκλησίας ὁ θησαυρός. νέους καὶ παλαιοὺς ἔχων μαργαρίτας· ἀλλ' ἓν ἁπάντων τὸ κάλλος. Οὐχ ἀμαυροῦται τὸ ἄνθος αὐτῶν, οὐ καταῤῥεῖ τῷ χρόνῳ, οὐ δέχεται παλαιότητος ἰὸν τῆς λαμπρότητος ταύτης ἡ φύσις· ἡ μὲν γὰρ σωματικὴ περιουσία εἴκει καὶ παραχωρεῖ τῷ μήκει τοῦ χρόνου . . . . ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν θησαυρῶν, οὐχ οὕτως· ἀλλ' ἀεὶ καὶ διαπαντὸς ἐν ἴσῃ μένουσιν ἀκμῇ, καὶ νεότητι λάμποντες καὶ ἀποστίλβοντες τὴν τῆς οἰκείας λαμπρότητος δόξαν οἱ μάρτυρες. Opp. edit. Maur. Tom. II. p. 578. seq.

(b) Cf. Apud Christ. Lupum l. c.

Sanctorum satisfactiones nobis applicari quemadmodum applicantur nobis satisfactiones viventium, quae certo nonnisi de congruo vim habent apud divinam justitiam. Exinde patet furiosam Calvini declamationem consutam esse ex praepostera doctrinae catholicae expositione et calumniis, uti jamdiu ostenderat Bellarminus (a).

73. Ad 7. N. Siquidem numquam docuerunt Catholici, martyres plus morte sua praestitisse ac *meritos esse* quam sibi opus esset', sed solum plus interdum *satisfecisse* seu solvisse quam eorum peccata quoad poenam temporalem exposcerent. Numquam praeterea docuerunt eorum sanguinem *commisceri* Sanguini Christi, et ex *utroque* thesaurum Ecclesiae confici, sed eorum satisfactiones ex Christi meritis

(a) *De indulg.* lib. II. Cap. IV. ubi praeterea nonnullas alias solvit difficultates quas ex s. Augustino urget Calvinus. Sapienter porro admonet lib. I. Cap. IV. n. 4. Quomodo autem concurrant in hac applicatione satisfactiones Christi cum passionibus Sanctorum, id est, an applicetur pars una satisfactionis ex passionibus Christi, pars alia ex passionibus Sanctorum; an vero integra satisfactio accipiatur semper ex passionibus Christi, et superaddantur ad cumulum passiones Sanctorum, non videtur nimis curiose investigandum. Ita quidem pius ac doctus Cardinalis. Verum Christ. Lupus diss. cit. Cap. VII. addit nos cogi Calvini calumniis id investigare. Statuit propterea certum esse non sic misceri Sanguinem Christi cum sanguine martyrum seu satisfactiones Christi cum satisfactionibus Sanctorum, ut ex ambabus applicetur sua portio, et sic fiat una integra indulgentia. Hanc enim mixturam Calvinus impugnat: et, ut praefatus auctor loquitur, ex firmo fundamento. Ejusmodi deviae quorundam scholasticorum sententiae frequenter dederunt ansam haereticis in Ecclesiam calumniis. Istorum nugas, semper idem auctor pergit, hi suis venditant ut fidem totius catholicae communionis. Cum vero ostenderit auctoritate concilii Ephesini et Ss. Patrum satisfacere pro aliis de condigno proprium esse solius Christi, concludit: " Proinde Sanctorum passiones nonnisi impetrando, seu nonnisi de congruo possunt prodesse. Nec aliam virtutem habent in Ecclesiae thesauro ". Demum patefacit quo sensu fuerint proscriptae Baji propositiones quas superius retulimus ac 1. quia Bajus visus est Sanctorum MM. passionibus omnem nobis merendi, et pro nobis satisfaciendi virtutem auferre. 2. quia visus est denegare passionibus Sanctorum vim obtinendi nobis applicationem meritorum Christi. Bajus enim in eo erravit quod omnem, ut vocant, *condignitatem* in satisfactionibus Sanctorum denegaverit, ortam tum ex *natura* operis, tum ex acceptatione divina. Cf. eundem auctorem ibid. Attamen addi debet satisfactiones Sanctorum ex meritis Christi praeterea vim habere *solutionis* debiti, cum talis sit mens Rom. Pontificum in applicatione thesauri, et non *impetrationis* tantum.

vim haurire tum ut vere solverent pro debitis propriis et alienis, tum ut nobis obtineant applicationem satisfactionum Christi, perinde ac nostrae satisfactiones ex Christi gratia eam vim habent, ut vere satisfaciamus, atque ut nobis applicemus ejusdem Christi merita; imo minori adhuc vi pollent satisfactiones Sanctorum, quam nostrae. Nostrae siquidem *de condigno* id efficiunt, si justi simus; seu pro nobis *de condigno* vere meremur et satisfacimus, contra vero satisfactiones Sanctorum nonnisi *de congruo* pro nobis id praestant. Patet igitur ejusmodi difficultates haereticorum si ad germanam catholicae doctrinae notionem exigantur prorsus evanescere. Mirum propterea est, auctores catholicos easdem obtrudere ac urgere, ita ut non vereantur cum haereticis causam communem agere (a).

(a) Adversus Pereira Cf. Aloysium Cuccagni in suppl. ad ephemerid. ecclesiasticas Rom. an. 1790. obs. II. n. 9. 10. Morinus *De Poenit.* lib. X. Cap. XXI. affirmat primam thesauri mentionem offendi apud Alexandrum Halens. et Albertum M. Verum nos contrarium ostendimus. Quod primum invenitur apud scholasticos est applicatio juridica explicita thesauri per claves Ecclesiae, quae potissimum eo tempore obtinuit quo poenitentiae canonicae quibus fideles debitum suum Deo persolvebant cessare coeperunt. Si enim Ecclesia liberasset fideles a penso persolvendo poenitentiae canonicae quin subrogasset ex thesauro satisfactionum eam partem quae responderet relaxatae poenitentiae, ejusmodi relaxatio cessisset in damnum eorumdem fidelium, qui debuissent poenas peccatis suis debitas rependere in altera vita. Cf Petrum Ballerinium Praelect. III. cit. Cap. V. n. 28. seqq. Ceterum si rem spectemus certum est semper in Ecclesia eam obtinuisse, ut constat ex allatis documentis ss. Ambrosii et Joannis Chrysostomi, imo et ex Tertulliano, Cypriano, Ecclesia Lugdunensi in epist. ad episcopos Asiae, aliisque quae longum esset recensere, ex quibus constat doctrinam hanc duobus principiis inniti, in satisfactionibus Christi et Sanctorum, et in potestate clavium quoad earum applictionem. Huc etiam refertur celebre factum quod memoriae prodidit Clemens Alex. apud Eusebium Hist. Eccl. lib. III. Cap. XXIII. de illo latrone et homicida cui jam poenitenti s. Joannes Evangelista satisfactiones suas se communicaturum spoponderat illis verbis: *Ego pro te satisfaciam Christo*; et orationes pro illo jam poenitente fudisse, *et continuis jejuniis una cum eo se macerasse* in promissam satisfactionum communicationem.

PROPOSITIO IV.

Indulgentiae applicari etiam possunt per modum suffragii animabus in purgatorio degentibus

74. Certa haec est propositio, nec sine temeritatis nota in dubium revocari potest; Summus enim Pontifex Pius VI. in saepe laudata const. *Auctorem fidei* sequentes propositiones synodi Pistoriensis proscripsit, scilicet XLII. « Item in eo quod superaddit (synodus), luctuosius adhuc esse quod chimerica isthaec applicatio transferri volita sit in defunctos »; quae declaratur: *Falsa*, *temeraria*, *piarum aurium offensiva*, *in Romanos Pontifices*, *et in praxim*, *et sensum universalis Ecclesiae injuriosa*, *inducens in errorem haereticali nota in Petro de Osma confixum*, *iterum damnatum in art. 22. Lutheri.* et XLIII. « In eo demum, quod impudentissime invehitur in tabellas indulgentiarum, altaria privilegiata etc. » *Temeraria*, *piarum aurium offensiva*, *scandalosa*, *in Summos Pontifices*, *atque in praxim tota Ecclesia frequentatam contumeliosa.*

75. Diximus autem *per modum suffragii* applicari posse indulgentias animabus in purgatorio degentibus, quia Ecclesia nulla jurisdictione in has animas gaudet; adeoque indulgentiae etiam prout ab Ecclesia conceduntur quoad has pias animas non habent nisi vim impetrationis, seu orationis, quatenus nempe Ecclesia Deo offert merita Christi et membrorum ipsius tam regnantium in coelis quam militantium in terris ut eorum intuitu, quae per modum solutionis ab ipsa offeruntur, Deus pro sua misericordia dignetur vel totam vel partem illius poenae quae ad plenam et integram satisfactionem pro culpis admissis requiritur, condonare (a).

(a) Nec tamen putandum est minime differre ejusmodi indulgentiarum, quae per modum suffragii conferuntur, concessionem, a nuda oratione et prece: siquidem praeter rationem impetrationis complec-

76. Jam vero hoc sensu exposita indulgentiarum vi respectu defunctorum nihil habet enunciata propositio, quod cordato viro non probetur. Ejus enim veritatem 1. illa omnia argumenta evincunt quibus Catholici evincunt suffragia viventium defunctis prodesse; 2. evincit praesertim dogma *de communione Sanctorum*; « Neque enim, scribebat s. Augustinus, piorum animae mortuorum separantur ab Ecclesia . . . . Cur enim fiunt ista, nisi quia fideles etiam defuncti, membra ejus sunt (a) »? Hinc s. Thomas subdit: « Non est aliqua ratio, quare Ecclesia transferre possit communia merita quibus indulgentiae innituntur, in vivos, et non in mortuos (b) »; 3. evincit auctoritas Romanorum Pontificum inter quos Joannes VIII. an. 878. et Joannes IX. an. 900. indulgentias in suffragium defunctorum concesserunt (c); reliquis porro subsequenti-

titur illa largitio oblationem pretii, seu satisfactionum quam Deo ex thesauro Ecclesia tribuit. Sane aliter praestaret officium suom peues jodicem, qui eum tantummodo deprecaretur ut dimitteret carcere detentum ob aes alienum quo gravatus est, alitar vero, qui praeterea tantum offerret, quantum requiritur ad debitum solvendom; praesertim si is qui pecuniam offert in dignitate sit constitutus et ad hoc officium praestandum a Principe ipso sit electus, qualis in casu nostro Ecclesia est. Cf. Fume *Difesa delle dottrine del concilio di Trento*.

(a) Lib. XX. *De civit. Dei* Cap. IX. n. 2.

(b) *Suppl.* Q. 71. ar. 10.

(c) Apud Mabillon. *Praefat. ad sec. V. Benedictin.* His Pontificibus adjici possunt Paschalis I. electus an. 817. qui, ut refert. Bellarminus *De indulg.* lib. I. Cap. XIV. n. 2. concessit indolgentiam pro defunctis, quae habetur in Ecclesia s. Praxedis in introitu aedium sancti Zenonis; et Gelasius II. qui an. 1118. dedicavit Ecclesiam metropolitanam Genuensem, prout testatur Cl. Lambruschini, antea theologiae professor postea vero evectus a Pio VII. ad episcopatum Urbevetanum, in thesibus quas Januae evulgavit an. 1790. pag. 198. n XLIII., ac dedit indulgentiam plenariam " omnibus defunctis masculis et foeminis, qui mortui sunt in vera confessione, et sunt sepulti in coemeterio ejusdem Ecclesiae, et sepelieotur usque ad finem saeculi ,,. Ex his documentis patet quam sibi fidem mereatur L. Ranke, qui in sua *Histoire de la Papauté* trad. De l' Allem. par M. I. R. Haiber. Paris. 1838. Tom. I. liv. I. Ch.II. §. 2. pag. 93. scribit: " C'étaient eux(les Franciscains) qui entr'autres, *vendaient* les indulgences auxquelles on donna une extension si extraordinaire. A cette époque Alexandre VI., *le premier*, déclara officiellement, *qu'il délivrait du purgatoire*,,. Mirum est quot calumnias auctor hic protestans struat in Romanos Pontifices et Ecclesiam catholicam. Quem tamen nonnulli tanquam protestantem moderatum nobis obtrudere vellent.

bus omissis, Sixtus IV. in const. *Licet ea* hanc proscripsit Petri de Osma propositionem: « Romanus Pontifex purgatorii poenam remittere non potest (a) », Leo X. hunc item Lutheri art. 22. damnavit: « Indulgentiae nec sunt necessariae nec utiles mortuis (b) »; 4. evincit demum universalis Ecclesiae sensus et praxis ubique recepta indulgentias pro defunctis elargiendi atque appendendi tabellas, quibus hae concessae indicantur. At vero juxta auream s. Augustini regulam: « Si quid universa per orbem frequentat Ecclesia; quin ita faciendum sit disputare, intolerantissimae insaniae est (c) ». Ergo.

DIFFICULTATES

77. Obj. 1. Concilium Tridentinum non memorat indulgentias pro defunctis, quamvis Leo X. velut erroneam proscripserit Lutheri sententiam negantem « mortuis utiles esse indulgentias ». 2. Et sane, si nemo potest meritum suum alteri communicare, nec suas poterit pro aliis satisfactiones offerre. 3. Accedit incertum semper esse utrum Deus acceptet indulgentias pro defunctis concessas. 4. Mirum proinde est datas interdum a Rom. Pontificibus indulgentias plenarias altaribus privilegiatis, in quibus ad unius sacri celebrationem, alicujus defuncti anima a purgatorii poena liberetur. Ergo.

78. R. Ad 1. D. Non memorat Tridentinum indulgentias pro defunctis expresse seu explicite, Tr. implicite N. Apposite Card. Gerdilius huic difficultati respondit: Qui haec objicit, vultne suadere Tridentinum concilium vel dubitasse vel potuisse dubitare an praefata Lutheri opinio fuerit erronea? Ut oppositum evincatur levissima sufficit animadversio circa rationem decreti in quo declaratur *indulgentiarum usum populo christiano maxime salutarem esse*. Con-

(a) Apud Harduin. *Acta concil.* Tom. IX. col. 1499.
(b) Ibid. col. 1894. ibi tamen est articulus XVII.
(c) Epist. LIV. ad Januar. n. 6.

stabat profecto Tridentinis Patribus inveteratus usus vigensque in universa Ecclesia, perinde ac in iis quas ipsi regebant Ecclesiis, promulgandi indulgentias pro defunctis. Recentia erant exempla Clementis VII. et Julii III. sub quo celebrabatur concilium, antiquum Joannis VIII., vetustius Paschalis I., atque in universo dominabatur ss. Thomae et Bonaventurae doctrina quoad indulgentias pro defunctis. Sed et illud maxime observandum, manifestam fuisse proscriptionem ab archiepiscopo Toletano factam, et a Sixto IV. confirmatam, qua Petri de Osma error sub haereticali nota confixus erat, et item a Leone X. in art. 22. Lutheri . . . Si concilium agnoscit in Pontifice auctoritatem statuendi quod magis expedire judicaverit circa dispensationem indulgentiarum in Ecclesia universa; et si in hac dispensatione, qualis et antiquitus, et sequiori aetate exercebatur a Rom. Pontifice, usus obtinebat concedendi indulgentias pro defunctis, clare apparet, indulgentiam pro defunctis comprehendi in eo usu, quem concilium declarat retinendum esse veluti salutarem, eos damnans sub anathematis poena, *qui aut inutiles indulgentias esse asserunt, vel eas concedendi in Ecclesia potestatem esse negant* (a).

79. Ad 2. N. paritatem; meritum enim personale est, ideoque incommunicabile, non item vero satisfactio, quae per modum solutionis debiti exhibetur; quapropter satisfactio alteri etiam prodesse potest in cujus gratiam fit, praesertim si a creditore acceptetur; alioquin neque Christus pro peccatis nostris satisfacere potuisset.

80. Ad 3. D. Relate ad istas vel illas peculiares animas, vel ad remissionis quantitatem, Tr. in genere N. Etenim citra dubium est indulgentias generatim salutares esse defunctis, nisi velimus errasse Ecclesiam dum indulgentias defunctis concessas saltem facto ipso probavit.

81. Ad 4. D. Si perperam concessio haec intelligatur, C.

(a) *Esame de' motivi della opposizione fatta da Mons. Vescovo di Noli alla pubblicazione della Bolla AUCTOREM FIDEI* Par. II. Sezione II. art. XI. Opp. edit. Rom. Tom. XIV.

si rite, prout intelligit Ecclesia N. « Hoc fundamento innititur Summus Pontifex, inquit Benedictus XIV, cum privilegiatas aras declarat, ac pro Missae celebratione, quae in illis indicitur ad expiandam defuncti alicujus animam, thesauri Ecclesiastici eam partem tribuit *per modum suffragii*, quae satis est ut eadem anima, si Deo placitum sit, e purgatorii cruciatibus eripiatur, uti Gregorius XIII. explicat, cum privilegiatum altare metropolitanae Bononiensi largitus est » (a). Non pauca extant antiqua et recentia monumenta, quibus ejusmodi altaria in Ecclesia fuisse comprobatur (b).

In indulgentiarum doctrinam scholia.

82. Quae de indulgentiis dicenda supersunt revocantur ad indulgentias ipsas, ad earum ministrum et subjectum. Pauca, prout instituti nostri ratio fert, de singulis delibabimus.

83. I. Quaeri itaque in primis solet, num indulgentia sit *absolutio*, an vero *solutio*. Verum responsio in promptu est, eam nempe esse absolutionem et solutionem respectu viventium, et solutionem tantum respectu defunctorum; absolutionem quidem quoad dantes, solutionem quoad recipientes (c).

84. Indulgentia alia est *plenaria*, alia *partialis*. Plenaria est, si ex natura sua integram poenam temporalem remittat, quae vi clavium relaxari potest. Ad hanc porro plenariam indulgentiam revocatur *jubilaeum*, quod praeter poenae relaxationem adnexa habet nonnulla privilegia absolvendi e. g. a casibus reservatis et censuris, commutandi vota etc. (d). Primus Jubilaei institutor perhibetur Bonifa-

(a) *Institut.* LVI. n. 15. opp. edit. Rom. 1750. Tom. XI.

(b) Cf. De Berlendis *De oblation. ad altare* Part. II. §. X. n. 4. seqq. et §. XII. n. 15. seq.

(c) Cf. Theodor. a Spiritu S. op. cit. cap. VI. ar. L.

(d) Cf. Andream Andreucci S. J. *Conclusiones canonico-Theolog.* pro an. Jubil. 1750. ad calcem Dissert. *de cultu sanctorum.* Romae 1750.

cius VIII. an. 1300. Zaccaria haud infirmis ductus conjecturis censet primam jubilaei originem repetendam esse ab an. 1000. sub Silvestro II. (a). Nonnulli vestigia sibi deprehendisse visi sunt in longe antiquioribus monumentis (b). Bonifacius VIII. constituit jubilaeum esse celebrandum centesimo quoque anno redeunte. Clemens VI. jubilaei celebrationem ad annum quinquagesimum, Gregorius XI. ad an. triginta tres, donec tandem Paulus II. et Sixtus IV. ad an. viginti quinque tempus illud coarctarunt, qui mos adhuc servatur.

85. *Partialis* indulgentia ea dicitur, quae partem dumtaxat poenae temporalis remittit, et certo dierum vel annorum numero definitur. Alludit scilicet forma illa indulgentiarum tot dierum vel annorum ad veterem disciplinam, quando vi canonum poenitentialium agenda erat poenitentia per tot dies vel annos, vel quadragenas. Ex his autem quadragenis nonnullae dicebantur *carenae* ita nuncupatae a *carendo* eo quod illis addicti omnibus carerent prae-

(a) In opere cui tit. *Trattato dell' anno Santo.* Roma 1775.

(b) Cl. Camillus Rossi Episcopus s. Severi in instruct. Pastorali typis edita Neapoli an. 1824. refert se reperisse in opere inscripto: *Thesaurus temporum Eusebii Pamphili Caesaraeae Palestinae episcopi* etc. *opera et studio Josephi Scaligeri.* Amstelodami apud Janssonium 1658. fol. MMCCXX. pag. 172. " In hoc anno *jobeleum* a majoribus invenimus observatum, id est duodecimo anno Severi, et CCLII. Antiochenae urbis ", cum animadversionibus Scaligeri p. 229. " *Majores nostri* intelliguntur Christiani. Sed ii nullum Jobel eo anno celebrarunt. ", et ibid. p. 236. idem Scaliger scribit: " Numero MMCCXX. Sub Severo aliud Jobeleum a majoribus celebratum referebat. . . . Praeterea dixit (Eusebius) juxta *majores nostros*, id est, non juxta Judaeos sed secundum Christianos. . . . Jobelei modus Ecclesiae est L. annorum solidorum, Hebraei undequinquaginta ". In Eusebii Chronico, interprete S. Hieronymo, nihil ejusmodi occurrit, imo Vallarsius rejicit quod Joseph Scaliger retinet de Jobeleo in utroque loco, quum mss. codices melioris notae eam lectionem non habeant, censet propterea ea verba adscititia esse, seu aliena manu inserta tanquam alicujus studiosi glossema. Attamen in accuratiori editione ejusdem Chronici quam ex mss. vaticanis adornavit Card. Majus adducti textus reperiuntur suis locis inserti, videlicet tum ad an. Christi 206. tum ad an. 254. (Cf. *Scriptorum vet. nova collect.* Tom. VIII. Romae 1833.). Quidquid porro de hoc sentiendum sit, videtur nihil exinde colligi posse quod tali faciat ad rem nostram.

ter panem et aquam. Harum carenarum formam exhibet Eusebius Amort (a).

86. II. Ad indulgentiarum ministrum quod attinet, nullum dubium est, quin Summus Pontifex, utpote totius Ecclesiae caput, qui in universa Ecclesia primatum tenet verae jurisdictionis, omnibus Christifidelibus indulgentias plenarias valeat elargiri. Quocirca Martinus V. in Constitutione edita in concilio Constantiensi praescripsit interrogandos esse qui de erroribus Wicleffi et Huss suspecti erant, utrum credant, « quod Papa omnibus Christianis vere contritis et confessis ex causa pia et justa possit concedere indulgentias » ; item, « Utrum credant, quod singuli episcopi suis subditis secundum limitationem sacrorum canonum hujusmodi indulgentias concedere possint (b) ». Haec autem limitatio facta fuit a generali conc. Lateranensi IV. sub Innocentio III., ut nempe in dedicatione Ecclesiae non extendatur episcopi indulgentia ultra annum, et ultra quadraginta dies in aliis casibus (c). Quo decreto plane refutatur, ait Pius VI. in Brevi *Super soliditate* « error Eybel, dum perperam disserens de indulgentiis scribere ausus est, quemlibet episcopum pari modo atque Papam posse indulgentias concedere (d) » ; quam erroneam consecutionem ex iisdem principiis deduxit Palmierius, qui scribere veritus non est Pontificem episcopalia jura sibi assumere, dum plenarias indulgentias a se solo dare posse contendit ; stulte autem Theologos et Canonistas, ut Romanae curiae litent id una voce docere (e).

(a) Op. cit. P. I. *Dissert. Praelim.* n. V. qui tamen eas vocat *Karrenas*.

(b) Apud Hard. *Acta concil.* Tom. VIII. col. 915.

(c) Tit. LXII. ibid. Tom. VII. col. 66.

(d) Apud Gerdil. Opp. edit. Rom. Tom. XII. pag. 9.

(e) In cit. Tractatu dogmatico-critico de indulgentiis. Tam Eybel quam Palmieri docuerunt singulos episcopos posse indulgentiam plenariam saltem suis subditis conferre ex tribus principiis antea a se constitutis; ac 1. quod indulgentia non aliud sit quam remissio poenitentiae canonicae in foro externo ; 2. quod Romanus Pontifex utpote episcopus peculiaris Ecclesiae Romanae pariter solum valeat eam tribuere suis subditis immediatis, uti

87. III. Circa indulgentiarum subjectum et conditiones quae ad eas lucrandas exiguntur pauca dicenda supersunt. Tam vivos quam defunctos Christifideles esse subjectum capax indulgentiarum abunde constat ex dictis. Dispar tamen est utrorumque ratio in ordine ad illas. Etenim respectu viventium, si nihil obstet vel ex parte dantis, vel ex parte recipientis, vel etiam ex parte causae, certus est ac infallibilis indulgentiarum effectus; cum sint vere *juridicae absolutiones*, *relaxationes* et *donationes* ex potestate clavium provenientes, plane ut in absolutione sacramentali, quae ex eadem clavium potestate confertur. Respectu autem defunctorum, quoniam ipsi in Ecclesiae juribus non sunt, sed solius Dei dominio subsint, non ita certus est earumdem indulgentiarum effectus. Nam indulgentiae quae pro ipsis conceduntur, uti jam paulo ante adnotavimus, solam habent rationem *suffragii*, *precationis*, *oblationis* vel *solutionis* quam propterea Deus absolute respuere potest, cum non teneatur ex fidelitate eas acceptare. Imo prout observat S. Thomas (a) indulgentiae non possunt prodesse defunctis nisi *secundario* et *indirecte*, eo quod praestare ipsi non possint id cujus causa indulgentia conceditur, uti praestare possunt viventes, qui propterea soli *primario* et *directe* eas lucrari queunt. Non desunt tamen qui contrarium sentiant (b).

ceteri episcopi in suis dioecesibus; 3. quod nequeat Romanus Pontifex coarctare facultatem episcoporum quin in eorum jura invadat. Verum hos auctores longe antequam prodirent, jam refellerat s. Thomas in Supplem. q. 26. art. 1. 2. et 3. Cf. etiam adversus Eybel Card. Gerdil in op. *Confutazione di due libelli diretti contro il breve SUPER SOLIDITATE*. Adversus Palmieri cf. Muzzarelli Diss. cit. cf. etiam quae scribit Beatus Cardin. Thomasius opp edit. Vezzosi. Romae 1754. Tom. VII. opusc. XV. dub. III.

(a) Supplem. q. 71. ar. 10.

(b) Uti Theodorus a Sp. S. op. cit. Par. I. Cap. XIV. ar. VI. Atque hic obiter adnoto ex doctrina quam juxta communem Theologorum sententiam adstruximus circa indulgentias pro defunctis concessas, penitus evanescere incredulorum difficultatem, dum asserunt, spectato indulgentiarum numero pro defunctis, arithmetice ostendi nullam jam animam in purgatorio detineri. Risu haec excipienda sunt, siquidem cum juxta doctrinam catholicam indulgentiae pro defunctis infallibilem effectum non habeant,

88. Ut suus constet indulgentiis valor non eae tantum conditiones sufficiunt, quae earum largitorem respiciunt, sed aliae insuper requiruntur, tum quae suscipientem tum quae elargitionis causam attingunt. Ita expresse docet S. Thomas scribens: « Indulgentiae tantum valent, quantum praedicantur, dummodo ex parte dantis sit auctoritas; et ex parte recipientis, charitas; et ex parte causae, pietas, quae comprehendit honorem Dei et proximi utilitatem (a) ».

89. Requiri auctoritatem ex parte dantis abunde constat ex modo dictis; ex parte suscipientis duae conditiones concurrant necesse est ad indulgentias lucrandas; prima est status gratiae; quamdiu enim aliquis debitor est poenae aeternae, a temporali poena peccatis debita absolvi nequit. Id ipsum dicatur de immunitate a culpa etiam levi quoad condonationem illius poenae temporalis, quae eidem respondet, ad hoc autem, nisi aliud praescribatur, sufficit contritio. Hinc est quod Pontifices indulgentias non concedant nisi *vere poenitentibus et contritis*. Altera est positio operum quae a Pontifice, vel episcopo assignantur, ut per se patet. Non desunt, qui doceant praeter duas recensitas conditiones requiri praeterea in suscipiente *eximiam charitatem* ad indulgentias plenarias lucrandas. Verum si ita esset, nihil superesset indulgentiae, cum ejusmodi charitas omnia deleat. Porro Ecclesia per indulgentias magnum aliquid dare intendit, quod non a charitate, sed *a potestate clavium* pendeat (b).

90. Exposci demum ad indulgentiae valorem aliquam causam patet ex iis, quae habet conc. Lateranense IV. dum ait: « Per indiscretas et superfluas indulgentias claves Ecclesiae contemnuntur, et poenitentialis satisfactio enervatur (c) ». A s. Cypriano ejusmodi inconsulta indulgen-

atque ex Dei beneplacito pendeat ipsarum acceptatio, mathesis nullam potest supputationem instituere, nec problema solvere.

(a) In suppl. q. 25. ar. 2.

(b) Cf. Andreucci *De requisitis et non requisitis ad lucrandas indulgentias*. Romae 1759.

(c) Loc. cit.

tiae largitio dicitur « Irrita et falsa pax, periculosa dantibus, et nihil accipientibus profutura (a) ». Ast illud adjicere debemus accipientium non esse judicium ferre utrum causa intersit, cum conceditur indulgentia necne; sed eorum est grato lubentique animo beneficia, quae a superioribus legitimis conferuntur, exosculari. Et de indulgentiis hactenus.

(a) Lib. *de Lapsis* p. 186. ed. Maur. Cf. tamen Muzzarelli. *Il buon uso della logica.* Opuscolo X. *Istoria Ecclesiastica* §. 12. *Natura ed uso delle indulgenze.* Opp. edit. Flor. 1822. Tom. III.

DE

EXTREMA UNCTIONE

TRACTATUS

DE SACRAMENTO

EXTREMAE UNCTIONIS

PROOEMIUM

1. Quemadmodum Confirmatio Baptismi perfectio ac veluti consummatio a Patribus spectata est et nuncupata, sic extremae unctionis sacramentum non modo poenitentiae, sed et totius christianae vitae quae perpetua poenitentia esse debet, ut loquitur Tridentinum, ab iisdem Patribus consummativum existimatum est. Variis autem nominibus tum a Graecis tum a Latinis pro ratione aut materiae, aut formae, aut subjecti insignitum fuit hoc sacramentum. Etenim vel *Oleum sanctum*, vel *Oratio olei*, seu *Oratio cum unctione conjuncta*, vel *Oleum infirmorum* passim est nuncupatum (a); donec ratione temporis quo conferri solet post sec. XII., ut Mabillonius observat (b), maxime obtinuit appellatio *Unctionis extremae*. Definiri porro solet Extrema Unctio: « Sacramentum Novae Legis a Christo Domino institutum, quo per unctionem olei benedicti et orationem, seu formam praescriptam, sacerdotum ministerio baptizatis graviter aegrotantibus gratia confertur qua peccata et eorum reliquiae absterguntur, vires augentur ad daemonis insidias vitandas, atque ad morbi incommoda patienter ferenda, et si animae saluti expediverit, valetudo corporis restituitur ».

2. Haec autem definitio, quae omnes complectitur hujus sacramenti partes, veritatem nempe ejusdem sacramenti, subjectum, materiam, formam, et effectum, quatuor his

(a) Graeci vocare solent hoc sacramentum ἅγιον ἔλαιον, *oleum sanctum*, et frequentius εὐχέλαιον *oleum cum oratione conjunctum*; Orientales passim appellant *kendil* id est *lampadam* ob rationem quam postea afferemus.

(b) Praef. in sec. I. Benedict. n. 98. Interdum etiam vocatum fuit *sacramentum exeuntium*.

concilii Tridentini canonibus editis sess. XIV. continetur Can. I. « Si quis dixerit, Extremam Unctionem non esse vere et proprie sacramentum a Christo Domino Nostro institutum et a B. Jacobo Apostolo promulgatum, sed ritum tantum receptum a patribus, aut figmentum humanum; anath. sit» ; Can. II. « Si quis dixerit, sacram infirmorum unctionem non conferre gratiam, nec remittere peccata, nec alleviare infirmos, sed jam cessasse, quasi olim tantum fuerit gratia curationum ; anath. sit » ; Can. III. « Si quis dixerit, Extremae Unctionis ritum et usum, quem observat Sancta Romana Ecclesia, repugnare sententiae B. Jacobi Apostoli, ideoque eum mutandum, posseque a Christianis absque peccato contemni ; anath. sit»; Can. IV. « Si quis dixerit, presbyteros Ecclesiae, quos B. Jacobus adducendos esse ad infirmum inungendum hortatur, non esse sacerdotes ab episcopo ordinatos ; sed aetate seniores, ob idque proprium Extremae unctionis ministrum non esse solum sacerdotem ; anath. sit ».

3. Cum vero sacramenti veritate semel constituta, cetera sponte fluant quae ad ipsum spectant, hanc unam directe propugnare sic proposuimus ; ob reliqua doctrinae capita, quae in ea includuntur, nonnullis scholiis illustremus.

CAPUT I.

De veritate sacramenti Extremae Unctionis

4. Quinam primi fuerint insectatores veritatis quam adstruimus hujus sacramenti difficile prorsus est definire. Viri enim eruditi Waldenses, Wicleffitas et Hussitas ab hac criminatione vindicarunt (a). Citra omne dubium est Lutherum et Calvinum cum suis asseclis sectarumque ceterarum fragmen-

(a) Bellarminus accusat Waldenses, Albigenses, et Wicleffitas quod rejecerint sacramentum extremae unctionis. At Bossuet ostendit illos haereticos perinde ac Hussitas nihil innovasse circa septenarium sacramentorum numerum inter quae recensebant extremam unctionem Cf. *Hist. des variations* liv. XI. §§. 108. 109. et §. 180.

tis extremam unctionem e sacramentorum albo expunxisse. Lutherus enim etsi non plane rejiciat hunc ritum, inficiatur tamen sacramentum esse proprie dictum, additque *nusquam insignius esse deliratum a Theologis quam in hoc sacramento administrando* (a). Calvinus vero tanquam sacramentum fictitium et histrionicam hypocrisim traducit extremam unctionem (b). Reliqui eos secuti sunt ; ast perperam.

PROPOSITIO

Extrema unctio est vere et proprie sacramentum a Christo D. N. institutum , et a B. Jacobo Apostolo promulgatum

5. De fide hanc esse propositionem ex paulo ante adducto Can. I. concilii Tridentini constat. Ad eam porro evincendam ex sacris litteris illud unum urgemus quod scribit apostolus Jacobus in Epistola sua cap. V. 14. 15. « Infirmatur quis in vobis ? Inducat presbyteros Ecclesiae , et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini , et oratio fidei salvabit infirmum , et alleviabit eum Dominus , et si in peccatis sit , remittentur ei (c) » . Quibus verbis tum ritus sensibilis , tum divina institutio , tum denique divinae gratiae promissio significantur , quae , adversariis ipsis fatentibus, ad verum ac proprium sacramentum constituendum requiruntur ac sufficiunt. Ac primo quidem ritus externus significatur in ipsa olei unctione quae a Jacobo praescribitur cui adnexa est sacerdotis oratio ; divina vero institutio , et gratiae promissio , ex ipsa rei de qua agitur natura illi ritui

(a) Nempe ex Jacobi epistola , ut ipse scribit lib. *de Captivit. Babylonica* ubi agit de extrema unctione. Opp. edit. Jenens. 1600. Tom. II. Ostendit tamen Serarius S. J. in *Disputat.* de extrema unct. Cap. III. Lutherum , ut in ceteris, sic et in hoc articulo inconstantem se praebuisse.

(b) *Institut.* lib. IV. Cap. XIX. §. 18.

(c) Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν ; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας , καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου. Καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα , καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ κύριος· κἂν ἁμαρτίας ἢ πεποιηκώς , ἀφεθήσεται (in var. ἀφεθήσονται) αὐτῷ.

inesse intelliguntur, cum Dei solius sit rei creatae atque sensibili vim gratiae conferendae tribuere: atqui extremam unctionem gratiam conferre demonstrant ea verba « et si in peccatis sit, remittentur ei »; neque enim peccata remitti possunt absque divinae gratiae collatione. Ergo.

6. Sensus autem traditionalis perpetuus et constans adducti Jacobaei testimonii rem plane conficit. Origenes enim Hom. II. in Levit. postquam egit de sacramento poenitentiae haec de extrema unctione tanquam de re notissima et ab omnibus accepta subjicit: « In quo impletur et illud, quod Jacobus apostolus dicit: si quis autem infirmatur, vocet presbyteros Ecclesiae, et imponant ei manus, ungentes eum oleo in nomine Domini et oratio fidei salvabit infirmum, et si in peccatis fuerit remittentur ei (a) ». Victor Antiochenus, qui circa Juliani imperatoris aetatem vixisse creditur (b), in caput VI. Marci scribit: « Interim quae apostolus Jacobus in sua canonica narrat, ab his non dissentiunt; scribit enim: *infirmatur quis in vobis* etc. (c) ». S. Jo. Chrysostomus lib. III. de Sacerdotio aperte scribit: « Neque enim tantum cum nos regenerant (sacerdotes): sed etiam post regenerationem admissa peccata condonare possunt. Nam *infirmatur*, inquit (Apostolus), quis in vobis? Advocet presbyteros Ecclesiae, et orent super eo, ungentes (d) »; loqui porro s. Do-

(a) Homil. II. in Levit. n. 4. Edit. Maur. Claruit porro Origenes usque ad an. 230.

(b) Obiit an. 441. Cf. Praefat. Theodori Peltani S. J. in suam versionem Victoris Antiocheni et Titi Bostrensis. Ingolstadii 1580.

(c) Edit. cit. pag. 91. Eo pluris facienda est auctoritas Victoris presbyteri Antiocheni, quod ipse profiteatur se in unum collegisse in hoc suo commentario in Evangelium s. Marci quae ab anterioribus scriptoribus scripta reperit. En ejus verba p. 1. " Quandoquidem permulti in Matthaei et Joannis, pauci vero in Lucae; nulli autem omnino, ut equidem arbitror, in Marci Evangelium scripserunt . . . visum est mihi, quae Ecclesiae doctores sparsim et per partes in praesentem Evangelistam annotarunt, in unum quasi corpus redigere, succinctamque in hoc ipsum quoque Evangelium explanationem conscribere „

(d) Οὐ γὰρ ὅτ' ἂν ἡμᾶς ἀναγεννῶσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ μετὰ ταῦτα συγχωρεῖν ἔχουσιν ἐξουσίαν ἁμαρτήματα· Ἀσθενεῖ γάρ τις, φησὶν, ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν, ἀλείψαντες κ. τ. λ. ed. Maur. opp. tom. I. pag. 384.

ctorem de extrema unctione, non autem de poenitentia plura sunt quae suadeant. Paulo ante locutus erat de remissione peccatorum per poenitentiam, in quam rem profert sententias Matth. XVIII. et Jo. XX., deinde de altera loquitur, hanc igitur a prima distinguit; 2. pronunciat hanc nonnisi aegrotis dandam esse, idque confirmat ex Jacobi testimonio, poenitentiae autem sacramentum omnibus datur. Atque ut omittamus Possidium (a), Cyrillum Alexandr. (b) qui hac de causa nititur fideles avertere a superstitionibus ethnicorum ad valetudinem recuperandam, Gregorium M. qui in suo sacramentario fuse prosequitur, quae ad hujus sacramenti administrationem pertinent (c), Bedam (d), Bonifacium Moguntinum (e), Bernardum e patribus postremum (f), aliaqqe prope innumera fere monumenta, quae in medium proferri possent (g), res plane conficitur testimonio Innocentii I. qui sec. V. ineunte ab Eugubino episcopo Decentio interrogatus an Jacobi verba de infirmis oleo inungendis a sacerdotibus intelligi deberent, atque an haec unctio poenitentibus esset concedenda, respondet: « Non est dubium (ver-

(a) In vita S. Augustini Cap. XXVII. ubi de s. Doctore scribit: " In visitationibus modum tenebat ab Apostolo definitum, ut nonnisi pupilloa et viduas in tribulationibus constitutas visitaret. Et si forte ab aegrotantibus ob hoc peteretur, ut pro eis in praesenti Dominum rogaret, eisque manus imponeret, aine mora pergebat „. Quibus verbis alludit ad Marci VI. et Jacobi V.

Verba porro quae vulgo afferri solent ex Serm. CCXV. a. Augustini de tempore, ex sermone apurio deprompta aunt, quique s. Caesarii creditur. Mirum est Launojum qui in aliis criticum intemperantem agit, hoc non vidisse.

(b) In op. *De adorat. in spiritu et veritate* lib. VI. Opp. ed. Paris. 1638. Tom. I. p. 211.

(c) *In libro sacramentorum* ex edit. Hugonis Menardi apud Maur. editt. Opp. a. Gregorii M. Tom. III. pag. 235. seq.

(d) In cap. V. Epist. Jacob. Opp. edit. Basileae Tom. V. col. 959.

(e) In capit. seu statutis apud Dacherium *in Veter. script. Spicilegio*. Paris. 1669. Tom. IX. cap. XXIX.

(f) In *vita s. Malachiae*. Cap. XXIV. ubi refert miraculum a Deo patratum ad preces et lacrymas s. Malachiae, de muliere defuncta ad vitam excitata, ut hoc aacramento muniretur.

(g) Cf. citata a Serario op. cit. et adducta a Launojo in lib. *De sacramento unctionis infirmorum* Cap. I. Opp. edit. Colon. Allobrog. 1731. Tom. I. P. I. Ceterum numquam absque delectu hic auctor legi debet.

ba Jacobi) de fidelibus aegrotantibus accipi vel intelligi debere, qui sancto oleo chrismatis perungi possunt, quo ab episcopo confecto non solum sacerdotibus, sed et omnibus uti christianis licet, in sua, aut suorum necessitate inungendo . . . poenitentibus istud infundi non potest, quia genus est Sacramenti. Nam quibus reliqua sacramenta negantur, quomodo unum genus putatur posse concedi (a) » ? Quibus verbis non solum innuit sanctissimus Pontifex agi de re notissima inquiens: *non est dubium*; sed praeterea ne dubitat quidem, imo pro certo atque explorato principio ponit unctionem illam adnumerandam esse sacramentis, cum nulla alia de causa publicis poenitentibus eam denegandam esse affirmet.

7. Ex his igitur patet constantem ad nos usque circa hunc articulum utriusque Ecclesiae orientalis atque occidentalis fidem fuisse. Ad haec accedit utriusque pariter Ecclesiae perpetua praxis in hujus sacramenti administratione, quae et ex Ritualibus utriusque Ecclesiae libris, et ex certissimis monumentis orientalium omnium sectarum antiquarum a Renaudotio collectis luculentissime constat (b) ita ut mirum esse possit post tam aperta ac illustria in vetustioribus seculis ac omnibus Ecclesiis hujus sacramenti monumenta vello adhuc heterodoxos in clarissima luce prudentes scientesque caecutire (c).

8. Nonnulli tamen ex recentioribus Protestantibus visi sunt a caeco illo furore quo perciti sunt eorum antesignani recedere, ac summis jam laudibus pium hunc ritum ex-

(a) Epist. XXV. cap. VIII. apud Coustant. *Epist. Rom. Pont.* T. I. qui tamen nonnullas diversas lectiones affert, e. g. *quod ab Episcopo confectum . . . necessitate ungendum.*

(b) *Perpét. de la foi* Tom. V. Liv. V. Ch. I. suiv. Cf. item Martenium *de Antiquis Eccl. ritib.* Lib. I. P. II. Cap. VII. art. I. seq.

(c) Inter hos eminet Sam. Deylingius, qui in *Observationibus sacris*. Lips. 1739. P. III. n. 8. affirmare non dubitavit sacramentum extremae unctionis monstrum et informe enatum esse in Ecclesia Romana sub barbarie superiorum seculorum, nullumque in tota antiquitate unctionis nostrae deprehendi vestigium!

tollunt, imo nec abnuunt inter sacramenta connumerare (a). Tanta scilicet vis est veritatis, ut vel ab invitis assensum extorqueat.

DIFFICULTATES

9. I. Obj. 1. Incertum in primis est num Jacobi epistola canonica sit; verum et hoc dato, frustra Catholici ex verbis Jacobi inferre nituntur unctionem de qua loquitur Apostolus vere sacramentalem esse, 2. quia, ut observat Lutherus, non licebat Apostolo sacramentum instituere, quod ad solum Christum pertinet; 3. quia ipsemet Card. Caje-

(a) Inter hos non infimum locum sibi vindicat Leibnitius, sic porro scribit in *System. Theol.* pag. 280. seq. " De unctione infirmorum, non est cur multa disputemus. verba habet scripturae sacrae, interpretationem Ecclesiae cui pii et catholici homines tuto fidunt: nec video quid in eo more quem recipit Ecclesia, reprehendi a quoquam possit. Videmus olim et donum curationis saepe affuisse; cujus usus nunc cum aliis extraordinariis beneficiis, stabilita Ecclesia, infrequentior factus est, semper tamen ne tunc quidem sanatos fuisse credendum est, qui ungebantur. Superest, igitur saltem hodieque efficacia illa sanitatis perpetua, et nunquam fallens quae ad animam ipsam bene dispositam pertinat, atque a Jacobo Apostolo additur, quando hujus sacramenti usum describit, et in peccatorum remissione ac fidei virtutisque munimento collocatur, quo numquam magis opus est, quam in vitae periculo atque terroribus mortis ad ignea tela Satanae, tum maxime ingruentia, repellenda,,.

Plures alios Protestantes antiquiores, qui eamdem veritatem professi sunt, profert Serarius op. cit. toto Cap. III. Sic etiam Esslinger in cit. *Apologie de la réligion Catholique par des auteurs protestans* §. VI. adducit testimonia praecipuorum auctorum protestantium recentiorum, inter quos eminent Ammon, Augusti, collaboratores Ephemeridis Evangelicae Berolinensis; nos unius Augusti verba proferre contenti erimus: sic porro Augusti recitato textu Bellarmini ex cap. V. " Quia in exitu de hoc mundo existunt speciales difficultates, instituit Dominus speciale praesidium; quia saepe accidit, ut qui in extremis agunt, nec possint audire verbum exhortationis, nec Eucharistiam percipere, nimirum morbo gravati, et usu sensuum privati: inungi autem, et sacramenti hujus fructum percipere semper possunt,,; his, inquam, prolatis, ita prosequitur: " Nemo qui bonae fidei sit contradicet veritati et bonitati horum verborum Bellarmini, quibus Goëthe, Chateaubriand, aliique moderni auctores, sunt debitores primae ideae illarum tabularum poeticarum, ubi ipsi nobis ostendunt religionem, quae suorum sacramentorum ope ducit hominem manu auxiliatrice a primo ortu suo usque ad interitum,,.

tanus in commentariis in hanc epistolam expresse negat illam Jacobi sententiam ad unctionem sacramentalem transferri posse ; 4. quia de eadem unctione loquitur Jacobus de qua Marcus Cap. VI. 13. ubi scribit quod Apostoli « Ungebant oleo multos aegros et sanabant (a) ». Quae profecto unctio non pertinebat nisi ad miraculorum donum. 5. Certe ipse Jacobus suae unctionis effectus enumerans primo nominat illos, qui ad corpus spectant *et alleviabit eum Dominus*, deinde illos qui ad animam : *et si in peccatis sit*, *remittentur ei*. 6. Quem posteriorem effectum hypotheticum tantum esse evincit particula *si*, quod argumento est unctionem hanc sacramentalem esse non posse ; 7. si tamen de effectu spirituali hic sermo sit, non vero potius de morbis ipsis, qui spectabantur velut peccatorum effectus, hinc morbo curato, etiam peccatum ipsum condonatum dicebatur(b). Ergo. *Quanto tempo sprecato! . . Alla forca i teologi –*

10. Resp. Ad 1. D. Incertum est Luthero ac paucis ejus asseclis num Jacobi epistola canonica sit, C. Catholicis, imo et Protestantibus ipsis recentioribus N. Quare Lutherus rejecerit tanquam *Stramineam* Jacobi epistolam nota res est, eo quod nempe viderit hujus epistolae auctoritate totum suum de justificatione sine operibus principium plane everti. Ceterum *injustum falsumque*, ut Wetstenius vocat, Lutheri de hac epistola judicium recentiores omnes protestantes explodunt (c), quin hac de re solliciti simus.

11. Ad 2. D. Ac propterea juxta Tridentinum Apostolus solum *promulgavit* quod Christus instituit, C. instituit ipse hoc sacramentum, saltem auctoritate propria N.

12. Ad. 3. D. Immerito et contra veterum expositionem, C. merito ac juxta catholicae exegeseos regulas N. Haec cardinalis Cajetanus scripsit ante concilium Tridentinum, quare

(a) Ἤλειφον ἐλαίῳ πόλλους ἀῤῥώστους, καὶ ἐθεράπευον.

(b) Ita Rosenmüller in Cap. V. Ep. Jac. V. 15.

(c) Cf. J. Georg. Rosenmülleri praef. in hanc. Epist. Cellerier *Essai d'une introduction critique au Nouveau Testament*. Genève 1823. *Divis. Trois. épîtres Catholiques* Sect. Prém. *Epître de S. Jacques*.

aliqua venia dignus videri potest, si incaute, sicut alia non pauca quae in ejus operum editione romana jussu s. Pii V. expuncta sunt, et hoc excidit illi. Hujus cardinalis commentaria in sacram scripturam pertinent ad illos pedes pavonios quos ei quidam exprobarunt (a). Porro numquam dubitavit Cajetanus de sacramenti extremae unctionis veritate.

13. Ad 4. D. Loquitur Jacobus de eadem unctione materiali, de qua Marcus, C. de eadem formali N. Unaquaeque enim ministrum, subjectum, et effectus habuit plane diversos. Cum tamen unctio de qua fit mentio apud s. Marcum fuerit figura illius quam memorat s. Jacobus, ideo a Tridentino dicitur hoc sacramentum apud Marcum fuisse a Christo Domino *insinuatum* (b).

14. Ad 5. D. Primo nominat Jacobus effectus qui spectant ad corpus utpote magis notos, et quia id quodammodo poscebat orationis series, C. ut insinuet corporis sanitatem primarium esse hujus sacramenti effectum N. Insolens porro non est in scripturis postremo loco primarium effectum recenseri; sic Matth. XIX. 29. legitur: « Centuplum accipiet, et vitam aeternam possidebit ». Ideo autem a Jacobo primo loco ponitur corporis sanitas tum quia effectus ejusmodi notior est, utpote qui sub sensus cadat, tum quia orationis series postulare videbatur, ut post commemoratam infirmitatem corporis, continuo describeretur ejusdem sanatio (c).

15. Ad 6. Vel N. Quia, ut productis exemplis ostendit Estius (d), in scripturis particula *si* saepe non tam rei incertae conditionem, quam rei certae confirmationem significat, ut apud ipsum Jacobum I. 5. « Si quis vestrum indi-

(a) Cf. Card. Pallavicini *Istoria del Concilio di Trento* ubi lib. VI. Cap. XVII. §. 2. " Quanto appartiene, inqnit, al Gaetano, il parlar de' suoi Commenti sopra la scrittura è un parlare, non delle penne, ma da' piedi di un bellissimo paone.

(b) Sess. XIV. *De extr. unct.* Cap. I.

(c) Cf. Bellarm. Lib. *De extr. unct.* Cap. 16. qui contendit verba *salvabit*, et *alleviabit* spectare praecipue ad animam.

(d) In Comment. in hunc loc.

get sapientia postulet a Deo (a) » ; vel D. Ex parte suscipientis, C. ex parte sacramenti N. Quamobrem etsi nullum in aegroto peccatum sit, attamen non caret sacramentum effectu suo ; semper enim gratiam confert, quae si peccata non tollit, quia nulla sunt, aegroti animum alleviat, atque erigit, efficitque ut morbi incommoda et labores levius ferat, et quod praecipuum est, ut daemonis tentationibus facilius resistat.

16. Ad 7. N. Hic enim nonnullorum Protestantium sensus est absurdus. Etenim si morbus peccati effectus est, et peccatorum nomine per synecdochen morbi significantur, cum dicat Jacobus : « Infirmatur quis in vobis . . . et si in peccatis sit remittentur ei », hic sensus ex interpretatione adversariorum exurgeret : « Est aliquis vestrum in *morbis*? . . . Si in *morbis* sit remittentur ei » ; seu etiam : « Est aliquis in vobis infirmus? . . Si infirmus sit sanabitur». Egregium sane exegeseos specimen (b).

17. Inst. Saltem unctio quae in usu est in Ecclesia Romana toto, ut ajunt, coelo distat ab ea de qua loquitur s. Jacobus; etenim 1. s. Apostolus loquitur de omnibus infirmis indiscriminatim, in Ecclesia autem Romana non inunguntur nisi extremo morbo laborantes. 2. Commemoratur in adductis verbis adjumentum sanitatis, non praesidium et adjumentum pacatius moriendi (c). 3. Juxta Apostolum a pluribus sacerdotibus fieri debet haec unctio, nunc vero ab uno tantum fit. 4. Unctio de qua Jacobus non erat nisi olei vulgaris ac communioris, nunc vero non adhibetur ad ejusmodi unctionem nisi oleum ab episcopo consecratum (d). 5. Neque unctio quae nunc in Ecclesia adhibe-

(a) Εἰ τίς ὑμῶν λείπεται σοφίας αἰτείτω παρὰ (in variant. Θεοῦ) τοῦ διδόντος.

(b) Non inficiamur passim in scripturis morbos perinde ac calamitates reliquas ut effectus peccatorum perhiberi ; verum aliud est dicere morbos esse effectus peccati, aliud vero peccatorum nomine solos morbos significari. Cf. Estium l. c.

(c) Sic Georg. Rosenmüller in h. loc.

(d) Ita Calvinus *Instit.* lib. IV. Cap. XIX. §. 21. qui ne parcat scommatibus : " Jacobus, scribit, dum simpliciter ungi infirmos jubet, non aliam unctionem inibi

tur morbos depellit, sicut depellebat Jacobaea. 6. Denique unctio sacramentalis, prout docent Catholici effectum producit ex *opere operato*, unctio autem de qua Jacobus vim omnem suam acceptam refert orationi et fidei : « Et oratio fidei, inquit, salvabit infirmum », in quem finem v. 16. commendat s. Apostolus orationis efficaciam dicens : « Et orate pro invicem ut salvemini : multum enim valet deprecatio justi assidua ». Ergo.

18. R. N. A. ad 1. prob. N. Apostolus siquidem iis vocibus utitur ut graviter decumbentem significet. Talis est vis vocis ἀσθενεῖ (*asthenei*), quae de eo accipitur qui viribus et robore privatus est (a); et vocis κάμνοντα (*Kamnonta*) quae valde et graviter laborantem designat (b). Quod jam et adversarii fatentur. Sane de iis infirmis loquitur Jacobus qui per se accedere ad Ecclesiae presbyteros nequeunt, ac propterea eos accersendos jubet, ut ad aegrotos ungendos se conferant.

19. Ad 2. D. Commemoratur etiam adjumentum sanitatis, C. solum N. Tria enim dicit Apostolus de unctione, quod *salvet*, *alleviet et peccata remittat* ; haec porro tria in unum refundi nequeunt, uti adversarii faciunt. Praeterea, cum, ipsis fatentibus, corporis sanitas sit effectus secundarius ac

significat, quam vulgaris olei . . . Isti (Catholici) oleum non dignantur nisi ab episcopo consecratum : hoc est, multo halitu calefactum, multo murmure incantatum, et novies flexo genu salutatum : ter *Ave sanctum oleum* : ter *Ave sanctum chrisma* : ter *Ave sanctum balsamum* „. At minus accurate hoc officium exponit, ut ridiculum exhibeat.

(a) Cf. Serarium op. cit. Cap. VIII. ubi inter cetera observat a s. Luca in Actis Apostolicis eos vocari ἀσθένουντας ad quos deferebantur semicinctia Pauli ut convalescerent, imo ipsos Lutheranos exponere hanc vocem de iis, *qui periculose decumbunt*. Nec abnuit Scapula, qui in suo lexico ad vocem Σθένω agens de compositis verbum ἀσθενέω vertit *infirmis viribus sum*, *langueo* etc. Accedit sensum verborum magna ex parte, imo potissimum ab usu pendere; porro certum est s. Jo: Chrysostomum in I. ad Cor. Cap. XI. (Hom. XXVII. n. 1.) quae dicit Apostolus Διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄῤῥωστοι exponere de graviter decumbentibus ; uti etiam Theophylactum in ep. Jacobi in h. l.

(b) Ex hac voce circa cujus significationem nulla dubitatio suboriri potest, magis determinatur sensus in quo priorem s. Apostolus usurpaverit. Cf. Serarium l. c. nec non Estium.

subordinatus animae saluti, plane consequitur quod quando unctio non confert sanitatem corporis eo quod animae saluti non expediat, adhibeatur in animae subsidium ad pacatius moriendum (a).

20. Ad 3. D. Si Apostolus voluisset *numerum* ministrorum significare Tr. si *qualitatem* N. Perinde enim valet haec loquendi ratio *inducat pesbyteros Ecclesiae*, ac aliquem de Ecclesiae presbyteris (b), uti cum dicimus: qui male se habet medicos accersat, velut Christus leprosis dixit: « Ite, ostendite vos sacerdotibus (c) », cum tamen ex legis praescripto satis foret, si se vel uni tantum ostendissent (d). Itaque per enallagen ait Jacobus *vocet presbyteros Ecclesiae*, alioquin omnes simul vocandi essent. Quod si insistant adversarii in plurali numero, reponimus optimum quidem esse ut plures adsint sacerdotes in hujus sacramenti administratione (e), minime tamen ex sacramenti necessitate, alias in pagis ac villis in quibus saepissime nonnisi unus sacerdos seu parochus invenitur, plures tam salutari remedio carere deberent.

21. Ad 4. R. I. Unde sciunt adversarii oleum de quo loquitur Jacobus non fuisse benedictum? Certum est ab immemorabili usum olei benedicti ad infirmos ungendos

(a) Ipsemet Rosenmüller id fatetur, scribens in scholiis ad h. l. " Notum est in N· T. ut in vita communi saepe universe enuntiari, quod cum restrictione intelligendum est. Juvabunt preces aegrotantem, si ei expediat ad salutem aeternam, omnes aegrotantes presbyterorum ope et precibus valetudinem recuperasse, ex his verbis non sequitur „. Cf. Serarium op. cit. Cap. X. §. 104. seqq.

(b) Cf. Estium in h. l.

(c) Luc. XVII. 14.

(d) Levit. XIV. 2. Negari tamen nequit olim receptum esse etiam in Ecclesia latina, ut sacramentum hoc a pluribus sacerdotibus administraretur, quamvis, ut postea ostendemus, non desint exempla de administrata extrema unctione ab unico sacerdote.

(e) Dixi *adsint* sive *intersint*, non autem ut *administrent*, siquidem, ut observat Bened. XIV. nunc in Ecclesia latina vetitum est ab alio quam ab uno sacerdote, nempe parocho, sacramentum istud administrari ob justissimas causas quas adducit. Hortatur tamen Ecclesia, ut quoad ejus fieri potest alii intersint sacerdotes aut clerici, aut etiam pii laici, ut orationibus infirmum Deo commendent dum ei administratur sacra unctio.

obtinuisse, ut patet ex Innocentio I. atque ex antiquissima ipsa *olei sancti* appellatione, quae in utraque Ecclesia orientali et occidentali recepta est.

22. R. II. Benedictionem longe probabilius non afficere ipsam materiae essentiam, ut ex dicendis patefiet.

23. Ad 5. D. Hoc sacramentum non semper morbos depellit, C. numquam N. Nam cum corporis sanitas sit effectus conditionatus ac secundarius, tunc solum effectum hunc producit, cum Deus animae saluti ita expedire novit (a).

24. Ad 6. D. Vim unctionis acceptam fert Jacobus orationi et fidei tanquam formae ipsius sacramenti, C. tanquam nudae orationi N. Jam vero semper hoc sensu verba Apostoli intellexit Ecclesia quae ab aetate apostolica ea in praxim deduxit. Porro vim sacramenti formae tribuere, perinde est ac asserere ritum illum cui adnexa est, per se et ex opere operato effectum producere. Ideo vero dicitur *oratio fidei*, quia fidem excitat in suscipiente, eamque tanquam necessariam dispositionem exigit, aut etiam quia fidei Ecclesiae innititur, atque ut nonnullis placet, quia, ab initio saltem, hujus sacramenti administrationi adnexum erat donum curationum, quod a fide potissimum pendet (b).

25. Ad confirmationem vero petitam ex orationis commendatione quam ibid. B. Jacobus adjicit, respondeo Apostolum ex peccatorum ac orationis mentione quam injece-

(a) Recte observat Estius l. c. sub hac sanatione corporali, quamlibet etiam modicam morbi relevationem comprehendi, velut motum aliquem ad sanitatem. Unde, licet rarius contingat hominem periculose aegrotantem, sacra hac unctione adhibita integrae restitui sanitati; saepenumero tamen evenit, ut morbi levamen aliquod sentiat. Id quod variis de causis ad salutem animae potest conducere. Schleusnerus ab hac interpretatione alienus non est, dum se non repugnaturum ait, si quis τῷ ἐγείρειν hoc loco notionem *erigendi animum* subjicere mallet. Cf. *Novum Testamentum graecum perpetua annotatione illustratum* editionis Koppianae vol. IX. Gottingae 1799. *Epist. cathol. illustratae* a Jul. Dav. Pott fasc. I.

(b) Cf. Estium l. c. Bellarm. et Nic. Serarium locc. citt.

rat nactum esse occasionem ad disserendum de confessione et oratione ad quas hortatur fideles ut Deum sibi propitium efficiant. Nihil porro haec commune habent cum sacramento de quo disseruerat in commate antecedenti (a).

26. II. Obj. 1. Istius sacramenti mentio nulla occurrit apud scriptores primi ac secundi Ecclesiae seculi: illud non commemorant Patres sec. IV. etiam cum ex instituto de sacramentis agunt. Auctores ipsi qui a V. ad IX. seculum usque floruerunt, perceptam quidem ab infirmis morituris Eucharistiam referunt, nuspiam vero de percepta ab iis extrema unctione loquuntur. 2. Accedit Origenem in adducto testimonio non agere de extrema unctione, sed de poenitentia; 3. Irenaeum praeterea Valentinianis (b): Epiphanium vero (c) et Augustinum (d) unctionem infirmorum adscribere Heracleonitis, Theodoretum autem inter Archonticorum errores recensere (e). 4. De-

(a) Ipse Carpzovius aliique apud Pott loc. cit. contendunt hic B. Jacobum novam cohortationem incipere. Verum quidquid de hoc sit, juverit hic adnotare Protestantium agendi rationem. Interdum enim omnem unctionis effectum soli oleo tribuunt cujus singularem vim in orientalibus regionibus extollunt, ita ut si ipsis credas, nullo ferme alio remedio olim medici uterentur ad morbos sanandos, hinc referunt, quod, Josepho teste de *Bello Judaico*, medici jusserint Herodem in supremo morbo olei balneum ingredi, quod veteres ampullam oleariam secum in itinere detulerint, ut constat ex Luc. X. 34.; quod Apostoli usi fuerint oleo tanquam medicamento ad morbos sanandos, quasi scilicet Christus Dominus velut alter Hippocrates discipulos ad artem medicam exercendam miserit: haec aliaque ejusmodi passim nugantur Wetstenius ad Luc. X. 34. Lightfootus *Horae Hebr.* et *Thalmudicae* ad Matth. VI. 17. et Marci VI. 14. Kunioel *comment. in Lib. Hist.* N. T. ad Marc. VI. Rosenmuller in schol. ad Jacob. V. Imo Pott et illud addit Apostolum Jacobum in textu de quo agimus jussisse ut fideles advocarent presbyteros utpote omnino prudentissimos, sic forte etiam artis medicae peritissimos. Contra vero hic toti in eo sunt, ut omnia ipsamque adeo sanitatem solis precibus adscribant, contenduntque oleum non aliud fuisse nisi symbolum sanationis quam Deus exoratus tribuit. Et hi sunt quos nonnulli in exponendis scripturis adeo suspiciunt! Experimento comperi, quod si partem philologicam excipias, in qua tamen saepissime decipiuntur, nihil inveniri in ejusmodi interpretibus quod comparari possit cum expositionibus Catholicorum interpretum.

(b) Lib. I. cont. Haer. Cap. XXI. n. 5. edit. Massueti.

(c) Haeres. XXXVI. n. 2. edit. Petav.

(d) Lib. de Haeresib. n. XVI.

(e) Lib. I. Haeret. fabul. n. XI.

centium de hoc dogmate dubitasse, atque ad dubitationem suam depellendam Innocentium Pontificem consuluisse. 5. Cum Urbanus III. in cap. *Vir de secundis nuptiis* respondisset viri et mulieris iterum nubentium benedictionem iterari non debere, istius responsionis rationem hanc attulit glossa: « Sacramenta enim iterari non debent . . . tamen poenitentia bene iteratur . . . fallit autem secundum quosdam regula in extrema unctione: quid enim impediret hanc iterari, cum non sit sacramentum, sed oratio super hominem (a) » ? Ergo.

27. Ad 1. R. I. D. Istius sacramenti priorum seculorum scriptores non meminerunt ob peculiares causas illius aetatis proprias, Tr. quasi illud ignoraverint N. Non desunt itaque gravissimae causae silentii a nonnullis Patribus et Scriptoribus servati; ac 1. Arcani disciplina tunc temporis vigens; 2. quia forte etiam rem usitatam nec proinde ignotam, quam lectores facile supplere poterant, satius duxerunt silentio praeterire, quemadmodum perceptae etiam a sanctis viris eucharistiae saepenumero apud antiquos nulla fit mentio; 3. quia cum veluti consummativum poenitentiae spectaretur hoc sacramentum a veteribus, ideo ejus implicite meminerunt cum de peracta ab infirmis exomologesi scripserunt; 4 ob multiplices causas ob quas antiquitus infrequentior erat huius sacramenti usus, quia nempe juxta Innocentium I. sanctum oleum omnibus stadia poenitentiae percurrentibus denegabatur; quia multi in fine tantum vitae baptismi gratiam petebant; quia per ea tempora innumerabiles sine ulla unctione ad martyrium convolabant; tandem quia nec iis administrare hoc sacramentum Ecclesia solebat, qui innocentem vitam duxissent, uti ex Adelhardi abbatis Corbejen-

(a) Ita Dallaeus in op. *De duobus latinorum in unctione sacramentis confirmatione, et extrema ut vocant unctione.* Genevae 1659. *De extrema unctione* lib. II. Cap. I. seqq. Ex hoc solo titulo aut mala fides, aut stultitia apparet hujus scriptoris, perinde ac si sola Ecclesia latina duo haec habeat sacramenta, non autem Ecclesia Graeca, Russiaca, omnesque eaeque antiquissimae orientalium sectae!

sis vita colligitur, quam Paschasius Radbertus edidit (a).

28. R. II. Neg. nullum extremae unctionis meminisse ex scriptoribus IV. priorum seculorum, vel de collata extrema unctione Sanctorum biographos prorsus siluisse usque ad sec. IX. Etenim ex Graecis recensuimus III. seculi Origenem, IV. et V. sec. Victorem Antiochenum, Chrysostomum, Cyrillum; ex latinis Innocentium, Possidium, qui omnes de hoc sacramento tanquam de re vulgatissima et ab Apostolis ac Patribus recepta locuti sunt. Praeterea vel a primis ipsis Ecclesiae gallicanae incunabulis a s. Nepotiano cuidam Artemio administratam extremam unctionem refert Gregorius Turonensis (b), susceptam a s. Eugendo abbate, qui circa an. 510. vita functus est, testem habemus coaequalem ejus biographum (c), ut taceam de s. regina Chlotilde, quae, ut legitur in ejus actis, prius « inuncta est a sacerdotibus oleo sancto », deinde eucharistia refecta; aliisque non paucis, qui omnes ante sec. IX. floruerunt (d).

29. Ad 2. N. Etenim agit Origenes loc. cit. tum de poenitentia, tum de extrema unctione; duplex porro assignat inter utrumque sacramentum discrimen: *primum* quod extrema unctio per oleum, et quidem solis infirmis administretur, non item vero poenitentia; *alterum*, quod per poenitentiam et confessionem graviora peccata, per unctionem vero leviora remittantur.

(a) Sic enim legitur: " Interim eum coepisset idem episcopus a nobis percontari, utrum benedictionis oleo, sicut a B. Jacobo sancitum est, deberet perungi, interrogavimus eum, utrumne vellet, quem proculdubio scieramus, peccatorum oneribus non detineri „ opp. s. Paschasii ex edit. Sirmondi col. 1681. stulta porro et inanis fuisset haec interrogatio, si tunc temporis obtinuisset mos Ecclesiae, ut qui credebantur peccatorum oneribus non detineri, infirmorum unctionem acciperent. Cf. Launoj. op. cit. Cap. II. observ. 2. Pergit autem Radbertus post recitata verba: "Quod ille audiens erectis oculis in coelum cominus obsecrabat ut fieret „.

(b) *Histor. Eccles. Francorum* lib. I. Cap. XLI. scribit enim: " Apud Arvernos sanctus Nepotianus quartus habebatur episcopus... A sancto autem Nepotiano visitatus (Artemius infirmus) atque oleo sancto perunctus, tribuente Domino redditur sanitati „.

(c) Cf. Mabillon *Actor ss. ordin. s. Benedicti*. p. 576.

(d) Cf. Chardon *Hist. de l'extrême onction* p. 400. seq.

30. Ad 3. D. Adscribunt adducti Patres haereticis unctionem superstitiosam ignotis barbarisque vocibus collatam ad nescio quam redemptionem obtinendam, C. prout in Ecclesia catholica administrari consuevit N. Scilicet quemadmodum baptisma, eucharistiam aliaque sacramenta haeretici illi faede temerarunt ita et sacramentum extremae unctionis simularunt. Haeresis enim quae veritatem retinere detrectat eam saltem velut aemula imitatur. Ex superstitiosa porro illorum haereticorum agendi ratione circa morientes ineluctabile praxis ac fidei Ecclesiae catholicae documentum eruimus; neque enim illum ritum retinuissent ac temerassent haeretici illi nisi in Ecclesia a qua discesserunt, obtinuisset (a).

31. Ad 4. D. Dubitavit Decentius de hujus sacramenti ministro ac subjecto, C. de sacramenti veritate N. Id constat ex Innocentii verbis, seu responsione ad Decentium data.

32. Ad 5. D. Juxta glossam extrema unctio ex iis sacramentis non est, qua imprimunt characterem, adeoque reiterari non possunt, C. non est sacramentum simpliciter N. alioquin eam non contulisset cum poenitentia, quae licet iterari possit, est tamen sacramentum.

33. Inst. Quis prudens extremam unctionem inter sacramenta recenseat de cujus institutione, materia, forma, ministro, subjecto et effectibus Romani ipsi praecipui Theologi acerrime inter se digladiantur?

(a) Satis est oculos conjicere in citatos auctores, ut quisque intelligat ritum superstitiosum illos haereticos usurpasse. Sufficiat nobis afferre quae de Valentinianis scribit s. Irenaeus l. c. ex versione Billii "Sunt alii, inquit, qui jam jamque ex hac vita excessuros redimant, oleum aquae immixtum in eorum capita injicientes, una cum iis invocationibus, quas superius commemoravimus. Quod quidem eo faciunt, ut a superioribus principatibus, et potestatibus apprehendi et teneri nequeant, atque ut internus eorum homo invisibili modo ulterius ascendat: perinde nimirum ac corpora eorum inter res conditas relinquantur,,. Invocationes vero quas a se commemoratas scribit s. Irenaeus hae sunt: *Basema*, *Chamassi*, *Baaenaeora*, *Mystadia*, *Ruada*, *Cusia*, *Babephor*, *Calathi*. Quid porro istis commune est cum extremae unctionis ritu? Cf. Fevardentium in Cap. XVIII. hujus libri.

34. R. D. Ita ut hae disputationes ipsam substantiam non attingant, C. ita ut attingant substantiam ipsam N. Omnes enim Theologi unanimi consensu extremam unctionem uti vere ac proprie sacramentum habent. Hac praecipua veritate constituta, in cetera deinde subtilius inquirunt, uti fit circa veritates reliquas ab ipsis Protestantibus; ejusmodi autem quaestiones cum dogma non attingant ejus veritati obesse nequeunt.

Quid porro de his singillatim verisimilius censendum sit ex scholiis quae jam subjicimus patebit.

CAPUT II.

In singulas sacramenti extremae unctionis partes Scholia.

35. I. Circa istius sacramenti institutionem apud veteres nulla quaestio: cum satis illis fuerit olei sancti unctionem ab Apostolo repetere, donec insequentibus seculis scholastici inquirere coeperunt, utrum Christus, an vero Apostolus, accepta a Christo ad id speciali auctoritate, vel interius Spiritu Sancto docente, hoc sacramentum instituerit (a); seu utrum Christus immediate aut mediate instituerit extremam unctionem. In varias autem abierunt sententias. Post Tridentinum vix dubitari posse videtur Christum immediate hoc instituisse sacramentum, quod B. Jacobus postea promulgavit (b).

36. II. In comperto est materiam quam remotam vocant, juxta s. Jacobi verba oleum esse ex olivis expressum; hoc enim solum olei nomine absque ullo addito, significatur.

(a) Ita inter ceteros sensisse videntur s. Bonaventura, Bruliferus, Peresius aliique non pauci scholastici.

(b) Amolo Lugdunensis episcopus qui ante nongentos et amplius annos floruit in ep. ad Theodboldum episc. Lingonensem utrumque conjunxit scribens: "Si autem et languores aliqui, ac debilitates accidunt, *juxta Evangelicum et apostolicum praeceptum*, praesto habet unusquisque, ut inducat presbyteros etc. „

Sane olei olivarum meminerunt Graecorum euchologia (a), rituales latinorum libri (b) et veteres Patres. Quod si *chrismatis* vox interdum apud veteres occurrit cum sermo est de hoc sacramento, haec non est referenda nisi ad unctionem, quae a Graecis *chrisma* dicitur (c). Ast non minima viget controversia circa benedictionem huic oleo adnexam. De hac Tridentini Patres docuerunt: « Ex apostolica traditione per manus accepta . . . intellexit Ecclesia materiam esse oleum ab episcopo benedictum (d) ». Certe hujus benedictionis, ut vidimus, jam meminit s. Innocentius I. Sed utrum haec episcopi benedictio necessaria sit necessitate praecepti divini seu sacramenti an solum ecclesiastici, ut graves Theologi sentiunt, qui propterea negant hanc benedictionem ad essentiam sacramenti pertinere, nihil certi statui posse videtur (e). In praxi tamen tutiorem partem tenendam esse in administratione hujus sacramenti nemo est qui ambigat. Illud autem certum est, prout observat Benedictus XIV. oleum infirmorum ex expressa vel tacita summi Pontificis concessione a simplici presbytero confici posse. Certum praeterea est orientales presbyteros passim oleum infirmo-

(a) Cf. Goarium in *Euchologio* p. 435. et p. 436. not. 25. Arcudium *De concordia* etc. Lib. V. Cap. I. ubi scribit: " Materia est purum oleum, quod non sit permixtum cum aliis aromatibus instar unguenti confirmationis ". Sic reliqui scriptores Graeci.

(b) Cf. Martenium *De antiquis Ecclesiae ritib.* Lib. I. P. II. Cap. VII. art. IV.

(c) Non videtur tamen improbabilis Suarezii conjectura, dum scribit Tom. IV. in. 3. P. s. Th. Disp. XL. sect. 1. n. 10. " Imo aliquando videtur Ecclesia usa hac materia (mixtione olei et balsami) etiam ad ungendum infirmos ". Hac ratione explicantur quae opponit Basnagius ex s. Jo. Damasc. in orat. *De iis qui in fide dormierunt* n. 18. " Velut enim, qui *unguento* (gr. μύρῳ) aliove sancto oleo aegrotum cupit ungere ", et ex *Ord. Rom.* Tom. X. Bib. PP. p. 70. ubi extremae unctionis materia *unguentum compositionis*, atque *permixtionis* vocatur (quem tamen textum in nullo Ordine Romano ex iis quos consului, reperire potui). Quin tamen necesse sit asserere cum Basnagio mutatam fuisse hujus unctionis materiam, cum fieri potuerit ut parva quantitas alterius liquoris oleo permisceretur; quam commixtionem verae materiae minime officere recte observat ibid. Suarez.

(d) Sess. XIV. *De extrema unct.* Cap. I.

(e) Cf. Benedictum XIV. *De Synod Dioeces.* Lib. VIII. cap. 7. §. 4.

rum benedicere ab omni retro aetate, quin tamen hac de causa objurgati unquam fuerint (a).

37. III. Quod attinet ad partes corporis ungendas, seu ad materiam proximam, illud solum dici potest, unumquemque debere ritum sequi, qui viget in Ecclesia in qua sacramentum istud administratur. Mira siquidem semper viguit hac in parte varietas. Alioubi enim plures, alicubi pauciores partes inungebantur et adhuc inunguntur (b). Aliquando nonnisi una pars inuncta fuit, ut patet ex vita s. Eugendi cujus tantum fuit inunctum pectus (c). Imo vel in ipsa Ecclesia Romana, si instet mortis periculum, sub generali formula frons solum inungitur.

38. IV. Eadem ferme varietas viguit circa formam, quae ad longum tempus in Ecclesia latina indicativa fuit; sic enim Ambrosiana se habebat aetate s. Bonaventurae « Ungo te oleo sanctificato in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, ut more militis uncti, praeparatus ad certamen aëreas possis superare potestates (d) ». In sacramentario Gregoriano haec similiter forma occurrit: « Ungo te de oleo

(a) Ibidem- Attamen Suarez l. c. n. 8. conntendit benedictionem episcopi ita ex Christi institutione necessariam esse, ut neque a Rom. Pontifice possit ea committi simplici presbytero. Videtur quod eximius hic doctor numquam legerit Euchologia Graecorum ax quibus constat quod ab immemorabili, Rom. Pontificibus: annuentibus sacerdotes oleum ad inungendos imfirmos benedicant. Hunc morem, ut observat Benedictus XIV. Armeni etiam retinent, uti et reliquae orientales communiones, quem probavit Innocentius VIII. ac tierum Benedictus ipse XIV.

(b) Cf. Martenium loc. cit. §. VIII. Launojum op. cit. *Explicata Ecclesiae traditio circa partes corporis* etc. Cap. I.

(c) In ejus vita apud Mabillon. l. c. legitur: " Cum ultra sexagenarism aetatem fere sex mensibus praedictus Pater inaequalitate corporea laboraret, . . . vocato uno ad se de fratribus, cui cum libertate peculiari olim etiam perungendi infirmos opus injunxerat, secratissime quoque sibi pectusculum petiit, ut *moris est*, perungi ". In libro vero Sacramentorum s. Gregorii M. post recitatas tres ad ungendum infirmum orationes dicitur: " Postea faciat ei signum crucis *in capite* de oleo benedicto ".

(d) Cf. s. Bonavent. in 4. dist. 25. q 4. Cf. etiam Martenium loc. cit. ubi plures eosque antiquissimos Ordines profert qui non aliam formam exhibent quam indicativam. *Ungo te de oleo sanctificato*, aut *ungo oculos*, *ungo pedes* etc.

sancto etc. (a) » : Huic plures paucioresve adjiciebantur preces, lectio epistolarum s. Pauli, et s. Jacobi, psalmi qui a poenitentia vocantur etc. (b). Ex his porro formis quas per plura secula in Ecclesia viguisse novimus, pronum est inferre formam deprecativam ad essentiam non pertinere, ut nonnulli scholastici autumarunt (c); imo colligimus necnecesse esse ut omnes effectus per formam significentur; quemadmodum enim antiquitus nulla remissionis peccatorum mentio expresse fiebat, sic neque in forma quae nunc temporis in usu est ulla fit expressa mentio roboris ac fortitudinis quae per hoc sacramentum confertur ad superandas diaboli tentationes ac insidias. Consistit haec enim in illis verbis: « Per istam sanctam unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quidquid per visum etc. deliquisti ».

39. V. Ambigendum autem non est solum sacerdotem idoneum esse hujus sacramenti ministrum, ut liquet ex verbis Jacobi ab universa traditione expositis (d). Audiendi

(a) Opp. s. Greg. M. edit. Maurin. Tom. III. pag. 236. ubi etiam Cf. not. 912. Hugonis Menardi, qui plures etiam alias formas colligit verbis indicativis expressas, easque mordicus vindicat.

(b) Cf. Citt. AA.

(c) Inter hos non infimum locum obtinet Simonnet, qui eadem ratione, qua, ut vidimus, contra omnium antiquorum documentorum fidem constituit nullam esse absolutionem forma deprecativa prolatam, sic in tract. XVI. de extr. unct. Disp. I. Art. 3. Resp. 3. adstruit, repugnantibus antiquis documentis, nullam esse formam extremae unctionis verbis indicativis conceptam. Veteres scholastici venia digni erant, cum nondum reperta fuerint documenta, quae postea detecta sunt. Nimis propterea acerbe perstringuntur a Menardo, ac Martenio, qui inter cetera scribit l. c. art. 3. §. 9. " Haec (verba) in quibusdam ritualibus modo absoluto, in aliis deprecativo, in nonnullis partim absoluto, partim deprecativo enuntiantur. Qua de re frustra disputant scholastici, cum parvi referat quovis modo proferantur, dummodo *in nomine Domini*, quod solum requirit Apostolus, proferantur. Nec omnibus argumentationum suarum cavillationibus formas absolutas convellere poterunt, quas omnis approbavit antiquitas, nec respuerunt insigniores Theologi ".

(d) Veteres Protestantes *presbyterorum* nomine *aetate seniores* exposuerunt; Carpzovius intelligit viros peritos, pios, cordatos etc. alii, ut paulo ante vidimus, exponunt etiam de viris medicinae peritissimis, nunc vero nobis dant ea voce hic significari Ecclesiae ministros. Hinc Rosenmüller cum Noesselt fasc. II. p. 238. observant Presbyterorum *Ecclesiae* nomen in N. T. libris *semper* de viris in Ecclesia primariis, iisque vel magistris vel praesidibus usurpari.

propterea non sunt haeretieus Basnagius (a) et Launojus (b) dum contendunt interdum a diaconis, imo vel ab ipsis laicis in necessitatis casu hoc sacramentum fuisse administratum. Profecto rationum momenta, quae ad hoc persuadendum proferunt levia prorsus sunt ac futilia. Etenim id non evincunt in primis verba Innocentii I. « Sancto oleo chrismatis ab episcopo confecto, non solum sacerdotibus, sed et omnibus christianis uti licet in sua, aut suorum necessitate inungendo »; illud enim *inungendo* non de *activa* unctione, sed de *passiva*, hoc est, non de collatione, sed de receptione hujus sacramenti accipiendum est, ut patet 1. ex toto contextu, et ex argumentatione s. Pontificis; 2. ex absurdo quod alioquin sequeretur, nisi eo sensu quem indicavimus verba Innocentii acciperentur, posse nempe quempiam sive presbyterum sive laicum semetipsum sacramentaliter inungere. Grammaticis porro onus relinquimus ostendendi ejusmodi gerundia ab auctoribus aureae latinitatis in significatione passiva saepissime fuisse usurpata. Sane Virgilius Georgic. III. v. 454. scripsit

,, . . . Alitur vitium, vivitque tegendo ,,

id est, dum tegitur (c).

40. Nec deinde id evincunt verba Ven. Bedae, qui in cap. V. epistolae s. Jacobi infirmos adhortatur, ut seniorum adjutorio se curari meminerint, neque ad juniores, mi-

(a) In *Annalibus politico-Eccles.* ad an. 58. n. 10.

(b) Op. cit. *Explicata Ecclesiae traditio circa ministrum* etc. Observ. II. et III.

(c) Cf. Coustant in adnotat. ad hunc loc. ubi ostendit ab Innocentii mente aberrare eos, qui cum hoc loco omnibus Christianis tum se tum suos oleo sancto ungendi jus attribuere, et fideles omnes hujus sacramenti ministros praedicare arbitrantur; praesertim cum s. Pontifex nondum hic de unctionis ministro, sed de eo tantum cui conferri possit sermonem habeat. Inde enim ad alteram progreditur quaestionem, an scilicet presbyterorum ita proprium sit hoc sacramentum administrare, ut illud conferre episcopis non liceat, falsam nonnullorum ea de re opinionem, de qua illum Decentius consulendum duxerat, confutat. Et haec quidem Decentii interrogatio, quantum abhorreret ab illorum temporum fide, ut Christiani quique infirmos sacro oleo ungere posse crederentur, aperte indicat. Ex quibus liquet quam parum se acutos exhibuerint Launojus et Basnagius.

nusve doctos causas suae imbecillitatis deferant. Nam ut ex orationis serie liquet, Beda Jacobi verba: *infirmatur quis in vobis*, non solum litterali sensu de infirmitate corporea, sed etiam metaphorice de spirituali aegritudine exposuerat; hinc jure merito ipse monebat ut in sacramento poenitentiae, vel ubi de salute animi sempiterna agitur ad sacerdotes seniores confugiamus, si auctoritate, experientia, doctrina junioribus praestent.

41. Neque denique id evincunt ecclesiastica monumenta, quae Basnagius et Launojus collegerunt, vel Thomae Waldensis auctoritas. Illa siquidem monumenta non respiciunt nisi unctionem ceremonialem (a). Thomae porro Waldensis auctoritas tanta non est, ut eam Tridentini auctoritati praeferamus.

42. Perinde autem est, ad essentiam hujus sacramenti quod spectat, sive ab uno, sive a pluribus sacerdotibus conferatur. Etsi enim antiquitus in utraque Ecclesia Orientali et Occidentali a pluribus sacerdotibus hoc sacramentum passim administraretur (b), non desunt tamen exempla de administrata extrema unctione ab uno tantum sacerdote (c). Hoc

(a) Sane singula expendi documenta, quae illi auctores proferunt, nec ullum reperi quod non spectet ad unctionem ceremonialem, quae olim in usu erat ad implorandam a Domino sanitatem. Nonnulla vero ad rem praesentem nullo modo spectant, cujusmodi sunt quae refert Basnagius ex Sulpicio Severo Dial. III. Cap. III. et ex s. August. de Civit. Dei. lib. XXII. Cap. VIII. Nec magis proficit ex textu Sermonis s. Eligii in quo legitur: " Aeger eucharistiam cum fide et devotione suscipiat oleumque benedictum fideliter ab Ecclesia petat eoque ungat ,,. Nam etiamsi retineatur haec lectio, siquidem in aliis exemplaribus legitur *ungatur*, attamen clarum est ab eo ungi debere aegrotum qui eucharistiam deferebat et ipsum oleum benedictum, praesertim cum s. Eligius immediate subjiciat: " Ut Illud quod scriptum est, impleatur in eo: *Infirmatur aliquis, inducat presbyteros, et orent super eum unguentes eum oleo etc.* ,, quibus determinatur sensus vocis *ungat*, seu *unguat*, id est, efficiat, seu satagat ut ungatur; quod etiam ex sequentibus verbis liquet. Verum haec omnia dissimulat Basnagius. Cf. Bened. XIV. *De synodo* l. VIII. c. IV. §. 1. seq.

(b) Cf. Marten. l. c. art. III. et IV.

(c) Id apertissime constat ex iis quae attulimus de s. Eugendo inuncto ab unico sacerdote; ac de Artemio oleo peruncto ab uno s. Nepotiano. Alia exempla profert Martenius l. c. ex quibus refellitur er-

ergo definire Ecclesiae est penes quam disciplinae moderandae jus est. Quapropter non est cur miremur in Ecclesia saltem latina ob nonnullos, qui irrepserunt abusus, sancitum fuisse ut ab unico sacerdote, Parocho scilicet, ungeretur infirmus (a).

43. VI. Subjectum extremae unctionis esse solos adultos baptizatos gravique morbo laborantes inter omnes catholicos Theologos nunc convenit adversus Dallaeum contendentem etiam infantes ac optima valetudine utentes inungi quovis tempore consuevisse. Contrarium enim evincunt 1. ipsa Jacobi Apostoli verba, ut paulo ante ostendimus; 2. constans Ecclesiae praxis (b); 3. omnes Patres et rituales libri. Si quae monumenta aliud praeseferre videntur, vel ex speciali divino instinctu id repetendum (c), vel ex ignorantia, vel demum ex eodem principio quo senes interdum inungi consueverunt (d). Ceterum ad Graecorum, aliorum-

ror Graecorum, ac nominatim Simeonis Thessalonicensis, qui irritum habent sacramentum hoc administratum ab unico sacerdote. Contendunt enim ad minus tres sacerdotes requiri ad valide conferendam infirmorum unctionem. Sed cf. adversus eos quae scribit Arcudius op. cit. lib. V. cap. VI.

(a) Cf. Benedict. XIV. loc. cit. §. 6.

(b) Cf. Marten. l. c. art. I.

(c) Unicum exemplum quod profert Martenius l. c. de extrema unctione sanis collata, est de Odilia filia comitis Herimanni et Mathildis, quae cum feria IV. ante pascha, ut legitur in Chronico Virdunensi p. 167., ad s. Vitoni monasterium sana et integra accessisset, a Richardo Abbate praemonita de futura sequenti die ejus morte, ab eodem Abbate liquore sancti olei inuncta, postea, ut praedictum fuerat, vita functa est. Ast quis non videat factum istud esse prorsus extraordinarium, nec in exemplum trahendum? Dici etiam non incongrue potest, eos qui sunt divinitus admoniti de instante sibi interitu jam tum coepisse interiori morbo laborare, quod saepe accidere solet, etsi in specie valerent, ideoque perunctos fuisse eodem prorsus jure, quo senes inungendos mox dicemus in decrepita aetate jam constitutos. Alia exempla profert Bened. XIV. l. c. cap. V. §. 2. quibus eadem debet aptari responsio.

(d) Ipsa enim senectus est morbus, idemque gravior et insanabilior, quo magis mortem propediem allaturus. Senes enim identidem moriuntur " Sicut sua sponte nulla adhibita vi consumptus ignis extinguitur, ut loquitur Tullius de Senect. c. 20., et quasi poma ex arboribus . . . si sunt matura et cocta decidunt, sic senibus vitam aufert maturitas,,. His propterea salutari unctione consulendum esse jure optimo rituales libri, et in his Romanus §. 7. et vir sanctissimus Carolus Borromaeus in conc.

que orientalium praxim quod attinet inungendi sanos ac bene valentes, ostendit Renaudotius, eos per illum ritum minime sibi proponere administrationem sacramenti, sed ceremonialem unctionem quam devotionis causa frequentant(a). Dum vero diximus subjectum hujus sacramenti esse infirmos gravi morbo laborantes, non ita haec accipienda sunt, ut in extremis, ut ajunt, constitutis debeat hoc sacramentum administrari. Haec enim agendi ratio est contra Ecclesiae mentem (b) et contra finem secundarium ejusdem sacramenti, conferendi scilicet sanitatem, si animae saluti expediat; cum enim sacramentum non producat hunc effectum per modum miraculi, non ita debet differri donec miraculum necessarium sit; est praeterea haec praxis perniciosa, cum ex ejusmodi dilatione fiat, ut absque hoc salutari sacramento infirmus e vivis non semel excedat, aut sacramentum recipiat cum sensibus destitutus est ac proinde sine contritionis actibus; demum ansam praebet haereticis Ecclesiam calumniandi, perinde ac si ipsa pinguedine sua, ut loquitur Calvinus, semicadavera inficiat (c).

44. Hic observare juverit, non semper eundem ordinem in Ecclesia viguisse circa hujus sacramenti administrationem. Ut plurimum enim antiquitus ante viaticum conferebatur, ut

Mediolan. IV. tit. VI. de Extr. Unct. constituunt.

(a) *Pérpétuité de la foi* Tom. V. Liv. V. Ch. III. ubi praeterea observat presbyteros orientales super aegrotos tantum recitare orationes, quibus unctio sacramentalis adhibetur; minime vero easdem recitare cum sanos inungunt. Cf. etiam Goarium in *Euchologio* p. 432. et 728.

(b) Haec congruunt cum iis quae docet Catechismus Rom. P. II. Cap. VI. §. 9. " In quo gravissime peccant, qui illud tempus aegroti ungendi observare solent, cum jam omni salutis spe amissa, vita, et sensibus carere incipiat: constat enim ad uberiorem sacramenti gratiam percipiendam plurimum valere, si aegrotus, cum in eo adhuc integra mens, et ratio viget, fidemque et religiosam animi voluntatem afferre potest, sacro oleo liniatur,,.

(c) Sic enim loquitur *Instit.* lib. IV. Cap. XIX. §. 21. " Isti (Catholici) non infirmos, sed semimortua cadavera, sua pinguedine inficiunt: quum jamjam anima in primoribus labris laborat, vel (ut ipsi loquuntur) in extremis,,. Ceterum ex antiquis documentis prolatis a Menardo, et Martenio ll. citt. constat Ecclesiam consuevisse sacramentum hoc administrare cum fideles in gravem morbum incidissent. Cf. Bened. XIV. l. c. cap. VII. §. 1. seq.

allata a nobis documenta ostendunt ; interdum etiam post viaticum , ut in praesentia gravissimis de causis usus obtinet (a).

45. VII. Demum effectum hujus sacramenti docet Tridentinum esse gratiam Spiritus Sancti , « cujus unctio delicta , si quae sint adhuc expianda (b) , ac peccati reliquias (c) abstergit ; et aegroti animam alleviat et confirmat ; magnam in eo divinae misericordiae fiduciam excitando : qua infirmus sublevatus , et morbi incommoda ac labores levius fert, et tentationibus daemonis calcaneo insidiantis , facilius resi-

(a) Cf. Bened. XIV. l. c. cap. VIII. qui de hoc copiosissime disputat ; neque necesse est plura congerere. Bellarm. quoque in op. *De arte bene moriendi* lib. II. c.VII. varias disciplinae quae nunc obtinet rationes affert.

(b) Hinc passim TT. docent per sacramentum extremae unctionis dimitti peccata venialia *per se*, exitialia vero atque mortifera remitti *secundario* seu *per accidens*. " Neque enim , inquit Catechismus Rom. l. c. n.14., hoc sacramentum primario loco ad graviorum criminum remissionem institutum est , sed baptismus tantum et poenitentia vi sua hoc efficiunt,,. Qui ergo cum Sambovio existimant effectum istius unctionis per se non esse solam remissionem venialium , sed etiam mortalium , ii pugnant cum doctrina Catechismi Romani , imo cum sensu universae Ecclesiae , quae duo solum semper agnovit sacramenta *mortuorum*, baptismum, nempe et poenitentiam , tertium autem addi oporteret , si extrema unctio ad delenda etiam lethalia fuisset per se instituta. Posset tamen diei ordinatum esse hoc sacramentum etiam directe ad delenda peccata lethalia , sed ea solum quorum poenitens conscientiam non habet , quacumque demum ex causa id proveniat . Haec omnia copiose declarat Nic. Serarius op. cit. cap. XI. num. 113. seqq. Cf. etiam s. Th. in Suppl. q. 30. ar. 1. et lib. 4. Cont. Gent. c. 73. hac porro ratione quae sibi invicem adversari videntur, componuntur. Ex hoc colligunt Theologi fieri posse eum per hoc sacramentum salvari , qui alioquin esset damnandus.

(c) Hoc nomine intelligitur languor ille et infirmitas virium, qua a recte factis , atque a studio virtutis avocamur , tum perversa illa, atque praepostera voluntatis inclinatio, qua propensi sumus ad vitia , atque ad explendas cupiditates quodam veluti pondere impellimur. Ut autem haec duplex animi affectio quae multitudine peccatorum contrahitur , ita opportuno remedio sanari debet , eo praesertim tempore quo nobis gravi morbo afflictatis impendet periculum amittendae vitae. Mortem enim pertimescimus; timorem vero auget tum anteactae vitae conscientia, tum illa cura et cogitatio de formidando Dei judicio paulo post subeundo . Ne igitur animus his timoribus opprimatur , sed potius mortem tranquille expectet, excitari et erigi debet , pio quodam sanctoque gaudio repleri et a peccati reliquiis liberari.

stit ; et sanitatem corporis interdum , ubi saluti animae expedierit , consequitur (a) » . Quos quidem effectus fuse et eleganter exponit Catechismus Romanus (b) , ac breviter complexus est hoc distico haud ignobilis poëta :

Ungor in extremis, ut fiat gratia major ,
Et morbus levior , et mea culpa minor.

(a) Sess. XIV. De Extr. Unct. Cap. II.

(b) Loc. cit.

DE

ORDINE

TRACTATUS

DE ORDINE

PROOEMIUM

1. Si qua est in re theologica disputatio quae *ad nos* qui in sortem Domini vocati sumus, et facti ministri Christi et dispensatores mysteriorum Dei maxime spectet, ea profecto est quam ordimur. Agendum est enim de ordine, de eo scilicet ritu, quo segregati a fidelium coetu constituimur in ecclesiastica hierarchia et ad ecclesiastica munia obeunda ut totius Ecclesiae utilitati, atque aeternae animarum saluti pro virili inserviamus.

2. Ordinis nomen bifariam a Patribus accipitur, vel pro ipsa sacra ordinatione, seu ritu quo Ecclesiae ministri inaugurantur, vel pro ecclesiastica hierarchia, sive Ecclesiae ministrorum gradu ac dispositione juxta nativam hujus vocis significationem (a). Primo sensu proprie a Latinis *ordinatio* vocatur, seu *sacra ordinatio*, a Graecis χειροτονία (*cheirotonia*) seu *manuum extensio* aut *porrectio*, interdum vero χειροθεσία (*cheirothesia*), seu *manuum impositio* dicitur (b).

3. De ordine in priori sensu accepto agere nobis propositum est. Hinc quatenus ordo sacram inaugurationem significat nos ducit ad statuendam sacramenti veritatem, atque ad investigandum quibus potissimum ritibus et gradibus tanta

(a) Juxta hanc significationem s. Augustinus *De civit. Dei* l. XIX. Cap. XIII. n. 1. " Ordo, inquit, est parium disparinmque rerum sua cuique loca tribnens, dispositio ,,.

(b) Cf. Witasse Tract. *de sacram. ordinis* P. I. Q. I. art. I. Notandum porro est cum Petavio *De Eccles hierarchia* Lib. I. Cap. VIII. n. 10. vocem χειροτονίας ambigue usurpari: ac saepe ordinationis sacramentum, id est consecrationem significare; interdum vero nudam electionem, quae popularibus suffragiis olim fiebat. Hac autem vocis ambiguitate, ut inferius videbimus, novatores saepe abusi sunt.

haec dignitas competat et quaenam sit uniuscujusque materia, forma, subjectum et minister. Quibus aliud caput subnectimus ad praecipuum ecclesiastici ordinis decus vindicandum, quod in continentiae professione consistit.

CAPUT I.

De sacramenti ordinis veritate

4. Ordo seu sacra ordinatio definiri consuevit: « Ritus sacer seu sacramentum novae legis a Christo institutum, quo spiritualis potestas confertur sacramenta conficiendi et ministrandi, ceteraque ecclesiastica munia pro jure obeundi ». Prout ordo dicitur *ritus sacer* omnes omnino gradus seu ordines complectitur, etiam eos, in quibus ex plurimorum sententia, sacramenti ratio desideratur; prout vero dicitur sacramentum ad eos tantum gradus atque ordines refertur in quibus vera sacramenti ratio dignoscitur.

5. Omnium primi sec. XVI. novatores hujus sacramenti veritatem convellere ausi sunt, licet verbis ad fallendum compositis cum de eo disserunt, interdum utantur (a). Quamobrem etsi pastoribus suis a regibus aut magistratibus electis ac approbatis manus imponant, negant tamen, si Anglicanos excipias, sacram ejusmodi actionem veri nominis sacramentum esse, quod conferendae gratiae vim habeat, quo spiritualis nota imprimatur atque indelebilis character, quo denique potestas tribuatur docendi, conficiendi, atque administrandi sacramenta, sed veluti nudam ceremoniam habent, qua delecto pastori sacrum munus committi declaratur, assignarique stipendium. Ex istorum enim placitis fideles omnes baptismi vi sacerdotio sunt instructi nec egent nisi publica deputatione ut sacerdotii munere fungantur. Adversus quem errorem sit

(a) Cf. Witasse l. cit. art. 2.

PROPOSITIO

Ordo sive sacra ordinatio est vere et proprie sacramentum a Christo Domino institutum

6. De fide est, quam his verbis Tridentina synodus sess. XXIII. can. III. definivit: « Si quis dixerit, ordinem, sive sacram ordinationem non esse vere et proprie sacramentum, a Christo Domino institutum, vel esse figmentum quoddam humanum, excogitatum a viris rerum ecclesiasticarum imperitis, aut esse tantum ritum quendam eligendi ministros verbi Dei, et sacramentorum; anath. sit „.

7. Haec autem veritas tum ex verbo Dei scripto, tum ex verbo Dei tradito luculentissime constat. Scribens enim Apostolus de Timothei ordinatione in priori ad ipsum data epistola IV. 14. « Noli, inquit, negligere gratiam, quae in te est, quae data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterii (a) »; ac iterum in posteriori ad eundem epistola I. 6. scribit: « Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum (b) ». Exponens porro cujusmodi haec gratia sit, ita ibidem immediate subdit: « Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis (c) ». Ex his autem tria illa habemus, quae, adversariis ipsis fatentibus, requiruntur ac sufficiunt ad vere ac proprie sacramentum constituendum, ritum nempe externum in manuum impositione, gratiae promissionem ritui illi adnexam, ac propterea Dei mandatum seu divinam institutionem, quae ex ipsa gratiae promissione profluit. Solius enim Dei est ejusmodi ritum exter-

(a) Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοὶ διὰ προφητείας μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου.

(b) Ἀναμιμνήσκω σὲ ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ θεοῦ, ὅ ἐστιν ἐν σοὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου.

(c) Οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ θεὸς πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ δυνάμεως καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμοῦ.

num instituere, qui gratiae non solum significandae, sed et conferendae vim habeat.

8. Id ipsum praeterea constat ex perpetua Ecclesiae traditione, cujus testes locupletissimi Patres sunt, ex quibus alii sacram ordinationem *sacramentum* appellant, ut Leo M. (a), et Gregorius item M. (b); alii etiam *invisibilem gratiam* a Deo concedi in hoc sacramento docent, ut Ambrosius (c), et Gregorius Nyssenus (d); alii denique non dubitarunt ordinem cum baptismo ita conferre, ut explorati principii loco sumerent utrumque esse veri nominis sacramentum, eandemque esse utriusque rationem; in his Hieronymus in *Dialogo adversus Luciferianos* contendit iterum ordinandos non esse quos haeretici jam ordinaverant, quia baptizati ab haereticis non rebaptizantur; sic enim disputat: « Si in fide sua baptizato baptizans nocere non potuit, et in fide sua sacerdotem constitutum constituens non inquinavit (e) » Similia habet s. Augustinus in lib. II. cont. epist. Parmeniani, ubi ita invicte Donatistas perstringit: « Nulla ostenditur causa, cur ille qui ipsum baptismum amittere non potest, jus dandi potest amittere. Utrumque enim sacramentum est; et quadam consecratione utrumque homini datur, illud cum baptizatur, istud cum ordinatur (f) ».

(a) Epist. XII. ad Episc. Provinciae Mauritaniae Caesar. Cap. III. ed. Baller. " Quis igitur, dicens, tolerare audeat quod in tanti *sacramenti* perpetratur injuriam? „ Loquitur autem de ordinationibus per tumultum factis.

(b) Lib. IV. in prim. Regum Cap. V. n. 1. " Is, inquit, qui promovetur, bene foris ungitur, si intus virtute sacramenti roboretur „.

(c) Lib. I. *De Spiritu Sancto* Cap. V. n. 71. et serm. X. in Ps. CXVIII. n. 17.

(d) *Orat. in Baptismum Christi* opp. edit. Paris 1615. Tom. II. p. 802. " Eadem verbi (Christi) vis, scribit, sacerdotem augustum ac honorandum facit, novitate benedictionis a communitate vulgi segregatum. Quum enim heri ac tempore superiori unus e multitudine ac plebe esset, repente redditur praeceptor, praeses, doctor pietatis, mysteriorum latentium praesul: eaque contingunt ei, cum nihil vel corpore vel forma mutatus, sed quod ad speciem externam attinet, ille sit, qui erat, *invisibili quadam vi ac gratia invisibilem animam in melius transformatum gerens* „ ἀοράτῳ τινὶ δυνάμει, καὶ χάριτι τὴν ἀόρατον ψυχὴν μεταμορφωθεὶς πρὸς τὸ βέλτιον.

(e) N. 11. Ed. Vallars.

(f) N. 28. Alia testimonia PP. Cf. apud Bellarm. *De sacram. ord.* Cap. III. et apud Witasse l. c. q. I. art. 2.

9. Testes insuper hujus traditionis sunt oecumenicae synodi Chalcedonensis, et Nicaena II. (a), tum synodi particulares cujusmodi sunt tum Cpna an. 459. a Gennadio coacta(b), tum Bracharensis I. (c), et Toletana VIII. (d), quae omnes declarant gratiam esse ordinationis effectum, atque adeo ordinationis ritum in sacramentorum loco et numero habitum fuisse. Sic enim inter ceteras loquitur oecumenica synodus Chalcedonensis: « Si quis episcopus propter pecunias ordinationem fecerit, et non venalem gratiam vendiderit . . . de proprio gradu in periculum veniat ».

10. Luculentissimum denique divinae hujus traditionis testimonium est eadem Ecclesiarum omnium et ipsorummet haereticorum de quorum societate et origine heterodoxi nostri gloriantur consensio. Morinus in toto suo commentario *De sacris ordinationibus*, et Renaudotius Tom. V. operis quod inscribitur *Perpetuitas fidei catholicae* omni monumentorum genere ostenderunt septenarium sacramentorum numerum a Graecis et orientalibus semper agnitum, et propugnatum fuisse, atque ordinationem in septenario illo numero constantissime recensitam fuisse (e). Bossuetius autem in *Historia variationum* demonstravit nec Waldenses nec Wicleffitas, neque Hussitas in hoc doctrinae articulo a fide Catholicorum recessisse. Est igitur perpetua et constans omnium Ecclesiarum, omniumque temporum, atque ab haereticis ipsis confirmata traditio, ordinationum esse veri nominis sacramentum.

11. Ad probationum vero cumulum jam accedit recentiorum protestantium confessio, qui non dubitarunt sacro huic ordinationis ritui gratiae divinae collationem adscribere (f).

(a) Synod. Chalced. can. II. apud Hard. *Acta conc.* Tom. IV. col. 601. Nicaena can. V. ib. Tom. IV. col. 490.

(b) Ibid. tom. II. col. 783.

(c) Can. III. Ibid. Tom. III. col. 386.

(d) Cap. III. Ibid. col 961.

(e) Cf. Etiam Joseph. Simon. Assemanum *Bibioth. Orient.* Tom. III. Part. I. pag. 356. et 373.

(f) Id aperte ex recentioribus fatentur D. Marheineke in *Systemate Catholico* vol. III. Kaiser in *Theologia Biblica, seu Judaismo et catholicismo.* Erlangen 1814.

Tanta scilicet est veritatis vis, ut ab adversariis ipsis consensum extorqueat.

DIFFICULTATES

12. Obj. 1. Impositio manuum quam allata scripturarum loca commemorant familiaris erat veterum Hebraeorum ritus, quo Apostoli modo ad morbos curandos, modo ad preces Deo fundendas, modo in alios etiam fines deinceps uti coeperunt. Ergo nulla ratione traduci potest ad peculiare aliquod sacramentum; 2. praesertim cum nuspiam in scripturis appareat hanc manuum impositionem adhibitam fuisse a Christo, cum Apostolos suos sacerdotes instituit aut Ecclesiae praefecit. 3. Gratia vero quam Apostolus narrat se contulisse Timotheo per impositionem manuum suarum non est gratia sanctificans, sed gratia miraculorum et prophetiae, quae *gratis data* vulgo appellatur, quam propterea χάρισμα (*charisma*) vocavit ad discrimen alterius gratiae sanctificantis, quae ab eodem Apostolo plerumque designari consuevit vocabulo χάρις (*charis*). 4. Hoc sane expresse affirmat ibidem Apostolus dum ait gratiam Timotheo datam fuisse *per prophetiam*, quae est donum gratis datum. 5. Quamobrem recte Ecclesiae Patres utrumque Pauli testimonium explicarunt vel de gratia miraculorum, vel prophetiae, vel de facultate docendi. 6. Denique utcumque Apostoli Pauli testimonia accipiantur, ordinis tamen sacramentum minime probant. Ille enim loquitur de impositione manuum *presbyterii*; Catholicorum autem

Fessler, qui in suo *Manuali liturgico* hanc proponit ordinationis formulam: "Ordinans una cum omnibus adsistentibus ambas manus extendens super caput ordinandi: dicat: Accipe Spiritum Sanctum ad ministerium operis, seu officii sacerdotii, quem nos manuum impositione tibi conferimus; quorum remiseris peccata remittentur ei, et quorum retinueris, retenta erunt. Vi potestatis mihi Dei nomine traditae mediante et in Ecclesia ego te consecro et ordino sacerdotem Ecclesiae evangelicae, praeconem Evangelii J. C. et dispensatorem sanctorum sacramentorum suorum in nomine Patris etc „. Apud Eslinger *Apologie de la religion catholique* etc. 1832.

constans sententia est, non presbyteros sed episcopos tantum ordinis sacramentum administrare posse. 7. Accedit quod sacramentum novae legis christianis omnibus debet esse commune, ordo autem peculiaris est clericorum. Ergo.

13. R. ad 1. D. Ritus materialis, Tr. vel C. prout a Christo instructus est gratia sacramentali, seu prout Christus eidem ritui alligavit gratiae collationem N. Alioquin et ipsum baptisma ex albo sacramentorum esset expungendum, cum non minus hic baptizandi ritus apud veteres Hebraeos obtinuerit (a).

14. Ad 2. N. C. Potuit enim Christus pro suprema qua pollebat auctoritate absque peculiari ritu sacerdotalem dignitatem Apostolis conferre, et ipsis interea praecipere ut ad inaugurandos sacerdotes impositione manuum uterentur. Nec enim tantum ex iis, quae Christus fecit, sed ex iis quae ipse facienda mandavit thesim nostram adstruimus.

15. Ad 3. N. Est enim gratia *virtutis* et *dilectionis*, ut ipsemet exposuit. Id porro quod additur de voce χάρισμα collata cum voce χάρις nullius prorsus ponderis esse reponimus, tum quia idem Apostolus Rom. V. 15. hac eadem voce utitur ad gratiam sanctificantem significandam dum ait: « Non sicut delictum, ita et *donum* (b), gr. χάρισμα; tum quia vetustissimi Graecorum Patres gratiam qua Filii Dei nominamur et sumus χάρισμα appellant, ut Clemens Alex. (c), Gregorius Nazianz. (d) atque Theodoretus (e). Hinc etiam Pauli interpres Joannes Chrysost. quod Paulus in objecto loco χάρισμα vocaverat, ipse χάριν exposuit (f). Ideo autem Paulus impertitam gratiam Timotheo dicere maluit χάρισμα, quam χάριν, quia scilicet ordo tum gratia sanctificante ini-

(a) Cf. Lightfoot *Harmonia quat. evangel.* P. III. in Jo. III. v. 23. opp. ed. Ultrjaecti 1692. vol. I. p. 446. seqq.

(b) Οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτω καὶ τὸ χάρισμα.

(c) *Paedagogi* lib. I. c. VI. p. 931.

(d) Orat. XL. p. 638.

(e) Epist. Graecor. decretorum Cap. XXVIII. Tom. IV. p. 316. Haec aliaque exempla Cf. apud Svicerum in *Thesauro Eccles.* Tom. II. ad vocem χάρισμα §. III.

(f) Hom. I. in II. ep. ad Timoth. Cap. I. n. 2.

tiatos auget et cumulat, tum eosdem multis praeterea donis exornat ad aliorum utilitatem et salutem. Apposite Chrysostomus ita verba posterioris epistolae ad Timotheum enarrat: « *Admoneo te ut resuscites gratiam Dei*: hoc est gratiam spiritus, quam accepisti ut praesis Ecclesiae, ut signa edas et cultum omnem exhibeas. Penes nos enim est illam vel extinguere, vel accendere (Homil 1. in II. ad Tim. (a)) ». Quibus verbis *gratiam gratis datam* s. Doctor ita commemorat, ut gratiam sanctificantem minime excludat. Atque hoc modo explicandi sunt ceteri Ecclesiae Patres, qui Pauli verba vel de gratia miraculorum, vel prophetiae, vel de facultate docendi quoquomodo explicasse videntur. Ab hac autem expositione nec ipsi recentiores protestantes abhorrere videntur (b).

16. Ad 4. D. *Per prophetiam* de futura Timothei ordinatione, C. per donum prophetiae, vel N. vel subd. praeter gratiam sanctificantem, Tr. ad hujus exclusionem N. Illorum porro expositio nobis verisimilior videtur, qui ea Pauli verba non de effectu manuum impositionis interpretantur, sed de prophetia, sive revelatione, qua admonitus Paulus Timotheo manus imposuerat, et episcopum consecraverat cohaerenter ad ea, quae I. Epist. ad eundem Timotheum I. 18. ipse Apostolus scripserat: « Hoc praeceptum commendo tibi, fili Timothee, *secundum praecedentes in te prophetias* (c) ».

(a) Τουτέστι, τὴν χάριν τοῦ πνεύματος, ἣν ἔλαβες εἰς προστασίαν τῆς ἐκκλησίας, εἰς σημεῖα, εἰς τὴν λατρείαν ἅπασην· ἐν ἡμῖν γάρ ἐστι καὶ σβέσαι, καὶ ἀνάψαι τοῦτο. l. c. edit. Maur. Opp. T. XI. p. 661.

(b) Cf. Rosenmuller *schol.* in hunc loc.

(c) Ταύτην τὴν παραγγελίαν παρατίθεμαί σοι, τέκνον Τιμόθεε, κατὰ τὰς προαγούσας ἐπὶ σὲ προφητείας. Hanc expositionem sequitur ipse Calvinus in comment. in I. ad Timoth. IV. 14. ubi scribit: " Dicit (Apostolus) gratiam illi *datam esse per prophetiam.* Quomodo? Quia scilicet Spiritus Sanctus oraculo Timotheum destinaverat ut in ordinem pastorum cooptarent. Neque enim delectus tantum fuerat hominum judicio, ut fieri solet; sed praecesserat Spiritus Sancti nuncupatio . . . Itaque sensus est, Timotheum, quum prophetarum voce adscitus fuit in ministerium, et deinde solemni ritu ordinatus, simul gratia Spiritus Sancti instructum fuisse ad functionem suam exequendam. Unde colligimus non inanem fuisse ritum, quia consecrationem quam homines impositio-

17. Ad 5. Responsio patet ex iis quae dicta sunt ad 3.

18. Ad 6. D. Id est episcopi, C. simplicis presbyteri N. Vox enim *presbyteri* seu *presbyterii* ab initio, ut suo loco ostendemus, aequivoca fuit, atque usurpabatur ad designandos sacerdotes sive primi, sive secundi ordinis, id est, tum episcopos tum presbyteros proprie dictos; hic porro ab Apostolo adhibitam esse ad significandos episcopos patet tum ex s. Jo.Chrys. qui Homil. in hunc locum declarat Apostolum id dicere: « Non de presbyteris hic loquitur, sed de episcopis; neque enim presbyteri episcopum ordinabant (a) »; tum ex antiquissimis versionibus, quae verba illa reddunt: « *Per impositionem manuum episcopi* (b); tum denique ex Apostolo ipso, qui II. ad eundem Timoth. epistola scribit: « Per impositionem manuum mearum ». Non desunt qui contendunt vocem illam *presbyterii* non ad ordinis ministrum, sed ad subjectum, seu ad ordinatum ipsum referri atque adeo significare officium presbyteri, vel episcopi, ut sensus sit: « Per impositionem manuum qua creatus es presbyter ». Haec autem interpretatio quam Calvinus ipse probavit (c), difficultatem omnem de medio tollit.

19. Ad 7. D. Quoad utilitatem, Tr. vel C. quoad perceptionem N.

CAPUT II.

De multiplici ordinum numero et dignitate

20. Loquens Tridentina synodus sess. XXIII. cap. II. de sacris ordinibus haec habet: « Cum divina res sit tam sancti sacerdotii ministerium; consentaneum fuit, quo dignius,

ne manuum figurabant, Deus Spiritu suo implevit,,. Quid clarius?

(a) Hom. XIII. in I. ad Timoth. n. 1. Οὐ περὶ πρεσβυτέρων φησὶν ἐνταῦθα, ἀλλὰ περὶ ἐπισκόπων· οὐ γὰρ δὴ πρεσβύτεροι τὸν ἐπίσκοπον ἐχειροτόνουν. l. c. p. 618.

(b) Sane versio aethiopica ita reddit Apostoli verba: " Cum impositione manuum episcoporum,,. Cf. Polygl. Walt.

(c) Tum in comment. in h. loc. tum *Instit.* lib. IV. cap. III. §. 16.

et majori cum veneratione exerceri posset, ut in Ecclesiae ordinatissima dispositione plures, et diversi essent ministrorum ordines, qui sacerdotio ex officio deservirent, ita distributi, ut qui jam clericali tonsura insigniti essent, per minores ad majores ascenderent. Nam non solum de sacerdotibus, sed et de diaconis sacrae litterae apertam mentionem faciunt; et quae maxime in illorum ordinatione attendenda sunt, gravissimis verbis docent, et ab ipso Ecclesiae initio sequentium ordinum nomina, atque uniuscujusque eorum propria ministeria. subdiaconi, scilicet, acolyti, exorcistae, lectoris et ostiarii in usu fuisse cognoscuntur, quamvis non pari gradu. Nam subdiaconatus ad majores ordines a Patribus et sacris conciliis refertur, in quibus et de aliis frequentissime legimus». Can. autem II. sic eandem doctrinam sanxit: «Si quis dixerit, praeter sacerdotium non esse in Ecclesia catholica alios ordines, et majores, et minores, per quos, velut per gradus quosdam in sacerdotium tendatur; anath. sit».

21. Quae verba singula mira sapientia referta, si quis attente perpendat intelliget ita Tridentinum doctrinam catholicam tradidisse, quin vel Ecclesiae graecae, vel diversis scholarum placitis quidpiam detraxerit, vel uni potius quam alteri sententiae adhaerere videatur. Hoc enim unum definivit de fide, nempe in Ecclesia catholica praeter sacerdotium alios esse ordines et majores et minores, minime vero 1. quot sint et quinam sint; 2. an omnes divinitus fuerint instituti necne; 3. an omnibus et singulis ratio competat sacramenti vel quibus in particulari; 4. an omnes aeque imprimant characterem; 5. an iidem semper viguerint, an alii praeterea.

22. Porro omnes Catholici consentiunt; 1. praeter sacerdotium alios esse ordines et majores et minores, quod fides docet; 2. ex his episcopatum, presbyteratum et diaconatum divinitus institutos esse; 3. presbyteratus ordinationem veri nominis esse sacramentum.

23. Dissentiunt autem Graeci a Latinis 1. circa ordinum numerum; Latini enim septem ad minimum ordines agnoscunt sacerdotium, diaconatum, subdiaconatum, acolythatum, exorcistatum, et ostiariatum: Graeci vero nonnisi quatuor numerant, sacerdotium videlicet, diaconatum, hypodiaconatum et lectoratum. 2. Dissentiunt iterum Graeci a Latinis in eo quod isti subdiaconatum inter ordines majores, saltem a pluribus seculis recenseant, illi vero inter ordines minores quem propterea extra sanctuarium conferunt perinde ac lectoratum.

24. Ast neque inter se conveniunt Latini 1. circa ordinum numerum, canonistae enim plerique, praesertim ex antiquioribus, novem esse contendunt eo quod in his recenseant et episcopatum et clericalem tonsuram, quam quidem tanquam nudam ceremoniam ac dispositionem ad ordines Theologi communiter habent; qui praeterea 2. inter se disceptant num episcopatus sit ordo specie distinctus a presbyteratu, an vero ejusdem presbyteratus ejusque characteris extensio. 3. Disputant utrum omnes ordines tam majores quam minores divinitus fuerint instituti, an vero tres hierarchici tantum, episcopatus videlicet, presbyteratus et diaconatus; 4. ac propterea num omnibus ex aequo ordinibus dignitas sacramenti competat nec ne.

25. Nos methodo quam sectari coepimus insistentes, prius quae ad fidem pertinent vindicabimus, postea adstruemus quae nunc penes Theologos certa ac rata sunt, demum nonnulla adjiciemus scholia ad ea illustranda de quibus adhuc Theologi inter se decertant.

PROPOSITIO I.

Est in N. T. sacerdotium visibile et externum a Christo Domino institutum, quod non est omnibus commune, sed Apostolorum proprium, externo ritu in Ecclesia propagandum cui competit vera sacramenti ratio

26. Quatuor partes complectitur propositio, institutum nempe a Christo fuisse in nova lege externum ac visibile sacerdotium; hoc vero sacerdotium non esse commune omnibus christianis; idem sacerdotium externo ritu esse propagandum in Ecclesia; et demum huic ritui competere dignitatem sacramenti.

27. Prima pars de fide est a conc. Tridentino sess. XXIII. hoc can. I. definita: « Si quis dixerit non esse in Novo Testamento sacerdotium visibile et externum; vel non esse potestatem aliquam consecrandi et offerendi verum corpus et sanguinem Domini, et peccata remittendi et retinendi, sed officium tantum et nudum ministerium praedicandi evangelium, vel eos qui non praedicant, prorsus non esse sacerdotes; anath. sit ». Reliquae autem partes ad eandem fidem pertinent, utpote totidem corollaria, quae arctissimo nexu cum prima connectuntur, et ex ea necessario profluunt.

28. I. Sic vero primam partem evincimus cum Tridentinis Patribus qui in cit. sess. cap. I. haec praeclare habent: « Sacrificium et sacerdotium ita Dei ordinatione conjuncta sunt, ut utrumque in omni lege extiterit . . . Hoc autem ab eodem Divino Salvatore nostro institutum esse, atque Apostolis eorumque successoribus in sacerdotio potestatem traditam consecrandi, offerendi, et ministrandi corpus et sanguinem ejus, necnon et peccata dimittendi, et retinendi sacrae litterae ostendunt, et catholicae Ecclesiae traditio semper docuit ». Unde sic: Christus instituit verum et proprie dictum sacerdotium, visibile nempe atque externum, si verum et proprie dictum instituit sacrificium. Atqui Christus,

ut constat ex iis omnibus quae suo loco disseruimus, instituit Eucharistiam tanquam verum et proprie dictum sacrificium (a). Ergo.

29. Major porro propositi argumenti propositio facile ostenditur ex intima ac necessaria connexione ac relatione, quae intercedit inter sacerdotium et sacrificium, quae tanta est, ut alterum sine altero nunquam extiterit; unde Apostolus Hebr. V. 1. principii loco ponit, quod « Omnis pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis quae sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis (b)». Et sane sui erant in lege naturae sacerdotes, familiarum nempe principes et filii natu majores, qui sacrificia facerent; in lege etiam Moysis sacrificiis offerendis sacerdotalem ordinem designavit ipsemet Deus ex familia Aaron; ergo cum Christus in Nova Lege eucharistiam instituerit tanquam verum ac proprie dictum sacrificium, consequens est verum pariter ac proprie dictum sacerdotium ipsum instituisse.

30. II. Istud porro verum ac proprium sacerdotium externum atque visibile non esse omnibus fidelibus communo secus ac cum suis Lutherus contenderit, sed Apostolorum proprium Christum instituisse, quae est altera propositionis pars, quam plurimis canonibus sancivit Tridentina synodus (c), luculentissime ostenditur.

31. Eos enim tantum sacerdotes Christus instituit ad quos ea verba pertinent: « Hoc facite in meam commemorationem »; atqui haec ad solos praesentes certissime pertinent, nempe ad Apostolos, quos Eucharisticae mensae voluit esse participes, ut Matthaeus XXVI. Marcus XIV. Lucas XXII. unanimiter et accurate describunt. Ergo solos Apostolos sacerdotes Christus instituit. Et vero: si imperfecta et egena elementa, cujusmodi ex Apostolo erant legis naturae ac mo-

(a) In Tract. *de Eucharist.* n. 244. seqq.

(b) Πᾶς ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος, ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται τὰ πρὸς τὸν Θεόν, ἵνα προσφέρῃ δῶρά τε καὶ θυσίας ὑπὲρ ἁμαρτιῶν.

(c) Tum can. I. et can. III. sess. XXIII. et can. II. sess. XXII. can. IV. sess. XIV.

saicae sacrificia a proprio, et peculiari ministro oblata fuerunt, consentaneum etiam videbatur, ut sacrificium eucharisticum omnium praestantissimum Deoque plenum non ab omnibus indiscriminatim offerretur, sed ab iis tantum quibus id muneris peculiariter tributum fuisset. Id ipsum conficitur ex potestate altera christiani sacerdotii propria, dimittendi scilicet ac retinendi peccata, quam Christus nonnisi Apostolis contulit Jo. XX. illis verbis: « Accipite Spiritum S. quorum remiseritis peccata remittuntur eis et quorum retinueritis retenta sunt » ut suo loco ostendimus (a).

32. Accedit Ecclesiae totius auctoritas, quae universali et publico usu constanter adeo et semper ostendit sacerdotium a Christo tributum Apostolis solis fuisse, et ab ipsis deinceps in eos tantum descendisse, qui ab iisdem Apostolis certo ordine et ritu initiati fuissent, ut numquam, ne saeviente quidem tyrannorum persecutione, permiserit, ut qui sacerdotes non essent, jura et officia sacerdotii propria affectarent. Ex Patribus integri exscribendi essent tractatus, qui hanc veritatem confirmant. Nobis propterea satis sit describere quae s. Jo. Chrysostomus lib. III. de sacerdotio habet: « Sacerdotium enim in terra quidem peragitur, sed caelestium ordinum classem obtinet: et jure quidem merito. Non enim homo, non Angelus, non Archangelus, non alia quaepiam creata potestas; sed ipse Paracletus hoc officium ordinavit, qui manentibus in carne auctor fuit ut Angelorum ministerium animo conciperent (b) ». Qui exinde concludit sacerdotes Angelis ipsis, ne dum principibus ac regibus dignitate praestare.

33. III. Nec minus luculenter adstruitur tertia propositionis pars; sacerdotium enim ex dictis ad sacrificium re-

(a) Tract. *de Poenit.* n. 4. seqq.

(b) Ἡ γὰρ ἱερωσύνη τελεῖται μὲν ἐπὶ τῆς γῆς, τάξιν δὲ ἐπουρανίων ἔχει ταγμάτων· καὶ μάλα γε εἰκότως· οὐ γὰρ ἄνθρωπος, οὐκ ἄγγελος, οὐκ ἀρχάγγελος, οὐκ ἄλλη τις κτιστὴ δυνάμις· [ἀλλ' αὐτὸς ὁ παράκλητος ταύτην διετάξατο τὴν ἀκολουθίαν, καὶ ἔτι μένοντας ἐν σαρκὶ τὴν τῶν ἀγγέλων ἔπεισε φαντάζεσθαι διακονίαν. Edit. Maur. T. I. p. 382.

fertur : atqui sacrificium quod Christus instituit, voluit in Ecclesia esse perpetuum , ergo et sacerdotium. Cum rursum Christus sacerdotibus facultatem commiserit remittendi, aut retinendi peccata , tandiu debet haec facultas perdurare , quandiu peccata erunt in mundo remittenda aut retinenda , nempe usque ad consummationem saeculi , ideoque et sacerdotes qui eandem exerceant. Voluisse insuper Christum , ut ritu externo a se instituto sacerdotium propagaretur, id facto suo ostenderunt Apostoli ; Act. enim XIII. 2. legimus , eos qui Antiochiae commorabantur jussos a Spiritu Sancto fuisse ut segregarent Saulum et Barnabam in opus ministerii ad quod assumpserat eos : « Tunc jejunantes et orantes , imponentesque eis manus dimiserunt illos (a)». Sic ibid. XIV. iterum legimus a Saulo et Barnaba per singulas Lystriensium , Antiochenorum , aliarumque gentium Ecclesias creatos fuisse presbyteros per manuum impositionem , ut habet gr. textus v. 23. ubi illi perhibentur χειροτονήσαντες , seu *extendentes manus* ad creandos presbyteros. Idem praeterea Apostolus Paulus Cretensibus Titum praefecit episcopum, Ephesiis autem Timotheum ; Tito insuper praecepit ut constitueret per civitates presbyteros ; Timotheo autem ne cito cuique manus imponeret. Qui ergo a Christo instituti sacerdotes fuerant Apostoli , iidem sacerdotium in alios propagarunt , quod perpetua deinceps successione eodemque ritu ad nos usque propagatum est , ut omnia publica ecclesiastica documenta demonstrant, omnia Graecorum et orientalium euchologia , omnesque rituales Latinorum libri testantur.

34. IV. Denique quod probandum ultimo loco assumpsimus , competere scilicet huic ritui externo quo propagatum est sacerdotium sacramenti dignitatem prout aperte docet Tridentina synodus laudata sess. can. IV: « Si quis dixerit, per sacram ordinationem non dari Spiritum Sanctum , ac proinde frustra episcopos dicere ; *accipe Spiritum S.* aut per eam

(a) V. 3. Τότε νηστεύσαντες καὶ προσευξάμενοι, καὶ ἐπιθέντες τὰς χεῖρας αὐτοῖς, ἀπέλυσαν.

non imprimi characterem ; vel eum qui sacerdos semel fuit, laicum rursum fieri posse ; anath. sit » , ex dictis facile colligimus. Etenim quod Christus ipse in Apostolis primum instituit , quod voluit in Ecclesia sua esse perpetuum , atque ab Apostolis in alios propagari certo aliquo et constanti ritu divinitus instituto , atque praecepto , qui non modo significandae verum etiam efficiendae justitiae et sanctitatis vim habet , illud profecto veri nominis sacramentum appellari et esse debet ; atqui tale est sacerdotium , seu si placet , ritus ille quo sacerdotium confertur ; Ergo.

35. Et sane si de fide est aliquam ordinationem esse sacramentum , vel dicendum sacerdotium omnium ordinum nobilissimum ac praestantissimum , et ad quod tanquam ad commune principium et finem reliqui omnes ordines referuntur , sacramenti dignitate gaudere , vel nutare istud fidei nostrae dogma. Atque hinc factum est, ut nullus unquam Catholicus hanc veritatem in disputationem vocaverit , imo nec ullus haereticus ; haeretici enim aut negant ordinationem esse sacramentum , aut si illam sacramentum esse tenent in sacerdotio eam inveniri concedunt.

36. Ex his porro sequitur optime sacerdotium definiri posse ita ut sit : « Ordo sacer et sacramentum divinitus institutum , quo tribuitur potestas consecrandi corpus et sanguinem Domini , nec non remittendi ac retinendi peccata (a)».

(a) In Pontificali Romano additur: " Sacerdotem oportet offerre , benedicere , praeesse , praedicare, et baptizare,,. In quibus singulis profecto tanta nobilitas est , atque excellentia, ut sacerdotes in scripturis et Patribus non modo Dei interpretes , internuncii , atque legati , sed Angeli , sed Dii etiam appellentur , propterea quod Dei personam in terris gerant , et Dei vim et numen apud nos teneant. Quare s. Jo. Chrysostomus loc. cit. concludebat: " Ideirco sacerdotium obeuntem ita purum esse decet , ac si in coelis inter potestates illas collocatus esset. Cum enim videris Dominum immolatum et jacentem , et sacerdotem sacrificio incumbentem ac precantem , omnesque pretioso illo sanguine rubentes ; an putas te adhuc cum hominibus et in terra esse ? Annon potius in caelos translatus , omnique carnali cogitatione eliminata , modo animo menteque pura , quae in caelis sunt circumspicis ,, ? Quapropter cum magno timore (ita sermonem ad initiandos convertit consecrans antistes) ad tantum gradum ascendendum est , ac providendum , ut caelestis sapientia , probi mores , et diuturna ju-

DIFFICULTATES

37. I. Obj. Adversus primam part. 1. Nullibi in Evangelio aut scriptis Apostolorum sacerdotum mentio fit, vel nomen occurrit sacerdotii proprie dicti. 2. Apostolus Heb. VII. 24. eos aperte excludit, cum nullum alium sacerdotem in N. T. admittat praeter Christum, qui « Eo quod maneat in aeternum, sempiternum habet sacerdotium ». 3. Quod quidem ex ipsis Catholicorum principiis plane conficitur: cujusmodi enim est sacrificium, ejusmodi est sacerdotium, cum mutuo ad se haec referantur: atqui in conficienda eucharistia non verum, sed mysticum tantum sacrificium offertur atque repraesentativum; siquidem non vere separatur sanguis a corpore in Christo. Ergo nonnisi mysticum et repraesentativum esse potest in nova lege sacerdotium.

38. R. Ad I. D. Si vocem spectes, C. si rem per illam vocem significatam N. Jam vero controversia nostra non est de nomine sed de re; quoniam vero adversarii nostri non rejiciunt *Trinitatem*, aut Filii seu Verbi cum Patre *consub-*

stitia, ad id electos commendent... Nempe tales esse studere debent, ut in adjutorium Moysis et duodecim Apostolorum, episcoporum videlicet, qui per Moysem et Apostolos figurantur, digne per gratiam Dei eligi valeant,,. Atque haec quidem ferventissima vota sunt Ecclesiae catholicae, quae propterea in conc. Tridentino sess. XXIII. cap. XIV. *de Ref.* decrevit, ut ad presbyteratus ordinem assumantur qui " ad populum docendum, et administranda sacramenta diligenti examine praecedente, idonei comprobentur; atque ita pietate ac castis moribus conspicui, ut praeclarum bonorum operum exemplum, et vitae monita ab eis possint exspectari,,. Atque haec quidem sapientissime a Tridentina synodo constituta sunt, quae tamen ulterius progressa non est.

Verum intra hos fines minime se continuere Pistorienses: eo enim temeritatis devenerunt, ut prop. LIII. Ecclesiasticae disciplinae corruptelam, qua vetus ecclesiastici ordinis decus, propemodum, ut ii quidem ajunt, extinctum est, cum aliis causis, tum illi etiam tribuant " Quod recessum sit a veteri instituto, quo (ut ait synodus §. 3.) Ecclesia insistens Apostoli vestigiis neminem ad sacerdotium admittendum statuerat, nisi qui conservasset innocentiam baptismalem,,. Quae propositio merito a Pio VI. in Const. *Auctorem fidei* damnatur ut *falsa*, *temeraria* etc.

stantialitatem , aliaque religionis nostrae dogmata , licet haec nomina in scripturis minime reperiantur , sic neque rejicere possunt sacerdotium , licet sacerdotii nomen in Novo Testamento non reperiatur , quando aliunde ex rebus ipsis necessario colligitur sacerdotii dignitatem a Christo fuisse institutam atque Apostolis collatam. Ceterum quare altaris ministri ab initio sacerdotis nomine insigniti non fuerint , ratio esse potuit , prout observat Card. Roffensis , ne confunderentur cum sacerdotibus mosaicis (a).

39. Ad 2. D. Excludit Apostolus alios sacerdotes , qui Christo in sacerdotio succedant, uti alii aliis succedebant sacerdotes Aaronici , C. qui ejus vices gerant, seu ministerium ei praestent in sacrificio offerendo N. (b).

40. Ad 3. D. Sacrificium eucharisticum est mysticum et repraesentativum ratione modi quo offertur , C. ratione rei quae offertur , seu in se N. Verum enim et reale quoad essentiam est sacrificium , quod in altari offertur , cum in eucharistia vere offeratur corpus et sanguis Christi , et non in figura , ut suo loco ostendimus (c), ideoque verum quoque ac reale debet esse sacerdotium , et non mysticum tantum ac repraesentativum.

41. II. Obj. Adversus alteram prop. partem. 1. Scripturae passim christianos omnes sacerdotio insignitos exhibent Apostolus enim Petrus I. ep II. 5. christianos vocat *sacerdotium sanctum*, et ibid. v. 9. eosdem dicit *regale sacerdotium*, et Joannes Apocalyps. I. 5. et 6. refert Christum ipsum nobis omnibus hanc praerogativam contulisse dum « Lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo , et fecit nos regnum et sacerdotes Deo et Patri suo (d) ». 2. Patres propterea idem sacerdotium fidelibus indiscriminatim omnibus pariter tribuunt , inter quos s.

(a) In op. *Sacri sacerdotii defensio contra Lutherum*. Colon. 1525. *Congressus tertius* n. XV. Cf. etiam Nat. Alexand. Diss. XIII. in Hist. Eccl. sec. XIII. et XIV. §. XXXV.

(b) Cf. quae scripsimus in Tract. *de Eucharist*. n. 260. seqq. quae huc pariter referuntur.

(c) Ibid. n. 253. seqq.

(d) Λούσαντι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ· καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς βασιλείαν , καὶ ἱερεῖς τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ αὐτοῦ.

Hieronymus qui memorat *sacerdotium laici* (a), 3. Praecipue vero Tertullianus, qui in lib. de *Exhortatione castitatis* c. VII. hoc sacerdotio proprie dicto omnibus communi tanquam principii loco constituto, recte infert secundas nuptias vetitas esse omnibus indiscriminatim christianis, eo quod vetitae sint sacerdotibus, ait enim : « Vani erimus, si putaverimus quod sacerdotibus non licet, laicis licere. Nonne et laici sacerdotes sumus ? Scriptum est : *Regnum quoque nos et sacerdotes Deo et Patri suo fecit.* Differentiam inter ordinem et plebem constituit Ecclesiae auctoritas, et honor per ordinis consessum sanctificatus a Deo (seu ut alii legunt *adeo*). Ubi ecclesiastici ordinis non est consessus, et offers et tinguis, et sacerdos es tibi solus . . . Igitur si habes jus sacerdotis in temetipso . . . digamus tinguis, digamus offers (b)? » 4. Nec facta desiderantur ex historia ecclesiastica ex quibus discimus laicos in necessitatis casu munia sacerdotalia obiisse. Refert enim Theodoretus s. Frumentium, hominem laicum, auctorem fuisse iis quos ad Christi fidem apud Indos, seu Aethiopas converterat, ut quemadmodum sub Romano imperio fieri solebat, et convenirent, et *sacra celebrarent* (c), at nemo ibi tunc episcopus erat, nemo presbyter, cum s. Athanasius Frumentium Alexandriam reversum primum illarum gentium episcopum renuntiaverit (d). Ergo

42. R. ad 1. D. Exhibent scripturae commune Christianis omnibus sacerdotium internum, mysticum et improprie dictum, C. externum, reale et proprie dictum N. Aliud enim est sacerdotium externum, visibile et proprie dictum, quod videlicet refertur ad sacrificium eucharistiae, atque ad potestatem remittendi vel retinendi peccata de quo nos loquimur ; aliud autem sacerdotium internum, mysticum, ac improprie dictum, quod refertur ad potestatem offerendi

(a) In Dial. advers. Luciferian. n. 4.

(b) Edit. Rigaltii ; paulo autem aliter hunc textum praeseferunt editio Pamelii et edit. B. Rhenani.

(c) Hist. eccl. lib. I. Cap. XXIII. Τὰς θείας ἐπιτελεῖν λειτουργίας προὔτρεπον.

(d) Ita Grotius apud Petav. *De potestate consecrandi* Cap. III.

spirituales hostias; ut loquitur Petrus l. c., seu *hostiam laudis Deo*, ut inquit Paulus Hebr. XIII. 15. cujusmodi sunt orationes, et omnia opera bona, quae justi praesertim charitate inflammati in altari mentis suae Deo immolant. Hoc quidem commune est omnibus Christianis, qui abluti aqua salutari sacerdotes dicuntur, quia, ut inquit s. Augustinus, « membra sunt unius sacerdotis (a) ». Ast sacerdotium proprie dictum nullibi scripturae omnibus promiscue fidelibus tribuunt, cum nullibi fidelibus vel potestatem conficiendi et consecrandi, vel remittendi ac retinendi peccata tradant; atque exinde responsio patet ad singula testimonia ex scripturis prolata, quin diutius in his immorari debeamus (b).

43. Dices: Illis omnibus Christus facultatem dedit conficiendi eucharistiam quibus dixit: *Hoc facite in meam commemorationem*; jam vero non solis Apostolis haec Christus dixit, sed omnibus fidelibus quos Apostoli repraesentabant, quum et ipsi debeant Christi passionem commemorare. Ergo.

44. Resp. Neg. Apostolos omnes fideles repraesentasse

(a) Ut magis pateat quo sensu veteres objecta scripturarum loca acceperint juverit integrum textum s. Augustini in medium afferre: Cum enim s. Doctor lib. XX. *De civit.* Cap. X. adduxisset verba Joannis ex Apoc. XX. 20. *sed erunt sacerdotes Dei et Christi, et regnabunt cum eo mille annis*, addit: " Non utique de solis episcopis et presbyteris dictum est, qui *proprie* jam vocantur in Ecclesia sacerdotes: sed sicut omnes christianos dicimus propter mysticum chrisma, sic omnes sacerdotes, quoniam membra sunt unius sacerdotis. De quibus Apostolus Petrus, *plebs*, inquit, *sancta*, *regale sacerdotium* ,,.

(b) Nec illud omittendum est quod observat cit. Jo. Roffensis strenuus catholicae doctrinae propugnator adversus Lutheranos op. et loc. cit. Apostolum nempe Petrum usurpasse verba Exodi XIX. 6. ad universum populum dicta: " Vos eritis mihi in regnum sacerdotale et gens sancta ,,, easque applicasse populo Christiano. Itaque cum nec Hebraea gens umquam singulos de populo vere sacerdotes aut reges fuisse censuerit, nec cuipiam in mentem venerit omne sacerdotium peculiare, visibile, atque externum a Deo ipso in familia Aaron constitutum esse excludendum, sic nemo sanus secum animo reputaverit omnes Christianos ita sacerdotes nuncupari ut excludatur sacerdotium externum ac proprie dictum a Christo in Apostolis eorumque successoribus constitutum.

quum ad eos Christus ea verba protulit. Apostoli enim multiplicem personam gerebant; interdum enim omnes fideles, interdum presbyteros, interdum episcopos referebant; quando autem unam aut alteram personam referrent ex subjecta materia atque ex sensu traditionali dignosci debet; cum igitur constet tum ex facto ipso Apostolorum, tum ex constanti Ecclesiae praxi numquam alios, quam ad id ordinatos, eucharistiam confecisse, evidenter constat Apostolos in illa actione non omnes promiscue fideles, sed solos in eorum sacerdotio successores repraesentasse. Neque obstat quod etiam fideles debeant Christi passionem commemorare; alia enim in ea re sacerdotum, alia fidelium est ratio, siquidem fideles laici commemorant passionem Christi eucharistiam sumendo, sacerdotes vero eam commemorant praeterea conficiendo (a).

45. Ad 2. D. Sacerdotium Patres tribuunt fidelibus omnibus *internum* de quo paulo ante diximus, C. externum et proprie dictum N. Quodnam autem sit *sacerdotium laici* de quo loquitur s. Hieronymus alias exposuimus (b), nempe de sacerdotio agit, quod vi baptismi fideles consequuntur, scilicet spirituale ac mysticum.

46. Ad 3. N. Plura enim sunt, quae Tertullianum de sacerdotio sensisse evincunt, quod ceteri Patres cum universa Ecclesia sensere. In ipso enim objecto loco saepius agnoscit ejusdem generis nunc apud nos ac olim fuerit apud Hebraeos sacerdotium reperiri, verum nempe et externum(c). In libro autem *De praescriptionibus haereticorum* ideo eorum ordinationes temerarias, leves et inconstantes dicebat, quia apud illos « Alius hodie episcopus, cras alius: hodie diaconus qui cras lector:

(a) Cf. Petav. in *Diatriba de potest. consecrandi* Cap. II.

(b) In Tract. *de Euchar.* n. 369. seqq. ubi alia praeterea refelluntur, quae huc spectare possunt. Consulto omisi quae ex actis s. Petronillae objici solent, quasi ipsa consecraverit eucharistiam. Etenim totam hanc narrationem fabulosam esse ostendit Henricus Dodwellus in *Dissert. de jure laicorum sacerdotali et sententia Tertulliani* Cap. V. p. 312. Quoad reliquas difficultates minoris momenti Cf. Petavium in *Diatriba* cit. Cap. III.

(c) Ibid. Cap. VII. et lib. *De Baptismo* cap. XIII.

hodie presbyter qui cras laicus (a) ». At si omnes indiscriminatim Christiani veri nominis sacerdotio fruuntur, inepta sane est episcopi, diaconi, lectoris, presbyteri et laici differentia. In libro denique *de Monogamia* haec de laicis hominibus habet: « Quum extollimur, et inflamur adversus clerum, tunc unum omnes sumus; tunc omnes sacerdotes, quia sacerdotes nos Deo et Patri fecit; quum ad peraequationem disciplinae sacerdotalis provoçamur, deponimus infulas, et impares sumus (b)» id est alios laicos, alios sacerdotes esse palam confitemur. De sacerdotio itaque interno ac improprie dicto Tertulliani sententia in cit. loc. exponi debet. Ideo enim probat laicos sacerdotes esse, quia scriptum est: « Regnum quoque nos et sacerdotes Deo et Patri suo fecit » ; tale igitur sacerdotium designat, quale designat regnum. Atqui nemo dicet Tertullianum concessisse Christianis omnibus verum regnum, ergo nec sacerdotium. Sed jam directe ad singulas adducti testimonii partes.

47. *Nonne et laici sacerdotes sumus*? D. Lato sensu, juxta dicta, C. stricto sensu seu proprie N.

48. *Differentiam inter ordinem et plebem constituit Ecclesiae auctoritas*; D. Differentiam externam, qualis oritur prout ipse ibid. subdit *per ordinis consessum*, C. internam et proprie dictam N. (c).

49. *Ubi ordinis non est consessus et offers*; D. Domi

(a) Cap. XLI. Quam bene haec Tertulliani exprobratio, inhaereticos protestantes quadrat! Nam et ipsi non solum hanc inconstantiam produnt in suis ministris, sed praeterea " et laicis sacerdotalia munia injungunt ,,. Ut de haereticis sui temporis immediate subdit Tertullianus.

(b) Cap. XII.

(c) Animadvertendum hic est, differentiam inter ordinem et plebem aliam *internam* esse, aliam *externam*. Interna est illa quae oritur ex ordinis charactere; externa illa est, quae in specie quadam dignitatis consistit, vi cujus stabant olim in templo laici, sedebant episcopi et sacerdotes. Priorem illam callide Tertullianus dissimulat, ut assequatur quod maxime contendit, atque posteriorem tantum commemorat. De externa autem hujusmodi differentia loqui Tertullianum ipsius verba demonstrant: *et honor per ordinis consessum sanctificatus.* Notandum est etiam in hoc loco quod verbum *constituit* idem valet atque *exigit*, *requirit*, *postulat*, cum reipsa Ecclesiae auctoritas postulet ut ordo a plebe jure divino secernatur.

eucharistiam jam consecratam, prout disciplina illius temporis ferebat, C. conficis, N. (a). Sic etiam: *et tinguis* D. In necessitatis casu, C. ex officio N. et sic de ceteris muniis sacerdotalibus dicatur, prout ea laici obire possunt.

50. *Igitur si habes jus sacerdotis in temetipso*; D. In potentia nempe ad ordinationem, C. in actu (b) N. vel etiam: jus sacerdotii improprie dicti C. proprie dicti N. Et haec de insigni hoc Tertulliani loco dicta sufficiant; Neque vero praetermittendum est totam Tertulliani argumentationem juxta consilium quod ipse Montanista factus sibi ipsi proposuerat, deterrendi Christianos a secundis nuptiis, esse plane sophisticam (c).

51. Ad 4. N. Nam nulla ejusmodi exempla proferri possunt. Theodoretus vero loquitur de conventibus in quibus Romanorum more preces Deo fundebant gentes illae recens Christi fidem amplexae, et mercatores illuc appulsi. Nec obstat vox *liturgiae*, cum constet vocem hanc interdum minus presse usurpari, perinde ac saepenumero usurpatur vox *synaxis*. Mens Theodoreti melius colligitur ex Ruffino

(a) Alludit nempe Tertullianus ad usum qui tunc temporis obtinebat, ut Christiani qui in cryptis et carceribus saeviente persecutione detinebantur eucharistiam jam consecratam quam secum detulerant, absente sacerdote, Deo offerrent certis ad id precibus adhibitis quas in synaxibus audire consueverant, ac inter se distribuerent. Cf. Petav. *De Ecclesiast. Hierarchia* lib. III. Cap. III.

(b) Hic sensus aperte colligitur ex ipsa orationis serie; subdit enim ibid. " Omnes nos Deus ita vult dispositos esse, ut ubique sacramentis ejus obeundis apti simus... Usque adeo nisi et laici sa observent, per quae presbyteri adleguntur, quomodo erunt presbyteri, qui de laicis adleguntur? Ergo pugnare debemus ante laicum justum, a secundo matrimonio abstinere, dum presbyter esse non alius potest quam laicus qui semel fuerit maritus ".

(c) Cf. de hoc Tertulliani testimonio praeter Petavium ll. citt. Harduinum *De potest. consecrandi* Cap. II. qui tamen censet contra communem sententiam librum hunc a Tertulliano adhuc juniore ideoque catholico et laico fuisse conscriptum in *operibus selectis* Amstelod. 1709. Cf. etiam Georg. Matth. Leopoldum Durckeim in *Dissert.* Jenae edita 1747. *De sacra coena a laicis administranda* in qua p. 8. seqq. exponit non levem contentionem, quae de hoc testimonio orta est inter Rigaltium et Albaspinaeum. Cf. praeterea Zornium *Opusc. Sacr.* Tom. I. p. 734.

Hist. Eccl. lib. I. Cap. IX. ex quo hanc historiam Theodoretus et Socrates mutuati sunt (a).

52. III. Obj. adversus tertiam propos. partem. 1. Nuspiam legimus in scripturis Christum externum manuum impositionis ritum ad sacerdotii propagationem instituisse aut praecepisse. 2. Accedit quod Apostolus Heb. V. 1. scribat : « Nec quisquam sumit sibi honorem , sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron ». Quanam igitur ratione , inquit Calvinus , qui apud nos sunt , sacerdotes dici possunt , cum eorum neminem Deus tanquam Aaron vocaverit (b) ? » Ergo.

53. R. Ad 1. D. Explicite, C. implicite N. Nam eo ipso quod Christus huic ritui gratiam conferendi vim tribuit , ut paulo ante ostendimus , etiam servandum praecepit , quin necesse sit , ut nos adjuncta in quibus id praeceperit assignare debeamus , cum non omnia fuerint litteris consignata quae ipse fecit . Potuit igitur hunc ritum instituere atque praecipere eo tempore quod inter resurrectionem atque ascensum ejus in coelos medium intercessit , potuit etiam alio tempore.

54. Ad 2. D. Nisi vocetur a Deo sive immediate sive mediate , C. immediate semper N. Alioquin solus Aaron verus fuisset sacerdos in V. T. Itaque illi omnes censentur a Deo vocati , qui a legitimo ministro ordinationem accipiunt. Si enim Christus praecepit Apostolis , ut per manuum impositionem propagarent sacerdotium , illos certe vocat quos Apostoli eorumque legitimi successores dignos tali dignitate judicaverint.

(a) Cf. Petav. in Diatriba cit. Cap. III. ubi etiam exponit canones Nicaenum , Laodicenum et Ancyranum , qui objici solent.

(b) *Instit.* lib. IV. Cap. XVIII. §. 9.

PROPOSITIO II.

Praeter sacerdotium sunt in Ecclesia catholica alii ordines et majores et minores, per quos velut per gradus quosdam in sacerdotium tenditur

55. Est de fide totidem verbis a Tridentino definita can. II. superius descripto: « Si quis dixerit praeter sacerdotium etc. (a) ».

56. Praeter sacerdotium de quo hucusque egimus, enumerat Ecclesia diaconatum, subdiaconatum ac reliquos minores ordines superius recensitos. Ad mentem concilii Tridentini ostendendum nobis est de diaconatu praeter traditionem sacras litteras mentionem facere, de reliquis autem antiquissima ecclesiastica documenta, quae eos ordines veluti totidem gradus exhibent per quos ascenderetur ad sacerdotium.

57. Ac primo quidem ad diaconatum quod spectat, nota sunt quae Act. VI. 1. seqq. leguntur de institutione diaconorum ex occasione qua excitatum est murmur Graecorum adversus Hebraeos; Apostoli enim convocata multitudine dixerunt: « Non est aequum nos derelinquere verbum Dei et ministrare mensis. Considerate ergo, fratres, viros ex vobis boni testimonii septem, plenos Spiritu Sancto, et sapientia, quos constituamus super hoc opus . . . et elegerunt Stephanum virum plenum fide et Spiritu Sancto, et

(a) Non semel monuimus canonem esse dogmaticum etiamsi ejusdem directum objectum sit de re ab Ecclesia instituta, quia agitur de facto cum jure conjuncto, ac propterea agitur indirecte de potestate a Christo Ecclesiae collata. Quamvis proinde ordines diaconatu inferiores ab Ecclesia instituti fuerint, jure potuit Tridentinum anathema iis dicere, qui praeter sacerdotium negant alios esse in Ecclesia ordines et majores et minores per quos velut per gradus quosdam in sacerdotium tendatur. Hos enim ordines Ecclesia instituit juxta datam sibi a Christo potestatem, quapropter si quis negaret hosce ordines in Ecclesia esse, perinde faceret, ac si talem facultatem Ecclesiae fuisse a Christo attributam denegaret.

Philippum . . . Hos statuerunt ante conspectum Apostolorum : et orantes imposuerunt eis manus (a) ». Hos porro juxta Christi institutionem electos et ordinatos esse patet tum ex ipso ordinationis ritu , tum ex ordinatorum virtutibus , tum denique ex ipsorum officiis ; uti ex adductis verbis palam fit. Ac 1. quidem manuum impositione initiati sunt , non secus ac episcopi et presbyteri : « Orantes (Apostoli) imposuerunt eis manus ». 2. Ad virtutes quod spectat electi sunt ex universa multitudine viri septem *boni testimonii*, *pleni Spiritu Sancto et sapientia*; certe Apostolus I. Timoth. III. easdem fere in diaconis virtutes requirit ac in episcopis , et cum iisdem praeterea conjungit in epist. ad Philipp. I. Quorsum vero tot eximiae virtutes , tanta Spiritus S. plenitudo nisi ad ordinem sacrum electi fuissent ? 3. Id clarius adhuc constat ex officiis quae mox ab ipsorum ordinatione diaconi exercuerunt ; Stephanus enim in Actis apostolicis exhibetur plenus gratia et fortitudine faciens prodigia et signa magna in populo , evangelium praedicans , disputans in synagoga , ita ut Hebraei resistere non possent sapientiae et spiritui qui loquebatur ; quod et fecisse perhibetur diaconorum alter Philippus , a quo praeterea (Act. VIII.) multi sunt baptizati.

58. Hinc factum est , ut Patres antiquissimi et apostolici cujusmodi fuerunt s. Polycarpus et s. Ignatius m. affirment diaconos esse ministros Christi et Ecclesiae Dei , non hominum , non ciborum , non potuum ; ille in epist. ad Philippenses (b) , iste in epistolis ad Trallianos et ad Magnesianos (c). Clemens item Romanus in ep. I. ad Corinth. (d)

(a) Οὐκ ἀρεστόν ἐστιν ἡμᾶς καταλείψαντας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, διακονεῖν τραπέζαις. Ἐπισκέψασθε οὖν , ἀδελφοί , ἄνδρας ἐξ ὑμῶν μαρτυρουμένους ἑπτὰ πλήρεις πνεύματος ἁγίου , καὶ σοφίας , οὓς καταστήσωμεν ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης . . . Καὶ ἐξελέξαντο Στέφανον , ἄνδρα πλήρη πίστεως καὶ πνεύματος ἁγίου , καὶ Φίλιππον . . . Οὓς ἔστησαν ἐνώπιον τῶν ἀποστόλων· καὶ προσευξάμενοι ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας.

(b) Cap. V.

(c) Ep. ad Trall. Cap. II. epist. ad Magn. Cap. VI.

(d) Cap. XLII. Scribit enim s. Pontifex : "Καὶ τοῦτο οὐ καινῶς. ἐκ γὰρ δὴ πολλῶν χρόνων ἐγέγραπτο

non obscure indicat ex Christi ordinatione ab Apostolis diaconos fuisse constitutos, quod confirmat etiam s. Ignatius, scribens ad Smyrnaeos cap. VIII. « Omnes episcopum sequimini, ut Jesus Christus Patrem; et presbyterium ut Apostolos; diaconos autem revereamini ut Dei mandatum (a). ». Factum praeterea est, ut a conciliis passim diaconi vocentur manus, oculi, pedes episcoporum, quorum munus perpetuo fuit assistere episcopis vel sacerdotibus rem sacram ad altare facientibus, et eucharistiam ad absentes deferre, ut ex omnibus veteribus monumentis constat.

59. Quare vel doctiores ipsi inter Protestantes manus victas veritatis luce compulsi dare coacti sunt. Pearsonius enim Cestriensis in Anglia calvinianorum episcopus (b), Guillelmus Beveregius (c), Grotius tum ex Actorum historia, tum ex Patrum auctoritate, atque universae Ecclesiae consensione fassi sunt « primos diaconos, ut inter ceteros loquitur Beveregius, per apostolicam ordinationem non mensarum tantummodo, sed totius Ecclesiae ministros constitutos esse »; atque, ut subdit Pearsonius, « et ad sacrum officium fuisse electos et ordinatos, cum mensae discipulorum tunc temporis communes et sacrae etiam essent, eo quod eucharistiam in communi convictu celebrarent (d) ».

60. Quod spectat ad reliquos ordines, antiquissima ecclesiastica monumenta de iis loqui tanquam de re jam com-

περὶ ἐπισκόπων καὶ διακόνων. Οὕτως γάρ που λέγει ἡ γραφή. Καταστήσω τοὺς ἐπισκόπους αὐτῶν ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς διακόνους ἐν πίστει „. Neque hoc nove: a multis enim temporibus de episcopis et diaconis scriptum fuerat. Sic enim alicubi dicit scriptura; *constituam episcopos eorum in justitia, et diaconos eorum in fide*. De quo textu scripturae Cf. Cotelerium in h. loc. Millius suspicatur locum istum Clementis respexisse Irenaeum dum scriberet lib. IV. Cap. XLIV. (in ed. Massueti Cap. XXVI. n. 5.) " Tales presbyteros novit Ecclesia; de quibus et propheta ait: *et dabo principes tuos in pace et episcopos tuos in justitia* „.

(a) Πάντες τῷ ἐπισκόπῳ ἀκολουθεῖτε, ὡς Ἰησοῦς Χριστὸς τῷ πατρί· καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ ὡς τοῖς ἀποστόλοις· τοὺς δὲ διακόνους ἐντρέπεσθε, ὡς θεοῦ ἐντολήν. Ed. Cotel.

(b) *Lection. in Acta Apostol.* p. 53.

(c) In *Canon. Apostol.* in can. II. apud Coteler. *Patr. Apost.* Tom. I. p. 456.

(d) Loc. cit.

muniter accepta nullo negotio evincitur. Etenim Cornelius Romanus Pontifex in epist. ad Fabium Antiochenum ann. circiter 252. de Novatiano sic loquitur : « Ergo ille evangelii vindex ignorabat unum episcopum esse oportere in Ecclesia catholica, in qua tamen sciebat presbyteros esse quatuor et quadraginta, septem autem diaconos, totidemque subdiaconos, acolythos duos et quadraginta, exorcistas, et lectores cum ostiariis quinquaginta duos (a)? » Refert praeterea Anastasius Bibliothecarius cautum fuisse a Cajo Rom. Pontifice an. circiter 283. ne quis constitueretur episcopus qui non antea fuisset « Ostiarius, lector, exorcista, sequens (acolythus), subdiaconus, diaconus, presbyter (b) ». Accedunt antiquissimi Patres, Tertullianus, Cyprianus, Firmilianus, Hieronymus, Augustinus, et alii passim, qui modo conjunctim, modo divisim de majoribus, minoribusque ordinibus ita loquuntur, ut idem septenarius numerus, eadem deprehendatur antiquitas, quod inter ceteros eruditus ostendit Witassius (c).

61. Cum vero laudati Pontifices et sancti Patres nec non synodus Carthaginiensis IV. aliaque antiqua concilia sive particularia sive generalia de his ordinibus loquantur tanquam de re omnibus cognita et explorata, non defuerunt propterea Theologi, qui censuerint omnium ordinum sive majorum sive minorum institutionem a Christo, vel saltem ab Apostolis repetendam esse juxta notissimam Augustini regulam : « Quod universa tenet Ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur (d) ». Quidquid porro sit de hac sententia, quam paulo post expendemus, non est omittendum in Ecclesia Graeca, aliisque orientalibus non eosdem ac apud Ecclesiam occidentalem viguisse ordines minores,

(a) Apud Euseb. *Hist. Eccl.* lib. VI. Cap. XLIII.

(b) *De vitis Rom. Pontificum cum notis varior.* edit Blanchinii Romae 1723. Tom. II. pag. 249. seqq.

(c) Tract. de Ord. Part. I. Quaest. II. art. I.

(d) De Baptismo lib. V. Cap. XXIV.

neque vigere. Graeci enim ut patet ex eorum Euchologiis et Pontificalibus libris non videntur agnoscere nisi solum lectoratum; cum insuper VIII. generale concilium an. 869. adversus Photium coactum declarasset act. X. can. V. episcopos creari non posse, qui cunctis aliis ordinibus initiati non fuissent, ibidem tamen quatuor tantum gradus enumerat, lectoratum scilicet, subdiaconatum, diaconatum, et sacerdotium (a). Ostendit autem Renaudotius nec Jacobitas Aegyptios, nec Nestorianos Syros a Graecis in ordinum numero definiendo dissentire (b).

62. Ex iis igitur quae sive ex scriptura sive ex traditione attulimus constat quod ostendere nobis proposuimus, praeter sacerdotium esse in Ecclesia ordines et majores et minores per quos veluti per gradus quosdam in sacerdotium tenditur.

DIFFICULTATES

63. I. Obj. Ex Catholicorum doctrina ea ratione qua in episcopatu habetur plenitudo sacerdotii, sic in diaconatu habetur plenitudo ministerii, in quo proinde ordines reliqui includuntur. Jam vero 1. diaconatus non est ordo proprie dictus, sed mera deputatio ad aliquod ministerium et quidem profanum; primi enim diaconi, ut legitur in Actis Apostolicis, ideo creati sunt, quia aequum non erat Apostolos « derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis » 2. et constituti praeterea ibidem dicuntur super illud opus ob quod antea factum fuerat murmur Graecorum adversus Hebraeos; at istud opus erat *ministerium quotidianum*, ideoque profanum. 3. Quare s. Hieronymus in epist. ad Evangelum: « Quid patitur, scribebat, mensarum et viduarum minister, ut supra eos se tumidus efferat, ad quorum preces Christi Corpus Sanguisque conficitur? . . . Sciant quare diaconi constituti sint, legant Acta Apostolorum, recordentur con-

(a) Apud Harduin. *Acta Concil.* Tom. V. col. 904.

(b) *Perpetuité de la foi* Tom. V. liv. V. ch. VI.

ditionis suae (a) ». 4. Neque haec fuit singularis Hieronymi opinio, idem namque tradiderunt Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius (b) et Neocaesariense concilium (c), 5. quorum auctoritate permoti Trullani concilii Patres eumdem Actorum locum de profano tantum munere diaconis imposito explicarunt can. XVI (d). Quanquam etsi daretur diaconos ad spirituale munus obeundum electos esse, non tamen inde sequitur ordinatione proprie dicta eos esse consecratos, 6. cum manuum illa impositio qua initiati sunt, non fuerit nisi nuda ceremonia, quae et in consecratione diaconissarum in usu erat, quin tamen Catholici concedant eam fuisse ordinationem proprie dictam. Ergo.

64. R. Ad 1. N. Nec obest primos diaconos institutos dici ad mensarum ministerium; illic enim s. Lucas sibi tantum proposuit exponere occasionem, vel causam qua permoti sunt Apostoli, ut ordinationem divina jam voluntate sancitam accelerarent, uti ex dictis in probationibus patet; praesertim si addatur causam illam non fuisse nisi temporariam ac peculiarem Ecclesiae Hierosolymitanae, et diaconatus tamen institutio deberet esse in Ecclesia universali, et quidem perpetua, ut constat ex facto.

65. Ad 2. D. Quod tamen ministerium quotidianum civile simul et sacrum erat, C. civile tantum et profanum N. Id enim, ut vidimus, fatentur ipsimet Protestantes.

66. Ad. 3. D. Haec scribit Hieronymus occasione sumpta ex diaconorum institutione, C. ad exclusionem ministerii sacri et quidem primarii N. Idem enim s. Doctor in hac ipsa epistola affirmat diaconos vindicare sibi in Ecclesia id quod Levitae fuerant in templo (e); in epistola ve-

(a) Epist. CXLVI. edit. Vallars.

(b) *In Homil. vel Comment.* in Cap. VI. *Act. Apost.*

(c) Can. XIV. apud Hard. *Acta Conc.* Tom. I. col. 286.

(d) Ibid. Tom. III. col. 1667.

(e) En ejus verba quibus concludit epistolam: " Et ut sciamus traditiones Apostolorum sumptas de veteri testamento, quod Aaron et filii ejus atque Levitae in templo fuerunt, hoc sibi episcopi et presbyteri et diaconi vindicent in Ecclesia ". Cf. in hanc epist. adnotationes Vallarsii. Scripta est autem

ro ad Heliodorum diaconatum appellat *tertium sacerdotii ordinem* (a). Dum igitur s. Hieronymus in objecto loco diaconos vocat mensarum, viduarumque ministros, ad cohibendam quorundam diaconorum audaciam atque impudentiam tendit, minime vero ad ipsum diaconatus ordinem deprimendum. Nonnulli enim diaconorum propter eorum paucitatem, episcoporum favorem et gratiam qua plurimum valebant, potissimum vero propter bonorum temporalium dispensationem iis concreditam eo arrogantiae ac superbiae devenerunt, ut suae conditionis immemores atque gradus presbyteros posthaberent, seque illis anteferrent. Hinc s. Doctor consulto eos mensarum viduarumque ministros vocavit, ut vilioris officii (quod diaconos instituendi occasio fuit) admoniti, desisterent se comparare cum presbyteris ad quorum preces Christi Corpus Sanguisque conficitur.

67. Ad 4. N. Atque in primis non id tradidit Chrysostomus; cujus mens, ut patet ex orationis serie, est, quod nonnisi serius *nomen* diaconorum, sicut et presbyterorum et episcoporum in Ecclesia introductum fuerit, licet ad id quod per nomen significatur *fuerint ordinati*, ut ipse loquitur in loco qui objicitur; nec alia mens fuit Theophylacto et Oecumenio Chrysostomi epitomatoribus (b). Neocaesariense autem concilium id unum affirmat can. XIV. quod « diaconi septem esse debent ex canone, etiamsi sit magna ci-

haec epistola a s. Doctore adversus quendam Falcidium, qui diaconos presbyteris coaequabat, aut etiam anteferebat, atque ambitionem diaconorum Romanae Ecclesiae tuebatur.

(a) Ep. XVI. n. 8. ed. Vallars. Alia similia ejusdem s. Doctoris cf. in Ep. LII. ad Nepotianum, XXII. ad Eustochium, et in alia ad Theophilum; item in comm. in Cap. VII. Micheae, et Cap. LX. Isaiae.

(b) Hom. XIV. in *Acta Apost.* n. 3. en ejus verba: "Unde puto nec diaconorum nec presbyterorum tunc fuisse *nomen* admissum nec manifestum. Sed jam ad hoc ordinati sunt: nec simpliciter hoc munus illis concreditum est: sed precati sunt ut potestas illis concederetur ", et paulo ante jam scripserat referre s. Lucam quod "ordinati sint per orationem. Hoc enim est ordinatio. Manus viro superponitur; totum vero Deus operatur, ejusque manus est, quae tangit caput ordinati ". Quibus certe nihil luculentius ad rem nostram dici poterat.

vitas ; ejus autem fidem facit liber Actorum (a)». In quibus verbis nihil est quod adversariis patrocinetur.

68. Ad 5. D. Ita tamen ut non excluderent diaconos ad sacra ministeria destinatos, C. ad illorum exclusionem N. Singularis enim fuit Patrum synodi Trullanae sententia toti antiquitati contraria, ideoque commentitia, de duplici diaconorum classe, quorum alii vulgarium mensarum tantum ministri essent, et bonorum temporalium oeconomi, ut septem priores illi a s. Luca memorati ; alii mysteriis servientes de quibus loquitur Paulus ad Timotheum. Agnoscunt igitur Trullani Patres quosdam ab Apostolis diaconos ordinatos fuisse ut operarentur sacris, quod nobis satis est (b). Ceterum concilium istud illegitimum est atque ab Ecclesia minime receptum.

69. Ad. 6. N. Cum adhibita fuerit, et adhuc usurpetur, uti ostendimus, ad veram conferendam potestatem, et quidem, ut certum videtur saltem ex traditione, ex institutione divina. Nec obest quod eadem manuum impositio adhibita fuerit in diaconissarum inauguratione ; nam eadem quidem fuit si materialiter, ut dicitur, spectetur, non autem eadem formaliter, cum ex mente Ecclesiae ea non fuerit nisi mera ceremonia qua suis officiis diaconissae addicebantur (c). Hae autem diaconissae licet antiquissimae in-

(a) Cf. loc. cit.

(b) Cf. Christ. Lupum schol. in hunc can. opp. edit. Venet. T. III. p. 73.

(c) De diaconissarum inauguratione agit Morinus in comment. *De Sacris Ordinationibus* P. III. Exercit. X. Postquam vero Cap. I. n. 1. scripserat : "Tres illi antiquissimi Rituales Graeci uno consensu, et eodem tenore nobis tradunt diaconissae ordinationem et similibus prope ritibus et verbis quibus diaconi, administratam. Utraque enim ordinatio *χειροτονία* et *χειροθεσία*, dicitur. Utraque ad altare a Pontifice celebratur, et eodem liturgiae loco : in utraque manus imponitur dum adprecatur Pontifex ; in utraque stola collo apponitur, in altari ordinatus et ordinata communicantur. Calix Sanguine Christi plenus ut ex eo degustent, in manus traditur ;,. Postquam, inquam, haec retulisset in Theologos insurgit qui negant ordinationem ullam mulieribus competere posse. At vero in hoc latet aequivocatio, si enim sermo sit de ordinatione proprie dicta qua initiati velut per gradum in sacerdotium tendant, rectissime Theologi ac jure negant ordinationem mulieribus competere posse, ut nos ipsi pau-

stitutionis, nempe apostolicae, ut patet ex Apostolo Rom. XVI. 1. et ex I. ad Timoth. V. 9. quas ipse Plinius memorat in celebri sua ad Trajanum epistola, sive ob gliscentia in dies earum vitia, sive etiam ob antiquatam consuetudinem conferendi baptisma per immersionem sensim sine sensu desierunt in universa Ecclesia, adeo ut sec. X. labente vix ullibi earum vestigium supersit (a).

70. II. Obj. 1. Saltem quos Catholici minores ordines vocant, non fuerunt ab initio nisi officia seu ministeria, quae delectis hominibus committebantur absque ulla initiatione ab episcopo vel sacerdote, prout 2. non obscure colligitur ex s. Ambrosio lib. I. de Officiis scribente: « Alius distinguendae lectioni aptior, alius psalmo gratior, alius exorcizandis, qui malo laborant spiritu sollicitior, alius sacrario opportunior habetur. Haec omnia spectet sacerdos, et quid cuique congruat, id officii deputet (b) «. 3. Haec autem officia prout ad episcopi vel sacerdotis nutum delecti exercebant, sic ad eorundem nutum ab iisdem exer-

lo post ostendemus, si vero sit sermo de quadam inauguratione seu ritu quo ad officia, quae diaconissis committebantur, deputarentur, certe nihil obstat quominus feminis conferatur; sed hic ritus totus ceremonialis est, qualis censetur ille quo sanctimonialibus velum confertur, seu virgines consecrantur. Cf. Baroninm ad an. Christi 34. n. 283. Hinc in laicorum censu diaconissae habebantur, quidquid asserat Morinus.

(a) Cf. Card. Bona *Rerum liturg.* lib. I. Cap. XXV. §. XV. cum notis Roberti Sala. Praecipua diaconissarum officia erant 1. episcopo vel presbytero feminas baptizanti adesse ut universa actio qua par erat honestate et decentia perageretur; 2. easdem inungere oleo sacro ante baptismum, quae nonnisi in fronte a diacono inungebantur; 3. easdem praeterea adhuc catechumenas privatim instituere in necessariis doctrinae christianae capitibus; 4. aegrotantes feminas invisere, et martyribus et confessoribus in carcere detentis ministrare; 5. in ecclesiis in quibus peculiaris ac propria erat feminarum janua assistere ad introitum mulierum custodiendum; 6. in ecclesia ipsa suum cuique locum feminis assignare; 7. tandem reliquis viduis praeesse et earum necessitatibus, ubi opus esset subvenire, quare in quibusdam canonibus *praesidentes*, et *gubernantes* vocabantur. Cf. Goarium in *Euchologio* in not. ad earum ordinationem; nec non Theoph. Raynaudum S. J. in op. *De sobria alterius sexus frequentia* Cap. VIII. ubi plura de diaconissis earumque officiis disserit.

(b) Tom. II. edit. Maur. C. XLIV.

cendis hi ipsi removebantur, uti de cantoribus seu psalmistis, atque fossariis contigisse novimus. 4. Accedit hos ordines perinde ac subdiaconatum primitivae Ecclesiae incognitos prorsus fuisse, adeo ut 5. recte Calvinus de Catholicis scripserit: « Quaecumque de *minutulis* suis ordinibus balbutiunt (Catholici) conflata esse ex inscitis, insulsisque mendaciis, doctrinamque de ordinibus ecclesiasticis novitium esse inventum, de quo numquam alibi, quam apud ineptos canonistas legitur (a) »; qui deinde pergit ostendere 1°. quam novae, ineptae et nugatoriae sint ceremoniae, quae in ordinatione clericorum a Romana Ecclesia adhibentur; 2°. quam insulse in scholis et canonibus minores istos ordines sacramenta Catholici faciant; 3°. quod in singulorum ordinum officiis Christum sibi collegam scholastici efficiant; 4°. quod acolythum alio etiam nomine vocent *ceroferarium*, verbo, ut ipse arbitratur, magico, certe inaudito gentibus et linguis omnibus, quum acolythus Graecis pedissequum simpliciter significet. Addit praeterea creari apud nos eximia pompa et solemnitate lectores, ostiarios, acolythos ad ea ministeria exequenda, quibus vel pueros laicos praeficimus, « Quis enim, inquit, cereos ut plurimum accendit, quis urceolo vinum et aquam infundit, nisi puer aut ex laicis sordidulus aliquis, qui ex ea re questum facit? Nonne iidem canunt, nonne templorum januas claudunt et aperiunt? Quis enim in eorum templis unquam vidit vel acolythum vel ostiarium suis partibus fungentem? . . Exorcistas vero in quem tandem finem consecrant? . . Fingitur illis potestas data imponendi manus super daemoniacos, sed tali se potestate praeditos daemonibus persuadere non possunt, quia eorum imperiis non cedunt daemones. Ergo fateantur, concludit, nullum hodie esse in Ecclesia usum nec fructum sacrorum suorum ordinum, totamque Ecclesiam suam anathemate plenam (b) ». 6. Hoc tandem agnovisse visa est synodus

(a) *Instit.* lib. IV. Cap. XIX. §. 24. (b) Ib. §§. 23. 24.

Pistoriensis, quae in prop. LV. « Vehementer optare se profitetur, ut aliqua ratio inveniretur *minutuli* cleri (quo nomine inferiorum ordinum clericos designat) a cathedralibus et collegiatis submovendi, providendo aliter, nempe per probos et provectioris aetatis laicos, congruo assignato stipendio, ministerio inserviendi missis et aliis officiis velut acolythi etc. ut olim, inquit, fieri solebat quando ejus generis officia non ad meram speciem pro majoribus ordinibus suscipiendis reducta erant ». Ergo.

71. R. Ad. 1. N. Si enim ordinis nomine, prout hic ad minores ordines restringitur, venit ritus sacer quo spiritualis potestas traditur ad ecclesiastica munia pro jure obeunda, quemadmodum ab initio tradidimus, relate praesertim ad sacerdotium, cum recensiti ordines praeter subdiaconatum a laudatis Pontificibus Cornelio et Cajo recenseantur tanquam gradus quidam ad sacerdotium, cum praeterea concilium Carthag. IV. an. 398. celebratum singulorum tradendorum ritus et munia singillatim describat atque declaret, eorumque omnium collationem episcopo tribuat, jure concludimus non ut nuda ministeria et officia, sed tanquam totidem ordines vere et proprie a veteribus habitos fuisse.

72. Ad 2. N. Ad prob. autem D. ex s. Ambrosio debet episcopus cuique officium deputare per legitimam ordinationem; C. absque ordinatione subd. committendo aliquod ex illis officiis uni vel alteri ex jam ordinatis, C. secus N. Aliquam enim ordinationem s. Ambrosius in objecto loco supponit, cum loquatur de clericis. Sacerdotis autem nomine episcopum designari ostendunt Maurini editores (a).

73. Ad 3. D. Id est officia seu ministeria peculiaria ad quae per ordinationem deputati erant ad nutum episcopi, vel sacerdotis exercebant vel non exercebant, C. ordines ipsi ex nutu episcopi pendebant N. Ad cantores autem seu psalmistas, et fossarios aut alio nomine *copiatas* aut *laborantes* nuncupatos quod attinet, dicimus aut ordines non

(a) In adnot. in loc. cit.

fuisse proprie dictos, sed nuda officia ac ministeria quae aliquibus clericis committebantur, aut saltem non fuisse ordines in universa Ecclesia receptos (a).

74. Ad 4. D. Ita ut ad summum ex his colligatur horum ordinum institutionem non posse ex Apostolis repeti, Tr. Ecclesiam ab antiquissimis temporibus, crescente Christianorum multitudine hos ordines non constituisse N. Hoc porro nobis in praesentiarum sufficit.

75. Ad 5. Resp. perperam Calvinum in minores ordines insurgere cum partim falsa sint et calumniosa, quae ipse affirmat, partim a scopo prorsus aliena: etenim ex dictis mala ejus fides patet dum 1. de minoribus ordinibus affirmat, de iis non legi nisi apud ineptos canonistas, uti ex adductis probationibus abunde liquet. Dum 2. appellat novas, nugatorias etc. ceremonias illas majestatis plenissimas quas ad nos usque transmisit antiquitas. Eas enim describunt non solum Ordo Romanus, Isidorus, Rabanus Maurus, sed et concilium Carthaginiense IV. et Carthagin. III. Dum 3. omnibus indiscriminatim Catholicis tribuit sententiam illam, quae non est nisi peculiaris opinio privatorum Theologorum, quod ordines minores sint sacramenta, quae opinio sicut libere ab his defenditur, sic ab aliis tuto rejici potest. Dum 4. pariter omnibus scholasticis adscribit quod non est nisi paucorum, qui etiam impropria ratione, seu latiore sensu docent Christum exercuisse officia illa, quae minoribus ordinibus insigniti exercent. Dum 5. Ecclesiam Romanam carpit eo quod *ceroferarii* vocem adhibere coeperit, quam quidem antiquissimam esse constat ex concilio Carthag. IV. quod eam jam usurpaverat (b). Dum 6. Ecclesiae crimini vertit quod ex ministrorum incuria repeti debet; numquam enim Ecclesia officii sui clericos admonere de-

(a) Cf. Morinum op. cit. exercit. XI. Cap. II. Verum de hoc paulo infra.

(b) Capitulo VI. Cf. apud Harduin. *Acta Concil.* Tom. I. col. 979. ubi inveniuntur cetera capitula in quibus singulorum ordinum majorum et minorum tradendorum ritus describuntur.

siit, quae solemni decreto sanxit in Tridentino concilio sess. XXIII. de Reformat. cap. XI. ut minores ordines per temporum interstitia, nisi aliud episcopo expedire magis videatur, conferantur, ut eo accuratius in unoquoque munere juxta praescriptum episcopi se exerceant. Postmodum vero in eadem sess. cap. XVII. decrevit, ut sanctorum ordinum a diaconatu ad ostiariatum functiones ab Apostolorum temporibus in Ecclesia laudabiliter receptae et pluribus in locis aliquandiu intermissae in usum juxta sacros canones revocentur, utque in posterum hujusmodi ministeria nonnisi per constitutos in dictis ordinibus exerceantur; uti reipsa pluribus in locis ejusmodi disciplina viget, nisi necessitas quandoque exigat ut ab aliis quam a clericis haec ministeria exerceantur (a). Dum 7. exorcistarum potestati tribuit defectus, qui aut ab infirma ipsorum, vel energumenorum fide tantum oriuntur. Saepe enim tum antiquis, tum recentioribus temporibus exorcistarum imperio daemones cessisse innumeris prope exemplis ostendit Martenius (b).

76. Ad 6. D. Hoc agnovisse visa est Pistoriensis synodus temerario, ac haeretico spiritu ducta, C. catholico N. Illa propterea propositio a Pio VI. in Constit. *Auctorem fidei* proscripta fuit tanquam « suggestio temeraria, piarum aurium offensiva, ecclesiastici ministerii perturbativa, servandae, quoad fieri potest, in celebrandis mysteriis decentiae imminutiva, in minorum ordinum munera et functio-

(a) Nec enim omittendum est in Ecclesiis quae in oppidis, ac villulis reperiuntur paucos admodum, quandoque vero nullos clericos inveniri, quo fit ut officia quae essent clericorum propria laicis demandentur. Ceterum minus caute recens quidam auctor absolute pronunciat: " Hodie ab omnibus quidem suscipiuntur ordines illi, sed vix unquam ab iis, qui eos suscipiunt, exercentur. Nemo jam ostiarii officiis fungitur nisi viles personae mercede conductae; nulla est lectoris functio, nullus exorcistarum in Ecclesia usus. Acolythi functio manet quidem, sed eam exercent laici aut simplices clerici etc. ". Quae quidem universim sumpta sunt falsa. Conferantur haec cum iis quae ex Calvino attulimus, et ex synodo Pistoriensi. Hic ipse affirmat " minores ordines in veteri Ecclesia magis officia fuisse quam ordines ".

(b) *De Antiq. Eccles. Ritib.* Lib. III. Cap. IX.

nes, tum in disciplinam per canónes, et speciatim per Tridentinum probatam injuriosa, favens haereticorum in cam conviciis et calumniis ».

In doctrinam capitis superioris
Scholia.

77. Horum scholiorum seu animadversionum objectum sunt 1. sacramentalis dignitas quatenus nempe et quibus ex recensitis ordinibus competat. 2. ordinum numerus, institutio, munia. 3. gradus, varietas, vicissitudo. De his enim singillatim controversia aliqua viget inter Theologos et eruditos homines. Cum nobis proposuerimus nullam domesticam quaestionem agitare, idcirco deposito omni contentionis studio, quid verisimilius juxta communionem doctrinam de illis sentiendum nobis videatur, qua fieri poterit brevitate et perspicuitate aperiemus.

78. I. Circa dignitatem sacramentalem prima quae sese offert controversia est de episcopatu, utrum nempe spectari debeat prout a presbyteratu distinguitur tamquam ordo ac sacramentum nec ne. Si ordinis nomine significetur *gradus* nulla potest esse contentio, cum de fide sit definitum dari « in Ecclesia catholica hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constat ex episcopis, presbyteris et ministris (a) »; controversia itaque viget, seu potius viguit de episcopatu, quatenus nomine ordinis significatur ipse ritus consecrationis. Veteres plerique scholastici censuerunt episcopatum neque ordinem esse proprie dictum neque proinde sacramentum, sed solam extensionem presbyteratus (b) seu,

(a) Sess. XXIII. Can. VI.

(b) S. Th. in 4. sent. Dist. 24. q. 2. ar. 2. ad quaestionem utrum episcopatus sit ordo, resp. " Episcopatus non est ordo ". Sic etiam s. Bonaventura in eandem dist. q. 3. concludit: " episcopatus proprie non est ordo " et in corp. artic. " Episcopatus, inquit, prout distinguitur contra sacerdotium dicit dignitatem quandam vel officium episcopi annexum, et non est proprie nomen ordinis, nec novus character imprimitur, nec nova potestas datur, sed potestas data ampliatur ". Opp. edit. Rom.

ut alii loquuntur, simplicem deputationem extrinsecam ad aliquas functiones seu ministeria, quibus peragendis non erat idoneus presbyter (a). Verum sententia nunc temporis communis et omnino tenenda, est episcopatum et ordinem esse specie distinctum a presbyteratu, et sacramentum. Si enim res ad scripturam exigatur nullum dubium superesse posse videtur. Nam si ad ordinem et ad sacramentum constituendum ritus externus requiritur, gratiae collatio et divina institutio, cum haec omnia, ut ex dictis patet, in episcopatum concurrant, dubitari profecto nequit quin episcopatus sit ordo et sacramentum. Rursum, si ubi distincta habetur materia, forma peculiaris, distincta item ac peculiaris confertur potestas, distinctus habetur ordo sacramentalis; cum episcopatus distinctam habeat materiam, formam ac potestatem a presbyteratu, recte colligitur ipsum distinctum ordinem esse et sacramentum (b). Hinc definiri potest episcopatus: «Ordo supremus et sacramentum, quo presbytero potestas tribuitur conferendi sacramenta confirmationis et ordinis, regendique Ecclesiam sibi commissam». Ex qua definitione patet presbyteratum esse fundamentum et initium sacerdotii, episcopatum vero ipsius apicem et complementum, atque

1596. Tom. V. p. 369. Card. autem Raymundus Capisucchius Ord. Pr. in *Controvers. Theolog. Selectis.* Romae 1670. controvers. XXVIII. *de episcopatu* §. 2. affert *octoginta* auctores quos ipse profitetur fere omnes vidisse qui negant episcopatum esse ordinem, et singulorum loca distincte apponit. Hoc ipsum argumentum fuse prosequitur. Adeo verum est quod scripsit Canus Theologorum numerum obruere neminem debere! Adderem et pondus. Siquidem praeter Magistrum sententiarum, s. Thomas, ut vidimus, s. Bonaventura, Scotus, Innocentius V., Estius etc. sententiam negativam tuentur. In hoc etiam nostro Collegio Romano paulo ante Societatis extinctionem adhuc eadem sententia publice propugnabatur, ut constat ex thesibus per id temporis evulgatis; adhuc adstruitur in thesibus circa quas examen instituitur iis qui cooptari capiunt in Collegium s. Bonaventurae in Urbe ex FF. Ord. Min. Conv. denuo recusis an. 1833. Diss. XIV. Thes. 4. Attamen ne dum probabilis nunc haec sententia censetur, sed jam a nonnullis censura notatur.

(a) Confer Morinum op. cit. *Exercit.* III. Cap. I. seqq.

(b) In *Constit. Apostol.* quas nemo inficiabitur antiquissimas esse lib. VIII. Cap. V. et VI. non solum sermo fit de ordinatione episcoporum, sed praeterea peculiaris forma, seu oratio praescribitur recitanda in ipsorum consecratione.

in ordinatione episcopali perfici quod in ipsa presbyterali ordinatione jam fuerat inchoatum, atque adeo ita se habere episcopatum cum presbyteratu, ut fastigium domus cum fundamento.

79. Verum quid dicendum de chorepiscopis, seu episcopis agrorum et pagorum, quique interdum alio nomine vocabantur *episcopi villani*, seu *vicani* aut *oppidani*? Reponimus satis implicatam hanc esse quaestionem. Illud certum videtur 1. jam inde a sec. IV. initio in Oriente eos viguisse, ut patet ex can. XIII. concilii Neocaesariensis (a) et ex can. XII. concilii Ancyrani (b), in Occidente vero sec. V. ut constat ex conc. Regensi in Galliis an. 439. celebrato (c). 2. certum pariter videtur quandoque chorepiscopos fuisse dignitate episcopali insignitos, ut plurimum autem solo presbyteratu (d) Nobis videntur chorepiscopi ordinario jure non fuisse nisi episcoporum adjutores, ministri, atque vicarii, ea fere ratione qua vicarii foranei apud nos sunt (e).

80. Diaconatum sacramentum esse communis et certa est Theologorum sententia (f), quia in ipsum conveniunt divina institutio, gratiae promissio et ritus externus, uti ex paulo ante disputatis aperte liquet. In ordinatione enim diaconorum dicitur *Accipe Spiritum Sanctum*, quod non frustra proferri definivit Tridentina synodus can. IV. Ipsis in ordinatione manus imponitur; de divina demum institutione dia-

(a) Apud Hard. *Acta* etc. T. I. col. 186. celebratum porro est hoc concilium an. 314.

(b) Ibid. col. 275. ex vers. Dionysii exigui; nam in collect. Isidori est n. XIII. Eodem anno hoc concilium celebratum est ac Neocaesar.

(c) Can. III. Ibid. col. 1749.

(d) Cf. Morinum op. cit. Exercit. IV. Cap. II. Nat. Alexandrum in *Appendice* ad diss. XLIV. in sec. IV. Witasse *de Sacram. Ordin.* P. II. in *Append.* ad quaest. I. art. 3. Jo. Assemanum *Bibl. Orient.* Tom. III. P. II. pag. 826. seqq.

(e) Praeter citt. AA. Cf. Thomassinum *de Vetere et nova discipl.* P. I. lib. II. Cap. I. §. 10. Aloysium Nardi in excellenti op. *Dei parrochi.* Pesaro 1829 Tom. I. Cap. XVI. qui invicte praeterea insurgit in Juveninum, Van Espenium, aliosque qui contendunt Parochos juris esse divini, ac successores septuaginta discipulorum; ac multa corrigit ex iis quae Morinus scripsit de chorepiscopis.

(f) Negant diaconatum esse sacramentum Durandus in 4. D. 24. quaest. 2. n. 6. et Cajetanus Tom. I. *opusculorum*, aliique pauci.

conatus Patres antiquissimi superius adducti nos docuerunt, quod et Tridentinum non obscure tradit in cit. can. IV. Quare diaconatus definiri potest: « Ordo sacer et sacramentum, quo potestas tribuitur proxime inserviendi presbytero rem sacram facienti ». Neque obest septenario sacramentorum numero, si dignitas sacramentalis tribuatur etiam episcopatui ac diaconatui, omnes enim norunt hos ordines non esse nisi sacramenta partialia, seu partes unius ejusdemque sacramenti quod est ordo (a).

81. At competitne eadem sacramenti dignitas subdiaconatui ac reliquis minoribus ordinibus? Graves Theologi affirmant, sed alii aeque docti et majores etiam numero negant. Quatuor porro argumenta, seu potius argumentorum classes qnas affert Morinns nos inclinant imo et trahunt in sententiam negantem. Hic enim eruditus Auctor productis antiquorum testimoniis et veteribus documentis ostendit neque subdiaconatum, neque minores ordines esse divinitus institntos, sed ab Ecclesia adjectos, idque evincit 1. ex illornm veterum testimoniis, qni expresse affirmant, crescente fidelium multitudine ab Ecclesia pro opportunitate praefatos ordines institutos esse (b). 2. ex istorum ordinum modo unius, modo alterius, aut etiam plurium cessatione, additione, imminutione, abrogatione, et instauratione, quae certe in rem divinitus institutam cadere non possunt (c). 3. Ex monumentis et testimoniis, quae probant istorum ordinum respectivam subordinationem in altiorum ordinum promotione saepe non fuisse servatam, ita ut lectores e. g. creati fuerint quin prius fuerint ostiarii, acolythi quin unquam fuerint ostiarii, lectores, exorcistae; diaconi quin prius fuerint subdiaconi (d); quae rursum pro arbitrio non fecisset Ecclesia, nisi censuisset ad divinam insti-

(a) Exinde patet Calvini inscitia, dum *Instit.* lib. IV. Cap. XIX. §. 22. scribit: " Est vero istud perquam ridiculum, quod affirment (Catholici) septem esse sacramenta, dum recensere ipsa volunt, tredecim enumerant,,.

(b) Op. cit. Exercit. XI. Cap. I. §. 4. seqq.

(c) Ibid. §. 7. seqq.

(d) Ibid. Cap. II. §. 1. seqq.

tutionem hos ordines minime pertinere. 4. Demum ex fine quem juxta Romanorum Pontificum et conciliorum testimonia sibi potissimum praestituit Ecclesia in his ordinibus instituendis et conferendis, ne scilicet neophyti sacrorum rudes, et tyrones statim presbyterio inaugurarentur antequam fidei dogmata, et sacramentorum ceremonias didicissent (a). Jam vero si deest his ordinibus divina institutio evidens est ipsis nulla ratione dignitatem sacramentalem et collationem gratiae ex opere operato posse competere.

82. II. Ex his porro quatuor argumentorum classibus pronum est inferre quid sentiendum sit de ordinum numero atque institutione. Si enim Ecclesia lapsu temporis instituit sibi ordines diaconatu inferiores mirum esse non debet, si neque constans neque universalis sit horum ordinum numerus. Duos siquidem tantum agnoscit Ecclesia Graeca, uti superius vidimus, subdiaconatum nempe et lectoratum; Syri et Maronitae habent praeterea *cantoratum* seu *psalmistatum*, qui apud ipsos requiritur tanquam gradus ad lectoratum suscipiendum (b); sed neque constans ipse ordinum numerus fuit in utraque Ecclesia, occidentali nempe ac orientali. Etenim olim in Ecclesia Latina, ut ex certis documentis constat, in usu pariter erat cantoratus uti patet ex conc. Carthaginiensi III. (c). Quinimo in nonnullis Ecclesiis particularibus videntur viguisse aliqui ordines, qui nunc desierunt, contra vero nonnulli, qui in quibusdam Ecclesiis obtinebant, in usu apud alias non erant, ut fidem facit auctor epistolae s. Hieronymi nomine vulgatae ad Rusticum Narbonensem, in qua legitur: « Primus in clericis *Fossariorum ordo*

(a) Ibid. Cap. III.

(b) Cf. Ibid. Cap. I. §. 8. Joseph. Sim. Assemanum *Biblioth. Orient.* Tomi III. Part. I. p. 575. alii tamen contendunt non esse nisi officium, non autem gradum peculiarem ad sacerdotium.

(c) Apud Hard. *Acta Concil.* Tom. I, col. 963. Attamen in conc. X. statuitur: " Psalmista, id est, cantor potest absque scientia episcopi, sola jussione presbyteri, officium suscipere cantandi, dicente sibi presbytero: vide, ut quod ore cantas, corde credas: et quod corde credis, operibus comprobes ". Sed cf. Martenium *De antiq. Eccles. ritib.* lib. I. Par. II. Cap. VIII. ar. I. §. I.

est (a) », ceteros autem ordines recensens exorcistatum et acolythatum omnino praeterit. Idem fossariorum ordo, ut jam adnotavimus viguit apud Syros a quibus *laborantes* dicebantur, et alicubi *copiatae*; ut liquet ex epistola ad Antiochenos s. Ignatii nomine inscripta (b) ut alia documenta praetermittam. Ceterum in Ecclesia Romana constans ac perpetuus fuit septenarius ordinum numerus, qui ab initio in ea viguit atque ad nos usque pervenit.

83. Longa res esset omnia singulorum ordinum munia recensere; praecipua tamen ac magis uniuscujusque ordinis propria ex illorum definitione quam jam subjicimus colligi possunt.

84. Subdiaconatus itaque ex dictis definiri potest: « Ordo seu ritus sacer quo potestas tribuitur ministrandi diacono et sacerdoti in Missae sacrificio ». In Graeca Ecclesia manuum impositione et extra sanctuarium conferri solet, in Ecclesia Latina per traditionem calicis vacui cum patena vacua superposita cum forma adnexa.

85. Acolythatus « est ordo quo traditur potestas ministrandi subdiacono et diacono in Missae sacrificio ». Confertur autem per traditionem ceroferarii cum cereo, nec non et urceoli vacui cum respectiva forma eam comitante.

86. Exorcistatus « est ordo quo potestas traditur nomen Domini invocandi super eos qui ab immundis spiritibus obsessi *energumeni* seu *arreptitii* dicuntur ». Quare episcopus in exorcistarum inauguratione librum illis porrigit in quo exorcismi continentur, aut missale vel pontificale, et ea utitur forma, quae exprimit ejusmodi potestatis collationem.

87. Lectoratus autem « est ordo, quo confertur potestas divinos utriusque foederis libros et sanctorum Patrum scripta publice in Ecclesia legendi »; qui ordo apud Graecos per manuum pariter impositionem et adjunctam precem, apud Latinos vero per sacri codicis traditionem cum prece adnexa confertur.

(a) Apud Morin. l. cit. §. 9.
(b) Apud Coteler. *Patr. Apost.* Tom. II. p. 112. Cf. ejusdem adnott.

88. Ostiariatus denique definiri solet: « ordo quo clericus tum templo et sacris rebus asservandis praeficitur tum ut divinis mysteriis quae in eo peraguntur reverentiam conciliet ». Hujus materia ex concilio Carthagin. IV. et Pontificali Romano sunt claves Ecclesiae, quae ab episcopo clerico initiando traduntur, forma vero verba quae clavium traditionem comitantur.

89. Posuimus autem in postremi hujus ordinis definitione verba *quo clericus*; quia receptus in Ecclesia mos est, ut nemo ad ordines promoveatur, quin prius fuerit clericali tonsura insignitus per quam in clerum quisque cooptatur. Definiri enim passim tonsura solet: « Ceremonia ab Ecclesia instituta qua laicus baptizatus et sacramento confirmationis consignatus sacro ritu in clerum instituitur ». Dixi ita passim definiri tonsuram clericalem, quia non defuerunt ex veteribus scholasticis et canonistis, qui pluribus argumentis persuadere conati sunt clericalem tonsuram et ordinem esse, et sacramenti quoque dignitatem obtinere, quae quisque expendere poterit apud Prosperum Fagnanum, qui ea collegit (a).

90. Nobis satis sit adnotare 1. adversus Calvinum, qui tonsurae ritum ludibrio habet velut superstitionis ac vanitatis plenum, eum antiquissimum esse. Ex vetustissimis enim Ecclesiae Divionensis Actis refert Martenius s. Benignum presbyterum sancti Polycarpi discipulum tonsurae clericalis indicio deprehensum et a Terentio comite sec. II. labente morte mulctatum (b). Impius Christianorum irrisor Lucianus, seu quisquis est auctor dialogi inscripti *Philopatris* Trajano coaevus clericum describit e montibus ad Ecclesiam venientem detonsa coma (c). Sic etiam Ammianus Marcellinus

(a) *Commentaria in secund. Part. Primi libri Decretalium.* Romae 1661. Tit. *de aetate et qualitate* cap. *Cum contingat.* n. 44. seqq. ubi viginti duo pro sua sententia argumenta urget, deinde se expedire nititur ab argumentis Theologorum qui contrario placito adhaerent.

(b) Op. cit. sec. Part. libri I. Cap. VIII. ar. VII. §. 2. Si tamen fides hujus s. Martyris Actis adhibenda est.

(c) Cf. edit. Frid. Reitzii Am-

scribit Diodorum quendam ab ethnicis Alexandriae sub Juliano apostata, qui sec. IV. imperabat extremo supplicio fuisse addictum, quod puerulos tondens illos clericat u initiaret (a). Prudentius quoque egregius sec. IV. poëta s. Cypriani attonsionem in clericum describebat his verbis « Deflua caesaries compescitur ad breves capillos (b) ». Et haec sufficiant, omissis concilio Carthag. IV. et Toletano II. (c), aliisque non paucis monumentis antiquissimis (d), ad ostendendum adversus Calvinum clericalis tonsurae ritum priori Ecclesiae aevo obtinuisse, ideoque vacare illum vanitate omni atque superstitione ex ipsius Calvini principiis. 2. Adnotare praeterea juverit variam pro diversis Ecclesiis et temporibus fuisse clericalis tonsurae formam atque figuram, ut videre est apud citt. Martenium (e), et Morinum (f).

91. III. Ad ordinum demum gradum quod spectat, cer-

stelod. 1743. Tom. III. p. 608. seg, 21 Ὡς ἐπεδείξατο μοί τις καχείμων, ἐξ ὀρέων παραγενόμενος, κεκαρμένος τὴν κόμην ἐν τῷ θεάτρῳ ἀναγεγραμμένον ὄνομα ἱερογλυφικοῖς γράμμασιν ὡς οὗτος τῷ χρυσῷ ἐπαλύσει τὸν λεωφόρον. " Ostendit mihi male vestitus aliquis e montibus huc adveniens, comam detonsus, insculptam in theatro hieroglyphicis litteris illius nomen: hunc auro viam inundaturum „.

(a) Lib. XXII. Cap XI. edit. Henr. Valesii Paris. 1681. pag. 326. ubi cf. notam editoris. Cf. etiam Sirmondum in notis ad Sidonium pag. 52. ad verba Sidonii; *Coma brevis, barba prolixa.*

(b) Hymn. XIII. Peristephan. v. 30. edit. Faustini Arevali S. J. Tom. II. pag. 1206. ad quem locum cf. adnot. Arevali viri doctissimi.

(c) Conc. Carthag. apud Hard. *Acta Concil.* Tom. I. col. 982. can. XLIV. statuit: " Clericus nec comam nutriat, nec barbam „. Nonnulli codices addunt: nec barbam *radat*, aut *tondeat*. Cf. ibid. conc. Toletan. can. I. apud Hard. Tom. II. col. 1139.

(d) Cf. apud Pelliciam op. cit. *De christianae Ecclesiae primae, mediae et novissimae politia* lib. VI. Venet. 1782. ubi prudenter observat hic auctor putandum propterea non esse eam tonsurae formam primis saeculis obtinuisse quae postea inducta est, sed eo referri ut coma tonderetur neve cirri diffluerent, adeo ut qui clero accensebantur tenerentur breviores deferre capillos, uti reipsa ostendunt allata documenta, aliaque similia quae afferri possent. Aliud praeterea cogitare, vigentibus persecutionibus, esset absurdum.

(e) *De antiq. Eccl. ritib.* lib. I. Par. II. Cap. VIII. ar. VII. §. 4. seqq.

(f) Op. cit. *Exercit.* XV. Cf. etiam Thomassinum *De vet. et nova Discipl.* Part. I. lib. II. Cap. XXXVII. seqq. et Hallierium *De sacris ordinationibus et electione.* Paris. 1636. In append. ad sect. VIII. art. II. seqq.

tum est, uti jam innuimus, subdiaconatum a Graecis et olim atque nunc etiam, inter minores ordines recenseri; a Latinis vero nonnisi saec. XII. coepisse inter ordines majores seu sacros connumerari. Insigne hujus rei documentum habemus ex synodo Beneventana an. 1091. celebrata sub Urbano II. quae can. 1. decrevit, ut nullus in episcopum eligatur, nisi in sacris ordinibus religiose vivens fuerit inventus. « Sacros autem ordines dicimus diaconatum, et presbyteratum: hos siquidem solos primitiva legitur Ecclesia habuisse (a) ». De gradu autem episcopatus relate ad presbyteratum sequenti capite ob rei gravitatem jam agere aggredimur.

CAPUT III.

De Episcoporum praestantia supra presbyteros

92. Magni momenti controversia est, quam adversus presbyterianos suscipimus, qui Aërii IV. seculi novatoris, et Wicleffitarum ac Waldensium haeresim renovarunt de omnimoda Episcoporum cum presbyteris aequalitate sive quoad potestatem ordinis, sive quoad potestatem jurisdictionis. Cum vero de potestate ordinis, seu ordinem conferendi peculiaris disputatio instituenda sit, hic de praestantia tantum agemus, quae Episcopis competit super presbyteros quoad dignitatem, gradum, ac potestatem, quae omnia sub generali jurisdictionis nomine comprehendi solent. Sit igitur

PROPOSITIO

Episcopi sunt presbyteris superiores jure divino

93. Prior propositionis pars est de fide utpote his verbis definita a Tridentina synodo sess. XXIII. Can. VII. « Si quis

(a) Apud Hard. Tomi VI. Par. II. col. 1695.

dixerit episcopos non esse presbyteris superiores ... anath. sit». Pars vero posterior qua haec praestantia *jure divino* asseritur licet de fide non sit, cum Tridentinum id noluerit expresse definire (a), attamen certa ac rata est apud Catholicos adversus Lutheranos; atque ut videbimus ex iisdem fontibus quibus adstruitur episcoporum praestantia supra presbyteros, evincitur ex divino jure eam descendere.

94. Sic igitur adversus Blondellum, Salmasium, ac presbyterianos reliquos assertam propositionem adstruimus. Vix IV. Ecclesiae saeculo Aërius « Dogma supra hominis captum furiosum » ut illud vocat s. Epiphanius (b) in Ecclesiam invexit illis verbis: « Quanam in re presbyteros episcopus antecellit? Nullum inter utrumque discrimen est. Est enim amborum unus ordo, par et idem honor, ac dignitas (c) « vix inquam, haec protulit Aërius, cum ab universa Ecclesia, testibus Epiphanio et Augustino, uti haere-

(a) Cf. Card. Pallavicini *Storia del Concilio di Trento* lib. XVIII. cap. XIV. ubi refert contraria aut diversa Patrum Tridentinorum suffragia circa hunc doctrinae articulum, et plerosque Patres censuisse superioritatem episcoporum quae consistit in potestate jurisdictionis non esse a Deo *immediate*, sed solum *mediate*; deinde cap. XV. refert prolixam P. Lainez orationem ad hanc ipsam sententiam strenue propugnandam, ubi notanda sunt verba Pallavicini quibus §. 14. cap. XV. exponit responsionem Lainez duabus adversariorum difficultatibus, alteram petitam ab haeresi Aërii, alteram vero a Const. Martini V. "La risposta fù, scribit, che l'eresia di Aerio era il dire, tutti i preti secondo la ragion divina esser uguali, onde vi comprendeva il sommo pontefice, il quale di ragion divina è superiore a tutti. Quanto era alla bolla di Martino, osservò: condannarsi per eretici dalla Chiesa ancora quelli, che dicono o fanno alcuna cosa contro al diritto ecclesiastico, qualora con ciò si mostra sentimento contrario ad alcuna verità la qual sia di ragione divina, e s' inchiuda in quella che è di legge ecclesiastica: e così dannarsi per eretici gli schernitori delle immagini, perchè in tale scherno si contiene il disprezzo di Dio e de' Santi. Esser pertanto eresia il negar la giurisdizione superiore ne' Vescovi in rispetto a' Preti, perchè ciò è un negare l'autorità che di ragion divina ha il Pontefice, *il quale disagguaglia nella giurisdizione i primi da' secondi*,,. Cf. item lib. XIX. cap. VI.

(b) Haeres. LXXV. cap. III. ed. Petav.

(c) Τί ἐστιν ἐπίσκοπος πρὸς πρεσβύτερον; οὐδὲν διαλλάττει οὗτος τούτου· μία γάρ ἐστι τάξις, καὶ μία τιμὴ, καὶ ἓν ἀξίωμα. Ibid.

ticus habitus est (a), eo quod novitatem Ecclesiae Catholicae fidei contrariam invexerit.

95. Sane adversus hanc Aërii novitatem stat 1. sacrarum litterarum auctoritas ex quibus discimus a Christo duodecim Apostolos electos fuisse ac discipulis praelatos. Supremam enim Apostolis Christus contulit potestatem in Ecclesia, iisque promisit sessionem super sedes duodecim ad judicandas duodecim tribus Israel ; ne vero deesset duodenarius hic numerus in locum Judae proditoris suffectus est divina dispositione s. Matthias. Porro unanimis pene est Patrum sententia episcopos successores esse Apostolorum , quemadmodum presbyteri dicti ab iisdem sunt successores septuaginta duorum discipulorum qui in inferiori gradu a Christo constituti fuerunt.

96. Adversus eandem novitatem stant 2. Patres apostolici , qui I. et II. Ecclesiae seculo floruerunt, s. Clemens Romanus ep. I. ad Corinth. " Summo quippe sacerdoti , inquit , sua munia tributa sunt , et sacerdotibus locus proprius assignatus est , et levitis sua munia incumbunt (b) » . S. Ignatius qui sub finem ejusdem seculi , et sub secundi initium floruit , utpote martyrio coronatus an. 107. plura in rem nostram habet , ac primo quidem insignis est locus in epistola ad Smyrneuses « Omnes episcopum sequimini , ut Jesus Christus Patrem , et presbyterium ut Apostolos , diaconos autem revereamini ut Dei mandatum (c) » . Quibus verbis apertissime ecclesiasticam hierarchiam exhibet in tres diversos gradus distributam. In epist. vero ad Trallianos scribit : « Decet singulos vestrum et praecipue presbyteros refocillare episcopum in honorem Patris Jesu Christi , et

(a) S. Epiph. l. cit. s. Augustinus lib. *de Haeres.* cap. LIII.

(b) Cap. XL. Τῷ γὰρ ἀρχιερεῖ ἴδιαι λειτουργίαι δεδομέναι εἰσί , καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἴδιος ὁ τόπος προστέτακται , καὶ λευΐταις ἴδιαι διακονίαι ἐπίκεινται. In quem locum Cf. adn. Cotelerii.

(c) Cap. VIII. Πάντες τῷ ἐπισκόπῳ ἀκολουθεῖτε , ὡς Ἰησοῦς Χριστὸς τῷ πατρί· καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ, ὡς τοῖς ἀποστόλοις· τοὺς δὲ διακόνους ἐντρέπεσθε , ὡς θεοῦ ἐντολήν.

Apostolorum (a) » ; ac denique in epist. ad Magnesianos : « Hortor, inquit, ut hoc sit vestrum studium, in Dei concordia omnia agere, episcopo praesidente Dei loco, et presbyteris loco senatus apostolici, et diaconis mihi suavissimis, quibus commissum est ministerium Jesu Christi (b) ». Non aliter autem potuerunt Blondellus ac Salmasius vim horum testimoniorum declinare, quam negando contra omnium criticorum consensum has epistolas genuinum esse s. Martyris foetum in quo ab ipsis calvinianis refelluntur (c).

97. Stant 3. adversus Aërii novitatem ex III. sec. Clemens Alexandr. et Origenes ex Graecis, Tertullianus et Cyprianus ex Latinis. Nam Clemens lib. VI. Stromatum scribit : « In Ecclesia sunt progressiones episcoporum, presbyterorum et diaconorum (d) ». Origenes vero Hom. XI. in Jerem. scribit : « Plus a me (presbytero) exigitur quam a diacono ; plus a diacono quam a laico. Qui vero totius Ecclesiae arcem obtinet, pro omni Ecclesia reddet rationem (e) ». Demum s. Cyprianus ep. XXVII. « Dominus noster, scribit, cujus praecepta et monita observare debemus, episcopi honorem et Ecclesiae suae rationem disponens, in Evangelio loquitur et dicit Petro . . . *Ego dico tibi quia tu es Petrus* etc. inde per temporum et successionum vices episcoporum or-

(a) Cap. XII. Πρέπει ὑμῖν τοῖς καθ' ἕνα, ἕξαι ἔτως καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, ἀναψύχειν τὸν ἐπίσκοπον, εἰς τιμὴν πατρὸς, Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἀποστόλων.

(b) Cap. VI. Παραινῶ ἐν ὁμονοίᾳ Θεοῦ σπουδάζετ πάντα πράσσειν, προκαθημενους τοῦ ἐπισκόπου εἰς τόπον Θεοῦ, καὶ τῶν πρεσβυτέρων εἰς τόπον συνεδρίου τῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν διακόνων, τῶν ἐμοὶ γλυκυτάτων, πεπιστευμένων διακονίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

(c) Cf. praeter praefationes Jacobi Usserii, et Isaaci Vossii in epistolas s. Ignatii dissertationes ejusdem Jacobi Usserii Armachani *De epistolis ss. Ignatii et Polycarpi*, nec non *vindicias epistolarum s. Ignatii scriptas* a Joanne Pearsonio apud Cotelerium Tom. II. *Patr. Apost.*

(d) Lib. VI. Strom. Cap. XIII. edit. Potteri Venet. 1757. vol. 2. pag. 793. Κατὰ τὴν ἐκκλησίαν προκοπαὶ ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, διακόνων (εἰσὶ).

(e) Πλεῖον ἐγὼ ἀπαιτοῦμαι παρὰ τὸν διάκονον, πλεῖον ὁ διάκονος παρὰ τὸν λαϊκόν· ὁ δὲ τῶν πάντων ἡμῶν ἐγκεχειρισμένος ἀρχὴν αὐτὴν τὴν ἐκκλησιαστικὴν, ἐπὶ πλεῖον ἀπαιτεῖται n. 3. edit. Maur. opp. Tom. III p. 189. Cf. in hunc loc. adnotat. De la Rue.

dinatio et Ecclesiae ratio decurrit, ut Ecclesia super episcopos constituatur, et omnis actus Ecclesiae per eosdem praepositos gubernetur. Cum hoc itaque divina lege fundatum sit etc. (a).

98. Testimonium adversus Aërium 4. perhibent successiones episcoporum ad quas antiquissimi Patres haereticos sui temporis constanter provocant. Harum primum documentum exhibet Hegesippus apud Eusebium, ubi recenset successiones Ecclesiae Corinthiacae, item Romanae et Hierosolymitanae (b); 2. exhibet s. Irenaeus, qui lib. III. c. III. « Habemus, inquit, numerare eos, qui ab Apostolis instituti sunt episcopi in Ecclesiis, et successores eorum usque ad nos », atque immediate subjicit Romanorum Pontificum successionem a Petro usque ad Eleutherium, qui tunc temporis (sub finem sec. II.) duodecimo loco episcopatum a s. Petro habebat; 3. exhibet Tertullianus in lib. *de Praescript.* sic haereticos lacessens: « Edant ergo origines ecclesiarum suarum; evolvant ordinem episcoporum suorum, ita per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille episcopus aliquem ex Apostolis, vel apostolicis viris, qui tamen cum Apostolis perseveraverit, habuerit auctorem et antecessorem. Hoc enim modo Ecclesiae Apostolicae census suos deferunt: sicut Smyrnaeorum Ecclesia habet Polycarpum ab Joanne collocatum: sicut Romanorum, Clementem a Petro ordinatum ibidem; perinde utique et ceterae exhibent quos ab Apostolis in episcopatum constitutos apostolici seminis traduces habeant (c) »; 4. exhibet Eusebius passim quoad nobiliores Ecclesias. Episcoporum igitur successio quam a primis usque temporibus diligentissima sedulitate contexebant Ecclesiae Patres tum episcoporum a presbyteris distinctionem, tum illorum super istos praestan-

(a) Alia innumera prope documenta cf. apud Natalem Alex. *Dissert.* XLIV. in sec. IV. et apud Witasse Tract. cit. P. II. sect. III. art. I. cap. I. seqq.

(b) *Hist. Eccl.* lib. IV. cap. V. et XXII.

(c) Cap. XXXII. edit. Rigalt.

tiam ostendit, neque enim presbyteri, sed episcopi tantum Apostolorum successoribus inseruntur.

99. Testimonium dicunt 5. utriusque Ecclesiae orientalis et occidentalis antiquissimi quique rituales libri a Martenio (a), et Goario (b) prolati in quibus et haec inter episcopos et presbyteros perpetua reperitur distinctio, et ad *Auctorem Christum* refertur, quod pariter efficiunt constitutiones apostolicae (c).

100. Stant 6. adversus Aërii novitatem omnes prorsus Christiani nominis communiones, ut pluribus authenticisque monumentis ostendit Renaudotius (d). Stat denique praescriptio, cum nulla epocha assignari possit ab adversariis in qua induci coeperit haec distinctio, contra quam statim non exurgant ineluctabilia monumenta anteriora quae illam jam non supponant, prout contigit Salmasio atque Blondello; ille enim circa initium aut medium II. seculi, iste post annum a Christo 136. primum introductam autumarunt, ast Clemens Rom., Hermas primi atque apostolici seculi Patres; tum Ignatius et Polycarpus, qui initio sec. II. florebant jam commemorant episcopos a presbyteris distinctos, atque presbyteris superiores exhibent.

101. Cum itaque tanta testium et monumentorum vis, cum publica utriusque Ecclesiae, imo communionum omnium seu sectarum documenta certissima, cum praescriptio adversus profanam Aërii ejusque sectatorum novitatem pro catholico dogmate pugnent, concludendum est quod ab initio proposuimus, Episcopos vere presbyteris superiores esse, idque jure divino prout allata documenta testantur.

(a) Loc. cit. Art. XI.

(b) In *Euchologio* pag. 307. seqq. cf. pag. 311. notas Goarii *in ordinem observari solitum in episcopi consecratione*. Cf. etiam Jos: Assemanum ll. citt.

(c) Lib. VIII. Capp. IV. et V.

(d) *Perpétuité de la foi*. Tom. V. liv. V. ch. X.

DIFFICULTATES

102. I. Obj. Apostolorum aetate nulla erat inter episcopos et presbyteros neque nominis, neque gradus aut potestatis differentia. Nam 1. Apostolus cum in Epist. ad Titum I. 5. praemisisset : « Hujus rei gratia reliqui te Cretae, ut constituas per civitates presbyteros » pergit v. 6. demonstrare quales essent presbyteri oppidatim constituendi, et describit episcopum dicens v. 7. " Oportet enim episcopum sine crimine esse etc. ». 2. Verum quod omnem dubitationem tollit illud est quod legitur Act. XX. 17. Paulus " a Mileto mittens Ephesum vocavit majores natu (gr. *presbyteros*) Ecclesiae, qui cum venissent ad eum et simul essent, dixit eis . . . Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei ,,. Quo in loco iidem plane sunt presbyteri simul et episcopi, qui cum in una civitate essent omnes indiscriminatim a Paulo ad illius Ecclesiae curam regimenque vocantur. 3. Atque hinc ratio patet quare idem Apostolus in Epist. ad Philipp. I. 1. episcopis tantum et diaconibus salutem dicat, nulla presbyterorum mentione facta ; quare rursum in I. ad Timoth. III. virtutes explicuerit, quae in episcopis et diaconis requiruntur, sileat vero de virtutibus presbyterorum, quia nempe episcopi et presbyteri in nulla re differebant. Ergo.

103. R. D. A. Apostolorum aetate nulla erat inter presbyteros et episcopos differentia nominis, Tr. gradus et potestatis subd. relate ad personas quae tunc temporis ut plurimum utrumque presbyteratus et episcopatus gradum obtinebant, C. nulla erat differentia inter presbyteratum et episcopatum N. Observo itaque in primis difficilia haec scripturarum loca difficiliora adhuc evasisse ob diversas eorumdem explanationes quas tum veteres tum recentiores dederunt. Sunt enim qui censent episcopi et presbyteri denominationem primi ac secundi ordinis sacerdotibus olim com-

munem fuisse, ut s. Jo. Chrysostomus (a); Theodoretus arbitratur nomen episcopi vel presbyteri tributum tunc temporis fuisse solum sacerdotibus secundi ordinis, eos vero quos modo episcopos vel antistites nuncupamus, non episcopos sed apostolos nominatos esse (b). Contra vero s. Epiphanio placuit episcopi nomen semper summis, numquam vero secundi ordinis sacerdotibus tributum esse (c). Recentiores vero sive Catholici sive Protestantes scriptores non magis inter se consentiunt, et alii in unam, alii in aliam sententiam concedunt. Expositio s. Jo. Chrysostomi aptior et commodior nobis videtur.

104. Verum his sententiis dimissis, quae minus idoneae videntur omnibus objectis locis explanandis, aptissima via ad id obtinendum ea nobis visa est quam tenuit Petavius. Doctissimus hic vir existimat primis illis Ecclesiae temporibus, quae quoad formam et disciplinam attinet, quaedam illius infantia dici possunt, presbyteros vel omnes vel eorum plerosque sic ordinatos esse, ut episcopi pariter ac presbyteri gradum obtinerent; id quodammodo exposcentibus illius aetatis adjunctis ob incrementum religionis christianae, ut quae soli episcopi praestare possent, cujusmodi essent sacramenta confirmationis et ordinis conferre, ab omnibus administrarentur. Sic porro plures episcopi in una eademque civitate seu Ecclesia communi consilio res ecclesiasticas administrabant, Apostolis tanquam majoris gradus pontificibus obsequentes, donec refrigescente pristina illa charitate, et imitandi Christi, amplectendaeque modestiae et humilitatis amore, ad tollendas simultates, et *in schismatis remedium*, ut Hieronymus loquitur, unum aliquem e turba presbyterorum eligi placuit, qui superponeretur ceteris. Atque ita desiere pari non solum dignitate, sed etiam ordine, ac po-

(a) Hom. I. in Epist. ad Philipp. n. 1.

(b) Comment. in Cap. III. ep. I. ad Timoth. v. 1. Idipsum scripserat in comm. in ep. ad Philippenses cap. I. v. 1. de qua interpretatione Cf. Petav. lib. II: *de Eccles. Hierarch.* cap. I.

(c) Haeres. LXXV. cap. V.

testate plures creari, translata in unum tam honoris, quam jurisdictionis praerogativa, et episcoporum successio coepit (a). Ex hoc autem systemate quod Mamachio (b), aliisque doctissimis viris valde probatur non modo consequitur numquam in Ecclesia non fuisse potestatum graduumque discrimen, episcopatus nempe et presbyteratus, licet ambo hi fuerint passim in eadem capita collati, sed praeterea omnes propositas difficultates facile disjici, ut cuilibet consideranti patebit.

105. II. Obj. Ex Patribus antiquissimis 1. alii universum clerum in duos tantum ordines seu classes distribuunt, presbyterorum scilicet et diaconorum, non commemoratis episcopis; aut episcoporum et diaconorum non commemoratis presbyteris (c); 2. alii vocant presbyteros Apostolorum successores (d); 3. alii episcopi ordinationem *novellam* dicunt (e); 4. alii denique veteres episcopi presbyteros passim appellant *collegas* suos, *compresbyteros*, *fratres* aut vicissim (f). Quae totidem argumenta sunt perfectae episcoporum et presbyterorum aequalitatis. Ergo.

106. R. Ad 1. D. Patres aliqui clerum in duas classes universim distribuunt peculiares ob causas, C. ad exclusionem vel episcopatus vel presbyteratus, aut etiam ob istorum identitatem N. Causae autem ob quas haec distributio ab illis Patribus facta est repeti possunt 1. ex unitate sacerdotii; 2. ex eo quod, spectata illius aetatis eccle-

(a) Ita Petav. passim, praesertim vero *Dissertatt. Ecclesiast.* lib. I. cap. I. et II. et lib. I. *de Eccl Hierarchia* cap. IV.

(b) *Origin. et antiquit.* Christian. Tom. IV. p. 337. seqq. monetque ejusmodi episcopos secundo et tertio seculo *episcopos nationum* fuisse appellatos, qua de re Photius cod. XLVIII. cf. etiam Thomassinum *De vet. et nova Eccles. disciplina* Tom. I. lib. I. cap. LIV.

(c) Ita Clemens Rom. in I. ep. ad Corinth. n. seu cap. XLII. s. Polycarpus in ep. ad Philipp. Justinus Apol. I. Clemens Alex. lib. VII. Strom.; Cyprianus ep. LXII. Hilarius in Ps. CXXXIV. aliique apud Witassium et Nat. Alex. ll. citt.

(d) Ut rursum Clem. Rom. in I. ad Cor. cap. I. Papias apud Euseb. l. c. Irenaeus lib. III. cap. II. Ibid.

(e) In Epist. ad Magnes. Cap. III.

(f) Cf. apud citt. AA.

siasticae infantia, alicubi soli episcopi cum diaconis, aut presbyteri cum diaconis Ecclesias regerent ; 3. ex communione nominis juxta dicta. Haec autem majus robur acquirunt si primo observetur eosdem Patres saepe alibi , saepe etiam in iisdem quae objiciuntur locis presbyteros vel episcopos commemorasse (a) ; si observetur praeterea Polycarpum, Justinum , Clementem Alex. , Cyprianum , Hilarium quos nobis adversarii opponunt , omnes , si unum excipias Polycarpum , post annum 136. floruisse ; postquam scilicet , fatente ipso Blondello , inducta jam fuerat inter episcopos et presbyteros distinctio , ideoque argumentum contra presbyterianos ipsos probare.

107. Ad 2. D. Vocant alii presbyteros Apostolorum successores, id est , episcopos , C. simplices presbyteros subd. in sacerdotio , et sacerdotalibus officiis , C. in episcopatu N.

108. Ad 3. D. Vocant nonnulli episcopi ordinationem *novellam* respectu subjecti , Damae scilicet junioris adhuc Magnesianorum episcopi nuper creati , C. respectu ordinationis episcopalis N. ut ex ipsa epistolae quam s. Ignatius ad Magnesianos scripsit lectione patefit (b).

109. Ad 4. D. Alii vocant presbyteros *collegas* , *compresbyteros* , *fratres* in sacerdotio , vel in ministerio ad quod ab episcopis in partem sollicitudinis vocati erant , C. in episcopatu N. Alioquin cum Apostolus in epistola ad Philemonem vocat Archippum , Aristarchum , ac Demam *coadjutores* , *cooperatores* , et *commilitones* suos , ac fideles generatim omnes dicit *fratres* suos , sicut et Christus Apostolos *ami-*

(a) Id aperte constat ex testimoniis in probationibus allatis.

(b) Hinc merito Cotelerius verba s. Ignatii M. νεωτερικὴν τάξιν vertit *juvenilem ordinationem*. Integer porro textus hic est ; " Sed et vos decet non familiarius ac superbe uti aetate episcopi , sed secundum virtutem Dei Patris omnem impertiri illi reverentiam'; quemadmodum novi sanctos facere presbyteros (en distinctionem inter episcopum et presbyteros) ; non respicientes ad apparentem juvenilem ordinationem , sed ut prudentes in Deo credentes ipsi ; non ipsi autem, sed Patri Jesu Christi , omnium episcopo,,.

eos et *fratres* vocavit, omnes fideles, etiam laici, Apostolo imo et Christo aequales forent, quod nemo dixerit (a)

110. Inst. s. Hieronymus perfectam ejusmodi episcoporum et presbyterorum aequalitatem ex professo propugnat. Etenim ipse passim docet eundem esse episcopum et presbyterum, praesertim vero in Commentariis in epist. ad Titum ubi scribit: " Idem est ergo presbyter qui et episcopus, et antequam diaboli instinctu studia in religione fierent, et diceretur in populis: *Ego sum Pauli*, *ego Apollo*, *ego autem Cephae*, 2. communi presbyterorum consilio, Ecclesiae gubernabantur. Postquam vero unusquisque eos quos baptizaverat, suos putabat esse, non Christi, 3. in toto orbe decretum est, ut unus de presbyteris electus superponeretur ceteris, ad quem omnis Ecclesiae cura pertineret, et schismatum semina tollerentur (b) ". Quapropter ibidem 4. monet episcopos, ut " Noverint se magis consuetudine, quam dispositionis dominicae veritate, presbyteris esse majores, et in communi debere Ecclesiam regere (c) ". Quod et confirmat in epist. ad Evangelum, in qua congestis scripturarum testimoniis ut suadeat eundem esse presbyterum ac episcopum 5. pergit: " Nam et Alexandriae a Marco Evangelista usque ad Heraclam et Dionysium episcopos, presbyteri semper unum ex se electum, in excelsiori gradu collocatum, *episcopum* nominabant: quomodo si exercitus imperatorem faciat, aut diaconi eligant de se, quem industrium noverint, et archidiaconum vocent. 6. Quid enim facit, excepta ordinatione episcopus, quod presbyter non faciat (d) "? Quae quidem omnia aperta

(a) Optime s. Jo. Chrysostomus Hom. cit. in cap. I. ad Philipp. " Antiquitus, inquit, ipsi etiam presbyteri vocabantur episcopi, et diaconi Christi; et episcopi, presbyteri. Quocirca *vel hodie multi* episcopi ita scribunt: compresbytero, et condiacono. Procedente vero tempore proprium cuique distributum est nomen, ut hic quidem episcopus, ille vero presbyter appelletur ". Cf. Nat. Alex. Diss. cit. §. XXVII.

(b) Comm. in cap. I. v. 5.

(c) Ibid.

(d) Epist. CXLVI. n. 1. ed. Vallars.

sunt adeo, ut commentario non indigeant. 7. Merito idcirco Blondellus adversus Catholicos apologiam scripsit tanti doctoris. Ergo.

111. R. N. A. Nemo enim fortasse ex veteribus, si omnia rite perpendas heterodoxis adversatur magis quam Hieronymus. Ille siquidem dignitatis et potestatis praestantiam in episcopis super presbyteros agnoscit, qui episcopos vocat successores Apostolorum, ceteros vero secundi ordinis sacerdotes in LXX. discipulorum locum successisse affirmat; qui vituperat, eosque in portu naufragium facere ait, quicumque docent nihil inter episcopum et presbyterum interesse. Atqui primum saepe constituit Hieronymus, ac praesertim in epistola ad Fabiolam (a): alterum vero in libro adversus Joannem Hierosolymitanum episcopum (b). Rursus qui negat in una Ecclesia plures episcopos fuisse: qui solis episcopis jus facit ordinationis: qui eodem discrimine ait sacerdotibus episcopos antecellere, quo Aaron inter filios eminebat, imo quo Moyses populo Israel praestabat, is profecto episcopos a sacerdotibus gradu et auctoritate et quidem jure divino secernit. Atqui quatuor haec docet Hieronymus in eadem illa ad Evangelum epistola, ex qua potissimum sibi Hieronymum adversarii vindicant, et suum esse confirmant. Ergo.

112. Ad 1. itaque prob. D. Docet Hieronymus eundem esse episcopum et presbyterum nomine, C. re N. Quod patet ex probationibus ipsis quas adducit; nisi praeterea di-

(a) Epist. LXXVIII. ed. cit. Ubi agens de Mansione sexta Israelitarum in deserto in Elim exponit nomine XII. fontium significari duodecim Apostolos, et per LXX. palmas LXX. discipulos scribens: " Nec dubium quin de duodecim Apostolis sermo sit: de quorum fontibus derivatae aquae, totius mundi siccitatem rigant. Juxta has aquas septuaginta creverunt palmae, quos *et ipsos secundi ordinis sacerdotes* intelligimus praeceptores ",. In epistola vero XLI. ad Marcellam ed. cit. n. 3. „ Apud nos, scribit, Apostolorum locum Episcopi tenent,,, et alibi passim, ut in comment. in cap. I. Michaeae, in ep. ad Heliodorum etc.

(b) N. 37. " Nihil interest, scribit, inter presbyterum et episcopum; eadem dignitas mittentis (episcopi) et missi (presbyteri): hoc satis imperite: in portu, ut dicitur, naufragium,,. Opp. edit. Vallars. Tom. II. col. 447.

cere velimus ipsum alludere ad illa Ecclesiae incunabula, in quibus juxta Petavium aliosque doctos viros paulo ante commemoratos, utraque dignitas in unam eandemque personam concurrebant.

113. Ad 2. D. communi presbyterorum Ecclesiae gubernabantur *consilio*, C. *potestate*, seu auctoritate N. Nisi dicamus presbyterorum nomine eos a s. Doctore designari, qui praeterea dignitate episcopali pollebant juxta allatam animadversionem.

114. Ad 3. D. In toto orbe decretum est, ut unus de presbyteris electis superponeretur ceteris eo tempore, quo juxta dicta, utraque potestas uni eidemque personae adhuc conferebatur, C. post id temporis N. Id enim, auctore ipso Hieronymo, contigit, cum dictum est: *ego sum Pauli* etc. an. scilicet Christi 55. id est longe ante epocham a Blondello assignatam, ante an. scilicet 136. in qua juxta ipsum episcoporum distinctio a presbyteris induci coepit. Ex occasione porro schismatis Corinthiaci altera potestas ab altera divulsa est, ac sua unicuique collata, ratione diversae ordinationis (a).

115. Ad 4. D. Quoad regiminis ecclesiastici formam et exercitium, C. quoad jus ipsum regiminis N. Ut patet ex verbis immediate sequentibus: « Imitantes Moysen, qui cum haberet in potestate solus praeesse populo Israel, LXX. elegit cum quibus populum judicaret (b) ». Jam vero si Mosis instar possunt episcopi soli per se Ecclesiam regere, tantum abest, ut episcopos Hieronymus adaequet cum presbyteris, ut superiores in regenda Ecclesia et jure quidem et lege divina apertissime faciat.

116. Ad 5. D. Quoad electionem et electionis modum Ecclesiae Alexandrinae proprium, non exclusa legitima consecratione, C. ad hujus legitimae consecrationis exclusionem N. De sola enim electione episcopi ejusque suffectione immediata in locum episcopi defuncti loquitur s. Hierony-

(a) Cf. Petav. ll. citt.

(b) Loc. cit. col. 696.

mus. Haec autem electio ex solo presbyterorum collegio fieri consueverat ad turbas vitandas et ab ipsis presbyteris secus ac consuetudo obtineret in aliis Ecclesiis per eam aetatem. Porro episcopus electus et episcopi appellationem et jurisdictionem statim ab electione adipiscebatur, deinde statuto tempore consecrabatur, ut ex certissimis documentis constat, quae collegit Witasse (a); atque ex his etiam solutio patet difficultatis quae petitur ex duplici similitudine a s. Doctore desumpta ex militibus qui eligunt imperatorem, et ex diaconis qui sibi praeficiunt archidiaconum. Referuntur enim hae similitudines ad electionis modum (b).

117. Ad 6. Resp. I. Ergo saltem ordinatio, qua praecipue juxta s. Hieronymum episcopi praestant presbyteris, excipienda est ab hac aequalitate.

118. Resp. II. D. Quod presbyter non faciat, id est, *facere non possit* ex delegatione episcopi, vel summi pontificis, C. jure suo N. Ut patet ex ipso s. Hieronymo, qui id aperte fatetur (c).

119. Ad 7. Resp. nonnisi per summam injuriam Blondellum apologiam tanti Doctoris texuisse, qui profecto haeretico ejusmodi defensore non eget; praesertim cum quae paulo asperius minusque limate ex animi fervore et disputationis impetu adversus Flacidium diaconum ipse scripserat modeste corrigat, atque alibi emolliat. Sane apertissime sententiam suam declaravit Hieronymus dum catholicae doctrinae summam complectens gravissimis verbis epistolam suam ad Evangelum absolvit: « Et ut sciamus traditiones apostolicas sumptas de V. T., quod Aaron et filii ejus atque Levitae in Templo fuerunt, hoc sibi episcopi, et presbyteri et

(a) *De ord.* P. II. Q. II. art. 2. ad 5. inst. Cf. etiam Nat. Alex. Diss. cit. §. XXIV.

(b) Cf. Petav. de *Eccles. Hierarch.* lib. I. cap. IX.

(c) In *Dial. adv. Lucifer.* n. 9. ubi scribit s. Doctor: " Ecclesiae salus in summi sacerdotis dignitate pendet: cui si non exsors quaedam et ab omnibus eminens detur potestas, tot in Ecclesiis efficientur schismata, quot sacerdotes. Inde venit, ut sine chrismate et episcopi jussione, neque presbyter, neque diaconus jus habeant baptizandi,,.

diaconi vindicent in Ecclesia ». Quis porro neget Aaron divino jure sacerdotibus praecelluisse? Similiter ergo de episcopis statuendum est, auctore Hieronymo. Sensit vero argumenti vim Blondellus, qui cum ad hunc nodum pervenisset alio distulit ejus solutionem quam numquam dedit; sensit Salmasius, qui propterea cum presbyterianorum causam sub ementito Wallonis Messalini nomine peroraret, eo se recepit, ut scriberet hujus nodi dissolutionem a Salmasio expectandam esse (quasi vero alius esset larvatus ille Messalinus, alius autem Claudius ipse Salmasius), adhuc illam expectamus (a). Quae cum ita sint, necesse non est aut eximium doctrina et sanctitate virum aeriani dogmatis insimulare, uti fecit Michaël Medina (b), aut gratis cum Cellotio asserere objecta ejus loca ab haereticis fuisse vitiata (c).

120. Et haec ad s. Hieronymum vindicandum sufficiant. Ad cetera autem ex sanctis Patribus et scriptoribus ecclesiasticis argumenta deducta dissolvenda tria haec prae oculis habenda sunt: 1. eos qui sacerdotii gradum supremum dixerunt, vel unam episcopi et presbyteri affirmarunt esse ordinationem, respectum habuisse ad sacerdotium prout refertur ad potestatem conficiendi corpus Christi, qua utique nulla excelsior datur; 2. saepe antiquos Patres atque scriptores de sacerdotio in genere loqui, cujus, ut vidimus, bipartitus est gradus; alter quo potestas tribuitur conficien-

(a) Cf. Witas. loc. cit.

(b) Lib. I *De sacrorum hominum origine et eorum continentia* cap. V. qui praeterea eandem labem Ambrosio, Chrysostomo, Augustino, Theodoreto, Primasio et Sedulio adspergit; hinc graviter vapulat a Petavio

(c) *De Hierarchia Eccles.* cap. XV. Durandus vero in 4. Dist. 14. q. 35. Alphonsus a Castro lib. *adv. haeres.* verbo *episcopus*, Domin. Soto in 4. Dist. 24. art. 1. Vasquez Disp. 140. aliique arbitrantur Hieronymum quidem admisisse magnum episcopus inter et presbyteros discrimen, illudque optimis de causis institutum; putasse tamen id humano dumtaxat jure, id est, ecclesiastico, fuisse inductum. Quod pariter probabile existimat Scotus in 4. Dist. 5. In hoc porro s. Doctor juxta hos auctores, longe distat ab errore Aerii et Wicleffitarum. Cf. quae superius retulimus ex Card. Pallavicini.

Ceterum cf. Card. Baronium ad an. LVIII. a num. I. ad XIV. qui copiosissime de hoc egit argumento ac s. Hieronymum egregie ab omni vindicavit calumnia.

dae eucharistiae, alter quo auctoritas conceditur illos consecrandi, qui eucharistiam conficiunt; 3. denique inter eos, qui nobis objiciuntur, multos esse scriptores obscuros, ignotos, saepe in errorem abreptos, adeoque nullius auctoritatis, cujusmodi sunt Ambrosiaster (a), Auctor quaestionum in Novum et Vetus Testamentum (b), atque etiam Eutychius Patriarcha Alexandrinus (c) quem latinum fecit Seldenus, quem tamen linguarum orientalium pene rudem in Eutychii testimonio interpretando turpissime lapsum esse animadvertit Renaudotius (d).

CAPUT IV.

De sacrae ordinationis materia, forma, subjecto et ministro.

121. Ut ea qua par est perspicuitate de singulis, quae hoc capite complexi sumus, agamus, diligenter in primis quae in controversiam a Theologis vocantur, ab iis quae catholicam doctrinam vel fidem attingunt secernamus oportet.

(a) Comment. in cap. IV. ep. ad Ephes. item in cap. III. Epist. I. ad Timoth. ad calcem opp. s. Ambrosii.

(b) Quaest. CI. in Append. ad Tom. III. opp. s. Augustini. Auctor harum quaestionum a Blondello idem censetur ac auctor eitt. commentariorum in epist. s. Pauli, nempe Hilarius sardus.

(c) In *Chronico seu lib. de Origine Eccles. Alexandr.* arabice conscripto.

(d) *De la Perpétuité de la foi* Tom V. liv. V. ch. X. ubi loquens de Eutychii historia scribit: " C'est un paradoxe que Selden entreprit de soutenir pendant les troubles d' Angleterre en faveur du parti presbytérien, dont il étoit un des principaux acteurs. Il n' avoit aucunes preuves que celle qu' il prétendit tirer d' un passage d' Eutychius Patriarche d' Alexandrie, qui n'étoit pas alors imprimé, et *qu' il n'entendoit pas*, rapportant à l'ordination ce qu' il avoit rapport à l'élection du Patriarche. C'est ce qu' Abraham Echellensis a prouvé trés-clairement dans le livre qui a pour titre *Eutychius vindicatus*, auquel les Protestans n'ont fait de réponse solide „. Cf. etiam eundem auctorem in *Histor. Patriarch. Alexandr.* Sollerium *Acta sanct.* Tom. V. mens. Junii ubi de Patriarchis Alexandrinis. Morinum. *De sacris ordination.* P. III. Exercit. VII. cap. VII. et Mamachium *Origin. et antiquit. christian.* Tom. IV. p. 508. seqq. Petavius *de Eccl. Hier.* lib. I. cap. XIII. §. 19. monet ab hoc auctore lectorem satis credulum requiri.

122. I. Cum nomen ordinationis late pateat, omnesque tam hierarchicos quam inferiores ordines complectatur, diversa proinde ratione de materia et forma ordinum hierarchicorum a materia et forma inferiorum ordinum disserendum est. Etenim circa inferiores hos ordines unanimis Theologorum sententia est illorum materiam apud Latinos esse instrumentorum traditionem, seu porrectionem, formam vero orationem seu verba, quae in ea instrumentorum porrectione proferuntur; apud Graecos vero manuum impositionem cum oratione adnexa.

123. Sed magna lis viget circa materiam et formam essentialem ordinum hierarchicorum. Veteres enim scholastici fere omnes non ambigunt eam in instrumentorum pariter porrectione, et comitantibus eam verbis constituendam esse; at postquam sanior critica rimas omnes antiquitatis perscrutata est, communior jam evasit sententia quae in sola manuum impositione et oratione sitam esse materiam et formam horum ordinum tuetur.

124. Sane pro hac pugnant 1. scripturarum testimonia, quae adduximus ad adstruendam sacramenti ordinis veritatem; 2. pugnant ritualia omnia et sacramentaria ante nongentos ad minimum annos conscripta magna diligentia a Menardo (a), Martenio (b) et Morino (c) perquisita et prolata; 3. pugnant constitutiones apostolicae (d), concilium Carthaginiense IV. (e), Nicaenum I. (f), Antiochenum celebratum an. 341. (g), Ancyranum (h), aliaque permulta anti-

(a) *In notis et observatt. in librum sacramentorum s. Gregorii Papae* edit. Maur. Tom. III. nota 757.

(b) Op. et loc. citt. Cap. VIII. art. IX. et art. XI.

(c) Op. cit. tota Parte II.

(d) Lib. VIII. Cap. XVI. ubi inter cetera haec leguntur: Διατάσσομαι ὑμῖν τοις ἐπισκόποις. Πρεσβύτερον χειροτονῶν, ὦ ἐπίσκοπε, τὰ χεῖρα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐπίτιθει αὐτός. " Constituo vobis episcopis. Cum presbyterum ordinas, episcope, manum super caput ejus ipse impone ". Eadem fere occurrunt Cap. XVII. ubi agitur de ordinatione diaconorum.

(e) Can. III.

(f) Can. XIX.

(g) Can. X.

(h) Can. IX. ex versione Dionysii Exigui, aut X. ex versione Isidori.

quioris Ecclesiae monumenta in quibus de instrumentorum porrectione nec verbum occurrit; imo concilium Carthag. can. V. in eo constituit discrimen subdiaconatum inter et hierarchicos ordines, quod isti manuum impositione, ille instrumentorum traditione conferrentur (a); 4. pugnant antiqui Patres, qui de ordinatione loquentes non aliam materiam memorant quam manuum impositionem, imo nec Isidorus qui VII. (b), nec Alcuinus, qui VIII. (c), nec Amalarius (d), neque Rabanus Maurus (e) neque Walafridus Strabo (f). qui IX. seculo de ritibus conferendi sacros ordines ex instituto pertractarunt, instrumentorum porrectionis meminerunt; 5. denique pugnant pro eadem sententia omnes orientales Ecclesiae, Graeci enim, Syri, Aegyptii, Maronitae etc. numquam aliam agnoverunt vel agnoscunt praeter hanc unam manuum impositionem. Quod si in sola manuum impositione essentialis et adaequata materia ordinationis constituenda est, jam prono alveo fluit formam pariter essentialem et adaequatam constituendam esse in oratione quae eam comitatur; adeoque, quod pariter exinde sequitur, respectu sacerdotii secundam praecise manuum impositionem esse materiam essentialem: prima enim nulla verborum forma determinatur, tertia vero praeterquam quod iis adhibetur, qui jam cum episcopo eucharistiam consecrarunt, apud Grae-

(a) En canonis verba: " Subdiaconus cum ordinatur, quia manus impositionem non accipit, patenam de episcopi manu accipiat vacuam, et calicem vacuum ". Ex quibus verbis excluditur Arcudii, aliorumque opinio, qui censent manuum impositionem in instrumentorum porrectione contineri, ut omittam exinde sequi etiam ordines minores conferri pariter manuum impositione quia et in illorum collatione dum episcopus porrigit instrumenta manus imponit; id ipsum dic de collatione baptismi, extremae unctionis etc.

(b) *De officiis* lib. II. Cap. V.

(c) Lib. *De divinis officiis* Cap. XXXIV. seqq.

(d) *De ecclesiast. officiis* lib. II. Cap. XII. seqq. Extat in *Biblioth. Patr. De la Bigne* Colon. Agripp. 1618. Tom. IX.

(e) *De institut. Clericorum* lib. I. a Cap. V. ad IX.

(f) *De Rebus ecclesiast.* Cap. XXIV. seqq. Horum scriptorum collectionem exhibet Melchior Hittorpius in op. *De catholicae Ecclesiae divinis officiis ac ministeriis varii vetustorum fere omnium Ecclesiae Patrum et Scriptorum libri.* Coloniae 1568. vol. I. in fol. iterum Romae 1591.

cos et orientales in usu plane non est, prout nec penes Latinos ante sec. XIII., ut ex vetustis monumentis evincunt Martenius (a) et Morinus (b). Ex his propterea etiam sequitur antiquitus in ordinatione non adhibitam fuisse illam formulam: *Accipe Spiritum Sanctum*, qua passim scholastici, quos plures etiam recentiores Theologi secuti sunt, tradunt conferri potestatem in Corpus Christi mysticum, seu potestatem remittendi peccata.

125. Qui tuentur manuum impositionem esse essentialem et adaequatam materiam ordinationis hierarchicae, docent instrumentorum porrectionem processu temporis ab Ecclesia Latina fuisse adscitam ad majorem declarationem potestatis quae per manuum impositionem confertur (c).

126. Praecipuum fundamentum illorum Theologorum qui

(a) Loc. cit. art. IX. §. 12. ubi haec scribit: " Praeter hanc manuum impositionem, aliam describit editum Pontificale Romanum ab episcopo post communionem faciendam, haec proferente verba: *accipite Spiritum Sanctum*, *quorum* etc. quae quidem ita essentialis ordinationi presbyterorum videtur nonnullis scholasticis, ea ut omissa, perfecti dici nequeant presbyteri; nam etsi jam acceperint potestatem offerendi sacrificii, necdum tamen acceperunt dimittendi peccata. Verum toto aberrare caelo inficias nullus ierit, qui antiquos ordinationum sacrarum ritus vel levi perlustrarit oculo; utpote qui *nullam prorsus illius mentionem* fecerint ,,. Quod deinde fuse prosequitur. Eadem ferme habet Hugo Menardus loc. cit. n. 757. circa finem. Non inde tamen sequitur frustra ab episcopo proferri verba illa *accipe Spiritum S.*, siquidem declarant magis ac magis potestatem a sacerdote in essentiali manuum impositione acceptam, ut adnotat Morinus loco mox citando.

(b) Op. cit. *Exercit.* VII. Cap. V.

(c) Sane veteres qui primi locuti sunt de instrumentorum porrectione hanc explicationem suppeditant; ita e. g. Hugo Victorinus lib. II. de sacrament. P. III. Cap. XII. scribit: " Accipiunt calicem cum vino et patenam cum hostiis de manu episcopi, *qualenus his instrumentis potestatem* se accepisse agnoscant placabiles Deo hostias offerendi ,,; et Petrus Lombardus lib. IV. Dist. 24. " Accipiunt etiam, inquit, calicem cum hostiis, ut per hoc sciant se accepisse potestatem placabiles Deo hostias offerendi ,,. Eadem habet Durandus lib. II. *Rationalis* Cap. X. seqq. Ex quibus infert Martenius l. c. §. 17. verba quae proferuntur ab episcopo in traditione calicis et patenae: *Accipe potestatem offerendi sacrificium Deo*, *Missasque celebrare* etc. non pertinere ad essentiam, sed ad majorem collatae potestatis declarationem, praesertim cum incognita illa formula videatur omni Ecclesiae annis minimum nongentis.

adhuc adstruunt materiam essentialem ordinationis vel esse solam traditionem instrumentorum, vel saltem partialem, est decretum Eugenii IV. pro instructione Armenorum, ubi ait: « Sextum sacramentum est ordinis cujus materia est illud, per cujus traditionem confertur ordo: sicut presbyteratus traditur per calicis cum vino et patenae cum pane porrectionem (a) ». Ast nisi velimus in absurda incidere admitti debet responsio Bellarmini aliorumque, qui dicunt scopum summi Pontificis fuisse inducendi Armenos ad uniformitatem cum Ecclesia Romana in collatione ordinum, ideoque hanc solam recensuisse quam Armeni non adhibebant (b).

127. Et haec quidem disseruimus, spectantes quaestionem hanc in abstracto, ut dicitur, seu speculative; ceterum cum in praxi tutior pars in administratione sacramentorum teneri debeat, ac optimae notae Theologi diversas sententias tueantur, hinc absque piaculo alterutra non posset omitti scilicet aut manuum impositio, aut instrumentorum porrectio, ex quibus juxta plures Theologos in Ecclesia Latina materia totalis et adaequata sacrae ordinationis coalescit. Quod si traditio instrumentorum omissa esset, deberet omnino suppleri imo tota esset sub conditione ordinatio iteranda, prout a sacra congregatione sancitum est apud Benedictum XIV. in op. *de Synodo* (c).

(a) Apud Harduin. *Acta conc.* Tom. IX. col. 440.

(b) Jam alias monuimus quae retulit Eugenius IV. in Instruct. Armenorum desumpta esse ad verbum ex opusculo V. s. Thomae *de sacramentis*.

Ceterum cum pleraque allata documenta non ex sola Ecclesia orientali et ex orientalibus scriptoribus, verum etiam ex Ecclesia et scriptoribus Latinis desumpta sint exinde refellitur Harduini sententia qui censuit aliam materiam pro sacris ordinationibus s. Paulum Orientalibus, aliam s. Petrum Occidentalibus tradidisse; tum etiam illorum placitum excluditur qui vellent materiam adaequatam pro Graecis esse solam manuum impositionem, pro Latinis praeterea esse instrumentorum traditionem. Qui enim ita censent parum se versatos ostendunt in antiquitatis monumentis. Licet vero in Ordine Romano, et Rom. Pontificali instrumentorum porrectio praescribatur in collatione ordinum hierarchicorum, attamen cum vetustiora documenta non habeant, imo, ut vidimus, excludant, ambigendum non est progressu temporis illam fuisse adjectam.

(c) Lib. VIII. Cap. X. §. 13.

128. II. De subjecto ordinationis pauca a nobis dicenda sunt. Ratum quippe et exploratum est apud omnes ad valorem ordinationis 1. requiri masculinum sexum. Ecclesia enim semper execrata est Marcosianos, Montanistas et Collyridianos sacram ordinationem mulieribus conferentes. Numquam aut in lege naturae, aut in lege Mosaica femina ulla sacris altaribus admota est; nec Christus, neque Apostoli vel ipsam Deiparam Virginem sacerdotio exornarunt. Imo Apostolus Paulus I. Cor. XIV. 34. praecipit ut mulieres in ecclesiis taceant, nec iis docere permittit, nec dominari in virum, sed in silentio esse.

129. Nec refert passim in monumentis ecclesiasticis recenseri diaconissas, presbyteras, aut episcopas; nec magni praeterea faciendum est quod aliqui addunt non repugnare mulieribus politicum regimen; vel abbatissas praeesse mulieribus; vel denique ethnicos indiscriminatim mulieres aeque ac viros ad aras admisisse. Etenim diaconissarum inauguratio, ut vidimus, nullam relationem ad sacerdotium habebat; presbyterae vero aut episcopae non erant nisi uxores presbyterorum vel episcoporum, quas isti ante ordinationem duxerant. Ad id vero quod adjicitur de regimine politico reponimus aliam esse rationem regiminis politici, aliam ecclesiastici longe sublimioris a Christo instituti. Quod vero spectat ad abbatissas dicimus illarum potestatem non esse verae jurisdictionis, quae videlicet ex auctoritate clavium descendat Ecclesiae concessa, sed earum munus ad vigilantiam referri, ad curam quamdam domesticam, maternam et oeconomicam. Quod si ethnici ad aras admittebant etiam mulieres ex insanis ethnicorum ritibus perperam colligitur etiam admitti eas posse in religione christiana, cum id unice a Christi voluntate pendeat. Et haec dicta sufficiant adversus mulierosos sive veteres sive recentiores haereticos.

130. Exploratum pariter est 2. apud omnes solum baptizatum idoneum esse ordinationis subjectum, quin pluribus id confirmare nitamur. Baptisma enim est omnium sacramentorum fundamentum, et totius spiritualis vitae janua.

Nullum denique dubium est ad valorem ordinationis in adultis requiri consensum, ita ut nulla saepius ac irrita a Romanis Pontificibus declarata sit ordinatio obluctanti ac invito collata. Si quae porro monumenta ecclesiastica contrarium suadere videntur, explicari debent de reluctantia quadam animi, non autem de omnimoda et absoluta (a).

131. Et haec quidem requiruntur ut valida sit ordinatio; ut vero sit praeterea legitima plures aliae conditiones requiruntur de quibus consuli possunt Canonistae, ac Theologi qui morales tradunt institutiones.

132. III. Reliquum est ut nonnulla attingamus de ministro ordinationis. Hic potest esse vel ordinarius, vel extraordinarius, sive ex delegatione; rursum vel legitimus est, vel illegitimus.

133. Totius sacrae ordinationis, quae nempe omnes omnino ordines complectatur sive majores sive minores ministrum ordinarium ac proprium esse solum episcopum, ut ex dicendis constabit, de fide est. Tota igitur quaestio versatur circa ministrum extraordinarium, num scilicet possit presbyter ex concessione, seu delegatione Romani Pontificis ordines conferre.

134. Nunc inter omnes Catholicos Theologos convenit posse presbyterum a Romano Pontifice delegari ad ordines minores ac subdiaconatum conferendos (b); quod vero spectat ad ordines hierarchicos una jam pariter sententia est Theologorum, hos conferri non posse nisi a solo episcopo. Si qui fuerunt ex veteribus scholasticis et canonistis qui

(a) Haec enim antiquitus invaluerat consuetudo, ut passim insignes monachi aut in populo caelibes ad clericatum raperentur, et inviti ac reclamantes ab episcopis consecrarentur dum diaconi eos firmiter tenerent, interdum etiam os comprimerent ne reclamarent. Sic enim olim factum fuit s. Epiphanio, germano fratri s. Hieronymi, Pauliniano, s. Paulino, s. Augustino, aliisque multis. Cf. Lupum diss. cit. *De latinorum continentia* C. I. nec non Morinum op. cit. P. III. exercit. XI. Cap. II. qui longe plura alia exempla profert.

(b) Cf. Benedictum XIV. *De Synodo* lib. II. Cap. XI. §. 10. Cf. etiam Marten. op. et loc. cit. Cap. VIII. art. V. §. 1.

docuerint posse Romanum Pontificem delegare presbyterum ad inaugurandos diaconos et presbyteros (a) jamdiu istorum paucorum sententia obsoleta est, nec ullum patronum jam sibi vindicat, quin opus sit pluribus eam refellere. Ad diaconatum enim quod attinet de quo potissime controversia viguit, qui tenuerunt eum posse ex delegatione Romani Pontificis a presbytero conferri innituntur tanquam fundamento praecipuo in privilegio abbatibus cisterciensibus ab Innocentio VIII. concesso ut possent monachis sibi subjectis praeter minores ordines et subdiaconatum, etiam diaconatum conferre (b). Verum plerique negant ejusmodi pri-

(a) Ita censuerunt auctores Glossae in cap. *Manus quoque impositionis* De conseer. dist. 5. Innocentius IV. in caput *Quinto de consuetudine*, qui eandem sententiam tribuit etiam Sylvestro antiquo canonistae „ Sylvester, inquiens, dixit quod ex delegatione Domini Papae, et adminiculo sacramenti habiti, quilibet clericus potest, quidquid habet ipse conferre „. Item Angelus de Clavasio in summa, nec non Hugo et Hugolinus antiqui canonistae, aliique pauci apud Morinum Exercit. IV. Cap. III. Hinc Natalis Alex. Diss. XLIV. in append. de chorepiscopis scribit: " Non improbabile visum est doctis quibusdam viris, simplices sacerdotes, Summi Pontificis delegatione posse alios ordinare „. Recensitis deinde hujus sententiae patronis quos nominavimus, ac praeterea Bernardo in I. decretalium, Guilielmo Altisiodorensi, Petro Aureolo, Nicolao de Orbellis, et ex recentioribus Vasquezio, Praeposito, Maratio, qui eam probabilem autumant, merito concludit: " Haec tamen sententia, quae traditioni repugnat, sequenda non est „.

(b) Haec sunt verba privilegii ut praefertur, dati ab Innocentio VIII. an. 1489. V. Idus April. Abbati Cisterciensi et quatuor primis sui ordinis coabbatibus: " Ac ne monachi dicti ordinis pro suscipiendis subdiaconatus et diaconatus ordinibus extra claustrum discurrere cogantur; tibi et successoribus tuis; ut quibuscumque dicti ordinis monachis: aliis vero quatuor abbatibus praefatis ac eorum successoribus; ut suorum monasteriorum praedictorum religiosis, quos ad id idoneos repereritis, subdiaconatus et diaconatus ordines hujusmodi alias rite conferre . . . auctoritate apostolica et ex certa scientia, tenore praesentium de speciali dono gratiae indulgemus „. Ita apud Martenium l. c. art. V. §. 1. qui illud diploma pro genuino habet. Verum hic auctor ulterius nimis progreditur, pro certo enim sumit a chorepiscopis omnibus indiscriminatim olim administratos fuisse sacros presbyteratus et diaconatus ordines. Quod attinet ad auctores qui censent posse sacerdotem ex delegatione Romani Pontificis diaconatum conferre. Cf. apud Morinum l. c. Henriquez in *Summa*, *in additionibus ad lib. X. de ordine* affirmat simile privilegium indultum esse praesulibus Franciscanis in India degentibus. Ast Cf. Hallierium op. cit. ubi de ministro ordinationis art. 2. sect. 3. Witasse *de ordine* P. I. Q. V. art. II. sect. 3.

vilegium unquam fuisse concessum, plures vero non immerito suspicantur diploma pontificium depravatum fuisse; cum nutet propterea singulare, ac fortasse unicum fundamentum hujus sententiae, nutat sententia ipsa eidem innixa.

135. Et haec quidem de ordinationis ministro ordinario et extraordinario. Si sermo sit de ministro legitimo et illegitimo haud exigua existit disceptatio inter doctos et eruditos viros. Legitimus porro minister ordinationis vocatur ille, qui non modo catholicus est, canonice electus, et proprius episcopus, sed cujus praeterea ordinatio omnibus Ecclesiae legibus plane consentit. Contra vero illegitimus cui horum vel aliquid deest, vel qui in conferendis ordinibus easdem Ecclesiae leges infringit.

136. Ordinationes ab illegitimo ministro peractas illicitas esse nemo unquam Theologorum dubitavit; utrum vero praeterea irritae, inanes ac nullae habendae sint implicatissima olim quaestio fuit, adeo ut Magister sententiarum scribat: « Hanc quaestionem perplexam ac poene insolubilem faciunt Doctorum verba, quae plurimum dissentire videntur (a) », deinde profert quatuor sententias quin ulli adhaereat. Monumenta ecclesiastica prope innumera pro utraque sententia sive affirmante irritas esse ejusmodi ordinationes, sive negante stare videntur (b) cum res nondum eliquata esset. Nunc jam a pluribus seculis sola viget s. Thomae doctrina, cui suffragium accessit universae Ecclesiae, ordinationes ab haereticis, schismaticis, ac simoniacis factas validas omnino esse habendas. Irrito prorsus conatu Hyacinthus Sbaralea post Morinum, contrarium suadere tentavit in *Disput. de Sacris pravorum ordinationibus* (c).

(a) Lib. 4. D. 25.

(b) Haec expendunt inter ceteros Morinus exercit. V. Cap. I. seqq. Christian. Lupus in diss. *De Simoniae crimine* Cap. XVI. et XVII. opp. edit. Ven. 1735. Tom. IV. Hyacinthus Sbaralea Ord. Min. Conventual. in op. mox citando.

(c) Vol. I. in 4. Florentiae 1750. qui sub finem Cap. XII. nempe postremi suae disputationis, communem Theologorum senten-

137. Quod si invalidae censentur ordinationes anglicanae, non ideo est, quia ab episcopis haereticis et schismaticis conferuntur, sed tum ob defectum successionis episcoporum (a) tum ob vitiatam essentialiter formam (b) prout ad-

tiam, quae stat pro valore ordinationis ab haereticis, simoniacis, intrusis etc. factae vocat inveteratum errorem, his enim verbis disputationem suam absolvit: "Atque haec quidem satis pro hac de sacris quorumdam *ordinationibus* disputatione: utinam autem et ad *inveteratum errorem* exstirpandum satis,,. Quod nescio an modeste dictum sit. Ceterum non est permiscenda, ut nonnulli incaute faciunt, sententia Morini atque Sbaraleae, ceterorumque qui eis adstipulantur cum errore Donatistarum, Waldensium, Albigentium, Wicleffitarum et Hussitarum, qui valorem baptismi et ordinis a probitate vel improbitate ministri repetebant: longe enim alio ex fonte haec Catholicorum hominum disceptatio promanat.

(a) Tradunt enim scriptores coaevi Matthaeum Parckerum a quo reliqui episcopi anglicani haeretici originem trahunt fuisse Londini in diversorio a Jo. Scoraeo episcopo Roffensi inauguratum una cum tribus aliis absque legitima materia ac forma. Siquidem Scoraeus super eorum capita impositis sacris bibliis haec verba tantum adjecit: "Accipite potestatem praedicandi verbum Dei in sua puritate,,. Per annos plurimos factum istud ab oculatis testibus traditum pro certo habitum est, quin ullus reclamaverit. Postea tamen Protestantes eidem opposuerunt Acta Lambethana eruta, ut affirmabant ex archivio palatii archiepiscopalis Lambethensis, quae exhibent Parkeri aliorumque ordinationem solemniter factam esse in sacello ejusdem palatii a Guil. Barlowio electo episcopo Cestriensi 17. Dec. 1559. Prodierunt autem primo ejusmodi Acta post medium seculum, nempe an. 1613. Hinc tanquam supposititia aut saltem suspecta Catholici scriptores ea non immerito traduxerunt. Haec disceptatio finem suum attigisse videbatur, donec his annis denuo mota est ex occasione qua doctor Lingard pugnavit pro veritate Actorum Lambethanorum, adversus quem insurrexit Thomas Hodgson. Protestatus tamen est Lingard non propterea propugnare voluisse valorem anglicanarum ordinationum Cf. *The Cathol. Magazin* vol. VI. Febr. 1835. n. 40. pag. 70.

(b) Anglicani sub Eduardo VI., an. 1549. abolito Rituali Romano novum condiderunt; in hoc porro Rituali haec forma praescribitur ad consecrandum episcopum. Consecrans minister in primis Deum orat, "ut servum suum ad ministerium episcopatus vocatum doctrinae suae veritate instruat, vitae innocentia adornet, eamque largiatur gratiam, ut semper ad evangelium promulgandum paratus sit,, Deinde manus ordinando imponens, pergit: "Accipe Spiritum Sanctum, et excitare memineris gratiam quae in te est per manuum impositionem etc.,,. Demum sacra biblia porrigens concludit: "Attende lectioni, exhortationi: serio meditare omnia, quae in hoc libro continentur etc.,, Ex quibus patet nullam in ejusmodi formula consecrandi, offerendi, et ordinandi mentionem occurrere, secus ac universa traditio semper et tenuit ac docuit, praeterquam quod per illam *doctrinae veritatem, et evangelii promulgationem* significent Anglicani doctrinam calvinisticam, ac reformatam.

versus Courayerium ostenderunt Harduinus (a), Le Quiennius (b) aliique passim.

His itaque per partes declaratis jam accedimus ad propugnandum dogma catholicum de sacrae ordinationis ministro adversus Protestantes.

PROPOSITIO

Episcopi habent potestatem ordinandi quae non est illis cum presbyteris communis.

138. De fide est. Eam enim definierunt Tridentini Patres sess. XXIII. can. VII. his verbis: « Si quis dixerit, episcopos . . . non habere potestatem . . . ordinandi; vel eam, quam habent, illis esse cum presbyteris communem; anath. sit ». Duas partes habet propositio, quarum altera est episcopos habere potestatem ordinandi, altera vero est illam quam habent potestatem non esse illis cum presbyteris communem. Utramque porro simul adstruimus, cum probationes utrique communes sint.

139. Scriptura, traditio, perpetua Ecclesiae praxis et omnium antiquarum communionum, seu sectarum consensus pro assertionis nostrae veritate ineluctabile prorsus suppeditant argumentum. Christus enim in primis sacerdos summus Apostolos suos sacerdotes instituit; deinde septem diaconi a multitudine electi a solis Apostolis ordinantur Act. VI. Saulus et Barnabas ibid. XIV. presbyteros per Ecclesias constituunt; idem praeterea Paulus I. ad Timoth. IV. et II. ad eundem I. testatur impositione manuum suarum

(a) *La défense des ordinations Anglicanes Réfutée.* Vol. 2. Paris 1727.

(b) *Nullité des ordinations Anglicanes.* 2. vol. Paris 1725. Tum in alio opere: *La même nullité de nouveau démontrée contre le P. Courayer* I. vol. Paris 1730. Cf. praeterea Theodoric de s. René. *Justification de l' église Romaine sur la réordination des anglois épiscopaux* 2. vol. Paris 1728. Hi quidem adversus Courayerium, hos plures antiquiores praecesserunt, uti Hardinyus, Holivood, Fitz-simon etc. etc.

Timotheum ordinatum fuisse. Denique vero et Timotheo I. ep. III., et Tito I. 5. idem Apostolus mandat quibus debeant imponere manus et ordines conferre.

140. Non minus certa sunt, quae ex traditione habentur. Constitutiones Apostolicae nuncupatae praecipiunt, ut episcopus a duobus vel tribus episcopis ordinetur, presbyter vero ab uno tantum episcopo, ut diaconus, et reliqui clerici (a). Hinc s. Athanasius accusatorem suum, Ischiram, ideo sacerdotem non fuisse probabat, quia non ab episcopo, sed a simplici sacerdote Collutho ordinatus fuerat (b). Cum propterea Novatus romanum episcopatum ambiret maxime sollicitus erat, Eusebio teste (c), ut episcopos aliquos circumveniret, a quibus episcopalem ordinationem acciperet. Adeo vel ipsis haereticis tunc temporis, nempe sec. III., persuasum erat nonnisi ab episcopo episcopum institui posse. Quare s. Epiphanius Haeres. LXXV. sic adversus Aërium scribebat: « Ordo siquidem episcoporum ad gignendos patres praecipue pertinet; hujus enim est patrum in Ecclesia propagatio; alter (presbyterorum) *cum patres non possit*, filios Ecclesiae lotionis regeneratione producit (d) ». Celebre est paulo ante relatum Hieronymi dictum: « Quid facit, *excepta ordinatione* episcopus, quod presbyter non faciat?,, " Sola namque ordinatione, subdit s. Jo. Chrysostomus, superiores (episcopi) sunt, atque hinc tantum videntur presbyteris praestare (e) ».

141. Ecclesiae perpetua praxis melius colligi non potest, quam ex antiquissimis ritualibus libris Graecorum et Latinorum in quibus constanter solus episcopus exhibetur

(a) *Constit. Apost.* lib. VIII. cap. XVI. seqq.

(b) Cf. s. Athanasii *Apologiam contra Arian.* n. 12. opp. edit. Maur. Tom. I. P. I. p. 134. necnon Fragment. II. ex opere hist. s. Hilarii n. 5. et n. 16. ad calcem opp. s. Hilarii Pictav. edit. Maur. T. II.

(c) Hist. Eccles. lib. VI. cap. XLIII.

(d) Cap. V. Ἡν μὲν γὰρ ἐστὶ πατέρων γυννητικὴ τάξις· πατέρας γὰρ γεννυμᾶ τῇ ἐκκλησίᾳ ἡ δὲ πατέρας μὴ δυναμένη γεννυνᾶν, διὰ τῆς τοῦ λουτοῦ παλιγγενεσίας τέκνα γεννυνᾷ.

(e) Hom. XI. in I. ep. ad Timoth. n. 1. Τῇ γὰρ χειροτονίᾳ μόνῃ ὑπερβεβήκασι, καὶ τούτῳ μονον δοκοῦσι πλεονεκτεῖν τοὺς πρεσβυτέρους.

sacrae ordinationis minister (a). Eadem rursum ex perpetua ipsius agendi ratione evincitur, ex qua patet vel dirissimae persecutionis tempore numquam a presbytero aut episcopos, aut presbyteros et diaconos initiatos fuisse.

142. Omnes demum Orientis Ecclesias, licet e quavis communione, unanimes in hunc articulum consentire, luce clarius evincunt indubia monumenta a Renaudotio collecta (b). Hic praeterea cum narrasset Ethiopas diu carentes metropolitano, presbyterum ad episcopalia munia obeunda coëgisse, sapienter addit ausum hunc uti sacrilegum et omni vi destitutum ab Alexandrinis patriarchis habitum fuisse. At exinde factum est, ut alius apud eos irreperet abusus, evehendi scilicet ad sacerdotium quo plures possent, nulla adhibita diligentia, ne diu sede metropolitana praesule, viduata sacerdotibus destituerentur (c).

DIFFICULTATES

143. Obj. 1. Apostolus 1. ad Timoth. IV. 14. « Noli, inquit, negligere gratiam . . . quae data est tibi . . . cum impositione manuum presbyterii ». Non igitur soli episcopi sed et presbyteri potestate pollent manus imponendi. 2. Quapropter in conc. Carthag. IV. statutum fuit, ut « Cum presbyter ordinatur, episcopo eum benedicente, et manum super eum tenente: etiam omnes presbyteri, qui praesentes sunt, manus suas juxta manum episcopi super caput illius teneant (d) », quod et adhuc servatur. 3. Nec desunt exempla in historia ecclesiastica quod presbyteri alios presbyteros ordinaverint. Concilium enim Ancyranum an. 314. celebratum constituit can. XIII. « Vicariis episcoporum, quos Graeci chorepiscopos vocant, non licere vel presbyteros, vel diaconos ordinare . . . sine praecepto episcopi (e) ».

(a) Cf. Marten. *De antiquis Eccl. ritib.* Lib I. P. II. art. XI.

(b) *Perpét. de la foi.* Tom. V. liv. V. ch. VIII.

(c) Ibid. ch. X.

(d) Can. III. apud Haurduin. *Acta Conc.* Tom. I. col. 979.

(e) Ex vers. Isidori apud Hard.

Quod confirmat concilium Antiochenum celebratum an. 341. can. X. (a). Id ipsum constat ex concilio Meldensi an. 845. can. LXIV. (b) docetque s. Isidorus lib. II. de *Officiis Ecclesiasticis* c. VI. et apertissime summus Pontifex Zacharias ad Pipinum scribens ; « Chorepiscopi ordinent etiam lectores et subdiaconos atque exorcistas , quibus promotiones istae sufficiant. Nec presbyterum vero nec diaconum audeant ordinare praeter civitatis episcopum cui ipse cum possessione subjectus est (c). » . Jam vero chorepiscopi ex communiori sententia presbyteri tantum erant. Ergo.

144. R. Ad 1. D. Id est episcopi , C. presbyteri , seu presbyterii , subd. in ordinatione passiva , C. activa. N. Jam superius ostendimus nomina episcopi et presbyteri promiscue ab initio usurpata fuisse , hic vero sumi ad significandum episcopum declarat idem Apostolus dum in II. ad eundem Timotheum testatur se eum ordinasse. Adnotavimus praeterea ex Calvini ipsius interpretatione posse objecta verba de ordinatione passiva , seu de subiecto ordinationis intelligi.

145. Ad 2. D. Impositione manuum ceremoniali , C. sacramentali N. Nec enim in tali manuum impositione presbyteri formam aliquam pronunciant , sed solus episcopus.

146. Ad 3. N. Ad allatas vero probatt. reponimus agi in citatis documentis de illis chorepiscopis , qui charactere episcopali praediti erant , cujusmodi ex antiquitate plures fuisse novimus (d) , quamvis per se chorepiscopatus hunc gradum non exposceret. Nisi enim de solis in episcopali gradu constitutis adducta documenta deberent intelligi , profecto neque s. Epiphanius , neque s. Joannes Chrysostomus aut s. Hieronymus aliique passim tanta fiducia affirmassent ordinationis munus ita episcopis competere , ut hoc solo distinguerentur a presbyteris ; neque Aerius siluisset , si de contraria praxi tunc constitisset , prout in adversariorum hypothesi debuisset certe constare , cum ea potissimum aetate

Acta etc. ibid. col. 276.
(a) Ibid. col. 598.
(b) Ibid. Tom. IV. col. 1491.
(c) Epist. VII. cap. I. apud Harduin. Tom. III. col. 1901.
(d) Cf. Nat. Alex. Dissert. cit.

chorepiscopi florerent tum in orientalibus tum in occidentalibus provinciis.

147. Ne tamen solis conjecturis inniti videamur placet id ex ipsis quae objiciuntur conciliis confirmare. Concilium enim Ancyranum statuit: « Si qui episcopi ordinati sunt, nec recepti ab illa parochia, in qua fuerant denominati, voluerintque alias occupare parochias, et vim praesulibus earum inferre . . . Eos abjici placuit. Quod si voluerint in presbyterii ordine, ubi prius fuerant, ut presbyteri residere, non abjiciantur propria dignitate (a) »: et conc. Antiochenum: « Qui in vicis vel possessionibus chorepiscopi nominantur, quamvis manus impositionem episcoporum perceperint, et ut episcopi consecrati sint, tamen s. synodo placuit, ut modum proprium recognoscant . . . Nec presbyterum vero nec diaconum audeant ordinare praeter civitatis episcopum (b)».

148. Inst. 1. S. Leo M. ratas habuit ordinationes a *pseudo-episcopis* factas (c). 2. Theodoreto, et Socrate testibus (d) a conc. Nicaeno facta est potestas presbyteris catholicis « manus imponendi (gr. προχειρίζεσθαι), et proponendi nomina eorum, qui in clerum eligi meruerint». 3. Novatus presbyter, prout refert s. Cyprianus sibi » Felicissimum diaconum constituit (e) », Cassianus vero narrat Danielem a B. Paphnutio prius ad diaconatum, ac postea ad presbyteratum evectum fuisse (f). Ergo.

149. R. Ad 1. D. Ratas habuit s. Leo ordinationes factas a pseudo episcopis, id est episcopis illegitimis, C. episcopali dignitate destitutis N. Id enim constat ex orationis serie,

(a) Can. XVII. ex vers. Dionysii exigui apud Hard. Tom. I. col. 278.

(b) Ibid. col. 597. Multo minus favent adversariis aut conc. Meldense, aut Isidorus aut Zacharias qui ll. citt. non modo non tribuunt chorepiscopis facultatem ordinandi diaconos et presbyteros, sed plane contrarium adstruunt. Verba quae adducuntur ex Zacharia sunt concilii Antiocheni, cujus auctoritatem urget s. Pontifex, ut statuat non competere chorepiscopis ullam ordinandi facultatem

(c) Epist. CLXVII. ed. Ballerini Resp. ad inquisit. I.

(d) Apud utrumque historicum lib. I. cap. IX.

(e) Epist. XLIX.

(f) *Collat.* IV. cap. I.

in qua loquitur de iis episcopis qui contra ecclesiasticam regulam « Nec a clericis erant electi, nec a plebibus expetiti, nec a provincialibus episcopis cum Metropolitani judicio consecrati ».

150. Ad 2. D. Facta est a conc. Nicaeno presbyteris catholicis potestas *manus imponendi*, id est, *eligendi*, C. consecrandi N. Sic enim textum Theodoreti vertit, ac vertendum ostendit Valesius (a).

151. Ad 3. D. Referunt citati auctores Novatum et Danielem constituisse et promovisse ad diaconatum et presbyteratum mediate, C. immediate seu per se N. Contrarium enim eruitur ex contextu. Idem enim s. Cyprianus qui scripsit de Novato: « Qui isthic adversus Ecclesiam diaconum fecerat » pergit dicens: « Illic (Romae) episcopum fecit » id est curavit ut Novatianus a tribus temulentis episcopis consecraretur, uti novimus ex historia (b). Sic etiam cum Paphnutius perspectam haberet Danielis sanctitatem ipsum destinavit ad sacros ordines (c).

(a) In adnotation. in caput IX. libri I. H. E. Socratis, ubi aperte ostendit, pluribus adductis locis parallelis, προχειρίζεσθαι idem esse, quod proponere nomina ordinandorum. Hinc verba synodica conc. Nicaeni sic vertit, „ Illi vero qui Dei juvante gratia, vestrisque precationibus, nullo unquam in schismate deprehensi sunt, sed in catholica et apostolica Ecclesia absque labe ulla perseverant, *potestatem habeant eligendi, et proponendi nomina eorum qui in clerum adlegi meruerint*„.

(b) Cf. Euseb. *Hist. Eccl.* lib. VI. cap. XLIII.

(c) Cf. Adnotation. D. Alardi Gazaei Ord. Bened. in loc. cit. qui observat Cassianum minime scripsisse, quod Paphnutius *ordinaverit*, sed quod ad ordinem, seu officium hujusmodi *provexerit*, ordinandum ad episcopos destinando, seu eis commendando, vel offerendo: ut solent Abbates, et alii praelati episcopis inferiores religiosos sibi subjectos ad episcopum cum litteris commendatitiis mittere: quemadmodum s. Benedictus statuit cap. VI. *Regulae*.

CAPUT V.

De caelibatu ecclesiastico seu de continentiae lege sacris ministris imposita

152. Vix dici potest quo insano furore sacrum caelibatum insectati fuerint sec. XVI. *sacrorum emendatores*, quos vere Deus ultionum Dominus tradidit in desideria cordis eorum et in passiones ignominiae, de quibus propterea Erasmus scripsit: « Omnis tragaedia exit in catastrophen comicam . . . Unde tanta carnis rebellio in his qui se jactant agi spiritu Christi (a)? » Hac ratione non paucos asseclas, seu coenosos homines invenerunt, qui reformationi promovendae operam navarent, quorum hic unicus scopus est et objectum attributionis, sacrilego nempe foedere se conjungere. His veluti auxiliares copiae accessere pseudo-politici ac libertini, qui argumentis undique corrogatis vel ex physica ipsa hominis constitutione, vel a societatis indigentia, vel ex therapeutica in aciem prodierunt, ut tot miserorum superstitionis mancipiorum, ut ipsi loquuntur, patrocinium susciperent. Nostrarum partium itaque erit importunum ejusmodi patrocinium repellere, ac vindicare praecipuum hoc catholici cleri decus ostendendo adversus Protestantes istius continentiae legis antiquitatem et aequitatem, contra omnes autem nec juri divino et naturali neque reipublicae emolumentis legem hanc adversari.

PROPOSITIO I.

Continentiae lex sacris ministris imposita certissimum habet in antiquissima Ecclesiae traditione fundamentum

153. Talis enim ea lex censenda est, quae fundatur in exemplo Apostolorum, in consuetudine ab ipsis apostolicis

(a) Epist. ad *Fratr. infer. German.*

Celibato mena mutilazione umana: celibato è un patto di impotenza: celibato è un potente dado per la prostituzione. Vergogna! mantenute sì, mogli no.

temporibus universaliter fere recepta, atque in antiquissimis conciliorum ac Pontificum sanctionibus. Ejusmodi porro est lex continentiae sacris ministris imposita.

154. Ac primo quidem in exemplo Apostolorum fundari evincunt Tertulliani verba : " Petrum solum invenio maritum per socrum . . . Ceteros cum maritos non invenio, aut spadones intelligam necesse est, aut continentes (a) ", et clariora adhuc s. Hieronymi, dum adversus Jovinianum ac Vigilantium novatorum nostrorum antesignanos scripsit : " Christus virgo, virgo Maria utriusque sexus virginitatis dedicavere principia ; Apostoli vel virgines vel post nuptias continentes (b) ". Quamobrem vel ab ipsis primis Ecclesiae seculis, etsi continentia nondum clericis, saltem in Ecclesia universali, imposita fuisset certa aliqua ac declarata lege, consuetudine tamen, moribusque jam obtinebat, ut sacris ordinibus initiati ab uxoribus abstinerent quas ante ordinationem duxerant. Testes hujus consuetudinis in Ecclesiis orientalibus sunt Origenes (c), Hieronymus (d), Eusebius (e), et Epiphanius (f), qui praeterea non uno in loco affirmavit illius consuetudinis originem ab apostolico aevo atque instituto esse repetendam (g).

155. Dixi : *saltem in Ecclesia universali* certa aliqua lege nondum clericis continentiam impositam fuisse, quia licet in Ecclesia orientali consuetudo ab Apostolis usque viguerit ut citati auctores aliaque monumenta testantur, attamen non desunt exempla presbyterorum et episcoporum in antiqua historia ecclesiastica, qui matrimonio in illis regionibus juncti fuerint ac liberos etiam ex conjugio susceperint (h). In Ec-

(a) Lib. *De Monogam.* c. VIII. edit. Rigalt.

(b) In *Apologetico pro libris contra Jovinian.* seu epi. XLVIII. ad Pammachium n. 21. edit. Vallars.

(c) Homil. XXIII. in Num. n. 3. circa finem, et lib. III. contra Celsum n. 48. ubi etiam cf. adnotat. editor. Maurin.

(d) Lib. cont. Vigil. n. 2.

(e) *Demonstrat. Evangel.* lib. I. cap. IX.

(f) *Exposit. Fidei.* n. XXI. edit. Petav.

(g) *Haeres.* XLVIII. n. 9. et *Haeres.* LIX. n. 4. ibid.

(h) Cf. Christ. Lupum *Dissert. prima prooemial. De latinorum episcop. et clericorum continentia* cap. I. seqq. edit. Ven. Tom. IV. pag. 3. seq.

clesia tamen latina res aliter se habuit, contendunt enim satis validis innixi fundamentis eruditi viri B. Petrum Apostolum omnes prorsus episcopos, presbyteros et diaconos continentiae legi subjecisse. Loquens enim Tertullianus de clero Africano: « Quanti, inquit, in ecclesiasticis ordinibus de continentia censentur, qui Deo nubere maluerunt, qui carnis suae honorem (in primaevum paradisi statum) restituerunt, quique se jam illius aevi filios dicaverunt, occidentes in se concupiscentiam libidinis, et totum illud quod intra paradisum non potuit admitti (a)? » Vox porro *dicaverunt* aperte hic votum ac professionem significat. Hinc alibi clericos vocat » viros virgines ac voluntarios spadones (b). Cum vero ipsemet Tertullianus in majorem Carthaginiensis Ecclesiae clerum cooptatus fuisset se a conjuge separavit (c). Volens propterea Aurelius Africanae dioeceseos primas pristinam in episcopis, presbyteris et diaconis castitatem restituere dixit in secunda synodo Carthaginiensi: « Quod Apostoli docuerunt, et ipsa servavit antiquitas nos quoque custodiamus (d) ,,. Cum vero Africa perinde ac reliquae occidentales provinciae sive immediate a Petro sive ab iis quos vel ipse, aut ejus successores Romani Pontifices ad evangelium in eas regiones inferendum miserunt fidei primordia acceperint (e), plane consequitur a B. Petro Apostolorum principe continentiae legem clericis tum in Romana Ecclesia, tum in aliis ab ejus successoribus fundatis impositum fuisse.

156. Atque hinc factum est, ut s. Siricius qui an. 385. floruit, ejus legis meminerit tanquam ab Apostolo institutae, ejusque observantiam urgeat, atque in transgressores tanquam in violatae legis reos animadvertat (f). Eandem legem

(a) In lib. *de Exort. castit.* c. XI.

(b) In lib. *de Veland. virgin.* cap. X.

(c) Ut patet ex duobus ejus libris *ad Uxorem.*

(d) Cf. Codicem can. Ecclc. African. Can. III. apud Hard. *Acta concil.* tom. I. col. 867.

(e) Sic enim expresse testatur s. Innocentius I. in epist. XXV. ad Decent. n. 2. apud Coustant.

(f) Epist I. ad Himerium episc. Tarracon. n. 10. ubi cf. adnot. Cou-

supponunt Innocentius I. (a), et Leo M. (b). Eadem ratione sese gesserunt concilia quae aut IV. ineunte seculo celebrata sunt, ut Illiberitanum (c), aut eodem exeunte, ut Taurinense (d), Carthaginiense II. (e), Carthaginiense V. (f), aut V. sec. incipiente, ut Toletanum I. (g), aliaque permulta (h), quae numquam innuunt se novam legem condere, sed ab apostolica sanctione profectam urgere, aut instaurare profifitentur. Exinde patet quare nullum in Latina Ecclesia sit invenire exemplum episcopi, presbyteri, aut etiam diaconi impune continentiae legem transgredientis (i), prout reperimus in Ecclesiis orientalibus.

157. Paulatim vero ex Ecclesia Latina lex haec ad alias Orientis Ecclesias pervenit, praesertim ad eas quae ad Patriarchatum occidentalem spectabant, ut constat ex Pynito Gnossiorum antistite, qui clero suo legem castitatis imposuit (k), frustra eum dehortante s. Dionysio Corinthiorum episcopo. Constat praeterea ex conciliis Neocaesariensi et Ancyrano eandem legem in Pontica dioecesi constitutam fuisse (l), nec non per Thessalonicam, Macedoniam et Achajam, ut refert Socrates (m). Quod vero spectat ad Ecclesiam Alexandrinam illud certum est s. Marcum continentiae legem suis successoribus veluti haereditariam reliquisse (n). Eadem viguit lex in Antiocheno patriarchatu, atque aetate s. Epiphanii per universam Cyprum recepta fuit (o). Postea ve-

stantii. Cf. etiam ejusdem s. Pontificis epist. V. ad Afros et monitum eidem praefixum a Coustantio n. VI.

(a) Epist. II. ad Victricium cap. IX. ib.

(b) Epist. CLXVII. ad Rusticum Narbon. edit. Ballerin. in Responso ad inquisit. tertiam.

(c) Can. XXIII. apud Hard. l. c. col. 253. celebratum est autem an. 313.

(d) Celebrat. an. 395. can. VIII. apud Hard. ibid col. 960.

(e) loc. cit.

(f) Ibid. in cod. canon. Ecclesiae Afric. can. LXX. apud Hard. l. c. col. 903. est celebratum hoc concilium an. 400.

(g) Can. I. ib. col. 990.

(h) Cf. Ludov. Thomassinum *De veteri et nova disciplina* P. I. lib. II. capp. LX. et LXI.

(i) Cf. Coustant. in adnot. (f) in epist. I. Siricii ad Himerium n. 10. col. 631.

(k) Cf. Lupum Diss. cit. cap. L.

(l) Apud Lupum l. cit.

(m) Ibid.

(n) Ibid.

(o) Haeres. LIX. cap. IV. edit. Petav.

Post tot documenta quae in-

ro factum est ut clerici in illis provinciis a primaevae disciplinae puritate desciverint atque ad solum episcopatum caelibes vel continentes ut plurimum e monachis electi promoverentur. At vero reliquis clericis majoribus integrum fuit uxores quas ante initam ordinationem duxerant retinere, uti postea sancitum est per canones Trullanos. Ad ordines vero diaconatu inferiores quod spectat, varia primum fuit ecclesiarum disciplina (a), deinde vero in Ecclesia Latina subdiaconi tantum continentiae lege obligati sunt.

158. Ex iis igitur quae hucusque disseruimus constat luculentissime continentiae legem sacris ministris impositam in antiquissima Ecclesiae traditione certissimum habere fundamentum prout in propositione nostra enunciatum est.

DIFFICULTATES

159. Obj. Perperam Pontificii exemplum jactant Apostolorum ad caelibatus legem cohonestandam; 1. certum enim est non solum Apostolos uxores retinuisse, sed secum eas insuper circumduxisse teste Paulo I. Cor. IX. 5. scribente: « Numquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi, sicut et ceteri Apostoli, et fratres Domini, et Cephas (b)? » Sane vel ipse Paulus uxorem habuit quam

victe ostendunt semper viguisse in Ecclesia occidentali legem continentiae quoad clericos majores, quis unquam suspicatus esset hominem qui criticae studet potuisse affirmare aetate hac nostra nonnisi sec. XI. a Gregorio VII. legem hanc primum fuisse inductam? Attamen Ranke in op. cit. Tom. I. lib. I. §.3. pag. 52. ubi loquitur de Gregorio VII. scribit: " En introduisant le célibat, ils (Pontifices Benedictini) changérent tout le clergé séculier en une espèce d'ordre monacal„. At hoc unicum non est splendidum imperitiae hujus auctoris protestanis Berolinensis in ecclesiastica historia testimonum. Plura alia facile afferri possent, quae hominem produnt versutum, fraudulentum et apertum fere calumniatorem Romanorum Pontificum. Scopus hujus scriptoris est texere apologiam protestantismi; quem ut obtineat nullis artibus parcit, atque ubi opus est, apertis utitur mendaciis. Ast haec effugia seculum nostrum non amplius admittit, et texere apologiam absurdi protestantismi est laterem lavare.

(a) Cf. Thomassinum loc. cit. cap. LXI. n. 1.

(b) Μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι, καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου, καὶ Κεφᾶς;

compellat ad Philipp. IV. 3. « Etiam rogo et te , germane compar , adjuva illas . . . cum Clemente (a) » Graece enim est σύζυγεγνήσιε (*Syzygegnesie*) quae vox proprie conjugem significat. Aperte autem id testatur Clemens Alex. (b). 3. Sic perperam obtrudunt antiquae Ecclesiae traditionem ; cum enim ageretur in concilio Nicaeno de inducenda *nova lege* , ut qui essent « Sacris initiati non uterentur uxoribus legitime sibi ante ordinationem consociatis » , Paphnutius episcopus Aegyptius ac singulari castimonia commendatissimus vehementer vociferatus est : grave hoc jugum clericis et sacerdotibus non esse imponendum , ac satis esse, ut qui in clerum fuissent adscripti juxta veterem Ecclesiae traditionem jam non amplius uxorem ducerent , ut referunt Socrates (c), atque Sozomenus (d), qui addunt quod in Paphnutii sententiam concedentibus universi concilii Patribus , controversia sedata est , et potestas " permissa cuique pro arbitratu ab uxorum consuetudine abstinendi ,, . 4. Hinc tot illa exempla sanctorum episcoporum et sacerdotum , qui matrimonio juncti fuisse , atque in episcopatu et sacerdotio liberos suscepisse feruntur. Hos inter eminent s. Gregorius Nazianzenus qui ab episcopo patre suo progenitus est una cum fratribus et sororibus ejus natu minoribus. Hinc synodus Ancyrana an. 314. can. IX. permisit ut in officio manerent illi diaconi qui in sua ordinatione protestati essent velle se nuptias inire , dein vero uxores duxissent (e); hinc denique in graecis , et orientalibus Ecclesiis jamdiu post Trullanam synodum ea disciplina viget , ut soli episcopi continentiae lege adstringantur ; presbyteri autem et diaconi ductis ante ordinationem uxoribus legitime uti valeant. Ergo.

160. R. N. A. Ad 1. prob. D. Id est pias feminas ,

(a) Καὶ ἐρωτῶ καί σε σύζυγε γνήσιε, συλλαμβάνου αὐταῖς . . . . μετά καὶ Κλήμεντος.

(b) Apud Euseb. H. E. lib.III. cap. XXX.

(c) Hist. Eccl. lib. I. cap. XI.

(d) Hist. Eccl. lib.I. cap.XXIII.

(e) Ex vers. Dionys. Exigui apud Harduinum *Acta conc.* tom. I. col. 275.

quae juxta Hebraeorum morem sacros operarios comitabantur, ut ipsis ministrarent, prout de Christo ipso legitur Matth. XXVII. 55. Marci XV. 41. Luc. VIII. 2., C. uxores vel N. vel subd. Quae haberentur ab ipsis ut sorores Tr. secus N. Quomodo enim haec conciliarentur cum iis, quae suo et aliorum nomine protestatus est Petrus Matth. XIX. 27. « Ecce nos reliquimus omnia et secuti sumus te (a) ? » Haec autem expositio traditur etiam a Clemente Alex. qui nobis opponitur; scribit enim : « Non ut uxores, sed ut sorores circumducebant (Apostoli) mulieres, quae una ministraturae essent apud mulieres, quae domos custodiebant: per quas etiam in gynaeceum, absque ulla reprehensione malave suspicione, ingredi posset doctrina domini (b) ».

161. Ad 2. N. innixus tum auctoritati omnium fere antiquorum, Tertulliani, Ambrosii, Hieronymi, Epiphanii, Theodoreti etc. qui id expresse inficiantur; tum potissimum auctoritati ipsius Apostoli qui I. Cor. VII. 7. 8. apertissime scribit : « Volo enim omnes vos esse sicut me ipsum . . . . dico non nuptis et viduis : bonum est illis si sic permaneant *sicut et ego* (c) ».

162. Nec obstat quod opponitur ex epist. ad Philipp. Nemo siquidem est qui ignoret Σύζυγον non tantum dici de eo qui matrimonio junctus foret verum etiam de *collega*, *sodali*, *cooperatore* (d). Sane veteres versiones omnes cohaerenter ad graecum textum in genere masculino reddunt hanc vocem. Syriaca : *Mi vere sodalis* ; aetiopica : *Frater mi et socie*

(a) Ἰδού, ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι.

(b) Stromat. Lib. III. edit. Poterii Venet. 1757. Tom. I. p. 536. Οὐχ ὡς γαμετεὶς ἀλλ' ὡς ἀδελφὰς περιῆγον τὰς γυναῖκας συνοδιακόνους ἐσομένας πρὸς τὰς οἰκουροὺς γυναῖκας, δι' ὧν καὶ εἰς τὴν γυναικωνῖτον ἀδιαβλήτως παρεισεδύετο ἡ τοῦ κυρίου διδασκαλία. Cf. etiam *Constit. Apost.* lib. III. Cap. XV. edit. Coteler.

(c) Θέλω γὰρ πάντας ἀνθρώπους εἶναι ὡς καὶ ἐμαυτόν . . . λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις, καλὸν αὐτοῖς ἐστιν ἐὰν μείνωσιν ὡς κἀγώ.

(d) Cf. Bernard. a Piconio in Comment. in hunc loc Sane Nonnus Palepolitanus vocat Christum σύζυγον Patris, et Aristophanes in *Pluto* eadem voce utitur ad significandum consodalem cooperatorem.

mi; arabica: *o candide Syzyga* (a). Nec alio sensu eamdem vocem exponunt Patres omnes Graeci et Latini, atque hic loqui de *conjuge falsum* dicit s. Jo. Chrysostomus, Theodoretus *stultum*. Ipsi Calvinus et Beza eodem sensu hanc vocem acceperunt (b), nec abnuunt, imo ita esse vertendam contendunt recentiores Protestantes (c); nec desunt qui Σύζυγον existiment fuisse nomen proprium, ut patet ex versione arabica (d).

163. Clemens porro deceptus est ex vocis aequivocatione, nec tantae praeterea auctoritatis est Clemens, ut ipsi praeferre non debeamus communem Patrum consensum, consensum antiquarum versionum, et quod caput est, auctoritatem ipsius Apostoli (e).

164. Ad 3. N. juxta dicta. In concilio autem Nicaeno, agentibus potissimum Sedis Apostolicae legatis, ut verisimile videtur, propositum erat Ecclesiae Romanae disciplinam extendere ad Ecclesiam universalem. Restitit Paphnutius quoad illos tantum qui matrimonio juncti ad sacros ordines presbyteratus et diaconatus ascendissent, quoad reliquos vero qui caelibes sacris ordinibus initiati essent servandam censuit *antiquam Ecclesiae traditionem* de non ineundis nuptiis. Consilio Paphnutii sacer Patrum consessus acquievit. Ex his patet Nicaenam synodum Protestantibus minime patrocinari, cum ipsi contendant posse ad emendatorum suorum exemplum sacris jam ordinibus initiatos inire conjugium (f), in concilio autem statutum tantum est, conjugia

(a) In Polyglott. Walton. T. V.

(b) Cf. Estium in h. l.

(c) Sic enim in hunc vers. scribit Rosenmüller: "Σύζυγος non tantum dicitur de matrimonio junctis, verum etiam de collegis, ut sit pro συνεργός. Intelligit igitur (Apostolus) episcopum, vel primum inter presbyteros Philippenses. Epaphroditum nonnulli fuisse existimant ad quem per apostrophen se vertat oratio, tanquam praesentem futurum, ubi epistola haec in Philippensium Ecclesia legeretur". Cf. etiam Koppe in epist. s. Pauli.

(d) Ibid.

(e) Cf. Adnot. Potterii in loc. cit. Clem. Alexandrini; nec non Cotelerium in not. 44. ad epistolam interpolatam s. Ignatii M. ad Philadelpheuos. Nam et hic interpolator inter Apostolos conjugatos recenset Paulum.

(f) Nam Lutherus sacerdos et

jam contracta ante ordinationem non esse dissolvenda (a). Ex veteri insuper traditione descendit clericos caelibes novas non posse celebrare nuptias posteaquam sacris fuerint ordinibus initiati: hanc autem legem oecumenicum sanxit concilium. Patet denique *novam* vocari legem de qua proponenda agebatur non *absolute* sed *relative* nempe ad Ecclesias orientales, cum ea jamdiu vigeret in Ecclesia Romana, imo in tota Ecclesia occidentali, quae in suo instituto permansit. Ceterum licet universalis lex de perfecta continentia non fuerit a synodo Nicaena sancita, plures tamen episcopi ad proprias dioeceses ex concilio reduces edixerunt ut clerici majores vitam perfecte continentem agerent. Hanc legem tulit servarique jussit in universo suo Antiocheno patriarchatu s. Eustatius: ita quoque se gessit s. Alexander patriarcha Alexandrinus quoad universum Aegyptum, quamvis contrariam tulisset sententiam Paphnutius in Nicaena synodo (b).

165. Ad 4. D. In Ecclesia latina seu occidentali N. in orientali subd. antequam peculiari sanctione integrae continentiae lex constituta fuisset, Tr. hac lege constituta N. Nullum exemplum, ut paulo ante adnotavimus, suppetit in Ecclesia Latina episcoporum, presbyterorum et diaconorum, qui impune conjugio ante ordinationem inito usi fuerint, vel nu-

voto praeterea obstrictus sanctimonialem in uxorem duxit, Calvinus pariter et ipse licet diaconus conjugio copulatus est.

(a) Idque juxta can. apostolicum VI. qui sic se habet: " Episcopus aut presbyter propriam uxorem nequaquam sub religionis (seu servandae castitatis) praetextu abjiciat; si vero ejecerit, excommunicetur ,,. Verum, ut animadvertit Lupus Diss. cit. Cap. II. hic canon viguit pro solis Ecclesiis orientalibus, numquam vero vim habuit in Ecclesia occidentali, quae ex lege a s. Petro lata, semper plenam servavit continentiam, cui legi certe refragari noluit synodus Nicaena. Sed cf. eundem auct.

(b) Cf. Lupum l. c. Nonnulli in dubium revocarunt hanc historiam. Ast perperam; etenim praeter auctoritatem Socratis et Sozomeni, ejus meminit s. Ambrosius in epist. LXIII. ad Ecclesiam Vercell. n. 64. edit. Maur. nec non synodus Gangrensis quae ad eam aperte alludit can. IV. Sententia Paphnutii postea lege etiam imperiali confirmata est, quae extat lib. XVI. cod. Theodosiani Leg. XLIV. *de episcopis et presbyteris*. Cf. tamen Valesium in cap. XI. lib. I. Socratis, Zaccaria *Storia polemica del celibato sacro*. Roma 1774. lib. I. Cap. V.

ptias, ordinatione jam suscepta, inierint. In Ecclesiis orientalibus antequam in particularibus dioecesibus lex continentiae constitueretur juxta ea de quibus in superiori responsione egimus occurrunt nonnulla exempla ab adversariis allata, quae propterea tuto omitti possunt perinde ac reliqua quae subdunt, cum ad rem praesentem non faciant (a).

166. Quod speciatim attinet ad s. Gregorium Nazianzenum seniorem Stiltingus omni argumentorum genere invicte ostendit adversus Tillemontium, nonnisi ante episcopatum filios ex s. Nonna progenuisse, ideoque, et s. Gregorium cognomento theologum ejus natu maximum (b).

167. Synodus Ancyrana de iis diaconis loquitur qui inviti ad ordinationem rapiebantur, prout non semel ea aetate contingebat, quae res plena aleae erat (c).

168. Trullana demum synodus, ut antea monuimus, permisit contra majorum instituta, ut diaconi et presbyteri licite convenire possent cum uxoribus quas ante ordinationem duxerant; qua in re licet a puriori disciplina deflexerit, nulla tamen ratione Protestantibus suffragatur (d).

(a) Cf. Renaudot. *Perpétuité de la foi* Tom. V. liv. VI. ch. VIII.

(b) In Dissertat. *De tempore natali s. Gregorii Nazianz.* praemissa tom. III. mensis Septembris.

(c) Fuit enim frequenti in usu positum ut vitae sanctimonia et rerum sacrarum scientia insignes monachi aut in populo caelibes ad clericatum raperentur et licet inviti ac reclamantes ab episcopis consecrarentur. Sic enim contigit, ut diximus, s. Epiphanio, Pauliniano fratri germano s. Hieronymi, s. Paulino, s. Augustino, aliisque permultis. Reclamantes vero solebant quandoque vere, quandoque autem subdole ut elaberentur, affirmare sibi haud profecto possibilem perfectae castitatis custodiam. Sic enim protestatus est s. Synesius quamvis non raptus, sed dumtaxat invitus ad Pentapolitanae Ptolemaidis episcopatum evectus. Propter hos mota fuit quaestio an vere et ex corde protestantes per manuum impositionem adstricti essent ad plenam castimoniam, et a conjugio in perpetuum exclusi. Ea res asperior visa est ac plena periculi cum praesertim nonnulla prava exempla in oculos incurrerent. Hinc factum est ut Ancyrana synodus tali ratione veniam fecerit, ut matrimonium inirent. Quod attinet ad presbyteros, cum isti non eligerentur nisi an. aetatis 30. nullius momenti censebatur illorum protestatio.

(d) Elenchum scriptorum catholicorum qui vindicias egerunt clericalis caelibatus usque ad suam aetatem exhibet Zaccaria in praefaz. ad opus cit. *Storia polemica del celibato.*

PROPOSITIO II.

Continentiae lex sacris ministris imposita est clericali statui convenientissima. //

169. Illa enim lex apprime conveniens clericali statui censenda est, quae tum vitae sanctimoniam praefert, tum sacris muneribus rite obeundis conducit, tum illa arcet impedimenta, quae cum ecclesiasticae vitae instituto nequeunt consociari. Talis porro est lex continentiae sacris ministris imposita.

170. Ac primo quidem sanctam esse continentiae legem ratione objecti sui nemo inficias iverit, qui meminerit continentiam et semel et iterum a Christo Servatore nostro et ab Apostolis et factis et verbis summopere commendatam fuisse. Hano enim vero Christus sanctificavit in se ipso et commendavit dum apud Matth. XIX. 11. Apostolis mirantibus ea quae ipse dixerat de statu conjugali et dicentibus: « Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere » respondit: « Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est... Sunt eunuchi qui seipsos castraverunt propter regnum coelorum. Qui potest capere capiat (a) ». Hanc quoque suo exemplo confirmavit Apostolus ceterisque ut eam complecterentur auctor fuit I. Cor. VII. 7. imo et toto fere integro capite; servaverunt et ceteri Apostoli ut ex Tertulliano, ac Hieronymo ostendimus, a quorum instituto coepit istius legis origo; si vero sermo sit de Ecclesia Latina ab ipso Apostolorum Principe lex haec imposita fuit. Hac schola edocti Patres apostolici et qui eos secuti sunt continentiam sunt professi. Quapropter hoc institutum jam viguit ea aetate Ecclesiae florentissima quam adeo Protestantes extollunt.

(a) Οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον, ἀλλ' οἷς δέδοται... εἰσὶ εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτούς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρείτω.

// parole sprecate a provar l'assurdo.

171. Magis autem consentaneam esse legem istam statui illorum quibus imponitur ostendere operosum non est. Jam vero tum rei ipsius natura, tum unanimis Patrum, imo et populorum omnium consensio, prout ipsimet adversarii non diffitentur, aperte satis evincit statum hunc quo homines in sortem Domini vocantur et ad sacra munera obeunda eliguntur, et veluti inter Deum et homines medii collocantur, reliquos et sanctitate et praestantia longe superare. Jam vero, quo status aliquis sublimior et sanctior est eo sanctius et sublimius vitae genus postulat; esse autem ejusmodi caelibatus conditionem allata tum Christi et Apostolorum exempla et instituta, tum etiam instituta et sensa omnium gentium, ut paulo post ostendemus, plane demonstrant.

172. Praeterea hanc legem plurimum conferre ad officia rite obeunda clericorum statui adnexa non minus evidenter constat. Praecipua enim clericalis militiae officia sunt sacrificium offerre, orare, praeesse, docere, sacramenta administrare, infirmorum, et pauperum curam gerere, atque id genus alia religionis et charitatis officia praestare quae virum postulant alienis curis minime distractum, qui possit esse omnium consiliarius, judex, pater, imo et eorum, quorum commodis et saluti prospicere veluti suo jure debet, famulus, et administer. Jam vero quis neget magis conferre ad ejusmodi munia praestanda caelibatum quam conjugium (a)? Quapropter si Apostolus declarat quod « Qui sine uxore est, sollicitus est quae Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est sollicitus est quae sunt mundi, quomodo placeat uxori et divisus est (b) », minus profecto confert ad praestanda, quae Domini sunt status conjugii quam caelibatus; quod vel ipse Calvinus fateri debuit in commentariis ad citatum Pauli locum his ver-

(a) Cf. Zaccaria op. cit. lib. III. Cap. I.

(b) I. Cor. VII. 32. 33. Ὁ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ κυρίῳ. Ὁ δὲ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικὶ καὶ μεμέρισται.

bis : « Ergo sic intelligemus, divisum esse hominem conjugatum, quia partim Deo, partim conjugi se addicat : non sit autem Dei in solidum . . . Summa totius disputationis (Pauli) huc redit, meliorem esse caelibatum conjugio, quia in illo major sit libertas, ut expeditius serviant homines Deo » (a). Huc accedit quod caelibatus prae conjugio ministris qui Ecclesiae praesunt populorum obsequia et venerationem conciliet : ipsique ministri ad sacramenta majori assiduitate administranda, et ad pauperum ac infirmorum curam gerendam sint paratiores, ut quotidiana experientia evincit. Enim vero sacerdotis Christiani munus nihil mortale refert, cumque velut viventem divinitatis imaginem hominibus exhibet. Sane : effice sacerdotem simul et conjugem eique mariti et patris nomen adjunge, illum veluti e coelo deturbasti, nec quidquam quod ab aliis secernat hominibus in ejus moribus et vita invenies (b).

173. Per caelibatum denique illos removeri obices, qui sacerdotalibus muniis rite obeundis in conjugali statu quam maxime obsistunt compertum est. Si quis enim conferre velit

(a) In v. 33. et v. 38. opp. edit. Amstelodam. 1667. Tom. VII. Consentit etiam in hanc interpretationem Rosenmuller, qui in v. 32. scribit : " Minus enim curarum habet, qui se, non totam familiam curat „ ; et affert illud Terentii *Adelph*. V. 4. 13. *Duxi uxorem ; quam ibi miseriam vidi ! nati filii : alia cura*. Attamen post haec ausus est hic rationalista inficiari unquam Apostolum dedisse de virginitate aut caelibatu consilium, dum Apostolus dicit : *Consilium do* ; nec inficiatus est Calvinus.

(b) Apposite auctor articuli *Du célibat des prêtres dans les circostances présentes* in rem nostram scribit : " Ah ! s' il m' était permis de parler ici d' autre langage que celui de la raison, je tracerais aux yeux de tous le portrait d' un prêtre devenu époux et père. On le verrait préferer sa maison à l'église, sa femme *à la beauté toujours ancienne et toujours nouvelle*, qui doit remplir son âme ; ses propres enfans au troupeau de Jésus-Christ ; on verrait l' égoisme des sentimens vulgaires remplacer dans son coeur cette charité ardente qui le rendait sensible à toutes las douleurs. Enfin le caractère du prêtre chrétien, ce caractère sublime, qui l' élève au-dessus de l'humanité, qui nous le représente comme l'image vivante de la Divinité sur la terre, serait effacé par un caractère plus terrestre, moins relevé, celui de père et d' epoux. En un mot, le prêtre ne serait plus qu' un homme ordinaire „. Cf. *Annales de Philosophie chrétienne* I. année sec. edit. Paris 1833. p. 293.

clericorum et conjugatorum munera et partes hujus rei veritatem nullo negotio deprehendet. Conjugatus enim oeconomicis et domesticis innumeris prope curis obstrictus est, conjugis et liberorum sustentationi providere debet, istorum institutioni seu educationi prospicere, futurae ipsorum sorti consulere, aliaque non pauca matrimonii onera ferre quibus absterrita ingens hominum turba a matrimonio contrahendo ultro se retrahit. Porro si Apostolo teste II. Timoth. II. 4. « Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus (a) », ut nempe magis expeditus sit in officiis suis exequendis; nemo est qui non videat ab his omnibus oneribus liberum esse caelibem Ecclesiae ministrum, qui propterea non debet negotiationibus vacare et quaestibus, bona ecclesiastica in propinquos dissipare ac dignitates ecclesiasticas constituere haereditarias non sine ingenti Ecclesiae detrimento (b). Illa vero quae possidet poterit in pauperes erogare, lue aliove contagioso morbo laborantes invisere, dignitatem digniori dimittere aliaque praestare, quae matrimonio junctus vix, ac ne vix quidem praestare potest. Quid si paraeciae praeesset in vicis aut pagis constitutae, quae vix praebeat victui parochi necessaria? Quid si vellet ad silvestres ac barbaras gentes christianae fidei lucem afferre (c)?

(a) *Οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις.*

(b) Si clerici non tenerentur ad caelibatum instituerentur *castae*, ut vocant, sacerdotales, episcopatus aliaque beneficia ecclesiastica ex patribus in filios pervenirent sive hi vocarentur ad ineundum statum sacerdotalem sive non. Principes, optimates facile invaderent Pontificatum, ingenti, ut patet, ecclesiastici status jactura. Vitia et abusus omnia pervaderent. Qui quidem abusus ex magna parte medio praesertim aevo gliscere coeperunt, exinde illa scandala quae tantopere magnificant Protestantes et increduli orta sunt. Ulterius in dies ejusmodi abusus progressi essent nisi eis fortiter restitisset vere immortalis Pontifex s. Gregorius VII. cujus famam licet prius dilaceverint Protestantes, nunc demum apologiam contexuerunt, inter quos eminent Muller et Voigt. Cf. *Annales de Philosophie Chrétienne* cinquième ann. T. X. Paris 1835. in art. *Examen de l' histoire de France par M. Michelet* art. 3. *Le Moyen age* pag. 286. seqq.

(c) Ut melius intelligatur utilitas caelibatus respectu missionariorum, satis est oculos conjicere in

174. Haec itaque si tecum ipse reputes, et sanctitatem clericalis status ejusque munerum praestantiam expendas, ac denique gravissima incommoda et difficultates quas lex continentiae adimit nullo negotio deprehendes, quam justas ob causas eadem castimoniae lex sacris ministris imponatur.

DIFFICULTATES

175. Obj. 1. Non juvat caelibes Catholicos origo istius legis, cum Apostolus commendaverit continentiam non absolute, sed « propter instantem necessitatem (a) », ut ipse loquitur, seu propter ingruentes persecutiones quibus factum est, ut per tria subsequentia secula vix esset, vel ex ipsis laicis, qui uxorem ducere vellet; cessantibus igitur persecutionibus ac peculiaribus adjunctis, et ipsa lex consuetudine inducta cessare debuit. 2. Ceterum, ut bene adnotat Calvinus, vetare quod Dominus liberum reliquit nulla ratione hominibus licet, cum praesertim nihil iniquius sit, quam conjugio interdicere, et necessitate ac vi ad continentiam eos adigere, qui non essent ad eam servandam idonei; 3. sed nec possunt clerici eandem legem in se suscipere, et continentiam polliceri, cum nemo possit in se suscipere ac polliceri quod non est in sua potestate. Atqui talis est continentia, quae donum Dei est, quod omnibus desiderantibus nullibi Deus se concessurum spopondit. 4. Hinc tot illa scandala et mala ex imposita clericis continentiae lege, tanquam ex foecundissima parente extiterunt, quot ex ulla unquam vel humana institutione vel lege profecta sunt, 5. quibus per honestum conjugium provisum fuisset, et cum quo aeque, imo et melius forsan sacerdotalia officia consistere possunt. 6. Primi enim Christiani licet matrimonio juncti essent quotidie communicabant, et vacabant orationi. 7. Illa porro divisio et sollicitudo de qua Apostolus non retrahit

missiones Catholicorum et Protestantium, ut quisque intelligat quam impari exitu illae suscipiantur. Sed cf. quae de hoc argumento scripsimus T. I. *de Vera religione* p. II.

(a) Διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην.

ab amore Dei, cui recte satisfit per dilectionem proximi, cujusmodi uxor est. 8. Ad pauperes vero quod attinet experientia compertum est longe liberaliores laicos esse prae clericis, qui si divites fuerint facultates suas imo et Ecclesiae in pretiosis suppellectilibus comparandis impendunt, in equis, in curribus, denique in propinquis et cognatis ditandis. 9. Certe Job et Tobias uxorem habebant; primus tamen erat pater pauperum, alter vero et in paupertate sua quod poterat indigentibus tribuebat. Ergo.

176. R. Ad 1. N. Plura porro hic congerunt adversarii, quae falsa sunt, ac primo perinde valere ex mente Apostoli *propter instantem necessitatem*, ac *propter ingruentes persecutiones*, quae expositio non solum gratuita est, sed plane aliena ab Apostoli mente, qui per instantem necessitatem vel inexistentem in conjugio molestiam significat, vel temporis angustias et vitae brevitatem, ut ipsemet v. 29. exponit dicens: « Tempus breve est, reliquum est, ut qui habent uxores tanquam non habentes sint (a) ». Quae cum omnium aetatum sint, non ad persecutionis tempora coarctatur, sed ad omnem aetatem se se porrigit apostolica continentiae commendatio et consilium, prout intellexerunt objecta verba Ecclesiae Patres et concilia (b). Deinde pro

(a) Ὁ *καιρὸς συνεσταλμένος τὸ λοιπόν ἐστιν ἵνα καὶ ἔχοντες γυναῖκας, ὡς μὴ ἔχοντες ὦσι.*

(b) Cf. Zaccaria op. cit. lib. III. Cap. I. §. VIII. Verum quod magis confirmat interpretationem nostram est expositio acerrimi caelibatus sacri impugnatoris, nempe Calvini, qui in hunc locum ita scribit: " Sensus est, ergo expedire arbitror propter necessitatem, qua sancti in hac vita urgentur semper, ut libertate ac commoditate caelibatus fruantur omnes: quoniam hoc illis conduceret. Porro sunt qui *necessitatem* referunt ad Apostoli seculum, quod certe piis turbulentissimum fuit: sed mihi videtur designare potius voluisse inquietudinem, qua sancti perpetuo in praesenti vita jactantur. Itaque ad omnia secula extendo: atque ita accipio, sanctos susque deque versari saepius in terra, et multis variisque procellis esse obnoxios, ut minime ad conjugium apposita esse videatur eorum conditio ". Attamen vix est ex recentioribus Protestantibus qui objectum locum non exponat de persecutionis tempore, quodque deterius est, non verentur huic expositioni prius a Joviniano invectae, nonnulli Catholici subscribere, cujusmodi inter ceteros est anonymus etruscus quem impugnat Zaccaria. Professores Fri-

certo sumunt adversarii sola consuetudine legem hanc introductam esse, quum juxta dicta, in Ecclesia occidentali B. Petri auctoritate fuerit constituta. Tertio denique; factum ipsum falsam ostendit adversariorum theoriam, tum ex eo quod exempla quae adduci solent de episcopis et presbyteris conjugio junctis ut plurimum spectent ad persecutionis tempora, tum etiam ex eo quod cessantibus persecutionibus maxime viguerit etiam in orientalibus Ecclesiis continentiae institutum.

177. Ad 2. D. Nulla justa causa interveniente, C. justis de causis N. Omnis enim potestas Ecclesiae data est in aedificationem, ideoque et facultas condendi leges in Ecclesiae ipsius bonum, cujusmodi ea est quam in superioribus probationibus evicimus. Certe non inficiabitur ipse Calvinus divino, ac naturae jure permissam esse venationem, aleam, et mercaturam; atqui tamen Ecclesiae decreta summopere ipse commendat, quibus venatione, alea et mercatura clerici interdicuntur (a); ergo Calvino ipso auctore, potuit Ecclesia hominibus vetare id quod Dominus liberum reliquisset. Quanquam, non absolute nuptias hominibus interdicit Ecclesia, sed ea tantum conditione posita, si quis initiari sacris ordinibus velit, quod quidem cum sit unicuique liberum, neminem idcirco per vim ad continentiam Ecclesia cogit. Ipsi igitur sibi clerici vinculum caelibatus scientes ac volentes injiciunt, qui cum probe norint quae altaris ministerio sit adnexa conditio, nubendi facultate sponte se abdicant (b).

178. Ad 3. D. Non possunt clerici in se legem continentiae suscipere propriis viribus confisi, C. divinae gratiae auxilio innixi N. Hoc porro gratiae auxilium Deus recte petentibus numquam denegat, qui non patitur nos tentari supra id quod possumus, ut ex I. Cor. X. 13. docet Tridentina sy-

burgenses, de quibus postea dicemus, eandem expositionem obtrudunt, quin advertant sibimet turpiter contradicere.

(a) *Instit.* lib. IV. Cap. XII. §. 22.

(b) Cf. Zaccaria op. cit. lib. III Cap. V. §. VI.

nodus (a). Quis enim patiatur impossibilem dici continentiam quam Christus, ejusque Apostolus et commendarunt et consuluerunt, et cujus exempla illustria et innumera omni aetate historia suppeditat? Quod si nuptias clericis permittendas esse adversarii contendunt, quia continentia non est in nostra potestate, cur eadem de causa aliae nuptiae non permittantur illi qui vel absente, vel diuturno morbo implicata uxore uti non potest (b)?

179. Ad 4. D. Quot nempe adversarii fingunt et amplificant, N. aliquot subd. ex hominum vitio C. ex vitio legis N. Quamvis enim fateamur cum s. Augustino " quamlibet professionem habere suos fictos », et continentiae legem nonnumquam infringi, cum homines esse non desinant Ecclesiae ministri, negamus tamen in primis tot tantaque extitisse scandala, quot amplificant novatores ac libertini passim. Hi enim omnes Vigilantium et Jovinianum imitantur, qui, teste Hieronymo, " nulli caelibi credebant pudicitiam (c) », cunctosque sibi pares arbitrantur. Quod si anteactis temporibus, medio praesertim aevo, ejusmodi multiplicata scandala sunt, totum id acceptum referendum est constitutioni politicae illius aetatis qua fiebat ut statui clericali manciparentur, qui nullam ad eum vocationem praeseferebant (d), aliisque causis extrinsecis quas longum esset singillatim recensere. Ceterum fassus est ipse Voltairius quovis tempore laicos homines deteriores ecclesiasticis fuisse (e). Inficiamur denique

(a) Sess. XXIV. can. IX.

(b) Nulla fere difficultas urgeri potest adversus continentiae professionem, quae intorqueri nequeat in pluribus casibus adversus monogamiam, aut quae saltem non faveat licentiae. Sane Salvador in sua *Hist. des Institutions de Moise* liv. VII. ch. 2. affirmat monogamiam interdum sanae ethicae adversari. Robertus Owen in Statibus foederatis Americae septentrionalis non ita pridem inter causas malorum, quae societatem premunt recenset primo loco proprietatem uxorum seu vinculum conjugale et ita porro homines progrediuntur.

(c) Lib. advers. Vigilant. n. 2.

(d) Cf. Michelet op. cit. Tom. I. pag. 437. seqq.

(e) " La vie séculière, scribit, a toujours été plus vicieuse que celle des prêtres, mais les désordres de ceux-ci ont toujours été plus remarquables par leur contraste avec la règle ,,, apud com. de Maistre *du Pape* liv. III. Ch. III.

ex negligentia legis recte contra legem concludi posse. Ecclesia enim in ejus infractores semper insurrexit, et abusus ac vitia corrigere ac tollere nisa est (a). An matrimonium improbant adversarii, quia sanctam conjugii fidem longe plures turpiter violant?

180. Ad 5. N. Nec enim sublata continentiae lege simul tollerentur ejus generis vitia atque peccata. Etenim apud eas gentes ubi Ecclesiae caelibatus despicitur, ibi ea magis eveniunt quorum insimulantur Catholici. Nam mores corruptissimi, foedissima vitiorum colluvies, cujusque ordinis hominum effraenata libido, flagitiorum ac scelerum genus omne maxime occurrunt. Satis est oculos conjicere in Angliam aliasque regiones in quibus *Reformatio*, ut vocant, dominatur, atque in Auctores, qui de illis scripserunt, ut quilibet persuasum habeat fraenum quod adversarii proponunt longe impar esse iis malis praecavendis (b).

(a) Vere scripsit auctor art. cit. *Du célibat des prêtres*: "Le clergé lui-même s' empresse toujours de faire justice de ces membres corrompus, et les rejette loin de son sein. Les autorités ecclésiastiques seraient encore plus sévères, si elles avaient plus de pouvoir sur leurs membres. Faut-il pour quelques crimes abolir une institution qui fait des saints?". Cf. Feller *Catéchisme philosophique* artic. *Célibat* n. 525. ubi praeclaras et accuratas invenies observationes.

(b) Possem hujus assertionis vades minime suspectos dare Gneneum *de provinciis foederatis*, Clericum in pluribus articulis *veteris et novae Bibliothecae*, Bodwardum serm. VI. ex collect. Burneti Tom. IV. Leibnitium in collect. opusculorum philosophic. Berckleium in orat. ad Reipublicae moderatores, auctorem libri gallice inscripti *Lettres sur les Anglais*, Anglicanum episcopum Gisbertum in pastoralibus suis epistolis, Bayle in Dict. Critico art. *Vayer (de La Mothe)* not. (H). Cobbet *in Historia reformationis*, aliosque non paucos; ast necesse non est, cum agatur de re satis aperta ac publica. Non ita pridem in publicis ephemeridibus census institutus est delictorum quae in Anglia deducta sunt ad tribunalia, ex quibus eruitur tertia parte superare ea quae in Galliis patrata exhibentur, licet in hac regione tot classes societatis incredulitas infecerit. Bene hic aptari possunt verba Hieronymi lib. I. advers. Jovin. n. 36. "Quotidie moechorum sanguis effunditur, adulteria damnantur, et inter ipsas leges et secures ac tribunalia flagrans libido dominatur,". Certe Bayle loc. cit. loquens de Vayer aliisque scriptoribus "Ils nous représentent, inquit, l' impudicité comme un déluge de Deucalion, qui couvre toute la terre, et comme un mal, que le mariage *facilite au lieu de le réfréner*,".

181. Ad 6. R. I. Tr. Quis enim scit an illa Christiani praestarent, de quibus Apostolus eos monitos voluit, juxta ea quae in probationibus retulimus?

182. R. II. D. Non melius seu perfectius communicaturi et oraturi si caelibes fuissent, N. secus Tr. Nec enim inficiamur haec, aliaque id genus plura absolute consistere posse cum conjugio, sed affirmamus juxta dicta longe sanctius et perfectius haec a caelibe praestari, seu, ut loquitur s. Jo. Chrysostomus: " Per continentiam (oratio) fit exactior (a) ,, ; quod autem de oratione dicitur, de ceteris a fortiori est intelligendum. Magna praeterea disparitas intercedit inter haec quae a laicis praestantur, et officia sacerdotalia.

183. Ad 7. D. Non retrahit talis divisio et sollicitudo ab amore Dei quoad ejus substantiam, C. quoad ejus perfectionem N. Id enim, ut vidimus, fatetur ipse Calvinus.

184. Ad 8. Vel N. vel D. Relate ad eos, qui immemores propriae conditionis et obligationis vitam degunt, C. quoad alios N. Satis est fastos ecclesiasticos evolvere, ut quisque intelligat innumeros quovis tempore in Ecclesia Dei sanctissimos ecclesiasticos floruisse, qui omnia sua, imo et seipsos impenderunt in proximi, pauperum praesertim, levamen. Ut autem vetera exempla praetermittamus legant inter cetera adversarii vitam s. Caroli Borromaei, s. Francisci Salesii, v. Bellarmini, B. Alphonsi Mariae de Ligorio, ac pudore suffundantur. Quod si aliqui sunt qui secus faciant, ipsi viderint.

(a) Hom. XIX. in 1. ad Cor. n. 2. Ἐγκρατείᾳ ἀκριβεστέρα γίνεται αὕτη. Deinde ut bene advertit Zaccaria, aliud est loqui de oratione, aliud vero de *studio* orationis, hoc vero nonnisi aegre cum oneribus matrimonii componitur. Cf. op. cit. lib. III. cap. I. §. 3.

Sed praestat homini catholico opponere testimonium auctoris protestantis, Leibnitii, qui in *Systemate Theol.* haec praeclare scribit: " Etsi matrimonium sit sacramentum, et irreprehensibile censeri debeat, fatendum tamen est, ob manifestas rationes et consensum populorum et verba expressa scripturae sacrae, plus laudis habere caelibatum caste servatum, nam et mens solutior est ad caelestium rerum contemplationem et animo ac corpore integro atque mundo a libidine et carnali affectu purius digniusque tractantur,,. (pag. 329.)

185. Ad 9. D. Si ecclesiastici conjugati totidem forent Job et Tobias, Tr. si ex experientia contrarium constet N. Nota est liberalitas praesulum anglicanorum; si haec porro conferatur cum vera monachorum et cleri Anglici prius catholici liberalitate et hospitalitate reperiemus hos Jobos et Tobias apud caelibes clericos fere exclusive inveniri (a).

186. Inst. Sacerdotes Mosaici, ac ministri protestantes quamvis conjugati recte proprii ministerii officiis fungebantur atque funguntur. Ergo.

187. R. Neg. paritatem. Ad sacerdotes enim judaicos quod attinet peculiares illius populi constitutiones exposcebant ne ipsi caelibes essent. Deus enim constituerat sacerdotium haereditarium, et alia ratione propterea providit tum sacerdotum, tum populi utilitati. Hae autem causae religionem ac politicum publicum regimen spectantes cessarunt in religione Christiana (b). Indoles praeterea illius legis carnalis eam non praeseferebat perfectionem quae requiritur in lege christiana. Attamen, etiam quoad potuit, continentia exigebatur a sacerdotibus judaicis dum propriis muniis fungi deberent (c).

188. Quod vero spectat ad ministros protestantes dico ipsorum officium longe angustius esse quam comparari possit cum officiis cleri catholici. Illis enim ut plurimum nullum aliud

(a) Cf. Zaccaria ib. §.5. Cobbet qui in op. *Storia della riforma* trad. dall' ingl. P. II p. 20. inter cetera scribit: " I vescovi (cattolici) fondarono XI. collegi in Oxford. Prima non vi erano poveri. Dalla Riforma in poi sbucciarono come gl'insetti nell'Egitto a coprire la faccia dell' Inghilterra. Dopo 50. anni di prigionie, bolli roventi, impiccature etc. Si fece la legge della *tassa de' poveri*, finchè pochi anni addietro un certo Malchus parroco protestante fece un progetto di legge, che *a tutti quelli che nasceranno dopo un certo giorno ed a tutti i genitori eziandio di tali persone, venga ordinato che si nieghi soccorso e sieno abbandonati alla punizione della natura* ,,. En praeclarum specimen charitatis clericorum conjugatorum!

(b) Cf. *Annales de Philos. chrét. art.cit. Du célibat des prêtres* p. 289.

(c) Exod. XIX.42.Levit.XXIV. 9. coll. Luc. I. 23. Hic ritus adeo religiose servabatur, ut, teste Josepho Flavio, quodam anno solemne sacrificium omissum fuerit, eo quod summus sacerdos nocte praecedenti illusionem passus fuerit. Cf. s. Hieron. lib. I. advers. Jovin.

onus incumbit, quam semel in hebdomada ad populum verba facere. Ipsorum ministerium eam non postulat venerationem quam requirit sacerdotium catholicum. Nullam aut fere nullam ministri protestantes in populum exercent auctoritatem, contra ac eveniat in sacerdotibus catholicis (a). Catholici enim sacerdotes non solum tenentur ad pensum quotidianum persolvendum divini officii, sed praeterea tenentur ad sacramenta administranda tum bene tum male valentibus. Saepius concionari debent, pupillorum ac viduarum, indigentium cujusque generis necessitatibus prospicere, aliaque pene innumera praestare a quibus omnibus feriati sunt ministri protestantes (b).

PROPOSITIO III.

Continentiae lex neque juri divino neque juri naturali adversatur

189. Non adversari continentiae legem juri divino ex iis facile colligitur quae in superiori propositione ex Christi et Apostolorum exemplo et adhortationibus attulimus; nec non ex exemplo tot virorum, qui a remotissima antiquitate

(a) Id aperte testatur Abb. de Pradt qui in op. *Du Jésuitisme ancien et moderne*. Paris 1828. 3. edit. ch. VI. loquens de provinciis Europae meridionalibus et catholicis scribit: " Aussi l'influence du Prêtre y est-elle *fort grande*, tandis qu'au nord (provinciis protestantibus) elle est *insensible* „.

(b) Rubichon testis ocularis in op. *De l'action du clergé sur les sociétés modernes*. Paris 1829. ch. I. de clero Anglicano haec habet; " Sur dix-huit mille Ecclésiastiques il en est dix à onze mille seulement qui exercent le sacerdoce, mais qui, chargés de famille font du sacerdoce une des industries qui les alimentent. Ils n'ont à s'occuper ni du catéchisme, ni de la confession, ni des malades, ni des pauvres, ni du bréviaire, ni de la Messe. Le dimanche matin, ils quittent leurs affaires pendant deux heures, pour faire leur service; ce service fini, ils reviennent à ces mêmes affaires jusqu'au dimanche suivant. Les autres huit mille ecclesiastiques vivent dans le monde, où ils dépensent au de là des revenus que la loi destinait à un sacerdoce actif „. Ex authenticis censibus ostendit, quod ex 10,801. parochis vix 4,490. resideant in propriis paroeciis, dum 6,311. sunt non residentes.

singulari sanctitatis ac doctrinae laude in Ecclesia catholica floruerunt, qui caelibes omnes fuerunt, cujusmodi sunt Clemens Romanus, Hermas, Ignatius, Justinus, Cyprianus, Ambrosius, Basilius, uterque Gregorius Nazianzenus atque Nyssenus, Hieronymus, Augustinus aliique plurimi, qui caelibem vitam egerunt. Nemo porro nisi per summum nefas eos omnes tanquam violati juris divini reos traducet. Summis praeterea laudibus continentiae ac virginitatis professionem iidem extulerunt, ita ut Barbeyracus calvinianus homo in sanctos Patres acerbe inimicus identidem scripserit eos finem modumque in prosequendis ejus virtutis laudibus excessisse (a); Gibbonius vero protestans pariter et incredulus asserere non dubitaverit immodica esse, magnifica ac illustria nimis praeconia quibus Patres eandem virtutem prosecuti sunt, in cujus commendationem, ut profanus homo loquitur, ipsi turbidum suae eloquentiae flumen effuderunt (b).

190. Sed neque juri naturali sacram continentiae legem adversari vel exinde evincitur, quod si adversaretur ideo esset, quia existeret aliqua naturae lex, quae omnibus et singulis humani generis individuis injungeret matrimonium: atqui ejusmodi lex non existit; 1. quia alioquin omnes et singuli tum masculi tum foeminae sive pauperes fuerint sive divites, sive sani, sive infirmi; sive pares sustinendis matrimonii oneribus sive impares; sive servi, sive liberi omnes omnino, inquam, et singuli prorsus hac lege obligarentur ad nuptias contrahendas, quod nemo sane dixerit, neque adversarii nostri contendunt utpote absurdum pluribusque in casibus impossibile; 2. quia si existeret ejusmodi lex populi eam cognovissent, agnovissent legislatores, sapientes et jurisnaturalis periti: jam vero tantum abest, ut populi et legislatores, sapientes cujuscumque aetatis hanc

(a) In Praef. ad opus Puffendorfii *De jure naturae et gentium.*

(b) *De casu imperii Rom.* cap. XV. Cf. Baronium ad an. LVII. n. 63. seqq., Nat. Alex. Diss. XIX. in sec. IV., Lessium *De justitia et jure* lib. IV. c. II. seqq., Buzium *De signis Ecclesiae*, Canisium in *Catechismo* Q.IV. et V., Zaccaria op. cit. lib. III. cap. II.

legem agnoverint, reosque propterea ac legis naturalis infractores traduxerint caelibatus sacri cultores, ut eos potius vel ipso naturae lumine ducti summo semper in pretio habuerint, et honoribus cumulaverint; prout de Aegyptiis, Indis, Persis, Graecis atque Romanis erudite ostendit Henricus Morini (a). Hoc demum fassi sunt non pauci ex adversariis ipsis, qui caelibatus originem in religione christiana ex ideali mysticismo repetunt, qui sub initium religionis christianae invaluerat circa caelibatum et continentiam (b), Cum igitur naturae lex quae omnes ad nuptias cogat non existat, merito concludimus continentiae legem sacris ministris impositam juri naturae minime adversari.

DIFFICULTATES

191. I- Obj. Adversus priorem prop. partem 1. Deus omnibus matrimonium imperavit Genes. I. 28. dicens: « Crescite et multiplicamini, et replete terram »; 2. tum etiam apud Matth. XIX. 4. ubi ait Christus: « Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum et foeminam fecit

(a) Cum haec notissima sint, nec in dubium revocentur ab adversariis nostris, qui praeterea exinde colligunt originem caelibatus in religione christiana, ne nimii essemus, silentio praetermisimus innumera prope documenta, quae eruditi viri collegerunt ut ostenderent summo semper in pretio apud omnes gentes habitos eos fuisse, qui sacris muneribus obeundis addicti caelibem vitam profiterentur. Cf. Henry Morin *Histoire critique du célibat*, quae inserta est vol. IV. *Academiae inscriptionum* p. 308. seqq. Hanc dissertationem magna ex parte refert, et in compendio exhibet Zaccaria op. cit. *Dissertazione previa sul celibato trà le nazioni prima di G. C.* Cf. etiam Albertum Fabricium in *Bibliographia antiquaria*. Hamburgi 1760. p. 388. seqq. Com. de Maistre in op. *Du Pape* liv. III. ch. III. §. 1. *Traditions antiques*. Verum quod magis mireris, ipse infensissimus hostis ecclesiastici caelibatus Dr. Frank in op. *Sistema completo di Polizia medica*. Trad. dal Tedesco. Milano 1803. Vol. I. sez. I. art. II. §. 5. et ipse adducit pleraque documenta ut ostendat, quod " Il celibato ecclesiastico è comune a quasi tutte le religioni,,.

(b) Ita Professores Friburgenses in supplici libello quem gubernio obtulerunt an. 1828. pro abolitione caelibatus ecclesiastici, qui ab ideis paganis, judaicis, et Philosophicis Orientis repetunt legem de ecclesiastico caelibatu! Verum de hoc postea.

eos et dixit : propter hoc dimittet homo patrem et matrem et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una ? . . . Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet « . 3. Hinc Apostolus Hebr. XIII. 4. Sine ulla exceptione pronunciat : « Honorabile connubium in omnibus et thorus immaculatus». 4. Quare idem Apostolus I. Timoth. IV. 1. ex Spiritu Sancto denunciat « Fore novissimis temporibus homines impios attendentes spiritibus erroris, et doctrinis daemoniorum *prohibentes nubere* » . 5. Ac denique I. Corinth. VII. 2. generatim ait: « Propter fornicationem unusquisque uxorem suam habeat. (a)» , 6. cujus quidem jussionis vers. 9. rationem reddit dicens : « Melius est enim nubere quam uri (b)» . 7. Speciatim vero in I. ad Timoth. III. 2. atque in epist. ad Titum I. 6. constituit, ut episcopus sit « Unius uxoris vir, filios habens subditos cum omni castitate » . 8. Verum quid clarius illis Pauli verbis in eadem ad Timoth. epistola V. 14. quibus absolute praecipit, ut omnes juniores nubant ? « Volo, inquit, juniores nubere, filios procreare (c)» . Ergo.

192. R. ad 1. D. Et adducta verba exprimunt benedictionem, et foecunditatem quam Deus hominibus contulit, C. praeceptum nuptiarum, subd. Temporarium, et respectu totius multitudinis, Tr. perpetuum et respectu singulorum N. Jam vero citata verba significare potius benedictionem et collatam hominibus foecunditatem non obscure colligitur ex iis quae ibidem leguntur. Postquam enim Deus creavit cete grandia, et omnem animam viventem, et omne volatile benedixit eis similiter dicens v. 22. " Crescite et multiplicamini, et replete aquas maris ; avesque multiplicentur super terram ,, ; quae profecto verba non puto adversarios nostros velle exponere de mandato nubendi ; quare ergo similiter de foecunditate intelligere recusant quae nobis objiciunt ? (d).

(a) Διὰ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω.

(b) Ibid. v. 9. Κρεῖσσον. γάρ ἐστι γαμῆσαι ἢ πυροῦσθαι.

(c) Βούλομαι νεωτέρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν.

(d) Cf. Ant. Bianchi in op. *Il libertinaggio esaminato* etc. Milano 1818. cap. II. p. 27. seqq.

Verum, esto non benedictionem, sed praeceptum importent, an ad omne tempus, et singula humanae speciei individua praeceptum ejusmodi pertinebit? Hoc porro est, quod numquam ipsi evincent. Imo contrarium aperte colligitur ex illis verbis *et replete terram*, quibus satis exprimitur illud praeceptum, si quod est, non respicere nisi primordia vel restaurationem generis humani, quod cessat post sufficientem propagationem; alioquin nec Christus nec Apostolus consilium continentiae dedissent.

193. Ad 2. D. Relate ad indissolubilitatem matrimonii jam contracti de qua hic loquitur Christus, C. ad matrimonium contrahendum N.

194. Ad 3. D. Apostolus pronunciat honorabile connubium in omnibus nuptis esse debere, C. in non nuptis subd. quoad eos, qui nulla vel lege vel voto prohibentur a nuptiis; Tr. quoad istos N. Apostolus enim hic loquitur de nuptis et eos hortatur ut connubium et thorum servent honorabile et absque macula, quia, ut immediate subdit: " fornicatores et adulteros judicabit Deus (a),,.

195. Ad 4. D. Denunciat Apostolus fore haereticos damnantes nuptias ut simpliciter malas, C. Ecclesiam quae definivit eas esse bonas N. Significat enim futuros haereticos qui damnaturi essent nuptias utpote in se malas et a malo principio invectas quales reipsa fuerunt Simoniani, Saturniani, Ebionitae, Marcionitae, Encratitae, Manichaei quos omnes Ecclesia Catholica perinde ac novatores reliquos damnavit ut haereticos (b). Nulla autem ratione potuit significare Ecclesiam, quam ipse vocat columnam et firmamentum veritatis, quae definivit nuptias bonas esse, nec caelibatum iis

(a) Πόρνους καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ Θεός. Cf. Bernard. a Pic. in h. loc. nec abnuit Rosenmüller, qui hunc textum ita exponit: " Ab omnibus conjugio suus servetur honos . . . Ἀμίαντον, *intemeratum* quod inquinari scortatione et adulterio non debet,,.

(b) A nonnullis observatum fuit antiquos illos haereticos in ejusmodi errorem incidisse ex sublimi idea, quam de virginitate et continentia Christus et Apostoli Ecclesiae tradiderunt; atque, ut moris stultorum est, in oppositum scopulum inciderunt.

qui in clerum sunt adscribendi injungit, nisi quatenus melior est, et ipsorum statui magis conveniens.

196. Ad 5. D. Uxorem habeat quam unusquisque duxerat, C. quam ducere debeat N. Ut patet ex orationis serie. Vere spiritus immundus excaecavit haereticos qui talia obtrudunt, ut adstruant divinum conjugii mandatum; praesertim cum ibidem Apostolus aperte declaret se loqui *secundum indulgentiam, non secundum imperium* (a).

197. Ad 6. D. Melius est nubere quam uri, id est, quam fornicari, iis scilicet qui liberi sint, C. quam tentari, praesertim si castitatis vel lege vel voto sint obstricti N. Nec enim uritur, qui tentationem patitur quidem, sed eidem viriliter resistit, eamque vincit, sed potius coronatur; sicut non uritur qui calefit, sed qui ab igne reapse aduritur et laeditur (b). Huc accedit quod Apostolus heic loquatur de iis qui liberi sunt, non vero de aliis, qui ad vincendas tentationes non ad conjugium, sed ad orationem, jejunium, sensuum custodiam, corporis macerationem confugere debent, a quibus tamen subsidiis atque remediis pejus quam a cane et angue abhorrent adversarii nostri.

198. Ad 7. D. Debet ex Apostolo episcopus esse unius uxoris vir, id est non bigamus, C. maritus esse N. Alioquin neque Timotheus, imo neque ipse Apostolus idonei fuissent ad episcopatum. Sane hoc sensu verba Apostoli universa intellexit antiquitas (c).

199. Ad 8. D. Volo, id est, malo viduas juniores et quidem fornicarias nubere et matres familias esse quam incontinenter vivere, C. id est praecipio omnes prorsus nubere,

(a) *Τοῦτο δὲ λέγω κατὰ συγγνώμην, οὐ κατ' ἐπιταγὴν* Perinde ac si diceret: non praecipio, sed permitto: non jubeo, sed indulgeo, quod optime expressit Syriaca versio: "Hoc autem dico tanquam infirmis, non ex praecepto.„ Corinthii, ut notat Baronius Annal. Tom. I. erant genio suo salacissimi, et prae ceteris Graecis generis studio deditissimi. Cf. Cornel. a Lapide in fine cap. VI. et in cap. XI. 3. Tirinum in fine cap. VI. Fromondum in praefat.

(b) Cf. Bernard. a Pic. in h. loc. et Estium.

(c) Cf. Renaudot. *Perpét. de la foi*. Tom. V. liv. V. ch. 7.

et veto viduas esse ac permanere N. Nempe eodem sensu hic loquitur Apostolus ac postea scripsit Hieronymus ad Ageruchiam " Quia multo tolerabilius est digamam esse, quam scortum (a) ,, . Quid porro hoc commune habet cum caelibatu ecclesiastico (b) ?

200. II. Obj. adversus alteram propos. partem : Caelibatus matrimonio adversatur quod est a naturae jure omnibus ac singulis imperatum, adversatur igitur ejus professio juri naturali. 1. Natura enim hominem ad matrimonium inclinat, 2. et in eum finem sexuum diversitas ab eadem natura est ordinata. 3. Quod veteres philosophi docuerunt his ducti principiis I. natura homini indidit immortalitis desiderium, hoc autem homo explere nequit quam per suipsius reproductionem in filiorum procreatione in quibus pater vivere pergit. II. Perinde est non dare alicui individuo existentiam, cum fieri potest, ac individuo jam nato vitam auferre, quod gravissimum scelus est. III. Quilibet tenetur naturae restituere quod ab eadem accepit, dedit vero natura singulis individuis existentiam, ergo et hanc per alterius procreationem quilibet cum possit eidem restituere debet. Hinc gravis semper flagitii sontem eum habuerunt, qui caelebs vixisset, et atrocioribus poenis in altera vita addictum iri rati sunt, aut saltem infelicem habuerunt eum, qui uxore ducta absque liberis decessisset. Ergo.

201. R. N. A. Ad 1. prob. D. Natura hominem ad matrimonium inclinat quin ullam inducat obligationem, Tr. ut inducat obligationem subd. Generalem et vagam respectu totius speciei qua ejus conservationi prospiciat, Tr. stricte sumptam, quaeque semper et in omni casu singula speciei individua obliget N. Responsio patet ex superius dictis.

(a) Epist. CXXIII. ad Ageruchiam n. 4. ; seu ut scribit Ep. LXIX. ad Salvinam n. 10. " Intelligimus illum non stantibus coronam sed jacentibus manum porrigere. Vide qualia sunt secunda matrimonia, quae lupanaribus praeferuntur; *quia declinaverunt quaedam post Satanam*. Ideo adolescentula vidua, quae se non potest continere, vel non vult, maritum potius accipiat, quam diabolum ,,. Edit. Vallars.

(b) Cf. Zaccaria op cit. lib. III. Cap. III. §. 1. et seq.

202. Ad 2. D. Ita ut omnes *possint* si velint matrimonium inire, C. ita ut omnes *debeant* N. Aliud porro est loqui de idoneitate quam natura dedit, aliud de officio; alioquin in absurda incideremus.

203. Ad 3. D. Non pauci, seu potius nonnulli philosophi ita senserunt sed immerito atque stultis principiis ducti, C. merito, ac solidis principiis innixi N.

204. Ac I. id non evincit inditum a natura immortalitatis desiderium, ejusmodi enim desiderium afficit proprium individuum, neque expletur per vitam filiorum in quibus nonnisi improprie pater vivere dicitur.

205. Non II. Cum magnum intersit discrimen inter eum qui natus est et eum qui necdum vivere coepit; qui enim jam natus est jus acquisivit ad sui conservationem, quod nemo laedere potest absque immani flagitio, contra vero qui necdum natus est ejusmodi jus neque acquisivit, neque acquirere potuit cum nondum esset.

206. Non denique III. eo quod sub ea tantum obligatione quisque debeat naturae restituere quod ab ea accepit; cum vero nulla obligatione obstrictus pater filio dederit existentiam, hinc filius nulla pariter obligatione adigitur ad hanc ipsam existentiam alteri tribuendam. Quare cum falsa ac stulta sint principia, quibus veteres philosophi permoti sunt ad eam sententiam amplectendam exinde etiam patet falsitas consecutionum quas ex illis deducebant (a)

207. Inst. Ex physiologia et medicina 1. Instinctus quo a natura in matrimonium ferimur est prorsus *irresistibilis* seu invincibilis; 2. hinc caelibes innumeris prope morbis obnoxii sunt non solum corporis, sed 3. et animi quo fit ut rustici, tristes, severi ex ipsorum solitudine, atque ex pugna quam sustinere coguntur, efficiantur (b). Ergo.

(a) Cf. Bianchi op. cit. pag. 344. seqq. ubi haec argumenta fuse discutit et dissolvit.

(b) Ita Franck op. cit. lez. I. art. 2. §. 12. seqq. Mahon *Medicina legale e Polizia medica* trad. dal franc ese ediz. 3. Milano 1820. Tom. IV. *Del celibato* §. 84. seqq. AA. *Dictionnaire des sciences médicales*. artic. *Célibat*, ac

208. R. N. Cum ejusmodi assertionem falsitatis prorsus arguant innumeri prope caelibes utriusque sexus, qui ex confessione ipsorum adversariorum intemeratam servant castitatem. Inter ceteros recens auctor queritur « maximam caelibum partem bene nimis votum continentiae servare (a) ». Neque omittendum est ex principiis religionis catholicae, Deum gratiae suae subsidio iis omnibus qui sincere opem et auxilium ab eo precantur suppetias ferre; nemo porro nisi atheus ac materialista Dei actionem in creaturas suas negaverit. Si verum esset adversariorum principium, gubernia quae religioso caelibatui faverunt tot hypocritarum causam egissent, omnisque licentia permittenda iis esset, qui vel matrimonium contrahere nequeunt, aut legitimo matrimonio uti non possunt. Quis autem ferat ejusmodi absurda atque ab effraenata libidine profecta principia (b)?

209. Ad 2. R. I. N. Tum quia celeberrimi physiologi ac medici data opera contrarium ostendunt (c); tum quia experimentum quotidianum falsitatis arguit adversariorum assertionem. Plures enim caelibes ad decrepitam usque aeta-

praesertim Tom. XI. art. *Continence*. Sic etiam Jac. Barzellotti in op. *Questioni di medicina legale* ediz. VII. Pisa 1836. Tom. I. lib I. *Afrodisiologia o Venere forense* hinc inde ea scribit quae cum continentiae professione conciliari nequeunt. Sic alii passim.

(a) Ita auctor op. *Continuation de l'esprit des lois* pag. 40.

(b) Omni qua potui diligentia expendi quae ab irreligiosis ac materialistis sive physiologis sive medicis afferuntur adversus caelibatum, et comperi eorum conclusiones deducere ad effraenam licentiam in innumeris prope casibus, et adjunctis in quibus ex utroque sexu quilibet inveniri debet. Aut itaque ipsi putant vera esse principia, seu theorias quas ponunt, et tunc omnes debent pravas conclusiones admittere quae viam aperiunt omnibus flagitiis. Si vero eas respuant fateantur opus est easdem theorias aut falsas, aut saltem plus aequo amplificatas esse quas ipsi venditant. Plerumque ex casibus particularibus per inductionem isti concludunt ad universale, at ex hac agendi ratione pari modo nos ex casibus particularibus, qui innumeri prope sunt et omni exceptione majores, jure possemus assurgere ad universalitatem.

(c) Inter quos recensentur Nicolai Serm. VI. Tract. II. c. 5. Cagnato lib. I. obs I. Santorelli *Antipraxis* lib XVI. c. V. Rediginus aliique non pauci apud cl. Scotti in *Catechismo medico* art. *Celibato*.

tem pervenerunt, atque in dies perveniunt et quidem bene valentes (a). Ex recensionibus *statisticis*, ut vocant, constat longaevitatem propriam potissimum esse monialium et religiosorum, id est, caelibum (b), quod confessi sunt inter ceteros Baco de Verulamio (c), et Mahon (d), ex veteribus vero Galenus idipsum confirmat (e), cujus quidem phaenomeni non una causa assignatur a peritioribus medicis.

(a) Brawn celebris med. Anglus in op. *Errores populares* lib. I. p. 282. observat caelibatarios diutius, ceteris paribus, vivere quam conjugatos. Leonicenus doctissimus med. italus referebat acceptam continentiae valetudinem perfectam qua fruebatur ann. 90. Hasech parochus Leodiensis qui mortuus est aetatis suae an. 125. id ipsum affirmabat. Cf. Feller *Catéchism. philosoph.* art. cit. Cf. etiam Maistre *Soirées de saint Pétersbourg* Tom. I. *Soir.* I. Celeberrimus Newton virgo mortuus est, atque ut loquitur Zimmermann aetate an. 85. detulit in sepulchrum id quod infelix juventus nostra misere projicit aet. an. 14. Ast Newton cogitationem in coelum intentam jugiter tenebat.

(b) Consului has recentiones quae paucis ab hinc annis tum Venetiis tum Mediolani prodierunt, aliasque non paucas, ac semper inveni majorem longaevitatem in caelibibus quam in nuptis etiam quoad numerum.

Cf. *Sir. Francis. Bacon's Works*. London 1803. in 8. Tom. VIII. p. 358.

(c) Op. cit. T. IV. p. 261. Placet ejus verba exscribere, cum sint hominis caelibatui infensi: "Se quelli, inquit, che per ubbidire ai doveri del proprio stato, o per qualche altro motivo, ricusano di ascoltar la voce della natura non ne provano *sovente* alcun incomodo; se anche *l' esperienza dimostra che i religiosi celibatari rigidi osservatori delle sue leggi hanno goduto sino ad una estrema vecchiezza della più florida salute*, ciò deve ascriversi ad un benefizio di questa stessa natura, da essi disprezzata, e che non si manifesta in niuna parte più provida, che nell' industrioso artificio col quale essa forma l' umor prolifico ,,. At quid igitur tot declamationes adversus caelibatum?

(d) *De locor. affectionibus* lib. VI. Cap. VI. Id ipsum fatetur Haller *Elementa Physiol.* lib. VII. pag. 555. loquens de coenobitis, qui per longum vitae curriculum exactissime vota quae nuncupaverant, servaverunt.

(e) Cf. Zachiam *Qaest. medic legalis* lib. VI. Tit. I. *De erroribus medicorum* quaest V. n. 4. seqq. Mahon ipse l. c. scribit. "L'assorbimento (prolifici humoris) trasmetterà al sangue delle particelle di una sostanza attiva, che stabiliranno la sanità ed accresceranno le forze ,, alia ibid. videri possunt; nec enim Theologum decet in nonnullis ad particularia descendere. Adde naturam multiplici ratione sibi prospicere, ut idem A. observat. Quod quidem ex professo ostendit cl. Laurentius Martini professor in Univers. Taurinensi in op. *Lezioni di Fisiologia*. Torino 1830. Tom. X. Lez. LXXXII. p. 96. ubi inter cetera scribit: "Una siffatta quistione è molto dilicata. Non vuolsi tuttavia preterire, perchè alcuni la propongono, e *vorrebbero*, *che*

210. R. II. D. Qui tamen, si qui sunt, communes pariter sunt cujusvis conditionis ac status hominibus, Tr. vel C. proprii caelibum tantum, N. Jam vero Horstius et Tissot agunt de morbis litteratorum; Ramazzini de morbis artificum; Plempius de morbis togatorum; Peringle de morbis militum; Frustenau de morbis medicorum; Haller tractatum edidit cui titulus: *Vita humana morbus continuus, sive tractatus de morbis aetatum* (a) ». De morbis demum conjugatorum egerunt Hippocrates, Pere, Chambonius, Aretaeus, Savonarola, Mahon, Franck, aliique non pauci, ostenduntque longe fortasse prae ceteris statum ejusmodi periculosiorem esse (b). Ad quid igitur adversarii obtrudunt nobis morbos caelibum?

211. Ad 3. vel N. vel D. Qui tamen moeror, animique labor si conferantur cum iis anxietatibus quibus conjugati discruciantur, penitus evanescunt, C. in se Tr. Quid porro conjugati perferre non debent vel a querula uxore, vel a filiorum turba, protervia, inobedientia, malis moribus etc.? Quid si pugnandum praeterea sit cum fame omniumque pene rerum inopia, adeo ut pauci inveniantur, quos non poenituerit initi matrimonii? Quod spectat ad rudiores agrestesque mores, severitatem ac tristitiam quibus sibi fingunt adversarii laborare caelibes, eos rursum revocamus ad experientiam ex qua constat caelibes ut plurimum hilariores laetioresque ceteris esse, adeo ut excitarint invidiam

si potesse dimostrare, come la continenza sia contraria alle leggi della sanità. Noi dunque stabiliamo, che que' casi, in cui la continenza fu nociva, sono anzi immaginarii, che probabili. Ragioniamo senza prevenzione; nè mancheremo di validissimi argomenti a conquidere i nemici della verginità.,. Qui deinde thesim suam egregie adstruit ex intimis physiologiae principiis. Utinam indissolubile conjugium inter scientiam ac religionem aliquando celebraretur! Verum plures cupiunt vanam captare gloriolam apud stultos mente non minus quam corde corruptos. Ast constanter tandem aliquando scientia vindicat se de injuria sibi illata dum irreligioni ac impietati inservire cogitur contra ejus vota.

(a) Oeniponti 1693. Etiam Hippocrates in epist. ad Domagetem scripsit: ὅλος ἄνθρωπος νοῦσος.

(b) Apud Scotti op. et loc. cit.

eorum qui contrarium institutum sectantur. Si qui sunt ex caelibum coetu qui praeclaras illas dotes praeseferant, eae non ex caelibatu sed vel ex animi indole, vel ex naturali affectione, institutione aliisve causis prorsus extrinsecis repeti debent, quas leviores animi labes facile est in omni hominum coetu invenire; uti ex consuetudine cuivis innotescet (a).

PROPOSITIO IV.

Continentiae lex sacris ministris imposita quin societatis bono adversetur, illud potius mirifice promovet

212. Haec propositio est adversus illos angustae mentis philosophos et politicos qui non ita pridem dolebant Europae vices ob certam perniciem quam eidem instare clamabant ex damnis quae in societatem proveniunt ab ecclesiasticorum caelibatu. Hi porro parum sibi constantes tolerantiae nomine vellent libertatem clero catholico adimere, eumque jugo matrimonii subjicere.

213. Sic vero veritatem thesis adstruimus: Lex illa societatis utilitati, reique publicae commodis conducere dicenda est, quae et familiis perennitatem, et generis propagationem affert; quaeque efficit, ut litterae et bonae artes vehementius excolantur; quae denique publicae beneficentiae et charitatis instituta mirifice promovet amplificatque. Atqui talis est continentiae lex.

214. Per eam siquidem Ecclesiae ministri, qui sunt ministri publici a quovis domestico negotio liberi totos se mancipare possunt publico fratrum ac concivium suorum commo-

(a) Cf. Biscardi in *Resp. ad problema*: " Se più felice sia lo stato del celibe, o del conjugato „ Venez. 1554. Qui tamen longius progressus quam par fuerit, nimis enim exaggerat conjugii mala. Cf. praeterea Petrum Blosium epist. LXXIX. ad R. Diaconum; Soto *De justitia* et *jure* lib. VII. q. I. ar. I.

do ac utilitati, contra vero si domesticis curis detinerentur quae conjugio adnexae sunt in duas veluti partes distraherentur; publicae siquidem ac privatae rei cogerentur curam gerere. Cumque domestica ejusmodi ac privata commoda, ut saepenumero evenire conspicimus, sacerdotis matrimonio juncti animum totum ad se rapiant, illud dubio procul eveniret, ut tantum publicae utilitati detraheretur quantum domesticis curis ipse vacaret (a).

215. Hac propterea domestica sollicitudine vacui Ecclesiae ministri magis in primis idonei inveniuntur ad communicandam vim moralem ac religiosam privatis familiis, ut conjuges mutuo amore se prosequantur, ad paci eorum consulendum, ad eos a vitiis ac effraeni licentia deterrendos atque a simultatibus, quae profecto multo magis nocent propagationi, quam eidem multiplicata inconsulto conjugia prospiciant. Cum vero ex familiarum firmitate et conservatione pendeat firmitas et conservatio societatis, quae ex totidem familiis exurgit et coálescit, sequitur caelibem clerum multo magis conferre ad ejusdem societatis conservationem ac perpetuitatem, quam conjugatum (b). Rursus: cum bonum individuo-

(a) Optime auctor art. cit. *Du célibat des prêtres*: " Il y a dans chaque état deux classes de citoyens, ou plutôt dans chaque citoyen deux hommes, l'homme publique et l'homme privé : celui-ci concentré dans sa famille, travaille en silence à son propre bonheur, et à celui des êtres, qui lui sont chers; l'autre, sortant de la sphère étroite où la nature semblait l' avoir circonscrit, s' élève à la hauteur des fonctions auxquelles il est appelé, et se sacrifie tout entier aux interêts publics dont il est dépositaire. Car nos forces et nos facultés sont si bornées que, pour bien répondre au voeu de la providence, ou pour bien servir le pays, nous devons, autant qu' il est en nous, diminuer et resserrer nos obligations privées à mesure que nos devoirs publics s' étendent et se multiplient. Or, tel est le prêtre; c' est un homme public, ou plutôt c' est l'homme de tous. Il doit être prêt à voler à chaque moment où la voix de l' infortune et de la religion l' appelle, dans la cabane du pauvre, dans le palais des grands, dans le temple du Seigneur. Il est responsable devant Dieu et devant les hommes, d' une heure, d' un moment ,,.

(b) Quidam ex recentioribus philosophis dixit : " La loi qui permet le célibat n' est point opposée à la loi qui règle le mariage. La fin du mariage est de conserver le genre humain par la reproduction : La fin du célibat est de donner à la societé des ministres uniquement occupés de leurs fonctions et qui con-

rum a bono ac felicitate societatis, cujus membra sunt, omnino pendeat, evidens est non posse caelibes Ecclesiae ministros bonum societatis promovere, quin bonum promoveant singulorum individuorum.

216. Quod vero spectat ad intellectualem ac moralem institutionem nemo sanus negaverit longe aptiorem ad eam curandam ac perficiendam eum inveniri, qui totus in ea esse possit, et qui ob excellentius sublimiusque vitae genus quod profitetur auctoritatem et fiduciam sibi conciliare possit, quam qui domesticis negotiis implicatus est, ac in nulla re reliquis praestat super quos influxum exercere debet. Talis porro est, tum rei ipsius natura inspecta, tum etiam communi hominum judicio, caelebs Ecclesiae minister, qui sive erudiendae in litteris juventuti, sive in eorum animis ad pietatem atque ad bonos mores informandis totum se reddere potest, qui praeterea facilius in ipsorum parentum voluntatem eam auctoritatem influere valet quam ipsi in ceteris despicerent. Ex his autem pendet civilis cultura et institutio, quae eo magis crescit, quo majorem influxum exercere potest sacer Ecclesiae minister. Haec autem religiosa intellectualis ac moralis institutio ad bonas artes etiam se protendit, ad scientias, literas, totamque ingenui civis vitam (a).

servent les hommes, les uns en leur communiquant la force morale de vivre en paix avec leurs semblables, les autres en les empêchant par la force physique de troubler la paix. Ce sont des lois de conservation des familles, et la société se perpétue et s' accroit bien plus par la perpétuité des familles que par la fréquence du mariage ,,. (Annal. de Philosoph. Chrétien. Tom. I. pag. 294.) Quare vel ipse Montesquieu in op. *L'esprit des lois* liv. XXIII. ch. II. magnum hoc moralis ac politices oraculum protulit. " Que la continence publique est naturellement jointe à la propagation de l' espèce ,,.

(a) Satis est comparare inter se publica aedificia, templa praesertim, hospitia aliaque ejusmodi quae a Catholicis excitata sunt tum medio aevo, tum sequenti aetate ubique terrarum, necnon monumenta sculpturae, architecturae et picturae cum aedificiis, aliisque monumentis Protestantium, ut quisquis intelligat solam religionem catholicam pulchri ac magnifici idealem atque, ut ita dicam, caelestem inspirationem ingerere. Facile quisque levi inspectione inter duo aut plura simulacra, aut tabulas pictas discernere potest inter opus Catholici, et opus Protestantis. Caret enim istius animus pietate quam propterea nequit exprimere in operibus ingenii sui. Cf. Rubichon op. cit. *De l' Action du*

217. Beneficentiae demum atque charitatis instituta ortum et incrementum vel ex toto vel magna saltem ex parte a caelibe sacrorum ministrorum vita pendere ipsa patefacit rei de qua agimus natura. Ipsi enim quibus orphanorum, senum, infirmorum ac miserorum turba demandata est, veluti omnium parentes ac refugium in societate spectantur eo praesertim nomine quod ab omnibus domesticis ac publicis negotiis feriati sint. Charitas quam in omnes suadet imo praecipit christiana religio nullum invenit in ipsis impedimentum quo in cunctos se diffundat. Ipsa sua vivendi ratione caelibes ministri mediatores constituuntur inter divites et egenos, inter debiles ac potentes et corrogant undique media quibus indigentiae subveniant quacumque possunt ope. Hac de causa et libenter opulenti eisdem subsidia tribuunt, et pauperes ad eos magna fiducia confugiunt. Haec porro in clericis conjugatis uxore, ac frequenti sobole onustis, vix, aut ne vix quidem concipi possunt (a).

clergé etc. Ch. X. *Du célibat dans ses rapports avec la population*,, p. 287. sviv: nec non egregia opera Cypriani Robert: *Essai d'une philosophie de l'art, ou introduction à l'étude des monumens chrétiens*. Paris 1837. cum lectionibus quae circa monumenta christiana in lucem ex eodem auctore prodierunt, et D. Rio *De la poësie chrétienne dans ses principes, dans sa matière, et dans ses formes* una cum analysi ac observationibus cl. com. de Montalambert. Paris 1837. Hic porro auctor spectatur tamquam aestheticae christianae instaurator.

Anno elapso D. Welby Pugin architectus Anglus ex sola comparatione monumentorum Catholicorum et Protestantium primum stimulum habuit ad amplectendam religionem catholicam veluti divinam, prout reipsa fecit. Cf. ejus opus inscriptum: *Betwen the noble edifices of the* 14.th *and* 15.th *centuries and similar Buiddings of the present day shewing the decay of Taste*. Lond. 1837. tum: *An apology for the contrasts, being a defence of the assertions advanced in that publication against the various attaks made upon it*. By Welby Pugin, *esq. author of the Book in question*. Lond. 1837.

(a) Apprime comes de Maistre in op. cit. *Du Pape* lib. III. ch. III. §. 2. haec de clero catholico scripsit: " Cette puissance, encore plus merveilleuse, qui peut attendrir un coeur pétrifié et le rendre à la vie: qui va dans les palais arracher l'or à l'opulent insensible ou distrait, pour le verser dans le sein de l'indigence; qui affronte tout, qui surmonte tout dès qu'il s'agit de consoler une ame, d'en éclairer ou d'en sauver une autre; qui s'insinue doucement dans les consciences pour y saisir des secrets funestes, pour en arracher la racine

218. Ne quis vero suspicetur ea quae paucis contraximus theoretica tantum esse non autem practica, juverit factis et experimentis publicis haec omnia confirmare.

219. Ac primo quidem ex publicis tabulis compertum est nuspiam regna aut provincias civium multitudine et opibus floruisse, nisi ubi viguit cleri catholici caelibatus. Si Europa ad illud potentiae atque opulentiae culmen pervenit in quo eam suspicimus totum id acceptum tam utili institutioni referre debemus. Nobis satis hic sit commemorare Italiam, Gallias, Belgium, Austriacum imperium, Helvetiam catholicam, Hiberniam, quae si comparentur cum regionibus in quibus caelibatus a ministris proscriptus est, patebit ceteris paribus, longe magis prae istis illas populi frequentia abundare (a). Quod profecto repeti nequit nisi a caelibe cleri catholici vita, atque a vi religionis, qua fit, ut matrimonii jura ac leges sanctius custodiantur, firmentur familiae, conserventur, augeantur.

220. Quid de institutione juventutis intellectuali ac religiosa dicam, cui informandae gratuitae scholae a caelibe Catholicorum clero ubique locorum apertae sunt eo successu ut nulla sit civium classis, quae instructionem ad civilem culturam tantopere necessariam summa facilitate haurire nequeat? Si vero litteraria haec institutio quae adeo confert ad societatis felicitatem, comparetur cum scholis, ut vocant,

des vices; organe et gardienne infatigable des unions saintes; ennemie non moins active de toute licence; douce sans faiblesse; effrayante avec amour; supplément inappréciable de la raison, de la probité, de l'honneur, de toutes les forces humaines au moment où elles se déclarent impuissantes; source précieuse et intarissable de réconciliation, de réparations, de restitutions, de repentirs efficaces, de tout ce que Dieu aime le plus après l'innocence; debout à côté du berceau de l'homme qu'elle bénit; debout encore au côté de son lit de mort, et lui disant, au milieu des exhortations les plus pathétiques et des plus tendres adieux . . . *Partez*; cette puissance surnaturelle ne se trouve pas hors de l'unité ,,.

(a) Cf. Rubichon op. cit. Ch. X. " Du célibat dans ses rapports avec la population en France,, ubi non de solis Galliis, sed de aliis provinciis ac regnis tum absolute, tum relative spectatis, atque ex recentissimis censibus ostendit veritatem facti quod asseruimus.

normalibus ac *mutuis* quales a Protestantibus excogitatae sunt illico apparebit quam immane inter utrasque intercedat discrimen. Ex illis enim quotidie cives bene morati, optimi magistratus, utillimi patresfamilias prodeunt, contra vero ex istis homines protervi, societatis perturbatores, increduli, seu flagella societatis ut plurimum emergunt. Diuturna experientia id apertissime ostendit, ita ut ejusmodi scholae magis ac magis dilabantur (a).

221. Demum industria et ope cleri catholici ubique patere domicilia ad diversas miserorum classes colligendas, ac in dies nova erigi nostris quotidie oculis usurpamus. Quid vero non contulit et confert sollicita caelibis cleri charitas nosocomiis, orphanotrophiis, gerontotrophiis, mentecaptis, surdis ac mutis, ac reliquis miseris cujuscumque generis? Invido quidem oculo haec omnia hospitia ac domicilia charitatis aspiciunt Protestantes, at steriles ipsi sunt nec quidpiam unquam quod aliqua ratione conferri possit cum institutionibus Catholicorum, licet vero maxime voluerint, et conatus omnes eo direxerint, nisi pertenuem vix umbram in suis imitationibus protulerunt. Vix enim reperiuntur inter eos, qui velint se devovere tot sacrificiis sine ulla mercedis spe ad miserorum levamen, neque, etsi optarent, possent domesticis curis detenti ac praepediti (b).

(a) Vixdum ortae sunt ejusmodi scholae normales ac mutuae, ut incaute eas admiratae haud paucae civitates catholicae adsciverint. Verum fructus paulo post arborem prodiderunt, tanta enim incesserat juvenum animos arrogantia ac tumor ut vix patrium imperium sustinere vellent; depravati praeterea mores ut plurimum omnem ab eis pudorem excusserant; atque exinde factum est, ut pedetentim ejusmodi scholae evanuerint, ac locum cesserint institutoribus ecclesiasticis ac religiosis.

(b) Innumera pene sunt instituta charitatis quibus viri ac mulieres se devoverunt ac devovent solatio omnis classis miserorum, adeo ut totam vitam insumant in illis charitatis operibus a quibus natura abhorret; cernere est nobiles puellas quae delicate enutritae in paterna domo mundum ac vanitates exosae sunt, omni humanae spei nuncium remittentes se totas mancipare infirmorum ac egenorum molestiis et incommodis sublevandis, saepe tempore luis ac contagiosi morbi imperterritas sese exhibere illorum curae, nec aliam mercedem praeter sacrificium propriae vitae sibi proponere. Sane nec pauci religiosi aut sanctimoniales feminae his institu-

222. Exinde factum est, ut nonnisi languente ac deficiente fide, ac inter civiles motus exurgerent increduli, religionis ac societatis hostes teterrimi adversus Catholicorum caelibatum: hujus tamen generis homines ut plurimum a legitimo conjugio abhorrent, ut caelibatum libertinum consectentur. Verum ex hoc nova ratio se se offert principibus ac veris politicis adeo salutarem institutionem ab istorum stultis declamationibus tuendi, utpote tot bonorum quae in societatem proveniunt matrem fecundissimam et altricem tutissimam.

Constat igitur ex dictis clericorum continentiam quaquaversus spectetur quin adversetur societatis bono, illud potius mirifice promovere prout demonstrandum assumpsimus.

DIFFICULTATES

223. I. Obj. 1. Caelibes viri innumeris prope civibus rempublicam defraudant (a). 2. Nulli praeterea prosunt caelibatus molestiae et incommoda; 3. pluribus vero prodesse possent clericorum conjugia, 4. quibus castiores

tis charitatis addictae hilares vitam profuderunt. Plura utriusque sexus individuorum millia ubique gentium in Ecclesia catholica hoc heroicum vitae genus instituunt, ac maria trajiciunt ut in Asiam, Africam et Americam apud barbaras et silvestres nationes hujusmodi transferant beneficentiae opera. Vere catholica religio charitate vivit et operatur. Contra vero apud acatholicos omnia frigescunt, ne dum mulieres, sed ipsi ministri, ut vocant, sectarum non solum nil ejusmodi moliuntur sed ad minimi periculi adspectum se retrahunt ac fugiunt sub specie quod nolint in proprias domus luem inferre atque uxori ac filiis perniciem consciscere. Ita reposuerunt non ita pridem ministri protestantes in statibus foederatis Americae cum lues indica regiones illas depopularetur, ita respondit an. elapso archiepiscopus anglicanus Dublinensis exprobrationibus quas propterea sustinere cogebatur. Esto; verum nonne ejusmodi excusationes meliorem conditionem esse caelibatus ecclesiastici ostendunt? Optima praeterea ratio est, quia quemadmodum extra unitatem vera fides, sic vera charitas non invenitur.

(a) Ita post Protestantes auctor op. *Les inconvéniens du célibat des prêtres*. Genève 1781. et quod mirum est medici illi libertini quos superius recensui hanc urgent difficultatem; unde patet an ex physiologiae ac medicinae fontibus, an potius ex impietate illa amplificent incommoda quae urgent adversus continentiae professionem.

et puriores fierent ipsorum mores, eorum liberi melius instituerentur, iterum in terris vivere viderentur Zacharias et Elisabetha eorumque filii Praecursoris virtutes aemularentur (a). 5. Institutio quae si universalis fieret destrueret societatem non est perfectio, sed insanientis et aberrantis mentis effectus, talis porro est continentiae professio (b); 6. eam proinde Graeci et Romani datis legibus proscripserunt, infamia notarunt caelibes eosque gravibus poenis addixere (c). 7. Sane dum Protestantium provinciae florent, squallent regiones Catholicorum in deserta commutatae, ita ut vix incolae ad agros colendos ac mechanicas seu illiberales artes exercendas sufficiant (d) 8. cujus quidem infrequentiae alia causa assignari non potest praeter ingentem caelibum ecclesiasticorum multitudinem. 9. Hinc spiritus saeculi, quod *in progressu* ut ajunt versatur, non amplius patitur ejusmodi institutionem (e). 10. Quare ut demum abrogaretur supplices libelli non ita pridem guberniis dati sunt (f) de quorum felici exitu spes non modica affulget. Ergo.

224. R. Ad 1. D. Caelibes universim sumpti C. ecclesia-

(a) Sic A. anonymus tract. *Della necessità, ed utilità del matrimonio degli ecclesiastici*. an. 1770. sine loco edit. Par. I. p. 107. cui accessit Franck op. cit. *Sistema completo di Polizia medica* l. c. §. 16.

(b) Ita Bretschneider Cf. op. *Henricus et Antonius* seu *de Proselytismo Ecclesiae Romanae*, *et evangelicae*. Vind. 1828.

(c) Cf. Plutarchum in *Lycurgo* opp. T. I. p. m. 64. Platon. *de Legib.* lib. IV. et lib. VI.; ut testatur Cicero *de Legibus* lib. III. inter leges XII. tabul. et haec reperiebatur: *Caelibes. Esse. Prohibento* cujus executio demandata erat aedilibus. Plura alia recenset H. G. Heineccius *Antiqu. Rom. jurispr. illustr.* Syntagma L. I. Tit. XXV.

(d) Sic A. *Recherches philosophiques sur le célibat*.

(e) Ita Professores Friburgenses in libello supplici de quo mox dicemus.

(f) An. 1828. tres dati sunt ejusmodi libelli a Professoribus Friburgensibus in Brisgoja alter magno duci Badensi, alter comitiis magni ducatus, tertius episcopo Friburgensi. In ducatu Hesse-Darmstadt quidam *deputatus* D. Ernestus Hoffmann. die 15. Jun. 1830. obtulit pariter propositionem, seu *motionem* ut vocant, ad abolendam legem caelibatus ecclesiastici. Item die 17. sept. ejusdem an. plura ibid. diffusa sunt postulata ad eundem finem; demum in Galliis 1829. et 1830. haec eadem quaestio proposita et agitata est in publicis Regni Comitiis.

stici N. Mirum est pseudopoliticos cum Protestantibus in unum invehi caelibatum ecclesiasticum tanquam unicam reipublicae perniciem, et oculos avertere ab immensa caelibum turba, quae vera causa existit damni, quod respublica a caelibatu patitur. Viget enim praeter ecclesiasticum caelibatus militaris, caelibatus nauticus, caelibatus philosophicus, caelibatus famulitius, caelibatus libertinus cum quibus omnibus si comparentur pauci ecclesiastici qui continentiam profitentur, patebit risu excipiendos esse adversariorum clamores, qui ex solo odio in clerum catholicum, seu potius in religionem catholicam oriuntur. Si tantopere ipsis cordi est reipublicae profectus, quare non insurgunt in recensitos caelibatus a quibus innumerorum civium procreatio impeditur, et causa sunt effraenis libidinis et vitiorum colluviei (a)? Quod si ecclesiastici sub aliquo respectu defraudant civibus rempublicam, abunde compensant hoc detrimentum per conservationem familiarum, ut vidimus, et morum integritatem quam mirifice promovent, quibus fit ut longe major propagatio ex legitimis conjugiis habeatur, quam si connubia frequentiora celebrarentur (b). Quis porro ignorat rectos mores nervos esse civitatum?

(a) Cf. *Dictionaire abrégé des sciences médicales*. Milan 1822. Vol. IV. V. art. *Célibat*, *Continence*, *Incontinence* in quibus evidenter ostenditur non ex caelibatu virtutis ac religionis causa suscepto, sed ex caelibatu involuntario, ex incontinentia sive in conjugio sive extra conjugium omnem societatis moralem corruptionem provenire, sobolis procreationem impediri etc. Nec dissentiunt Mahon, Franck, aliique caelibatus ecclesiastici insectatores.

(b) Audiamus auctorem art. *Célibat*. cit. *Diction*. " Si ces derniers (célibataires) cherchent souvent à éluder le voeu de la nature dans l' acte de la reproduction, par suite des circostances sociales, *n' en est-il pas de même chez un grand nombre de gens mariés*, dans les classes les plus élevées, et les classes moyennes de la societé? La crainte de voir diviser un héritage destiné à soutenir l' orgueil nobiliaire, celle de ne pouvoir subvenir aux besoins d' une famille nombreuse, réduisent considérablement le nombre des naissances dans ces deux classes . . . Le célibat n' est donc pas l' ennemi des moeurs et de la santé publique. Nous pourrions citer à l' appui de cette opinion des faits nombreux et concluans, si nous allions fouiller dans les turpitudes du coeur humain ". Cf. etiam Bergier *Dict. de Théolog.* art. *Célibat*.

225. Ad 2. N. Prosunt enim ejusmodi molestiae et incommoda si quae sunt, in primis ipsi caelibi ad coronam; prosunt universo gregi seu populo christiano, dum ipsi non subtrahitur quod impenderetur familiae curis ac privatae filiorum et uxoris institutioni et sustentationi; prosunt omnibus veneratione quam sibi conciliant; prosunt orphanis, pauperibus, infirmis, prosunt, ut verbo dicam, societati universae, quae tot emolumenta inde derivat, ut ex probationibus constat (a).

226. Ad 3. D. Qualia adversarii fingunt, C. vera et realia N. Exaggerata porro, imo et chimaerica plane esse commoda quae ex clericorum conjugiis provenire adversarii depraedicant, patefaciunt regiones illae in quibus ecclesiasticorum caelibatus non viget. Presbyteri siquidem conjugati tum apud Graecos schismaticos tum in imperio Russico incredibili ignorantia laborant, in sacramentis administrandis crimina simoniaca admittunt, raro admodum divina celebrantur mysteria; ipsorum doli, negligentia, otium, abjectio in causa sunt cur omnibus in contemptu habeantur, sola politica motiva efficiunt, ut tolerentur (b). Apud ipsos

(a) Haec ipsa commoda ex clero catholico caelibe in societatem provenire ultro fassus est auctor certe in hac parte minime suspectus Filangieri in op. *La scienza della legislazione* lib. II. C. V.

(b) A Petro I. cui *Magni* cognomentum accessit imperii Russici fundatore magna ex parte instauratum est schisma moscoviticum quod jamjam in suum finem vergebat, idque praestitit ex motivo politico, ut idem nempe esset caput civilis et ecclesiastici regiminis, et religiosa institutio politica prorsus evaderet. Hoc politicum principium magna constantia prosecuti sunt subsequentes imperii moderatores, qui interdum vexationibus et omni argumentorum saevitie his praesertim diebus conati sunt, et nituntur contra publica pacta religionem catholicam abolere in regionibus suae ditioni subjectis. Si artes Juliani apostatae compararentur cum illis quibus illud gubernium utitur ad finem hunc perversum obtinendum, discipuli magistrum superasse viderentur. Duplex semper scopus in dilatatione imperii prae oculis habetur, protensio finium imperii et schismatis, ut sic propriam, quam vocant ecclesiam, opponant Ecclesiae Romanae. Id non obscure fatetur quem saepe alias citavimus Filaret dum vota emittit ut protendantur imperii fines, et sic schisma protendatur. Ast non est prudentia, non est consilium contra Dominum. Ceterum hinc fit, ut ipsorum *Popae*, quos vocant, seu presbyteri uxorati, qui omnibus contemptui sunt ob ignorantiam et ebrietatem cui pas-

Protestantes longe minoris jam aestimantur mariti ipsorum ministri quam apud nos catholici praesbyteri (a). In Anglia vero omnes fere libri eo spectant ut clerum invisum, et summopere contemnendum reddant (b); nec religionis anglicanae ministris theatrorum licentia parcit, si quis in scenam inducitur veluti stolidus, ebrius, leno, *minister* exhibetur (c). Quae omnia cum adversariis bene perspecta sint, eo votis omnibus tendunt, ut pari ordine ponant clerum catholicum per caelibatus abrogationem.

227. Ad. 4. D. Si conjugii vi impeccabiles clerici evaderent, C. secus N. Nec enim in his quae ex experimento pendent debemus poëticam imaginationem sequi, sed res prout in se sunt spectare. Eadem enim in conjugatis clericis cernerentur, quae in conjugatis laicis contingere solent, qui procul profecto absunt ab illa sanctitate quam adversarii fingunt, ac praeterea illis vitiis sordescerent ad quae inclinant rei domesticae amplificandae sollicitudo, ac filiorum sustentatio et futura ipsorum conditio. Certe clerus anglicanus uxoratus non exhibet totidem Zacharias et Elisabethas eorumque filii quam longissime absunt ab aemulandis et in se referendis virtutibus s. Praecursoris (d). Itaque non

sim indulgent et ob simoniam, sustineantur, imo foveantur. Cf. de de Maistre Du Pape l. c.

(a) Cf. de Maistre op. et l. cit. ubi plura hujus assertionis documenta profert, atque inter cetera scribit: " L'anathème est inévitable. Tout prêtre marié tombera toujours au dessous de son caractère. La superiorité incontestable du clergé catholique tient uniquement à la loi du célibat... Qu' est-ce qu' un ministre du culte qui se nomme réformé? C' est un homme habillé de noir; qui monte tous les dimanches en chaire pour y tenir des propos honnêtes. A ce métier tout honnête homme peut réussir... J' ai examiné de très-près cette classe d' hommes; j' ai surtout interrogé sur ces ministres évangeliques l' opinion qui les environne et cette opinion même s' accorde avec la nôtre, pour ne leur accorder aucune supériorité de caractère ".

(b) Cf. ibid. necnon in op. *The extraordinary Black Book an exposition of the united church of England and Ireland.* London 1831. Chap. I.

(c) Cf. A. *Réponse aux nouveaux docteurs* P. II. p. 225.

(d) Cf. *A Letter to his royal hightess the duke of Gloucester, Chancellor, on the present corrupt state of the University of Cambridge. By* R. M. Beverley, esq. edit. London 1833. in qua A. ostendit fere omnes ministros anglicanos studiis vacare in universi-

conjugium, sed habitus castitatis ab adolescentia susceptus remedium incontinentiae validius suppeditat; ubi enim pudore soluto labem hujusmodi quispiam contraxerit, difficulter admodum ejus memoria ad peccatum non provocatur. Nam quo majora sunt cupiditatis irritamenta, eo magis urit.

228. Ad 5. D. Eadem ratione qua noxia fieret quaevis ars et disciplina si omnis hominum coetus ad illam excolendam sese converteret, C. diversa ratione N. Nempe ex hoc argumento, si quid valeret, sequeretur eliminandas e societate litteras esse, repudiandas artes quaslibet seorsim sumptas; quia profecto si omnes studiis vacarent periret commercium, agrorum cultus, omnes fame perirent. Adeo acuti sunt Protestantes qui politicos agunt, dum non verentur per summam impudentiam traducere Christi consilia tanquam furiosi et inepti animi sensa. Nova est adeo haec difficultas ut eam sibi objecerint et excusserint Ss. Hieronymus et Augustinus, postea vero s. Thomas (a).

229. Ad 6. D. Graeci et Romani proscripserunt et infamiae ac paenis mulctarunt caelibatum libertinum et vitiosum, C. religionis et virtutis causa susceptum N. Nos enim contrarium ostendimus, et fatentur ipsi adversarii, qui cae-

tatibus, quae sunt totidem sedes iniquitatis. Vid. praesertim p. 12. 14. 17. 18.

(a) Cf. s. Hier. lib. I. cont. Jovin. n. 36. s. Augustin. *De bono conjugali* Cap. X. s. Th. Cont. Gent. lib. III. Cap. 136. ubi hanc ipsam difficultatem his verbis sibi proponit n. 3. " Si bonum est quod unus contineat, melius est quod multi, et optimum quod omnes. Sed ex hoc sequitur quod genus humanum deficiat. Non igitur bonum est quod aliquis homo omnino contineat ". Solvit porro hac ratione: " Ab his quae sunt necessaris, quamvis quantum ad singulos melius sit quod abstineat, melioribus deditus, non tamen est bonum quod omnes abstineant, sicut et in ordine universi apparet: quamvis enim substantia spiritualis sit melior quam corporalis, non tamen esset melius universum in quo essent solum substantiae spirituales, sed imperfectius, et quamvis sit melius oculus pede in corpore animalis non tamen esset perfectius animal nisi haberet oculum et pedes. Ita etiam nec multitodo humani generis haberet statum perfectum, nisi essent aliqui intendentes generationis actibus, et aliqui ab his abstinentes, et contemplationi vacantes ". Cf. etiam Feller *Catech. Philosoph.* loc. cit.

libatus institutionem non ex Christi et Apostoli consiliis sed ex ideali Indorum, Graecorum, et Romanorum perfectione et mysticismo, qui omnium animos invaserat atque ex instituto sacerdotum ethnicorum repetere maluerunt (a). Quomodo autem leges plectere potuerunt quod adeo suspiciebatur? Itaque effraenem illorum licentiam objectae leges feriunt, ex qua fit, ut complures animo ac sensibus vitiatis ex epicureismo, eam fugiant societatem, qua, ut loquitur Montesquieu fierent meliores, ut aliam sequantur, qua pejores semper evadunt (b). Hunc porro caelibatum et nos damnamus utpote societatis pestem.

230. Ad 7. N. Hoc enim putidum mendacium est. Sola Italia, quae ecclesiasticis viris prae regionibus reliquis abundat, sufficit ad falsitatis arguendam adversariorum assertionem. Haec enim spectata soli area superat Sinas ipsas civium seu incolarum numero (c). Quod si nonnullae regiones minus populo refertae sunt, id a causis omnino extrinsecis pendet, ut

(a) Uti Professores Friburgenses in supplici libello de quo supra.

(b) *Esprit des lois.* Tom. III. liv. XXIII. ch. 2.

(c) Balbi *Compendio di Geografia.* Torino 1834. ex tabulis *statisticis* quas exhibet Europae pag. 836. et Asiae pag. 1102. constat Italiam singulis milliariis quadranis continere 225. individua. Imperium vero Sinense vix continere 42. individua. Continet Italia 21.m partem incolarum totius Europae; superat Borussiam, quae non habet nisi 156. invidua pro singulis milliariis quadratis. Belgium pariter quod apprime catholicum est ac pluribus institutionibus religiosis et viris ecclesiasticis abundat continet 453. individua pro singulis milliariis quadratis. Et haec sufficiant ad os obstruendum incredulis ac protestantibus qui incusant religionem catholicam, quod per caelibatum inducat imminutionem incolarum. Ceterum cum haec difficultas respiciat potissimum Hispanias, qui haec obtrudunt perinde ac si ab unica caelibatus ecclesiastici causa illa quae illic cernitur incolarum infrequentia repetenda esset, non advertunt ad peculiares *phases* seu *vices* illius regionis, quae octo fere seculis pugnare debuit adversus Saracenos ut ab istorum se jugo eriperet; et ad alia bella, quae adversus Gallos saepe sustinuit; ad detectionem Americae qua factum est ut innumeri in novam illam orbis partem se transtulerint, aliaque ejusmodi adjuncta. Vix autem ad tempus quievit, ab an. 1811. ad 1830. ut numerus civium incrementum coeperit 4,000.000. licet clerus secularis et regularis constaret 1000.000; ut patet ex Diario Rom. 23. Jan. 1830.

mox dicemus, quae communes sunt regionibus Catholicorum aeque ac Protestantium.

231. Ad 8. N. Sed hae causae sunt: 1. ingens coloniarum in exteras regiones deductio; 2. conjugiorum difficultas quae crescit prout minuitur alimentorum ratio. Jam vero experientia demonstrat, doctioresque politici ostendunt agrorum cultura prae ceteris artibus degendae vitae rationem comparari, e contrario haec commoda luxu corrumpi; hinc cultura neglecta, inde vero luxus, qui novorum civium germen vel a radice exscindit, imminuitur necessario populi frequentia. Num vero sublato ecclesiastico caelibatu civitatum luxui frenum injiciatur, aut agriculturae studium crescat judicent adversarii; 3. praeterea causa incolarum infrequentiae est caelibatus libertinus de quo paulo ante diximus; 4. est militia; 5. acrior scientiarum cupido; 6. commercium, navigatio, longinqua itinera, artes plurimae, quae saepe efficiunt ut multi aut conjugio valedicant, aut saltem jugalibus se vinculis socient aetate provecti, cum scilicet rem familiarem aut compararunt, aut amplificarunt; 7. sunt tot illustres familiae in quibus propter beneficiaria jura ac primogenita, exceptis natu majoribus, reliqui caelibem vitam ducere ut plurimum coguntur; 8. est ingens famulorum turba; 9. est tot hominum naturalis indoles, qui austeris adeo moribus praediti sunt et vitae severitate, ut aegre admodum garrulam uxorem ferre possint, et liberorum ejulatus et clamores. Qua cum ita sint, mirum est pseudopoliticos uni ecclesiastico caelibatui adscribere quod a tot aliis causis pendet, et quas ipse fuse prosequitur Filangierius (a).

(a) *Scienza della legislazione* Lib. II. a cap. I. ad cap. VIII. inclusive. Longum esset omnia persequi quae hic auctor commemorat. Nobis satis sit nonnulla afferre, ex iis quae scribit Cap. VIII. quae mirifice confirmant causas a nobis recensitas. "Funesta riflessione: scribit, i vizj e i disordini hanno per così dire una filiazione reciproca fra loro. L' uno produce l' altro, e il prodotto dà nuova forza al produttore. Così la miseria, e il celibato violento d' alcune classi de' cittadini, impedendo i matrimonj cagionano l' incontinenza pubblica, e l' incontinenza pubblica diminuisce il numero de' matrimo-

232. Ad 9. D. Si *per Spiritum seculi* significentur libertini, increduli, caenosi homines, C. si sapientes, graves, veri politici N. Illi porro homines numquam constituerunt *Spiritum seculi*, sed licentiae, quos seculum imo et secula velut ignavos, perditos, societatis faecem spreverunt et exhorruerunt. Talium porro hominum spiritus abhorreret etiam a catholica religione. Quodlibet seculum aliquid ferre nollet adeoque si id

nj. Dove ci è corruzione, l'uomo sdegna una moglie, e dove ci è povertà, dove ci sono molti celibi per forza, ivi ci dev' essere corruzione " Quod deinde nimis forsan libere evolvit, deinde prosequitur: " Qual vuoto non deve lasciare nella popolazione quest' eccesso della pubblica incontinenza? Qual maraviglia, che nella maggior parte delle nazioni frà cento uomini si fa appena un matrimonio in ogni anno?,, et in nota ibid. "Legansi i calcoli di M. Sussmilch. Egli dice, che in Olanda si fa il conto, che sopra 64. persone vi è un matrimonio, nel mentre in Svezia se ne fa uno sopra 126. Nella Marca di Brandeburgo, e in Finlandia uno sopra 108. a Berlino uno sopra 110. in Inghilterra uno sopra 98. 115. 118.,,. Jam vero numeratae regiones omnes pertinent ad Protestantes. Ex quo discimus, quaenam apud illos vigeat morum corruptio. Et hi sunt qui declamant adversus caelibatum ecclesiasticum!

Et haec quidem in hypothesi adversariorum sunt dicta, quod nempe incolarum frequentia promoveat societatis felicitatem. Ast inquirere praestat num caeca haec atque inconsiderata propagatio in reipublicae bonum reipsa cedat? Jam vero nec pauci nec minoris subsellii philosophi ac politici expensis utrinque rationum momentis contrarium ostenderunt. Omissis porro Aristotele lib. VII. *Politic.* c. IV. et Heineccio *ad legem Juliam et Papiam Popaeam* lib. I. Cap. XII. n. 12. qui haec argumenta versant, non defuerunt respublicae quae vel ob insolentiam plebis vel ob agri angustiam, vel sterilitatem, de coërcendo potius, quam de amplificando civium numero cogitarunt. Malthus parochus anglicanus in op. *Essai sur le principe de la population* trad. de l' angl. necessitatem continendi intra certos limites propagationem ostendit. At pessimus homo ulterius progressus est, hic siquidem qui inanem pronunciaverat continentiae professionem, ad coercendam propagationem proposuit *frenum morale*. At frenum morale et quidem coactum vere in praxi inane esse deprehendit, quare, uti jam diximus, legem comitiis probandam proposuit, qua statueretur, ut iis qui post statam diem nascerentur perinde ac eorum parentibus omne subsidium denegaretur, et sic rigori ac punitioni naturae dimittantur, nempe ut fame intereant. Maltho se socium adjecit Scarlett in eundem finem, nempe ut minueretur tributum quod in pauperes erogatur. Attamen clerus Anglicanus percipit quotannis libell. Sterlin. 9.440,000, seu libellas gallic. 236,000,000. dum clerus totius christianismi in universo orbe non percipit nisi lib. sterl. 9.000,000, seu libell. gallic. 225.000.000. Cf. op. cit. *The extraordinary Black Book* etc. p. 59. Cf. etiam *Storia della Riforma* etc. Lett. IV.

attenderetur, haec quae ipsorum perversae indoli non arrident, essent tollenda. Ecclesia non attendit spiritum seculi, sed spiritum *seculorum*. Quavis autem aetate viri prudentes ac populus ipse institutionem caelibatus ecclesiastici suspexerunt; numquam populus ecclesiae ministros conjugatos optavit, si qui vero sit qui libere vivat et scandalum praebeat, petit ut corrigatur aut amoveatur a ministerio, ejusque in locum melior substituatur, numquam vero ut uxor ei detur.

233. Ad 10. D. Ab iis, qui spiritu hujus seculi agebantur, C a reliquis N. Hi qui libros supplices dederunt guberniis pro caelibatus abrogatione pauci omnino fuerunt si cum ceteris comparentur, qui alte reclamarunt adversus ejusmodi conatus, qui extremam perniciem inferrent catholicae religioni (a). Irritae semper cesserunt ejusmodi machinationes vel apud ipsos Protestantes (b), ac frustra sibi blandiuntur de felici successu pauci isti libertini, qui nec advertunt ad anomaliam, ut sic loquar, petendi a guberniis abrogationem illius legis quae ecclesiasticae, imo et apostolicae est institutionis, quaeque a primis Ecclesiae seculis ad nos usque pervenit.

234. II. Obj. 1. Caelibatus intolerantia ea est quae tot compulit cleri regularis ac secularis membra sec. XVI. ad *Reformationem* excogitandam ac propagandam, quaeque tot in societatem intulit clades. 2. Accedit per caelibatum clericos extraneos quodammodo societati fieri. Nulla enim ratione permoveri possunt ad societatis jura tuenda. Hinc, quin Ecclesiam ejusmodi institutio societati devinciat, magis eam a societate devellit ac separat, et statum in statu vere constituit. Cumque hi caelibes clerici nullo vinculo erga patriam et commune solum teneantur, cum po-

(a) Inter quos eminet vir certe minime suspectus, nempe Ab. de Pradt, cujus articulus cui tit. *Le Clergé* relatus est in *Tribuna Catholica* diebus 25. et 27. Augusti an. 1833. Adversus memoriam, seu libellum supplicem Profess. Friburgens. Cf. *Catholicon* Spirae.

(b) Cf. Ibid.

testate externa, Romano nempe Pontifice, arctius colligantur, quo fit ut sub libertatis ac independentiae colore, patria alat in sacerdotibus tot hostes ac proditores, vel saltem cives segnes nec de vero patriae bono sollicitos, ineptos ad praeclara facinora. Hinc colluctationes perpetuae inter sacerdotium et imperium quae societatem affligunt. Quaqua igitur versus spectetur continentiae lex a sana politica climinari debet (a).

235. R. vel N. vel D. Ad reformationem excogitandam, N. ad eam excogitatam amplectendam, subd. Nonnullos corde ac mente corruptos, C. bene moratos ac propriae professionis spiritu actos N. In primis falsum est regulares aut seculares sacerdotes sacrum caelibatum detrectantes animum convertisse ad reformationem excogitandam; alias enim ac longe diversas causas assignat De Pradt, de caelibatu vero ne verbum quidem habet (b). Sane Henricus VIII. caelebs non erat, neque caelibatus causa Elisabetha ejus filia anglicanam reformationem instauravit (c). Quod si identidem sacerdotes

(a) Ita Bretschneider op cit.

(b) *Concordat de l'Amérique avec Rome*. Paris 1828. Chap. III. VI. Etiam Ranke op. cit. liv. I. chap. II. §. 4. aliam causam reformationis assignat; " On a dit, scribit, que la cause de cette attaque, attribuée d'abord à l'abus des indulgences avait été toute secondaire: mais . . . rien n'était plus capable que la doctrine des indulgences de scandaliser un homme comme Luther, d'un sentiment réligieux mystique très-prononcé, pénétré des notions sur le péché et la justification telles qu'il venait de les exprimer dans un livre de Théologie, inspiré par l'ecriture dont il s'était nourri avec toute l'ardeur d'un coeur altéré. Celui qui croyait avoir découvert les rapports éternels entre Dieu et l'homme et qui, avec les propres lumières de sa raison avait appris à comprendre l'ecriture, devait être le plus profondément offensé par un pardon des péchés qu'on pouvait obtenir pour de l'argent ". Ita quidem hic pietista, quin suspicatus fuerit se risum excitaturum in iis omnibus quibus perspecta sunt effusa libido, audacia, projecti mores, incredulitas, optimi parentis sui!

(c) Tam Henricus VIII. quam ejus filia Elisabetha sub gravibus poenis conjugio clericos interdixerunt. Notum est anecdotum Cranmeri quum voluit in Angliam introducere uxorem quam duxerat in Germania. Adhuc professores universitatum Cantabrigiensis et Oxoniensis tenentur ad caelibatum.

Cum Geb. Truchses archiepiscopus Coloniensis defecisset ad protestantismum, ac de more suam et ipse duxisset uxorem, Elisabetha hanc ad eum epistolam dedit: "Prae-

omni pudore, conscientia, ac religione destituti commodam admodum ac mollem reformationem amplexi sunt, cupiditatibus iisdem impulsi quibus quotidie tot conjugati ac caelibes libertini impelluntur ad habenas omnes vitio ac licentiae laxandas, aeque dispositi ad profitendum islamismum ut ita cohonestent propriam defectionem; quod non ita pridem contigisse novimus (a).

236. Ad 2. N. Theoretica siquidem haec principia seu potius imaginationis aestus ac somnia experientia quotidiana repellit. Nullos siquidem fideliores subditos principes ex-

dilecte Domine! Dum a vobis concepta fuerat intentio, seu voluntas laborandi ut Reformatio induceretur in archidioecesim vestram, mihi admodum grata, et auditu jucunda fuit. Sed quantum inde voluptatis hauseram tantum postea contristabar, cum intelligerem circumstantias *connubii vestri*, per quas dilucide ostendistis, in inceptis vestris *longe operosius operatam esse carnem et ejus titillationem*, quam spiritum religionis verae. Prudentiores homines probi praeviderunt infortunium tuum, cum impossibile sit feliciter evenire. Quare non est ut conqueramini vos ubique deseri. Quidquid egistis, Catholicis maximo offendiculo fuit, neque a Protestantibus approbari, aut saltem gratum haberi poterat. Interea tamen intime cor meum afficit fortuna vestra, eoque magis quod nullum amplius vos adjuvandi remedium videam. Ceterum quod a me petistis, ut indulgeam vobis habitationem in regno meo, scitote modernas temporum circumstantias non ferre, ut hoc a me permittatur, et jam legato meo apud Hagam demandavi ut istius rei causam vobis aperiat „.

Elisabetha Regina

A. D. 1596.

Cf. *The catholic Magazine* vol. VI. Febr. 1835. n. 49.

(a) Neminem invenire erit ex presbyteris aut religiosis qui identidem ad protestantismum deficiunt, qui uxorem aut statim aut paulo post non duxerint, imo saepe jam filios non susceperint ante defectionem. Novissima exempla quae habuimus in Germania et in Helvetia id confirmant. Cf. *Il Cattolico di Lugano* 28. Feb. 1838. Sane nisi libido eorum mentes excaecasset, quomodo potuissent absurdum protestantismum praeferre religioni catholicae? Vere his applicari possunt quae de Aristippo scripsit Lactantius in *Instit. Divin. Epist.* Cap. XXXIX. segm. 7. " Qui ut amiculae suae Laidi placeret, Cyrenaicam instituit disciplinam, qua summi boni finem in voluptate corporis collocavit; ne aut peccatis auctoritas, aut vitiis doctrina deesset „. Sic isti caenosi homines ut placeant *amiculae suae* protestantismum profitentur *ne aut peccatis auctoritas, aut vitiis doctrina desit.* Hoc ipso anno (1838), ut *amiculae suae* placeret quidam archidiaconus Ecclesiae graecae ad Alcoranum defecit. (Cf. *Il Cattolico di Lugano* 15. Marzo 1838.), ne pariter aut *peccatis auctoritas aut vitiis doctrina deesset.* Sic reliqui omnes.

periuntur quam Ecclesiae catholicae ministros. Ipsi ut plurimum primae victimae sunt rebellium civilium motuum, quos excitant liberiores homines, uti ex publicis documentis compertum est. Quae porro ab adversariis objiciuntur ea prorsus sunt quae magis caelibatum excolendum suadent. Agitur enim de Ecclesiae libertate ac independentia; alioquin Catholici perinde ac Protestantes subjicerentur durae dominationi civilis regiminis, ab ipsa penderent in dogmate, liturgia et disciplina. Sine caelibatu vix actum non esset de ipsa Ecclesiae subsistentia (a). Si solo ac patriae per uxorem et filiorum

(a) Ipsi Protestantes de hac agendi ratione conqueruntur: En quomodo loquatur unus ex ipsis: "Le protestantisme n'a pas moins avili la dignité sacerdotale . . . Les prêtres protestans se sont défaits bien vîte de toute apparence réligieuse, et se sont tous mis très-humblement aux pieds de l'autorité temporelle . . . . Parce que la vocation des prêtres protestans n'était nullement de gouverner l'état, il n'aurait pas fullu en conclure que c'était à l'état à gouverner l'église . . . Les recompenses que l'état accorde aux ecclesiastiques, les ont rendus tout-à-fait séculiers . . Avec leurs habits sacerdotaux, ils ont dépouillé le caractére spirituel . . L'état a fait son métièr, et tout le mal doit être mis sur le compte du clergé protestant. Il est devenu frivole . . . Les prêtres n'ont bientôt plus fait que leur devoir de citoyens . . . L'état ne les prend plus, que pour des officiers de police . . . Il ne les estime guère, et ne les place que dans la dernière classe de ses officiers . . . Dès que la réligion devient la servante da l'état, il est permis de la regarder dans cet état d'abaissement, comme l'ouvrage des hommes, et même comme une fourberie. C'est de nos jours seulement, qu'on a pu voir l'industrie, la diète, la politique, l'économie rurale, et la police entrer dans la chaire . . . Le prêtre doit croire qu'il remplit sa destinée et tous ses devoirs en faisant lecture en chaire des ordonnances de la police. Il doit dans ses sermons publier des recettes contre les épizooties, montrer la nécéssité de la vaccination, et prêcher sur la manière de prolonger la vie humaine. Comment donc s'y prendra-t-il après cela, pour détacher les hommes des choses temporelles et périssables, tandis qu'il s'efforce lui-même, avec la sanction du gouvernement, d'attacher les hommes aux galères de la vie? „ Ita Marheinexe professor Heidelbergensis in op. *Sur le vrai caractère du prêtre évangélique* impress. Hamburgi in musaeo patrio Germanorum trad. de l'allem. possem haec innumeris prope exemplis confirmare, nisi longius quam par sit abducerer.

Nonnulli principes protestantes conati sunt eandem potestatem in clerum catholicum exercere; ast archiepiscopus Coloniensis, arch. Posnaniensis, aliique non pauci ostenderunt alia virtute praeditos esse sacerdotes catholicos caelibes prae ignavis et captivis protestantismi ministris, eo ipso quod solo ac patriac per uxorem et filios defixi sint.

turbam, ut vellent adversarii, addicti essent sacerdotes mariti, deesset jam centrum commune unitatis, ac pro diversitate statuum, seu principatuum diversae imo contrariae essent ecclesiasticorum sollicitudines, divisi essent ab invicem, uti Protestantes.

237. Protestantismus cum vitam in semetipso non habeat, adminiculis exterioribus opus habet ut regatur, principibus indiget qui eum fulciant; at Ecclesia catholica vim ac vitam suam habet ex unitate fidei, capitis, ac liturgiae; habet a Christo fundatore suo, nec opus est ei aliquo exteriori adminiculo, vel auxilio ut vivat, et regatur ac conservetur. Quinimo vivit ac regitur, frustra in ipsam obnitentibus omnibus portis inferi ad ejus destructionem consociatis. Non obstantibus diris vexationibus, novos semper ac illustres filios acquirit, dum protestantismus potentissimorum regum ac principum protectione tectus quotidie magis tabescit, atque ad terminum suum properat, et ad interitum vergit.

238. Sacerdos catholicus vere universalis est, id est omnis aetatis, omnisque regionis, ac universae terrae, dumque majestatem cultus in metropolitanarum urbium templis explicat, novit pari ratione se conferre ad Peruanos ac Indos ut eorum necessitatibus spiritualibus ac temporalibus provideat. Quemadmodum vero s. Paulus ab Hierosolymis per circuitum usque ad Illyricum omnia evangelio replevit; sic s. Franciscus Xaverius ad extremas Orientis plagas se transtulit, uti Occidentales perlustravit s. Vincentius Ferrerius, aliique pene innumeri.

239. Sola religio catholica per potentissimam actionem suam in individua singula, movet, agitat atque excitat ministros suos ad magna quaeque, eisque imprimit religionis sigillum. Protestantismus terrenus in omnibus haesitat incertus inter caelum ac terram, inter christianismum ac hellenismum, inter rationalismum et pantheismum, humi serpit nec nisi humilia et abjecta aut excogitare, aut moliri valet (a).

(a) Cf. Handschuc op. cit. *Hen- ricus et Antonius* etc. ubi refel-

240. Haec habui, quae in hanc quaestionem dissererem: pauca quidem, si rei molem spectes, at si finem, quem intuemur; profecto non pauca.

Veritas enim, quae omni aetate eadem est, in apricum prolata, Ecclesiae praxis vindicata, adversariorum fraudes retectae, eorum disserendi ratio omni ex parte expensa. Quocirca jure mihi et bonis omnibus gloriandum est, tum quod eam causam tneamur, quae criminationibus non obruitur, èt calumniis lacessita pulcrior emergit, tum quod cum eo hominum genere manus conseramus, qui a libidine non a ratione argumenta mutuantur (a).

lit Bretschneider; nec non Ab. Jager *Sur le célibat ecclésiastique das les rapports religieux et politiques* cujus extant plures articuli in eph. *L' Univers*. Rosmini *Sul celibato*. Rovereto 1835.

Ceterum D. Portalis an. 1807. haec advertit adversus pseudopoliticos qui promovere vellent conjugium clericorum: "Un prêtre catholique aurait trop de moyens, s'il pouvait se permettre d'arriver au terme de la séduction par un mariage légitime. Sous prétexte de diriger les consciences, il chercherait à gagner et corrompre les coeurs, et à tourner à son profit particulier l'influence que son ministère ne lui donne que pour le bien de la religion ,,.

(a) Cum saepius de Professoribus Friburgensibus mentionem injecerim, dissimulare postremo loco nequeo scandalum, quod non ita pridem praebuit Dr. Schreiber in eadem Friburgensi universitate professor theologiae moralis ac membrum consilii ecclesiastici praebuit auditoribus suis. Hic enim posteaquam asseruit infallibilitatem esse praecipuum decus et robur Ecclesiae tum quoad res fidei, tum quoad res morum, non erubuit sub finem secundi vol. Theologiae moralis affirmare ecclesiasticum caelibatus praeceptum sacerdoti catholico injunctum, esse *contra naturam*, *injustum*, *immorale* et *antichristianum*. Qua in re acutus homo non vidit se principium positum hac disserendi ratione destruere. Enim vero clericis et recens sacerdotio inauguratis talia effutire perinde est ac dicere: "Ecclesia illa cui ut magister et sacerdos peculiari ratione addictus sum, et erga quam in animis vestris amorem excitare deberem, non est vera neo a Christo fundata, utpote quae errorem et peccatum docet, et lege injusta et iniqua filias suos obstringit ,,. In quo ipse non repetit nisi quod novem aut decem ab hinc annis docuit Dr. Amanu professor et membrum pariter consilii ecclesiastici, qui inter sacri caelibatus impugnatores non extremum locum obtinet ob historiam caelibatus a se editam. Quam bene autem idem professor Schreiber de suis alumnis promeruerit evincitur ex munere argentei cyathi quo hanc auream doctrinam cohonestarunt ejus auditores. Satius profecto foret ut ipse personam deponeret, seque apertum hostem Ecclesiae catholicae profiteretur.

DE

MATRIMONIO

TRACTATUS

DE MATRIMONIO

PROOEMIUM

1. Matrimonium ab eo dicitur, inquit catechismus Romanus, quod femina idcirco nubere debet, ut mater fiat, vel quia prolem concipere, parere, educare, matris munus est (a). Aliis praeterea nominibus matrimonium donari consuevit, *Connubii* scilicet, *Conjugii*, *Nuptiarum* de quibus fuse s. Thomas (b). Definiri autem solet: « Viri et mulieris maritalis conjunctio inter legitimas personas individuam vitae consuetudinem retinens (c) »; quod si agatur de matrimonio non solum quatenus officium naturae est, sed quatenus praeterea est sacramentum, datae definitioni addi debet: « et a Christo ad dignitatem sacramenti elevata ». Ab aliis vero matrimonium prout sacramentum est fusius definiri, seu potius describi solet: « Sacramentum novae legis quo significatur conjunctio Christi cum Ecclesia, et gratia confertur ad sanctificandam viri et mulieris legitimam conjunctionem, ad uniendos arctius conjugum animos, atque ad prolem pie sancteque in virtutis officiis et fide christiana instituendam ».

2. Ex his autem definitionibus colligitur 1. naturam, sive rationem aut essentiam matrimonii proprie constitui *in*

(a) De matrim. Sacram. C. VIII. n. 2. Hinc apud Gregorium IX. Cap. *Ex Litteris* de conversione infidelium: "Matri, inquiebat mulier, infans ante partum onerosus, dolorosus in partu, post partum laboriosus: ac ex hoc legitima conjunctio maris et feminae magis *matrimonium*, quam *patrimonium* nuncupatur". Apud Pitaeum *Decretales Gregorii Papae IX.* Paris. 1687. Tom. II.

(b) In 4. D. 27. q. 1. ar. 1.

(c) Hanc definitionem quae est Magistri sententiarum imo potius codicis Justinianaei suam fecit catechismus Rom. l. cit. n. 3. ubi eandem per partes exponit.

vinculo ; quod exprimitur per vocem illam *conjunctio* , quae designat illam obligationem et nexum vi cujus firmitas , permanentia atque stabilitas matrimonii exurgit , minime vero consistere in usu , qui separari potest a dominio , seu potestate quam in proprium corpus conjuges per consensum verbis de praesenti expressum sibi invicem tradunt (a) ; colligitur 2. conjugii christiani proprietates esse unitatem et indissolubilitatem , quae significantur per subsequentia verba *inter legitimas personas individuam vitae consuetudinem retinens* , seu ut clarius dicitur in altera definitione *viri et mulieris legitimam conjunctionem* etc.; colligitur 3. nonnullas requiri conditiones sub quibus tantum iniri possunt conjugia, quod innuitur per verba *legitimas personas* , vel per *legitimam conjunctionem.* Atque tria haec praecipua capita sunt circa quae tota haec nostra versabitur disputatio , tum scilicet circa matrimonium in se spectatum et quatenus sacramentum est ; tum circa ipsius proprietates ; tum denique circa ipsius impedimenta ac potestatem ea apponendi. His nonnulla adjiciemus circa quaestionem hac nostra praesertim aetate agitatam de connubiis *mixtis* vulgo nuncupatis.

Parlano di matrimonio quando non sposano mai!..

(a) Cf. Estium in 4. D. 26. §. 13. qui hanc veritatem adversus Wicleffitas aliosque haereticos multiplici argumentorum genere ostendit. Sane verum extitit conjugium inter protoparentes in terrestri paradiso ante quemcumque conjugii usum ; id ipsum dicatur de conjugio inter Beatam Virginem et s. Joseph . . Ss. PP. unanimes in hac sententia sunt , et ecclesiastica historia plura suppeditat exempla sanctorum qui perhibentur vero matrimonio conjuncti quamvis numquam convenerint ; ejusmodi fuit conjugium s. Pulcheriae cum Marciano, s. Henrici cum s. Chunegunda. Quod si nonnulli Patres aut Theologi interdum scripserunt usu matrimonium perfici relate ad perfectam et plenam rationem signi seu sacramenti , id affirmarunt , quatenus scilicet per usum significatur conjunctio realis Christi cum Ecclesia per incarnationem , tum etiam quatenus major inde firmitas conjugii exurgit , ut suo loco dicemus.

CAPUT I.

De matrimonio in se spectato

3. Matrimonium in se spectatum considerari potest vel prout officium naturae est, vel prout est sacramentum, seu clarius, prout officium illud a Christo sanctificatum est qui ipsum evexit ad dignitatem sacramenti eidemque sacramentalem gratiam adjunxit. Dum igitur consideratur quatenus officium naturae est disceptari posset utrum bonum sit ac honestum, quod plures ex veteribus haereticis inficiati sunt. Cum vero jamdiu obsoleverit ejusmodi error ac nemo sit qui eum denuo excitaverit, ab illis, data opera, refellendis supersedemus. Sane, quod ex lege naturae a Deo ipso confirmata proficiscitur, illud profecto natura ac ratione sui nullum vitium admittit vel turpitudinem, ac proinde bonum est ac honestum. Tale porro est matrimonium.

4. Natura enim, etiam secluso peccato, inclinat hominem ad prolis generationem, et ad eum finem sexuum diversitas est ordinata (a); jamvero proles, sicut concepta in lucem edi debet, ita in lucem edita per nutritionem et educationem debet secundum corpus et animam perfici, idque eadem natura dictante, quae non tantum generationem rei, sed et provectionem et perfectionem ejus intendit. Haec autem necessaria nutritionis et educationis officia certos requirunt parentes, eosque vinculo quodam permanente colligatos; in hoc autem vinculo, ut diximus, matrimonii ratio constituta est; matrimonium igitur qua naturae officium est, lege ipsius naturae est constitutum.

5. Hanc naturae legem ratam habuit, et confirmavit naturae auctor Deus. Principio enim virum, seu marem creavit et feminam ad prolem. videlicet suscipiendam idoneos. Feminam quoque ex viri latere condidit, ut

(a) Cf. Estium l. c. §. 1. et VIII. §. 13. Catechism. Roman. Part. II. Cap.

ostenderet arctissimum esse inter eos matrimonii vinculum; quae cum instinctu quodam divino probe intellexisset Adam in eam vocem erupit: " Hoc nunc os ex ossibus meis et caro de carne mea .... quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem et adhaerebit uxori suae: et erunt duo in carne una (a) ». Quibus verbis perpetuum et indissolubilem conjugii nexum declaratum fuisse Tridentinum docuit (b). Compertum igitur est in horto ipso deliciarum, atque ante peccatum constitutum et initum matrimonium esse. In novo autem testamento ipse Dei filius non modo praesentia sua nuptias honestavit, et miraculo omnium quae edidit primo consecravit, sed praeterea commendavit locupletissimis iis verbis, quae leguntur Matth. XIX. 6. «Quod ergo Deus conjunxit homo non separet»(c). Quare Paulus Corinthiis ep. I. VII. 38. inter cetera significavit: « Qui matrimonio jungit virginem suam bene facit (d)» ac I. Timoth. IV. 1. futuros matrimonii accusatores appellavit homines « attendentes spiritibus erroris et doctrinis daemoniorum ». Atque hujus divinae et apostolicae doctrinae adversarios quovis tempore sancti Ecclesiae Patres, concilia, imo et Ecclesia universa non semel anathemate perculit (e).

(a) Genes. II. 24. Posteriora haec verba " *Propter hoc dimittet homo patrem* etc. tamquam a Deo ipso prolata retulit Christus Matth. XIX. 5.

(b) Sess. XXIV. cap. unic. *de* Matrimonio.

(c) Ὃ οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω (in var. ἀποχωριζέτω).

(d) Ὥστε καὶ ὁ ἐκγαμίζων (in var. γαμίζων παρθένον), καλῶς ποιεῖ.

(e) Cf. Estium loc. cit. §. 3. Ex his non solum patet veterum haereticorum insania, qui nuptias damnabant, verum etiam Barbeyrachii et Gibbonii impudentia, ex quibus alter in op. *De morali Patrum doctrina*, alter vero in op. *De casu imperii Romani* in Patres iniqui, eisdem succensent quasi impuritatem quandam, labem et vitium invenerint in matrimonio etiam justo atque legitimo, propterea quod virginitatem conjugio, viduitatem alteris nuptiis anteponant; quod arceant a sacerdotio bimaritos, et eos qui viduam vel ancillam vel ab alio repudiatam duxissent; quod sentiant matrimonium cupiditatis explendaeque libidinis studio ineundum non esse; quod vetent virum cum gravida uxore consuescere; quod denique tradant habere aliquid conjuges de quo erubescant.

6. Ex his porro quae de honestate matrimonii contraximus facile intelliguntur ejusdem fines, qui tres enumerantur. Princeps quidem atque primarius procreatio est, et procreationis complementum quod in prolis sustentatione, ac liberali ad virtutem institutione consistit. Alter finis in mutuo adjutorio situs est, scilicet in communi vitae societate, officiis, atque ope mutua, quam sibi conjuges invicem praestant in re domestica administranda, atque in vitae incommodis facilius perferendis. Tertius matrimonii, seu potius matrimonium contrahentium finis est sedandae concupiscentiae propositum; matrimonium enim quod sanis hominibus ante peccatum vim tantum officii habuit, aegrotis postea factum est etiam remedium, ut Apostolus docet (a).

7. Ceterum cum hoc naturae officium, seu ut plerique loquuntur, naturalem contractum (b) Dominus Salvator no-

At quis non videat inique prorsus impios homines in Patres debacchari? An quia virginitas matrimonio, viduitas praefertur alteris nuptiis, ideo reprobatur conjugium ut malum? " Numquid argentum non erit argentum, inquit s. Hieronymus, si aurum argento pretiosius est,,? (lib. I. cont. Jovin. n. 3.). Recte etiam cetera docuerunt Patres; cum enim ad officium nascantur homines non ad voluptatem, culpa profecto non vacabunt, qui solius voluptatis causa vel matrimonium ineunt, vel abutuntur uxoribus; scilicet procreatio liberorum debet esse hominibus modus cupiditatis, quem modum cum saepe transiliat concupiscentia, quae ipsis castioribus animis potenter insidiatur, ideo habere dicuntur aliquid conjuges de quo erubescant. Cf. P. Baltum in *Morali doctrina Patrum vindicata*. Cf. etiam quae de his scripsit Clem. Alex. *Paedag.* lib. II. Cap. X.

(a) I. Corinth. VII. 2-6. Ex his porro refellitur abjecta Rationalistarum et Naturalistarum sententiae ratio circa matrimonii notionem. His enim matrimonium nihil aliud est nisi " societas diversi sexus personarum ad naturalem et rationabilem stimuli sexualis expletionem inita,,. Cf. Aug. de Roskowány *De matrimonio in Ecclesia catholica* Tom. I. §. 16. 17. Augustae Vindel. 1837.

(b) Nonnulli contendunt nullo modo *contractum* esse, aut dici posse conjugium, saltem presse seu stricto sensu, quia conjugio deest objectum, seu res, circa quam contrahi possit. Substantiam quippe matrimonii efficit mutua obligatio conjugum ad amorem et fidelitatem, quae omnem contrahendi ac paciscendi naturam refugit. Hinc nonnisi improprie matrimonium contractus dici potest, quatenus scilicet verbum *contrahere* ad ea significanda, quae per matrimonium intenduntur, usu quadantenus roboratum usurpari solet; aut saltem dicunt, contractum, si qui matrimonio inest a reliquis toto, ut ajunt, caelo diversum esse. Cf. Roskovány op. cit. §. 18. nec non auctorem dissert.

ster elevaverit ad dignitatem sacramenti, de eodem quatenus sacramentum est potissima nobis disputatio esse debet adversus recentiores haereticos Lutheranos, Calvinistas, Socinianos aliosque novatorum surculos, qui etsi matrimonii sanctitatem et divinam ejus originem ultro fateantur, eidem tamen sacramenti dignitatem eripere omni modo conantur. Atque haec quidem veritas ea est quam in primis tuendam suscipimus; deinde vero, ut ordo postulat, quid verisimilius inter tot quae circumferuntur Theologorum sententias tenendum sit de ejusdem sacramenti materia, forma atque ministro subjiciemus. Sit itaque

PROPOSITIO I.

Matrimonium est vere et proprie unum ex septem legis evangelicae sacramentis a Christo Domino institutum

8. De fide est, quam Tridentinum sess. XXIV. can. I. his verbis definivit: « Si quis dixerit, matrimonium non esse vere et proprie unum ex septem legis evangelicae sacramentis a Christo Domino institutum, sed ab hominibus inventum; neque gratiam conferre; anath. sit (a) »

9. Hanc veritatem satis aperte innuunt sacrae litterae, traditio docet, perpetua et constans Ecclesiae praxis confirmat.

De impedimentis matrimonii. Mechliniae 1834. ed. IV. p. 126. seq. Nos tamen ne a consueta loquendi ratione recedamus contractus nomen usurpabimus quo usum est Tridentinum sess. XXIV. Cap. I. de Ref. matrim, etsi fateamur. ut postea videbimus, matrimonium a quolibet alio contractu plane differre.

(a) Ex verbis conc. Trid. quibus definit matrimonium unum esse ex septem legis evangelicae sacramentis *a Christo Domino institutum* aperte refelluntur Oberthür in *Idea biblica Ecclesiae Dei* Part. I. pag. 90. Solisbaci 1828. . . . Holder et Beda Mayer qui eum secuti affirmare non dubitarunt, Christum pauca solum sacramenta instituisse (Baptismum et Eucharistiam) sed Ecclesiae pro ratione et indigentia temporum potestatem reliquisse eadem augendi, idque nominatim de matrimonio valere. Ita desipiunt in Germania homines qui se catholicos profitentur!

10. Ac primo quidem innuunt scripturae ; celebre enim est Paulinum testimonium Ephes. V. 35. « Viri diligite uxores vestras , sicut et Christus dilexit Ecclesiam , et seipsum tradidit pro ea . . . Sacramentum hoc magnum est , ego autem dico in Christo et in Ecclesia (a) ». Quibus verbis Apostolus non solum significat matrimonium exhibere signum , seu repraesentationem unionis Christi cum Ecclesia , sed praeterea complectitur officia quibus conjuges per illam unionem adstringuntur , amorem praecipue supernaturalem quo se mutuo diligere debent sicut Christus diligit Ecclesiam. Nemo autem negaverit ad haec officia praestanda opus esse gratia Salvatoris et quidem jugi , qualem nempe sacramenta tribuunt ad statum sanctificandum atque ad ejus finem obtinendum. Hinc praeter insignes Theologos , catechismus Romanus Paulino commate utitur ad probandam sacramenti matrimonii veritatem. Cum tamen nobiles alii Theologi et interpretes Cajetanus, Vasquez, Estius, Fromondus , Bernardinus a Piconio aliique non pauci *efficaciter* saltem sive ex hoc sive ex aliis quae afferri solent scripturarum locis non probari hanc veritatem contendant , et concilium Tridentinum ipsum eam Pauli sententiam commemorans hoc Paulum *innuisse* tantummodo affirmet , ideo hac ipsa voce nos pariter usi sumus.

11. Quod vero scripturae innuunt , traditio extra omne dubium ponit. Etenim utriusque Ecclesiae Patres iique antiquissimi matrimonium in numero sacramentorum habuerunt , dum 1. Christianorum conjugium alii inter res sacras numerant ad religionem pertinentes a ministris Ecclesiae certo ritu celebrandas , cujusmodi inter Graecos sunt s. Ignatius M. (b), Clemens Alex. (c) , s. Basilius (d) ; inter Latinos

(a) Οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἀγάπησε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς . . . τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

(b) Epist. ad Polycarp. Cap. V. ex edit. Cotelerii Tom. II.

(c) Stromat. lib. III. juxta antiquam edit. Sylburgianam p. 191. seq. juxta editionem vero Potteri recusam Venet. 1757. Tom. I. p. 532. seq.

(d) Hexaemer. Hom. VII. opp. edit. Maur. Tom. I. p. 68.

vero Tertullianus (a), s. Ambrosius (b), s. Siricius Papa (c). Dum 2. alii tradunt Christum dum nuptiis interfuit iisdem benedictionem, sanctitatem, et gratiam qua antea carebant adjunxisse atque indicasse, ita ex Graecis Cyrillus Alex. (d), Epiphanius (e), ex Latinis Ambrosius (f) et Augustinus (g). Dum 3. denique alii *sacramenti* nomine matrimonium nuncuparunt, quod fecit Tertullianus (h), Ambrosius (i), Chrysostomus (k) et Augustinus passim, praesertim vero in lib. *de Bono conjugali*, ubi inter cetera scribit: « In nostrarum nuptiis plus valet sanctitas sacramenti quam foecunditas uteri (l) » et paulo post: « Bonum igitur nuptiarum per omnes gentes atque homines in causa generandi est, et in fide castitatis; quod autem ad populum Dei pertinet, etiam in sanctitate sacramenti, per quam nefas est etiam repudio discedentem alteri nubere, dum vir ejus vivit (m) ». Ibidem vero ostensurus matrimonii vinculum esse indissolubile etiamsi nulli filii procreentur, clericorum similitudine utitur in quibus sacramentum ordinationis permanet etiamsi aut ad muneris functionem non admittantur, vel ab eadem arceantur, unde apparet *sacramenti* nomen quod nuptiis tribuitur ab Augustino proprie adhiberi, non latius (n).

(a) Lib. II. *Ad uxorem*. Cap. VIII. edit. Rigalt. p. 171. seq. in quem loc. Cf. not. Rigalt.

(b) Epist. XIX. ad Vigil. edit. Maur. Tom. II. col. 844. n. 7.

(c) Epist. ad Himerium Tarrac. Cap. IV. apud Coustant. col. 628.

(d) Lib. II. in Jo. in Cap. II. v. 1. opp. edit. Paris. 1638. Tom. IV. p. 135.

(e) Haeres. LI. quae est *Alogorum* Cap. XXX. edit. Petav. Tom. I. p. 452. et Haeres. LXVII. *Hieracitarum* Cap. VI. ibid. pag. 714.

(f) Epist. XLII. ad Siricium n. 2. ed. Maur. Tom. II. col. 966.

(g) Tract. IX. in Jo. n. 2.

(h) *De exhortat. Castitat.* Cap. V.

(i) Lib. I. *De Abraham*. Cap. VII. n. 59. ed. cit. Tom. I. col. 302.

(k) Hom. XX. in epist. ad Ephes. n. 4. opp. edit. Maur. Tom. XI. p. 148.

(l) Cap. XVIII. n. 21.

(m) Cap. XXIV. n. 32.

(n) Sic enim ibidem scribit: "Quemadmodum si fiat ordinatio cleri ad plebem congregandam, etiamsi plebis congregatio non subsequatur, manet tamen in illis ordinatis *sacramentum ordinationis*; et si aliqua culpa quisquam ab officio removeatur, sacramento Domini semel imposito non carebit, quamvis ad judicium permanente ". Demum concludit: " Haec omnia

12. Maximum demum pondus ad eandem veritatem comprobandam addit perpetua et constans utriusque Ecclesiae orientalis et occidentalis consensio et praxis. De Ecclesia enim Latina ante Tridentinum hujus rei fidem faciunt Eugenius IV. (a); ante Eugenium Constantiense concilium (b); ante concilium Constantiense Lucius III. (c); ante Lucium Gregorius M. prout fatentur adversarii nostri (d); ante Gregorium sacramentalia et rituales libri, qui inter VII. Sacramenta semper nuptias recensent (e) De Ecclesia Graeca constat ex Hieremia Graecorum Patriarcha, qui sub finem sec. XVI. in censura *Confessionis Augustanae* ex nomine totius Ecclesiae Graecae septem profitetur esse in Ecclesia sacramenta a Christo instituta, ac de matrimonio peculiariter ait: « divinum sacramentum esse, atque unum ex illis septem, quae Christus et Apostoli Ecclesiae tradiderunt (f) ». Atque id ipsum profitentur diversa concilia coacta adversus Cyrillum Lucarim nova dogmata fabricantem (g); ante hos omnes concilium Florentinum (h), quod in hac professione jam praecesserat Simeon Thessalonicensis (i); quibus praeiverant symbolici libri, et Euchologia (k). Quod vero eadem sit Coptorum Jacobitarum, Syro-

bona sunt, propter quae nuptiae bonae sunt, proles, fides, *sacramentum* ,,.

(a) In *Decret.* seu *instruct.* pro Armen. Apud Hard. *Acta concil.* Tom. IX. col. 440.

(b) Ibid. Tom. VIII. col. 915.

(c) *In Decreto cont. haeretic.* ibid. Tomi VI. Par. II. col. 1878.

(d) Id Calvinus fatetur. *Instit.* lib. IV. Cap. XIX. §. 34. scribens: " Pro sacramento datum (matrimonium) nemo usque ad Gregorii tempora viderat ,,.

(e) Cf. Martenium *De antiqu. Eccles. ritib.* Lib. I. P. II. Cap. IX. art. V.

(f) Cf. Op. cui tit. *Censura Orientalis Ecclesiae de praecipuis nostri saeculi haereticorum dogmatibus* Hieremiae *Constantinopolitani Patriarchae* etc. a Stanislao Socolovio ex graeco in latinum conversa. Dilingae 1582. Cap. VII. pag. 105. et p. 111. 116.

(g) Cf. apud Renaudotium *De la perpétuité* etc. Tom. V. liv. VI. Chap. I.

(h) In Decreto Union. Armen. apud Hard. *Acta Concil.* Tom. IX. col. 440.

(i) Apud Renaudot. op. et loc. cit.

(k) Cf. apud Goarium in *Euchologio* ubi de ritu agit singulorum sacramentorum praesertim vero ubi agit de matrimon. sub tit. *De officio coronationis nuptiarum* p. 385. seqq. et p. 397. seq. cui addatur *Orthodoxa confessio cathol. et apost. Ecclesiae orientalis* Lips.

rum, Nestorianorum, Eutychianorum, seu Monophysitarum fides, dubitare non patiuntur publica euchologia in quibus de matrimonio agitur perinde ac de sacramentis reliquis, uti ostendunt Renaudotius (a), et Assemanus (b).

13. Si illud propterea inter sacramenta novae legis ponendum est, quod inter res sacras locum habet, quod Christus benedictione, sanctitate et gratia exornavit, quod vere et proprie sacramentum appellatur, quod Ecclesia universa constanter ac perpetuo inter sacramenta a Christo instituta retinuit; cum tale sit ex Patrum testimoniis et utriusque Ecclesiae certissimis documentis christianorum conjugium, profecto sequitur quod demonstrandum assumpsimus, nempe matrimonium esse vere et proprie unum ex septem legis evangelicae sacramentis a Christo Domino institutum, prout etiam cordatiores inter Protestantes jam nobis ultro concedunt (c).

DIFFICULTATES

14. Obj. Satis certa non est Patrum auctoritas ad adstruendam sacramenti matrimonii veritatem; 1. Patres enim nullibi aperte docent vel Christum sacramentum matrimonii instituisse, vel matrimonium gratiam conferre ex opere ope-

1695. Quaest CXV. ubi quaeritur: "Quodnam sextum est mysterium (*sacramentum*)? Resp. *Honorabile conjugium*, quod primo quidem mutuo viri feminaeque in se iinvicem consensu.. instituitur..Deinde sancitur consecraturque haec illorum consensio ac promissio per sacerdotem". Ποῖον εἶναι τὸ ἕκτον μυστήριον; Ἀπόκρισις. Ὁ τίμιος γάμος, ὁ ὁποῖος γίνεται, πρῶτον μὲν με τὴν εἰς ἀλλήλους συμφωνίαν τοῦ ἀνδρός καὶ τῆς γυναικός . . . ὕστερον δὲ βεβαιώνεται, καὶ εὐλογῆται ἀπὸ τὸν ἱερέα τούτη ἡ συμφωνία καὶ ὑπόσχεσις.

(a) Loc. cit.

(b) *Bibliothecae Orientalis* Tomi III. Parte I. p. 356. et Tomi III. Par. II. p. 319. seq. ubi agit de Syris Nestorianis.

(c) Cf. Leibnitium in *Systemate Theolog.* p. 314. Esslinger op. cit. *Apologie de la réligion catholique par des auteurs protestants* qui agens de matrimonio adducit testimonia ex Marheincke, Meyer, et Schwarz quibus constat Protestantes admittere conjugium veluti statum a Deo sanctificatione, et gratia auctum, qua conjuges sancte possint instituere prolem, esse vocatum in scripturis *mysterium et sacramentum*, *signum sacrum* unionis Christi cum Ecclesia.

rato; 2. Quod si interdum locuti videntur de matrimonio tanquam de re sacra, vel sacramento, ut ex ipsis Patrum locutionibus patet, rem sacram vel sacramentum latiori sensu usurparunt, ut inter ceteros usurpavit s. Leo M., Augustinus passim, Dionysius Areopagita nuncupatus, qui in lib. *de Ecclesiast. Hierarchia* inter sacramenta etiam recenset *monasticam consecrationem*; 3. vel eodem sensu quo sacramentum dixerunt Adae conjugium, et conjugia Hebraeorum, quae profecto non fuisse vere et proprie sacramenta nunc passim catholici Theologi docent adversus Launojum, qui in lib. *de Regia in matrimonium potestate* innumera prope Patrum testimonia congessit, ut adstrueret matrimonium in antiqua lege fuisse verum sacramentum (a). 4. Quod praeterea omne dubium tollit circa germanam ss. Patrum mentem, ut observat Erasmus, est ipsorum agendi ratio dum pugnarent adversus impias Tatiani, Encratitarum, Gnosticorum ac Manichaeorum haereses, quae nuptias utpote noxias damnabant; nullum enim validius argumentum a Patribus urgeri poterat quam sacramenti dignitas a Christo matrimonio addita ad haereticos refellendos, attamen de ea nec verbum habent. Imo nec ipse Jovinianus, qui licet totus esset in extollendo connubio super virginitatem, omniaque argumenta quae ad rem suam facere viderentur diligentissime conquisisset, de dignitate sacramenti silet omnino. Ergo.

15. R. N. A. ad 1. prob. D. Conceptis verbis Tr. aequivalenter N. Etenim id docent Patres quoties affirmant Christum nuptias praesentia sua *sanctificasse*, *gratiam per matrimonium haberi*, seu *conferri*, dum tanquam *rem sacram* habent christianorum conjugium, et cum *sacramentum* vocant, et ita vocant, ut conferant etiam quoad affectum cum Baptismo et Ordine. En verba s. Epiphanii: « Venerabiles enim esse nuptias ac Dei aspirante gratia caeleste regnum

(a) Cap. XI. opp. edit. Coloniae Allobrogum 1731. Tomi I. Par. II. p. 710. seqq.

obtinere, quis vel ex eo non cognoscat, quod ad nuptias invitatus Salvator ipse fuerit, ut iis benediceret (a)? » et ante ipsum Tertullianus « Unde sufficiamus, inquit, ad enarrandam felicitatem ejus matrimonii quod Ecclesia conciliat, et confirmat oblatio, et obsignat benedictio; Angeli renunciant, Pater ratum habet (b)? S. Innocentius I. de bigamo simultaneo ita scribit: « Statuimus fide catholica suffragante, illud esse conjugium, quod erat primitus *divina gratia* fundatum, conventumque secundae mulieris priore superstite, nec divortio ejecta, nullo pacto posse esse legitimum (c) ». Verba Augustini superius recensuimus ejus mentem exponentes. Falsa itaque sunt, quae adversarii assumunt.

16. Ad 2. D. Patres interdum latiori sensu matrimonium rem sacram et sacramentum vocant Tr. vel C. semper N. Optima siquidem regula ad veram Patrum mentem in locutionibus quas adhibuerunt assequendam est Ecclesiae fides juxta cujus analogiam ipsi loquebantur. Jam vero, uti invicte ostendimus, Ecclesia quovis tempore matrimonium inter sacramenta vere et proprie dicta habuit. Ex hac porro animadversione responsio patet ad singula Patrum testimonia, quae nobis objici possent, cum minime contendamus semper et in singulis testimoniis eos vocem sacramenti presse et stricte usurpasse.

17. Ad 3. Eadem esto responsio. Admittimus autem testimonia, quae improbo et inani labore ex Patribus congessit Launojus minime evincere matrimonium in veteri lege ab iis ceu sacramentum habitum fuisse, cum Patres nonnisi latiori sensu et ratione signi seu figurae futurae unionis Christi cum Ecclesia quam matrimonium in se spectatum praeseferebat *sacramentum* nuncupaverint. Contra vero conjugium Christianorum sacramentum Patres dixerunt ratione tum si-

(a) Πῶς γὰρ ἔσται τιμιος ὁ γάμος καὶ ἐν Θεῷ ἔχων τὴν τοῦ οὐρανῶν βασιλείαν, ὁποτε κέκληται ὁ Σωτὴρ εἰς γάμοις, ἵνα εὐλογήσῃ γαμον; l. c. Haer. LXVII. p. 114.

(b) Loc. cit. ex lib. II. *Ad Uxorem.*

(c) Epist. XXXVI. *ad Probum.* Apud Coustant. col. 910. Cf. ib. not. edit.

gni, tum gratiae quam significat et confert ad fidelium unionem sanctificandam, ut ostendimus. Verum de Launojo postea.

18. Ad 4. N. Argumentum enim quod ducitur ex Patrum agendi ratione adversus haereticos utpote negativum plane evertitur ex positivis documentis quae adduximus, praesertim vero ex perpetuo ac constanti ecclesiarum consensu, quod plane invictum est; nulla enim mirae hujus consensionis in retinenda et asserenda veritate hujus sacramenti ratio assignari potest, ut saepe monuimus, praeter divinam et apostolicam traditionem. Nestoriani prefecto et Eutychiani qui a seculo V. ab Ecclesia catholica separati sunt, nonnisi ab eadem Ecclesia discere potuerunt matrimonium esse sacramentum vere et proprie dictum. Ceterum Patres operam perdidissent in adstruenda sacramentali nuptiarum dignitate adversus eos qui nuptias ut impuras et a malo principio invectas traducebant. Quod vero spectat ad Jovinianum observare juverit ipsius quaestionem non attigisse praecise matrimonium, sed potius *statum* conjugalem, quem *statui* seu professioni virginitatis et continentiae praeferebat. Nulla propterea necessitas ipsi incumbebat ad causam suam propugnandam ut urgeret elevationem nuptiarum ad dignitatem sacramenti.

19. Inst. Atqui nec satis constans est Ecclesiae traditio; 1. etenim non defuerunt sive ex canonistis sive ex scholasticis, qui aperte negaverint post Magistrum sententiarum per matrimonium gratiam conferri, quibus assentitur vetus glossa cap. *Honorantur* quae tradit matrimonium institutum tantum fuisse *in remedium peccati*. 2. s. Thomas autem dari per matrimonium gratiam propugnat solum ut *probabilius* (a); 3. eadem ratione se gesserunt Scotus, Bonaventura, Paludanus, Durandus, de quibus et de reliquis scholae Theologis Melchior Canus universim pronunciat: «Cum quaerunt; an matrimonium conferat gratiam, id quod eo loco maxime

(a) Supplem. q. XLII. ar. 3.

finiendum erat, non definiunt tamen; sed in his referunt, quae *in hominum opinione* sunt posita (a) », ex his Durandus ulterius progressus aperte negat matrimonium esse sacramentum, sicut ex professo inficiati sunt Canonistae non pauci. Ergo.

20. R. N. Subsump. Ad 1. prob. D. Quin tamen negaverint matrimonium esse sacramentum, C. secus Tr. Certum enim est 1. omnes Theologos admisisse matrimonium tanquam unum ex septem Ecclesiae sacramentis a Christo institutis; 2. certum est praeterea scholasticos omnes cum Magistro sententiarum hoc agnovisse discrimen inter sacramenta veteris legis et sacramenta novae legis, quod ista *conferant gratiam*, illa autem gratiam tantum *significarent*: 3. certum demum est Durandum male audivisse tanquam haereticum eo quod negaverit matrimonium esse sacramentum, ita ut in secundis curis operum suorum ad hanc haeresis invidiam declinandam admiserit matrimonium esse sacramentum, etsi cum nonnullis aliis coaevis Theologis negaverit conferre gratiam. Imo neque hoc quidem absolute affirmavit, eo quod ipsius sententia, ut ipsemet non diffitetur, communi Theologorum aetatis suae doctrinae adversaretur, sed solum ut *probabilem* in medium protulit (b). Haec porro cum rata et explorata sint, patet controversiam verti in quaestionem criticam, quid nempe sibi voluerint scholastici per illam formulam: matrimonium institutum solum esse *in remedium concupiscen-*

(a) *De Locis Theolog.* lib. VIII. edit. Colon. 1585. p. 245.

(b) Cf. D. Durandi a s. Porciano Ord. Praed. et episc. Meldensis in Petri Lombardi sententias etc. Venet. 1581. Lib. IV. Dist. 26. quaest. 3. fol. 367. *tergo* num. 5. ubi aperte scribit: " Tenendum est absolute quod matrimonium est sacramentum, cum hoc determinet Ecclesia *extra de haereticis* ubi numerat matrimonium inter alia sacramenta ,,; et n. 8. Quod attinet ad collationem gratiae, exposita sententia Canonistarum, de qua profitetur se nihil velle pronunciare; pergit: " Moderni autem Theologi quasi communiter tenent quod per sacramentum matrimonii confertur gratia, nisi contrahentes ponant obicem, sicut fit in aliis sacramentis quibus aequiparatur sacramentum matrimonii in hoc casu, quia non videretur ab eis posse teneri quod matrimonium sit sacramentum novae legis ,,.

tiae. Estius existimat scholasticos locutos esse » de principali fine, sive effectu sacramenti » juxta constituta ab ipsis principia (a). Eadem ratione effatum Magistri sententiarum ex quo illud ceteri hauserunt, exposuerat. Sensus itaque istius locutionis videtur, quod per matrimonium non conferatur eadem specie gratia, quae in ceteris sacramentis confertur, sed gratia tantum medicinalis in remedium concupiscentiae (b).

21. Ad 2. D. In sensu exposito, et quidem in *Supplemento*, C, absolute et in *Summa* N. In hac enim plura emendavit s. Doctor ex iis quae scripserat in commentariis super Magistrum sententiarum. Jam vero in *summa* 1. 2. q. 100. ar. 2. ad 6. expresse reprobat illorum sententiam, qui negant conferri gratiam in matrimonio, ac praeterea absolute pronunciat quod » dare pecuniam pro matrimonio . . . in quantum est Ecclesiae sacramentum, est illicitum ».

22. Ad 3. Responsio patet ex his quae de germana scholasticorum mente disseruimus. Verisimilius porro est Canum non attendisse ad penitiorem illorum sensum, alioquin minus se infensum in scholasticos ostendisset, re nondum praesertim eliquata. Ceterum, ut alias animadvertimus ne iniquiores in ipsos simus semper perpendenda sunt aetatis in qua scholastici scribebant adjuncta omnia, summa monumentorum et librorum inopia qua laborabant, defectus codicum, et

(a) Sic enim scribit in 4. D. 26. §. 9. " Ad illud quod 2. distinct. dicit (Magister sentent.) conjugium esse in remedium tantum, non improbabiliter responderi potest ex sancto Thoma eum locum explicante, quod ibi Magister loquatur de principali fine sive effectu sacramenti matrimonii. Quamvis enim omnia sacramenta, et contra peccatum valeant, et auxilium bene vivendi praestent, recte tamen trifariam ista secundum Magistrum dividuntur, quod quaedam principaliter instituta sunt ad juvandum hominem in bono ut confirmatio, eucharistia et ordo: quaedam ad delenda vel vitanda peccata, ut reconciliatio, extrema unctio et matrimonium: quaedam ad utrumque effectum, ut baptismus, quo et vetus homo moritur et novus nascitur ". Qui deinde respuit auctoritatem glossae cap. *Honorantur*, et alterius glossae cap. *Quidquid*, una cum interpretibus ita sentientibus, qui pauci sunt, et in quaestione quae ad Theologum proprie spectat, facile labi potuerunt.

(b) Cf. Ibid.

mediorum quibus nunc abundamus, ipsis autem deerant.

23. II. Obj. Omnia desunt in matrimonio, quae ad verum sacramentum constituendum requiruntur. 1. Deest enim in primis divina institutio, cum matrimonium longe ante Christum in mundo viguerit; 2. deest gratiae collatio, alioquin non praeferretur caelibatus conjugio gratia aucto, qua ille caret; 3. imo et signum ipsum deest ejusdem gratiae in matrimonio, quod non perficitur nisi contrahentium consensu. 4. Quod si dicatur per ejusmodi consensum significari unionem Christi cum Ecclesia, cum haec unio per matrimonium non efficiatur sed ipsum longe praecesserit, dicendum foret signum vacuum, ut omittatur 5. plura alia signa praecessisse, vel existere unionis Christi cum Ecclesia quin tamen dici possint sacramenta. 6. Deest denique in matrimonio ritus externus sive ceremonia sacra divinitus instituta ad gratiam significandam, ut ex se patet. Quae omnia confirmantur ex ipsa Ecclesiae agendi ratione 7. Ecclesia enim spectat conjugium ut immunditiam a quo proinde sacerdotes arcet; 8. eidem impedimenta apponit per quae profecto sacramenti materia essentialiter immutatur, ac irrita reddidit matrimonia clandestina. 9. Verum et ipsum conjugii opus tale est ut mentem a Deo avocet, neque in ipso in quo essentia matrimonii consistit Spiritus Sanctus adesse potest, 10. quare ille qui in evangelica parabola (Luc. XIV. 20.) recusavit venire ad nuptias caelestes hanc causam praetexuit: « Uxorem duxi, et ideo non possum venire ». 11. Atque hinc factum est ut passim contrahentes paciscantur de dote ac pretio, quod quidem pactum absque simoniaca labe in sacramento admitti nequit. 12. Theologi demum acriter adhuc inter se disceptant circa matrimonii materiam, formam atque ministrum. Ergo.

24. R. N. A. Ad 1. prob. D. Matrimonium longe ante Christum in mundo extitit sub ratione naturalis unionis seu contractus, C. sub ratione sacramenti proprie dicti N.

25. Ad 2. D. Praefertur caelibatus matrimonio quatenus *statum* constituit, C. quatenus est sacramentum N. Quatenus

enim matrimonium sacramentum est, ipsum praeferimus caelibatui, quatenus vero statum conjugalem dicit eidem praeferimus caelibatum, qui et suas gratias longe potiores adnexas habet, dicente Apostolo I. Cor. VII. « Qui matrimonio jungit virginem suam bene facit, qui non jungit melius facit ».

26. Ad 3. N. Nam ipse contractus ex eo quod fuerit elevatus ad dignitatem sacramenti signum jam factus est gratiae a Deo per ipsum conferendae ad rite praeseferendam sive repraesentandam unionem Christi cum ecclesia.

27. Ad. 4. D. Ideoque nos dicimus conjugium electum esse ad unionem illam solum *significandam* seu repraesentandam ex Christi institutione, C. ad efficiendam N. Etiam Eucharistia instituta est ad repraesentandam Christi passionem, quin tamen eam efficiat.

28. Ad 6. N. Nam contractus ipse externus utpote a Christo electus ad gratiam significandam et conferendam est ejusmodi ritus.

29. Ad 7. N. Haec enim putida calumnia adversariorum est; siquidem Ecclesia matrimonium semper commendavit tanquam in se bonum et honestum et a Christo sanctificatum, ut ostendimus. Quod si interdum vel a nonnullis conciliis, vel Romanis Pontificibus conjugium immunditiae nomine donatum est, non ratione sui, sed aut ratione subjecti incapacis ob vota aliave impedimenta ad matrimonium contrahendum, aut ratione actus conjugalis non quidem absolute sed respective ad munditiem quam praesefert continentia, ita conjugium denominatum est (a). Arcet vero Ecclesia sacerdotes a nuptiis tanquam a statu minus perfecto, ac minus convenienti dignitati et muneribus sacerdotalibus ut suo loco declaravimus, non autem tanquam a re mala.

30. Ad 8. D. Materia *ex qua*, ut ajunt, constare, seu confici *potest* matrimonium, C. ex qua *reipsa constat* seu efficitur N. Materia enim ex qua constituitur matrimonium

(a) Cf. Bellarm. lib. unic. *De matrim.* P. I. Cap. V. §. 19. seqq.

non quaelibet est duorum individuorum conjunctio, sed *legitima* conjunctio, quae quoties adest et rite fit, toties conjugium celebratur, quin sit in Ecclesiae potestate impedire quominus matrimonium, seu sacramentum habeatur. Ast Ecclesiae munus est determinare conditiones quae ad legitimam ejusmodi conjunctionem constituendam requiruntur, ut nempe materia idonea seu apta sit ad sacramentum. Ex hac autem potestate sibi a Christo collata Ecclesia apponit impedimenta dirimentia, ac decernit irrita esse clandestina connubia, salva tamen semper et incolumi essentiali sacramenti materia (a).

31. Ad 9. D. Si brutorum more exerceatur C. si rite, ut Christianos conjuges decet, saltem absolute, N. Falsum porro est quod adjiciunt adversarii matrimonii essentiam in actu ipso conjugali consistere, ut enim paulo ante animadvertimus, potest in matrimonio separari exercitium a jure; usus conjugii non est nisi accessorius, atque ad summum, ut nonnullis placet, integralis quoad matrimonium (b); falsum praeterea est quod iidem adversarii assumunt non pos-

(a) Varia Patrum Tridentinorum suffragia quae in pluribus congregationibus prolata sunt ad componendam potestatem Ecclesiae in decernendis impedimentis matrimonialibus cum essentia sacramenti quae non subest Ecclesiae potestati refert Card. Pallavicini lib. XXII. Cap. IV. seqq. Deinde vero ut respondeat eidem difficultati a Suavio, seu Paulo Sarpio propositae circa decretum conc. Tridentini quo irrita fiunt matrimonia clandestina haec praeclare scribit lib. XXIII. Cap. IX. §. 15 " Certo ben è, che il contratto matrimoniale non è sacramento per la sua natura e senza divina elevazione: sì che l'esser di sacramento e l'esser di contratto sono due essenze distinte, la seconda delle quali poteva stare senza la prima; benchè ora per divino decreto *sieno inseparabili* (almeno fuori di caso accidentale) *tra battezzati*. Sì come dunque perchè le specie consecrate sono inseparabili sì, ma distinte dal corpo di Cristo; la potenza naturale, quantunque non possa alterar il Corpo, può alterar le specie; e per questo modo può fare che il Corpo non vi rimanga: così per lo stesso rispetto la podestà ecclesiastica può alterare il contratto, benchè non possa alterare il sacramento; e per questa via può impedire che una tal forma di contrarre non rimanga sacramento, com' era prima. E se il miriamo con occhi ingenui e purgati, vedremo ciò intervenire in tutti gli altri impedimenti dalla Chiesa introdotti ".

(b) Cf Estium loc. cit. in Dist. 26. §. 13.

se Spiritum S. inesse ipsi actui, si, ut diximus, sicut christianum decet exerceatur ratione finis, ratione modi, ratione sobrietatis (a).

32. Ad 10. D. Quia passus est homo ille ea de causa se nimis abripi secularibus curis, C. praecise quia uxorem duxerat N. Ceterum ex his patet adversarios confessione sua confirmare meliorem statu conjugali esse caelibatum cum agitur de divino famulatu.

33. Ad 11. D. Paciscuntur de dote ad onera futuri conjugii sustinenda, C. de sacramenti pretio N. Mirum proinde videri debet plures ex antiquis canonistis ex occasione hujus difficultatis permotos esse ad negandam conjugio dignitatem sacramenti.

34. Ad 12. D. Disceptant Theologi in determinando *quae* sit materia, *quive* minister, C. in admittendis debita materia, forma et ministro ad sacramentum constituendum N. Hae porro controversiae in omnibus fere sacramentis locum habent. Ceterum quid de his verisimilius censendum sit jam expendimus.

De materia, forma atque ministro sacramenti matrimonii.

35. Quaestiones de materia et forma sacramenti matrimonii pendent a principalis controversiae solutione, quae est de ministro. Etenim si hujus sacramenti minister est sacerdos jure infertur ejusdem materiam esse contractum naturalem, ut vocant, ab ipsismet contrahentibus mutuo consensu perfectum, formam vero benedictionem, seu sacra verba a sacerdote prolata. Quod si ministri matrimonii dicuntur ipsi contrahentes, materia et forma juxta magis receptam apud hujus sententiae patronos opinionem, erit utriusque contrahentis consensus verbis seu signis expressus, licet sub diverso respectu; *materia* scilicet prout consensus significat corporum traditionem, *forma* prout significat mtuuam corumdem acceptationem.

(a) Cf. Bernard. a Picon. in Cap. V. epist. ad Ephes.

36. Jam vero utrum hujus sacramenti ministri sint contrahentes, an sacerdos, quaestio est magna animorum contentione agitata inter Theologos. Alii enim cum Melchioro Cano, qui fortasse omnium primus hanc sententiam in scholas invexit (a) aut saltem toto nisu instauravit censent verum hujus sacramenti ministrum solum esse sacerdotem (b). Alii autem antiquae sententiae adhaerentes existimant non alios sacramenti matrimonii ministros esse agnoscendos praeter contrahentes. Quod enim attinet ad peculiares nonnullorum opiniones qui mediam quandam viam tenuerunt vix aliquot adstipulatores nacti sunt.

(a) Adduci passim solet post Melchiorem Canum tanquam primus assertor hujus sententiae, quod scilicet sacramenti matrimonii ministri sint sacerdotes, Guillelmus episcopus Parisiensis, eo quod ipse in tract. de Baptismo Cap. I. commendaverit vim benedictionis et orationis sacerdotalis ad gratiam Dei conciliandam. Attamen certum videtur id unum significare voluisse Guillelmum quod haec benedictio non requiratur, ut pars essentialis sacramenti, sed solum ut eo ritu conjugium celebretur qui ab Ecclesia praescribitur ad plures causas quas enumerat. Sane Guillelmus benedictionem sacerdotalem ad matrimonii essentiam non pertinere apertissime tradit in op. *De Septem Sacramentis*. Florentiae 1579. in quo cap. XXVI. cum declarasset matrimonia clandestina esse prohibita, et tribus modis matrimonium dici posse clandestinum, idest cum 1. celebratur sine testibus; 2. cum celebratur absque solemnitate quam Ecclesia in nuptiis adhibere solet, prout sunt *benedictio* aliaque ejusmodi; 3. cum non proponuntur *banni*, docet tamen ejusmodi matrimonia clandestina *vera* esse conjugia quamvis illicita, et concludit: " Nec sic contrahentes possunt separari „ cum ibi verus sit consensus per verba de praesenti expressus: licet *illa quae dicta sunt* (ideoque et *benedictio*) deficiant, *quae non sunt de essentia sacramenti*: sed solus consensus praedictus „. Porro si benedictio ex sententia Guillelmi non pertinet ad essentiam sacramenti matrimonii, sequitur profecto ipsum non existimasse sacerdotem esse hujus sacramenti ministrum. Sic afferri etiam solet pro hac sententia Paludanus, at certum est Paludanum contrarium omnino docuisse. Eum adisis in 4. *Sentent*. Paris 1514. hic enim l.c.dist.XXVI. q. 4. aperte profitetur matrimonium perfici per consensum contrahentium, ita ut verba quibus exprimitur consensus et acceptatio sub diversa ratione constituant materiam et formam sacramenti; solvit praeterea difficultatem quam sibi proponit adversus veritatem sacramenti matrimonii petitam ex eo quod omne sacramentum debeat a sacerdote administrari secus ac eveniat in matrimonio, cui perficiendo non requiritur sacerdos, ostenditque quodlibet sacramentum aliquid habere sibi proprium in quo cum reliquis non convenit. Ita fol. 141.

(b) *De Loc. Theol.* lib. VIII.

37. Canus et qui cum eo sentiunt ad propriam adstruendam sententiam urgent 1. sanctorum Patrum doctrinam qua tradunt benedictione sacerdotis matrimonium *sanctificari*, *conciliari*, *obsignari*, praesertim vero conc. Carthaginiense IV. quod ita decernit: « Sponsus et sponsa cum benedicendi sunt a sacerdote a parentibus suis vel paranymphis offerantur. Qui cum benedictionem acceperint eadem nocte pro reverentia ipsius benedictionis in virginitate permaneant » (a). Quae jussio pro ritu accidentali ac mere ceremoniali apposita non videtur. Quapropter, concludunt, qui ministerium hujusmodi sacerdotibus denegant, ii facere videntur incauti, ut sacramenti veritas contra Novatores in traditione defendi vix possit (b).

38. Urgent 2. prolationem verborum parocho a concilio Trid. praescriptam in nuptiarum celebratione: « Ego vos in

(a) Can. XIII. apud Hard. *Acta Concil.* tom. I. col. 980.

(b) Nonnulli aestu disputationis abrepti limites omnes modestiae excessisse videntur in contraria impugnanda sententia. Sane Jo. A. Petzek Friburgensis Canonum professor in opusc. *Vindiciae dissertationis de potestate Ecclesiae in statuendis matrimonii impedimentis.* Friburg. 1787. p. 49. not. 27. sententiam, quae contrahentes sacramenti ministros statuit, et infirmo niti fundamento, *et plane religionis dogmatibus periculosam* esse asseruit, eo quod, illa admissa, *nulla ratione* adversus Protestantes matrimonii sacramentum ex traditione vindicari possit. Car. Jos. de Lasaux in op. *Uebereinstimmung der Französischen* etc. seu *consonantia legum Gallicarum de divortio cum Dei verbo.* Hoblenz 1816. p. 30. seqq. opinionem de contrahentibus tanquam ministris sacramenti, *ab erronea*, ut ait, sententia de matrimonio christianorum quod absque sacramento consistere nequeat profluxisse censet. Quam hic auctor vocat sententiam *erroneam* de inseparabili ratione contractus et sacramenti in conjugiis christianorum, est sententia plane catholica, ut postea videbimus. Marian. Dobmayer in *Systemate Theol. catholic.* Tom. VII. Salisbaci 1819. p. 428. seqq. docet ob traditionis tantum *obscuritatem* et nondum latam ab Ecclesia definitionem in scholis *opinionem novitiam* de contrahentibus sacr. matrimonii invaluisse. Sauter in op. *Fundamenta juris Eccles. cathol.* edit.3. Rottunlae 1826. Mauro Hagel theologo Dillingano sententia de sacerdote ministro adeo certa fuit, ut oppositam sententiam *plane absurdam* esse affirmaverit, et inter scholasticorum commenta numeraverit in op. *Demonstratio Rel. Christ. Cathol.* August. Vindel. 1832. Tom. II. p. 212. Sic alii non pauci apud Roskovány op. cit § 27.

matrimonium conjungo (a) », quae profecto si comparentur cum aliis : *Ego te baptizo . . . ego te absolvo*, patet eandem in omnibus vim inesse efficiendi quod significant, non autem declarandi solum, aut testandi esse conjunctos.

39. Urgent 3. analogiam aliorum sacramentorum, quae nonnisi a sacerdotibus administrantur, scribente praesertim Apostolo : « Sic nos existimet homo ut ministros Christi et *dispensatores mysteriorum* (id est *sacramentorum*) Dei (b),, quae cum nullam exceptionem patiantur etiam sacramentum matrimonii includunt, quod propterea etiam a sacerdotibus administrari debet. Hisce argumentis alias addunt rationes ductas ab aliquarum synodorum auctoritate, quae vocant sacerdotes matrimonii ministros ; a profanitate conjugiorum quibus nisi forma aliqua vel ritus sacer accedat nihil sacri continent, quae praeterea solis interdum nutibus atque inter absentes contrahi possunt; a defectu intentionis in contrahentibus conficiendi sacramentum, sine qua tamen sacramentum confici nequit; a sanatione conjugiorum, ut vocant, *in radice* quin novus consensus ex altera parte requiratur, quo in casu cum non habeatur contractus, nec sacramentum haberetur (c). a mira denique opinionum discrepantia inter Theologos adversae sententiae dum in sua hypothesi materiam et formam definire certant.

40. Bellarminus et qui ab eo sunt pro antiqua communio-

(a) Sess. XXIV. *De Reformat.* Cap. I.

(b) I. Cor. IV. 1. Οὕτος ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος, ὡς ὑπηρέτας Χριστοῦ, καὶ οἰκονόμους μυστηρίων Θεοῦ.

(c) Ea conjugia *in radice* sanari dicuntur, quae contracta sunt cum aliquo occulto impedimento dirimente, ac periculum instat ne si alterutri conjugum id innotesceret retraheret se a conjugali societate magno populi scandalo, et prolis susceptae detrimento. In his rerum adjunctis permittitur ac etiam suadetur ut alter conjugum, qui impedimentum novit renovet consensum aut expresse aut tacite cum altero. Quod si et in hoc quoddam periculum deprehenderetur, et ambo conjuges ignorent nullitatem conjugii, relinquuntur, ut ajunt, in bona fide, seu in persuasione de valore initi matrimonii. Haec autem phrasis *de sanatione in radice* orta ex eo est, quod per quandam fictionem juris censetur Rom. Pontifex dispensare ab illo impedimento ante quam contrahentes darent consensum.

rique sententia tuenda innituntur 1. auctoritate Eugenii IV. qui in instruct. pro Armenis : " Septimum , inquit , est sacramentum matrimonii . . . causa efficiens matrimonii regulariter loquendo est mutuus consensus per verba de praesenti expressus (a) ,, ; nec non concilii Tridentini docentis Christum non solum approbasse conjugium in statu innocentiae institutum , sed praeterea gratiam promeruisse , quae naturalem conjugum amorem perficeret , eaque gratia praestare matrimonium in nova lege veteribus connubiis; ex quibus patet juxta Tridentinum , nihil immutasse Christum in contractu matrimonii , sed solum illum gratia sua exornasse , quo factum est ut contractus ille qui antea non erat nisi naturalis , quique a solis contrahentibus per mutuum consensum perficiebatur , elevatus sit ad dignitatem sacramenti.

41. 2. Innituntur declaratione ejusdem Tridentini , quod in decreto de *Reformat.* cap. I. aperte docet " clandestina matrimonia , libero contrahentium consensu facta *rata et vera* esse matrimonia , quandiu Ecclesia ea irrita non fecit ,,. Cum vero irrita fecerit Tridentinum haec matrimonia , noluit tamen decretum suum robur habere nisi post triginta dies ab ejus publicatione . Quibus ita compositis ; sic isti Theologi argumentantur : Juxta Tridentinum quandiu clandestina matrimonia irrita ab Ecclesia facta non sunt , *rata et vera* fuerunt et adhuc sunt in regionibus omnibus in

(a) *In decreto Union.* apud Harduin. l. cit. Nonnulli cavillantur circa Eugenii verba : *causa efficiens matrimonii*, cum debuerit dicere *causa efficiens sacramenti matrimonii*, ex quo inferunt Eugenium de solo contractu haec dixisse , eo magis quod ipse noluerit controversiam in scholis agitatam dirimere. Ast vehementer errant , qui talia excogitant; 1. quia subjecta materia et orationis series non alium admittunt sensum quam de *sacramento*; 2. quia aetate Eugenii nondum excogitata erat distinctio inter sacramentum et contractum in conjugiis christianorum ; 3. quia nulla tunc temporis vigebat controversia de ministro sacramenti matrimonii , cum unanimis fuerit TT. omnium sententia solos contrahentes esse ministros ; 4. quia , ut saepe diximus, Eugenius in suo decreto ea quae spectant ad sacramenta ad verbum desumpsit ex opusculo V. s. Thomae , qui certe in animo non habebat ullam definire controversiam scholasticam praesertim cum , ut vidimus , illa aetate non existeret.

quibus Tridentinum decretum publicatum non est: atqui ex Innocentio III. in cap. *Quanto de divortiis* et ex communi loquendi usu, Tridentini praesertim aetate recepto, matrimonia *rata et vera* non erant meri contractus naturales aut civiles, sed sacramenta, quae tamen solo libero contrahentium consensu perficiebantur et perficiuntur; ergo non sacerdos, sed contrahentes soli sunt sacramenti matrimonii ministri (a). Quod confirmant ex illis conjugiis, quae praesente quidem parocho, sed ipso invito, imo obluctante contrahuntur, quae tamen ita vera conjugia sunt, ut Ecclesia hos conjuges neque compellat neque invitet ad accipiendam parochi benedictionem. Id ipsum concludunt ex matrimoniis initis coram parocho, aut vicario generali, aut cardinali non sacerdotibus, sed vel diaconis vel subdiaconis,

(a) Quod diximus de communi loquendi usu Tridentini aetate recepto, juxta quem *veri* et *rati* nomine intelligebatur conjugium inter christianos initum, ac proinde sacramentum, evidenter constat ex historia concilii, et ex praecipua difficultate quae ab episcopis et theologis opponentibus promovebatur adversus eos qui urgebant decretum ad irritanda matrimonia clandestina. Illud enim liquet ex historia Card. Pallavicini lib. XXII. Cap. IV. seqq. et iterum lib. XXIII. Cap. VIII. Nos brevitatis gratia unum aut alterum documentum afferemus. Refert itaque Pallavicini lib. XXII. Cap. IV. n 8. "In questa sentenza (negativa) concorse Giovanni Trivigiani Patriarca di Venezia il quale negò non pure la convenienza ma la potenza: allegando, non potersi (dal concilio) far nullo *quel sacramento*, il quale ha tutta la sua essenza, benchè gli manchino le dovute solennità: come per esempio, ancora che un sacerdote consacri senza le sacre vesti, fa vero sacramento, sol che concorra la materia e la forma. Or consistendo l' essenza del matrimonio nel mutuo consentimento sensibile, e richiedendosi l' altre solennità o per decoro o per prova, il difetto di esse (opponeva egli) non può torre il valore ,,. et num. 16. loquens de suffragio Constant. Bonelli episc. Tifernatis satis prolixo, quo comprobavit Ecclesiae fas esse ejusmodi connubia clandestina irrita facere, sic ex ejus mente prosequitur: "Comprovò che la Chiesa poteva annullar tali matrimonii non già annullando il contratto, e così togliendogli l' esser materia idonea del sacramento, come avevan ragionato alcuni; *perciochè il contratto del matrimonio tra fedeli non è precedente nè distinto dal sacramento*; onde l' annullazione come di questo, così di quello non è soggetta a podestà della Chiesa ,,. Alia ejusmodi Cf. n. 20. 23. 25. ex quibus luculentissime evincitur ita Patrum Tridentinorum animis insedisse sententiam illam qua matrimoniis clandestinis veri sacramenti rationem inesse dicimus, ut qui id non videat, captus plane oculis videatur.

aut etiam in minoribus ordinibus quandoque constitutis; tum etiam ex conjugiis quae ex dispensatione pontificia sive in regionibus haereticorum (a) sive in regionibus infidelium absque praesentia sacerdotis a fidelibus celebrantur, quae omnia ut vera matrimonia et sacramenta censentur.

42. 3. Innituntur in ipso sacramenti effectu, qui est indissolubilitas. Et vero haec ab ipso sacramento oritur, non autem ex solo naturali, aut civili contractu, qui per se dissolubilis est, ut patet ex conjugiis infidelium quae dissolvi possunt per alterutrius conjugis conversionem, ut paulo post ostendemus, secus ac eveniat in fidelium connubiis, quae semel legitime contracta et consummata, numquam quoad vinculum possunt dissolvi. His addunt, verba quae in adversariorum hypothesi formam constituerent sacramenti matrimonii: *Ego vos conjungo*, aut alia quae eundem sensum reddant, nova esse ac desiderari prorsus in omnibus fere antiquis Ritualibus libris quos recenset Martenius (b), imo alicubi sacerdos haec sola verba adhuc pronunciat: " Quod Deus conjunxit, homo non separet (c) ,, ; quae proinde ut vera sacramenti forma haberi nequeunt, quod non obscure insinuare etiam videtur Tridentinum dicens: " vel aliis utatur verbis juxta receptum uniuscujusque provinciae ri-

(a) Notum est in Anglia et in Hibernia ob gravissimas poenas comminatas a civili potestate sacerdotibus qui Catholicorum nuptiis adsistebant ac benedicebant, ex dispensatione Romanorum Pontificum usque ad haec tempora receptum esse ut sine hisce ritibus celebrarentur. Pius VIII. in *Brevi* dato die 25. Mart. 1830. ad archiepiscopum Colon. et episcopos Trevirensem, Paderbornensem et Monasteriensem declarat valida conjugia mixta quae forte in illis regionibus contrahantur sine Parochi praesentia, collatis in eam rem opportunis facultatibus. Alia documenta exhibere praetermitto. Porro numquam mens Ecclesiae aut Rom. Pontificibus fuit, ut tot Christifideles inirent contractum mere civilem absque sacramento.

(b) *De Ant. Eccl. ritib.* Lib. I. P. II. Cap. IX. ar. 3. §. 6. ubi inter cetera scribit: " Deinde datis sibi mutuo dextris exigebat (sacerdos) ab utrisque consensum, in quo totam sacramenti matrimonii essentiam reponebant antiqui. Inaudita quippe apud eos erant illa verba parochi: *Ego vos conjungo* etc. in quibus aliqui ex recentioribus scholasticis formam hujus sacramenti constituunt, quae tamen desiderantur etc. ,,.

(c) Cf. Sotum in 4. Dist. 26. a. 3.

tum „. Demum novitatem contrariae sententiae urgent, quae ante Canum vix, aut ne vix quidem in scholis nota erat (a), cum sententia illa, quae contrahentes ministros sacramenti matrimonii esse statuit, in tota catholica Ecclesia longo seculorum decursu unice atque exclusive obtinuerit.

43. Haec potiora argumenta sunt, quibus hujus posterioris sententiae patroni causam suam tuentur, qui praeterea observant adversariorum rationes magis speciosas esse quam solidas. Etenim Patrum testimonia evincunt quidem matrimonium esse rem sacram utpote sanctificatum a Christo Jesu, qui amori naturali suam adjecit gratiam, adeoque et in facie Ecclesiae ex ecclesiasticis institutis ac legibus celebrandum esse, ita ut qui secus fecisset peccati reus teneretur (b); at minime evincunt gratiam conferri per sacerdotis benedictionem, vel sacerdotes esse hujus sacramenti ministros, quod tamen ab adversariis ostendi deberet. Observant praeterea contrarium potius ex illis Patrum testimoniis probari, cum enim hanc sacerdotis benedictionem secundis et ulterioribus nuptiis constanter tota de-

(a) Sane nonnisi duos ex tota antiquitate laudare potuit Theologus Melchior Canus pro sua sententia, Guillelmum nempe Parisiensem et Paludanum; porro, adductis ipsorum testimoniis ostendimus istos auctores non solum patrocinatos non esse huic opinioni, sed eidem plane adversari. Ex his propterea constat Canum omnium primum fuisse, qui eam invexerit in scholas catholicas: edidit porro Canus suum opus *de Locis Theolog.* an. 1562. Merito proinde Henr. Klee in diss. mox citanda p. 69. not. (s) s. scribit: " Melchior Canus fuit primus, qui generali omnium admiratione et scandalo affirmavit, contrahentes non esse ministros „.

(b) Tertullianus Lib. *de Pudicit.* Cap. IV. edit. Rigalt. p. 557. testatur quod Montanistae plerique conjugia clam inita adulterina esse existimaverint, aut saltem de iis an fuerint legitima dubitaverint. Scribit enim: " Ideo penes nos (Montanistas) occultae quoque conjunctiones, id est, non prius apud Ecclesiam professae juxta moechiam et fornicationem judicari periclitantur. Nec inde consertae obtentu matrimonii crimen eludant „. Ex quibus duo habemus, nempe 1. apud Psychicos, id est, catholicam Ecclesiam conjugia clandestina viguisse et valuisse, adeoque fuisse quidem vetita, non tamen fornicaria et flagitiosa. 2. Montanistas de ipsorum valore ut in re dubia deliberasse inter sese opinionibus atque sententiis. Adeo pervetus res est tum abusus, tum valor matrimonii clandestini! Cf. Ch. Lupum Diss. *De peccat. et satisf. indulgentiis* Cap. I. opp. edit. cit. Tom. VI.

negaverit antiquitas, tamen utrum eae veri sacramenti vim habuerint, dubitatum est a nemine (a). Quod vero additur ex concilio Carthaginiensi de ritu servandi virginitatem prima nuptiarum nocte, nullius prorsus ponderis esse cónvincitur, si ratio habeatur illius originis, quae ex Tobiae exemplo introducta est, et diversimode viguit in diversis Ecclesiis (b).

44. Reliquas duas probationes facile excludunt; altera enim quae petitur ex verbis a Tridentino praescriptis in nuptiis conciliandis mirifice potius contrariam sententiam confirmat, quod vel ex eo deducitur, quod referente Card. Pallavicini, Cani opinio paucos omnino ex Patribus Tridentinis habuerit sectatores (c). Altera vero quae ex analogia ceterorum sacramentorum desumitur nullius ponderis est, cum nemo nesciat quaelibet sacramenta sibi aliquid peculiare vindicare, quod sacramentis reliquis commune non est, ut liquet ex eucharistia quae non in actione transeunte ut alia sacramenta, sed in re permanente consistit, quaeque olim

(a) Cf. Martenium loc. citat. art. I. §. 7.

(b) Cf. Ibid. art. IV. qui praeterea ostendit hunc usum ab ipsis paganis interdum servatum fuisse.

(c) *Istoria del conc. di Trento* lib. XX. Cap. IV. n. 1. ubi scribit: "Essendo concordi (i Teologi) negli altri punti dissentivano sopra due. L' uno era: se qualunque matrimonio fra Cristiani fosse sacramento: il che sentivano *quasi tutti*: o sol quello che vien benedetto dal sacerdote; secondo l' opinione di Guglielmo Parigino, la quale era difesa dal prenominato Simone Vigor e da *pochi altri*". Hoc vero magis confirmatur ex iis quae refert idem Historicus lib. XXII. Cap. VIII. §. 16. quod cum omnium prope Patrum suffragia in eo decreto statuendo coaluissent, ut ad connubia cum debita solemnitate celebranda tres in posterum testes adhiberentur, ex quibus unus saltem esset quaesitus, quique contracta connubia in codicem referret, disceptatum initio fuit, utrum scriba an vero parochus ad id officium seligeretur. Convenit porro ob plures quas profert rationes inter omnes Patres, ut seligeretur parochus. Concludit demum his verbis §. 17. "Queste furono le ragioni le quali mossero tanto i vescovi, quanto gli ambasciadori e gli stessi principi della cristianità ad aver per meglio che facesse di mestiero al valore l' intervenimento del parrochiano; il che ha recati gravissimi beni e niun disordine". Ergo ex mente PP. Tridentinorum, parochus non ut minister sed ut testis stabilis et quaesitus nuptiis assistit. Hic notandum est Simonem Vigor, qui postea ad protestantismum defecit, suam sententiam hausisse ex jam edito Cani opere *de Locis*.

a diaconis passim administrabatur, quandoque etiam a laicis, et sic responsio patet ad textum Apostoli. Dum vero nonnullae synodi vocant sacerdotes matrimonii ministros, aut impropria significatione hanc denominationem usurparunt, aut incaute etiam, ut animadvertit Benedictus XIV. (a). Si qua autem profanatio inest in fidelium conjugiis, ea non a conjugiis ipsis quae a Christo elevata sunt ad dignitatem sacramenti repeti debet, sed ex contrahentium vitio. Sic Nemo ignorat nutus verba interdum supplere in contractuum celebratione, quin etiam contractus inter absentes per alios fieri posse. Dum vero fideles nuptias ineunt, intendunt contrahere matrimonium ad Ecclesiae mentem, haec autem intentio sufficit ad sacramentum efficiendum. Quod autem attinet ad sanationem conjugiorum *in radice*, nullam creat difficultatem, siquidem ejusmodi sanatio non minus impetit sacramentum quam contractum, et consistit in quadam, ut dicitur, fictione juris, qua praesumpti conjuges, etsi contractus seu sacramentum nullum fuerit, tamen ut ulterius malum vitetur, in bona fide relinquuntur (b). Nec melius demum causam adversariorum juvant dissidia Theologorum, quae nec tot fortasse nec tanta sunt quot quaecumque ab ipsis exaggerantur, quaeque si quid officerent veritati sacramenti, vix ullum sacramentum haberemus. Ita quidem secundae sententiae patroni.

45. Quae cum ita se habeant, si quis ea quae attulimus mente anticipatis judiciis vacua perpendat, alteram hanc sententiam longe validioribus probari argumentis quam priorem illam, facile judicaverit. Praeterquam quod enim posterior haec sententia et antiquitate et universalitate alteri praestat (c), illo caret gravissimo incommodo, et ad hanc us-

(a) *De Synodo* lib. VII. Capp. XXVII. et seq. Nec omittendum, synodos quae ita locutae sunt, celebratas esse postquam Canus sua ediderat commentaria.

(b) Hic praeterea observare juverit hanc difficultatem, si qua est, non minus urgere, imo magis, adversae partis Theologos; cum enim nullum fuerit sacramentum ob impedimentum dirimens quod in ejus administratione intercessit, nova opus esset sacerdotis benedictione, ut sacramentum valide administraretur, attamen numquam haec requiritur.

(c) Quamvis non pauci Theo-

que diem in Ecclesia numquam audito, quod scilicet in fidelium conjugiis contractus a sacramento distinguatur, quasi vero id fieri probabili aliqua ratione possit. Atqui in priori sententia innumera pene in christiano populo celebrata essent, et celebrarentur conjugia, quae rationem quidem contractus haberent, non vero sacramenti, ita ut plurimi toto vitae tempore sine hoc sacramento viverent, Ecclesia non obsistente et vero etiam interdum probante. Accedit praeterea ex eadem sententia et aliud haud leve profluere incommodum, quod, ea semel constituta, causas matrimoniales ad Ecclesiam exclusive pertinere vix ostendi possit, uti ex dicendis patebit (a). Nec omnino spernenda denique est ratio a posterioris sententiae patronis deducta ex natura contractus naturalis aut civilis, qui per se minime postulat omnimodam firmitatem; cum indissolubilitas matrimonii Christianorum unice pendeat a sacramento, quam ob causam *res sacramenti* post s. Augustinum a Theologis ea vocatur, utpote dos et proprietas conjugii christiani seu sacramenti. Hinc in adversariorum placito quod omnia conjugia absque sacerdotali benedictione inita non forent nisi contractus civiles, sequeretur ea esse per se dissolubilia, ac omnimoda firmitate destituta (b), quod absonum

logi adhaeserint Cani sententiae, longe plures tamen antiquam sententiam propugnarunt, quos recensent Dom. Soto in 4. sent. D. 26. q. 2. ar. 3. Bellarminus *De Matrim.* Cap. VII. n. 8. Vasquez *De Matrim.* Disp. III. dub. 3. Theoph. Raynaudus in *Heteroclitis Spirit.* punct. 14. opp. Tom. XVI. Van Espen *Jur. Eccles. Univ.* Tom. I. P. II. tit. 12. cap. 5. n. 4. quod attinet ad recentiores his fere annis adhuc eam propugnarunt Redactores Theol. Aschaffenburgenses: *Katholische Kirchenzeitung* 1836. Ferdinand. Walter Canonista Bonnensis *Lehrbuch des Kirchenrechts* seu *Institutiones juris canonici* Bonnae 1829. §. 310. p. 563. et 565. not. (o). Henr. Klee *Die Ehe eine dogmatisch-archaeologische* Abhandlung. seu *Matrimonium. Dissertatio dogmatico-archeologica.* Mainz 1835. p. 65. B. Liguori tract. *De Matrim.* aliique passim adeo ut haec sententia semper communior extiterit, adversariis frustra clamores querelasque jactantibus in opposita opinione perstringenda.

(a) Res est notatu dignissima, quod omnes ecclesiasticae potestatis osores, jansenistae aut jansenismum male olentes, atque homines civilibus curiis addicti, quos vulgo *regalistas* nuncupamus, facto agmine sese praestiterint novae hujus opinionis adstipulatores assertoresque.

(b) Ex hac distinctione inter

est et Ecclesiae doctrinae contrarium. His perpensis, posteriori huic sententiae, quae in hac Romana Ecclesia pariter viget, plene adhaerendum ducimus, eique subscribimus.

CAPUT II.

De matrimonii proprietatibus

46. Duae, ut innuimus, praecipuae sunt connubii christiani proprietates, *unitas* et *indissolubilitas.* Unitati adversari possunt *polyandria*, et *polygamia* sive simultanea, sive successiva. Indissolubilitati duplex quoque opponi potest matrimonii dissolutio, *perfecta* scilicet quoad vinculum, atque *imperfecta* quoad thorum et quoad habitationem.

47. Ad polyandriam vero quod spectat, quae in eo consistit, ut una mulier plures simul maritos habeat, nemo unquam inter Christianos extitit, qui eam licitam esse dixerit, cum vel ethnici ipsi solo rationis lumine illustrati velut abominandam turpitudinem ac naturae adversantem execrati eam fuerint. De polygamia autem successiva nulla jam movetur quaestio, cum veterum nonnullorum haereticorum, nominatim Montanistarum, error penitus obsoleverit, et Graeci nonnisi ex jure ecclesiastico penes ipsos eam prohiberi doceant (a). Restat propterea ut de una agamus polygamia simultanea, quam novae reformationis coriphaei Lutherus, Melanchthon, Bucerus ceterique socii probarunt, dum in famosa consultatione an. 1539. habita decreverunt concedi posse Philippo Hassiae Lantgravio, ut viva adhuc legitima uxore, aliam in matrimonium duceret. Hi unanimiter docuerunt polygamiam simultaneam non ita divinae legi adversari, ut

contractum civilem et sacramentum in connubiis Christianorum factum est ut Napoleon in codice suo omnem fere indissolubilitatem a matrimonio abstulerit. Historiam legislationis Napoleoneae uberius exposuit et recensuit Kustner in op. *De Matrimonio atque ratione quae ei cum civitate et Ecclesia intercedit.* Lips. 1810. p. 76. seq.

(a) Cf. Arcudium *De concordia Ecclesiae occidentalis et orientalis* lib. VII. Cap. XXVII. seqq. praesertim Cap. XXIX. p. 550.

nullam dispensationem admittat in casu saltem necessitatis, si nimirum uxor quacumque de causa debitum conjugale reddere nequeat (a). Imo Jo. Lyserus cum aliis contendit polygamiam divino jure permitti, humano dumtaxat vetari (b).

48. Circa indissolubilitatem diversae quaestiones definiendae proponuntur prout matrimonium spectatur aut ut *verum*, aut ut *ratum*, aut denique ut *consummatum*. *Verum* autem tantum dicitur conjugium quod est in infidelitate contractum; *ratum* praeterea quod a fidelibus initum est juxta conditiones ab Ecclesia statutas; *consummatum* denique quod usu interveniente completum est.

49. Igitur quoad matrimonium *verum* seu in infidelitate contractum nunc inter omnes Catholicos convenit, si paucos neotericos excipias, quos mox refellemus, illud dissolvi posse quoad vinculum, si alteruter conjugum ad fidem convertatur, alter vero nolit cum ipso tranquille vivere et absque injuria Creatoris.

50. Quoad matrimonium *ratum* Catholici docent illud posse dissolvi per sanctioris vitae professionem in aliquo regulari ordine ab Ecclesia approbato, obluctantibus Protestantibus, qui cum a religionis votis abhorreant unanimi consensione tradunt haec nullius esse momenti ad conjugia dissolvenda. Novatoribus e diametro adversantur Graeci schismatici, qui, teste Matthaeo monacho (c), non ratum tantum,

(a) Cf. Bossuet *Hist. des variations* liv. VI. §. 6. " Il fut dit, scribit Bossuetius, pour la première fois, depuis la naissance du christianisme, par des gens qui se prétendaient Docteurs dans l' Eglise, que Jésus-Christ n' avait pas défendu de tels mariages. Cette parole de la Genèse, *ils seront deux dans une chair*, fut éludée, quoique Jésus-Christ l' eût réduite à son premier sens ,,. Attamen ejusmodi *instauratores sacrorum*, *Evangelii* nomine hanc facultatem dederunt! Inde intelligas qui tandem sit scripturae privato sensu explicatae usus apud peculiares istos Evangelii vindices.

(b) Hic Lyserus sub ementitis nominibus *Theophili Alethaei*, *Vincentii Athanasii*, *Gottliebwahremundi* varia in lucem opuscula edidit ad causam agendam polygamiae, inter quae eminet quod inscripsit: *Polygamia triumphatrix*. Alios polygamiae patronos recenset Franc. Buddeus in op. *Institutiones theologiae moralis* Lips. 1727. P. II. Cap. III. Sect. VI. §. 9. in not.

(c) In *Quaest. matrimon.*

sed et consummatum matrimonium solemni religionis voto dissolvi propugnant.

51. Quoad matrimonium demum *consummatum* doctrina catholica est adversus Protestantes nullo unquam in casu dissolvi posse quoad vinculum christianorum conjugium, neque scilicet propter haeresim, aut molestam cohabitationem aut affectatam absentiam a conjuge; neque propter alterius conjugis adulterium.

52. Et haec quidem de dissolutione matrimonii quoad vinculum; nam de dissolutione imperfecta quoad thorum sive quoad cohabitationem plures causas esse ob quas dissolvi possit doctrina pariter catholica est adversus Lutheranos, qui nullam hujus separationis causam legitimam admittunt, licet adeo faciles se praebeant in causis multiplicandis dissolutionis matrimonii quoad vinculum.

53. Nostri igitur muneris est catholicam doctrinam ex ordine vindicare adversus Ecclesiae obtrectatores in singulis articulis, qui eo quo diximus modo, ab ipsis impugnantur.

PROPOSITIO I.

Non licet Christianis plures simul habere uxores cum hoc sit lege divina prohibitum

54. De fide est juxta can. II. sess. XXIV. conc. Tridentini: « Si quis dixerit, licere christianis plures simul habere uxores, et hoc nulla lege divina esse prohibitum; anathema sit ».

55. Haec autem definitio tum Christi, tum Apostoli Christi doctrinam declarantis auctoritate fulcitur atque perpetua Ecclesiae traditione. Christus enim Matth. XIX. sciscitantibus Pharisaeis, si licet homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa, respondit: « Non legistis quia qui fecit hominem ab initio masculum et feminam fecit eos? et dixit: propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae *et erunt duo in carne una.* Itaque jam non sunt

duo sed una caro : quod ergo Deus conjunxit homo non separet (a) ». Instantibus porro Pharisaeis : « Quid ergo Moyses mandavit dare libellum repudii et dimittere ? » reposuit Christus : « Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras : ab initio autem non fuit sic. Dico autem vobis , quia quicumque dimiserit uxorem suam , nisi ob fornicationem , et aliam duxerit , moechatur , et qui dimissam duxerit moechatur (b) ». At si polygamiam non damnasset Christus, minime affirmasset moechari illum , qui sua uxore dimissa , aliam duxerit , aut moechari eum qui duxerit ab alio dimissam ; repugnat enim esse moechiam ubi verum est conjugium , et contra moechus haberi non potest , qui uxorem dimissam ducit , si prius conjugium vere solutum fuerit. Igitur si uxore dimissa aliam ducere non licet , id multo minus licere priori retenta, judicandum est (c).

56. Verum quod omnem dubitationem tollit circa germanum Christi verborum sensum , illud est quod scribit Apostolus I. Cor. VII. « Iis qui matrimonio juncti sunt , praecipio non ego sed Dominus , uxorem a viro non discedere , quod si discesserit , manere innuptam , aut viro suo reconciliari (d) » ; et Rom. similiter VII. « Quae sub viro est mulier , vivente viro alligata est legi : si autem mortuus fuerit vir ejus , soluta est a lege viri. Igitur vivente viro , vocabi-

(a) V. 4. seqq. Οὐκ ἀνέγνωτε , ὅτι ὁ ποιήσας ἀπ αρχὴς ἄρσεν και θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς ; Καὶ εἶπεν· ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα , καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ· καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Ὥστε οὐκέτι εἰσὶ δύο , ἀλλὰ σάρξ μία ὃ οὖν ὁ θεὸς συνέζευξεν , ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω.

(b) V. 7. seqq. Τί οὖν Μωσῆς ἐνετείλατο δοῦναι βιβλίον ἀποστασίου , καὶ ἀπολῦσαι αὐτήν ; . . . Ὅτι Μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολῦσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν· ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτω. Λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, εἰ μὴ ἐπὶ πορνείᾳ, καὶ γαμήσῃ ἄλλην , μοιχᾶται· καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμησας μοιχᾶται.

(c) Hoc ipso argumento utitur Buddeus l. c.

(d) Vv. 10. 11. Τοῖς δὲ γεγαμηκόσι παραγγέλλω , οὐκ ἐγὼ , ἀλλ' ὁ κύριος , γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι. Ἐὰν δὲ καὶ χωρισθῇ , μενέτω ἄγαμος . ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτω.

tur adultera si fuerit cum alio viro (a)». Quamvis porro Apostolus in adductis locis expresse non loquatur nisi de sola uxore, cum tamen in cit. ep. ad Corinthios paris conditionis virum et uxorem faciat in conjugii juribus, consequens est quod ea quae de muliere scripsit, de viro pariter sint intelligenda, eo vel magis quod polyandria penes Judaeos ad quorum legis normam scripsit Apostolus minime obtineret (b).

57. Res denique tota conficitur ex perpetuâ Ecclesiae traditione. Ex Patribus enim alii affirmant advenientem Christum omnem illam veterem polygamiae consuetudinem delevisse, ut Chrysostomus (c); alii denunciant lege Evangelii reum esse adulterii, qui aliam uxorem quaerit, quum habet suam, ut Ambrosius (d), et Augustinus (e). Concilium vero

(a) V. 2. Ἡ ὕπανδρος γυνὴ τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, κατήργηται ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρός. Ἄρα οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς μοιχαλὶς χρηματίσει, ἐὰν γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ.

(b) Primum exemplum, quod occurrat in historia Judaeorum de femina quae dederit libellum repudii viro suo illud est quod refert Josephus Flavius *Archaeol.* lib. XV. Cap. VII. n. 10. ed. Havercamp. de Salome Antipatri filia ac Herodis M. sorore de qua scribit Josephus: Πέμπει μὲν εὐθὺς αὐτῷ (Καστοβάρῳ) γραμμάτιον, ἀπολυομένη τὸν γάμον, οὐ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους νόμους· ἀνδρὶ μὲν γὰρ ἔξεστι παρ' ἡμῖν τοῦτο ποιεῖν, γυναικὶ δὲ οὐδὲ διαχορισθείσῃ καθ' αὐτὴν γαμηθῆναι, μὴ τοῦ πρότερον ἀνδρὸς ἀφίεντος. " Ea illi (Castobaro marito suo) continuo misit libellum ad dissuendum matrimonium, contra quam ferunt Judaeorum leges. Nam viro quidem apud nos id facere licet, neutiquam vero feminae, quae sponte discesserit, alteri nubere fas est, nisi prius a marito dimittatur ". Hinc Joseph Scaliger *Animadv.* in Eus. p. 159. seu n. 2015. de Salome "Audacissima, inquit, mulier prima Hebraeorum ausa est a viro discedere ". Alterum occurrit lib. XVIII. *Archaeol.* Cap. V. n. 4. ejusd. edit. de Herodiade, quae dimisso priori marito Herode, magni Herodis filio, nupsit ejus fratri Herodi pariter cognomento. Animadvertit porro et hic Josephus hoc factum esse contra patrias leges scribens: Ἡρωδιὰς, ἐπὶ συγχύσει φρονήσασα τῶν πατρίων, Ἡρώδῃ γαμεῖται τοῦ ἀνδρὸς τῷ ὁμοπατρίῳ ἀδελφῷ, διαστᾶσα ζῶντος ". Herodias, ut quae in animum induxerat leges patrias violare, Herodi nupsit, viri sui, a quo vivo discessit, ex eodem patre fratri ". Hujus exemplum postea aliae perditae feminae imitatae sunt. Cf. Seldenum *Uxor Hebraea* lib. III. Cap. 19. Londini 1646.

(c) Homil. LVI. *in Genes.* n. 3. ed. Maur. Tom. IV. p. 542. et Hom. LXII. alias LXIII. *in Matth.* n. 1. 2. edit. cit. Tom. VII. p. 620. seq.

(d) Lib. I. *de Abraham* Cap. VII. n. 59. et Cap. IV. n. 23. ubi cf. adnot. Maur. edit.

(e) Lib. I. *de Nuptiis* Cap. X.

Milevitanum II. an. 416. adversus Pelagium celebratum cap. XVII. decrevit: « Placuit ut secundum evangelicam et apostolicam disciplinam, neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito, alteri conjungantur, sed ita maneant, aut sibimet reconcilientur (a) ». Eadem habet Innocentius I. (b); Nicolaus vero I. in responsis ad consulta Bulgarorum «Duas, inquit, tempore uno habere uxores, nec ipsa origo humanae conditionis admittit, neο lex Christianorum ulla permittit (c) ». Adeo vero constans ac perpetuum fuit hac de re Ecclesiae judicium, ut facultatem, quam paulo ante meminimus, Philippo Hassiae a novatoribus factam christianus orbis exhorruerit, et ipsi Lutherani ne tanti facinoris rumor in vulgus efflueret, omni ope cum primum patratum est, curaverint (d). Attamen Jo. Gerhardo teste, celebris postea apud eosdem fuit bigamia comitis a Gleichen, quae ab ipsis non solum tolerata, sed etiam probata fuit (e).

DIFFICULTATES

58. Obj. 1. Apostolus I. Timoth. III. 2. docens episcopum oportere *unius uxoris virum* esse, satis aperte indicat pro Judaeorum more aliis uxorum pluralitatem posse concedi. 2. Quod probe intellexit imperator Valentinianus I., qui teste Socrate (f), legem tulit ut « cuivis liceret duas simul habere uxores legitimas » atque ut exemplo legem firmaret Justinam duxit, Severa adhuc vivente, quod 3. et fecisse imperator alter Lotharius perhibetur. 4. Quare Gregorius II. in epist. ad Bonifacium cuidam indulsit ut propter uxoris suae infirmitatem aliam duceret (g); 5. quem

(a) Apud Hard. *Acta concil.* Tom. I. col. 1220. Pertinet autem hic canon ad concilium plenar. African. Carthagin. an. 407. celebratum.

(b) Epist. VI. ad Exsuperium Tolosan. Cap. VI. apud Coustant. col. 794.

(c) Cap. LI. apud Hard. *Acta concil.* Tom. V. col. 371.

(d) Loc. cit. *Hist. des Variat.* n. 6.

(e) *Loc.* XXVI. Cap. V. §.226.

(f) *Hist. Eccles.* lib. IV. Cap. XXXI.

(g) Apud J. Hartzeim S. J.

dum Gratianus temere hac de causa accusat veluti sacrorum canonum, et doctrinae apostolicae et evangelicae infractorem (a) nonnisi propriam inscitiam prodit. 6. Et sane quomodo divina lege abrogata dici potest polygamia quam tanta cum laude sanctissimi patriarchae et reges in V. T. frequentarunt? 7. Haec enim neque liberorum procreationem, neque honestam educationem impedit, nec familiae pacem ac tranquillitatem perturbat, ut olim Hebraea gens nunc vero plerique orientis populi exemplo esse possunt. Quare si intolerabiles uxoris mores, si ejusdem sterilitas, reipublicae status atque aliae ejusmodi causae persuadeant polygamiam, ex juris naturae et gentium principiis ea permitti posse videtur. Ergo.

59. R. Ad 1. D. Ita docuit Apostolus ad excludendam in episcopo polygamiam successivam, C. ad excludendam polygamiam simultaneam N. De polygamia enim successiva Apostoli effatum universa intellexit antiquitas, ut suo loco ostendimus (b); et aperte illius mens colligitur ex simili loquendi ratione qua in eadem epistola usus est Apostolus, qui disserens de diaconissa statuit, ut non eligatur nisi « quae fuerit unius viri uxor (c) ».

Concilia Germanica Colon. Agripp. 1759. Tom I. p. 34. sic porro se habet hoc responsum, quod exhibetur n. II. " Nam quod proposuisti, quod si mulier infirmitate correpta non valuerit debitum viro reddere, quid ejus faciat jugalis? Bonum esset, si sic permaneret, ut abstinentiae vacaret. Sed quia hoc magnorum est, ille, qui se non poterit continere, nubat magis: non tamen subsidii opem subtrahat ab illa, quam infirmitas praepedit, et non detestabilis culpa excludit ,,.

(a) Causa XXXII. Q. VI. Cap. XVIII. apud Pithoeum *Corpus jur. can.* Tom. I. p. 391.

(b) Tract. *de Ordine* n. 198. Interpretatio quam dedit Theodoretus in hunc Pauli loc.tum in ep. CX. ad Domnum Antiochenum hujus Paulini textus *de bigamo* nempe *simultaneo*, est prorsus singularis, quamque ipse excogitavit ut semet purgaret, quod promovisset ad Tyriorum episcopatum Irenaeum comitem, qui successive bigamus erat. Quam ob rem de violatis Ecclesiae canonibus accusatus, ipse contra interpretationem et sensum antiquitatis alia ratione omnino verba Pauli exposuit. Cf. Renaudot. *Perpét. de la foi* Tom. V. liv. VI. ch. VIII. circa finem. Cf. etiam Christ. Lupum Diss. *De cleric. continent.* Cap. I.

(c) I. Timoth. V. 9. Ἑνὸς ἀνδρὸς γυνή.

60. Ad 2. N. Sanior enim critica jam rejicit tanquam commentitiam Socratis narrationem de Valentiniani facto, ac de lege ab eo lata. Etenim non solum Baronius (a), et eruditus Valesius (b), aliique auctores catholici (c) passim hujus historiae veracitatem respuunt, sed et respuerunt, vel saltem in gravem falsitatis suspicionem revocarunt heterodoxi ipsi scriptores, inter quos eminent Puffendorffius (d), atque Buddaeus (e); idque merito 1. quia ejusmodi legis nullam prorsus mentionem injiciunt Sozomenus, Theodoretus, Zosimus, et qui Valentiniani gesta studiosissime prosecutus est Ammianus Marcellinus; 2. quia nihil ea de re ejus temporis Patres et ecclesiastici auctores memoriae prodiderunt; nec Damasus Rom. Pontifex, nec episcopi ceteri Valentiniano coaevi, nec Hieronymus adversus eam legem reclamarunt, quae fuisset christianae religioni adeo injuriosa; 3. quia praemortua Severa, Justinam duxit Valentinianus, ut post Baronium ostendit Valesius (f); 4. quia cit. Ammianus, quamvis Valentiniano infensus, cum commendat ob castitatis professionem scribens: « Omni pudicitiae cultu domi castus et foris, nullo contagio conscientiae violatus obscenae, nihil incestum etc. (g) ».

61. Ad 3. D. Id fecisse perhibetur Lotharius contra legem Christi, C. legitime N. Adversariis onus incumbit ostendendi sive Lotharium sive alios qui hoc attentarunt juxta Christi legem egisse, ut aliquid proficerent. Flagitia enim etiam Principum numquam possunt factum aliquod cohonestare.

(a) Ad an. 370. n. 123. ubi fuse de hoc argumento agit; cf. etiam adnot. Pagii ad an. 375. n. 5.

(b) In not. 2. ad Cap. XXXI. libri IV. Socr.

(c) Cf. Nat. Alex. in sec. IV. Cap. ult. art. IV.

(d) *De jure naturae et gentium*. Francofurti ad Moenum 1706. Tom. I. lib. VI. Cap. I. *de matrimonio* §. 16.

(e) *Institut. Theologiae dogmaticae* Lips. 1741. lib. V. Cap. IV. §. 47. in not. pag. 1319. quibus addendus est W. Lowth in adn. ad loc. cit. Socratis, qui praeterea ex alio capite ostendit falsam esse Socratis narrationem, dum refert Justinam virginem fuisse; ex Zosimo enim constat Justinam prius nuptam fuisse Magnentio tyranno.

(f) Loc. cit. Cf. etiam Pagium loc. cit.

(g) Lib. XXX. Cap. IX. edit. Valesii. Paris. 1681.

Porro de Lotharii polygamia haec scribebat Nicolaus I. quae et aliis ejusdem criminis viro illi principi sociis aptari debent : « Annon districta ultione feriendus es , qui in duabus uxoribus adulterium Lamech imitatus esse dignosceris ? » Nicolaus praeterea contubernium cum pellice imperatori prohibuit , episcopos vero assentatores , quique facinus probaverant e sedibus dejecit (a).

62. Ad 4. D. Indulsit Gregorius II. ut aliquis duceret aliam uxorem ob prioris infirmitatem , quae nempe talis esset , ut plerisque placet (b) , quae constitueret impedimentum dirimens perpetuae impotentiae , Tr: ob infirmitatem qualemcumque quae supervenerit matrimonio alias legitime contracto N. Ideo vero transmisimus primum distinctionis membrum , quia viris eruditis epistola illa suspecta est , ab aliis vero ut supposititia rejicitur (c).

(a) Acta quae spectant ad Lotharii facinus Cf. apud Hartzeim *Concilia Germanica* Tom. II. a pag. 265. ad pag. 355.

(b) Hanc tamen responsionem respuit Estius in 4. sent. d. 33. §. 6. qui censet Gregorium II. (quem ipse cum Gratiano dicit III.) non permisisse alterum matrimonium tanquam justum et legitimum sed tanquam minus malum respectu fornicationis cum pluribus , quae illi viro erat metuenda propter ejus incontinentiam. "Quae responsio, subdit , si non placet , fatendum erit cum Gratiano rescriptum hoc Gregorii tanquam sacris canonibus imo evangelicae et apostolicae doctrinae penitus adversum , non esse recipiendum. Pontificem autem non voluisse tanquam fidei dogma definire, sed solum opinionem suam de re nondum definita aliis declarasse,,. Cf. Bossuet *Défense de l' Hist. des variat.* §. 62.

(c) Cf. Collet *Continuatio praelect. Theologic.* Hon. Tournely. Venet. 1757. Tom. VIII. Cap. V. art. II. sect. III. n. 131. Cl. Binterim in op. cit. *Monumenta* etc. Tom. VI. Part. I. p. 451. agens de impedimento impotentiae hanc epistolam ex silentio Othonis et Willibaldi suspectam pariter habet. Sebast. Berardi in op. *Gratiani canones genuini ab apocryphis discreti.* Venet. 1777. P. II. Tomi II. Cap. 68. contendit Gregorium II. locutum esse de conjugio inito in infidelitate , quod cum sacramentum non sit , eam non habet firmitatem quam sibi vindicat conjugium Christianorum quod sacramentum est. Cum igitur jus naturale omnimodam firmitatem non exposcat in conjugio , ita ut in nonnullis casibus dissolvi nequeat , ad ejus normam Gregorius responsum suum dedit , non autem juxta jus evangelicum et apostolicum , quod profecto doctus Pontifex non ignorabat. Sane Germani recens conversi erant opera s. Bonifacii ad religionem christianam , hinc ille de qua loquitur s. Pontifex et cum quo mitius agendum censuit , connubium adhuc ethnicus contraxerat ; superveniente vero impotentia in ejus u-

63. Ad 5. D. Quem Gratianus accusat errore facti deceptus, Tr. errore juris N.

64. Ad 6. D. Polygamiam patriarchae et reges frequentarunt in V. T. et quidem, ut plures existimant, ex divina dispensatione (a), C. quae propterea frequentari etiam possit in N. T., sublata a Christo omni polygamia simultanea, N. ut constat ex adductis probationibus.

65. Ad 7. Tr. Haec enim aliaque ejusmodi rationum momenta ad summum evincerent polygamiam juri naturali absolute non esse contrariam, prout cum suis contendit Calvinus (b); seu ut alii censent non adversari primariis conjugii finibus, id est prolis generationi, ejusdemque institutioni; nullo autem modo evincunt polygamiam non fuisse a Christo in nova lege abrogatam. Siquidem adversus facta rationes congruentiae non valent. Ceterum quae de orientalium populorum felicitate, pace domesticā, educatione familiae ambitiose jactantur, facile ipsis eorum annalibus et experientia refelluntur. Sed praeterea addimus felicitatem illam, et pacem iis rationibus et mediis apud illos comparari, quae naturae atque indoli societatis maritalis omnino repugnant. Uxores enim in gynecaeum tanquam in perpetuum carcerem detruduntur (c), liberi etiam, mares

xore, declaravit Pontifex prius conjugium dissolvi posse, ac novum iniri. Cf. p. 166. seqq.

(a) Ita inter ceteros tenent Bellarminus *De matrim.* Cap. XI. n. 25. seqq. et Estius l. c. §. 6. qui arbitrantur polygamiam ex se numquam licitam fuisse. Alii autem cum s. Thoma in *Suppl.* q. 65. art. 1. censent verisimilius polygamiam absolute, seu essentiae et primariis conjugii finibus non adversari, et tandiu licitam fuisse quandiu evangelica lege sublata non est, adversari autem secundariis, ut vocant, conjugii finibus, cujusmodi sunt pax, tranquillitas, mutua obsequia etc. Cf. Collet op. cit. Cap. V. ar. 2. concl. I.

(b) Calvinus uxorum simultaneitatem tam stricte juri naturali prohibitam autumat, ut patriarchas, quod plures uxores duxerint, violati hac in parte juris naturalis, ac adulterii reos traducere non vereatur. De quo cf. Puffendorfium op. cit. lib. VI. Cap. I.

(c) Comes de Maistre *Du Pape* liv. III. ch. II. apposite scribit: " La femme est plus que l' homme redevable au christianisme. C'est de lui qu' elle tient toute sa dignité. La femme chrétienne est vraiment un être *surnaturel*, puisqu' elle est soulevée et maintenue par lui jusqu' à un état qui ne lui est pas *naturel* ". Paulo ante jam adduxerat observationem D. Buchanan, qui in op. *Christian Researches in Asia* etc. *by the R. Clau-*

potissimum, plerumque eunucho vel servo, raro matri, in disciplinam traduntur. Utrum vero haec appellanda sit beatitudo et felicitas, utrum societas maritalis, et liberalis filiorum institutio ipsis polygamiae patronis pronunciandum relinquimus.

PROPOSITIO II.

Matrimonium ab infidelibus legitime contractum dissolvi potest quoad vinculum, si alterutro conjuge ad fidem converso, nolit alter cum eo pacifice vivere, vel non consentiat habitare sine contumelia Creatoris

66. Haec propositio certa est. Vix enim unquam de illius veritate dubitatum fuit usque ad medium seculum anteactum ex occasione solemnis decreti quod supremus senatus Parisiensis die 2. Jan. 1758. edidit ad confirmandum judicium latum a curia Svessionensi die 5. Febr. 1756. in causa Judaei Borach Levi Argentinensis recens ad fidem conversi, quo eidem vetitum est aliud inire conjugium, quamvis uxor judaea renueret obstinate habitare cum ipso (a). Ex hoc autem tempore plures prodiere libelli ad evincendam indissolubilitatem ejusmodi conjugiorum, quorum longa ac inutilis res esset catalogum texere (b). Inter hujus novae do-

dius Buchanan Lond. 1812. p. 66. scripserat: " Dans tous les pays où le christianisme ne règne pas, on observe une certaine tendance à la dégradation des femmes ".

(a) Qui primus conjugio interdixit Borach Levi fuit Fitz-James episcopus Svessionensis, qui non infimum locum tenet in historia Jansenismi. Levi appellavit ab hujus sententia ad senatum Parisiensem, qui decretum episcopi Svessionensis confirmavit. Omnia quae ad hanc celebrem causam spectant collecta sunt in op. cui tit: *Recueil important sur la question de savoir si un Juif peut se remarier après son baptême.* 2. vol. in 12. 1759. Leridant in op. *Code matrimonial* T. I. p. 430. et Pothier Tom. II. n. 499. illius collectionis analysim instituerunt.

(b) Praecipui sunt: *Dissertation où l' on prouve que s. Paul n'enseigne pas que le mariage puisse être rompu, lorsqu' une des parties embrasse la religion chrétienne* par Alex. Desessarts 1. vol. in 12. 1765. *Traduction des deux livres de s. Augustin à Pollentius avec des notes*, cujus auctor est D. Pilé; item *Collectio*

ctrinae patronos eminent Augustinus Gervasio Vindobonensis professor (a) et auctor institutionum theologicarum Lugdunensium (b), quos non pauci in Germania praesertim (c) et Gallia secuti sunt, ex quibus unum recensebimus Tabaraud (d) jansenianae factionis postremis his annis fulcrum praecipuum. Sic igitur adversus hos neotericos omnes, qui plerumque permoti videntur ad eam sententiam propugnandam quod contraria sit ei quam sequitur Ecclesia Romana, assertam propositionem adstruimus.

67. Illa propositio *certa* censenda est, et a quovis cordato catholico tenenda, quae solidum habet in scripturis fundamentum, atque in communi Patrum doctrina, in Romanorum Pontificum decretis et in constanti Ecclesiae praxi; quaeque demum communi Theologorum et Canonistarum suffragio gaudet; talis porro est asserta propositio.

68. I. Solidum fundamentum enunciatam thesim habere in scripturis, constat ex verbis Apostoli I. Cor. VII. 10. seqq. « Iis autem, qui matrimonio juncti sunt, praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat. Nam ceteris ego dico, non Dominus. Si quis frater uxorem habet infidelem, et haec consentit habita-

variarum dissertationum casum Apostoli illustrantium, editore Jud. Leplat. 1. vol. in 8. Leodii 1779. Fere omnia opera, quae contra dissolutionem horum conjugiorum edita sunt in indicem librorum prohibitorum fuerunt relata. Horum auctores plerique factioni jansenisticae, aut aulicae curiae fuerunt addicti.

(a) In Tract. seu lib. V. *de sacram. matrim.* Cap. V. opp. Tom. II. Viennae 1766.

(b) Diss. IV. art. 3.

(c) Inter quos non infimum locum tenet Eybel, ac novissime Dr. Binterim qui in op. cit. *Monumenta Ecclesiae christiano-catholicae primi, medii ac novissimi aevi* Tom. VI. P. I. *Mantissa* I. satis prolixam edidit dissertationem pro indissolubilitate horum conjugiorum. Verum de hoc cl. Auctore paulo post disseremus.

(d) In op. *Princip. sur la distinct. du contract et du sacrement de mariage* nov. edit. p. 32-35. item p. 279. seq. Alios recentiores AA. cf. apud D. Jos. Carriere *De matrimonio. Paris.* 1837. Tom. I. P. II. *de prop. matr.* sect. III. C. I. Mirum porro videri debet inter hos auctores etiam recenseri card. La Luzerne, qui et ipse huic sententiae adstipulatus est in *Instr. sur le Rituel* num. 670.

re cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum .... Quod si infidelis discedit, discedat: non enim servituti subjectus est frater, aut soror in hujusmodi: in pace autem vocavit nos Deus (a)». Apostolum vero hic loqui de solutione quoad vinculum non autem tantum quoad thorum manifestum fit 1. ex antithesi quam instituit inter conjugia fidelium, et conjugia in infidelitate prius contracta, atque ex dispari conditione quam inter ejusmodi conjugia intercedere declarat. Conjugia enim inter fideles inita affirmat esse absolute indissolubilia quoad vinculum, cum dicat: « Quod si discesserit (fidelis quacumque ex causa), manere innuptam, aut viro suo reconciliari» ; conjugia vero e contra in infidelitate inita dissolubilia esse asserit, dicens: « Quod si infidelis discedit, discedat », quin ullam apponat restrictionem; imo magis hanc libertatem declarat adjiciendo: « Non enim servituti etc. ». 2. Ex eo quod si Apostolus nonnisi de separatione quoad thorum, aut quoad habitationem loqui voluisset, nihil omnino concessisset fideli super infidelem, quod jam non esset in ejus potestate; cum infidelis, discessione sua quoad thorum et cohabitationem, jam matrimonium dissolverit; ergo quin dicamus aut supervacanea, aut sensu vacua esse Apostoli verba, concludamus necesse est de dissolutione quoad vinculum ipsum esse locutum. 3. Constat ex ratione quam adducit Apostolus dicens: « Non enim servituti subjectus est frater aut soror in hujusmodi » ; *servitutis* porro nomine hic significari non potest nisi vinculum illud quo fit, ut alteruter conjugum debeat aut celebs vivere aut alteri parti reconciliari, de quo paulo an-

(a) Τοῖς δὲ γεγαμηκόσι παραγγέλλω, οὐκ ἐγὼ, ἀλλ᾽ ὁ κύριος, γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι. Ἐὰν δὲ καὶ χωρισθῇ, μενέτω ἄγαμος, ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτω· καὶ ἄνδρα γυναῖκα μὴ ἀφιέναι. Τοῖς δὲ λοιποῖς ἐγὼ λέγω, οὐχ ὁ Κύριος. Εἴ τις ἀδελφὸς γυναῖκα ἔχει ἄπιστον, καὶ αὐτὴ συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ᾽ αὐτοῦ μὴ ἀφιέτω αὐτήν. Καὶ γυνὴ ἥτις ἔχει ἄνδρα ἄπιστον, καὶ αὐτὸς συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ᾽ αὐτῆς μὴ ἀφιέτω αὐτόν... Εἰ δὲ ὁ ἄπιστος χωρίζεται χωριζέσθω, οὐ δεδούλωται ὁ ἀδελφὸς ἢ ἡ ἀδελφὴ ἐν τοῖς τοιούτοις. ἐν δὲ εἰρήνῃ κέκληκεν ἡμᾶς ὁ Θεός.

te locutus fuerat cum ageret de conjugio fidelium, quodque inferius v. 39. *ligamen* vocat, ejusque solutionem, *liberationem*. Cum igitur huic servituti minime obnoxium esse fidelem conjugem doceat Apostolus, consequens est, per infidelis discessionem plane dissolvi matrimonium in infidelitate contractum.

69. II. Fundatur thesis in communi Patrum doctrina; quotquot enim cit. Apostoli verba explanant, ea de perfecta dissolutione intelligunt. Sic s. Ambrosius: « Quidam, inquit, putant omne conjugium a Deo esse, maxime quia scriptum est: *quae Deus conjunxit, homo non separet*. Ergo si omne conjugium a Deo est, omne conjugium non licet solvi. Et quomodo Apostolus dixit: *Quod si infidelis discedit, discedat*? In quo et mirabiliter noluit apud Christianos causam residere divortii, et ostendit non a Deo (esse) omne conjugium (a) »; id est non omne conjugium esse insolubile, cujusmodi est illud infidelium de quo loquitur s. Doctor. Sic et Ambrosiaster antiquissimus auctor, atque Ambrosio ipsi coaevus, ab hac communi ac recepta Ecclesiae doctrina minime recedit exponens Apostoli textum: « Si infidelis, scribit, odio Dei discedit, fidelis reus non erit dissoluti matrimonii . . . ac per hoc non est peccatum ei qui dimittitur propter Deum, si alii se junxerit (b) ». S. Joannes Chrys. pariter in hunc modum interrogat: « Quid est autem, *si infidelis discedit, discedat*? Ut si jubet te sacrificare, aut sociam esse impietatis propter matrimonium, aut recedere, melius est ut *divellatur* matrimonium, quam pietas (c)».

(a) Lib. VIII. in Luc. num. 2. edit. Maur. qui praeterea ibid. n 8. subdit: " Unde et Apostolus.: *Denuntio*, inquit, *non ego sed Dominus, uxorem a viro non discedere*. Et infra: *Ceteris*, inquit, *ego dico, non Dominus: si quis frater infidelem habet uxorem et relinquit eam*. Itaque ubi est impar conjugium, lex Dei non est. Et addidit: *Quod si infidelis discedit, discedat*. Simul idem Apostolus negavit legis esse divinae, ut conjugium qualecumque solvatur: nec ipse praecepit, nec dedit deserenti auctoritatem, sed culpam abstulit destituto ,,.

(b) *Comment.* in h. loc. in append. opp. s. Ambros. edit. Maur. Tom. II. p. 134.

(c) Hom. XIX. in Cap. VII. ep. I. ad Cor. n. 3. opp. edit. Maur.

Theophylactus qui Chrysostomum in epitomen redegit eadem ferme verba adhibet in comment. in hunc locum scribens : « Veluti si tibi imperet , ut suae particeps fias infidelitatis aut discedas a matrimonio , discede ; satius enim est connubium solvere , quam pietatem (a) ». Eadem ratione exponit Oecumenius (b). Sermonem vero in his esse de dissolutione conjugii quoad vinculum ipsa orationis series declarat.

70. III. Fundatur in Romanorum Pontificum decretis , et constanti Ecclesiae praxi , quae profecto apud catholicum virum magnum pondus habere debent. Jam vero celebre est Innocentii III. doctissimi Pontificis decretum, quod extat in cap. VII. *Quanto de divortiis* his verbis expressum : « Si alter infidelium conjugum ad fidem catholicam convertatur , altero vel nullo modo , vel non sine blasphemia divini nominis , vel ut eum pertrahat ad mortale peccatum , ei cohabitare volente : qui relinquitur , ad secunda , si voluerit , vota transibit : et in hoc casu intelligimus quod ait Apostolus : *si infidelis discedit* , *discedat* ; *frater enim vel soror non est servituti subjectus in hujusmodi*. Nam etsi matrimonium verum inter infideles existat , non est tamen ratum (c) ». Quod quidem decretum sequentes Pontifices probaverunt ad unum omnes. His propterea innixus sapientissimus Pontifex Benedictus XIV. lib. VI. *de Synodo* C. IV. §. 3. scribebat : « *Certum est* , infidelium conjugium , ex privilegio in fidei favorem a Christo Domino concesso, et per Apostolum I. Cor. VII. promulgato , dissolvi , cum conjugum alter christianam fidem amplectitur , renuente altero , in sua infidelitate obdurato , cohabitare cum converso , aut cohabitare quidem volente ,

Tom. p. 163. Τί δέ ἐστίν , εἰ δὲ ὁ ἄπιστος χωρίζεται ; οἷον· εἰ κελεύει σοι θύειν καὶ κοινωνεῖν αὐτῷ τῆς ἀσεβείας διὰ τὸν γάμον , ἢ ἀναχωρεῖν , βέλτιον διασπασθῆναι τὸν γάμον , καὶ μὴ τὴν εὐσέβειαν.

(a) Οἷον , εἰ κελεύει σοι ἢ κοινωνῆται τῆς ἀπιστίας αὐτῷ , ἢ ἀναχωρεῖν τοῦ γάμου , ἀναχωρείτω· βέλτιον γὰρ τὸν γάμον , ἢ τὴν εὐσέβειαν λυθῆναι. opp. edit. Venet. 1755. Tom. II. p. 160.

(b) *Comment.* in h. loc. opp. edit. Paris. 1630. Tom. I. p. 480. qui clarius adhuc loquitur.

(c) Apud Pithoeum *Decretales* etc. Tom. II. p. 221. Eadem ferme habet in cap. *Gaudemus* VIII. *de divort.* ibid. p. 222.

sed non sine contumelia Creatoris etc.». Hanc vero doctrinam in praxim deductam fuisse in universa Ecclesia luculentis exemplis evincitur ab eodem Pontifice tum loc. cit. tum lib. XIII. C. XXI. §. 2. seq. qui plures casus recenset excussos et resolutos a Summis Pontificibus s. Pio V. Gregorio XIII. et Paulo V. Quibus adjici possunt responsa a s. congregatione concil. Tridentini interprete saepius data; id ipsum evincunt Rituales libri variarum Ecclesiarum, ut Svessionensis (a), Metensis, Bononiensis in Britannia minori, Ebroicensis, aliique passim, qui eandem praxim confirmant (b); usus item qui ab immemorabili viguit dissolvendi ejusmodi conjugia in regionibus in quibus Judaei degunt, ut in Italia, Germania, Galliis, nominatim vero in dioecesibus Argentinensi, Virdunensi, Metensi, Tullensi (c). Neque adversarii nostri diffitentur a pluribus seculis, in Occidente praesertim hanc praxim obtinuisse, quin aliquis unquam reclamaverit. Aut igitur fatendum est in casu nostro conjugia dissolvi, aut Romanos Pontifices, imo universam Ecclesiam, contra bonos mores graviter deliquisse, dum tot adulteria cohonestavit.

71. IV. Fundari demum thesim nostram in communi et constanti Theologorum et Canonistarum doctrina res facti est quam nec adversarii ipsi in dubium revocant; si enim in tota antiquitate unum fortasse Cajetanum excipias (d),

(a) Quod editum est ab ipsomet D. de Fitz-James an. 1753. Tom. I. p. 272.

(b) Cf. Apud D. Jos. Carriere op. et l. c. p. 187.

(c) Ibid.

(d) Attamen Cajetanus ipse Comment. in I. Cor. VII. v. 15. cum retulisset nostram expositionem de perfecta conjugii dissolutione subdit: " In hoc sensu *communiter intelligit haec Pauli verba Ecclesia*: hinc enim intelligit liberum esse tam christianum quam christianam conjugem si infidelis conjux separetur, ad contrahendum cum alio seu cum alia conjugium,, Deinde, contraria sua sententia exposita, pergit: " Quia tamen antiquo Ecclesiae usu sensum communem textus hujus firmatum credo, et *textus capax est hujus sensus communis*: ideo dicendum est etc.,,. A Cornelio a Lapide comment. in hunc Apost. locum adducitur pro contraria sententia etiam Dom. Soto in 4. d. 39. a. 4. Ast lapsus hic est a Lapide; siquidem l. c. Domin. Soto oppositum prorsus docet cum s. Thoma, et innititur auctoritate Innoc. III. aliorumque qui a Gratiano adducuntur. Cf.

quem omnes norunt fuisse novitatum aucupem, nullum invenies qui huic doctrinae non adhaeserit. Ante Gratianum quidem sec. IX. hanc doctrinam propugnarunt, ut vidimus, Theophylactus et Oecumenius inter Graecos; Sec. XI. Hugo a s. Victore (a) inter Latinos. Rursus sec. XII. inter Graecos eminet interpres canonum doctissimus Theodorus Balsamon (b), et inter Latinos Petrus Lombardus (c), et qui in ejus opera commentarios ediderunt (d); post Gratianum vero ad unum omnes ad haec usque tempora eam tradiderunt.

72. Si igitur ea propositio certa censenda est, quae in scriptura, Patribus, Romanorum Pontificum decretis, Ecclesiae praxi et communi doctorum auctoritate fundatnr, cum talis sit ex dictis propositio nostra, tanquam certa ea omnino tenenda est, ita ut nulli cordato Theologo absque insigni temeritatis nota ab ea recedere fas sit.

DIFFICULTATES

73. I. Obj. 1. Matrimonium quod jure naturae validum ac legitimum est, omnibus Theologis fatentibus, est prorsus insolubile, 2. tale autem est matrimonium infidelium quod Deus ipse conjunxit, et quod 3. suo modo unionem Christi cum Ecclesia pariter repraesentat. 4. Christi praeterea et Apostoli sententiae de indissolubilitate matrimonii cujuscumque generales sunt, neque ullam exceptionem patiuntur. 5. Si Theologi propterea constare sibi volunt

in op. cit. edit. Metimnae Campi 1581. Tom. II. p. 312. Idipsum dicatur de Petro Soto, quem Paulus Sarpius in *Hist. Conc. Trid.* lib. VII. num. 64. adducit tanquam faventem sententiae de indissolubilitate ejusmodi conjugiorum; certum enim pariter est Petrum Sotum communi adhaesisse sententiae, ut constat ex *Institutione Sacerdotum* Lect. XII.

(a) *De Sacramentis* lib. II. Part. XI. Cap. XIII. opp. edit. Venet. 1588. Tom. III. fol. 299.

(b) Cf. apud Beveregium in *Synodico*. Oxon. 1672. necnon in Photii *Nomocan.* apud Justellum in *Bibliotheca Juris canonici veteris*. Lutet. 1661.

(c) Lib. IV. D. 39.

(d) Quatuor circiter mille recensentur qui super Petrum Lombardum commentaria scripserunt.

fateantur necesse est, matrimonia in infidelitate contracta nullo unquam in casu dissolvi posse.

74. R. ad 1. D. Si nulla exceptio aut dispensatio, Deo ipso auctore fiat, Tr. si Divina auctoritate fiat exceptio aut dispensatio N. Alioquin Deus numquam permisisset conjugiorum dissolutionem, attamen reipsa permisit per libellum repudii. Quamvis ergo matrimonii indissolubilitas naturae admodum consentanea sit, non est tamen eodem jure stricte omnino imperata (a).

75. Ad 2. D. Ita tamen, ut possit eodem Deo auctore dissolvi, C. ita ut dissolvi nequeat N. Responsio patet ex dictis; potiori enim jure Deus conjunxerat matrimonia Hebraeorum, quae tamen, ipso permittente, dissolvi poterant.

76. Ad 3. Idem esto responsum. Nam etiam connubia Hebraeorum potiori ratione, seu ratione typi, futuram Christi cum Ecclesia conjunctionem repraesentabant, et nihilosecius poterant dissolvi.

77. Ad 4. D. Generales Christi et Apostoli sententiae nullam exceptionem patiuntur, quae fiat auctoritate humana, C. auctoritate divina N. Alioquin nec matrimonia rata fidelium per solemnem sanctioris vitae professionem possent dissolvi; quod profecto adversarii nostri non dicent, si catholici esse velint.

78. Ad 5. N. Optime enim sibi constant Theologi dum admittunt matrimonia infidelium per divinam dispensationem

(a) Vidimus ex s. Augustino firmitatem plenam conjugio provenire ex ratione sacramenti; hinc non desunt graves Theologi et Canonistae, et juris naturalis periti qui arbitrentur matrimonii dissolutionem non adversari primario saltem juri naturali, etsi secundario adversetur, cum non infirma rationum momenta ex jure naturali petita hanc dissolutionem damnent. Ceterum si juri naturali primario adversaretur conjugii dissolutio, eam numquam Deus in veteri lege permisisset, prout fecit. Cf. De Chapt de Rastignac in op. *Accord de la révélation et de la raison contre le divorce*. Paris. 1790. Barruel *Lettres sur le divorce à un député de l' Assemblée nationale*, 1789. D. De Bonald *du Divorce considéré au XIX. Siècle*. D. De Nougarède. *De la legislation sur le mariage et sur le divorce*, 1802. et in op. *Histoire des lois sur le mariage* 1803. quos citat D. Carriere op. et l. c. p. 154. seq.

dissolvi posse; non autem humana auctoritate. In eo autem versatur adversariorum error, ut patet ex propositis difficultatibus, quod supponant a nobis admitti, ejusmodi infidelium conjugia humana auctoritate dissolvi; cum nos e contra doceamus sola divina auctoritate id fieri, seu nomine Dei, qui, ut loquitur Benedictus XIV. « talem exceptionem in favorem fidei apposuit » ut paulo ante dictum est.

79. II. Obj. et inst. Atqui ejusmodi exceptionis scriptura in primis non meminit. 1. Illud enim Apostoli: *Si infidelis discedit, discedat*, nimis obscurum est et ambiguum ut certo colligi inde possit dissolutio vinculi conjugalis, et potestas facta fideli alterius conjugii ineundi. 2. Imo scholasticorum expositio verbi *discedat*, haud facile poterit confirmari regulis hermeneuticis, et contraria menti Apostoli omnino videtur. 3. Cum enim Apostolus constituerit tamquam principium, diversitate religiosae confessionis non solvi conjugium, ad propositam sibi quaestionem: quid facto opus sit si infidelis nolit pacifice cum fideli cohabitare? respondet: *Si infidelis discedit, discedat*, perinde ac si diceret: Nos Christiani impedire non valemus, quominus infidelis juxta leges civiles, relicta fideli altera parte conjugali, novum ineat conjugium, potius omnia nobis dimittenda sunt, quam ut fidem abnegemus. Hac ratione respondit Apostolus juxta aequale utriusque jus conjugale modo declaratum, ita ut sensus sit: si ethnicismus alterius partis conjugalis non dat christiano discedendi facultatem, quanto minus eam infideli dare poterit sanctissima christiana religio? Quod si scandalizatus infidelis discedit, discedat; fides nostra, quae ad pacem monet, culpa vacat, sed, ut ait Chrysostomus, ille infidelis causam praebuit, ut is qui fornicatus est; 4. injusta igitur ab infideli facta separatio, ut concludit Hammond (a), juxta Paulinam argumentationem nullum praebet fideli privilegium, et quidem, ut testatur Chrysostomus, tam parum id valeret praestare, quam ad id valet fornicatio.

(a) *Annot.* in ep. Paul. ex edit. Clerici p. 144.

5. Illud v. 11. positum Pauli principium : *Quod si discesserit manere innuptam* habet hic locum ; nec ut maneat innupta res tam difficilis esse debet christianae secundum illud v. 29. « Tempus breve est , reliquum est ut qui habent uxores tanquam non habentes sint ». 6. Eo magis quod reconciliatio cum parte infideli semper esset a Dei gratia speranda , cum juxta leges Romanas liceret redire ad prius conjugium , *spreti repetit vestigia lecti.* Incumbit proinde fideli derelictae , ut pro conversione infidelis conjugis oret. 7. Verba autem: «Non enim servituti subjectus est etc. » quae huic interpretationi obesse videntur , non debent intelligi de servitute *conjugali* , sed *de servitute peccati* , ita ut ex Apostolo fides omnibus sit praeferenda , cum non ea ratione vir et uxor alligati sint , ut debeant etiam ad peccandum inservire , et seipsos perdere. 8. Sane in foedere in quo utraque pars aequalibus juribus gaudet , cujusmodi et conjugium , servitus locum habere nequit. 9. Praesertim cum Apostolus hic vocabulis utatur τὸν ἄνδρα et τὴν γύναικα quibus aperte conjugium nondum solutum esse indicat. 10. Ne autem etiam in casu , quo conversio sperata locum non haberet, sine solatio fidelem conjugem relinqueret Paulus , pergit v. 17. « Unicuique sicut divisit Deus, » id est : cogita , quia Deus ita tecum voluit , hanc christianam regulam quilibet fidelium, in quocumque demum casu sit , sequatur. 11. Haec igitur interpretatio de separatione quoad victum thorumque , simplicissima et maxime litteralis Paulini textus videtur. Nostri scholastici in hac quaestione, dum ex verbo *discedat* concludunt, fidelem conjugem non adigi ad infidelem sequendum , si is pacifice cohabitare nolit , sed posse alteri nubere , supponunt quod est in quaestione (a). Ergo.

(a) Ita Binterim in Diss. cit. *circa insolubilitatem conjugii quod extat* fidelem inter et infidelem §. 2. Illud vero in Cl. auctoris commendationem silentio praetereundum non censeo, quod vix ipsi innotuerit per litteras ad eum datas a R. D. Carolo Vizzardelli a Secretis pro litteris latinis Ss. Domini N. Gregorii XVI. VI. Kal. Oct. 1832. Summum Pontificem aegre tulisse sententiam quam in VI. Tom. P. I. Mantissa I. adstruxerat circa indissolubilitatem conjugii fidelem inter et

80. R. Neg. Subs. ad 1. prob. D. In se, Tr. Si ei accesserit Ecclesiae interpretatio quae sensum germanum determinet N. Jam vero Cornelius a Lapide fuse ostendit non solum ex contextu, sed ex communi interpretum Graecorum et Latinorum expositione, Romanorum Pontificum interpretationem genuinam praeseferre Paulini testimonii sententiam (a). Addo obscuritatem quam exaggerant adversarii, si qua revera sit, novam esse rationem subjiciendi propriam interpretationem expositioni Ecclesiae.

81. Ad 2. N. Hanc enim oppositionem cum hermeneuticis regulis et Apostoli mente non deprehenderunt non solum scholastici, ut adversarii fingunt, sed neque Patres et interpretes ut vidimus, neque Romani Pontifices. Mirum proinde est, ipsos solos, qui tamen fatentur, imo contendunt Pauli textum nimis obscurum esse, ejusmodi oppositionem invenisse.

infidelem si hic sine injuria Salvatosis cohabitare nolit, ut statim se receperit, ac insequentem emiserit declarationem: "In rebus theologicis a supremo totius Ecclesiae magistro, cui Jesus Christus docendi munus demandavit edoceri, maxima discipuli laus est et gloria. Qua de causa, quanquam quaestio proposita a conciliis nondum sit definita, sufficit tamen mihi, auctori operis citati, significata Summi Pontificis nostri Gregorii displicentia, ut eam loco citato assertam et defensam de indissolubilitate praefati conjugii sententiam, tanquam decretis summorum Pontificum et praxi Ecclesiae contrariam declarem et rejiciam: sicut et omnia alia opuscula infallibili Ecclesiae catholicae summique Pontificis judicio humillime subjicio. *Dusseldorpii* 16 Octob. 1832. *Dr. Binterim*,,. Inserta est autem haec declaratio Tom. VII. P.II. ad finem operis archaeologici. Ita se gerunt, qui ex animo catholici sunt.

(a) Comment. in hunc loc. Vidimus ipsum Cajetanum non abnuere ejusmodi expositionem Apostoli menti consentaneam esse, atque contextui, sic enim scribit l. c. "Quia tamen antiquo Ecclesiae usu sensum communem textus hujus firmatum credo, et *textus capax est hujus sensus communis*: ideo dicendum est quod Dominus in Evangelio non communem utrique conjugi, sed marito propriam tradidit libertatis legem, ut textus ipse manifeste dicit. Paulus autem communem utrique conjugi legem libertatis promulgat, auctoritate proculdubio divina; qua sola separari potest quod Deus conjunxit juxta verbum Domini de conjugio, non christianorum, sed ab initio mundi constituto . . . Infidelitas autem, quae ad animam spectat, paris censetur juris in utroque conjuge a Paulo. Et haec dicta sint ad satisfaciendum quaestioni de contrarietate doctrinae Pauli ad doctrinam Christi. Christus enim solam fornicationis causam excepit (solutionis conjugii quoad vinculum (juxta peculiarem Cajetani sententiam de qua postea): Paulus autem alteram docens causam, docet non esse solam fornicationis causam,,.

82. Ad 3. N. Tota enim haec adversariorum expositio nititur falso, ut ajunt, supposito, quod scilicet Apostolus constitutum a se principium de indissolubilitate matrimonii extendat pariter ad casum sibi propositum de infideli, qui nolit pacifice vivere cum fideli, cum tamen ex orationis serie contrarium plane appareat. Etenim cum Apostolus declaraverit insolubile manere connubium, si infidelis consenserit pacifice degere cum fideli, eo quod diversitas confessionis non sit ratio conjugii solvendi, postea ad casum nostrum deveniens contrarium omnino statuit, dicens: quod si infidelis discedit, seu abrumpit matrimonii vinculum, disrumpat ut ei placet atque penitus divellat: et tunc conjux fidelis liber erit, utpote solutus ab eo vinculo, quod licet injuste, tamen ex parte sua infidelis disrupit, ac solvit. Hunc enim sensum exigit antithesis a Paulo instituta inter duos priores casus in quibus aperte omnem exceptionem sustulit, imo expressam apposuit restrictionem de obligatione manendi in priori conjugio, quamvis divortium quoad thorum victumque intercesserit, et inter tertium casum in quo absolute pronunciat Apostolus vinculum semel ab infideli solutum, tale permanere. Sane per verbum *discedat* solutionem conjugii quoad vinculum ex parte infidelis juxta leges Romanas significari adversarii ipsi fatentur; quare igitur nunc contendunt coarctari ejus significationem ad solam separationem quoad thorum et habitationem respectu fidelis? Quae porro adjiciunt adversarii, nihil aliud evincunt, quam infidelem inique ac injuste se gerere dum propter religionem christianam solvit conjugium, quod et nos ultro fatemur, nec infidelitatem hoc jus ei tribuere. Ast non evincunt, quod ipsis probandum esset, Deum ex hac occasione non dedisse in favorem fidei christiano privilegium novas ineundi nuptias.

83. Ad 4. D. Injusta infidelis separatio nullum praebet fideli privilegium per se, C. ex Dei dispositione N. Neque enim nos, ut objectio supponit, ex injusta infidelis separatione repetimus privilegium de quo est sermo, sed ex

Deo, ut saepius diximus, qui in fidei favorem in ejusmodi casu illud fideli concessit. Hinc ruit etiam animadversio quae ex s. Jo. Chrysostomo fit.

84. Ad 5. N. Alioquin s. Paulus hanc restrictionem non praetermisisset, non solum vero hic eam Apostolus praetermisit, sed ut patet ex toto contextu, potius exclusit. Quod porro additur de vitae brevitate ad rem praesentem non facit.

85. Ad 6. Esto; non tamen inde sequitur debere partem derelictam manere innuptam, cum possit sua frui libertate; secus agere, esset propositum sanctioris consilii, non obligatio.

86. Ad. 7. N. Nam Apostolus loquitur de immunitate a servitute relative ad solutionem conjugii; cum enim dixisset: *Quod si infidelis discedit, discedat*, continenter addit: *non enim servituti subjectus est frater aut soror in hujusmodi.* De peccato nec verbum habet. Superstructa proinde expositio est violenta adversariorum glossa.

87. Ad 8. D. In foedere conjugali non datur servitus proprie dicta, C. improprie dicta qua fiat ut neuter conjux possit se amplius a jugo retrahere et ab obligationibus quas secum fert matrimonium N. Ludunt propterea adversarii in ambiguo dum talia obtrudunt.

88. Ad 9. N. Nemo enim qui non sit in Graeca lingua hospes ignorat, ut cetera omittam, voces ἄνδρα et γύναικα promiscue sumi tam pro nuptis quam pro non nuptis praesertim in scripturis.

89. Ad 10. N. Ejusmodi enim sunt piae adversariorum meditationes, non vero verborum Pauli germana expositio.

90. Ad 11. N. Ut constat ex dictis; quare auctores potius novae hujus interpretationis, non autem scholastici, supponunt quod est in quaestione, dum ex verbo *discedat* concludunt datum esse privilegium fideli novas nuptias incundi. Scholastici enim, imo verius Theologi omnes et interpretes pro se habent sensum veterum Patrum, et Romanorum Pontificum, et Ecclesiae praxim quibus adversarii destituti sunt.

91. Inst. Atqui neque traditio, neque Ecclesiae praxis

favent horum Theologorum interpretationi. 1. Antiquiores Patres de hac quaestione prorsus siluerunt. 2. Augustinus vero, quo meliorem Apostoli interpretem et traditionis testem habere non possumus, universam quaestionem expendit in duobus ad Pollentium libris *de conjugiis adulterinis*, et ubique adversatur iis, qui pro hujusmodi conjugiorum dissolutione pugnant. Non modo enim conjugalis vinculi insolubilitatem omni in casu absque ulla exceptione tuetur, non modo ait lib. II. C. IV. « Nullius viri posterioris mulier uxor esse incipit, nisi prioris esse desierit. Esse autem desinet uxor prioris, si moriatur vir ejus ». Verum etiam lib. I. C. XVIII. ubi propius ad hanc quaestionem accedit, ideo inter cetera ostendit non expedire ut conjuges fideles dimittant infideles, « quia in alia conjugia cum ceciderint viventibus eis a quibus dimittuntur, adulterinis nexibus colligati difficillime resolvuntur ». Atqui legitimis, non vero adulterinis nexibus colligarentur, si fideli ita liceret ab infideli conjuge discedere, ut posset alias nuptias contrahere. Idem repetit Cap. XXV. ubi inter cetera scribit: « Propter quodlibet fornicationis genus sive carnis, sive spiritus, ubi et infidelitas intelligitur, et dimisso viro non licet alteri nubere, et dimissa uxore non licet alteram ducere: quoniam Dominus nulla exceptione facta, dicit: *si uxor dimiserit virum suum, et alii nupserit, moechatur, et omnis qui dimittit uxorem suam, et ducit alteram, moechatur* ». Ergo Augustinus citra ullam ambiguitatem plane et expresse judicavit omnia, atque ipsa infidelium conjugia, numquam dissolvi posse. 3. Neque hoc Augustini judicium infirmare potest Theologorum et Canonistarum in asserenda contraria opinione conspiratio; horum enim auctoritas pluris facienda non est quam auctoritas Gratiani, et Innocentii III. quibus unice innituntur: atqui constat utrumque fuisse deceptum. Etenim canon *Si infidelis* ab utroque laudatus tanquam Gregorii M. sententia, non ejus est, sed auctoris commentariorum in epistolas Pauli, quod opus Hilario diacono, homini obscuro, schismatico, et errori-

bus Luciferianorum contaminato eruditi adscribunt. Cum ergo Innocentius et Gratianus opinionem suam a fonte impuro combiberint, ac ceteris proinde propinarint, eorum omnium auctoritas obruere Theologum non debet, qui si paucos viros, modo graves, secum habeat, poterit sane adversus plurimos stare; non enim numero homines judicantur sed pondere. 4. Ex dictis praeterea et illud colligitur quare nulla exempla solutorum ejusmodi conjugiorum anteriora sec. Ecclesiae X. proferri possint (a). Ergo.

92. R. Neg. subs. Ad 1. prob. D. Quia nulla eis se praebuit occasio de hac quaestione scribendi, Tr. vel C. Quia ipsis de hoc privilegio non constitit N. Duo haec permisceri inter se nec possunt nec debent, ut ex pluribus aliis controversiis etiam dogmaticis planum fit. Posteriores vero de ea loquuntur, atque, ut vidimus, nobis suffragantur.

93. Ad 2. N. Tantum enim abest, ut s. Augustinus quaestionem hanc universam expenderit, ut ne attingat quidem; tantum abest ut doctrinae nostrae adversetur, ut nequidem casum hunc nostrum examini subjiciat, ut quivis duos libros ad Pollentium perlustrans facile sibi persuadere poterit (b). Hinc mirum est adversarios sibi Augustinum tanta

(a) Ita l. c. Gervasio qui praeterea insurgit adversus Van Espenium, eo quod in analysi *Decreti Gratianaei* confidenter asseruerit praesentem Ecclesiae disciplinam dissolvendi matrimonium neophytorum fundatam esse super claros textus s. Augustini ex libris de adulterinis conjugiis.

(b) In his assertionibus Gervasii plura sunt perperam dicta; siquidem 1. falsum est hanc quaestionem inter alias fuisse a Pollentio propositam s. Augustino; 2. falsum pariter est s. Augustinum agitasse in his libris quaestionem de conjugiis in infidelitate contractis, et de casu conversionis alterutrius conjugis, renuente altero pacifice vivere et sine injuria Creatoris cum converso ad christianam religionem. Agitat igitur s. Doctor in libro priori duas quaestiones, quarum altera est, utrum illud I. Cor. VII. 10. "His, qui matrimonio juncti sunt praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere, quod si discesserit manere innuptam etc.„ quod dominicum praeceptum Pollentius putabat pertinere ad mulieres a viris recedentes praeter fornicationis causam, hisque solis vetitum esse alteri viro nubere; contra vero s. Augustinus ad eas *tantum* spectare contendit, quae a viris fornicationis causa recesserint, atque praeter hanc unicam causam recedere (nempe quoad thorum et habitationem) fas omnino non esse. Altera quaestio quae in hoc priori libro discutitur, versatur circa illud Apostoli ib. I. Cor. VII. 12.

fiducia vindicare, et opponere Innocentio III. et Theologis omnibus.

94. Dum itaque in priori textu qui nobis opponitur ex lib. II. *Nullius viri* etc. affirmat s. Doctor tunc mulierem desinere esse uxorem prioris viri, si iste moriatur, loquitur de casu adulterii, quo non solvi matrimonium propugnat adversus Pollentium, qui contendebat adulterium posse morti acquiparari, ac proinde immediate prosequitur: *non si fornicetur*, quibus verbis explet sententiam, et tamen ab auctore quem refellimus praetermittuntur.

95. In altero autem textu non accedit s. Augustinus ad

" Ceteris ego dico, non Dominus, si quis frater uxorem habet infidelem, et haec consentit habitare cum illo non dimittat illam „, quod *monendo* dictum ab Apostolo docet Augustinus, ita ut fideles juxta Apostoli consilium in relinquendis conjugibus infidelibus data licentia non utantur. Pollentius enim sentiebat vetitum ibi esse a Paulo, ne conjuges etiam infideles dimittantur a fidelibus. Postremo, atque, ut ita dicam, obiter attingit s. Augustinus quaestionem de cathecumenis in ultima vitae periodo constitutis, an iis nec petentibus neque pro se respondere valentibus prosit baptizari, ac resolvit affirmative.

In posteriori autem libro s. Doctor arguit Pollentium eo quod existimaverit adulterio perinde atque morte solvi conjugium, ad idque spectare quod scribit Apostolus I. Cor. VII. 39. " Quod si dormierit vir ejus liberata est „, ita ut unum idemque significet *mortuum* et *adulterum*. Deinde diluit Pollentii argumenta, ac varia confutat, quae suboriri timebat incommoda, nisi repudiata adultera, aliam ducere viro liceat.

Itaque in secunda quaestione hujus posterioris libri observat s. Augustinus, quod dimittere conjugem infidelem nec vetet nec jubeat Christus, moneat vero Paulus ne fiat, quando scilicet iste infidelis consentit habitare cum fideli, quia etsi liceret ex Christo id facere, non tamen expediat ob gravia incommoda quae exinde orirentur, quia multa sunt quae fieri licent, at non expediunt; etsi enim hoc injustum non sit, *prohibet tamen Apostolus consilio charitatis*. Demum Cap. XX. ostendit s. Augustinus de conjugibus infidelibus non dimittendis *consilium* Apostoli esse, non *praeceptum*, et constanter insistit in illis verbis: " Si quis frater habet uxorem infidelem etc. „; aliam vero partem in qua consistit quaestionis nostrae cardo: *Quod si infidelis discedit discedat*, nulla unquam ratione attingit.

Brevem hanc voluimus duorum istorum librorum *De adulterinis conjugiis* analysim instituere, tum ut pateat quam parum fidendum sit neotericis doctoribus dum tanta fiducia jactant auctoritatem s. Augustini, ut arguant Ecclesiae praxim; tum ut pateat principia generalia quae ipsi objiciunt ex s. Augustino esse coarctanda ad substratam materiam. Haec vidit Binterim, hinc, ut mox dicemus, in patrocinium causae suae non adscivit s. Doctorem.

hanc quaestionem, sed exponit verba Apostoli: *ceteris ego dico non Dominus: si quis frater* etc. de consilio non dimittendi conjugem infidelem etiam quoad thorum et habitationem, cum conjux infidelis consentit pacifice vivere cum conjuge fideli ob incommoda quae ex illa separatione orirentur; Pollentius enim contendebat in citatis Apostoli verbis contineri praeceptum (a).

96. In tertio demum propositionem illam generalem: *propter quodlibet fornicationis genus* etc. profert s. Doctor cohaerenter ad Apostoli consilium de quo supra. Quod vero spectat ad alteram textus Paulini partem: *quod si infidelis discedit, discedat*, eam non attingit, nec verbum de ea habet. Cum igitur quaestio s. Augustini cum Pollentio circumscripta fuerit ad conjugia Christianorum, vel infidelium quorum alter convertitur et alter consentit habitare cum illo, propositiones ejus generales coarctandae sunt ad substratam materiam; alioquin sequeretur nec dirimi posse juxta Augustinum conjugia rata Christianorum per solemnem professionem, adeoque non posse qui in seculo relictus est novas contrahere nuptias, quod adversatur Ecclesiae doctrinae.

97. Nunc coronidis gratia addimus 1. vel ipsum s. Augustinum doctrinam suam veluti omnino certam minime proposuisse, cum sub finem libri I. scribat: « Quaestionem tamen de conjugiis obscurissimam esse non nescio. Non audeo profiteri omnes sinus ejus vel in hoc opere, vel in alio me adhuc explicasse vel jam posse; si urgear, explicare (b) ». Et sane nonnulla habet quae cum doctrina nunc ab Ecclesia catholica recepta non plane cohaerent, e. g. dum docet ibidem non aliam ob causam quam ob adulterium admitti posse separationem quoad thorum, cum Ecclesia contrarium statuerit in conc. Tridentino, a quo aliae plures percensentur,

(a) Binterim hac de causa, non solum inter Patres quos pro sua sententia adducit, non recenset s. Augustinum, sed praeterea aperte profitetur se cum debita reverentia ab hac Augustini interpretatione recedere. Cf. op. et loc. cit. §. 2

(b) Cap. XXV. n. 32. Tantum abest, ut s. Augustinus voluerit se fidelem traditionis interpretem exhibere praesertim in quaestione de qua agimus!

ut ex inferius dicendis constabit; 2. ipsum s. Doctorem agnoscere majorem firmitatem in conjugiis Christianorum, quam in aliis quoad vinculum. Jam vero hoc falsum esset, si admitteretur Augustinum docuisse quaelibet conjugia etiam in infidelitate contracta nonnisi morte dissolvi.; 3. proinde concludimus ejus generalia principia ad alia non minus certa ac generalia ejusdem s. Patris principia esse exigenda, cujusmodi illud est: « Quod universa tenet Ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur (a) », et aliud: « Quod tota per orbem frequentat Ecclesia quin ita faciendum sit, disputare, insolentissimae insaniae est (b) ». Et haec de Augustino.

98. Ad 3. Resp. I. Nego suppositum, tale nempe fuisse Augustini judicium, ut ex hactenus disputatis apertissime constat.

99. R. II. D. Si Theologi et Canonistae dum in aliquam sententiam conspirant solidis destituerentur rationum momentis, C. Si solidis sint fundamentis innixi, ut in casu nostro N. Falsum praeterea est Theologos et Canonistas unice inniti Gratiani et Innocentii III. auctoritati; sed fulciuntur insuper auctoritate reliquorum Rom. Pontificum, imo et Ecclesiae universae, quae hanc doctrinam in praxim deduxit. Quamvis autem canon *Si infidelis* s. Gregorii M. non sit, desumptus tamen est ex antiquissimo scriptore sec. IV. qui hac in parte receptam in Ecclesia doctrinam secutus est, nec aliquid commune habet cum erroribus sectae cui adhaesit. Pro certo autem adversarii assumunt in sua argumentatione textum Apostoli, ac Patres quos laudavimus nobis non adstipulari, cum nos contrarium ostenderimus. Quod vero adjiciunt de paucorum Theologorum gravitate, intelligendum proculdubio est de gravitate *relativa*; istis enim neotericis qui impugnant Ecclesiae doctrinam Theologi omnes qui

(a) Lib. IV. *de Bapt.* C. XXIV. num. 31.

(b) Epist. LIV. ad Januar, num. 6.

ipsis adversantur leves sunt, cum sibi solis vindicent gravitatem, et pondus.

100. Ad 4. D. Id est nulla documenta suppetunt anteriora sec. X. quibus constet dissoluta fuisse ejusmodi conjugia, Tr. Nulla reipsa soluta fuerunt, aut saltem solvi non potuerunt N. Etenim eo ipso quod sec. V. ut testimonia a nobis allata ostendunt, doctrina nostra fuerit in Ecclesia communis, patet eadem aetate, imo et anterioribus seculis in praxim eam fuisse deductam, vel saltem deduci potuisse, nisi rerum adjuncta et humana prudentia aliter faciendum dictassent. Non enim omnia quae licent semper expediunt. Perturbationes porro, scandala paganorum, infidelium principum leges, nullum perversionis periculum, imo conversionis alterius partis spes aliud tunc temporis suadebant. Haec autem cum postea cessaverint, frequentiores ejusmodi conjugiorum solutiones factae sunt (a).

101. III. Obj. 1. Cum alter conjugum in haeresim labitur, nec vult pacifice et sine Creatoris injuria cum alio conjuge vivere, non dissolvitur matrimonium, etsi par videatur ratio, atque eadem incommoda occurrant, quae in matrimonio infidelium observantur. 2. Conjugale vinculum dissolvi nequit propter adulterium, ergo nec propter infidelitatem, quae naturae matrimonii multo minus vel nullatenus adversatur. 3. Non consentiunt Theologi et Canonistae quonam certo et definito tempore prioris conjugii vinculum dissolvatur; nec vero dissolvitur antequam secundum contrahatur: nam si ante illud tempus altera quoque pars convertatur, non erit amplius dissolutioni locus; nec dissolvitur quando secundum contrahitur aut jam contractum est: etenim ut secundum valide iniri possit, omnino necesse est ut nullum sit vinculum prioris. 4. Denique in iis, quae

(a) Mirum videri debet Binterim urgere auctoritatem Patrum Graecorum et praxim Ecclesiae Graecae pro indissolubilitate conjugiorum infidelium in casu nostro, cum compertum sit, semper faciliores se exhibuisse Patres Graecos et Graecam Ecclesiam in solvendis conjugiis, etiam Christianorum, ut postea videbimus, quam Patres Latinos aut Latinam Ecclesiam.

ad sacramenta pertinent tutiorem partem eligere debemus; sed longe tutius est, ut conjux fidelis continentiam servet, quam nubat; nam si se contineat nihil metuendum est; si vero nubat objicit se periculo frustrandi sacramenti, atque inducendae polygamiae simultaneae. Ergo.

102. R. ad 1. et 2. N. paritatem. In iis enim quae a Dei sic volentis arbitrio pendent, comparationes instituendae non sunt. Nihil proinde proficiunt adversarii nisi ostendant a generali indissolubilitatis lege divinitus exceptam non fuisse causam infidelitatis, sicut haeresis et adulterii causas exceptas non fuisse paulo post ostendemus. Accedit haeresim et adulterium supervenire in objectis casibus matrimonio, infidelitatem vero ipsum praecedere.

103. Ad 3. D. Non consentiunt omnes in puncto temporis definiendo quo prioris conjugii vinculum dissolvatur, Tr. circa dissolutionem ipsam N. Ceterum Benedictus XIV. l. c. ex quodam decreto congregationis concilii ostendit longe probabilius prius conjugium dirimi nec ante quam contrahatur, nec postquam contractum fuerit, sed quando contrahitur secundum; ut enim secundum hoc valide contrahatur minime necesse est, ut adversarii asserunt, primum ante fuisse solutum, sed sufficit, si primum tunc dissolvatur quando contrahitur alterum (a).

104. Ad 4. N. Suppositum. Si enim sententia nostra certa est, ut eam evicisse confidimus, adversariorum non tutior, sed *falsa* omnino erit et omni probabilitate destituta, imo et *erronea* utpote contraria Romanorum Pontificum doctrinae et Ecclesiae praxi. Alioquin ipsi Pontifices in damnatam propositionem impegissent. Itaque non magis tutum es-

(a) Atque ita sensit s. Thomas qui in suppl. q. 59. ar. 5. ad 2. " Crimen, inquit, uxoris nolentis cohabitare sine contumelia Creatoris absolvit virum a servitute, qua tenebatur uxori, ut non posset ea vivente aliam ducere: sed nondum solvit matrimonium, quia si de blasphemia illa converteretur, ante quam ille aliud matrimonium contraheret, redderetur ei vir suus: *sed solvitur per matrimonium sequens*, ad quod pervenire non posset vir fidelis, nisi solutus a servitute uxoris suae per culpam ejusdem ".

set hanc sententiam sectari, quam olim fuisset sectari sententiam s. Cypriani (qui tamen gravitate, doctrina et sanctitate longe adversariis nostris praestabat) de rebaptizandis tinctis ab haereticis, cum adversaretur sententiae s. Stephani Romani Pontificis.

105. Et haec quidem cum interpellari conjux infidelis potest; quid si interpellari non possit? Sacra congregatio concilii adhaesit illorum sententiae qui censent in ejusmodi casu necessariam esse Summi Pontificis dispensationem, cujus est declarare in quibusnam rerum adjunctis desinat obligare praeceptum divinum quocum praedicta interpellatio ante rescissionem matrimonii videtur conjuncta (a). Sane Gregorius XIII. locorum ordinariis, parochis, et presbyteris missionariis Soc. Jesu in Angola, Aethiopia et Brasilia degentibus potestatem fecit dispensandi cum quolibet conjuge, qui christianae religioni nomen dederit, ut novum posset inire conjugium, omissa interpellatione alterius conjugis infidelis, quem constaret legitime interpellari non posse (b). Hinc etiam Benedictus XIV. (c) potestatem concessit Nuntio Venetiis commoranti, ut in simili rerum eventu posset ab ejusdem interpellationis onere eximere conjuges conversos existentes in loco pio Catechumenorum ejusdem civitatis Venetiarum.

106. Ex dictis et illud a fortiori consequitur, posse conjugem fidelem in ejusmodi rerum statu profiteri religionem aliquam ab Ecclesia approbatam, et si de marito sermo sit, suscipere sacros ordines, quia quamvis non dissolveretur connubium quoad vinculum, solvitur tamen quoad thorum et habitationem, ita ut conjux pertinax in sua infidelitate jus ad utrumque amittat etiamsi postea resipiscat et convertatur, prout contingit in casu adulterii, ac ita censet s. Thomas (d).

(a) In Decreto dato 17. Jan. an. 1722.

(b) Cf. Benedict. XIV. *De Synodo Dioec.* Lib. XIII. Cap. XXI. num. 4.

(c) Cf. ejusdem Constit. quae incipit: *In Suprema* in ejus Bullarii Tom. I. n. CXVII. pag. 483. seqq.

(d) Cf. in Supplem. q. 59. ar. 4. et art. 5. ad 4. Ubi haec in rem nostram scribit: "Si post conversionem viri, aliqua probabilis spes de conversione uxoris sit, non de-

Quoad quaestiones reliquas hic agitari solitas consuli possunt theologiae moralis institutores.

PROPOSITIO III.

Matrimonium ratum, non consummatum, per solemnem Religionis professionem alterius conjugum dirimitur

107. De fide est juxta sanctionem concilii Trid. sess. cit. can. VI. « Si quis dixerit matrimonium ratum, non consummatum, per solemnem religionis professionem alterius conjugum non dirimi; anath. sit ». Ita vero ejus veritatem adstruimus: Ecclesia, auctoritate sibi divinitus tradita, ut paulo post ostendemus, potuit contractui conjugali nonnullas conditiones apponere ut valeat seu legitime contrahatur; ergo et eadem auctoritate potuit eidem contractui jam inito conditiones apponere ut firmus consistat, vel dissolvatur.

108. Potuisse autem Ecclesiam hanc conditionem juxta divinam sibi factam potestatem apponere, ut solvatur vinculum conjugale matrimonii rati et non consummati, si voluerit alter conjugum perfectiorem vitam amplecti per solemnem religionis professionem, constat ex facto. Universa enim Ecclesia approbante, Innocentius III. in cap. *Ex parte de conversione conjugatorum* (a); et ante ipsum Alexander similiter III. in con. Lateranensi III., quod celebratum est an. 1179. cap. *Verum* (b), et cap. *Ex publico* sub eodem titulo (c), non solum declararunt id fieri licite posse, sed praeterea et exemplo Sanctorum id confirmarunt, ac verba Christi: « Non licet viro uxorem suam, nisi fornicationis

bet votum continentiae vir emittere, nec ad aliud matrimonium transire . . . Si autem non sit spes de conversione, *potest ad sacros ordines vel ad religionem accedere*, prius requisita uxore ut convertatur: et tunc si postquam vir sacros ordines suscepit, uxor convertatur, non est sibi vir suus reddendus, sed debet sibi imputare in poenam tardae conversionis, quod viro suo privatur,,.

(a) Apud Pithoeum op. cit. Tom. II. p. 175.

(b) Ibid. p. 174.

(c) Ibid.

causa dimittere » de matrimonio consummato intelligi debere affirmarunt. Ceteri subsequentes Pontifices id ipsum constanter docuerunt ; sed et ante laudatos Pontifices non obscura suppetunt sanctorum Patrum effata, et Sanctorum exempla a Bellarmino collecta (a), quae si rem plane non conficiunt, ostendunt tamen Ecclesiae spiritum, et hujus dogmatis germen in traditione, quae postea evoluta est. Porro juxta notissimas s. Augustini regulas superius adductas : « Quod universa tenet Ecclesia etc. » tum etiam : «Quod tota per orbem frequentat Ecclesia quin ita faciendum sit disputare insolentissimae insaniae est » ; ac iterum : « Quae sunt contra fidem vel bonam vitam (Ecclesia) non approbat, nec tacet nec facit (b) » recte concluditur ex collata sibi auctoritate 1. Ecclesiam ita sanxisse circa matrimonia rata et non consummata fidelium, qui sanctius vitae genus profiteri constituunt ; 2. jure Tridentinum adversus Protestantes cit. canonem statuisse, quia licet, ut plerisque Theologis placet (c), non ageretur in eo nisi de re ad disciplinam spectante, cum tamen, ut alias animadvertimus (d), illa sit cum jure conjuncta, recte potuit anathema dicere iis, qui hac de causa Ecclesiae doctrinam et praxim perstringunt.

109. Haec nobis brevior ac tutior via ad hanc veritatem vindicandam visa est. Si quis tamen aliam inire velit contendens eam repetendam esse aut immediate ex jure divino aut ex ipsa naturae lege (e), per nos licet.

(a) Lib. II. *De Monachis* Cap. XXXVIII.

(b) Epist. LV. ad Januar. Cap. XIX. n. 35.

(c) Sane Suarez *De Religione* Tom. III. lib. IX. Cap. XXIII. n. 20. concludit : " Votum solemne religionis habere hunc effectum (solvendi conjugium ratum fidelium) *ex Ecclesiae statuto* „ quod deinde fuse ostendit. Ipsum plures recentiores TT. sequuntur, Kugler, Simonnet, Auctor Theologiae Wirceburgensis, Drouvin, La Luzerne, aliique passim apud Carriere op. cit. P. II. sect. III. §. II.

(d) Cf. Tract. *De Euch.* num. 353. *De Ord.* n. 55. et alibi.

(e) Alii enim hunc effectum repetunt ex jure naturali ; alii ex jure divino positivo quorum sententias refert et expendit Suarez loc. cit. et late confutat. Ex recentioribus tamen adhuc repetunt ex jure divino positivo Billuart Diss.

DIFFICULTATES

110. Obj. 1. Matrimonium legitime contractum jure naturali et divino est indissolubile. 2. Verba Christi : *quod Deus conjunxit homo non separet*, sunt prorsus generalia neque exceptionem admittunt, et 3. matrimonium ratum fidelium est aeque verum sacramentum ac sit matrimonium consummatum, ideoque nulla unquam ratione dirimi potest; institutum siquidem et ipsum est ad repraesentandam perpetuam ac indissolubilem Christi cum Ecclesia conjunctionem; quapropter conjuges dum matrimonium celebrant mutuam atque irrevocabilem sibi tradunt in corpus potestatem. Quod si haec, quae explorata apud omnes sunt, utpote in ipsa matrimonii natura ac divino jure fundata, comparentur cum probationibus thesis longe melius hujus falsitas elucescet. 4. Primo enim non possunt ejusmodi solutionis monumenta sec. XII. anteriora proferri. 5. Exempla praeterea Sanctorum non sunt ad rem, cum non constet utrum nuptias aut sponsalia tantum contraxerint, neque utrum fuerint soluta illorum conjugia quoad vinculum, aut tantummodo quoad thorum; et quod caput est, utrum jure ita illi se gesserint nec ne. Non enim, ut cuique compertum est, omnes actiones Sanctorum ad strictam regulam exigi possunt. 6. Cum igitur neque ex verbo Dei scripto, neque ex verbo Dei tradito constet de hac exceptione pro matrimonio rato; 7. ut non pauci ex ipsis catholicis Theologis fatentur; 8. unde ejusmodi exceptionem derivare possumus? Num ex jure ecclesiastico? Atqui Ecclesia nihil potest in sacramentorum substantiam, 9. et si haec ratio semel admitteretur, quot sequerentur absurda? Pontifices nempe pro libito posse conjugia quaecum-

V. ar. 2. §. 1. Tournely quaest. V. ar. II. ad quaest. *An matrimonium ratum et non consummatum* etc. post conclus. ad quaesit. I. Resp. 3. seu edit. Paris. 1765. Tom. XI. p. 173. Huic sententiae adhaeret Carriere l. c.

que dissolvere, uti per susceptionem ordinum, quae tamen absona esse nemo non videt. Attamen nullum discrimen assignari potest inter votum solemne ordinum et votum solemne religionis, quod, ut animadvertunt Sarpius et Courajerius (a), 10. non est nisi jure ecclesiastico constitutum, quemadmodum declaravit Bonifacius VIII. in VI. Decretalium cap. unico *de voto et voti redemptione*. Ergo.

111. R. ad 1. D. Matrimonium legitime contractum *absolute* utroque jure indissolubile est, Tr. vel C. contractum conditionate N. Hanc porro conditionem: *nisi perfectiorem vitam ante ejus consummationem juxta Ecclesiae doctrinam profiteri velim*, tacite includit omne Christianorum conjugium juxta dicta.

112. Ad 2. Nullam exceptionem admittunt ex auctoritate humana, C. divinitus accepta N. Addimus praeterea ex Ecclesiae interpretatione, ut vidimus, haec aliaque similia scripturarum effata de matrimonio consummato accipi seu intelligi debere.

113. Ad 3. D. Sed conditionate susceptum, C. absolute N. Conditione autem non purificata, ut ajunt, per consummationem matrimonii, contractus transit in absolutum. Sacramentum porro, ut omnes norunt, sequitur naturam contractus ex quo exurgit. Exinde responsio patet ad id quod adjicitur de repraesentatione unionis Christi cum Ecclesia, et de potestate quam conjuges vicissim in corpus suum tradunt.

114. Ad 4. Tr. Ex eo enim quod hujusmodi solutionis monumenta afferri nequeant sec. XII. anteriora id unum sequitur, nempe Ecclesiam hac sua potestate usam non esse ante illam epocham; quamquam, uti adnotavimus, Romani Pontifices in suis decretis non tanquam de jure novo aut nova praxi recens invecta loquuntur, sed tanquam de re jamdiu in usu posita (b).

(a) *Storia del Concilio di Trento*. Londra 1757. lib. VIII. num. 65.

(b) Sic enim inter ceteros lo-

115. Ad 5. D. Id est Sanctorum exempla quae adduci solent rem decretorie per se non omnino conficiunt, C. Non insinuant saltem, ut diximus, Ecclesiae spiritum N. Hinc ceterae concidunt superstructae adversariorum observationes.

116. Ad 6. D. Non constat ex Dei verbo sive scripto sive tradito de hac exceptione facta divinitus immediate, Tr. saltem mediate, uti exposuimus N.

117. Ad 7. D. Ut non pauci Theologi fatentur, qui catholici nomine tenus sunt aut janseniani (a), C. vere catholici N. Ejusmodi enim Theologi proditores potius appellandi sunt, qui non verentur adversus dogmaticam concilii Oecumenici definitionem Protestantibus causam catholicam prodere. Heu saepe nimium ob ejusmodi homines gemere Ecclesia debuit!

quitur Innocentius III. cap. *Ex parte* XIV. de *Convers. Conjugat.* " Nos tamen nolentes *a praedecessorum nostrorum vestigiis declinare*, qui respondere consulti, antequam matrimonium sit per carnalem copulam consummatum, licere alteri conjugum, reliquo inconsulto, ad religionem transire, ita quod reliquus ex tunc legitime poterit alteri copulari ,,.

(a) Tales sunt Leridant *Examen de deux questions sur le mariage* p. 438. seq.; Pilé *Dissert. sur l' indissolub. absolue du lien conjugal*, qui affirmare non dubitavit juxta principia janseniana fidem circa matrimonii indissolubilitatem a duodecimo seculo *obscuratam esse*, ac irritum esse concilii Tridentini decretum, cui defuit necessaria libertas; Tabaraud *Principes sur la distinction* etc. 1. ed. p. XXVIII. p. 233. seqq. et pag. 391. ac in nova edit. p. 381. seqq. Nec vero silentio praetereundum censeo hos ipsos auctores eosdem esse, qui impugnarunt doctrinam et praxim Ecclesiae catholicae de dissolutione conjugii infidelium cum eorum alter ad fidem christianam convertitur, renuente altero pacifice cohabitare cum converso; nec aliter se gerere debebant si sibi constare volebant. Hi omnes magistrum suum secuti sunt Paulum Sarpium qui loc. cit. jam scripserat: " Che non si sciolga il legittimo matrimonio non consumato per la solenne professione religiosa è stato *un grande ardire del concilio* di pronunziare anatema contro il sentimento, che in se è ortodosso quanto altro mai. Imperocchè se è vero, che il matrimonio ha tutta la sua perfezione prima della coabitazione, e che il vangelo non permette il divorzio se non nel caso di adulterio, non si sa vedere, con quale autorità condannar si possano quei che pretendono, che il nodo del matrimonio non rompasi dalla professione solenne di religione; tanto più che la solennità della professione è una cosa di diritto puramente ecclesiastico etc. ,,. Verum cf. quae adversus Sarpium scripsit card. Pallavicini *Istoria del Concilio di Trento* lib. XXIII. Cap. IX. n. 7.

118. Ad 8. Resp. ab auctoritate divina quae Ecclesiae suae hanc facultatem communicavit, ac praecipue Christi Vicario Romano Pontifici. Quamvis vero Ecclesia *directe* nihil possit in sacramentorum substantiam, *indirecte* tamen, ut jam innuimus, et uberius paulo post explicabimus, plura statuere potest ad legitimam illorum administrationem ac susceptionem.

119. Ad 9. Neg. illa absurda sequi quae adversarii autumant; non sequitur in primis posse Romanos Pontifices pro libito conjugia solvere, cum haec potestas illis a Christo collata fuerit in aedificationem non autem in destructionem. Nihil praeterea se posse circa matrimonia consummata quoad eorum solutionem non semel ipsi summi Pontifices professi sunt. Tota igitur eorum potestas versatur circa matrimonia rata et non consummata in quibus, ita poscentibus rerum adjunctis, dispensare possunt, quidquid nonnulli sentiant (a). Constat enim plures Pontifices saepius in illis dispensasse, quare ne dicamus Romanos Pontifices in re tam gravi, non dissentiente, imo tacite saltem approbante universa Ecclesia, errasse ac propterea totidem adulteria permisisse iis, qui post ejusmodi solutionem ad nova vota transierunt, fatendum est, traditam illis a Christo fuisse hanc facultatem.

120. Non alterum sequitur; siquidem non ignorant Pontifices quod intercedit discrimen inter solemne castitatis vo-

(a) Ita ex recentioribus sentiunt Tournely loco et edit. cit. p. 178. Collet *De matrimon.* n. 443. seqq. Carriere autem l. c. Puncto III. quaestionem problematice proponit, ita tamen ut innuat se in negantem sententiam inclinare permotum principio de sequenda parte tutiori ubi agitur de valore sacramentorum. Jam vero cum iidem auctores fateantur saepius Romanos Pontifices in ejusmodi conjugiis dispensasse incipientes saltem a Martino V. usque ad Pium VII., ut refert Carriere, non video quare ab auctoribus catholicis haec potestas Romanis Pontificibus denegari possit, aut etiam in dubium revocari. Huc enim apprime facit principium laudatum a Bened. XIV. quod habet Veracrux in *Specul.* Part. II. art. 27. " De Pontificis potestate, postquam dispensavit, dubitare, *instar sacrilegii est*: Esset enim Christo, quasi exprobrare, quod non satis Ecclesiae suae providisset ". Nulla fere sunt argumenta quae ab his auctoribus proferuntur, quaeque intorqueri nequeant adversus hanc ipsam propositionem quam et ipsi adstruunt adversus Protestantes.

tum quod emittitur in professione religiosa, et illud quod fit in susceptione ordinum. Illud enim adstringit voventem ad statum perfectiorem, istud vero non item; minus praeterea abhorret a conjugio status clericalis quam religiosa professio (a).

121. Ad 10. D. Votum solemne religionis non est nisi ecclesiastico jure institutum quoad solemnitatem, C. quoad voti substantiam N.

122. Dices: s. Augustinus lib. I. *de Nuptiis* C. XI. docet matrimonium ratum et non consummatum *firmius* esse rato et consummato. Ergo.

123. Resp. D. Quoad mutuum amorem, juxta scopum quem sibi s. Doctor proposuit (b), C. quoad foedus conjugale N.

(a) Cf. Suarez op. cit. *de Religione* Tom. III. lib. IX. Cap. XXV. n. 9. et 10. ubi duas affert rationes quibus inducta est Ecclesia, ut statueret matrimonium ratum fidelium et non consummatum dirimi per solemnem religionis professionem non autem per ordines sacros; ac 1. quia conjugium et professio religiosa ex natura rei inter se pugnant; non item vero sacer ordo Status enim religiosus postulat perfectam renunciationem seculi, ut ipse loquitur, et abnegationem propriae voluntatis ac proprii corporis, rerumque omnium, conjugium autem e contrario postulat vitam secularem. Clericatus vero per se non postulat renuntiationem seculi; et ideo nec obligatio muneris „ neque usus ejus habet ex natura rei repugnantiam cum conjugio et usu ejus. 2. Status religionis est status perfectionis acquirendae, et ideo requirit separationem ab usu conjugii, et aliis actibus secularibus, et potestas illius conceditur omnibus, qui matrimonium non consummaverunt, etiamsi illius vinculo actu adstricti sint. Ordo vero infra episcopatum non constituit hominem in statu perfectionis, neque in via ad illum, et ideo licet propter reverentiam sacri ministerii expediat semel ordinatum non transire ad nuptias; nihilominus non decuit propter ordinationem, quae perfectionis professionem non requirit, vinculum matrimonii dissolvi. Episcopatus autem licet sit status perfectionis acquisitae et exercendae; non tamen per se includit media efficacia ad perfectionem acquirendam, et ideo illi etiam tributum non est, ut dissolvat matrimonium ratum; finis enim hujus privilegii est, hominem expeditum relinquere ad profitendam perfectionis viam. Hucusque Suarez.

(b) Proposuit enim hic sibi s. Doctor ostendere non dissolvi conjugium etiamsi conjuges pari consensu constituerint se ab omni complexu conjugali abstinere, ait enim: " Absit ut inter illos vinculum conjugale rumpatur: immo firmius erit, quo magis ea pacta secum inierint, quae carius concordiusque servanda sunt, non voluptariis nexibus corporum, sed voluntariis affectibus animorum „

PROPOSITIO IV.

Propter haeresim aut molestam cohabitationem, aut affectatam absentiam a conjuge dissolvi non potest matrimonii vinculum

124. De fide est, ut patet ex can. V. quem cit. sess. novatoribus opposuit Tridentinum : « Si quis dixerit, propter haeresim aut molestam cohabitationem, aut affectatam absentiam a conjuge, dissolvi posse matrimonii vinculum ; anath. sit ».

125. Matrimonium enim propter eas causas dissolvi non potest quoad vinculum, si Christus generali legi a se constitutae de perpetua conjugii indissolubilitate illas exceptiones minime apposuit. Atqui.

126. Etenim Christus de matrimonio absolute pronunciat Matth. XIX, 9. « Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, moechatur : et qui dimissam duxerit moechatur » : Quae verba clarius adhuc Marci X. 11., et Luc. XVI. 18. repetit, quin unquam exceptionem apponat. Imo s. Paulus optimus Christi verborum interpres I. Cor. VII. 10. omnem exceptionem excludit dicens : « Iis qui matrimonio juncti sunt, praecipio non ego sed Dominus, uxorem a viro non discedere, quod si discesserit, manere innuptam aut viro suo reconciliari et vir uxorem non dimittat ».

127. Quare has exceptiones universa repudiavit antiquitas: non modo enim Patres et Ecclesia eas numquam agnovere, sed directe excludunt, sive cum unanimiter docent, esse adulteram eam, quae vivente viro fuerit cum alio viro juxta illud Apostoli Rom. VII. 2 inter quos eminent s. Hieronymus (a), et s. Augustinus (b), qui inter cetera scribit :

(a) Epist. LV. ad Amandum n. 3. edit. Vallars.

(b) In duobus libris ad Pollentium *de conjugiis adulterinis* quos vidimus esse de hoc argumento. Item in lib. *de Bono conjug.* Cap. XXIV.

« Hujus procul dubio sacramenti res est, ut mas et femina connubio copulati, quamdiu vivunt, inseparabiliter perseverent (a) ». Sive cum rejiciunt unanimi consensu leges ab imperatoribus latas quibus permittebatur plenum divortium seu repudium, inter quos s. Jo. Chrysostomus haec habet: « Ne mihi leges ab exteris conditas legas, praecipientes dari libellum repudii, et divelli. Neque enim juxta illas judicaturus est te Deus in die illa, sed secundum eas quas ipse statuit (b) »; s. Hieronymus, qui prolatis Christi verbis: *Quicumque dimiserit* etc. « Aliae, inquit, sunt leges Caesarum, aliae Christi; aliud Papinianus aliud Paulus noster praecipit (c) »; s. Ambrosius in eundem sensum scribit: « Dimittis ergo uxorem quasi jure, sine crimine; et putas id tibi licere, quia lex humana non prohibet: sed divina prohibet .... Audi legem Domini cui obsequuntur etiam qui leges ferunt: *Quae Deus* conjunxit, homo non separet (d) ». Eadem ferme repetit s. Augustinus (e).

128. Cum vero hae leges fere solae sint quas nobis objiciunt adversarii, ideo ab aliis difficultatibus afferendis supersedemus, quae ut plurimum non afficiunt nisi sequentem propositionem, easque propterea cum ceteris commodius disjiciemus.

(a) Lib. I. *de Nuptiis* Cap. X.

(b) In Hom. *de libello repud.* in illum locum *mulier alligata* etc. I. Cor. VII. 39. n. 1. Μὴ γάρ μοι τοὺς παρὰ τοῖς ἔξωθεν κειμένου νόμου ἀναγνῷς, τοὺς κελεύονται διδόναι βιβλίον ἀποστασίου, καὶ ἀφίστασθαι· οὐ γὰρ δὴ κατὰ τούτους σοι μέλλει κρίνειν τοὺς νόμοὺς ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρα ἐκείνῃ, ἀλλὰ καθ' οὓς αὐτὸς ἔθηκε. edit. Maur. opp. Tom. III. p. 204.

(c) Epist. LXXIX. *ad Oceanum de morte Fabiolae* n. 3. edit. Vallars.

(d) Lib. VIII. in Cap. XVI. Luc. n. 5. ed. Maur.

(e) Lib. *de Nupt.* Cap. X. Alia testimonia cf. apud Tournely edit. cit. Tom. XI. p. 125. seq.

PROPOSITIO V.

Non errat Ecclesia cum docuit et docet, juxta evangelicam et apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugum matrimonii vinculum non posse dissolvi

129. De fide est juxta Can. VII. concilii Trid. his verbis conceptum : «Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cum docuit et docet, juxta evangelicam et apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugum, matrimonii vinculum non posse dissolvi; et utrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse, altero conjuge vivente, aliud matrimonium contrahere; moecharique eum, qui dimissa adultera, aliam duxerit; et eam, quae, dimisso adultero, alii nupserit; anath. sit ».

130. Suppositis porro scripturarum et Patrum testimoniis in superiori propositione adductis, sic enunciatam propositionis veritatem adstruimus : si alicubi inveniretur exceptio adulterii a generali evangelica indissolubilitatis matrimonii lege, esset profecto in Christi verbis Matth. V. 32. « Omnis, qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari; et qui dimissam duxerit, adulterat » et ibid. XIX. 9. » Quicumque dimiserit uxorem suam etc. » ut supra recensuimus; nullum siquidem aliud ex scripturis ab adversariis documentum afferri potest. Atqui in verbis his ejusmodi exceptio non continetur. Etenim si contineretur talis exceptio, profecto neque qui, uxore dimissa, aliam duceret, neque qui dimissam duceret, moecharetur; jam vero ex iisdem citatis textibus *moechatur* tam qui, adultera dimissa, aliam ducit, quam qui ducit dimissam; ergo in laudatis verbis ejusmodi exceptio non habetur, sed intelligenda duntaxat ea sunt de dimissione quoad thorum. Quae omnia confirmantur tum ex aliis Evangelistis apud quos haec clausula omnino omittitur, tum ex Apostolo Paulo, qui sive in epistola ad Rom. VII. sive in I. ad Corinth. VII. verba Chri-

sti exponens de sola dimissione quoad thorum explicat ad exclusionem solutionis quoad vinculum.

131. Neque alia fuit in universum Patrum et Ecclesiae doctrina. S. Augustinus ita eam propugnavit, ut ab ipso primum in Ecclesiam illam invectam fuisse Lutherani et Calviniani (qui se nempe Augustini et quidem unius asseclas toties profitentur) asserant, et ab Ecclesia sola Augustini auctoritate receptam. Certe Bohemerus : « Non erravisse, ait, judicio suo qui scripserunt, mortuo Augustino, universum orbem factum fuisse Augustinianum (a) ». At enim nec primum nec solum s. Augustinum de indissolubilitate ita judicasse ostendunt antiquissimorum Patrum utriusque Ecclesiae testimonia, quae indicat Bellarminus (b), affert vero ac fuse expendit Tournelyus (c).

132. Nos ex his brevitatis gratia duo seligimus documenta omni exceptione majora ; alterum suppeditat concilium Illiberitanum an. 313. celebratum, quod can. IX. statuit : « Fidelis femina, quae adulterum maritum reliquerit fidelem, et alterum ducit, prohibeatur ne ducat : si autem duxerit, non prius accipiat communionem, quam is quem reliquit de seculo exierit ; nisi necessitas infirmitatis dare compulerit (d) » ; alterum vero exhibet s. Hieronymus, qui in epist. ad Amandum scribit : « Quamdiu vivit vir, licet adulter sit, licet sodomita, licet flagitiis omnibus coopertus, et ab uxore propter haec scelera derelictus, maritus ejus reputatur, cui alterum virum accipere non licet (e) » ; et in epist. ad Oceanum, Fabiolae, amplissimae matronae romanae, publicam poenitentiam refert, quae cum ob viri sui adulterium aliaque flagitia alteri nupsisset, (quod imperatorum etiam christianorum legibus

(a) In lib. IV. *Decret.* tit. XIX. *de Divort.*

(b) *De Matr.* Cap. XVI. n. 48. seqq.

(c) Quaest. V. ar. II. concl. 3. argum. II. seu cit. edit. loc. cit. p. 146. seqq.

(d) Apud Card. de Aguirre *Collectio maxima Concil. Hispan.* p. 387. ubi in commentario in hunc canonem plura eruditus hic auctor congessit. Non tamen praetereundum silentio est nonnulla documenta quae profert haud esse genuina.

(e) Loc. cit.

liceret) in se reversa, « Tota urbe spectante Romana, ante diem paschae, in Basilica quondam Laterani, qui Caesariano truncatus est gladio, staret in ordine poenitentium, episcopo, presbyteris, et omni populo collacrymantibus sparsum crinem, ora lurida, squalidas manus, sordida colla submitteret (a) ». In more igitur positum erat ante s. Augustinum in Ecclesia Occidentali, praesertim vero in Ecclesia Romana juxta evangelicam et apostolicam disciplinam, ut loquitur concilium Milevitanum II. (b), neque dimissum ab uxore, neque dimissam a marito etiam ex fornicationis causa alteri conjungi posse; alioquin Fabiola se ream non inclamasset, neque publicae poenitentiae se subjecisset (c).

133. Addimus, contrariam sententiam latissimam pandere viam adulteriis et connubiorum facillimis dissolutionibus. Quos enim conjugalis initi foederis poeniteret, novique facillimi amores implicarent, illi praesentissimum remedium haberent; vel enim adulterium sibi permitterent, quo invisum conjugium disrumpere liceret, vel saltem (quod solet apud heterodoxos identidem evenire) occasionem arriperent, ut levioribus conjecturis permoti sibi invicem crimen illud impingerent, quo facilius ad alia vota transirent. Hoc demum fassus est protestans scriptor ephemeridis Edemburgensis, qui vel eo nomine summopere commendat, suisque meditandam proponit encyclicam Pii VIII. in ea parte qua summus hic Pontifex hortatur episcopos et clerum ut invigilent su-

(a) Epist. LXXVII. n. 3. ed. cit. Refert praeterea ibidem s. Doctor ad excusationem Fabiolae, quod ita ipsa se gesserit ignorans *evangelii rigorem* " in quo nubendi universa causatio, viventibus viris, feminis amputatur ".

(b) An. 416. celebratum Can. XVII. cujus verba haec sunt: " Placuit, ut secundum evangelicam et apostolicam disciplinam, neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito, alteri conjungantur; sed ita maneant, aut sibimet reconcilientur. Quod si contempserint, ad poenitentiam redigantur ". apud Harduin. *Acta Conc.* Tom. I. col. 1220. Animadvertit autem Harduinus ab Isidoro plures citari canones sub nomine conc. Milevitani, qui tamen ad alia concilia pertinent; cujusmodi inter ceteros est quem adduximus, qui constitutus est a conc. plenario Africae an. 407. celebr.

(c) Alia documenta cf. apud citt. AA.

per doctrinam catholicam de indissolubilitate matrimonii (a).

134. Antequam accedamus ad disjiciendas difficultates, animadvertimus sententiam de matrimonii dissolutione propter adulterium quoad vinculum damnatam non esse ut *haereticam*. Canon enim Tridentinus directe editus est adversus Lutheranos et Calvinistas qui Ecclesiam erroris incusabant, non autem adversus Graecos et Orientales qui adhuc tenent conjugium propter adulterium etiam quoad vinculum posse dissolvi, prout refert card. Pallavicinius (b). Non tamen con-

(a) Cf. *Mémorial Catholique* Janv. 1830. *Variétés*, ubi legitur: " Voici une réflexion remarquable, qu' un journal protestant d'Edimbourg fait à l'occasion *de la lettre encyclique* du saint Père (Pie VIII.): Le pape exhorte les évêques et le clergé à inculquer à leurs troupeaux la doctrine catholique sur l' indissolubilité du lien conjugal. C'est la partie la plus sensée de la lettre de sa sainteté, et elle mérite que les Protestants, aussi bien que les Catholiques la meditent sérieusement. Dans notre Pays, lorsqu' un mari ne veut plus de sa femme, ou qu' une femme ne veut plus de son mari, ils n' ont qu' à se faire surprendre en flagrant adultère, pour se soustraire au joug conjugal, et pour former une liaison, qui leur convient mieux. Il peut être juste et raisonnable de liberer la partie offensée d' un engagement qui a été violé, et déshonoré par l' autre partie contractante; mais il est absurde, et plus qu' absurde de faire du crime un moyen de s' affranchir „.

Esslinger in opusc. et loc. cit. *Apologie* etc. adducit auctores Protestantes recentiores, cujusmodi inter ceteros sunt Meyer, Morgan etc. qui aperte fatentur vinculum conjugale, etiam in casu adulterii, juxta Christi verba esse prorsus indissolubile, ut profitetur Ecclesia catholica.

Attamen ministerium Borussiae ut alliciat Catholicos ad novam Ecclesiam evangelicam (nempe *sectam antievangelicam* seu *Lutherano-Calvinisticam*), inter cetera quae proponit motiva quibus permoveri debet catholicus ad obtinendam benedictionem nuptialem a ministro protestante illud recenset, quod hac ratione ei licitum sit, quandocumque libuerit, dissolvere primum conjugium ac novum inire. Cf. *L'Ami de la Rélig*. 20. Mars 1838. Sane anno vertente 1837. tribunalia Borussica decreverunt 2391. divortia ex 3888. petitionibus. In Anglia non ita pridem quidam, fune ad collum uxoris suae alligato, eam vendendam ad mercatum traxit. Cf. de hoc argumento Chapt de Restignac in op. *Accord de la révélation et de la raison contre le divorce*. 1790. Barruel *Lettres sur le divorce à un député de l' Assemblée national* 1789. D. De Bonald *Du divorce considéré au XIX. siècle*. D. Nougarede in duobus scriptis: *De la Legislation sur le mariage et sur le divorce*. 1802. et *Histoire des lois sur le mariage et sur le divorce* 1803. quos recenset Carriere, op. cit. Tom. I. part. II. art. I.

(b) Lib. XXII. Cap. IV. n. 27. seq. n. 30. refellit Paulum Sarpium, qui ut ipse scribit: " Piglia baldanza di commettere l'altro (di-

cedimus Launojo hunc canonem esse disciplinarem, ideoque Ecclesiae auctoritate mutabilem, cum agatur in eo de doctrina *evangelica* et *apostolica* ut canon ipse significat (a).

DIFFICULTATES

135. I. Obj. 1. Verba Christi *nisi ob fornicationem* apertam continent a generali lege de indissolubilitate exceptionem; 2. nisi enim eam continerent duo sequerentur absurda, ac *primo* propter solam fornicationem marito licere uxorem dimittere; porro Catholici fatentur, imo contendunt plures, praeter fornicationem, legitimas esse posse uxoris dimittendae causas quoad thorum et habitationem; *secundo* apposite Christum non respondisse Pharisaeorum interrogationi; illi enim quaesierant num ita liceret uxorem dimittere, ut aliae nuptiae permitterentur, Christus vero respondisset licere quidem uxorem dimittere propter fornicationem, integro tamen perseverante conjugii vinculo. 3. Sensus propterea verborum Christi alius esse nequit nisi iste: moechatur qui alia de causa, quam ob fornicationem, uxorem suam dimittit et aliam ducit; item moechatur, qui dimissam alia de causa, quam ob fornicationem, eam ducit. 4. Qua

fetto) in proverbiare il concilio quasi di una mutazione a vento, e senza prò ed effetto; mentre racconta che molti non vedevano differenza tra la prima forma e la seconda; ma che tuttavia si rimisero alla maggior parte. Là dove non solo in verità *la differenza v' era*, *benchè sottile* „.

(a) Cf. Henr. Klee Diss. cit. *de Matrimonio*, qui p. 56. n. (u) ostendit perperam a nonnullis objici adversus indissolubilitatem conjugii quod Eugenius IV. post absolutum concilium Florentinum eam Graecis proposuerit, quod non fecisset si de re dogmatica ageretur. Nec vero Graeci opponere potuissent, neque se ad rem hanc discutiendam aliquid in mandatis accepisse, neque hanc praxim solvendi penes ipsos conjugia sine convenienti ratione (οὐκ ἀλόγως) obtinere, ut legitur apud Hard. Tom. X. col. 430. Ad haec enim reponit Klee, quod si controversia haec mere disciplinae fuisset, Romanus Pontifex minime eam protulisset, quoniam in his rebus plena Ecclesiae Graecae libertas data erat, sectandi nempe propria instituta; deinde Graeci quin se ab hac expostulatione liberarent ex defectu missionis, potuissent statim respondere hic agi de re ad disciplinam spectante adeoque libera, quod tamen non praestiterunt.

significatione Christi verborum semel constituta, corruit vis praecipua argumenti Catholicorum. 5. Marcus porro ac Lucas suppleri debent per Matthaeum; 6. Paulus vero intelligi debet de communiter contingentibus, minime vero de eo quod causa extraordinaria interveniente fieri potest, ut in casu nostro. Ergo.

136. R. Ad 1. N. ut constat ex adductis probationibus: haec propterea clausula aut referri debet, ut plerique contendunt interpretes, ad priorem Christi sententiae partem, nempe ad dimissionem uxoris, quae non licet nisi ob fornicationem, et tunc hic sensus esset verborum Christi apud Matthaeum: « Quicumque ob aliam ab adulterio causam, uxorem suam dimiserit, eaque vivente, sive adultera sit sive non, aliam duxerit, moechatur (a) »; et cessat difficultas; aut intelligi haec clausula debet, ut alii existimant, in sensu, ut vocant, *negativo*, ita ut Christus interrogatus a Pharisaeis num liceret dimittere uxorem quacumque ex causa, responderit non licere quacumque ex causa, sed solum ob causam fornicationis, nihil vero pronunciaverit de eo quod fieri possit post ejusmodi dimissionem, aliam nempe uxorem ducere an non, ne Pharisaeos offenderet. Quod vero hic prudenti silentio Christus pressit, aperuit discipulis, qui cum *in domo* essent, ut refert s. Marcus, de eodem interrogaverunt eum, et absque ulla exceptione perpetuam conjugii indissolubilitatem statuit sive ex parte viri sive ex parte uxoris (b); aut demum haec clausula, ut nonnulli ex recentioribus praesertim autumant, debet restringi ad legem Mosaicam ad cujus mentem locuti fuerant Pharisaei, non autem porrigi ad legem evangelicam. Juxta hanc expositionem, cum lex viro permitteret dare libellum repu-

(a) Bellarminus *De Matr.* Cap. XVI. n. 7. observat, quod Evangelistae omittant quidem interdum aliquid, aut addant, quod alii Evangelistae non omiserunt, aut non addiderunt, sed numquam ita omittant, ut sententia reddatur falsa: nam alioquin Evangelistae homines decepissent, quibus evangelia sua tradiderunt, nulla mentione facta aliorum Evangelistarum.

(b) Marc. X. 10. Cf. Bellarm. loc. cit.

dii uxori in qua « foeditatem aliquam invenisset (a) » , Pharisaei latius legem interpretantes, dimitti posse uxorem docebant *quacumque ex causa* , Christus autem dimissionem ad eam solam causam coarctavit , de qua lex loquitur , et unam excepit fornicationem , quin aliud adjiceret circa omnimodam indissolubilitatem , quam ipse postea constituit (b). Quaecumque ex his interpretationibus admittatur quae fere in idem recidunt , illud semper ratum erit , Christum in objectis verbis nullam exceptionem apposuisse , nisi dicere velimus , cum , qui venerat non ad solvendam legem sed ad eam adimplendam , seu ad inducendam majorem in moribus perfectionem , voluisse , ut adulteri non solum viverent, sed *alteri nuberent* , dum Moyses statuisset : « morte moriantur moechus et adultera (c) ». Commoda plane reformatio, quae similis illi foret quam induxerunt Protestantes cum jugum religionis catholicae excusserunt.

137. Ad 2. N. Etenim non sequitur *primum* absurdum , cum solum adulterium legitimam causam ipsi conjugio intrinsecam praebeat, eamque perpetuam, divortii faciendi. Crimen enim illud ejusmodi est , quod naturae conjugii directe adversatur , et jus dat parti innocenti perpetuae separationis , licet partem infidelem poeniteat admissi sceleris , et ad meliorem frugem se recipiat. Ceterae omnes causae extrinsecae

(a) Deut. XXIV. 1.

(b) Hanc interpretationem jam dederat Jos. Motta in *Diatriba de Divortiatorum jure*. Venet. 1727. §. XIII. et §. XIX. seqq. Calmet id ipsum insinuaverat *Comment.* in Deut. XXIV. 1. Interpretationem hanc illustrandam et insinuandam assumpsit sibi Lud. Nachi abbas Camaldulens. in erudita diss. hac de re edita Venet. 1792. Nonnulli magno impetu adversus eam insurrexerunt , ita ut vix Nachium *haereseos* non damnaverint , eo quod opinionem tutatus fuerit constanti doctrinae Patrum repugnantem , et aleae plenam . Verum nihil in ea sententia quod periculum redoleat inesse videtur. Nec enim omnis scripturae interpretatio *nova* contraria est Patribus , sed ea tantum quae fidei adversatur aut receptae in Ecclesia doctrinae. Si qua autem interpretatio fidem et Ecclesiae doctrinam juvat et firmat potius , non ideo aspernenda quod nova sit. Hinc optime s. Bernardus: "Si quid, scribit, dictum est praeter Patres , quod non sit contra Patres ; nec Patribus arbitror , nec cuiquam displicere debere ". Hom. IV. Super *Missus est* : edit. Maur. Tom. III. col. 761.

(c) Lev. XX. 10.

sunt, ac temporariae. Quare Christus prioris illius utpote gravissimae meminit, quin alias excluderet; adjici praeterea debet, Christum allusisse illa clausula ad legis mosaicae permissionem, de qua paulo ante disseruimus.

138. Non sequitur alterum absurdum: duo quippe in una quaestione Pharisaei Christo proposuerant, 1. utrum liceret dimittere uxorem *quacumque ex causa*; 2. utrum quacumque ex causa uxore dimissa, liceret alteram ducere; Christus igitur ita attemperavit responsionem suam ut primum coarctaret, ut diximus, ad solam gravissimam causam conjugio intrinsecam, nempe ad fornicationem; alterum juxta aliquos sine aperta responsione dimisit, cum id facile ex principiis a se expositis de origine matrimonii, Pharisaei colligere possent (a); juxta alios vero penitus sustulit, pronuncians adulterum fore, qui adultera dimissa, aliam duceret, et hoc pacto abrogavit libellum repudii, quem ad cordis ipsorum duritiem Moyses eis concesserat. Quod be-

(a) Cf. Bellarm. loc. cit. n. 23. Cf. etiam eruditum Motta Diatr. et loc. cit. qui advertit acrem quaestionem tunc viguisse inter Sammaeanos et Hillelianos circa causam quam requirebat lex ad repudium, ne lascivientis mariti arbitrio, indissolubile vinculum, ac natura arctissimum ligamen non sine etiam familiarum perturbatione violaretur. Sacer textus praescribit, pro causa dispensationis a lege maritali a Deo lata, uxoris *foeditatem* Deut. XXIV. 1. hebr. est עֶרְוַת דָּבָר quae voces proprie significant *nuditatem rei*; est enim עֶרְוָה a rad. עָרָה *nudus fuit*, metonimice vero accipitur eadem vox pro *turpitudine* ac *foeditate*. Cf. Winer in *Lexico Manuali* ad hanc voc. Sane omnes antiquae versiones, Alexandr. Syriaca, Samaritana, Arabica etc habent *rem turpem*. Jam vero quid Moyses per ejusmodi *foeditatem* seu *rem turpem* significare voluerit quaestio magna extitit inter duas recensitas scholas. Judaei sententiam Sammaei Patris, seu secundi a Principe Synedrii, nimia facilitate repudium jam indulgentis sectantes ex minima causa uxores proprias dimittebant; juxta indulgentiorem adhuc facilitatem scholae Hillelianae dimitti poterant uxores etiam ob dapes nimio igne adustas eique appositas; ex sententia etiam Rabbi Aquibae, si maritus invenerit aliam ea pulchriorem aut sibi commodiorem. Christus Dominus has omnes causas rejecit, et causam divortii ad solam causam adulterii revocavit; deinde adjecit nemini fas esse post peractum divortium aliam praeterea ducere uxorem. Cf. Seldenum *Uxor Hebraea* lib. III. Cap. XVIII. Jahn *Enchiridion Hermeneut. general.* §. 29. quoad interpretationem Deut. XXIV. 1.

ne intelligentes ejus discipuli dixerunt : « Si ita est causa hominis cum uxore non expedit nubere (a) », Christus vero quin emolliret sententiam suam eos remittendo ad uxorem fideliorem, inde potius occasionem sumpsit exhortandi omnes ad continentiam.

139. Ad 3. N. Ex dictis siquidem constat Christum aut de facultate alteram uxorem ducendi post prioris dimissionem penitus siluisse, aut etiam exclusisse ; quare nulla ratione admitti potest sensus quem Christi sententiae adversarii affingunt, qui praeterea excluditur tum ex aliis Evangelistis, tum ex Apostolo, tum demum ex Ecclesiae interpretatione et praxi ; ut omittam juxta adversariorum expositionem sequi longe pejorem fore conditionem innocentis quam adulterae ; innocens enim quae injuste dimissa esset alterum non posset inire conjugium, posset vero ea quae ob fornicationis crimen repudiata est.

140. Ad 4. D. Si reipsa adversariorum expositio subsisteret, C. si plane adversetur Christi menti ejusque doctrinae N. Porro ostendimus illam nullo modo admitti posse quin conjugii honestas et firmitas labefactetur, eamque adversari prorsus doctrinae Salvatoris nostri tum per loca parallela, tum per Apostolum patefactae.

141. Ad 5. D. Quoad causam divortii, Tr. vel C. quoad causam dissolutionis N. Assumunt enim adversarii tanquam certum quod falsum est, Christum scilicet apud Matthaeum fornicationem veluti causam dissolutionis conjugii, et facultatis incundi novas nuptias assignasse, quum tamen ejusmodi sive dissolutionis sive facultatis Christus ibidem nec verbum habeat, aut penitus excludat juxta dicta. Optime vero inter se tres Evangelistae componuntur, si dicatur de solo divortio quoad thorum et habitationem Christum Dominum esse locutum apud Matthaeum, alioquin falsae

(a) Εἰ οὕτος ἐστὶν ἡ αἰτια τοῦ συμφέρει γαμῆσαι ἀνθρώπου μετὰ τῆς γυναικὸς οὐ

essent sententiae absolutae ipsius Christi quae leguntur apud Marcum et Lucam (a).

142. Ad 6. N. Apostoli enim verba absoluta sunt et universalia; etenim I. Cor. VII. 10. « His, inquit, qui matrimonio juncti sunt, praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari » Tum ibid. v. 39. « Mulier alligata est legi *quanto tempore* vir ejus vivit: quod si dormierit (non *si fornicatus fuerit*) vir ejus, liberata est: cui vult nubat (b)». tum denique Rom. VII. 2. seqq. ubi iterum inculcat: «Si mortuus fuerit vir ejus, soluta est a lege viri: igitur, vivente viro, vocabitur adultera si fuerit cum alio viro (c)». Jam vero cum adulterii casus non adeo infrequens sit, ut extraordinarius dici possit, si per illud crimen conjugium dissolveretur, vera non esset toties inculcata ab Apostolo perpetua matrimonii indissolubilitas.

143. II. Obj. 1. Plures Patres, quos recenset Launojus (d), docuerunt solvi conjugium per adulterium. 2. Plura item concilia idipsum adstruunt, inter quae peculiariter recensentur Arelatense I. an. 314. celebratum, Venetense in minori Britannia an. 465. Vermeriense an. 752. Compediense an. 757. Quibus addendum ipsum Poenitentiale Romanum, quod potestatem tribuit conjugi innocenti, ut iterum nubat, vetat autem parti nocenti. 3. Haud paucae leges imperiales id ipsum statuunt aequa causa ductae, cum nemo teneatur absque sua culpa perpetuam continentiam profiteri. 4. His omnibus permoti insignes Theologi Cajetanus, Catharinus, Erasmus et Launojus non dubitarunt cum Graecis propugnare conjugium per adulterium penitus dirimi. 5. Quod vel ipsa oeconomia, seu temperamento

(a) Cf. Bellarm. l. cit.

(b) Γυνὴ δέδεται νόμῳ ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς; ἐὰν δὲ κοιμηθῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει γαμηθῆναι.

(c) Ἐὰν ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, κατήργηται ἀπὸ τοῦ νόμου ἀνδρός· ἄρα οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς μοιχαλὶς χρηματίσει, ἐὰν γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ.

(d) *De regia in matrimonium potestate* P. III. art. I. Cap. V. edit. cit. opp. Tomi I. P. II. pag. 826. seqq.

quo usum est Tridentinum adstruitur : vel enim propter adulterium reipsa dirimitur conjugium juxta Christi sententiam, et in hac hypothesi erravit reipsa et errat Ecclesia Latina dum docuit ac docet juxta evangelicam et apostolicam doctrinam illud non dirimi ; vel propter adulterium dirimi non potest, et in hac hypothesi errat Ecclesia Graeca dum docuit ac docet propter fornicationem matrimonium dissolvi, et tunc concipi nequit quomodo Tridentinum toleraverit, et adhuc Ecclesia Latina toleret in Graecis Catholicis tot conjugiorum solutiones, ac proinde totidem adulteria. Dicendum igitur nihil a Christo et ab Apostolo fuisse constitutum, sed agi de re mere disciplinari, de qua Ecclesia pro diversis rerum adjunctis statuere potest prout ad societatis bonum conferre sibi visum fuerit. Ergo.

144. R. Ad 1. D. Id docuerunt tot Patres quot recenset Launojus, N. aliquot, nondum ab Ecclesia dirempta quaestione, Tr. Cum singula a Launojo congesta Patrum testimonia expendere nobis datum non sit, ne nimis protrahatur haec disceptatio, generatim ad elidendam illorum vim observamus 1. plures ab eo Patres laudari, qui ejus opinionem funditus labefactant, cujusmodi sunt Hieronymus, Ambrosius, Innocentius I. et Gregorius M. (a); 2. plurium sententias Launojum corrupisse atque vitiasse, uti aperte ostendit inter ceteros Jac. Leullierius (b) : nos vero brevitatis gratia unum seligimus malae ipsius fidei exemplum. Cum enim Joannes VIII. in ep. LXV. ad Ederedum gentis Anglicae archiepiscopum respondisset : « Cum priorem legitimo sibi matrimonio junctam quisquam deserere nequeat, nulla ratione prorsus illi conceditur aliam, vivente priore, conducere ». Launojus incommoda illa verba : *nulla ratione prorsus*, quae totam immutant sententiam plane sustulit. Item

(a) Istorum testimonia superius dedimus.

(b) In op. *In librum Magistri Launoji Theol. Paris. qui inscribitur : Regia in matrimonium potestas, observationes*. Inter opera Laun. cit. edit. Colon. Tomi IV. P. II. Cf. *Observ.* I. §. 2. seqq. *Observ.* II. etc.

in his Joannis VIII. verbis : » praecipimus neque virum ab uxore neque uxorem a viro , nisi causa fornicationis , discedere : quod si ob *hoc* discesserit , manere innuptum vel innuptam » , Launojus immutavit vocem *hoc* in *aliud* , qua mutatione alia omnino evadit Pontificis mens (a). *Crimine ab uno disce omnes* ; 3. animadvertimus Launojum multos quoque Patres sibi favere existimasse propterea quod verba Christi recitantes affirmant nefas esse , excepta adulterii causa , uxorem dimittere et aliam ducere . Haec vero satis commode exponi possunt ea ratione qua exposuimus verba Christi ; tales sunt Origenes , Tertullianus , Lactantius , Hilarius Pictaviensis atque Isidorus (b). 4. Eorum quoque suffragio gloriari Launojum quos debebat tanquam sibi maxime adversantes agnoscere ; laudat enim s. Basilium atque Epiphanium , qui non ob solum adulterium , sed et propter alia flagitia matrimonii solutionem videntur admittere (c) , quod certe Launojus non dicet ; 5. denique nil mirum esse si nonnulli Patres solutionem propter adulterium admit-

(a) Ibid. *Observat.* IV. §. 13. Cum Marcus Antonius De Dominis ex quo documenta sua hausit Launojus , auctoritatem Joannis VIII. praetermisisset utpote sibi contrariam, hanc retulit Launojus atque ut in sententiam suam traheret, textum vitiavit. Insignis sane probitas hostium Ecclesiae Romanae !

(b) Cf. Tournely l. c. p. 263. seq. Collet. op. cit. n. 167. seqq. qui longe majori diligentia in singula objecta Patrum Graecorum ac Latinorum loca inquirit, quam Tournelyus , ostenditque saltem dubios esse textus qui ex his aliisque Patribus afferuntur a Launojo.

(c) Juxta edit. Maur. opp. s. Basilii in adnot. ad can. V. s. Doctoris in epist. canonica I. ad Amphilochium , quae est n. CLXXXVIII. Secutus est s. Basilius Romanas leges , quas tamen fatetur cum evangelio minus consentire. Lex Constantini jubet *in repudio mittendo a femina in haec sola crimina inquiri , si homicidam , vel medicamentarium , vel sepulchrorum dissolutorem maritum suum esse probaverit .* At eadem lege viris conceditur ut adulteras uxores dimittant. Basilium praeterea censuisse ream adulterii esse uxorem , quae injuste dimissa alteri nupserit, minime vero maritum juxta consuetudinem quae tunc obtinebat apud Graecos , arbitratur idem Maurinus editor , qui tamen adjicit s. Doctorem aliter docuisse ante episcopatum. Arcudius *De Matrimonio* Capp. XXI. et XXII. omni qua potest ratione nititur Basilii verba in bonum sensum trahere. Certe non uno in loco s. Doctor communem doctrinam sequitur. Cf. etiam Collet op. cit. n. 194. seq. Quae dicta sunt de s. Basilio accommodari pariter debent s. Epiphanio de quo pariter cf. AA. citt.

tere videntur, cum perdifficilem quaestionem agerent nondum iis temporibus expeditam, nec ullo adhuc Ecclesiae universalis judicio explanatam. Quare ipse s. Augustinus, de cujus sententia dubitari nequit, in lib. *de Fide et operibus* ita scribebat: « In ipsis divinis sententiis ita obscurum est, utrum et iste, cui quidem sine dubio adulteram licet dimittere, adulter tamen habeatur, si alteram duxerit, ut, quantum existimo venialiter ibi quisque fallatur (a) ». Ex quo autem concilium Florentinum, seu Eugenius IV. in *Instruct. Armenorum* (b), et praesertim concilium Tridentinum aperte docuerunt matrimonium in ipso adulterii casu insolubile esse, jam nullus vel minimus dubitandi locus esse potest (c).

145. Ad 2. D. Nonnulla concilia ac Poenitentiale Romanum potestatem faciunt conjugi innocenti ut iterum nubat post obitum conjugis adulteri, cui juxta severiorem illius aetatis disciplinam id non concedebatur, C. vivente adhuc conjuge adultero N. Id colligitur ex conc. Forojuliensi ac Tribureensi (d), tum ex s. Leone in epist. ad Rusticum Narbonensem (e), ex quibus patet eam disciplinam olim viguisse, quae nonnullorum documentorum illustrationi inservit. Si quae tamen concilia provincialia sunt, aut poenitentialia (f), quae commode explicari non possint de solutione

(a) Cap. XIX. n. 35.

(b) Apud Harduin. *Acta* etc. Tom IX. col. 440.

(c) Cf. quae adversus Launojum scribit Leullier op. cit. *observ.* IV. §. 10. et seq.; nec enim veritus est Launojus cum apostata Spalatensi, M. A. De Dominis, tum decretum Eugenii IV. tum canonem Tridentinum carpere et vellicare.

(d) Concilium Forojuliense celebratum est an. 791. Triburiense vero an. 895. Porro illud can. X. statuit: " Ut, resoluto fornicationis causa jugali vinculo, non liceat viro, quamdiu adultera vivit, aliam uxorem ducere, licet sit illa adultera; sed nec adulterae, quae poenas gravissimas vel poenitentiae tormentum luere debet, alium accipere virum, nec vivente, *nec mortuo*, quem non erubuit defraudare, *marito* ,, Apud Hard. Tom. IV. col. 859. seq. Istud vero can. XLIII. " Mulier, quae tantum nefas commiserat, ulterius poeniteat, atque *continens et innupta permaneat* ,,. Ibid. Tom. VI. col. 453.

(e) Quae in edit. Ballerin. est CLXVII. in resp. *ad inquisition.* XIII. col. 1425.

(f) Talia ex. gr. sunt *Capitula Selecta* Theodori Cantuariens. apud Dacherium Tom. IX. *Spicilegii* in quorum CXIII. statuitur: " Laicus a quo recessit mulier, cum consensu episcopi post septem an-

quoad thorum, et habitationem, iis applicanda est observatio quam quinto loco posuimus in superiori responsione. Neque illud silentio praetereundum quod non pauci abusus quandoque in nonnullis provinciis irrepserint circa conjugiorum dissolutionem, qui aperte pugnant cum lege evangelica ac doctrina universae Ecclesiae (a), ex quibus propterea Launojus nullum pro causa sua potest patrocinium quaerere.

146. Ad 3. D. Quae propterea a Patribus atque Ecclesia improbatae sunt, C. quae jus legitimum tribuant N. Nullae enim hominum leges possunt legi evangelicae et apostolicae derogare (b). Quod vero subditur de aequitate nullius momenti esse deprehendet, qui animadverterit semper in potestate esse laesi conjugis cum nocente reconciliari, si nolit perpetuam continentiam profiteri (c): ac praeterea ejusmodi incommodo quempiam subjici per infirmitatem aut absentiam alterius conjugis, prout jamdiu adnotavit s. Augustinus (d).

147. Ad 4. D. Ante concilium Tridentinum, si de Cajetano, Catharino et Erasmo sit sermo, C. post Tridentinum subd. Nonnulli temerarii et haereticorum fautores, C. vere catholici N. Cum tres priores scripserint antequam a concilio Tridentino canon de quo agimus constitutus esset, aliqua venia digni sunt, praesertim cum omnes disertis verbis se subjecerint Ecclesiae judicio (e). Ceterum Cajetanum et Cathari-

nos aliam accipiat; si in captivitatem per vim ducta est, post annum aliam accipere potest „; et in CXVI. " Cujus uxor fornicatur, licet eam dimittere, et aliam accipere „. pag. 62.

(a) Hujus rei praeter duo capitula modo allata ex Theodoro Cantuar. fidem faciunt conc. Vermeriense an. 742. celebratum, quod cann. II. V. IX. XVII. quos quisque apud Hard. Tom. III. col. 1990. seqq. recolere potest, eam facit facultatem nubendi quam nemo saue admittet; item concil. Venetense an. 465. can. II. ib. Tom. II. col. 797. Cf. etiam Nat. Alex. *Hist. Eccl.* sec. VII. Cap. IV. art. IX. n. 7. ubi notat abusum qui irrepserat in Galliis, ut matrimonia bona gratia, seu mutuo consensu conjugum, ob solam discordiam, et rixas continuas dissolverentur. Item ibid. ar. X. ubi agit de Theodoro Cantuariensi.

(b) Cf. Leulfierium op. cit. *Observat.* IV. §. 7. seqq.

(c) Cf. Bellarm. *De Matr.* Cap. XVII. n. 5.

(d) *De adulterin. conjugiis* lib. II. Capp. VI. VII. IX.

(e) Cf. Bellarm. l. c. Cap. XV. num. 14.

num novitatum aucupes plus aequo fuisse saepius adnotavimus ; Erasmum vero non theologum sed grammaticum fuisse quodammodo praeformatorem tot errorum quos postea Lutherus adoptavit ac suos fecit , alias pariter admonuimus ; inter hos autem et ille adnumeratur de conjugii dissolutione propter adulterium (a). Launojus porro audax et intemperans criticus non dubitavit causam Protestantium agere tum in hoc tum in aliis catholicae doctrinae capitibus contra Tridentini et Romanorum Pontificum sanctiones (b). Ejus proinde nulla ratio habenda est , imo ab ipso perpetuo cavendum.

148. Ad 5. N. Prudens enim oeconomia qua usum est Tridentinum nec Graecis favet , nec evincit agi in casu nostro de re tantum disciplinari ac libera , quae nempe subsit Ecclesiae potestati. Enimvero animadvertimus , superioribus seculis quaestionem hanc nondum fuisse eliquatam nec ullo Ecclesiae judicio diremptam , nonnullos proinde Patres et concilia , etiam interdum aut provincialia aut nationalia in diversas circa hoc doctrinae catholicae caput abiisse sententias. Porro apud Graecos invaluerat sententia de dissolutione conjugii ob adulterium , ac propterea consuetudo illud dirimendi quin ulterius quaererent. Apud Latinos , praesertim vero in Ecclesia Romana , contraria sententia et praxis constanter viguit , quin tamen hac de causa unquam Graeci

(a) Erasmus enim suas edidit adnotationes et paraphrases in Sac. Script. , adeoque et in Cap. V. et XIX. Matth. et X. Marci, item Cap. VII. epist. I. ad Corinth. , ubi fusissime probare nititur solvi conjugium propter adulterium, an. 1515. biennio nempe antequam Lutheri factio oriretur. Ex hac epocha proinde deprehendimus non Erasmum a Luthero , sed Lutherum ab Erasmo hunc errorem hausisse. Ceterum cum an. 1526. facultas Parisiensis ex Erasmi commentariis quatuor propositiones excerpsisset quibus adstruebatur conjugii solutio propter fornicationem , et *haereticas* declarasset , Erasmus huic censurae se subjecit.

(b) Cf. etiam adversus Launojum Jo. Bapt. Thiers *Defensionem diss. de Auctoritate negantis argumenti*. Paris. 1664. Quamquam, quod attinet ad impugnationis rationem , accusatus fuit Thiers quod acrem nimium ac vehementem se exhibuerit , ita ut ipsi applicatum fuerit virgilianum illud : *Tantaene animis caelestibus irae ?*

Latinis molestiam creaverint, propria consuetudine contenti. Cum vero insurrexerint Protestantes, et Ecclesiam erroris ob hanc doctrinam accusarint, concilium Tridentinum adversus eos directe canonem emisit, quo ipsorum audacia frangeretur, et indirecte ut erronea et prava traduceretur sententia et praxis Graecorum. Exinde patet Ecclesiam, quamvis directe anathemate Graecos non perculerit, nulla tamen ratione aut cohonestare aut tolerare praxim Graecorum tanquam legitimam, imo prorsus ut ream ac pravam traducere, utpote quae opponatur doctrinae evangelicae et apostolicae quae hanc solutionem damnat. Quod si Graeci pergant ita sentire et agere, ac propterea peccent dum ita se gerunt, nisi eos ineluctabilis ignorantia excuset, ipsi viderint; nam in hoc casu eadem ratione haec peccata invite tolerat Ecclesia prout tolerat ceteros peccatores (a). Hinc ruit quod ab adversariis subditur de praxi disciplinari quae Ecclesiae potestati subjiciatur (b).

(a) Quare etiam Klee in cit. dissert. *De Matrimon.* Moguntiae 1833. pag. 56. nota (o) observat quod anathema concil. Tridentini non feriat eos qui in falsam praxim lapsi sunt, neque eos, qui theorice adstruunt dissolutionem conjugii, male quidem sed tamen *verisimiliter* seu juxta opinionem, sed illos tantum, qui dogmatice affirmant Ecclesiam errorem docuisse aut docere, dum tradit conjugia ob adulterium alterius conjugum dissolvi non posse. Certe, pergit ipse, canonis materia eos quoque perstringit, qui male operantur ac opinantur. Cf. tamen Collet. l. c. n. 315. seqq.

(b) Cf. Renaudotium *De la Perpetuité de la foi* Liv. VI. ch. VII. qui tamen plus quam par sit progredi videtur; etenim praeterquam quod in dubium revocat additamenta, quae leguntur in actis vulgatis concilii Florentini, in quibus juxta dicta Eugenius IV. exprobrat Graecis conjugiorum dissolutionem propter adulterium, affirmat liberum esse Graecis degentibus sub Latinorum ditione novas inire nuptias post repudium adulterae, aut saltem nihil adversus hunc usum statutum fuisse. Jam vero uti observat Klee loc. c. Clemens VIII. an. 1595. jussit in instructione quam pro Italo-Graecis dedit, decreta conc. Tridentini relativa ad conjugia verti in graecam linguam vulgarem, et publicari penes Graecos et Albanenses: nec ullo pacto sacerdotibus integrum esse declaravit ut permitterent dissolvi conjugia, eamque, si qua tentaretur dissolutio, tanquam nullam ac irritam haberi. Hanc porro instructionem confirmavit Benedictus XIV. in constit. *Etsi pastoralis* data die 6. Maji 1742. in cujus §. VIII. n. 2. decrevit Pontifex: " Matrimonia inter conjuges Graecos dirimi, seu divortia, quoad vinculum, fieri nullo modo permittant, aut patiantur

PROPOSITIO VI.

Non errat Ecclesia cum ob multas causas separationem inter conjuges quoad thorum, seu quoad cohabitationem, ad certum incertumve tempus fieri posse decernit

149. Est de fide; totidem siquidem verbis ea definita est a Tridentino sess. XXIV. hoc can. VIII. « Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cum ob multas causas separationem inter conjuges, quoad thorum, seu quoad habitationem, ad certum, incertumve tempus fieri posse decernit; anath. sit ».

150. Hae autem causae ad quatuor potissime revocantur; quarum prima est adulterium juxta illud Christi apud Matth. XIX. 9. » Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, moechatur ». Cum enim ex dictis hoc Christi oraculum intelligi nequeat de dissolutione conjugii quoad vinculum, sequitur intelligendum esse de dimissione quoad thorum et quidem in perpetuum, ita ut qui ita dimittit, possit sine consensu dimissi vel dimissae vitam monasticam profiteri aut sacris ordinibus initiari (a). Altera causa est alterius conjugis apostasia vel haeresis cum periculo subversionis alterius juxta illud Apostoli: « Haereticum hominem . . . devita (b) », et illud Christi: « Si oculus tuus dexter scandalizat te erue eum et projice abs te (c) »; tum etiam: « Qui amat patrem aut matrem . . . plusquam me, non est me dignus (d) ». Tertia causa, si alter conjugum

(Ordinarii Locorum); et si quae de facto praecesserunt, nulla et irrita declarent „. Cf. in Bullario ejusdem Pontif. ubi est n. LVII. Tomi I. p. 179. Cf. etiam ejusdem opus *De Synodo* lib. XIII. Cap. XXII. §. IV. ubi refert a S. Congregatione denegatam fuisse facultatem denuo nubendi Graeco, qui eam petierat, quod ejus uxor moechata esset, ejusque crimen juridice fuisset probatum, ac praeterea a judicibus lata fuisset sententia, qua posset novum matrimonium inire.

(a) *De convers. conjugatorum* Cap. XV. apud Pithoeum Tom. II. p. 175.

(b) Ad Tit. III. 10. Αἱρετικὸν ἄνθρωπον . . . παραιτοῦ.

(c) Matth. V. 29. Εἰ δὲ ὁ ὀφθαλμός σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτόν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ.

(d) Matth. X. 37. Ὁ φιλῶν πα-

impellat alterum ad peccatum, ita ut non possit alter cum altero cohabitare sine Deum offendendi periculo; quod ex iisdem Christi oraculis constat. Quarta denique causa est mutuus consensus ad religiosum aliquod institutum profitendum, vel ad suscipiendos sacros ordines, quo spectat illa Christi sententia Matth. XIX. 29. « Omnis qui reliquerit ... uxorem ... propter nomen meum centuplum accipiet et vitam aeternam possidebit (a) », prout reipsa fecerunt Apostoli. Ad ordinationem vero praeter uxoris consensum requiritur, ut ipsa, si juvenis praesertim sit, religionem aliquam profiteatur, quod si fuerit senex atque extra incontinentiae periculum, ut votum simplex castitatis saltem emittat coram episcopo (b). Has causas generatim complectitur Apostolus I. Corinth. VII. 11. « Quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari (c) ».

151. Cum jamdiu obsoleverit novatorum error a Tridentino canone proscriptus, ab afferendis ipsorum difficultatibus supersedemus quas discussit Bellarminus ac plene disjecit in lib. unic. *De Matrimonio* (d). Ad conditiones vero quod attinet, quae in praefatis causis requiruntur, ut legitima fiat separatio inter conjuges, eas explanant Canonistae ac Theologiae moralis institutores ad quos haec provincia spectat; haec enim persequi nostri muneris non est.

CAPUT III.

De impedimentis matrimonii eorumque statuendorum facultate

152. *Impedimenti* nomine in subjecta materia significatur id omne quod obstat quominus matrimonium *valide* aut

τερα ὑπὲρ ἐμὲ . . . οὐκ ἔστι μου ἄξιος.

(a) Πᾶς ὅστις . . . ἢ γυναῖκα . . . ἕνεκεν τοῦ ὀνόματος μου, ἑκατονταπλασίονα λήψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει.

(b) Loc. cit. *de Convers. conjugat*. Cap. V. et VI. ibid. p. 174.

(c) Ἐὰν δὲ καὶ χωρισθῇ, μενέτω ἄγαμος, ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτω.

(d) Cap. XIV.

licite contrahi possit. Si tale sit ejusmodi obstaculum sive impedimentum ut conjugium irritum prorsus ac nullum efficiat, dicitur *dirimens*; si vero tale sit, ut connubium illicitum tantum reddat *impediens* nuncupatur. Cum autem omnium jam sermone trita haec vocabula sint et pervulgata, quamvis, ut nonnulli contendunt, minus propria sint (a), non inde propterea cogimur ad eam loquendi rationem deserendam.

153. Impedimenta quae irritum conjugium, ac nullius

(a) Jamdiu Launojus in cit. libro *De regia in matrimonium potestate* opp. edit. Colon. Tom. I. p. 626. de impedimentis dirimentibus scribens eam adjecerat observationem: " Romana simplicitate diceretur magis proprie et apertius: non servatis nec solutis legibus vir et mulier ad contrahendum matrimonium redduntur inhabiles, solutis, habiles ,,. Goschl in op. *Versuch einer historischen Darstellung der Ehegesetze*, seu *Specimen expositionis historicae legum matrimonialium* Aschaffenburg. 1838. p. 134. n. 348. censet *impedimentorum impedientium et dirimentium* nomenclationem et divisionem in divisione s. Thomae Suppl. q. 41.-68. suum fundamentum habere. Ceterum cum neque sic dicta impedimenta dirimentia proprie *dirimant* matrimonium, sed prorsus nequidem verum matrimonium contrahi sinant; neque impedimenta impedientia nuncupata proprie *impediant*, quia etsi cum illis illicite contrahatur, subsistit tamen, hinc non pauci vellent aliis nominibus ea vocari. Th. Dolliner juris matrimonialis, prout in Austria inde a temporibus Josephinis traditur, editor, in op. *Handbuch des in Oesterreich geltenden Eherechts*, *seu Manuale juris matrimonialis in Austria vigentis*. Wien. 1813. pagin. 57. mallet ea vocari, *obstacula matrimonii*, et ita reipsa vocat in Tom. II. operis sui. Sane jus matrimoniale austriacum (quod alioquin potestatem Ecclesiae ad meras prohibitiones, et ad sic dicta impedimenta impedientia coarctat) jam ab an. circiter 1819. impedimenta mere canonica nonnisi *praecepta prohibitiva* (*Eheverbothe*), civilia vero, *impedimenta* (*Ehehindernisse*) nuncupare consuevit. Alii arbitrantur melius vocari posse impedimenta dirimentia *causas nullitatis*, impedientia autem *simplicia impedimenta*, ut Dr. Ant. Theiner in peculiari dissert. de matrimonio quam Uratislaviae 1825. edidit, et in qua varias doctorum Catholicorum circa hanc quaestionem opiniones proposuit. Notiones porro impedimentorum utriusque generis uberius evolvit et illustravit Nic. Munchen in dissert. *De jure Eccles. cathol. statuendi impedimenta matrimonium dirimentia*. Colon. 1827. p. 20. seqq. et p. 35. seqq. Cum tamen Card. Bellarminus op. c. Cap. XVIII. n. 3. jamdiu animadverterit impedimenta dirimentia non ideo sic nuncupari quod matrimonium *verum* dirimant, sed quia matrimonium *de facto* non *de jure* contractum irritum reddunt; exinde patet nihil esse in tali nomenclatione quo etiam delicatiores offendi possint, quin necesse sit a recepto longa seculorum serie usu loquendi recedere.

valoris efficiunt quindecim numerantur, quae his versibus continentur:

Error, conditio, votum, cognatio, crimen;
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas;
Amens, affinis, si clandestinus et impos.
Si mulier sit rapta, loco nec reddita tuto.
Haec facienda vetant connubia, facta retractant.

154. Impedimenta porro quae conjugium illegitimum tantum reddunt quatuor sunt his versibus expressa:

Ecclesiae vetitum, tempus, sponsalia, votum
Impediunt fieri, permittunt juncta tenere.

155. De singulis ex professo agunt canonistae ac theologiae moralis institutores. Dogmatici Theologi munus est vindicare potestatem legislativam Ecclesiae in illis statuendis, quod et nos facere aggredimur. Vix ulla controversia viget circa impedimenta impedientia nuncupata, ast magna reperitur circa dirimentia 1. inter Protestantes et Catholicos. 2. inter pseudo-politicos Theologosque neotericos *regalistas* dictos, et sinceros Catholicos qui partes Ecclesiae tuentur.

156. Waldenses omnium primi impedimenta matrimonium dirimentia contemnere ausi sunt (a); Lutherus et Calvinus cum suis sectariis matrimonium ut merum contractum civilem spectantes, minime vero ut sacramentum, non alia agnovere impedimenta, quam quae in Levitico constituta sunt (b), nec aliud quidpiam in Christianorum conjugio admiserunt, quod non esset politicae ac civili potestati obnoxium.

157. Marcus Antonius de Dominis primis sec. XVII. annis archiepiscopus Spalatensis dein vero apostata, totus in id incubuit, ut efficeret matrimonii vinculum et causas matrimoniales potestati ecclesiasticae nullo modo subesse, etiamsi admitteretur matrimonium esse sacramentum, quod tamen apostata negabat (c). Marcum Ant. de Dominis presse secu-

(a) Sacra propterea facultas Parisiensis in damnatione Lutheranae doctrinae sententiam, qua Ecclesiae in rebus matrimonialibus potestas denegabatur, velut " ex damnato Waldensium errore procedentem ,, confixit.

(b) Cap. XVIII.

(c) *De Republica Ecclesiastica* lib. V. Cap. XI.

tus est, imo magna ex parte descripsit Launojus in opere quod edidit *de Regia in matrimonium potestate* an. 1672. Constituit porro Launojus, facultatem statuendi impedimenta matrimonium dirimentia adeo proprio et nativo jure ad solos reges et principes pertinere, ut Ecclesia eam exercere non possit nisi vel usurpatione, vel indulgentia ac concessione principum (a); cum vero animadverterit, concilium Tridentinum docuisse sess. XXIV. can. IV. quem inferius dabimus, hanc potestatem Ecclesiae competere sub anathematis poena; novo plane, ac antea inaudito figmento contendit doctor hic Parisiensis Tridentinos Patres *Ecclesiae* nomine reges ac principes significasse.

158. Quamvis ab initio erronea Launoji doctrina pene jacuerit, imo acriter fuerit impugnata (b); postea tamen si peculiarem ejus canonis quarti Tridentini interpretationem excipias, propugnari paulatim caepit, seculo praesertim elapso, cum studium ferveret ecclesiasticae potestati adversum. Rati nonnulli Theologi et Canonistae quod concilium in illo canone aperte non declaraverit utrum ex Christi institutione, an vero ex indulgentia principum potestas in causis matri-

(a) Art. IV. Cap. III. edit. cit. p. 749. seqq.

(b) Insurrexit statim adversus Launojum Dom. Galesius Rubensium episcopus in op. *Ecclesiastica in matrimonium potestas. Apologema pro vetustissima et catholica de jure Ecclesiae in sanciendis legibus fidelium matrimonium impedientibus et dirimentibus*. Romae 1677. Cui Launojus peculiari libello respondere conatus est, cui tit. "*Joannis Launoji, contentorum in libro Galesii erratorum index locupletissimus*. Paris. 1677. inter opp. Laun. l. c. p. 883-1000. Insurrexit praeterea Jac. Leullerius doctor Sorbonicus atque s. Ludovici in insula Parisiensi parochus op. cit. *In librum magistri Launoji theologi Parisiensis, qui inscribitur: Regia in matrimonium potestas, observationes auctore theologo Parisiensi*. Paris. 1678. Hic praeter innumera propemodum Launoji ratiocinia quae falsa deprehendit quaeque emendavit, ostendit, ut paulo ante innuimus, plurium ab eo auctorum textus fuisse depravatos, et in alienum sensum violenter detortos, totumque fere a Launojo expilatum et transcriptum Spalatensium quondam antistitem deinde haereticum apostatam Marc. Antonium de Dominis. Demum in Launojum calamum acuit Gerbaesius doctor pariter Sorbonicus in op. *Traité du pouvoir de l'Eglise, et des Princes sur les empêchemens du mariage*. Paris 1690. De Thiers pariter Launoji impugnatore superius verba fecimus.

monialibus Ecclesiae competat, in eam venerunt sententiam ut assererent originarium jus-statuendi impedimenta proprium principum esse, Ecclesiam autem ex principum concessione eam per plura secula exercuisse, aut etiam exercere. Magno impetu exinde causidicorum et canonistarum turba eam doctrinam propugnare aggressa est (a). Inter hos eminet Bened. Oberhauser qui thesim insequentem Fuldae propugnandam proposuit an. 1763. « Potestatem Ecclesiae statuendi impedimenta matrimonium dirimentia esse ex beneficio juris alieni ». Quam assertionem cum Lud. Beck, aliique *haereseos* notassent, Oberhauser duplici edito libello notam hanc a se repellere nisus est, in quibus totam suam theoriam exposuit, et suos adversarios impugnavit (b). Ast irrito conatu, siquidem et haec theoria rursum haereseos fuit expostulata, cui impugnationi perperam amarulentum libellum ipse iterum opposuit (c).

159. Sub horum Theologorum et Canonistarum aulicorum auspiciis prodiit an. 1783. constitutio Josephi II. qua cognitio causarum matrimonialium judicio imperii civilis committitur. Summum principium novae hujus legislationis matrimonialis innititur in eo quod, « matrimonium sit civi-

(a) Cf. Roskovány op. cit. §. 8. qui observat ejusmodi canonistas veritos non esse ecclesiasticam potestatem impetere ex principio systematis Protestantium collegialis; nec defuisse qui affirmarent regulas de matrimonio in sacra scriptura contentas pro judaico solum populo latas esse, juribusque status civilis derogare nequivisse.

(b) Horum libellorum prior sic inscribitur: *Systema historico-criticum divisarum potestatum in legibus matrimonialibus impedimentorum dirimentium ex avitis principiis sanae theologiae et jurisprudentiae canonicae.* Posterior vero: *Apologia historico-critica divisarum potestatum* etc.

(c) Cui titulum fecit: *Causa decisa divisarum potestatum in legibus matrimonialibus* Franc. 1777. In hoc porro libello Oberhauser modestiae et aequitatis leges excessisse, atque Launoji argumenta pro principum jure in causis matrimonialibus congessisse ostenditur in *Wienerische Kirchenzeitung.* seu *Ephemerid. ecclesiasticis Vindobonensibus* 1786. p. 445. seqq. Adversus novum hunc Oberhauseri libellum scripsit M. A. Hochstädt. in *Disquisitione canonica.* Mogunt. 1780. cui ille aliam opposuit lucubrationem: *Pagellae volantes de causa decisa pro studio juris regii integri illustranda.* Francof. et Lips. 1782.

lis contractus, ac ut talis a paritate aliorum contractuum et pactorum a civili foro regi debeat, ideoque solum imperium civile vera, id est, dirimentia, ut dicunt, matrimonii impedimenta statuere, et in iis dispensare possit (a)». Ecclesiae ex hac constitutione id unum permittitur ut possit *praecepta quaedam prohibitiva* constituere quae religionem et mores promoveant ad conservandam sacramenti matrimonii dignitatem. Imperiale Josephi edictum plures intulit perturbationes, ac diuturnum exortum inde est certamen, quod effecit, ut *dispensationum* matrimonialium systema intra 40. annos pluries mutaretur (b).

160. Legislationis Austriacae principia pluribus adstruere ac defendere professores canonum et Theologi Jansenianorum placitis addicti nisi sunt, inter quos in Belgio non obtinet postremum locum Le Plat (c), in Italia Aloysius Litta (d) Petrus Tamburini (e) et Th. Nestius (f), in Brisgovia

(a) Cf. *Vollständige Sammlung aller Verordnungen und Gesetze Joseph's des Zweyten*, seu *Completa collectio. omnium decretorum et legum Josephi II.* Vien. 1788.

(b) Historiam dispensationum juxta plures epochas digessit Thomas Dolliner in opere cit. *Handbuch des in Oesterreich geltenden Eherechts*, seu *Manuale juris matrimonialis in Austria vigentis.* Vien. 1814 p. 12-34 Legislationem matrimonialem Austriacam, rei natura inspecta et catholicis principiis expensis, recenter severo examini subjecit celebris De Moy in exiguo quidem ast summi pretii libello quem inscripsit: *Von der Ehe, und der Stellung der Katholischen Kirche* etc seu *De matrimonio et de conditione catholicae Ecclesiae in Germania relate ad hoc disciplinae caput* Landshut 1830. quo sibi magnam famae existimationem comparavit.

(c) Cf. *Wienerische Kirchenzeitung.*, seu *Ephemerides Eccl. Vindob.* 1785. n. 44.

(d) In op. *Del diritto di stabilire impedimenti dirimenti il matrimonio.* Milano 1782.

(e) *In praelectionibus de justitia Christi et sacramentis*, in quibus Tom. II. Cap. V., ut loquitur Petrus Diodatus in I. diss. de qua mox dicemus, Professor Ticinensis " per summa capita Launojanum systema ingenue proponit, additis identidem Launojanae tabulae vividis quibusdam coloribus, qui in opinionem illam inducant fucatam veritatis speciem; atque ita, ut ante fuerat pollicitus, ex historico theologum ac jurisperitum paucis se exhibuit ".

(f) In op. *De dirimentibus impedimentis liber singularis.* Florentiae 1785. Hic porro advocatus Pistoriensis ingenue profitetur, se librum suum Paulo Sarpio duce ac magistro confecisse, ideoque honoris gratique animi causa *aeternis ejusdem manibus* eumdem dicatum voluit.

Praeter haec opera prodierunt

Jos. Ant. Petzek (a). Adoptavit autem ac sua fecit eadem principia pseudo-synodus Pistoriensis (b).

161. Legislatio matrimonialis Gallicana, quae inde post rebelles civiles motus constituta est an. 1792. non modo omnes matrimoniales causas ad civilem magistratum revocavit, verum etiam omnem sanctitatem ac firmitatem abstulit a conjugiis (c). Quamvis porro Napoleon in novo codice suo irreligiosam illam legislationem reipublicae temperaverit, attamen et ipse omnem Ecclesiae auctoritatem in causis matrimonialibus abstulit, et magistratus civiles conjugio praefecit. Juxta hunc codicem unus actus ad ineundum legitimum matrimonium requirebatur, consensus nempe declaratio coram civili magistratu; nec opus erat, immo nec licebat doctrinam catholicam de sacramento matrimonii et consensu coram parocho duobusque testibus patefaciendo, respicere (d).

162. Demum a non paucis recessum est ab hac sententia, qua solis principibus tota tribuitur potestas statuendi impedimenta matrimonium dirimentia, at apud plures invaluit

ex Italia eodem ferme tempore plures libelli ab auctoribus anonymis conscripti ex. gr. *Del diritto di stabilire impedimenti al matrimonio*. Cremona 1784. *Diritto libero del Sovrano sul matrimonio. Regole di obbedienza sul conflitto fra la potestà secolare, e l'autorità ecclesiastica*. Napoli 1788. *Parere de' Teologi di corte di S. M. Siciliana in risposta ad una memoria della curia Romana concernente i diritti del Sovrano sul matrimonio de' sudditi cattolici*. Napoli 1789. etc. Recte comparaveris aetatem illam plagae ranarum.

(a) In op. *De potestate Ecclesiae in statuendis matrimonii impedimentis*. an. 1783. affirmat porro Petzekius " Ecclesiae jus solum regulas quasdam circa administrationem sacramenti matrimonii rogandi, seu sic dicta impedimenta impedientia constituendi competere; impedimenta vero dirimentia tantum a civili imperio poni posse, quippe cui unice insit auctoritas quoslibet contractus aut approbandi, aut irritandi ". Petzekii doctrinam inter ceteros secutus est Georg. Rechberger cancellarius episcopalis Lintiensis in op. *Manuale del gius ecclesiastico austriaco*. Trad. dal tedesco. Venez. 1819. cujus auctoris principia suo loco excutiemus.

(b) Haec synodus an. 1786. celebrata est.

(c) Cf. Stäudlin, *Geschichte der Vorstellungen und Lehren, von der Ehe*; seu *Historia expositionum et doctrinarum de matrimonio* Gotting. 1826.

(d) Cf. opus cit. Kustner, *de matrimonio* etc.

doctrina qua traditur utrique potestati ecclesiasticae et civili *ex aequo* potestas in causas matrimoniales, et praesertim constituendi impedimenta quae irritum reddant christianorum conjugium. Theologi Galli non pauci huic adstipulantur sententiae quorum partes novissime suscepit D. Carriere in suo tractatu de matrimonio (a). Is profitetur se amplecti tanquam probabiliorem Gallorum opinionem, eo quod hujus patroni felicius se expedire videantur ab extraneorum auctoritatibus, ut ipse loquitur, quam se expediant extranei a Gallorum argumentis theologicis (b).

163. Talis est historiae summa de hac controversia, quae excitata primum est a Protestantibus, et instaurata ab apostata Marc. Ant. de Dominis, deinde vero a Launojo (c), postea vero a Jansenistis et aulicis scriptoribus, et ad nos usque pervenit (d).

164. His omnibus opponimus auctoritatem concilii Tridentini, quod sess. XXIV. hos canones novatoribus objecit: can. III. « Si quis dixerit eos tantum consanguineitatis et affinitatis gradus, qui in Levitico exprimuntur, posse impedire matrimonium contrahendum, et dirimere contractum; nec posse Ecclesiam in nonnullis illorum dispensare, aut constituere, ut plures impediant, et dirimant; anath. sit ». Can. IV. « Si quis dixerit, Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta matrimonium dirimentia, vel in iis constituendis errasse; anath. sit. ». Can. XII. « Si quis dixerit causas matrimoniales non spectare ad judices ecclesiasticos; anathema sit ».

165. His canonibus non modo asserta est catholica veritas adversus Protestantes, sed praeterea omni ulteriori con-

(a) *Praelectiones theologicae majores in seminario sancti-Sulpitii habitae. De matrimonio* vol. 2. in 8. Paris. 1837.

(b) Tom. I. p. 136.

(c) Protestans Ant. Reiserus in op. edito Amstelodami an. 1685. recenset Launojum inter *confessores* et testes *evangelico-catholicae veritatis*, nempe inter Lutheranos. Cf. Zaccaria *Anti Febbronio*. Cesena 1781. Tom. I. Pref. Cap. II. pag. 76.

(d) Cf. Roskovány op. cit. a §. 1. ad 15. ubi eruditissimus auctor fuse totam hanc historiam exponit.

troversiae circa Ecclesiae potestatem legislativam in constituendis impedimentis et in cognoscendis causis matrimonialibus aditus praeclusus videbatur. Qui tamen voluerunt Catholici personam retinere et favere simul civili potestati plura commenti sunt ad illorum canonum vim eludendam. Quae porro ab his excogitata sunt eo referuntur ut vel asserant 1. *Ecclesiae* nomine ibi reges et principes designari; vel 2. canones illos non esse dogmaticos sed disciplinares; vel 3. definitum quidem esse a Tridentino Ecclesiam posse statuere impedimenta matrimonium dirimentia, minime vero utrum id Ecclesia possit jure suo et originario, et non potius ex tacito vel expresso principum consensu; vel 4. non *solam* Ecclesiam potestate gaudere ejusmodi impedimenta statuendi ita ut aeque non competat eadem potestas civili reipublicae; vel denique 5. decerni quidem causas matrimoniales pertinere ad judices ecclesiasticos; non autem *omnes* causas, neque ad *solos* ecclesiasticos judices.

166. Ut igitur nos refellamus perniciosos hos omnes errores ac novitates, 1. adversus Protestantes decretorum Tridentinorum veritatem vindicabimus; 2. adversus Marc. Ant. de Dominis, Launojum, Pistorienses et aulicos universim omnes eorum adstipulatores evincemus Ecclesiae nomine in Tridentinis canonibus ecclesiasticam hierarchiam significari; 3. hos ipsos canones vere esse dogmaticos; 4. praefatos item canones non de adventitia ex tacito vel expresso principum consensu, sed de intima, originaria, ac propria Ecclesiae potestate loqui; 5. solam Ecclesiam praeditam esse potestate statuendi impedimenta quae vinculum matrimonii afficiant; 6. denique omnes prorsus matrimoniales causas ad solos judices ecclesiasticos pertinere. Sit itaque

PROPOSITIO I.

Potest Ecclesia constituere impedimenta matrimonium dirimentia, neque in iis constituendis erravit

167. De fide est, ut constat tum ex adductis cann. III. et IV. concilii Tridentini, tum ex inferius dicendis. Ita porro ejus veritatem adstruimus.

168. Ideo juxta novatores Ecclesia constituere non potest impedimenta matrimonium dirimentia, quia matrimonium non est sacramentum, sed contractus mere naturalis atque politicus; atqui ex demonstratis (Cap. I. Prop. I.), matrimonium est vere et proprie sacramentum novae legis. Ergo Ecclesia potest constituere impedimenta matrimonium dirimentia.

169. Hanc conclusionem agnovit ipse Calvinus, qui propterea scripsit: « Ubi enim semel obtinuere (Catholici) matrimonium esse sacramentum, conjugalium causarum cognitionem ad se contraxerunt, quippe res spiritualis erat profanis judicibus non attrectanda (a) ». Hinc non solum Christus Matth. XIX., Marc. X. et Luc. XVI. statuit impedimentum *ligaminis*, et hoc declaravit Apostolus, uti superius vidimus, sed praeterea Christus eam facultatem Ecclesiae suae dedit, dum ei commisit sacramentorum dispensationem, eidemque facultatem fecit statuendi, quae ad eorumdem administrationem pertinent, cujusmodi profecto est declarare atque statuere quaenam sit legitima eorundem sacramentorum materia.

170. Hac proinde potestate semper usa Ecclesia est, sive cum approbavit matrimonia quae legibus imperialibus vetabantur, sive cum irrita declaravit matrimonia legibus imperatorum tum ethnicorum tum christianorum probata (b).

(a) *Instit.* lib. IV. Cap. XIX. §. 37.

(b) Cf. Leullier op. cit. observ. IV. §. 3.

Apostolus I. Cor. V. excommunicavit eum qui habebat *uxorem patris sui*; s. Ignatius M. universim scribit: « Decet vero ut sponsi et sponsae *de sententia episcopi* conjugium faciant; quo nuptiae sint secundum Dominum, et non secundum cupiditatem (a) »; s. Justinus M. in apologia majori (b), et Athenagoras in *legatione pro Christianis* (c) tanquam adulterina traducunt nonnulla conjugia legibus imperialibus permissa; eadem habet Tertullianus, qui in libro *de Corona milit.* « Coronant, inquit, et nuptiae sponsos. Ideo non nubamus ethnicis, ne nos ad idololatriam usque deducant, a qua apud illos nuptiae incipiunt (d) » quibus verbis significat passim improbatas nuptias cum infidelibus, quae postea cultus disparitas consuetudine, ut ait Bellarminus, impedimentum dirimens constituit (e). In concilio Illiberitano (f), et in conc. Neocaesariensi statuitur impedimentum affinitatis intra certos gradus (g), de quo a legibus civilibus nihil constitutum fuerat (h). Haec sane aliaque ejusmodi do-

(a) In epist. ad Polycarp. Cap. V. *Πρέπει δὲ τοῖς γαμοῦσι καὶ ταῖς γαμουμέναις, μετὰ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου τὴν ἕνωσιν ποιεῖσθαι· ἵνα ὁ γάμος ᾖ κατὰ Θεόν, καὶ μὴ κατ' ἐπιθυμίαν.* Cf. apud Coteler. *PP. Apost.* Tom. II. pag. 42.

(b) N. XV. ubi scribit S. M. " Quemadmodum etiam ii qui *ex lege humana* duplex matrimonium ineunt . . . peccatores sunt apud magistrum nostrum ,,. In quem loc. Cf. adnot. Marani p. 50.

(c) Numm. XXXII. et XXXIII.

(d) Cap. XIII. ed. Rig.

(e) *De Matrim.* Cap. XXIII. Prop. III.

(f) Can. LXI. " Si quis post obitum uxoris suae, sororem ejus duxerit, et ipsa fuerit fidelis, quinquennio a communione placuit abstineri, nisi forte dari pacem velocius necessitas coëgerit infirmitatis ,,. Haec autem poena constituta erat adversus delinquentes, qui matrimonium attentassent, et resiliissent ab incestis illis nuptiis, ut enim observat Balsamon in can. 76. s. Basilii " Iis qui desistunt, non iis, qui perseverant in peccato, dabantur poenitentiae ,,. Cf. Card. De Aguirre op. cit. in hunc can. Tom. I. p. 665. seqq.

(g) Hoc concilium celebratum est an. 314. Sic vero statuit can. II. " Mulier si duobus fratribus nupserit, abjiciatur usque ad mortem. Verumtamen in exitu, propter misericordiam, si promiserit, quod facta incolumis *hujus conjunctionis vincula dissolvat*, fructum poenitentiae consequatur ,,. Apud. Hard. *Acta Concil.* Tom. I. col. 282.

(h) Hujus assertionis vadem damus inter ceteros Missingerum, qui *in Comment. in lib. I. Instit. Juris civil.* Tit. X. §. 6. scribit: " Inter transversales vero affines nulla jure veteri erat prohibitio, et poterat aliquis fratris sui defuncti uxorem matrimonio sibi conjun-

cumenta quae passim in superioribus propositionibus attulimus et paulo post copiosius afferemus, nec adversarii nostri diffitentur, aperte evincunt Ecclesiam jure hoc suo juxta facultatem sibi a Christo traditam perpetuo usam esse.

Cum vero Protestantium difficultates eaedem ferme sint, quae a pseudocatholicis urgentur, eas propterea in sequentibus propositionibus afferemus ac refellemus.

PROPOSITIO II.

Ecclesiae nomine a Tridentinis canonibus III. et IV. non reges et seculi principes, sed ecclesiasticus ordo et hierarchia designatur

171. Haec propositio certa est et fidei proxima, ejusque contradictoria falsa et haeresi proxima utpote profecta ex haereticali principio, quod potestas civilis jure gaudeat originario et sibi proprio statuendi impedimenta matrimonium dirimentia, ut ex dicendis patebit.

172. Jamvero etsi Ecclesiae nomen quandoque late pateat, ac generatim acceptum vel fidelium congregationem, vel hujus congregationis partem aliquam significet, ipsi tamen Launojani et Pistorienses adversarii contra novatores nobiscum propugnant eo nomine saepius designari quos *duces in Ecclesia, custodes et speculatores summus Paterfamilias instituit*, ut loquitur Gersonius (a), maxime vero cum Ecclesia dicitur interpres scripturarum, custos traditionis, judex controversiarum, vel regendi, imperandi, docendi, similesve jurisdictionis actus illi tribuuntur. Atqui in laudatis Tridentinis canonibus agitur de potestate atque jurisdictione; declaratur enim Ecclesiam *posse dispensare*, *posse*

gere. L. 8. C. *de incest. nupt.* multo magis patrui, vel avunculi uxorem, aut consobrini: verum hodie per Justinianum hoc correctum, et mutatum est, per lib. 5. etc „.

(a) Serm. in Domin. XIX. post Pentec. consider. III. opp. edit. Ellies Dupin. Antwerp. 1706. Tom. III. col. 1300.

constituere impedimenta, neque in iis constituendis errasse. Ergo cum de Ecclesiae potestate et jurisdictione, atque de doctrina in qua ipsa errare nequit Tridentini canones loquantur, jure concludimus nomen illud *Ecclesiae* « contracte sumi, pro illis videlicet, qui speciali quodam signaculo dedicati sunt ad divinum servitium » ut idem loquitur Gersonius (a); in quam sententiam Christus ipse inquiebat Matth. XVIII. « Si eos non audierit, dic Ecclesiae », id est, Ecclesiae praelatis, ut interpretatur Chrysostomus (b).

173. Nemo praeterea dubitat eosdem Tridentinos Patres Ecclesiae nomen eadem ratione saepius intellexisse, nominatim sess. XIII. can. 9. sess. XIV. can. 15. sess. XXI. can. 2. sess. XXII. can. 5. et 7. tum hac ipsa sessione XXIV. can. 7. 8. et 9.; quis porro ambigat similiter quoque intellexisse in iis decretis, ubi sibi propositum erat Lutheri errorem proscribere, qui cum matrimonium ad classem rerum mere profanarum et contractuum pure civilium relegasset, non principibus secularibus sed Ecclesiae pastoribus denegabat auctoritatem constituendi impedimenta matrimonium dirimentia? Quis praeterea in animum inducat suum concilium Ecclesiae nomine voluisse principes designare ubi de jurisdictione agitur in materia spirituali et sacramentali? Igitur tum ex ipsorum adversariorum confessione, tum ex rei de qua agitur natura, tum ex Christi sententia, tum denique ex declarato Tridentinorum consilio aperte colligitur nomine *Ecclesiae* eo loci non reges et seculi principes, sed ecclesiasticum ordinem atque hierarchiam designari (c).

(a) In tract. *De potestate ecclesiastica* consid. I. edit. cit. Tom. II. col. 227. ubi expresse adnotat Gersonius tali significatione sumi nomen Ecclesiae, cum sermo est *de ecclesiastica potestate*, ut est in casu nostro. Cf. item eundem A. in tract. *de Religion. perfectione* consid. III. ubi scribit: "Sicut Ecclesia significat principaliter universalem congregationem fidelium, et inde dicitur catholica, id est, universalis; nomen tamen istud vulgaris usus restrinxit ad clerum,,. Ibid. Tom. II. col. 683. Gersonii autem nomen adversariis cum quibus agimus, ingratum non est.

(b) Hom. LX. al. LXI. in Matth. n. 2. Εἰπὲ τῇ ἐκκλησίᾳ, τουτέστι τοῖς προεδρεύουσιν. ed. Montf. opp. Tom. VII. p. 607.

(c) Cf. Leullier op. cit. *Observ.*

DIFFICULTATES

174. Obj. 1. Certum est Ecclesiae nomen de omnium Catholicorum coetu generatim usurpari, prout usurparunt Patres Tridentini, cum sess. XXIV. *de reform.* Cap. I. sanxerunt matrimonium *in facie Ecclesiae* celebrandum esse; atqui nihil est in Tridentinis decretis, quod generalem hanc nominis acceptionem ad Ecclesiae tantum pastores coarctet ac revocet. 2. Deinde omnium Lutheranorum error in eo erat ut affirmarent servanda esse impedimenta in Levitico expressa, non quae *hominum legibus* fuerant deinceps constituta, propterea quod nulla humana potestas, ut inquiebant, jus habet dirimendi matrimonium; atqui lutheranus hic error satis convellitur definiendo Ecclesiam posse constituere impedimenta, sive Ecclesiae nomen sumatur pro universitate fidelium, sive ad seculi principes revocetur, qui sunt praecipua Ecclesiae pars. Ergo ex Tridentinorum consilio atque proposito nihil erui potest, quo generalis illius vocis acceptio ad solos Ecclesiae pastores detorqueatur. 5. Accedit, de re illic agi, quae ad ordinem civilem atque politicum spectat, quaeque propterea civilem potestatem directe afficit, ergo Ecclesiae vocabulum a Tridentino usurpatum est juxta generalem sui acceptionem; quum vero de Ecclesia tota praedicari possit, quod ab una ejus parte efficitur, recte inferri potest a Tridentinis Patribus Ecclesiae nomine designatos fuisse reges ac principes (a).

175. Resp. Ad 1. D. Nisi ex subjecta materia, scopo, aliisque constet coarctandam non esse ejus significationem, C. Si con-

IX. Qui invicte confutat Launojum; ostenditque novum plane atque inauditum esse figmentum *Ecclesiae* nomine reges et principes significari. Attamen commentum istud adoptavit auctor operis: *Theologisch-statistischer Versuch über die Kirchliche* etc. seu *Theologico statisticum specimen de Ecclesiastica potestate circa res matrimoniales* Lips. 1791.

(a) Ita Launojus op.cit. Art.III. Cap. III. partis primae p. 751. seqq. exscribens M. Ant. de Dominis ex lib. V. *De republ. ecclesiastica* Cap. XI.

tra omnia clament, uti ostendimus, in casu nostro esse coarctandam ad coetum ecclesiasticum ejus significationem N. Quemadmodum enim nomine Ecclesiae regentis, gubernantis, pascentis intelligitur clerus; sic e contrà per Ecclesiam quae regitur, pascitur et gubernatur intelliguntur laici. Porro in Tridentinis canonibus sermo est de Ecclesia regente, docente, leges ferente, seu auctoritatem exercente. Cum vero in decreto Reformationis statuitur matrimonium celebrandum esse *in facie Ecclesiae* nulla tribuitur auctoritas, sed ratio *testis* solummodo. Addo nil repugnare et hic etiam nomen Ecclesiae arcte ad clerum significandum accipi, cum constitutum sit ad valorem matrimonii debere illud coram parocho celebrari, ita ut nullum foret conjugium, si absente parocho, coram fidelium multitudine celebraretur (a).

176. Ad 2. D. Ita tamen ut Lutherus *legum humanarum* nomine significet *leges ecclesiasticas et pontificias*, C. Leges principum N. Satis enim est oculos conjicere in librum *de Captivitate Babyl.* ut quisque illico intelligat Lutherum perpetuo declamare adversus impedimenta a conciliis atque a Pontificibus constituta, quae vocat *leges hominum*, *leges tyrannicas*, *contrarias legi Dei* etc. atque concludit: «Statuit leges Papa? Sibi statuat, mea salva libertate, vel occulte surrepta (b)». Quare cum catholici doctores multas collegissent animadversiones contra Lutheri librum *de Captiv. Babyl.* inter ceteras hanc Lutheri sententiam de conjugii impedimentis censura notassent: « Christianis nihil ullo jure imponi posse legum sive ab homine, sive ab Angelis nisi quantum volunt »; idem Lutherus in responsis ad eosdem articulos reposuit: «Hoc *non de civilibus sed de ecclesiasticis* dixi». Rursum autem cum hanc aliam ejusdem libri propositionem censores nostri recensuissent: « Nullo impedimento prohiberi matrimonium, aut contractum dissolvi praeter primum affinitatis gradum »; idem Lutherus reposuit: « Hoc dixi juxta prae-

(a) Cf. Leullier observat. IX. fol. 296. *recto.*
(b) Edit. Jenae 1557. Tom. II.

ceptum Dei, *licet Papa aliud ordinet*». Si ergo Lutheri interpretem adhibeamus ipsum Lutherum, cum ipse leges humanas, seu leges hominum de matrimoniis redarguit, non leges principum, quas ubique intactas reliquit, sed leges Ecclesiae pastorum intellexit, quos subsannandi causa *homines*, eorumque leges appellabat *humanas*; quod probe novit facultas theologica Parisiensis, quae has Lutheri propositiones I. « Conjunctio viri et mulieris tenet quocumque modo *contra leges hominum* contigerit »; II. « Debent sacerdotes omnia matrimonia confirmare, quae contra *ecclesiasticas* vel pontificias leges fuerint contracta »; hac censura notavit: utraque harum propositionum est falsa, *Ecclesiae potestatis* derogativa, et ex damnato Waldensium errore procedens (a)». Sic igitur his constitutis validius adversarios perstringimus: ipsis fatentibus, Tridentini Patres in iis canonibus constituendis sibi proposuerunt haereticorum et praesertim Lutheri errores convellere: atqui Lutherus Ecclesiae nomine non principes, sed sacros pastores designabat, ut adducta ejus loca declarant; ergo id ipsum Tridentinos Patres intellexisse fatendum est.

177. Ad 3. N. Quatenus enim contractus matrimonium

(a) Cf. Card. Gerdil *Trattato del matrimonio*. Par. II. §. 1. qui inter cetera observat adversus hoc Launoji commentum, quod scilicet Tridentinum *Ecclesiae* nomine significaverit *alteram ecclesiae personam*, nempe principes, sit omnino absurdum etiam ex eo capite quod concilium nec potuerit omnes principes *collective*, neque *distributive* sumptos designare in suis canonibus; non *collective*, alioquin semper requireretur omnium principum consensus ad aliquod impedimentum dirimens sanciendum; quod in praxi est impossibile; non *distributive*, alioquin principes singuli possent impedimenta dirimentia constituere, et *Ecclesiae* nomine quilibet princeps in particulari veniret, quod repugnat. Deberent praeterea in Launoji interpretatione excludi ab hac auctoritate sanciendi matrimonii impedimenta omnes principes heterodoxi et infideles, alioquin concilium *Ecclesiae* nomine significasset etiam ethnicos et haereticos quod vel cogitare impium est, his tamen Launojus hanc auctoritatem tribuit. Sequeretur insuper ex Launojana expositione concilium anathemati subjecisse eos qui dicerent errasse aliquem particularem principem in statuendo quovis impedimento dirimente; quod pariter implicat. Igitur quaquaversus Launojana Tridentinorum canonum interpretatio spectetur, falsa, violenta ac undique absurda deprehenditur.

constituit materiam sacramenti est omnino spiritualis et inseparabilis a sacramento, ideoque juris divini et ecclesiastici. Ita universa tenuit antiquitas nec nisi serius coepit in conjugiis christianorum separatio induci inter rationem contractus et rationem sacramenti (a). Hanc distinctionem aulici scriptores mordicus adstruxerunt (b), quibus postea se adjecerunt illi Gallicani Theologi qui sacramentum a matrimonio civiliter inito separare nisi sunt (c); ex illis nonnulli adeo sunt progressi, ut non dubitaverint affirmare in arbitrio fidelium constitutum esse sive solum contractum inire, sive praeterea sacramentum conjugii suscipere (d). Sed frustra: dum enim Christus conjugalem conjunctionem viri et mulieris ad originariam divinam institutionem revocavit et in Ecclesia sua sacramentum esse voluit, hoc ipso una pariter voluit, ut fideles gratia sua uterentur, ac proinde non aliter quam servatis conscientiae et Ecclesiae legibus ac praeceptis in foedus nuptiale coalescerent (e). Quare juxta principia fidei catholicae quodvis legitimum matrimonium sacramentum sit, oportet. Quemadmodum vero quaevis ad operandam aeternam salutem instituta, divinitusque ordinata media Ecclesiae essentialia sunt, ita eorumdem mediorum usus et susceptio neutiquam ab arbitrio ac beneplacito iis uti cupientium pendent (f). Cum vero nulla seculi potestas jus ullum habeat in iis

(a) De hoc argumento fusius ac data opera agemus in seqq. proposit.

(b) Quotquot initio hujus capitis auctores recensuimus a germana catholica doctrina quoquomodo recedentes circa potestatem statuendi impedimenta, ad unum omnes huic distinctioni innituntur.

(c) Cf. Roskovány op. citat. §. 49.

(d) Hanc sententiam adstruxit Küstner *De matrimonio*. Lips 1810. pag. 49.

(e) Cf. Pallavicini *Istoria del conc. di Trento* lib. XXII. Cap. VIII.

(f) Cf. Luc. Ferraris in *Prompta bibliotheca canon.* Romae 1767. vol. V. p. 201. Gerdil *Trattato del matrim.* P. I. §. V. Devoti *Institut. Canon.*. Tom. II. edit. Venet. 1822. p. 164. Verum praestat doctrinam nostram confirmare auctoritate adversariis non suspecta, nempe tum synodi Pistoriensis, tum ejusdem synodi acerrimi defensoris, episcopi Naulensis. Sic igitur synodus loquitur in decr. *De matrim.* §. 6.: "Che sebbene il contratto non include essenzialmente e di sua natura il sacramento, non si può inferire, *che sia in arbitrio de' fedeli il separarlo*. Anzi essendo

quae pertinent ad sacramenta, eorumque administrationem, hinc nullo jure gaudent neque directe neque indirecte in iis quae *intrinseca* sunt contractui matrimoniali prout sacramentum est, et effectus spirituales producit. Verum de hoc iterum paulo post.

PROPOSITIO III.

Recensiti Tridentini canones dogmatici sunt et fidei regulam constituunt

178. Et haec propositio eadem certitudine gaudet qua praecedens, ut patet ex dictis, et ex censura quam postea subjiciemus lata in prop. LIX. synodi Pistoriensis.

179. Sane, illi canones dogmatici sunt ac fidei regulam constituunt, qui editi ab Oecumenica synodo proponunt sub anathematis poena quid credendum aut docendum sit. Atqui tales sunt recensiti canones editi a Tridentina synodo. Ergo.

180. Major porro propositi argumenti neque ab adversariis nostris in dubium revocari potest, qui contendunt in eo distingui canones, qui disciplinae vocantur a cano-

stato instituito il sacramento per conferire la grazia necessaria a sostenere il peso conjugale, è chiaro il precetto di riceverlo, e quindi il tralasciarlo sarebbe farsi reo di grave colpa.,. Cf. *Atti e Decreti del concilio Diocesano di Pistoja dell' anno* 1786. Alter vero scribit: " Per que' Teologi, i quali tengono esser nel matrimonio degli sposi Cristiani inseparabile la qualità di sacramento della Chiesa da quello di umano contratto, la dottrina della suddetta podestà originaria potrà riputarsi come una conseguenza di questa indivisibilità delle due qualità di contratto, e di sacramento, che riconoscono nel matrimonio ,,. Cf. *Motivi dell' opposizione fatta dal vescovo di Noli alla pubblicazione della bolla AUCTOREM FIDEI* ad calcem op. *Riflessioni in difesa di mons. Scipione Ricci, e del suo sinodo di Pistoja sopra la constituzione Auctorem fidei.* an. 1796. pag. 53. Ex his habemus 1. juxta Christi ordinationem non posse a conjugibus Christianis separari sacramentum a contractu conjugali; 2. huic inseparabilitati inniti originariam potestatem Ecclesiae in contrahenda unione sacramentali ex parte conjugum christianorum. Tanta est vis veritatis ut assensum extorqueat etiam ab acerrimis ejus impugnatoribus!

nibus dogmaticis et doctrinalibus, quod illi praecipiant quid agendum sit aut omittendum, isti proponant quid sit credendum aut docendum.

181. Minor autem evidenter patet 1. ex ipso canonum tenore, siquidem in utroque canone, III. nempe et IV. dicitur: « Si quis dixerit, *Ecclesiam non posse*, aut *Ecclesiam non potuisse* constituere impedimenta matrimonium dirimentia vel in iis constituendis *errasse*; anath. sit ». Objectum igitur directum horum canonum est potestas Ecclesiae, ejusque infallibilitas in impedimentis constituendis; nemo vero negabit hic non agi *de lege* aut *praecepto*, sed *de articulo doctrinae* ab omnibus sub anathematis poena profitendo.

182. Patet 2. ex scopo et declaratione ipsius concilii Tridentini; scopus enim statim deprehenditur ex titulo ipso qui praefixus est sess. XXIV. nempe: « *Doctrina* de sacramento matrimonii », quo aperte ostendit synodus sibi proposuisse doctrinam tradere non autem nuda praecepta aut leges constituere disciplinae. Quod magis adhuc constat ex Patrum Tridentinorum declaratione, quam canonibus praemiserunt: « Sancta et universalis synodus cupiens occurrere (impiorum hominum temeritati), insigniores praedictorum schismaticorum *haereses et errores*, ne plures ad se trahat perniciosa eorum contagio, *exterminandos duxit*, hos in ipsos haereticos, eorumque errores decernens anathematismos ». Quibus praemissis, continuo synodus canones promulgavit in quibus sub anathematis poena errores illorum singillatim proscripsit. Atqui solemnis errorum et haereseon proscriptio definitionem involvit, seu declarationem doctrinae catholicae, atque a fidelibus suscipiendae. Ergo.

183. Patet 3. ex sensu totius Ecclesiae. Vix enim absoluta est Tridentina synodus, ut omnes doctrinae in canonibus definitae tanquam totidem articuli fidei in universo orbe catholico receptae fuerint, uti patet ex omnibus synodis provincialibus quae in variis mundi partibus post Tridentinum sunt celebratae (a). Quod si interdum aliquae oppositiones factae sunt

(a) Cf. Nat. Alexandr. *Diss.* XII. in sec. XV. et XVI. art. XVI.

circa concilii Tridentini publicationem, hac numquam attigerunt dogmata a Tridentino in canonibus definita, sed solum ea quae constituta sunt in decretis de reformatione. Igitur vel dicendum Ecclesiam universam usque ad Launojum turpiter errasse, vel praefatos canones omnino dogmaticos esse, et fidei regulam constituere (a).

DIFFICULTATES

184. I. Obj. 1. Ii falluntur graviter, qui propter dictum anathema Tridentinos canones non ad disciplinam tantum, sed etiam ad fidem pertinere docent: quasi vero canon in disciplinae causa editus anathemate muniri non possit. Nescierunt Gregorium juniorem cum quasdam circa matrimonium leges negligi perspiceret, ut illae diligentius custodirentur quam antea, in Romano concilio decreta haec condidisse: «Si quis commatrem spiritualem duxerit in conjugio, anath. sit: Si quis consobrinam duxerit in conjugio, anath. sit»; quis autem propter denuntiatum anathema duplex, dogma fidei duplex a Gregorio constitutum assereret? Spectandum

(a) Cf. Gerdil. *Tratt. del matrim.* P. II. §. V. opp. edit. Rom Tom. XV. pag. 235. seqq. nec non tres egregias dissertationes Petri Deodati, quarum prior inscribitur: *Defensio Tridentinorum canonum de Ecclesiae potestate in dirimentia matrimonium impedimenta adversus Launojum, Tamburinium, Nestium aliosque recentiores, auctore Petro Deodato Neapolitano*; Hierapoli 1786. Altera italico idiomate exarata: *Nuova difesa de' canoni III. IV. della sessione XXIV. del concilio di Trento scritta da Pietro Diodato Napolitano contro l'erroneo anonimo libro stampato in Cremona l' an.* 1784. sine loco impress. an. 1788. Tertia pariter italico idiomate. *Terza difesa de' Canoni Trentini sugl'impedimenti matrimoniali scritta da Pietro Diodato Napolitano contro gli erronei libercoli stampati di recente in Napoli e divisa in due parti.* Megalopoli 1789. Qui eodem an. epistolam latinam dedit ex Megalopoli *Ad Anonymum antecessorem Taurin. qua illustrantur ejus editae ex typographia Soffietti an.* 1788. *propositiones de potestate Ecclesiae in matrimonia.* Cf. Praeterea Emmanuel. Marian. D'Itturiaga S. J. *L' avvocato Pistojese citato al tribunale dell' autorità, della buona critica, e della ragione sulla podestà della Chiesa intorno a' matrimonii.* Opp. edit. Genuens. 1789. vol. IV.

est in primis, utrum canonis materia fidei dogma ferat. Atqui canonum de quibus est sermo materia nullum fidei dogma praesefert, ut patet. 2. Praeterea ad sinceram hujusmodi canonum vim assequendam praecipuus eorum finis est investigandus; jam vero tota in eo fuit Tridentina synodus ut Lutheri commentum labefactaret, qui nullum humanae potestati jus tribuebat in matrimonium; hoc igitur unum ad dogma pertinere dicendum est, nempe humanae potestati jus aliquod in matrimonium esse tribuendum; 3. ea igitur Tridentini verba, *Ecclesiam potuisse* ac *posse* constituere impedimenta matrimonium dirimentia praeter propositum sibi finem adjecta dicenda sunt, ac proinde catholicum dogma non praeseferre prout juxta TT. omnes dogma non praesefert responsio Nicolai I. ad Bulgaros data, dum non interrogatus atque incidenter dixit valere baptismum in nomine Christi administratum. Id ipsum dicatur de nomine *Ecclesiae* his canonibus obiter inserto, quod accessorium est proposito illi fini quem Tridentini Patres ob oculos potissimum habuere, definiendi scilicet, civilem nuptiarum pactionem humanae subjacere potestati, quod Lutherus obstinate negabat. Cum vero exploratum perspectumque sit apud omnes principale tantum, non vero accessorium in definitionibus ad fidem pertinere, concludendum est, fidei dogma minime esse *Ecclesiam potuisse* aut *posse* impedimenta dirimentia constituere.

185. R. Ad 1. D. Falluntur graviter qui ex solo anathemate concludunt canonem aliquem dogmaticum esse, C. qui praeterea ex subjecta materia, ex scopo et declaratione eorum qui canonem ediderunt id colligunt N. Jam vero nos ipsi regulam dedimus ex qua dignosci possit quando canon anathemate firmatus dogmaticus sit censendus, quando vero disciplinaris, quod scilicet in dogmatico res proponatur credenda, aut docenda, in disciplinari autem res facienda aut omittenda. Ex hac porro regula facile deprehenditur, canones Gregorii junioris seu II. inter disciplinares esse recensendos, cum non agatur in iis de re credenda, sed de re praestanda; contra vero ex eadem regula constat canones Tridentinos dogmati-

eos esse, cum in iis agatur de profitenda existentia potestatis in Ecclesia statuendi impedimenta qua eadem Ecclesia, ut ostendimus, ab ipsis temporibus apostolicis ad nos usque semper usa est. Hanc porro negare certe haereticum est. Juverit ad dictorum confirmationem in medium afferre auctoritatem adversariis nostris minime suspectam, scilicet Van Espenii, qui cum nonnulla praemisisset, quae postea subjiciemus, sic in rem nostram concludit : « Igitur *filum traditionis* insecuta synodus Tridentina recte anathema dixit in eum, qui dixerit, Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta dirimentia, vel in iis constituendis errasse (a) ».

186. Ad 2. Resp. I. Ergo ex concessione adversariorum scopus Tridentini fuit non disciplinam statuere, sed jus aliquod definire quod negabat Lutherus.

187. Resp. II. D. Ita tamen ut Lutherus ejusmodi jus negando humanae potestati negaret Ecclesiae ipsi, C. potestati civili N. Id abunde constat ex documentis quae ex Luthero ipso paulo ante retulimus. Sed ut melius Lutheri mens intelligatur, integrum ejus textum, prout legitur in lib. *de Captiv. Babylonica* placet describere. « Dico, et quod in me est facio, monens, et rogans omnes sacerdotes et fratres, si viderint aliquod impedimentum, in quo Papa potest dispensare, et quod non est in scriptura expressum, ut ea matrimonia confirment, quae contra *ecclesiasticas*, *tyrannicas* vel *pontificias leges* fuerint contracta . . . Conjunctio enim viri et mulieris est juris divini, quae tenet, quocumque modo contra leges hominum contigerit, debentque leges hominum ei cedere . . . sine ullo scrupulo (b) ». Scopus ergo praeci-

(a) Cf. *Jus Ecclesiasticum universum*. Lovan. 1700. Tom. I. P. II. Tit. XIII. Cap. I. §. 20. p. 674.

(b) Opp. edit. Jen. 1557. Tom. II. fol. 295. *tergo*. Incipit autem Lutherus totam hanc declamationem ibid. fol. 295. *recto* his verbis quibus luculentius ostenditur ejus scopus : " Hactenus de matrimonio. Quid autem dicemus de impiis legibus hominum, quibus hoc vitae genus divinitus institutum, est irretitum, sursum ac deorsum tractatum? Deus bone, horror est intendere in temeritatem *Romanensium tyrannorum*, adeo pro libidine sua dirimentium, rursum cogentium matrimonia . . . Verum gaudeo istis decorosis legibus suam tandem con-

puus Lutheri, quem recte thesim dixeris, est, quod debeant a sacerdotibus confirmari matrimonia inita contra leges ecclesiasticas et pontificias. Quare vero? Quia impedimenta ecclesiastica et pontificia non sunt expressa in sacris litteris; leges autem humanae cedere debent legi divinae, ideoque nullum jus humanae potestati in matrimonium est tribuendum. Quibus positis, sic rursum intorquemus adversariorum argumentum in ipsos hoc modo: ad fidei dogma illud pertinere dicendum est, quod praecipuum veluti sibi finem proposuit synodus, quae in eo tota fuit, ut Lutheri commentum labefactaret; atqui Lutherus praecipue ecclesiasticas et pontificias leges conjugia dirimentes repudiabat; ergo Tridentina synodus hoc veluti praecipuum finem sibi proposuit, ut assereret seu definiret Ecclesiae potestatem condendi hujusmodi leges; et quod consequens est, hanc potestatem seu jus has leges condendi ad fidei dogma pertinere.

188. Ad 3. N. Ut patet ex dictis, ac proinde neg. paritatem inter canones Tridentinos et responsionem Nicolai I., si tamen authentica, ac non potius, ut plures suspicantur, spuria, vel saltem interpolata illa Nicolai epistola habenda est. Sic neg. postremam partem propositi argumenti desumptam ex nomine *Ecclesiae*, quae omnia ex hactenus disputatis corruunt.

189. II. Obj. 1. Quae pertinent ad sacramenti essentiam et divinam habent a Christo institutionem plane distinguenda sunt ab iis quae sunt tantummodo eidem sacramento accessoria, atque postea inducta ab Ecclesia. Quod enim sacramento essentiale est, et a Christo institutum, illud certa stabilitate gaudet; quidquid autem ab Ecclesia inductum est eadem stabilitate caret, atque totum ad eas leges refertur, quae disciplinae nuncupantur. Atqui matrimonii impedimenta tanquam ab Ecclesia deinceps constituta propugnantur: ergo illi canones Tridentini ad solam disciplinam referri possunt,

tigisse gloriam. Nempe earum beneficio hodie Romanenses facti sunt nundinatores . . . O digna Pontificibus nostris negotiatio etc. „ Quid clarius?

eo vel magis quod ab ejusmodi impedimentis concedantur dispensationes, quae in fidei dogmatibus locum habere non possunt. 2. Rursus: constare certe non potest quidpiam definitum fuisse a Tridentinis, quod ad dogma pertineat, nisi certo constet in Tridentinis decretis *jus* definitum fuisse, non vero *factum*: atqui utrum Ecclesia erraverit nec ne in constituendis matrimonii impedimentis res facti est, minime vero juris; cum ergo Tridentinum in can. IV. definierit Ecclesiam in impedimentis constituendis non errasse, profecto rem facti declaravit, non vero juris.

190. Resp. Ad 1. D. min. Impedimenta tanquam ab Ecclesia deinceps constituta propugnantur, C. ipsa potestàs ea constituendi N. Duo adversarii permiscent in allato argumento plane inter se distincta, nempe potestatem seu jus, et exercitium seu objectum ejusdem potestatis seu juris. Potestatem Ecclesiae definivit concilium Tridentinum de fide esse, et haec utpote a Christo collata, est essentialis, immutabilis, ipsique Ecclesiae, ut mox ostendemus, originaria; exercitium autem et objectum potestatis seu juris est disciplinare, mutabile ac dispensationibus obnoxium.

191. Ad 2. D. min. Res facti est cum jure conjuncti ab eoque dependentis, C. meri facti N. Ideo enim ex mente concilii Tridentini non erravit Ecclesia in constituendis matrimonii impedimentis, quia Ecclesia *potuit et potest* ea constituere; alioquin utique errasset usurpando sibi potestatem quam Christus ei minime concessit. Satis est canonem legere, ut evanescat difficultas.

192. III. Obj. 1. Dato etiam canonem IV. Tridentinum dogma fidei continere, non tamen is de dogmate religionis revelatae, sed de dogmate *juris naturalis* erit accipiendus. Quum enim Ecclesiae potestas statuendi impedimenta matrimonii beneficio principum obtigerit, atque a tempore concilii Tridentini seculorum aliquot quieta possessione fuerit firmata, potestas autem concessa aliorum consensu vera sit ac legitima, qua quisque secundum etiam juris naturalis principia licite uti possit: jure quoque Tridentinum

contra eos, qui hanc ei potestatem abnegabant anathema pronunciare poterat: quod tamen anathema, si principes, uti juste possunt (cum nulla detur adversus jura *majestatica* praescriptio), potestatem hanc revocarint, cessante ratione ob quam vibratum est, et ipsum suo carebit effectu (a). 2. Praeterea, doctrina canonibus his contenta multos vel in ipso concilio Tridentino nacta est adversarios, qui licet plurium suffragiis superati cedere debuerint, nihil ex actis concilii luci publicae nondum expositis erui potest, cum non constet votisne eorum, qui a Spiritu S. positi sunt regere Ecclesiam Dei, an vero illorum, cardinalium non episcoporum,[1] generalium ordinum, abbatumque queis votum decisivum ex dispositione humana seriori concessum est tempore, victi sint. Tum profecto quemadmodum definire non est integrum qua ex parte vota steterint saniora: ita saltem dubiis de facto hoc nobis esse licebit (b). 3. Saltem res controversa est inter Catholicos neque ab Ecclesia hactenus decisa utrum canon ille dogmaticus sit, item utrum de divinitus accepta auctoritate intelligi debeat nec ne. Cum igitur agatur de scholae opinione, eam quisque pro lubitu sequi vel rejicere potest (c). 4. Demum ex historia discimus anathema intentatum eos tantum ferire, qui potestatem constituendi impedimenta dirimentia Ecclesiae ideo denegarunt, ut dogma sacramenti abolerent, quique libertatem matrimonii ineundi sine restrictione a quocumque demum posita indulgendam esse contenderunt; quam opinionem Lutherus fovit, qua admissa, nec ex delegata potestate unquam Ecclesia impedimenta statuere potuisset; quique denique Ecclesiam male usurpatae potestatis alienae ream agebant. Qui autem juris publici universalis principiis, et antiquissimae tradi-

(a) Ita Jos. Ant. Petzek in op. *De potestate Ecclesiae in statuend. impedim. matrimonii.* Friburg. Brisg. 1783. §§. 73. 74.

(b) Ibid. loc. cit. §. 101.

(c) Ita professores Lovanienses in suis responsis ad quaestiones de potestate Ecclesiae statuendi impedimenta matrimonium dirimentia per Joan. Henric. Cardinalem a Frankenbeg archiepiscopum Mechliniensem et Belgii primatem an. 1789. propositas.

tioni inhaerentes hanc potestatem ex principum beneficio Ecclesiae obtigisse affirmant, nec dogma sacramenti abnuunt, nec concessam vel acquisitam potestatem veram esse et legitimam inficiantur; hos proinde non ferit anathema (a). Ergo.

193. R. Ad 1. N. Tota enim adversarii argumentandi ratio nititur principio haeretico, ut sequenti propositione ostendemus, quod scilicet potestas qua utitur Ecclesia in constituendis impedimentis sit ipsi delegata a principibus, non autem propria et originaria sibi a Christo concessa. Hoc autem everso fundamento, ruit aedificium superstructum. Adeo violenta est haec conclusio, adeo contorta ut nemini in mentem venire potuerit, qui anticipatis judiciis praeoccupatus non sit. Ecquis unquam sanae mentis sibi persuadere poterit Tridentinos Patres in canone illo conficiendo voluisse *juris naturalis dogma*, ut loquitur adversarius, ad mentem auctoris definire? Haec ipsa agendi ratio evidenter ostendit perditae causae ejusmodi scriptores patrocinium suscepisse.

194. Ad 2. N. Hac enim ratione nullum fidei dogma tum a Tridentino tum a conciliis oecumenicis reliquis definitum consistere posset. Omnes haeretici ac protestantes possent hac ratione quasvis definitiones eludere adversus proprios errores latas. Actum esset de infallibilitate Ecclesiae, quae decreta Tridentini tanquam totidem fidei articulos venerata est. Ex his discimus quo ruant aulici ejusmodi scriptores.

195. Ad 3. N. Tum quia, ut diximus, Ecclesia illos canones tanquam dogmaticos agnovit; tum quia doctrina quae seculi principibus dumtaxat tribuit potestatem originariam ac propriam statuendi impedimenta matrimonium dirimentia a Pio VI. in const. *Auctorem fidei* haereticali est nota confixa. Quare cum Launojus omnium primus novam suam interpretationem obtrusit, statim ab omnibus vere Catholicis impu-

(a) Haec urget Jo. Jos. Pehem Austriacus canonista in suis *Praelectionibus in jus ecclesiast.* P. II. §. 438.

gnatus est, ejusque interpretatio rejecta. Verum de hoc in insequenti propositione.

196. Ad 4. N. Siquidem haeretici Lutherani et Calvinistae non ideo negabant Ecclesiam habere potestatem constituendi impedimenta, ut sibi viam sternerent ad negandam veritatem sacramenti, sed e converso cum negassent Christianorum connubium sacramentum esse intulerunt Ecclesiam nullo jure pollere in christianorum conjugia. Sic enim se gessit Lutherus qui lib. cit. *de Captiv. Babyl.* prius constituit matrimonium non esse sacramentum, deinde declamat in leges pontificias statuentes impedimenta dirimentia (a); sic pariter se gessit Calvinus cujus verba retulimus. Hanc propterea ob causam concilium Tridentinum can. I. cit. sess. XXIV. prius fundamentum, ut ita dicam, jecit definiendo matrimonium esse sacramentum, deinde cann. III. et IV. in eos anathema dixit, qui negant Ecclesiam jus habere statuendi impedimenta, sive admittant sive negent sacramenti veritatem. Agitur enim de duobus distinctis erroribus quos concilium distinctis anathematibus confixit. Velint proinde nolint hi, qui se jactant juris publici universalis principiis et antiquissimae traditioni inhaerere, dum negant Ecclesiae potestatem constituendi impedimenta originariam ut eam transferant in seculi principes, numquam poterunt se ab anathemate Tridentino subducere (b).

(a) Sane Lutherus loc. cit. prius insumit duas paginas cum dimidio ut evincat matrimonium non esse sacramentum, deinde vero tanquam corollarium colligit nulla ratione competere Ecclesiae facultatem statuendi impedimenta. Id aperte constat ex verbis quae paulo ante ex illo descripsimus: *Hactenus de ipso matrimonio. Quid autem dicemus de impiis legibus hominum* etc.

(b) Cf. Aloys. Cuccagni in tract. *Del Matrimonio Cristiano*, qui insertus est in opere periodico *Giornale Ecclesiastico di Roma. Supplemento quinto per i mesi di Settembre ed Ottobre* 1791.

PROPOSITIO IV.

Praefati Tridentini canones non de adventitia ex tacito vel expresso Principum consensu, sed de intima, originaria ac propria Ecclesiae potestate loquuntur

197. Est de fide, ut patet ex constit. dogmatica *Auctorem fidei* in qua « Doctrina synodi (Pistoriensis) asserens ad supremam civilem potestatem dumtaxat originarie spectare contractui matrimonii apponere impedimenta ejus generis, quae ipsum nullum reddunt, dicunturque dirimentia; quod jus originarium praeterea dicitur cum jure dispensandi essentialiter connexum, subjungens, supposito assensu, vel conniventia principum potuisse Ecclesiam juste constituere impedimenta dirimentia ipsum contractum matrimonii—Quasi Ecclesia non semper potuerit, ac possit in Christianorum matrimoniis *jure proprio* impedimenta constituere, quae matrimonium non solum impediant, sed et nullum reddant quoad vinculum, quibus Christiani obtricti teneantur etiam in terris infidelium, in iisdemque dispensare » damnatur ut « canonum III. IV. IX. XII. sess. XXIV. conc. Tridentini eversiva, *haeretica* » (prop. LIX). « Item rogatio synodi ad potestatem civilem, ut e numero impedimentorum tollat cognationem spiritualem, atque illud quod dicitur publicae honestatis impedimentum, quorum origo reperitur in collectione Justiniani; tum ut restringat impedimentum affinitatis, et cognationis ex quacumque licita, aut illicita conjunctione provenientis ad quartum gradum juxta civilem numerandi rationem per lineam lateralem, et obliquam, ita tamen ut spes nulla relinquatur dispensationis obtinendae;—Quatenus civili potestati jus attribuit sive abolendi, sive restringendi impedimenta Ecclesiae auctoritate constituta, vel *comprobata*: item qua parte supponit Ecclesiam per potestatem civilem spoliari posse jure suo dispensandi semper impedimentis ab ipsa con-

stitutis, vel comprobatis » declaratur ut « libertatis, ac potestatis Ecclesiae subversiva, Tridentino contraria, ex haereticali supra damnato principio profecta » (prop. LX.) (a).

298. Et sane cum de fidei dogmate agatur, uti ostendimus, si jus constituendi impedimenta dirimentia, vel ab iisdem dispensandi, principum esset originarium ac proprium, id constare deberet vel ex verbo Dei scripto, vel ex verbo Dei tradito; vel saltem constare deberet de hoc consensu vel tacito vel expresso a principibus Ecclesiae aliquando dato. Atqui neque ex scriptura neque ex traditione constat jus istud esse principum originarium ac proprium; neque ullum monumentum occurrit in tota antiquitate quo evincatur praestitum esse hunc consensum Ecclesiae a seculi principibus ut impedimenta constitueret aut ab iis dispensaret. Ergo.

199. Contra vero cum ex scriptura et traditione certum

(a) Ex his patet quodnam judicium ferendum sit de eo quod scribit Rechberger op. cit. *Manuale del gius canonico Austriaco*. Tom. II. §. 159. " Dai principj che su questa materia abbiamo esposti (I. §. 780.) nel diritto pubblico, facilmente si deduce a chi competa il diritto di *stabilire* gl'impedimenti del matrimonio. Imperciocchè riguardano essi o 1. la validità giuridica del contratto matrimoniale, o 2. qualche sua qualità morale, o 3. il sacramento ed i suoi effetti. Quegli impedimenti che rendono il contratto giuridicamente irrito, e sono perciò in senso stretto dirimenti, soggiacciono alla podestà del sommo imperante, e *la Chiesa non può stabilirli se non che coll' espresso o tacito consenso dell' imperante*, avvegnachè il contratto di matrimonio, avuto riguardo al diritto, prende la sua forza dalla *sola* podestà civile . . . Quegli impedimenti finalmente che si riferiscono al sacramento soltanto, sono soggetti alla podestà ecclesiastica: tuttavia siccome non ostano essi che sussista valido il contratto civile, così anche riguardo al sacramento *non possono aver forza di dirimere*, attesochè secondo l' instituzione di Cristo qualunque contratto matrimoniale legalmente valido, somministra giusta materia di sacramento, ed alla podestà ecclesiastica non compete il cangiare la materia da Cristo instituita; perciò *non sono se non che impedienti*, cioè per aver la Chiesa definito quelle cose che si devono osservare per ricevere degnamente il sacramento, in modo che omettendole il sacramento illecitamente bensì, ma non per altro invalidamente si riceva ". Haec quidem cancellarius episcopalis Lintiensis, quae aperte pugnant cum concilii Tridentini dogmatica definitione, et haereticali censura notata sunt in allata const. *Auctorem fidei*.

sit matrimonialem contractum a Christo evectum esse ad dignitatem sacramenti, hoc ipso patet Christum ipsum a principum jure, contractum matrimonialem subtraxisse, atque Ecclesiae potestati sicut cetera sacramenta moderandum tradidisse.

200. Quare, ut vidimus, Christus apposuit impedimentum ligaminis abrogando polygamiam simultaneam, ac declarando moechum illum esse qui uxorem ab alio dimissam duxisset; Apostolus damnavit incestum Corinthium qui duxerat uxorem patris sui; item constituit, ut liber esset conjux fidelis cum quo conjux infidelis nollet pacifice vivere seu absque contumelia Creatoris; Ecclesia a temporibus ipsis apostolicis usque ad Constantinum ea potestate usa est ut allata documenta ostendunt, quin praesumi possit id eam fecisse ex tacito vel expresso consensu Neronis, Caligulae, vel Domitiani. Quod si tunc temporis Ecclesia jure suo et originario usa est, concipi nequit ipsam jus suum amisisse sub imperatoribus Christianis.

201. Huc accedit, quod si ex principum consensu Ecclesia potuisset et posset aliquid circa conjugii impedimenta statuere, debuisset id saltem innui in canonibus Tridentinis, ne generalibus verbis videretur concilium aliquid statuere quo originarium principum jus maxime laederetur. Aderant concilio legati et oratores principum oculatissimi, et principum jurium defensores acerrimi, qui clamare profecto non destitissent, si quidpiam quod vel minimum laedere suorum dominorum jura videretur, vel a longe fuissent suspicati a concilio constitui. Atqui tamen ex tot legatis et oratoribus nemo unus hiscere est ausus cum a Tridentinis Patribus praefati canones proponerentur. Imo cum Galliarum rex summopere optaret ut nullum declararetur, seu irritum fieret conjugium, quod a filiisfamilias iniretur contra parentum voluntatem vel absque ipsorum consensu, ad idque obtinendum per oratorem suum enixe rogasset concilium, quod et alii principes praestiterunt, restitit concilium, imo contrarium declaravit esse tenendum sub anathematis

poena (a), contra vero novum constituit impedimentum dirimens clandestina conjugia. Jam vero in adversariorum hypothesi satius fuisset Galliarum regi uti jure suo; evidens igitur est adversariorum sententiam novum esse inventum atque ad id temporis plane inauditum, quod nec suspicatus est ipse Lutherus, qui alioquin certe hortatus principes fuisset, ut datum assensum revocarent, quo, juxta ipsum, ecclesiastica, tyrannica pontificia potestas adeo abusa erat.

202. Nec praetereundum silentio est, quod si Ecclesia potestatem suam revera a principibus fuisset mutuata, eam sibi nullatenus dogmatica sanctione vindicasset, cum ejusmodi concessio sit factum mere humanum, nec propterea objectum dogmaticae definitionis, prout observavit archiepiscopus Mechliniensis et Belgii primas card. de Franckenberg, qui praeterea adjicit potestatem hanc Ecclesiae esse omnino necessariam, cum alias pro munere suo sufficienter curare non posset, ut unio conjugalis ad sacramenti dignitatem eve-

(a) Cf. Card. Pallavicini in *Hist. conc. Trid.* lib. XXII. Cap. I. §. 16. ubi refert legatos Gallos duo solemni petitione regis nomine postulasse a concilio tum ut dirimerentur conjugia clandentina, tum etiam ut irrita fierent conjugia filiorumfamilias inita absque parentum consensu. Verum cum agatur de re tanti momenti ex qua luculentissime evincitur principes tunc temporis pro certo habuisse soli Ecclesiae jus competere statuendi impedimenta dirimentia, operae pretium censeo integrum textum exhibere. "Pertanto gli ambasciadori Francesi, scribit ipse, nel cui regno per avventura il disordine (conjugiorum clandestinorum) riusciva più frequente, e più pernizioso, il giorno ventesimoquarto di Luglio fecero una solenne richiesta al concilio in nome del Re; che tali matrimonii per l' avvenire *s' annullassero*; rinovandosi l' antiche solennità delle nozze. E se alle volte per gran cagione paresse il far altramente; almeno i matrimonii non s' avessero per legittimi qualora non v' intervenisse la presenza del sacerdote e di trè o più testimonii; e che insieme *s' annullassero* i maritaggi contratti da' figliuoli di famiglia senza il consenso de' genitori, come per lo più e dannosi e disconvenevoli alle famiglie, e materia d' odio più chè d'amore trà i consorti: ma per rimediare alla trascuraggine de' parenti nel provvedere allo stato de' figliuoli, *si prescrivesse* un termine d' anni, oltre al quale se 'l figliuolo dal padre non fosse accoppiato in matrimonio, gli divenisse lecito l' eleggersi compagnia per se stesso „. Jam vero ex his postulationibus altera a Tridentino probata fuit, altera autem rejecta. In utroque casu Ecclesia jure suo usa est.

cta, cum honore ac debita decentia a fidelibus digne tractaretur; nec praetermittit, quod in opposita sententia, facile contingere posset, ut dogmatica Ecclesiae definitio falsa foret, ex. gr. sub infidelium dominatione, item casu quo principes concessam a se potestatem revocarent (a).

203. Quare vel ipse Van Espen scribere non dubitavit: « Constat jam a pluribus seculis Ecclesiam, et quidem *privative et cum exclusione principum secularium* impedimenta dirimentia inter Catholicos ordinasse, eaque pro temporum et locorum circumstantiis nonnumquam extendisse vel limitasse, aut etiam relaxasse; ac per consequens negari non potest quin Ecclesia hac potestate a primis seculis pacifice usa fuerit (b) ». Deinde allegat tractatum Gerbesii in quo ostenditur: « hanc auctoritatem non accepisse Ecclesiam a principibus secularibus, sed a Christo, eamque *jure proprio* a primis seculis usque ad haec tempora semper hac auctoritate usam esse ». Demum concludit verbis superius relatis: « Igitur filum traditionis insecuta synodus recte anathema dixit in eum etc. ».

204. Sive igitur argumenta negativa spectemus, sive positiva ex natura rei, ex factis Christi et Apostolorum, ex perpetua Ecclesiae praxi, ex principum agendi ratione, ex veritate Tridentinae definitionis, ex confessione demum infensissimorum Ecclesiae Romanae adversariorum deducta constat quod evincere proposuimus, praefatos, scilicet, canones Tridentinos non de adventitia ex tacito vel expresso principum consensu, sed de intima, originaria, ac propria Ec-

(a) Ita immortalis jurium ecclesiasticorum in Belgio propugnator card. de Frauckenberg in suo *Judicio doctrinali super doctrina professorum seminarii generalis Lovan. die* 26. *Jul.* 1789. Hoc porro Archiepiscopi Mechliniensis judicium non solum ipsa facultas sacra Lovaniensis, verum etiam episcopi Belgi Antwerpiensis, Gandavensis, Brugensis, Iprensis, Ruremondensis, nec non archiepiscopus Cameracensis, episc. Atrebatensis aliique passim certatim amplexi sunt, imo summus Ecclesiae Pontifex Pius VI. apostolica auctoritate confirmavit, simulque zelum archiepiscopi promeritis laudibus extulit litteris ad eum datis 24. Martii 1790.

(b) Loc. cit. §. 17.

clesiae potestate loqui, prout a Pio VI. definitum est (a).

DIFFICULTATES

205. I. Obj. 1. Matrimonium, Canonistis et Theologis consentientibus, passim dicitur contractus *civilis* ad dignitatem sacramenti a Christo evectus; materia itaque *ex qua*, ut ajunt, fit sacramentum est civilis contractus; atqui solius principis est leges ferre pro contractu civili; ergo ex ipsa rei natura constat ad solos principes spectare jus originarium circa matrimonium etiam qua sacramentum, ita ut ipsi soli possint impedimenta statuere, aut Ecclesia ex ipsorum tacito vel expresso consensu. 2. Hoc vero clarius adhuc patet ex eo quod dignitas sacramenti accedat contractui civili, cujus proinde naturam non immutat, prout non immutat calicis materiam superveniens benedictio. 3. Sane incredibile est, Christum Dominum, qui professus est regnum suum non esse de hoc mundo voluisse per evectionem matrimonii ad dignitatem sacramenti principes jure quo antea pacifice fruebantur destituere atque privare. 4. Quod bene intellexit s. Thomas qui aperte scribit: « Personae illegitimae ad matrimonium contrahendum dicuntur ex eo, quod sunt contra legem, qua matrimonium statuitur. Matrimonium

(a) Merito propterea cl. Bintesim in op. *über Ehe und Ehescheidung*; seu *De matrimonio et divortio*. Düsseldorf. 1819. p. 23. expositionem adversariorum can IV. conc. Tridentini de delegata potestate Ecclesiae pronunciavit esse *formalem satyram* adversus Ecclesiae jurisdictionem. Sic enim scribit: "Ego illam (expositionem nimirum, quod synodus Tridentina can. IV. de delegata jurisdictione tantum loquatur) veram adversus ecclesiasticam potestatem satyram appello, nec satis concipere queo quonam pacto tot, licet docti, aetatis nostrae canonistae sese contra Ecclesiae decisionem valeant tueri. Nam Ecclesia in suis oecumenicis conciliis numquam certe de ea potestate declaranda vel constabilienda sollicita fuit, quam ex principum favore accepit, sed de illa tantum quae a divino ejus fundatore tradita ipsi fuit atque commissa. Ac prior quidem potestas ad historiam pertinet, posterior ecclesiasticas decisiones complectitur. Nullum porro exemplum invenio, quo Ecclesia aliquid sub anathemate definiverit, quod ex principum favore derivarit,,.

autem in quantum est in officium naturae statuitur lege naturae: in quantum est sacramentum, statuitur jure divino: in quantum est in officium communitatis, statuitur *lege civili.* Et ideo ex qualibet dictarum legum potest aliqua persona effici ad matrimonium contrahendum illegitima (a) ». 5. Hinc numquam potest satis commendari concilii Tridentini moderatio atque sapientia, quod definivit quidem posse Ecclesiam impedimenta constituere, et de causis matrimonialibus cognoscere, at numquam definivit quo jure, utrum scilicet nativo, an vero a principibus communicato id possit; 6. Quod Van Espen animadvertit scribens: « Nequaquam dubitamus, quin Ecclesia habeat auctoritatem similia impedimenta (dirimentia) inducendi, prout per concilium Tridentinum definitum est; sed et hoc fatendum est, concilium non definivisse utrum ex Christi institutione, vel utrum ex principum indulgentia tacita vel expressa haec auctoritas inducendi impedimenta dirimentia Ecclesiae competat (b) ». Ergo.

206. R. Ad 1. D. Maj. Matrimonium passim dicitur contractus civilis ad dignitatem sacramenti a Christo evectus latiori sensu et improprie, C. stricto sensu et proprie N. Sic enim Canonistae et Theologi loqui consueverunt, quatenus matrimonium in societate contrahitur, non autem quatenus significare praecise intendunt quod Christus ad dignitatem sacramenti evexit; si qui vero sunt, qui illam loquendi formulam presse ac severiori sensu adhibeant, perperam prorsus eam usurpant (c). Nec enim Christus contra-

(a) *Suppl.* Q. 50. art. un. ad 4. Similia habet s. Doctor lib. IV. cont. Gent. Cap. 78. ubi scribit: " In quantum igitur (matrimonium) ordinatur ad bonum naturae, quod est perpetuitas speciei, dirigitur in finem a natura inclinante in hunc finem: et sic dicitur naturae officium. In quantum vero ordinatur ad bonum politicum, subjacet ordinationi civilis legis. In quantum autem ordinatur ad bonum Ecclesiae, oportet quod subjaceat regimini ecclesiastico ".

(b) Loc. cit.

(c) Inter ceteros ita loquitur Sanchez *De matrimonio* Tom. II. lib. VII. Disp. 2. num. 2. ubi cum statuisset posse principes ponere impedimenta matrimonium dirimentia etiam quatenus est sacramentum, pergit: " Nec obstat prin-

ctum civilem, seu contractum ad normam legum civilium initum aut ineundum ad dignitatem sacramenti evexit, sed contractum naturalem qualem exigit officium naturae; officium siquidem naturae essentiale est ac ipsi matrimonio intrinsecum ideoque et contractus naturalis; contra vero civilis forma, ut ita loquar, qua matrimonium contractus civilis evadit, accidentalis est, extrinseca atque mutationibus perpetuis obnoxia. Cum vero contractus matrimonialis constituat materiam sacramenti, haec profecto non debuit ab hominum arbitrio pendere (a). Hinc D. pariter min. Principis est leges ferre pro contractu civili in ordine ad forum civile quoad ea quae sunt vinculo conjugali extrinseca, C. in ordine ad forum internum quoad nexum ipsum matrimonialem et sacramentalem N. Nam in ea quae sunt ipsi vinculo conjugali intrinseca nullum jus habet princeps, utpote quae separari nequeant ab ipso sacramento, ut paulo infra magis declarabimus.

207. Ad. 2. N. Dignitas enim sacramenti non supervenit vel ipsi contractui naturali, sed contractus naturalis in actu ipso quo perficitur ex Christi institutione induit naturam sacramenti, quod ab ipso jam inseparabile est. Notandum siquidem hic sedulo est non supervenire rationem sacramenti contractui naturali jam in *suo esse* constituto, et perfecto, cujusmodi est aqua respectu baptismi, panis respectu eucharistiae. Sed ratio sacramenti exurgit et perficitur in actu ipso

cipis secularis potestati, matrimonium esse sacramentum. Quia ejus materia est *contractus civilis*, qua ratione perinde potest illud ex causa justa irritare, ac si sacramentum non esset: reddendo personas inhabiles ad contrahendum et sic illegitimum et invalidum contractum ,,. Verum de hujus auctoris principio paulo post agemus. Id ipsum praestiterunt Theologi qui eum secuti sunt, Tournely, Collet, aliique passim.

(a) In adversariorum hypothesi, quod Christus evexerit matrimonium, quatenus contractus civilis est, ad dignitatem sacramenti, hoc sequeretur absurdum, Christum scilicet principibus ethnicis, aut haereticis et impiis reliquisse facultatem moderandi materiam sacramenti, ita ut materiae sacramentalis valor penderet ab illorum arbitrio. Quod profecto nemo sanus dixerit. Jam vero sub ratione politicae dominationis inter se pares sunt Catholici principes, et principes infideles et acatholici, cum omnes habeant idem objectum, temporalem videlicet subditorum felicitatem.

quo sub deditis conditionibus perficitur contractus, quemadmodum ratio sacramenti baptismi oritur ex ablutione, et ratio sacramenti eucharistiae ex prolatione verborum consecrationis. Quare non se habet contractus naturalis respectu sacramenti matrimonii ut materia *remota*, sed ut materia *proxima* quae consistit in ipsa applicatione, seu collatione. Hinc cum matrimonium perficiatur ipso contrahentium consensu expresso sub debitis conditionibus, hoc ipso actu fit signum efficax gratiae adeoque sacramentum. Atque exinde patet discrimen quod intercedit in adducta paritate inter calicem, et supervenientem ei benedictionem (a); multo igitur minus ratio sacramenti supervenit contractui civili.

(a) Hoc perspicue et paucis verbis exponit Angelicus Doctor in 4. sent. D. 27. q. 1. ad 4. quaest. scribens: " Sicut se habet ablutio exterior ad baptismum, ita se habet expressio verborum ad hoc sacramentum (matrimonii), ut dictum est ,,; et ibid. q. 26. q. 2. ar. 3. ad 2. " Actus exteriores, et verba exprimentia consensum directe faciunt nexum quendam, qui est sacramentum matrimonii ,,. Cum vero adversarii non admittant Angelici auctoritatem nisi quando ipsis favere videtur, juverit hoc ipsum adstruere auctoritate adversariis minime suspecta, nempe Van Espenii, qui op. cit. P. II. Tit. XII. Cap. 4. num. 7. ait: " Causa igitur *efficiens et perficiens* matrimonium est mutuus consensus, ut sicuti sponsalia de futuro contrahuntur solo consensu in nuptias futuras, ita matrimonium per consensum de praesenti in nuptias perficitur, juxta regulam juris: *Nuptias non concubitus sed consensus facit*. Unde Pontifex (Innocentius III.) in cap. 23. X. *de sponsalibus*, tanquam indubitatum suae resolutionis fundamentum assumit, quod *sufficiat ad matrimonium solus consensus illorum de quorum quarumque conjunctionibus* agitur ,,: Loqui autem Van Espenium de matrimonio prout est sacramentum constat ex antecedentibus et consequentibus numeris; nam num. 3. ponit discrimen inter matrimonium infidelium, et fidelium, quod illud sit tantum *verum*, istud praeterea *ratum et sacramentum*; n. 5. scribit: "matrimonium *ratum* inter fideles esse *verum sacramentum* nemo Catholicorum dubitat ,, et ostendit auctoritate Eugenii IV. et conc. Tridentini; deinde n. 7. exponens hujus sacramenti causam *efficientem* et *perficientem*, reponit, ut vidimus in consensu contrahentium; demum eodem num. 7. post adducta verba pergit: " Quod autem dicit Eugenius IV. in cit. decr. pro Armen. causa efficiens matrimonii *regulariter* est mutuus consensus per verba de praesenti expressus; nullatenus sic intelligendum, quasi aliquando alia esset causa efficiens matrimonii quam *mutuus consensus*, sed quod is consensus non semper sit exprimendus per *verba* ,,. Quare cum ex Van Espenio per illud *efficiatur* et *perficiatur* sacramentum, quo *efficitur* et *perficitur* contractus patet se habere contractum ad sacramentum ut *materiam*

208. Ad 3. Resp. I. Cum constet de facto, conjecturae nostrae conticescere debent.

209. Resp. II. D. Ita tamen ut abunde eos compensaverit, C. secus N. In primis Christus quod mere civile est in contractu conjugii intactum principibus reliquit, ita ut ipsi jure suo uti possint in legibus circa matrimonium constituendis quae ad bonum reipublicae et tranquillitatem familiarum conducere possint, quaeque afficiant effectus civiles et externos. Quod vero attinet ad vinculum ipsum, si hoc Christus subtraxit principum juribus longe eos compensavit per sanctissimam religionem qua subditorum mores meliores fierent, et cives absolutissimi evaderent. Ex his autem firmitas pendet principatuum, quum christiani teneantur principibus subesse, obedire, vectigalia solvere non solum propter metum, sed etiam propter conscientiam (a).

210. Ad 4. D. Statuitur juxta s. Thomam etiam *lege civili* in ordine ad forum civile et quoad effectus civiles, C. in ordine ad vinculum ipsum conjugale ex quo conficitur sacramentum N. Quo sensu verissimum pariter est quod subdit Angelicus Doctor : « Ex qualibet ipsarum lege aliqua persona potest effici ad matrimonium contrahendum *illegitima* », id est, in *respectivo* ordine. Et vero s. Thomam nullam vim in civilibus legibus agnovisse constituendi impedimentum quo irritum reddatur ipsum matrimonii vinculum aperte evin-

proximam, sicut se habet ablutio qua *efficitur et perficitur* sacramentum baptismi, ut loquitur etiam s. Thomas 3. p. q. 66. art. 1. et post ipsum Catech. Rom. P. II. *de Sacr. bapt.* n. 6.

Cf. Gerdil. cit. tract. *De Matrim.* P. I. §. V. ubi solvit difficultatem M. A. De Dominis petitam ex similitudine aquae quae est materia baptismi, et panis et vini prout sunt materia eucharistiae.

(a) Cf. Gerdil. ibid. §. IV. *Digressione* circa calumniam ab adversariis impactam defensoribus jurium ecclesiasticorum, quod detrahant auctoritati principum. Cf. etiam J. Vinc. Bolgeni in op. *Problema se i Giansenisti siano Giacobini*. Roma 1794. nec non J. B. Gemini *La Cabala de' moderni Filosofanti scoperta in faccia ai piccoli e ai grandi della terra*. Assisi 1792. Item Cajetan. Aloy. Del Giudice *Scoperta de' veri nemici della Sovranità sedicenti Regalisti* : Ex his patebit quinam veri sint principum hostes utrum aulici et Jansenistae, an vero qui jura Ecclesiae defendunt.

cunt inter cetera, quae scribit in eodem supplemento ex quo objecta verba adducta sunt: « Prohibitio, inquit, legis humanae *non sufficeret* ad impedimentum matrimonii, *nisi interveniret Ecclesiae auctoritas*, quae idem etiam interdicit (a)». Igitur principes juxta s. Thomam eas tantum leges ferre possunt quae impediant matrimonii contractum in *ordine suo*, seu *civili*, ut dictum est.

211. Ad 5. D. Non definivit Tridentinum *quo jure* Ecclesia statuere possit impedimenta expresse, eo quod id numquam fuerit in dubium revocatum, C. aequivalenter N. De germano enim sensu Tridentinorum in laudatis decretis nobis con-

(a) Quaest. LVII. art. 2. ad 4. Alia plura s. Thomae in hanc rem testimonia congessit Itturiaga in op. cit. *L'avvocato Pistojese* etc. Cap. II. §. 2. Profiteor tamen me non omnia admittere quae ibid. docet hic auctor de quo suo loco disseram. Cf. Muzzarelli in diss. *Del contratto del matrimonio in quanto Sacramento*. Opusc. XXIX. edit. Flor. 1822. Tom. VIII. p. 222. Leullierius praeterea jam animadverterat op. cit. *Observ.* II. §. 2. s. Thomam in loco adducto ex lib. IV. cont. Gentes non agere de impedimentis matrimonii, sive de auctoritate eorundem constituendorum; sed solum explicare varios conjugii fines, et horum respectu matrimonium quasi diversis legibus obnoxium dicere. Quod vero attinet ad alterum desumptum ex suppl. quaest. 50. Jac. Clemens doctor Lovaniens. cum Prospero Fagnano in cap. *Utrum autem de cognatione spirit. lib. IV. Decretal.* respondet, sensum verborum s. Thomae nequaquam eum esse, ut lex civilis quemcumque inhabilem reddere queat ad matrimonium contrahendum; sed unamquamque ex illis legibus, de quibus loquitur s. Doctor, efficere posse, ut aliquis ineundo conjugio habilis non sit; nimirum legem naturalem, quae omnibus hominibus communis est, posse impedimenta statuere relate ad omnes eos etiam qui nullius imperio subsunt; legem civilem, quae matrimonia respicit solum ratione habita ad commune reipublicae bonum, posse condere impedimenta civilia relate ad subditos infideles, Ecclesiam demum Christianorum conjugia invalida definire posse, quae cum ad sacramenti naturam evecta sint, tum ex sua essentia, tum ex effectibus gradum legibus civilibus multo nobiliorem habeant. Cf. in *Traité du pouvoir de l'Eglise sur le mariage* p. 137. nec non op. *De impedimentis matrimonii*. Mechlin. 1834. p. 108. seq. 127. 135. 146. seqq. Nonnullis tamen subtilis potius visa est haec Clementis evasio quam solida. Esto, non est tamen contemnenda. Nos aliam dedimus. Ceterum s. Thomam constanter Ecclesiae tribuisse potestatem impedimenta statuendi patet ex lib. IV. cont. Gent. c. 78. *Quodlib.* V. ar. 5. in Comm. in 4. sent. Dist. 37. q. 1. ar. 1. Dist. 40. ar. 4. Dist. 42. q. 1. ar. 1. ibid. q. 2. ar. 2. ad 4. etc.

stat ex censura ac nota haereticali inusta a Pio VI. propositioni LIX. synodi Pistoriensis.

212. Ad 6. N. Verba enim quae objiciuntur ex Van Espenio non sunt hujus auctoris, sed a posteriori Launojana aliqua manu adjecta textui Van Espenii in editione longe post auctoris obitum Lovanii, seu potius Lutetiae Parisiorum an. 1753. vulgata. In editionibus siquidem auctore adhuc in vivis agente adornatis objecta verba non habentur (a). Hinc aliud exurgit argumentum de novitate hujus sententiae, ac specimen intemeratae fidei Theologorum et canonistarum aulicorum.

213. II. Obj. 1. Paucae extant a primis Ecclesiae seculis leges circa fidelium matrimonia ab Ecclesia latae (b), 2. seu verius solae vigebant juris Romani leges ad quas passim provocant Ecclesiae Patres; 3. ex publicis enim monumentis constat principes de matrimoniis leges tulisse, Ecclesiam eis paruisse, seu illis se conformasse, cumque vellet impedimenta statuere ad principes confugisse. 4. Jam enim sec. II. Athenagoras in Legatione pro Christianis aperte professus erat: « Unusquisque nostrum uxorem suam secundum leges a vobis positas ducit (c) » 5. Honorius et Theodosius lege Ravennae lata an. 409. statuunt quando, cum quibus, et qua de causa in impedimentis dispensandum sit (d); codex Justinianeus his legibus refertus est. 6. Quare cum Patres Milevitani decrevissent: « Placuit, ut secun-

(a) Sane in edit. Lovaniensi anni 1700. qua utor, verba illa omnino desunt. Cf. edit. Venet. 1781. in cujus praefatione aperte dicitur, quod ea quae in ea editione addita sunt inter asteriscos spectent ad supplementum editum an. 1729. nempe post mortem Van-Espenii. Porro citatus textus reperitur inter asteriscos.

(b) Ita Petzek, *Diss. de potest. Eccles.* Friburg. 1783. p. 48. seqq. 72. seqq. Auctor op. cit. *Theologisch-statistischer* etc. seu *Specimen Theologicum-Statisticum de Ecclesiastica potestate in rebus matrimonialibus* et Thom. Dolliner in op. pariter cit. *Handbuch des Ehgerechts* seu *Manuale juris matrimon.*

(c) loc. cit. ex *Legat. pro Christ.*

(d) Cod. Theodos. *Si nuptiae ex rescripto petantur.* Tit. X. Cf. *Cod. Theodos: cum perpetuis notis et comment.* Jac. Gothofredi Lugduni, 1665. Tom. I. p. 287.

dum evangelicam et apostolicam disciplinam, neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito alteri conjungantur « subdunt: « In qua causa legem imperialem petendam promulgari (a)». Hinc 7. Theodoricus Gothorum rex veniam cuidam fecit, ut nuptias inire posset cum consobrina, Cassiodoro teste (b); 8. in legibus Longobardorum rex Luitprandus statuit « Ut amodo nullus praesumat, relictam de consobrino, aut sobrino suo uxorem ducere », cur? « Quia, Deo teste, Papa Urbis Romae per suam epistolam *nos adhortavit*, ut tale conjugium fieri nullatenus permitteremus (c) ». 9. Si quae igitur antiquitus leges ab Ecclesia latae sunt circa Christianorum conjugia, *prohibitivae* potius dicendae sunt, quam irritantes connubia; 10. aut certe fatendum est ipsam jus sibi indebitum usurpasse cujus rei fidem haud dubiam faciunt spuriae Isidori decretales. Ergo.

214. R. Ad 1. Esto, paucae latae sint prioribus seculis leges ab Ecclesia quae fidelium conjugia irrita redderent; ex hoc id unum evincitur illorum temporum adjuncta hoc temperamentum poposcisse. Ceterum cum non desint exempla istarum legum, hoc ipso efficitur potestate sua in iis ferendis Ecclesiam usam esse.

215. Ad 2. N. Nam praeter juris Romani leges, aliae conditae ab Ecclesia sunt. Nonnullas superius innuimus, quibus ad pleniorem dictorum confirmationem alias subjicimus; omissis enim decretalibus quibus Callixtus Pontifex initio seculi III. et Julius Papa eodem seculo statuerunt impedimentum *consanguineitatis* utpote inter spurias ab eruditis rejectis (d); Concilium Neocaesariense an. 314. constituit im-

(a) loc. cit. apud Harduin.

(b) *Variarum* lib. VII. num. XLVI. *Formula qua consobrina legitima fiat uxor*. Opp. M. Aurelii Cassiodori edit. Rotomagi 1679. Tom. I. p. 125.

(c) Apud Bas. Jo. Herold *Originum ac Germanicarum antiquitatum libri*. Basileae 1557. p. 219. Tit. XXIIII.

(d) Cf. apud Harduin. *Acta Conc*. Tom. I. col. 112. seqq. et col. 555. Attamen hoc impedimentum consanguineitatis certo constitutum est a conc. Agathensi an. 506. can. LXI. Avernensi an. 535. can. XII. etc.

pedimentum *affinitatis*, perinde ac concil. Illiberitanum (a). Impedimentum *publicae honestatis* constitutum fuit a Siricio (b); impedimentum *voti* a conc. Illiberitano (c), Carthagin. IV. (d), Chalcedonensi (e), item a Siricio et Innocentio I. (f). De impedimento *raptus* egit synodus Ancyrana an. 314. (g), nec non synodus Chalcedonensis (h) et symmachus Papa (i). De impedimento *criminis* ab Ecclesia instituto certum est ex concilio Altheimensi (k). Matrimonium ob *cultus disparitatem* fieri prohibuit conc. Illiberitanum (l),

(a) Concil. Neocaes. can. II. ibid. col. 282. conc. Illiberit. paulo post celebratum can. LXI. ibid. col. 256. Cf. etiam s. Basilium ep. CLX. al. CXCVII. ad Diodorum.

(b) In Epist. ad Himerium Tarrac. Cap. IV. apud Coustant. col. 628. Verba autem Siricii haec sunt; " De conjugali velatione requisisti, si desponsatam alii puellam, alter in matrimonium possit accipere. Hoc ne fiat, modis omnibus inhibemus: quia illa benedictio quam nupturae sacerdos imponit, apud fideles cujusdam sacrilegii instar est, si ulla transgressione violetur,,. In quem loc. cf. adn. edit. Ideo vero textum attulimus, quia nihil non moliuntur adversarii, ut vim hujus constitutionis eludant.

(c) Can. XIII. in quem canonem cf. Comment. Card. de Aguirre Tom. I. op. cit. p. 407. seqq.

(d) Can. CIV. apud Harduin. loc. cit. col. 985.

(e) Can. XVI. ibid. Tom. II. col. 608.

(f) Siricius in ep. cit. ad Himer. Cap. VI. Innocentius vero in epist. ad Victricium Cap. XII. apud Coustant col. 754. seq. in quem locum inter cetera scribit editor: " Inde autem quomodo juventur, qui ab Innocentio sacrarum virginum conjugia improbari quidem, sed non solvi putant, nobis latet ,,. Verum ipsum adisis in loc. cit.

(g) Can. XI. ex coll. Isidori, X. autem ex collect. Dionysii Exigui. Apud Hard. Tom. I. col. 276.

(h) Can. XXVII. ibid. Tom. II. col. 612.

(i) Epist. ad Caesarium Arel. Cap. IV. apud Hard. Tom. II. col. 958.

(k) Celebratum est hoc concilium an. 916. agens porro de hoc criminis impedimento provocat ad antiqua canonum statuta, sic enim loquitur: " Illud communi decreto *secundum canonum instituta* definimus, et praejudicamus, ut, si quis cum uxore alterius, vivente eo, fornicatus fuerit; moriente marito, synodali judicio aditus ei claudatur illicitus; ne ulterius ei conjugatur matrimonio, quam prius polluit adulterio,,. Apud Hartzheim *Conc. German.* Tom. II. p. 588. Solent adduci ad hoc ipsum adstruendum verba s. Augustini ex lib. I. *De Nuptiis* Cap. X. " Mortuo viro, cum quo verum connubium fuit, fieri connubium *non* potest cum quo praecessit adulterium ,, ; verum haec lectio dubia saltem est; editores enim Lovanienses et Maurini omittunt particulam negativam, quin tamen moneant in antiquis editionibus quibus usi sunt correctores Romani, illam reperiri.

(l) Can. XV. XVI. et XVII. apud card. de Aguirre *Conc. Hispan.* Tom. I. pag. 428. seqq.

Arelatense (a), et Arvernense (b). Cum itaque omnia fere impedimenta quae adhuc vigent ab Ecclesia constituta fuerint de quorum plerisque nullum occurrit in imperialibus legibus vestigium (c), patet falsum omnino esse quod ab adversariis assumitur solas videlicet viguisse primis seculis juris Romani leges. Quod si Patres interdum ad leges imperatorum provocant, ad eas provocant quas Ecclesia, ut mox dicemus, et probavit et suas fecit.

216. Ad 3. D. Principum legibus matrimonialibus Ecclesia paruit quas ipsa adoptavit, C. quas rejecit aut correxit N. Minime inficiamur Ecclesiam plures imperiales leges *adoptasse* etiam quoad effectus ecclesiasticos. Ast non omnes admisit, sed plures rejecit, vel correxit, cujus assertionis vadem damus auctorem protestantem Jo. Fridericum Bockelmann, qui plures leges enumerat ad matrimonium spectantes ab Ecclesia vel abrogatas vel correctas (d). Jam vero exinde patet Ecclesiam jure suo usam esse sive cum proprias ad effectus sacros leges connubiales condidit, sive cum justis de causis Principum constitutiones adoptavit, sive cum eas correxit. Idem semper exercetur jus legislativum in utroque casu (e).

217. Ad 4. D. Ducebant Christiani uxorem juxta eas leges quas Ecclesia adoptaverat juxta dicta, C. juxta omnes leges indiscriminatim N. Contrarium enim ostendimus.

218. Ad 5. D. Honorius, Theodosius junior, Justinianus

(a) Can. XI. apud Hard. *Acta Conc.* Tom. I. col. 265.

(b) Celebrat. an. 535. Can. VI. Ibid. Tom. II. col. 1181.

(c) Sane vel ipse apostata M. A. de Dominis lib. V. de *Repub. Ecclesiast.* n. 67. fatetur quod "*lex sola ecclesiastica* impedimentum posuit cognationem spiritualem occasione baptismi, Ordinem sacrum, et vota solemnia, ac defectum solemnitatum quarumdam etc.,,.

(d) *De differentiis juris civilis et canonici.* Nos cap. praecedenti plura attulimus Patrum testimonia quibus improbant leges ab imperatoribus latas, quas nullius esse ponderis affirmant respectu Christianorum, cujusmodi erant illae quibus permittebatur divortium. Non paucas leges civiles ab Ecclesia correctas pariter exhibet Nicolaus München in Dissert. *De jure Eccles. Cathol. statuendi impedimenta matrim. dirimentia.* Coloniae 1827. pag. 76. seqq.

(e) Cf. Roskovàny op. cit. §. 37-41. et Gerdil tract. cit. P. I. §. IX.

aliique leges tulerunt matrimoniales ut custodes, patrocinatores ac vindices legum canonicarum, C. ut sancirent auctoritate propria leges ecclesiasticas ad communicandam eis intrinsecam firmitatem qua ante carerent N.

219. Ne videar sine tabulis hanc assertionem obtrudere, unum aut alterum testimonium afferam ex codice Justinianeo ex quo constat hunc imperatorem in legibus quas tulit ad canones sanciendos, non aliud sibi proposuisse quam se eorum custodem et vindicem exhibere, atque urgere ipsorum executionem. « Si civiles leges, inquit, quarum potestatem nobis Deus pro sua in homines benignitate credidit, firmas ab omnibus custodiri ad obedientium securitatem studemus, quanto plus studii adhibere debemus circa sacrorum canonum et divinarum legum *custodiam*, quae super salute animarum nostrarum definitae sunt (a)? » Quibus verbis ostendit se contradistinguere leges civiles quarum sibi *potestatem* tributam affirmat, et sacros canones quos jungit legibus divinis quarum tantum *custodiam* sibi adscribit. Prosequitur vero ibid. imperator: « Qui enim sacros canones custodiunt, Domini Dei adjutorio digni sunt: qui autem transgrediuntur, ipsi semetipsos judicio reddunt obnoxios ». Si ex imperatore reus fit coram Deo qui sacros canones transgreditur, ergo in canonibus agnovit vim obligandi in conscientia, ideoque vim non mutuantur ex imperatoris sanctione. Accedens deinde propius ad rem nostram aperte profitetur vim prohibitivam in canonibus dicens: « Quod autem divini canones *prohibent* clericos esse, qui secundam uxorem duxerunt, et inter sanctos Basilius docens ait: Digamos Canon ministerio exclusit, et ex iis progenitos ». Demum concludit Justinianus: « His igitur, quae *sacris canonibus definita sunt*, insistentes praesentem sancimus legem (b) ». Quibus in antecessum visus est imperator axioma evertere a recentioribus aulicis statutum, *Canones legibus, non leges canonibus adjectas esse* (c).

(a) Novel. CXXXVII.
(b) Ibid.
(c) Cf. Natal. Alexandr. Hist. Eccl. sec. VI. Cap. VII. ar. II. qui in-

Eadem ratione sese gesserunt principes occidentales Childebertus, Chilpericus, Clotarius II., Carolus M. aliique passim, qui protestantur se legibus suis canonum tantum executionem urgere (a).

220. Ad 6. D. judicarunt PP. Milevitani petendum ut imperialis lex ferretur qua mandaretur executioni canon seu lex in concilio statuta, seu potius declarata, C. qua ab imperatore constitueretur quod ex se Patres Milevitani facere non potuissent N. Tria hic praestant Africani Patres: 1. condunt legem aut potius legem a Deo conditam declarant, ne scilicet liceat vivente conjuge ad aliam transire: *Placuit ut secundum* etc. Si ita *placuit* Patribus, ergo legem condunt, seu potius divinam legem declarant; 2. hujus legis violatoribus, quas possunt poenas, infligunt, nempe poenitentiam; 3. postulant ab imperatore ut hanc legem sua quoque auctoritate communiat poenas corporales infligendo (b).

221. Ad 7. D. Veniam fecit pro foro civili et quoad civiles effectus, C. quae valeret coram Deo N. Theodoricus praeterea in tali praebenda facultate innititur auctoritate legum, at certum est leges Christianorum ejusmodi inter consobrinos conjunctiones interdixisse (c).

222. Ad 8. D. Ut canonum custos et vindex, C. secus N. Responsio patet ex dictis in resp. ad 6. Cum enim plu-

ter cetera scribit: " Licet vero de rebus et personis ecclesiasticis leges tulerit Justinianus, in ipsum esset iniquior, qui assereret ipsum Ecclesiae auctoritatem usurpasse. Veteres enim canones renovavit duntaxat ,, et paulo post: "Si quas vero novas leges tulit de ecclesiastica disciplina Justinianus, *vim illae non habuerunt ullam*, nisi quia sunt ab Ecclesia receptae et approbatae ,,. Quod deinde allatis documentis ostendit. Cf. etiam Card. Gerdil cit. *Trattato del matrim.* Par. I. §. XI.

(a) Hujus rei documenta vide apud Gerdil. loc. cit.

(b) Cf. Leullier op. cit. *Observ.* V. §. 1. et 2.

(c) Etenim has consobrinorum nuptias prohibuerat Theodosius ut patet ex lege data ab Arcadio D. c. 16. lib. 3. Cod. Theodos. de *Incest. Nupt.* et lib. I. ejusd. cod. Tit. IV. *Si Nuptiae ex rescripto petantur* data ab Honorio. Cf. etiam a. Ambros. epist. LX. edit. Maur. alias LXVI. Hujus legis Theodosianae meminerunt etiam Libanius *Orat. de Angariis* edita a Gothofredo, s. Augustinus lib. XIII. *de Civit. Dei.* Cap. XVI. Paulus Diaconus lib. XIII. aliique.

res semper existant qui magis poenis temporalibus quam spiritualibus afficiantur, coacti non semel sunt tum Pontifices, tum Episcopi in conciliis adunati adversus legum ecclesiasticarum contemptores expetere a principibus edicta ac leges, quibus illi cogerentur ad leges ecclesiasticas servandas. Talis est origo plerarumque civilium constitutionum quae habent pro objecto res sacras.

223. Ad 9. N. Quamvis enim antiquitus nondum obtinuerit formula nunc in usu recepta, qua conjugia contra Ecclesiae leges inita dicuntur *irrita*, *nulla* etc. aequivalentibus verbis id ipsum significabatur. Patres enim et concilia per quasdam nuptias affirmabant *divinam legem et jura naturae perrumpi*, *adulteria committi*, eas *manere non posse*; *esse repellendas*, etc; interdum perpetuae poenitentiae atque excommunicationi subjiciebant vetitas nuptias attentantes. Quis porro non videat in his agi non de sola *prohibitione*, sed de *irritatione* ejusmodi conjugiorum (a)? ».

224. Ad 10. N. Haec enim mera est apostatae Spalatensis criminatio quam postea personati catholici iterare non erubuerunt (b). Si Ecclesia usurpavit indebitum sibi jus, pro-

(a) Cf. Roskovány op. cit. §. 36.

(b) Hanc calumniam omnium primus, ut diximus, struxit adversus Ecclesiam M. A. de Dominis, qui in op. cit. lib. V. n. 67. scripsit: " Per accidens tamen, *et ex sola usurpatione*, deinde praescriptione, si tamen praescriptio haec bonam fidem adjunctam vere habeat, etiam in Ecclesia (potestas haec) reperitur ". Apposite Card. Gerdilius op. cit. §. XII. ad hanc criminationem respondit: " Degno di un apostata si è questo nero sospetto, che tenta quì lo Spalatense di spargere sulla buona fede della Chiesa, quasichè tanti santi Pontefici, tanti venerabili Padri adunati nei concilii avessero conspirato per una sì lunga serie di secoli ad usurpare una incompetente autorità lesiva de' diritti della podestà civile, nè avessero temuto di chiamare lo Spirito Santo in patrocinatore di questa da loro conosciuta usurpazione, promulgando sotto l'invocazione di lui le ordinazioni fatte da essi riguardo al matrimonio, come provenienti da autorità ricevuta da Dio, e diretta, e regolata dal suo Spirito. Stolta impudenza, che scuopre la malignità dell'animo, senza punto giovare all'intento. Egli è assioma di universale giurisprudenza, fondato sull'equità naturale, che un pacifico possesso di lunghissimo tempo mantenuto, ed esercitato senza interruzione per mezzo di frequentissimi atti notorj, con perfetta acquiescenza delle parti interessate, fa presumere un qualunque più giusto titolo, e che a togliere il di-

ferant igitur adversarii qui nos auctores invasionis illegitimae incusant, assignent tempus quando haec potestatis legislativae invasio ab Ecclesia fieri coepit; retegant artes et machinationes quibus ambitiosum adeo consilium ad optatum exitum Ecclesia perducere molita sit. Fieri ne potuit ut omnes Christiani orbis praesules, iiquo sanctissimi in unum conspirare potuerint ad aliena jura usurpanda? Numquid clanculum, an vero aperte id pertentarunt? At quomodo nemo ex iis quorum maxime intererat de violato jure clamare, insurrexerit adversus hanc invasionem, nemo conquestus sit ex tot principibus de propriis juribus adeo sollicitis, ex tot aulicis et principum assentatoribus? Cum agatur de gravi adeo criminatione, non conjecturis aut suspicionibus indulgendum, sed documentis ea comprobanda est, quae nulla prorsus neque ab apostata Spalatensi neque ab ejus sequacibus hucusque proferri potuerunt. Calumniatorum propterea notam non effugiunt.

225. Ad 11. N. Leges enim et canones aut Pontificum rescripta quibus impedimenta matrimonium dirimentia apponuntur longe antiquitate superant sec. IX. quando primum prodiere Isidori decretales. Recolantur quae superius adduximus. Merces Isidorianae sunt semper postremum effugium ecclesiasticae potestatis osorum, quamvis sexcenties illud fuerit ad nihilum redactum, atque protritum (a). Neque illud

ritto, non basta un dubbio, anche probabile in contrario, ma esser d'uopo, che la mala fede sia concludentemente provata da chi si prende a contrastarlo.,,.

Attamen Spalatensis dictum iteravit Launojus, imo ulterius progressus est, dum rejecto *praescriptionis* titulo, affirmat op. cit. Par. I. ar. 2. Cap. VIII. seu edit. cit. p. 697. Pontifices ita se gessisse " per usurpatam in eas causas jurisdictionem,,. Deinde alii passim idem effatum tantos secuti magistros adoptarunt.

(a) Vere nostris adversariis applicari possunt quae de Lutheranis, Calvinistis aliisque haereticis scripsit Van Espenius: "Omne Catholicorum pene armamentarium ereptum iri crediderunt, si has decretales (Isidorianas) supposititias esse probarent,, (P. IV. Cap. I. §. 4. apud Itturiaga op. cit. Cap. V. §. 1.).

Ceterum Cf. quae de hac Isidoriana collectione scripserunt doctissimi fratres Ballerinii in appendice ad sancti Leonis opera Venet. 1757. *Tract. de antiquis tum editis tum ineditis collectionibus canonum*. P. III. Cap. VI. praesertim vero §. III. seqq.

omittendum est, quod cum Hincmarus Rhemensis falsitatem harum decretalium eodem quo prodierunt Seculo ostendere sibi sumpserit, argumentum omnium validissimum quod ex perperam tributa Ecclesiae potestate legislativa in impedimentis dirimentibus constituendis erui poterat in adversariorum hypotesi, nec attigerit quidem.

PROPOSITIO V.

Ecclesia sola jure proprio et originario potest constituere impedimenta matrimonium dirimentia, quae scilicet matrimonii vinculum afficiant

226. Est certa, ut aperte colligitur ex can. IV. superius recitato concilii Tridentini, et ex censura Prop. LIX. synodi Pistoriensis in constitut. *Auctorem fidei*, et sequitur ex praecedenti quam vindicavimus propositione.

227. Ad tollendas porro ambiguitates circa verum propositionis sensum adjecimus verba illa: *quae scilicet matrimonii vinculum afficiant*; quibus significare intendimus, quaestionem hic minime institui de eo quod jure proprio seculi principes constituere possint circa contractum conjugalem, prout contractus civilis ac politicus spectatur. Ultro enim damus principes posse ad bonum societatis cui praesunt, leges ferre quibus conjugia subditorum politice legitima fiant, et ea constituere quae spectent ad *civiles effectus*, successiones nempe, dotem, haereditates, aliaque ejusmodi quae vinculo matrimonii extrinseca sunt. Agimus propterea de eo quod matrimoniali contractui intimum est ipsumque constituit, nempe de vinculo in quo ex dictis matrimonii essentia consistit.

228. Non pauci, ut innuimus, praesertim ex Gallia Theologi contendunt competere principibus supremam et independentem potestatem statuendi impedimenta matrimonium dirimentia aequo jure ac competit Ecclesiae. Ex horum sententia si quis ineat nuptias cum aliquo ejusmodi civili

impedimento, nullae istae evadunt non modo in ratione contractus, verum etiam in ratione sacramenti; hanc sententiam amplexus est ut diximus D.. Carriere (a). In Germania pariter penes eos, qui moderati audiunt haec doctrina sectatores nacta est (b). Nonnulli demum quamvis principibus potestatem tribuant constituendi impedimenta dirimentia, existimant tamen ea facultate eos uti non posse nisi concurrat auctoritas Ecclesiae.

229. Jam vero soli Ecclesiae competere posse facultatem constituendi jure proprio et originario impedimenta matrimonium dirimentia, quae nempe afficiant ipsum conjugale vinculum, tum ex intima rei natura juxta Christi dispositionem; tum ex constanti Ecclesiae doctrina et praxi; tum denique ex incommodis quae in adversariorum hypothesi necessario orirentur, evincimus.

230. Ac 1. quidem ex intima de qua agitur rei natura juxta Christi dispositionem. Etenim Christus, juxta dicta, officium naturae, seu contractum naturalem qualem Deus ipse instituit ante peccatum, quemque antiqui Patriarchae

(a) Hanc sententiam inter ceteros tenuerunt ante Carriere Gerbaesius in op. *Traité du pouvoir de l'Eglise et des princes sur les empêchemes du mariage par m. Gerbais* etc. Paris 1696. edit. sec. *De Sacram. matrim.* Quaest. VII. art. II. concl. I. Collet. *De matrim.* Cap. VIII. ar. II. concl. I. Demum J. Carriere op. et loc. cit. Hi omnes, aliique non pauci cum ipsis hanc tribuunt principibus potestatem statuendi dirimentia impedimenta ex jure ipsis proprio, et innato, quamvia asserant nonnisi *indirecte* afficere matrimonium quatenus sacramentum est, cum illorum potestas solum directe attingat conjugium prout est contractus civilis, acu ut loquitur Carriere etiam prout est *contractus naturalis*. Nonnulli praeterea adjiciunt principes ex pietate erga Ecclesiam a pluribus seculis huic potestati cessisse, et ea quae spectant ad matrimonii vinculum Ecclesiae reliquisse, aut saltem eadem potestate eos uti non posse nisi cum dependentia ab Ecclesia. Has autem limitationes seu coarctationes respuit D. Carriere cit. Tract. *De matrim.* P. III. sec. II. Cap. II. num. 571. seqq. ubi praeterea negat Ecclesiam sibi reservare posse hanc auctoritatem; ulterius propterea quam reliqui omnes progressua est.

(b) Sic sentit Kustner. *De matrimonio.* Lips. 1810. et D. Pachmann. in *Pletz's theol. zeitschr.* seu *Theologicis Ephemeridibus Pletzii* Vien. 1833. vol. II. p. 15. Bucholtz in iisdem ephemeridibus an. 1836. vol. II. p. 16.

prius quam civiles leges constituerentur inierunt ad sacramentalem dignitatem evexit; et ita evexit ut quoties legitimae personae naturalem hunc contractum efficerent, toties conficerent sacramentum. Quare ex hac contractus naturalis elevatione factum est, ut uno eodemque actu et contractus et sacramentum habeantur in conjugio Christianorum, seu contractus et sacramentum identificentur per unum eundemque actum. Hinc nonnisi cogitatione ratio contractus a ratione sacramenti distinguitur (a). Porro si ita est, jam sequitur ad illam solam auctoritatem ex Christi institutione spectare jus decernendi conditiones quae requiruntur ut personae legitimae seu idoneae censeri debeant ad contractum conjugalem celebrandum adeoque et ad sacramentum conficiendum, cui a Christo demandata est sacramentorum cura et administratio. Atqui haec nec est, nec esse potest nisi sola Ecclesia. Nam solius Ecclesiae munus est declarare quaenam legitima materia sacramentorum sit, praesertim cum agitur de materia *proxima*, cujusmodi esse diximus contractum naturalem respectu sacramenti matrimonii; solius Ecclesiae est conditiones apponere quibus proxima haec materia legitima aut illegitima haberi debeat; solius igitur Ecclesiae est proprio et originario jure impedimenta constituere quibus contrahentes inhabiles ac illegitimi fiant ad contractum ineundum, adeoque et ad sacramentum conficiendum (b).

(a) Quapropter contractus et sacramentum in conjugiis Christianorum non possunt spectari veluti *duae realitates*, seu duae res ab invicem distinctae ac separabiles, ut passim fit ab iis qui tuentur contrariam doctrinam. Distincta quidem est in Christianorum connubiis ratio *formalis*, ut scholae loquuntur, contractus, et ratio *formalis* sacramenti, minime vero contractus ipse et sacramentum perinde ac si essent duae res ab invicem distinctae.

(b) Absurdum sane est affirmare Christum constituisse principes tamquam moderatores materiae sacramentorum; si enim possent quidpiam constituere circa materiam sacramenti matrimonii, eadem ratione possent constituere in ordine ad alia sacramenta, baptismi e. g. eucharistiae etc. quod nemo catholicus dicet. Praeterea si Christus hanc dedisset potestatem principibus, vel dedisset ut principes christiani sunt, aut absolute prout sunt reipublicae civilis moderato-

231. II. Idipsum praeterea non minus clare evincitur ex constanti Ecclesiae doctrina et praxi. Enimvero Ecclesia velut unum idemque semper habuit contractum et sacramentum, ita ut numquam ratum senserit esse contractum in ullo casu, cum ex defectu conditionum nullum sive irritum fuit sacramentum. Semper Ecclesia ut adulteros spectavit illos coram Deo qui, inito tantum contractu civili, absque sacramento simul cohabitaverint. Provocamus reipsa adversarios, ut ex tota antiquitate vel unum proferant exemplum matrimonii, quod Ecclesia tanquam legitimum agnoverit eo quod juxta leges civiles celebratum sit, neglectis conditionibus a se constitutis. Quare, ut superius vidimus, identitas haec contractus et sacramenti praecipua difficultas extitit in concilio Tridentino ad irritanda matrimonia clandestina, cum nullà sit Ecclesiae potestas in sacramenti substantiam. Omnium primus Melchior Canus insinuavit sententiam de duplici distincta *realitate* in contractu et sacramento matrimonii, ut ita se extricaret a gravissimis difficultatibus quibus sensit urgeri novam a se propositam doctrinam de sacerdote ministro sacramenti matrimonii (a).

232. Deinde constans Ecclesiae praxis in vindicanda sibi soli potestate statuendi impedimenta dirimentia constat 1. ex eo quod ipsa impedimenta haec constituerit tribus prioribus Ecclesiae seculis, ut allata documenta ostendunt, ita ut irri-

res seu principes civiles; porro primum dici nequit, cum nulli tunc temporis principes christiani extiterint; alterum vero repugnat, alioquin etiam principes acatholici et infideles possent, saltem *indirecte*, ut adversarii propugnant, irritum facere sacramentum, uti superius adnotavimus, jus exercentes in sacramenti materiam. Quid vero magis absonum dici aut fingi potest, quam ex voluntate Neronis, Caligulae etc. debuisse pendere valorem materiae ad sacramentum efficiendum? Huc tamen devenire debent qui hanc facultatem tribuunt principibus constituendi impedimenta dirimentia. Quod si principes infideles hanc potestatem non habuerunt, quomodo hanc consecuti sunt amplectendo religionem christianam, adeo ut dum filii Ecclesiae evaserunt auctoritatem acquisierint in ea, quae privative et exclusive ad Ecclesiam ipsam spectabant? Hoc rursum evincere deberent adversarii. Cf. Muzzarelli opusc. cit. pag. 215. seq.

(a) *De locis Theol.* lib. VIII. Cap. V. sed cf. quae contra eum scripsit Bellarmin. *De matrimon.* Cap. VII.

ta habuerit conjugia illa quae a legibus juris Romani probabantur tanquam legitima ; 2. ex eo pariter constat quod ipsa velut adulterina interdum spectaverit conjugia , quae ab imperatoribus Christianis permittebantur (a), contra vero habuerit ut legitima nonnulla conjugia quae rejiciebantur tanquam illegitima etiam a codice Christianorum principum (b); 3. id ipsum constat ex eo quod ab Ecclesiae tantum confirmatione seu approbatione vim irritandi Christianorum conjugia obtinuerint sive intra , sive extra imperii fines impedimenta quae in jure Romano constituta erant tum ab imperatoribus ethnicis , tum ab imperatoribus Christianis (c) ; 4. constat ex legum civi-

(a) Superius attulimus Patrum effata, quibus conjugia ab imperialibus legibus permissa post dissolutionem ex causa adulterii , reprobantur. Id ipsum dicatur de lege lata a Constantino M. quaeque reperitur in cod. Theodosiano lib. III. Tit. XVI. *de repudiis* qua imperator sublatis aliis repudiorum causis statuit : " In repudio mittendo a femina , haec sola crimina inquiri , si homicidam , vel medicamentarium , vel sepulchrorum dissolutorem maritum suum esse probaverit. . . . In masculis etiam si repudium mittant , haec tria crimina inquiri conveniet , si moecham , vel medicamentariam , vel conciliatricem repudiare voluerit,, ; agi porro in hac lege de repudio quo fas sit alteram ducere patet ex poena quae immediate sancitur quoad eos qui absque recensitis criminibus repudium miserint ; subditur enim : " Nam si ab iis criminibus liberam ejecerit , omnem dotem restituere debet , *et aliam non ducere* ,,. Cf. in hanc legem commentarium Gothofredi edit. cit. Tom. I. p. 310. seqq. Porro , ipso Gothofredo fatente , canones numquam permiserunt in ejusmodi repudiis aliam uxorem ducere Cf. etiam Card. de Aguirre in can. LXI. conc. Illiberitani.

(b) Hujus rei luculentissimum exemplum inter cetera suppeditat conjugium initum a filiisfamilias absque consensu parentum, quod et antiquitus atque nunc etiam a pluribus legislationibus veluti illegitimum imo irritum declaratum est , attamen Ecclesia illud ratum habet ac legitimum; alia exempla cf. apud Gerdil. Tract. cit. p. 177. seqq. Recens exemplum suppeditat responsio sacrae Poenitentiariae data 1. Jun. 1824. ad episcopum Vivariensem , qua declarat valida omnino esse Christianorum conjugia inita cum impedimentis civilibus irritantibus, quae praeterea addit : " Ita eruitur ex instructione a suprema Inquisitione per s. Congregationis concilii organum , ad episcopum Brexinonensem , an. 1824. transmissa ,, *Matrimoniis fidelium quibus nullum obstat canonicum impedimentum , suam quoad maritalem nexum inesse vim et valorem , qualiacumque tandem fuerint impedimenta a seculari potestate , Ecclesia non consulta nec probante , perperam ac nulliter constituta* ,, ; extat vero haec responsio in Rituali Bellicensi T. III. p. 72. ed. sec

(c) Sane Ecclesia protendit fines suos ultra ditionem Romani imperii , ut notum est ; porro cum ipsa leges seu canones statueret ,

lium correctione, irritatione, ampliatione, quae, ut vidimus, per jus canonicum factae sunt circa impedimenta; 5. patet ex ipsa agendi ratione imperatorum ac principum Christianorum sive in condendis legibus suis ad canonum normam ut robur ac firmitatem adipiscerentur (a), sive in rogandis conciliis cum optarent aliquod impedimentum constitui (b).

*233. III. Denique eadem veritas adstruitur ex incommodis quibus urgetur adversariorum hypothesis. Fieri enim non potest, ut scite observat Bellarminus (c), ut eadem potestas aeque et immediate et proprie ad duo diversa tribunalia pertineat. Utraque enim esset suprema et independens circa idem objectum. Impossibile autem est ut ex duplici circa idem objectum ab invicem independenti ac suprema potestate non oriantur collisiones, ita ut altera probet quod ab altera vetatur. In casu autem nostro magis adhuc manifestum fit incommodum quod ex potestatum conflictatione oritur, cum agatur de sacramenti valore. Idem enim conjugium ut verum sacramentum haberetur ab Ecclesia, quod nullum omnino esset ac inane juxta regimen politicum. Qui hac ratione nuptiali foedere conjuncti essent, rei totidem fornicationum fierent coram Deo juxta Ecclesiae sententiam, citra scelus vero ac legitimo jure uterentur juxta sententiam politici regiminis, aut e converso fornicarii essent juxta civile tribunal et legitimi sponsi coram Deo juxta tribunal Ecclesiae. Quis porro non videat exinde animi seu conscientiae perturbationes oriri, morum honestatem periclitari, ac innumera pro-

statuebat pro omnibus Christifidelibus; quando propterea confirmabat leges Romanas in ordine ad matrimonium vim ipsis obligandi communicabat, ita ut nemo in conscientiae foro sive intra sive extra imperii fines eas infringere posset.

(a) Cf. Gerdil. l. c. P. I. §. XI.

(b) Cf. superius dicta circa preces oblatas a Legatis Regis Gallarum concilio Tridentino, ut duplex constitueret impedimentum.

(c) *De matrim.* Cap. XXI. n. 44. Quamvis vero, ut superius adnotavimus, adversarii nonnisi indirectam principibus tribuant potestatem in matrimonium prout sacramentum est, tribuunt tamen supremam, propriam ac immediatam in idem conjugium, prout est contractus civilis; merito propterea affirmavit Bellarminus admitti non posse in idem objectum duas potestates aeque supremas, proprias, ac immediatas.

pe mala progigni? Alterum incommodum quod ex eodem principio dimanat sunt simultates et jurgia, quae suapte natura inter civitatem et Ecclesiam interesse debent, uti experientia ostendit in illis regionibus penes quas ejusmodi legislatio viget (a). Quid si ageretur de provinciis in quibus dominantur principes acatholici, quique ut plurimum omni qua possunt opera Catholicae religioni extinguendae student? Numquid rata non erunt conjugia quae Catholici inirent quidem juxta Ecclesiae leges at contra leges quas sanxerunt principes acatholici (b)?

234. Quaqua igitur versus spectetur controversia ista, sive intimam rei naturam ex Christi dispositione expendamus, sive constantem Ecclesiae doctrinam et praxim, sive demum gravissima quae in adversariorum hypothesi exoriuntur incommoda constat soli Ecclesiae jus competere constituendi

(a) Roskováni op. cit. §. 10. loquens de legislatione Austriaca haec habet: "Archiepiscopus Viennensis ad omnes dioeceseos suae parochos circulare emisit id continens: Ut omnes parochi, quoniam civilis constitutio matrimonialis ad contractum solum, et non una ad sacramentum foret referenda, canonicas sanctiones circa matrimonium perlatas deinceps quoque observare pergerent. At vero legislator civilis jam nunc diserte declaravit: per suam constitutionem canonicis quoque praeceptis ipsum sacramentum attinentibus derogatum esse, omnesque episcopos obligari, ut dehinc civilem dumtaxat constitutionem instar normae observent. Cum autem clerus, non obstante hac declaratione, porro etiam plures in praxi difficultates formaret, et matrimonium, quod canonicis requisitis rite concurrentibus initum esset, ut verum ratumque a civitate agnosci debere palam enunciaret: *diuturnum exortum est certamen*, quod effecit, ut dispensationum matrimonialium systema intra 40. annos pluries mutaretur".

Ephemerides Aschaffemburgenses an. 1834. p. 470. eventurum annunciarunt in imperio Austriaco, "ut demum conventio, seu concordatum fieret cum Sede Apostolica ad omnem collisionem jurium tollendam". Quod vero dictum est de legislatione Austriaca dici pari jure debet de legislatione Gallica ex qua non minora incommoda orta sunt et quotidie adhuc oriuntur.

(b) Equidem novi Carrière reponere nihil posse principes in destructionem, ideoque nullius vis fore leges quas sive Catholici sive acatholici iniquas tulerint. Ast quaerat ipse ab illis principibus, utrum leges quae non ita pridem in regionibus Galliae finitimis, de quibus paulo post agemus, latae sunt, justae sint an vero injustae? Quis judex erit? Illi justissimas et aequissimas reputabunt, Catholici vero injustas plane et iniquas dicent. Et en collisionis fontem uberrimum.

impedimenta matrimonium dirimentia, nec ulla ratione competere posse seculi principibus, prout ostendere nobis proposuimus.

235. Nunc demum addo hanc doctrinam constanter tradidisse et in praxim deduxisse Romanos Pontifices, ut patet ex Benedicto XIV. passim (a), Pio VI. (b), Pio VIII. (c), Greg. XVI. (d) atque ex responsis datis a congregationibus Romanis (e).

236. Priusquam manum a tabula amoveamus, et illud ex dictis animadvertere debemus, nec posse principes auctoritate sibi propria et originaria cum subjectione ad Ecclesiam

(a) Praesertim *De Syn. Dioec.* lib. VIII. Cap. XII. n. 6. ubi prolata novella LXXXIX. Leonis imperat. addit: " Verum haec constitutio, cum a principe laico prodierit, *non potuit* matrimonii validitatem, quoad forum conscientiae infringere ,,. Et Constit. II. data ad Henricum Cardinal. Ducem Eboracensem die 9 Febr. an. 1749. ubi §. 7. loquens de lege lata ab Imp. Theodosio qua nuptiae inter Christianos et Judaeos interdicuntur, ait: " Verum duae hic occurrunt difficultates: prima, quod haec lex, utpote a laico principe condita *nullam habere vim in matrimoniis debet* etc. ,, idque confirmat auctoritate Estii. Cf. ejus *Bullar.* Tom. III. p. 8.

(b) In litt. dat. ad episcopum Motulens. die 16. Sept. 1788. de quibus postea.

(c) In *Encyclica* 29. Maj. 1829. in qua affirmat, matrimonium " non humana tantum ex lege, sed ex divina regi debere, ac non terrenis, sed sacris rebus ipsum accensendum esse, ideoque Ecclesiae *omnino* subjici ,,.

(d) In *Encyclica* 15. August. 1832. ubi ait: " Memores (populi) sacris illud (matrimonium) rebus adnumerari, et Ecclesiae proinde subjici, praestitutas de ipso ejusdem Ecclesiae leges habeant ob oculos, iisque pareant sancte accurateque, *ex quarum executione omnino pendet ejusdem connubii vis, robur, ac justa consociatio* ,,.

(e) Paulo ante dedimus responsionem datam 1. Jun. 1824. in qua concurrit auctoritas s. Poenitentiariae, Inquisitionis, et Congregationis concilii Trid.

Has auctoritates sibi objicit Carriere easque eludit sub eo praetextu quod summi Pontifices nihil definire intenderint; responsiones vero s. Poenitentiariae tanti non sint ponderis, ut ex iis dirimi debeat controversia. Ast hae sunt evasiones; quamvis enim Pontifices Romani noluerint quaestionem definire, ostendunt saltem quae ipsis mens sit, et quinam sensus et praxis Ecclesiae; si autem ex cathedra definivissent controversiam, jam contra fidem peccarent patrocinatores contrariae sententiae. Quivis pariter apprime catholicus magna veneratione excipit responsa aut decreta Romanarum Congregationum, quae consulere solent Romanos Pontifices antequam ea emittant.

statuere impedimenta quae vinculum conjugale afficiant, cum principes eam potestatem non habeant. Itaque quod a Bellarmino aliisque Theologis traditur, posse principes, Ecclesia concurrente, impedimenta cum effectu dirimente statuere, debet eo sensu intelligi, quod scilicet ejusmodi principum sanctiones vim producendi effectum illum tunc tantum adipiscantur, cum ad eas accesserit Ecclesiae auctoritas, qua sola virtutem hanc dirimendi conjugia leges civiles obtinere possunt. Quicumque alius sensus esset contradictorius.

DIFFICULTATES

237. I. Obj. 1. Quamvis argumenta quae ab auctoritate ducuntur magis patrocinentur contrariae sententiae, quae ideo tenenda esset si quaestio ex auctoritate definienda foret, graviores tamen rationes militare videntur pro Theologorum Gallorum sententia. 2. Etenim neque ex rei natura, neque ex ratione sacramenti ad quam a Christo evectum est fidelium conjugium, neque demum ex mutuis utriusque potestatis, ecclesiasticae et civilis relationibus ostendi potest Christianorum conjugium ita ad Ecclesiam pertinere, ut pariter non subsit principum potestati in ordine ad impedimenta dirimentia constituenda. 3. Sane, licet matrimonium evectum sit ad dignitatem sacramenti non ideo desiit esse contractus naturalis et civilis; sacramentum enim non tollit contractum, ut patet, et ille contractus non minus spectat ad bonum societatis; ergo semper subditur principi. Sub eo respectu igitur, verum est materiam sacramenti esse contractum principi subjectum, et quidem contractum *naturalem* in quo sita est ejusdem sacramenti materia. Hic item contractus est civilis, cum inter cives initur, et ideo subest principis auctoritati, qui eundem contractum potest irritare, etiam prout naturalis est. Nec ideo attingit sacramentum; impedit solum quominus materia existat: porro prius est existere materiam, quam sacramentum; non dissimili prorsus ratione ac vinum aut aquam currumpens eucharistiae aut

baptismatis sacramenta non afficeret. Pariter non ideo mobilis efficitur sacramenti materia, quae semper consistit in contractu valido ; nec minus fixa permanet inter varias regnorum leges, quam inter varias leges, quas Ecclesia tulit variis aetatibus. 4. Et vero in adversariorum sententia dicendum esset principes, quando religio christiana in eorum imperiis propagatur et sic matrimonia subditorum sacramenti rationem recipiunt, aliquid amittere de suis juribus temporalibus ; atqui illud opponitur constanti doctrinae Ecclesiae, et nemo non videt quam odiosa inde redderetur religio principibus (a). Ergo.

238. R. Ad 1. N. Etenim hoc ipso, quod adversarii fateantur argumenta, quae ducuntur ex auctoritate magis patrocinari sententiae nostrae, facile colligitur etiam rationum momenta quibus innititur auctoritas eidem doctrinae suffragari. Alioquin inferendum esset aut absque solidis rationibus Romanos Pontifices, Congregationesque in re tam gravi huic doctrinae adstipulari, eamque in praxim deducere, aut privatis hominibus magis compertas esse has rationes quam Ecclesiae universalis moderatoribus (b). Verum, et hoc praetermisso, inficiamur rationes quae ab adversariis proferuntur validiores esse iis quibus innititur doctrina nostra, ut ex earum analysi constabit. Hac siquidem rationes quas adversarii jactant, eaedem illae sunt, quibus M. Antonius de Dominis, Launojus, ceterique ecclesiasticae potestatis osores innixi solis principibus ad Ecclesiae exclusionem, auctoritatem tribuunt leges sanciendi quibus dirimantur Christianorum conjugia, quasque superius disjecimus.

(a) Ita Carriere Tom. I. Part. III. sec. II. Cap. II. n. 559. cum AA. quos pro se adducit.

(b) In negotio religionis nemo negaverit primas partes sibi vindicare auctoritatem. Equidem novi a D.Carriere affirmari tunc solum controversiam dirimendam auctoritate esse, cum haec ineluctabilis est; verum cujus erit judicium ferre de auctoritatis pondere, praesertim cum agitur de Romanorum Pontificum constitutionibus? Inquirere in intrinseca rationum momenta quibus innititur auctoritas non ad privatos spectat, alioquin sectaremur methodum protestanticam.

239. Ad 2. Negamus quoad omnes suas partes.

240. Ad 3. seu ad I. prob. D. Matrimonium licet erectum sit ad dignitatem sacramenti non ideo desiit esse contractus naturalis in suo conceptu formali, quatenus mente a sacramento distinguitur, C. ratione sui, quatenus identificatur cum sacramento. N. Responsio patet ex iis quae paulo ante exposuimus. Nam ex eo quod contractus conjugalis uno eodemque actu, quo talis efficitur evadat sacramentum juxta Christi institutionem, quamvis non amittat rationem formalem contractus reipsa tamen spectari non amplius potest nisi sub ratione sacramenti. Nullum propterea instans concipi potest in quo a principe exerceri possit in talem contractum potestas, nisi velint adversarii Christum sacramentum ipsum principum dispositioni tradidisse, etiamsi ipsi sint acatholici et infideles (a). Ratio porro contractus *civilis* qua *civilis*, est prorsus extrinseca ipsi connubiali nexui, eumque supponit jam in suo esse constitutum (b). Quare nec debent neq. pos-

(a) Huc sane devenerunt nonnulli Theologi ex praejacto principio, ut assererent posse principes infideles statuere impedimenta quae attingant subditos christianos, inter quos eminet Sanchez lib. VII. disp. III. n. 7. cujus verba haec sunt: "Id vero monuerim, fideles subditos infidelibus principibus, utpote qui eorum oppida inhabitant, adstringi legibus eorum justis irritantibus matrimonium . . . Quare si eum eo dirimenti impedimento contrahant, erit nullum matrimonium. *Quia ratio sacramenti superaddita* fidelium, non impedit etc.,,. Hoc idem absurdum corollarium debet admittere D. Carriere si sibi ipsi constare velit. Nam cum juxta principium ejus possint civiles potestates contractum naturalem attingere ex jure suo innato, originario, et independente, ita ut efficiant non amplius idoneam materiam sacramenti, ea ratione qua aqua corrumpitur aut panis, ut nequeant esse materia baptismi et eucharistiae, profecto sequitur ita posse principes infideles afficere contractum naturalem fidelium, ut, juxta leges civiles, irritum fiat sacramentum ipsum. En quo ducant ejusmodi theoriae, ut valor nempe sacramenti pendeat etiam a Turcis, paganis et haereticis!

(b) Exinde ruit. potissima illa ratio cui innituntur adversarii, quae ducitur ex prioritate, seu anterioritate contractus civilis et naturalis respectu sacramenti, ex qua nonnulli adeo progressi sunt, ut non solum principibus secularibus tribuerint potestatem statuendi impedimenta irritantia sacramentum, verum etiam, ut potior sit potestas principum in matrimonium quatenus sacramentum est, quam potestas Ecclesiae. Princeps enim potest, juxta ipsos, effectus civiles tribuere matrimonio ab Ecclesia irritato, quia possunt hi effectus tribui etiam matrimonio invalido, non potest ve-

possunt adversae partis Theologi duas has contractus rationes simul permiscere, cum immane inter utramque interpositum sit discrimen. Ratio enim contractus *naturalis* est ipsi conjugio intrinseca et essentialis, ratio vero contractus *civilis* est eidem extrinseca, accidentalis ac superveniens.

241. Exinde corruunt omnes deductae consecutiones, nempe: ergo sacramentum non tollit rationem contractus naturalis et civilis; ergo semper subjicitur principi; ergo materia sacramenti est contractus naturalis et civilis principi subjectus; ergo potest princeps irritare contractum naturalem quin attingat sacramentum, aliaeque ejusmodi. Hae siquidem omnes dimanant ex falso principio, et ex perperam intellecta catholica doctrina de sacramento matrimonii. Hoc vero clarius adhuc patet ex adducta similitudine de immutatione aquae prout est materia baptismi, et panis prout est materia eucharistiae, quam cum ab apostata de Dominis mutuati fuerint adversarii, supponunt cum ipso id quod falsum esse ostendimus, contractum nempe perinde se habere ad sacramentum matrimonii ac se habeat aqua aut panis ad sacramentum baptismi aut eucharistiae. Ast in hoc graviter hallucinantur; ut enim in praecedentibus propositionibus ostendimus, contractus naturalis non est materia *remota* sacramenti matrimonii, ut aqua est materia remota baptismi, et panis materia remota eucharistiae, sed *proxima*, quae propterea nulla ratione a principe immutari aut irritari potest, quin attingat immediate sacramentum ipsum.

242. Ad 4. N. Haec insuper difficultas quae pariter, ut vidimus, ab apostata de Dominis, a Launojo, a jansenianis ac regalistis proponitur, disjecta pridem a nobis est. Jus principum proprie tantum fertur in contractum civilem, qui supervenit contractui naturali, ideoque, si sermo sit de conjugiis fidelium, supervenit sacramento. Porro hoc jus a Christo ipsis intactum relictum est; hinc principes, si bonum societatis id postu-

ro Ecclesia tribuere rationem sacramenti matrimonio a principe irritato, *quia sine contractu existere nequit sacramentum*. Ita Carriere loc. cit. n. 563. cum Baston, *Concordance* etc. p. 15.

let, possunt contractum civilem illegitimum et irritum facere, in ordine scilicet ad effectus civiles, adeo ut vi legum illum spectare possint veluti nullum, non autem in foro conscientiae et coram Deo. Cum vero in ipsorum imperiis religio christiana propagatur, aut ipsi permanent in infidelitate, et nullum jus habent in contractum conjugalem a fidelibus initum in foro conscientiae, sed conservant illud quod habuerunt in contractum civilem et extrinsecum; aut fidem profitentur et nova ipsis inest obligatio se subjiciendi Ecclesiae doctrinae, ac filios obsequentes se erga eandem exhibendi, non autem acquirendi jus quo antea carebant (a). Falsum praeterea est, quod adversarii affirmant opponi doctrinam nostram constanti Ecclesiae doctrinae; ut enim caetera silentio praeteream quae huc afferri possent, atque ut insistam argumento quod versamus, Ecclesia contrarium ostendit praxi sua sive ante sive post principum conversionem, uti evincunt documenta quae attulimus (b).

243. Inst. Saltem ostendi nequit ex utriusque, civilis et ecclesiasticae potestatis mutuis relationibus soli Ecclesiae competere jus statuendi impedimenta dirimentia. 1. Si quae enim contrariae sententiae momenta essent, haec vel ex jure vel ex facto desumerentur; neutrum porro dici potest. Non *ex jure*: nam quae ex jure afferuntur argumenta peti solent sive ex repugnantia duplicis supremae, immediatae ac independentis potestatis in idem objectum; sive ex incommodis, nempe ex utriusque potestatis conflictu; jam vero repugnantia illa supponitur et non probatur, imo potius evincitur contrarium. Nam licet objectum idem sit, sub diverso tamen respectu attingitur ab utraque potestate, et diversus est finis utriusque, in quo nulla esse potest pugna, idque etiam patet ex pluribus exemplis, v. g. festorum, bonorum quae sunt Deo dicata in quae utraque potestas directe et immediate jus exercet (c). Incommoda pariter quae praedicantur

(a) Cf. Muzzarelli in opusc. cit. p. 215. seq.

(b) Id constat ex iis omnibus legibus imperialibus quas Ecclesia aut correxit aut abrogavit, juxta dicta.

(c) Ita Carriere loc. cit. num. 564. seqq.

oriri ex conflictu, ab abusu potestatis oriuntur non autem necessario ex ipsa rei natura; quare facile tolli possunt si utraque potestas suis limitibus se contineat, aut alia ratione invicem se componant hae potestates. Adde, impedimenta, utpote duas negationes, non posse proprie esse contradictoria. 2. Sed neque *ex facto*; aut enim attendimus ad priora secula, et certum est, ut ostendunt Theologi Galli, principes per plura secula constanter exercuisse hanc potestatem tanquam sibi innatam et propriam, absque ulla reclamatione, imo cum approbatione Ecclesiae (a), aut attendimus ad posteriora seu recentiora Ecclesiae secula, porro quamvis in his Ecclesia exclusive hanc exercuerit potestatem, id unice repetendum est ex principibus, qui pro sua erga Ecclesiam pietate, ipsi omnino reliquerunt curam causarum matrimonialium (b), quin tamen dici possit quod principes jus suum amiserint; aliud enim est jure suo non uti, aliud eo spoliari, praesertim cum agitur de jure innato cuidam potestati; et si voluissent non potuissent principes suis se juribus abdicare (c). 3. His rationum momentis adducti jam plures Theologi exteri, Petrus Soto (d), Sanchez (e), Salmaticenses (f) Pirching (g), Selvaggius (h), aliique passim (i) eandem tuentur doctrinam. Ergo,

(a) Ibid. num. 568.
(b) Ibid. n. 571.
(c) Ibid.
(d) *De instit. Sacerdotum*, *De matrimonio* lect. IV.
(e) *De matr.* lib. VII. D. III. num. 2.
(f) *De matr.* Cap. XI. n. 14.
(g) Lib. IV. Tit. I. n. 150.
(h) *Instit. Canonic.* Lib. II. Tit. IX. n. 2.
(i) Doleo quod debeam inter hos TT. recensere ipsum Itturiaga, qui in op. cit. *Confutazione dell' avvocato Pistojese.* Cap. I. §. II. edit. cit. vol. IV. p. 82 haec scribit: " Non è già che io intenda di restringere la podestà del principe agli effetti civili del contratto, sicchè non possa estendersi *indirettamente* agli effetti altresì del sacramento. No: che anzi all' opposto dichiaro, che i principi secolari, attesa la loro sovranità, forniti sono di tutta la podestà, che basta di sua natura ad annullare sì fattamente il contratto matrimoniale, che *questo materia più non sia nemmen del sacramento* ". Verum quidem est, quod ibid. subdit immediate: " *A patto* però, che vi concorra la Chiesa colla sua o positiva approvazione, o per lo meno permissione etc. ". Ast constituto semel principio, reliqua sequuntur. Sufficit adversariis vel latus unguis,

244. R. N. A. ad 1. prob. N. min. Non enim tantum supponitur ejusmodi repugnantia, sed plane evincitur. Siquidem eadem res ad duos diversos dominos absolutos et independentes pertinere non potest, ab unoquoque enim in solidum possideretur, quod omnino implicat, cum neutrius esset. Nec refert quod sub diverso respectu, et ob diversos fines idem objectum duae potestates attingerent; nam si utraque potestas est aeque immediata, suprema et independens, unaquaeque totum objectum sibi vindicat ac suum facit, cum diversi fines sint objecto ipsi extrinseci. Hinc si duo aequali jure domum possiderent, quorum alter vellet eam cultui divino dicatam, alter vero eandem habitare contenderet et convertere in suos usus, hi domum attingerent sub diverso respectu et ob fines diversos, attamen neuter eam posset habere. En quibus principiis adversarii nitantur! Exempla vero quae afferuntur ex festis ac beneficiis contrarium evincunt; ecquis enim vere catholicus tribuat principi potestatem immediatam, supremam, independentem in festa, et beneficia ecclesiastica? Haec relinquenda sunt Protestantibus, et Pistoriensibus (a).

245. Nec felicius se expediunt adversarii ab incommodis sive conflictu qui inde oriretur inter duas potestates. Nam imprimis inficiamur Ecclesiam potestate sua abuti posse, ut objectio supponit; deinde dicimus ex ipsa rei natura in adversariorum hypothesi hunc oriri conflictum. Quod

ut cetera sibi vindicent. Ceterum et hic auctor in hac constituenda doctrina progreditur ex falso principio, quod contractus naturalis et civilis separatus spectari possit a sacramento in conjugiis Christianorum.

(a) Sane cum Synodus Pistoriensis Prop. LXXIV. adstruxisset episcopo fas esse *jure proprio* transferre dies ab Ecclesia praescriptos pro festis jejuniisve celebrandis: haec propositio proscripta fuit ut *falsa*, *juris conciliorum generalium*, *et summorum Pontificum laesiva*, *scandalosa*, *schismati favens* a Pio VI. Quid si synodus jus istud secularibus principibus vindicasset? Quare cum principes, attentis temporum adjunctis, optassent aut translationem, aut abrogationem festorum ad s. Sedem confugerunt ut eam obtinerent; quomodo igitur Carriere tribuit principibus secularibus jus directum et immediatum in dies festos, et in beneficia?

enim juxta Ecclesiam conducit ad bonum spirituale, juxta potestatem civilem ducere potest ad temporale detrimentum, ut patet ex conjugiis filiorum familias, quae justas ob causas irritare noluit Tridentinum ad conscientiae tranquillitatem in non paucis casibus; contra vero ob familiarum perturbationes aliasque causas cadem irritat in diversis regionibus lex civilis; et en quomodo in hoc aliisque prope innumeris ejusmodi casibus, absque potestatis abusu oriantur conflictus, sed oriantur necessario atque ex ipsa rei natura in adversariorum sententia.

246. Facile quidem est *speculative*, ut ajunt, tolli haec incommoda, si nempe utraque potestas intra limites suos se contineat, ast *practice* est difficillimum, ut constat ex iis quae paulo ante commemoravimus, et ex experientia liquet. Idipsum confirmatur ex tot mediis quae ad hunc finem obtinendum excogitarunt istius sententiae patroni, quorum alia absurda sunt, alia inepta et ecclesiae injuriosa (a).

(a) Nam aliqui statuentes matrimonii materiam esse cantractum matrimonialem civiliter legitimum ac validum, intulerunt de principali matrimonii re politieae societatis esse judicare, Ecclesiae vero nonniai potestatem circa administrationem sacramenti relictam esse, ita tamen, ut ejusdem leges subessent *placito regio*; uti Dolliner in op. cit. *Handbuch der in Oestreich geltenden Eherechts* seu *Manuale juris matrimonialis in Austria vigentis*. Alii docent componi posse dissidia, si Ecclesia in suis ceremonialibus legibus, et in sanciendis impedimentis matrimonium, ut ipsi loquuntur, tantum impedientibus, sese principiis seu statutis civitatis accommodaverit, et palam declaraverit: leges illas canonicas matrimonium prohibentes, quae a statu politico probatae non fuerint, abrogatas esse; uti auctores scripti periodici *Archiv fur das Katholische Kirchen-und schulwesen* seu *Archivium pro catholica Ecclesiarum, scholarumque natura*. Francofurt. 1810. Tom. I. Quaest. II. *Kann der Kathol. Geistliche bei schliessung der Ehe Civilbeamter und Pfarrer zugleich seyn? Utrum Ecclesiasticus catholicus possit in matrimonii contractu civilis magistratus et Parochus simul esse?* Sic etiam scriptores alterius ephemeridis: *Theologische zeitstchrift*, *von Batz und Brenner* seu *Theologicae ephemerides exaratae a Batz et Brenner* Vol. IV. Bambergae 1811. pag. 437. seqq. *Wie sind die collisionen zwischen stats-und Kirchengesetzen in Bezug auf die Ehehindernisse zu heben?* seu *Quomodo sint auferendae collisiones inter leges status et Ecclesiae circa impedimenta matrimonialia*,,? Nec defuerunt, qui *Ecclesiae protestanticae* exemplum attulerint, quam affirmarunt *media via* in hoc ar-

247. Id vero, quod postremo loco adjicitur, non posse scilicet duas negationes, cujusmodi sunt impedimenta, contradictorias esse, discutiendum logicis relinquimus; nos contenti erimus animadvertere adversarium ludere in verbis. Quamvis enim impedimenta per se effectum negativum enuncient, et si ad eundem effectum producendum ab utraque potestate constituantur, numquam possint esse contradictoria, si tamen altera declaret conjugium validum quod ab altera irritum declaratur, oritur profecto collisio et contradictoria oppositio. Id porro contingit in pluribus casibus; ita ut saepe idem conjugium quod juxta sanctiones canonicas legitimum esset, e. g. conjugium filii familias invitis parentibus, esset illegitimum ac nullum juxta sanctiones civiles, idem dic de ceteris.

248. Ad 2. N. Sive attendamus ad priora secula, sive ad posteriora. Etenim licet prioribus seculis principes leges sanxerint conjugia irritantes, uti ostendimus, vim nullam habuerunt quoad connubia fidelium nisi approbatione tacita aut expressa ipsius Ecclesiae, quae cum illas leges honestati ac juri divino conformes esse deprehenderit, eas adscivit ac suas fecit; quod si eas deprehendit iisdem principiis

gumento incedere, adeoque tenere tutissimum iter! Iter Märklin, *über die Ehe, Eine dogmatisch-Kirchen-rechtliche Abhandlung* seu *Dissertatio dogmatico-canonica de matrimonio*, quae inserta est in *Klaiber's studien der evangelischen Geistlichkeit Wurtembergs* seu *studia evangelici cleri Wurtemberg. a Klaiber conscripta*. vol. VI. p. 144. seqq. Sane Kemnitius in *Exam. conc.* Trid.. P. II. p. 433. ad can. XII. haec habet: " Quia matrimonium in Ecclesia normam habet ipsum verbum Dei, et in causis matrimonialibus multi accidunt casus conscientiarum: Ecclesia non potest prorsus et simpliciter causas matrimoniales a se ad politicum magistratum rejicere. Numquam vero vetus Ecclesia causas matrimoniales ita ad suum forum transtulit, ut prorsus excluderet politicum magistratum: ferre enim leges ad magistratus officium pertinet ". Nempe hucusque pervenerunt, qui rati sunt posse facile componi dissidia, quae oriri possunt inter utramque potestatem circa jus statuendi impedimenta dirimentia. Itaque nulla alia suppetit via ad incommoda haec tollenda, quam juxta sanam doctrinam tribuere Ecclesiae jus in matrimonii vinculum et sacramentum, principibus vero jus in effectus civiles in foro externo.

adversarii aut rejecit aut correxit. Falsum propterea est quod cum de Dominis et Launojo (a) universim asserunt adversarii aut saltem innuunt, illam potestatem principes exercuisse nullatenus obsistente, immo probante Ecclesia. Contrarium siquidem constat ex facto, ex omnibus scilicet illis canonicis sanctionibus quibus leges illae aut abrogatae aut correctae fuerunt (b).

249. Quod si sermo sit de seculis posterioribus, in quibus, ipsis fatentibus, sola Ecclesia hoc jus exercuit, vere gratis adversarii asserunt principes pro sua erga Ecclesiam pietate curam causarum matrimonialium eidem reliquisse. Nam nec tempus assignare possunt hujus concessionis, nec documenta; meris conjecturis indulgent, et tales quidem afferunt, ut si admitterentur, fraudulentam usurpationem ex parte Ecclesiae indicarent (c). Restat praeterea semper dissolvenda in hac hypothesi difficultas, quae petitur ex concilii Tridentini agendi ratione, dum soli Ecclesiae tribuit hanc potestatem (d) non reclamantibus, imo probantibus

(a) Jam Spalatensis op. et loc. cit. n. 6. scripserat: " Leges (imperatorum) invenio, resistentiam non video ,,. Launojus effatum istud mire amplificat op. cit. p. 771. Cf. Leullier op. cit. *Observ.* IV. §. VII.

(b) Benedictus XIV. *De Synodo* l. c. nempe lib. IX. Cap. XI. et XII. plura exhibet exempla legum imperialium, quae a jure canonico correctae et improbatae sunt. Mirum proinde videri debet Carriere pro se adducere hujus Pontificis auctoritatem. Id ipsum nos superius ostendimus ex confessione auctoris protestantis Bockelmann.

(c) Profecto D. Carriere l. c. n. 571. scribit: " Hujus concessionis initium praecise assignari nequit, sed paulatim invaluit: quidam dicunt usum illum invaluisse circa tempora Caroli M. de quo vide Gerbais III. P. c. III. p. 379. et seq. Alii dicunt ortum verisimiliter habuisse, quando, gentibus barbaris varias imperii partes invadentibus, *magna inducta est confusio*; qua posita, cura legum ad mores spectantium ad pastores Ecclesiae, quasi naturaliter devoluta est ,,.

(d) Dixi, *soli Ecclesiae* a Tridentino concilio tribui potestatem statuendi dirimentia impedimenta; si enim verba can. IV. in nativa sua significatione accipiantur, nemo inficias iverit de *sola Ecclesia* ea esse intelligenda, uti etiam patet ex communi loquendi usu. Etenim si quis ab aliquo sciscitaretur, cujus sit domus, aut ager ille, ac responderetur, *est Petri*, quis alio sensu acciperet hanc responsionem, nisi quod domus aut ager ad solum Petrum spectaret? Quis suspicaretur eatenus dici domum illam aut agrum esse Petri, quatenus etiam sit Pauli aut Terentii? Quanto mi-

principum legatis et oratoribus, qui certe non siluissent, si saltem in dubium revocatum esset jus principibus innatum, proprium ac tale cui etiamsi voluissent, cedere non potuissent juxta ipsos adversarios.

250. Ad 3. D. Plures Theologi exteri eandem doctrinam tuentur cum illis tamen coarctationibus quas adversarii non admittunt, et quidem immerito, C. jure merito et absque coarctationibus N. Utique fatendum est nonnullos Theologos exteros tenuisse sententiam de jure principum proprio in statuendis impedimentis dirimentibus; verum hic non pauca sunt animadvertenda: ac 1. eorum plerosque ea scripsisse aetate qua hac in parte plena vigebat inter civitatem et Ecclesiam concordia; nec praeviderunt quae seculo superiori ex occasione hujus sententiae dissidia exorta sunt; 2. eandem doctrinam iis circumscripsisse limitibus ex quibus nihil esset pertimescendum; nam simul docuerunt non posse principes nisi cum subjectione, atque, ut ajunt, cum dependentia ab Ecclesia eam potestatem exercere (a); 3. Nonnullos praeterea inficiatos esse jus istud esse principum proprium et originarium, sed adventitium ipsisque traditum ex Ecclesiae concessione (b); 4. eosdem falso principio inniti in hac adstruenda sententia, quod scilicet contractus civilis materiam constituat conjugalis nexus (c), quod

nus si hoc diceretur in publico et solemni instrumento? Attamen, juxta adversarios, Tridentinum dum hanc adstruit potestatem Ecclesiae sub anathematis poena, intelligendum *etiam* esset de potestate civili. Quis talia sanae mentis admittat?

(a) Ita Sanchez l. c. Kugler n. 1040. et 1041. Salmanticenses C. XI. n. 15. Itturiaga l. c. aliique passim.

(b) Ita Basil. Pontius op. cit. Cap. XI. Bernard. Baver *Theol. Univers. dogm.* T. III. p. 2005. Fejer *Matrim. ex instit. Christi* Pest. 1835. p. 43. Tournely l. cit. principes civiles nonnisi concurrente Ecclesia impedimenta matrimon. statuisse probat: 1. ex edictis principum Chilperici an. 577. Chidelberti an. 595. Carlomanni an. 743. Caroli M. in *Capitul.*, Caroli Calvi, Henrici II., Caroli IX. etc. 2. ex eo, quod principes ipsi in propria causa ad potestatem ecclesiasticam se contulerint; 3. ex eo, quod reges in suis edictis accurate distinxerint id, quod in matrimonio politicum est ab eo, quod est spirituale. Hic auctor tamen postea non satis sibi cohaeret.

(c) Constanter fere omnes Theologi qui hanc sententiam tenuerunt

tamen nec adversarii amplius admittunt. Quae cum ita se habeant, patet nullum suffragium ex horum Theologorum sententia accedere posse ad doctrinam quam impugnamus cohonestandam. Nunc addimus vel ipsum Clerum Gallicanum ad haec usque fere tempora communi sententiae adstipulatum esse, uti ex certissimis documentis constat (a); nec etiam nunc temporis deesse Gallos Theologos, qui eidem adhaereant (b).

ut fundamentum constituerunt contractum civilem esse materiam sacramenti, uti etiam ex allatis ipsorum testimoniis constat. Cum vero Carriere vidisset hoc fundamentum facile subrui, ipse constituit contractum *naturalem* esse sacramenti materiam, ita ut a principe ineptus reddi possit ad materiam sacramenti

(a) Inter ceteros Gallos TT. satis sit recensere Nat. Alexand. qui *Theol. Dogm. et Moral.* lib. II. ar. 3. prop. 1. scribit: " Regum christianissimorum edicta, quae matrimonia filiorumfamilias invitis parentibus invalide contracta declarant, *invalide* inquam *quoad effectus quosdam civiles, non quoad rationem sacramenti*, sive quoad substantiam contractus, qui materia sacramenti *proxima* est ". Sic etiam Isaac. Habert in op. *De justitia connubialis edicti*, *quod Ludovicus XIII. de filiorum nuptiis invitis parentibus*, *annis* 1629. et 1639. *promulgaverat.* Sic alii apud Muzzarelli opusc. cit. p. 221-225. Id ipsum constat ex cleri Gallicani expostulatione facta ob edictum Ludovici XIII. Blesense edictum an. 1579. confirmans quo *invalide contracta* declarabantur conjugia, quae celebrata non essent ad ejusdem edicti normam. Petiit porro clerus 1. quod declararetur, "ut non aliter intelligantur hae voces *valide* aut *invalide* contractum matrimonium, quam per relationem ad contractum civilem, et nullatenus ad contractum spiritualem sacramenti; 2. ut non adstringantur ecclesiastici ad judicandum secundum hujus edicti (Ludov. XIII. an. 1629.) simulque Blesensis articulos, sed juxta sacros canones, et ecclesiastica decreta, quae sunt unica regula et norma judicii ecclesiasticorum ". Respondit porro rex per suum regium consilium his verbis: " Commonitio cleri, quod spectat ad priorem difficultatem, sic resoluta fuit; *valide* aut *invalide* contracta matrimonia non esse aliter explicanda, quam per *solam relationem ad contractum civilem* per laicos judices; altera pariter difficultas justa, et rationi congrua visa est ". (Document. cleri Gallic. T. V. apud Muzzarelli opusc. cit. p. 225.) Haec ipsa refert Carriere op. cit. n. 585. aliaque addit n. 586.

(b) Inter ceteros Bouvier, qui in edit. 5. mutavit sententiam quam antea propugnaverat, cf. *Mémorial Cathol.* Tom. XII. p. 49.

PROPOSITIO VI.

Causae matrimoniales spectant ad judices ecclesiasticos et quidem causae omnes *ad* solos *ecclesiasticos judices spectant.*

251. Quoad priorem partem enunciata propositio de fide est, ut constat ex recitato can. XII. Tridentino sess. XXIV. (a) et ex superius vindicatis; posterior pars est certa, ut ex dicendis patebit.

252. Causarum vero matrimonialium nomine illas omnes complectimur, quae relationem habent ad ipsum matrimonii vinculum, seu ad sacramentum; minime vero eas, quae ut paulo ante declaravimus, ipsi vinculo extrinsecae sunt (b). Quo sensu statuimus *omnes* omnino causas matrimoniales spectare ad *solos* judices ecclesiasticos; reliquae enim spectare possunt ad judices seculares.

253. Haec autem quaestio permisceri nequit cum ea quam de impedimentis hucusque instituimus; quamvis enim maximam hae habeant inter se affinitatem, altera tamen ab altera sejungi debet. Nam etiam in illorum quos refellimus sententia, quod competat principibus jus statuendi impedimenta dirimentia, causae matrimoniales pertinere debent ad forum ecclesiasticum (c).

(a) Talem fuisse mentem concilii Tridentini, definiendi scilicet ut articulum fidei, ad ecclesiasticos judices spectare causas matrimoniales, atque ita fuisse intellectum can. XII. cum editus est, fidem facit ipse Paulus Sarpius, qui refert apud Pallavic. Hist. concil. Trid. lib. XXIII. Cap. IX. n. 11. " che parve strano a politici *il farsi articolo di fede*, che le cause matrimoniali appartengano al giudice ecclesiastico ,,.

(b) Cf. Bellarm. *De matrim.* Cap. XXXII. n. 3. et seqq.

(c) Hinc Pallavicini loc. cit. n. 12. postquam evertit quod Paulus Sarpius assumpserat ad carpendum hunc can. XII. subdit: "Ma tuttociò sia detto a rifiuto di quel che assume il Soave nell' oggezione, non a difesa di questo canone Tridentino, alla quale non facea di mestieri: trattandosi in esso non di statuire gl' impedimenti, ma di conoscer le cause matrimoniali. Senza dubbio, tosto che al matrimonio sia conceduta la dignità di

254. Quibus praemissis, sic priorem partem adstruimus adversus haereticos quibus Tridentinum canonem suum opposuit. Ex demonstratis matrimonium est sacramentum, ita ut in Christianorum conjugiis contractus a sacramento non distinguatur; atqui ad Ecclesiam pertinet de sacramentis judicare, ergo et de contractu ex quo sacramentum constat.

255. Deinde, ipsis Protestantibus ultro fatentibus, quamvis conjugium non esset sacramentum, est tamen res conscientiae ac divinae institutionis atque a legibus divinis pendens, ad Ecclesiae igitur pastores spectat inquirere et judicare utrum legitimum sit, honestum ac licitum et ad divinae legis normam exactum; alioquin paci et tranquillitati conscientiae non prospiceretur.

256. Demum id ipsum evincitur ex agendi ratione Christi, Apostoli Pauli, et perpetua Ecclesiae praxi. Christus enim causam de repudio ac de divortio judicavit Matth. V. et XIX. nec eam ad magistratum politicum remisit, prout fecit cum ageretur de haereditate Luc. XII. 14., sic etiam Apostolus I. Cor. VII. causam judicavit de conjugio inter fidelem et infidelem. De praxi autem Ecclesiae tot sunt documenta, quot Roman. Pontificum decreta, et canonum sanctiones quae quovis seculo editae sunt ad conjugia spectantes. Quoties exortum dubium est, non ad principes seculares aut magistratum politicum sed ad Ecclesiae pastores excutiendum et judicandum delatum est. Numquam legimus tribus praesertim prioribus Ecclesiae seculis christianos ad civiles magistratus causas conjugales judicandas detulisse (a).

257. Atque hinc factum est, ut Lutheri sectatores vel primo ipso reformationis, quam vocant, seculo principium de solius regiminis civilis in matrimonia auctoritate non ubique adoptaverint. Imo eo usque progressi sunt ut

sacramento, s'arguisce con evidenza, che tocchi alla Chiesa la podestà di giudicar quello, che è necessario per giudicarne il valore; come in tutti gli altri sacramenti si scorge „.

(a) Cf. Bellarm. l. c.

suspicere caeperint jus canonicum Catholicorum, illudque ceu normam in causis matrimonialibus dijudicandis ad forum suum ecclesiasticum derivare studuerint (a). Hinc Boehmerus scribere non dubitavit: « Adeo causae matrimoniales ad consistoria nostra spectant, ut doctrina juris pontificii universa de hac materia fere recepta sit . . . ut nequidem magistratus secularis per modum praeventionis de iis cognoscere queat . . . proinde quaestio principalis tamdiu suspendenda, donec de causa natalium in foro ecclesiastico fuerit cognitum (b) ». Hanc eandem sententiam Anglicani sectantur, quamvis ipsorum regi tribuant proprietatem principis seu capitis Ecclesiae (c). Nec mirum, cum vel ethnici ipso naturae lumine ducti matrimonium tanquam rem sacram habuerint, et sacerdotibus judicandam reliquerint (d).

(a) Id nominatim factum est in *Ordine regulativo Ecclesiae Brunsvicensis ac Lunenburgensis* an. 1569. (Cf. Willig., *Auszug der Churfürstlich B.L.Landesgeset*, seu *Epitome juris territorialis statuum electoralium*. Gotting. 1780.); item in *Regulamento consistoriali Brandeburgico* an. 1753. Cf. etiam quoad an. subsequent. *Novum corpus constit. Prusso-Brandeburgens. praecipue Marchicarum*. edit. 2. Berolini 1764. nec non *Annalen des Katholischen, protestantischen, und jüdischen Kirchenrechts*. Von Lippert I. Heft. seu *Annales juris ecclesiastici catholici, protestantici, et judaici*. Fasc. I. Francof. ad Moenum 1831. p. 125. seqq. Quod mirum esse non debet, cum, teste auctore ipso protestante libelli: *Ueber die heutige Gestalt des Eherechts*, seu *De hodierna juris matrimonialis forma*. Berolini 1833. p. 8. 9. Lutherus ipse, qui omnem de matrimonialibus causis cognitionem principibus asserebat, non dubitaverit tamen ipse etiam in iisdem propria auctoritate sententiam dicere, perinde ac si essent causae mere spirituales et ecclesiasticae. Cf. Roskovány op. cit. *De matrim. in Ecclesia cathol.* §. 3.

(b) *Jur. Eccles. Protestant.* Tom. II. tit. 2. §§. 25. 26. 27.

(c) Cf. op. cui tit. *Il Peccato in Religione e in logica degli atti e decreti del concilio diocesano di Pistoja* Cap. XXVIII. p. 328. seqq.

(d) Sic scribit Deodatus in epist. cit. ad antecess. Taurinensem §. XVII. p. 21. " Nationes omnes gentilium, Aegyptiorum nempe, Graecorum ac Romanorum, necnon aliae nunc etiam viventes ethnicorum respublicae, et habuerunt, et habent religiosum matrimonii vinculum, de quo tanquam de re sacra judicant. Naturae vox nationum firmata consensu, nunc amplius non exauditur ab iis, qui unice verum fatentur christianam religionem. Novitatis amor impotens (de te non loquor, clarissime vir), turpis quorumdam nomine Theologorum adulatio, nec ab iis audita, quibus

258. Altera propositionis pars ex priori fluit. Etenim si ratio sacramenti inhaerens contractui naturali ex Christi institutione, est fundamentum quare causae matrimoniales ad Ecclesiam spectent, cum haec ratio universalis sit et omnes prorsus causas matrimoniales afficiat quae ad conjugii vinculum referuntur, evidens est omnes prorsus causas matrimoniales ad solos judices ecclesiasticos pertinere.

259. Ad effugium porro quod attinet invectum a nonnullis aulicis scriptoribus ut se ab anathemate Tridentino subtrahant, iis ipsis verbis placet illud evellere quibùs usus est Pius VI. in epistola quam sub forma brevis dedit ad episcopum Motulensem: « Ignotum nobis non est, scribit, quosdam adesse, qui secularium principum auctoritati plus nimio tribuentes, et verba hujus canonis (XII.) captiose interpretantes, illud defendendum susceperunt, ut quoniam Tridentini Patres hac dicendi formula usi non fuerint *ad solos judices ecclesiasticos*, aut *omnes causas matrimoniales*, potestatem reliquerunt judicibus laicis cognoscendi saltem causas matrimoniales, quae sunt *meri facti*. Sed scimus etiam hanc captiunculam et fallax hoc cavillandi genus omni fundamento destitui. Verba enim canonis ita *generalia* sunt, *om-*

eam student offerre, et perversum ac male erga Apostolicam Roman. Ecclesiam, omnium matrem et magistram animatum ingenium, seu potius indomitus ac effraenatus furor universae naturae voces a corruptissimis ethnicis, ab inimicis Ecclesiae heterodoxis auditas, nunc amplius non exandiuntur „. Jam Jacob. Cujacius *Paratitla in libros quinquaginta Digestorum* Lib. XXIII. Tit. II. *De jure nuptiarum* scripserat: " Est autem titulus hic *de ritu nuptiarum*, quod pontificale verbum est; nam et *quas fas esset duci*, *Pontificum notionem fuisse* intelligimus ex Tacito I. et Dione XLVIII., qua item solemnitate, veluti deductione in domum mariti, et aquae, ignisque praelatione, et acceptione „. Cf. opp. edit. Paris. 1617. Tom. I. col. 522.

Quid? quod ipsum agnoverit impius Mirabeau, qui in publicis comitiis an. 1790. haec verba protulit: " C'est à l'église dont la Hiérarchie est de droit divin, à régler la manière de juger ses causes, en qui réside la puissance d'ordonner sur chacune; car vouloir régler les droits de la Hiérarchie chrétienne établie par Dieu même, comme dit le concile de Trente, c'est assurement le plus grand attentat de la puissanee politique contre la puissanec religieuse „. Tanta est veritatis vis!

nes ut causas comprehendant, et complectantur; spiritus vero sive ratio legis adeo patet, ut nullum exceptioni, aut limitationi locum relinquant. Si enim hae causae non alia ratione pertinent ad unum Ecclesiae judicium, nisi quia contractus matrimonialis est vere et proprie unum ex septem legis evangelicae sacramentis, sicut haec sacramenti ratio communis est *omnibus* causis matrimonialibus, ita *omnes* hae causae spectare *unice* debent ad judices ecclesiasticos, cum eadem sit ratio in omnibus, ut concors est canonistarum sententia, ne iis quidem exceptis, quos minime favere Ecclesiae juribus satis superque eorum scripta demonstrant. Etenim ut verbis utamur Van Espenii (*Jus-Eccles.* P. III. Tit. 2. c. I. n. 4. et n. 11. et 12.). « Unanimi consensu receptum est causas sacramentorum esse mere ecclesiasticas, easque quantum ad substantiam earum ad judicem ecclesiasticum privative spectare, nihilque circa eorum validitatem aut invaliditatem judicem secularem posse decernere; eo quod hae ex natura sua sunt mere spirituales. Et sane, si quaestio versatur de validitate ipsius matrimonii, solus judex ecclesiasticus est competens, ipseque *solus* de hac quaestione cognoscere potest etc. (a) ». Hucusque Pius VI. qui praeterea in Constit. *Auctorem fidei* prop. LVIII. synodi Pistoriensis damnavit, « quae statuit sponsalia proprie dicta actum mere civilem continere, qui ad matrimonium celebrandum disponit, eademque civilium legum praescripto subjacere, — Quasi actus disponens ad sacramentum non subjaceat sub hac ratione juri Ecclesiae; quae quidem propositio « falsa, juris Ecclesiae quoad effectus etiam e sponsalibus vi canonicarum sanctionum profluentes laesiva, disciplinae ab Ecclesia constitutae derogans » declaratur, et ut talis proscribitur.

260. Cum porro fundamenta contrariae assertionis, seu doctrinae anticatholicae unice constituantur ex separatione contractus et sacramenti, ex legibus principum, ac demum

(a) Die 16. Sept. 1788. apud Moser *De impedimentis matrimonii.* Mechlin. 1834. n. XIII. pag. 175.

ex *captiuncula* illa, quae a Summo Pontifice Pio VI. omni destituta fundamento declaratur et menti Tridentini concilii contraria, supersedemus a nova confutatione harum difficultatum quas jam diluimus cum in praecedentibus propositionibus adversus apostatam M. Ant. de Dominis, Launojum, aliosque eorum asseclas disputaremus.

161. Praestat potius inquirere ad pleniorem gravissimi hujus argumenti absolutionem, utrum possit episcopus dispensare in matrimonii impedimentis dirimentibus. Benedictus XIV. *De synodo Dioecesana* lib. IX. Cap. II. quaestionem hanc expendit, ostenditque nulla ratione episcopo competere facultatem relaxandi haec impedimenta, quae saltem publica sint et cum patet accessus ad s. Sedem. Nam cum ejusmodi impedimenta ortum habeant aut a concilio generali, aut a summis Pontificibus, nequit episcopus utpote inferior, auctoritate propria, eorum decreta infringere, iisque ulla ratione contraire. Sic etiam *negative* resolvit eandem quaestionem Pius VI. in litteris datis ad archiepiscopum electorem Trevirensem die 2. Febr. 1782. (a). Quare episcopi nequeunt absque manifesta usurpatione sibi hanc arrogare facultatem, cum haec solis summis Pontificibus competat. Ex his patet a vero abludere nonnullos neotericos, qui ad episcopos remittunt pro impedimenti publici dispensatione eos qui aliquo irretiti impedimento contrahere conjugium contendunt (b).

(a) Apud Moser op. cit. *De impedimentis* etc. p. 167. n. X. ubi cum Pontifex pluribus rationibus fuse quod sibi proposuerat ostendisset, concludit: " Omnino igitur sostineri neutrum potest, vel Ecclesiam jure proprio non habere potestatem constituendi impedimenta dirimentia, vel episcopum quemlibet posse impositum a catholica Ecclesia legis vinculum dissolvere etc. ,,.

(b) Inter ceteros Georg. Rechberger op. cit. *Manuale del gius eccles. Austriaco*. Tom. II. §. 160. ubi scribit: " Per tal motivo è decretato, che mai non si possa negare, e gratuitamente si debba concedere la dispensa che alcuni *di delicata coscienza* domandano al vescovo nel grado di cognazione non proibito dalla legge civile ,, Merito idcirco hoc opus a s. Sede in indicem librorum prohibitorum relatum est decreto 17. Jan. 1820. Deinde vero imperator Franciscus I. decreto 30. Aprilis 1833. eliminavit idem opus a scholis omnibus seminariorum regni Lombardo-Veneti, et decreto 31. Januar. 1834. extendit hanc suam determinationem ad omnes Univer-

262. Quae de Ecclesiae potestate in matrimonii impedimentis et causis hactenus attigi, si in vulgus minus probentur, nil moror. Ea siquidem cogitatione delector, quod traditionis vestigiis ingressus non ab haereticis modo, sed a Theologis aulae magis quam veritati faventibus causam Christi vindicaverim. Semen erroris jecere novatores, aulae Theologi evolverunt. Nostra autem aetate consiliis in melius revocatis, scriptores cunctis suffragiis, si nomen unius alteriusve expungas, hanc a principibus potestatem ablegare caeperunt.

CAPUT IV.

De matrimoniis mixtis

263. Conjugia *mixta* ea dicuntur, quae inter catholicum et acatholicam aut e converso inter catholicam et acatholicum celebrantur. Acatholicorum autem nomine heic significantur aut haeretici, aut schismatici, omnes scilicet qui extra unicam veram Ecclesiam inveniuntur, et ad aliquam sectam, aut schisma spectant; qui, tamen communi baptismi ratione christianorum nomine censentur.

264. Ratum jam penes omnes est ejusmodi conjugia valida esse (a); sic etiam; ea per se esse illicita, adeo ut sine

sitates provinciarum Germanicarum, et cum *jure canonico* Rechberger eliminavit pariter a cursu theologico *Historiam Ecclesiasticam* Dannenmayr. Hac ratione factum est, ut illi auctores qui veriti non sunt, ut hominibus assentirentur, prodere veritatem, nec Deo placuerint nec hominibus, ut passim fit.

(a) Irrita esse conjugia inita inter catholicos et acatholicos nonnisi pauci jurisperiti docuerunt quos recenset Basilius Pontius in *Appendice de matrimonio catholici cum haeretico.* Cap. I. num. 2. contraria vero sententia recepta est unanimi consensu a Theologis et Canonistis, qui omnes adhaeserunt doctrinae s. Thomae, qui in 4. sent. dist. 39. q. 1. ar. 1. ad 5., "Si aliquis fidelis, inquit, cum haeretica baptizata matrimonium contrahit, verum est matrimonium, quamvis peccet contrahendo, si sciat eam haereticam; sicut peccaret, si cum excommunicata contraheret: non tamen, propter hoc, matrimonium dirimeretur,,.

Romani Pontificis dispensatione iniri legitime nequeant, pariter nunc inter omnes convenit, et nos paulo post ostendemus.

265. Cum vero Romani Pontifices nonnisi ob graves caussas, et tantum sub appositis conditionibus, ejusmodi dispensationem concedant quibus conjugum prolisque aeternae saluti prospiciatur, hinc factum est, ut iis servatis, non modo nullum caperet detrimentum catholica Ecclesia ab iis conjugiis, sed non modicum inde emolumentum derivaret. Sane experientia id patefecit tum alibi, tum praesertim in provinciis foederatis Americae Septentrionalis et in Anglia ubi horum connubiorum celebratione factum est, ut fides catholica magnum incrementum caeperit, ac novos in dies progressus faciat.

266. Si vero mixta haec connubia sine illis conditionibus et cautionibus celebrentur extremam afferunt perniciem catholicae religioni, uti pariter experientia ostendit in illis regionibus penes quas sive ex praesulum negligentia, sive ex illata vi illae servatae non sunt. Hoc probe perspexerunt nonnulla acatholica gubernia quae, posthabitis solemnibus et publicis promissis et pactis de servanda religione catholica novorum subditorum quos acquisierunt, conspirarunt ad eandem penitus abolendam. Ut finem hunc obtinerent inter tot media quae invenerunt, et hoc de promovendis quotquot potuissent connubiis mixtis maxime idoneum repererunt (a). Ab initio caute et clanculum, prout rerum adjuncta poscebant, res deducta est; malis artibus praeterea, fallaciis, quandoque etiam apertis mendaciis pastorum catholicorum zelum et vigilantiam eludere horum guberniorum

(a) Cf. Tract. *De vera religione*. P. II. n. 250. n. (a), ubi inter tredecim praecipua media quibus utuntur acatholici ad promovendum proselytismum, et ad religionis catholicae extinctionem recensuimus undecimo loco matrimonia mixta in regionibus seu provinciis catholicis. Incredibile dictu est quanto studio postremis his annis schismatici et haeretici haec mixta connubia promoverint tanquam medium omnium aptissimum ad finem quem illi intendunt assequendum.

ministri nisi sunt (a). Cum vero haec detecta fuerunt, tunc demum, deposita persona, exiliis, deportationibus, aliisque saevitiis sacerdotes catholicos cogere ad ejusmodi nuptias jungendas seu benedicendas sategerunt, omissis duabus praecipuis conditionibus a Romanis Pontificibus iterum iterumque inculcatis. Harum prior est ut conjux catholicus promitteret se effecturum quod ex se erit, ut respective futurus maritus aut uxor ad religionem catholicam convertatur; altera vero, eaque potior, ut universa proles in religione catholica instituatur (b).

267. Has conditiones utpote contrarias fini quem unice intuebantur, gubernia illa acatholica omnino respuerunt, jusseruntque episcopos parochis sibi subjectis demandare, ut nuptiis mixtis benedicerent, omni admonitione praetermissa, omnique conditione seposita, quin etiam ne auderent denegare *sacramentalem absolutionem* parti catholicae, quae detrectaret se subjicere conditionibus praescriptis a Rom. Pontificibus, ac novissime a Pio VIII. tum in *Brevi*, tum in instructione quam eidem adjecerat. Ejusmodi conditiones adversari legibus gubernii declararunt nec proinde servari posse, reumque fieri qui civiles leges circa hos articulos

(a) Cf. *Esposizione di fatto documentata su quanto ha preceduto e seguito la deportazione di Monsignor Droste Arcivescovo di Colonia.* Hac porro expositione saepe utar cum et authentica sit atque a s. Sede promanaverit; moneo tamen eam mihi praesto esse, quae denuo recusa est in 8. Cf. etiam in opusc. cui tit. *Lettres écrites de Rome a M. Le Comte de Montalambert Pair de France sur la conduite du Gouvernement Prussien envers l' archevéque de Cologne par l' abbé P.P.* Paris 1838. pag. 21. ex praefat. ad justificationem diplomaticam factam a gubernio Borussico circa deportationem archiepiscopi Coloniensis patet crimen et quidem unicum cujus causa in exilium actus est archiepiscopus situm in eo fuisse quod cito nimis vulgaverit secreta gubernii mandata. En praefationis verba in sermonem gallicum conversa " Car à peine lui eut-on transmis la *volonté* du roi son maitre, qu' il provoqua les esprits à la révolte par la *publicité précoce* qu' il donna, vis-à-vis du peuple, aux *ordres du gouvernement*,,; alluditur autem ad conventionem de qua paulo post disseremus.

(b) Cf. *Breve* Pii VIII. dat. die 25. Mart. 1830. in cit. *exposit.* Docum. n. III. pag. 5.

praevaricaretur (a). Nonnulli praesules in regno Borussico ab initio partim animo fracti, partim decepti ad tempus jussionibus illis cesserunt (b) donec Archiepiscopi Colonien-

(a) Cf. Cit. *Exposit.* pag. 22. seq.

(b) Archiepiscopus Com. de Spiegel fuit instrumentum quo usus est Borussici regni negotiorum Gestor Bunsen ad articulos conficiendos in conventione habita Berolini die 19. Junii 1834. quibus eludebantur quaecumque in cit. *Brevi* Pii VIII. constituta erant circa celebrationem conjugiorum mixtorum. Hujus conventionis existentiam constanter negavit Bunsen quoties a s. Sede de ea interpellatus est, ut constat ex cit. *Expositione* et ex adnexis documentis. Attamen eidem jam subscripserant Episc. Trevirensis, Monasteriensis et Paderbornensis. Cf. praeterea *Epist.* cit. p. 30.

Jam vero ex seductione et infirmitate his Gubernii jussionibus cessisse tam ipsum Archiepisc. Com. de Spiegel, quam episcopos reliquos dubitari nequit. Quod attinet ad tres memoratos episcopos constat ex solemni eorum retractatione, praesertim vero episcopi Trevirensis eum animam ageret, de qua postea dicemus; quod vero spectat ad arch. Com. de Spiegel planum fit ex epistola quam ad unum ex collegis suis scripsit die 23. Jan. 1837. Quoniam vero haec epistola nondum vulgata est, quod sciam, placet hic eam integre subjicere, quae sic mihi lingua gall. communicata est: " J' exprime à votre Grandeur la reconnoissance profonde que je lui dois pour la lettre riche en contenu dont Elle a daigné m' honorer sous la date du 14. de ce mois. Cette lettre a été, sous beaucoup de rapports, très-instructive pour moi; J'y ai trouvé, en outre, confirmée ma conviction que notre carrière, à nous évêques catholiques, est semée partout d' épines dans nos états de la confédération germanique. Nous avons peine à nous maintenir debout et à remplir, comme il convient, et d' une manière réelle et fructueuse (*in realitate et efficacitate*) les obligations qui nous sont imposées à l'égard des ouailles confiées à nos soins. Votre Grandeur désire connaître ma manière de voir relativement à la marche à suivre dans le cas des *mariages mixtes*. Je m'empresse d' obtempérer à votre demande quoique ma manière de voir ne concorde pas avec le contenu de la pièce que votre Grandeur m' a communiquée confidentiellement. Vû l'ordre du Cabinet royal, en date du 17. Août 1825. relatif aux cas de mariage mixte, vû, dis-je, cet ordre qui est *un empiètement profond sur la constitution de l' Eglise, et une violation*, j'ai cru devoir enlever aux Curés et attirer à moi la connaissance de tous les mariages mixtes, afin de garantir la cause sainte du sacrement du mariage, et de prévenir toute occasion prochaine de danger. Un Curé n'est autorisé à demander la permission d'assister au mariage (*licentiam assistendi*), qu'autant que les futurs époux ont donné *une déclaration volontaire que tous les enfans seront élevés dans la religion catholique*. Par contre, je permets la publication des bans quand on la demande sans aucun égard à cette promesse; s' il ne se découvre aucun empêchement, le Curé délivre aux futurs époux une déclaration par laquelle il constate que les proclamations ont été faites, et qu' il n'a été découvert aucun empêchement

sis et Posnaniensis postorali fortitudine praediti mala catholicae fidei impendentia animadvertentes virili plane animo se murum opposuerunt pro domo Israel. Ast horum alter ab archidioecesi sua avulsus est, alter vero omni ratione vexatus in moerore et lacrymis vitam ducere cogitur. Parochi illi qui Deo magis quam hominibus obedire decreverunt eandem sortem experti sunt, et experiuntur.

268. Ex hac rerum gestarum compendiosa expositione pa-

dirimant. Si la cérémonie nuptiale est faite par le curé protestant, le mariage est valide même *in foro ecclesiastico* et indissoluble pour l'époux catholique; mais il demeure illicite; c'est pourquoi l'époux catholique se trouve sous le poids des censures ecclésiastiques, et il ne peut lui être porté secours qu'au tribunal de la confession, et par le sacrement de la pénitence *praestitis praestandis*. Tout ce qui s'éloigne de cette pratique, qui est pour moi pénible et pleine d'embarras, je le regarde comme canoniquement illégal. Ma manière d'agir a trouvé, il est vrai, de l'opposition chez les autorités supérieures de l'état; les discussions en sont arrivées jusqu'au Chef suprême visible de notre sainte Eglise, *et une décision du Pape sera toujours pour moi, comme cela convient, règle de conduite*, comme au surplus les canons des conciles et autres décrets rendus par le Pape, ou par la sacrée Congrégation à Rome sur les mariages mixtes détestés par l'Eglise, servent de point d'appui à ma manière d'agir. La bonne intelligence qui regne entre votre Grandeur et les professeur de Théologie Catholique admis à l'université protestante, me fait beaucoup de plaisir; par-là, il sera possible d'exercer une influence salutaire sur l'instruction et l'éducation des élèves en Théologie. Mais quant à ce qui concerne l'examen *pro admissione ad seminarium episcopale*, cet examen me paraît être fait par l'Etat, et M. l'Evêque n'y est admis que comme assistant. Cet état de choses est, à mes yeux, insultant pour l'Evêque, et empiétant sur les droits de l'Eglise dont l'exercice et le maintien sont affaire de l'Evêque. L'approche du Carême m'a imposé le devoir d'adresser à mes diocésains une lettre pastorale sur la conduite qu'ils ont à tenir dans les *tems présens toujours encore pleins d'oppression*. Je prends la liberté d'en joindre ici un exemplaire pour votre Grandeur, et lui réiterer l'assurance de ma considération illimitée.

Cologne 23. Janvier 1832.

De Votre Grandeur épiscopale

Le très-obeissant serviteur
Ferdinand Spiegel
Comte de Desenberg
Archevêque de Cologne.

Ex hac epistola intelligimus 1. quinam fuerit verus rerum status, adhuc etiam in vivis agente Arch. Spiegel, quidquid falso effutierit Auctor *justificationis* quam paulo ante commemoravimus: 2. Nondum Spiegel post biennium, ex quo datum fuerat, innotuisse *Breve* Pii VIII. 3. Quinam fuerint veri animi sensus hujus Archiepiscopi antequam illum ab arrepto proposito Gubernium Borussicum dimoveret. Atque utinam in illis perstitisset, nunc certam a Deo mercedem suae fidelitatis consecutus esset!

tet eo demum, relictis ambagibus, controversiam deduci, 1. utrum conjugia inter catholicum et acatholicam et e converso inter acatholicum et catholicam legitime, saltem absque summi Pontificis dispensatione, iniri possint; 2. utrum, sartis tectisque conscientiae juribus possint sacerdotes catholici ejusmodi nuptiis benedicere, omissis conditionibus a s. Sede praescriptis; 3. utrum possint Principes acatholici cogere sacerdotes catholicos ad eas nuptias jungendas appositis illis conditionibus non servatis. Quas quidem quaestiones expendere aggredimur, praemissa fundamentali doctrina de his conjugiis, ex qua ceterarum quaestionum solutio tanquam ex suo principio pendet.

PROPOSITIO I.

Conjugia inter catholicos et acatholicos regulariter illicita sunt utpote graviter improbata jure naturali et divino, atque a jure ecclesiastico penitus interdicta

269. Propositio est certa et omnium doctorum calculo probata. Diximus porro illicita esse haec mixta conjugia *regulariter*, ut singularem atque obsoletam illorum excluderemus sententiam qui ea conjugia aut invalida prorsus aut ita illicita natura sua traduxerunt, ut numquam valide, aut licite iniri possint, auctoritate etiam summi Pontificis interveniente. Diximus praeterea conjugia mixta esse illicita utpote *improbata* ab utroque jure naturali et positivo divino, minime vero, quod iisdem penitus adversentur ita ut, justa causa interveniente, exceptionem legitimam admittere non possint.

270. Jam vero hoc sensu positae propositionis veritatem ita per partes evincimus. Ac primo quidem improbari haec mixta conjugia jure naturali constat ex eo quod quilibet vitare debeat grave perversionis periculum ac proinde propriae animae jacturam. Porro exploratum est ejusmodi periculum multiplici ex capite inesse istis conjunctionibus.

Cum enim haereticae sectae commodiorem vitae rationem profiteantur, jejunia, abstinentiam, exomologesim, aliaque non pauca quae arctiorem vivendi rationem efficiunt, prorsus abjiciant; cum praeterea odio persequantur veritatem; cum ferre nequeant, aut vix aegre patiantur professionem illorum actuum religiosorum quos catholica religio jubet, difficile admodum est ut quis forti animo tum continuis blanditiis aut minis, interdum etiam, imo saepe, apertis vexationibus resistat (a).

271. Huc referuntur quae Patres prosequuntur pericula, quibus deterrere nitebantur christianos ab infidelibus viris aut mulieribus in matrimonium ducendis, cum eadem sit ratio infidelium et haereticorum, seu acatholicorum. Dogma siquidem seu articulus fidei est *Extra Ecclesiam Catholicam nullam dari salutem*, sive ethnicus, sive haereticus sive schismaticus ille sit, qui sciens et volens extra Ecclesiam reperitur. Porro ceteris omissis, sic Tertullianus scribebat: " Domino certe non potest pro disciplina satisfacere, habens in latere diaboli servum, procuratorem Domini sui ad impediendam fidelium studia et officia. Ut si statio facienda est, maritus de die condicat ad balneas: si jejunia observanda sunt, maritus eadem die convivium exerceat; si procedendum erit, numquam magis familiae occupatio obveniat (b),,. S. vero Ambrosius: " Cum sancto, inquit, sanctus eris, et cum perverso perverteris. Si hoc in aliis, quanto magis in conjugio, ubi una caro, et unus spiritus est. Quomodo autem potest congruere charitas, si discrepet fides?.., Non possunt hoc dispares fide credere, ut ab eo quem non colunt, putent sibi, connubii impertitam gratiam. Ratio docet, sed amplius exempla commonent. Saepe illecebra muliebris decepit etiam fortiores maritos, et a religione fecit discedere. Et ideo tu vel amori consule, vel errorem

(a) Cf. Nicol. Serarium *De Catholicorum cum haereticis matrimonio quaestiones* Cap. II. §. VII. seqq. ejusdem *Opusculorum Theologicorum* Moguntiae 1611. T. II.

(b) Lib. II. *Ad Uxorem* Cap. IV. edit. Rigalt. p. 168.

cave. Primum ergo in conjugio religio quaeritur (a) ,,. Sic Patres reliqui passim loquuntur (b). Si haeresis praeterea, juxta dicta, legitima causa esse potest dissolvendi conjugii, saltem quoad victum thorumque, imo interdum et necessaria dissolutio est, si instet nempe periculum perversionis, quanto magis naturali lege, seu conscientia dictante quisquam adstringitur ad ejusmodi conjugia cum haereticis vitanda? Accedit periculum quod instat futurae proli ne a conjuge haeretico pervertatur. Quid enim in tenera liberorum mente valeant prava exempla, malae insinuationes, blanda verba, in Ecclesiam catholicam contemptus aliaque id genus prope innumera, quae in domesticis familiis ex tali conjunctione evitari non possunt, nemo est qui ignoret (c). Ut praeteream profanationem sacramenti, jurgia, periculum divortii quod semper instare potest ex parte eorum qui profitentur conjugiorum dissolubilitatem (d); quae quidem omnia evidenter ostendunt mixta connubia graviter lege naturali, seu conscientia improbari, prout vel naturae lumine islamitae atque ethnici ipsi (e) cognoverunt.

(a) Lib. I. *De Abraham* cap. IX. n. 84. ed. Maur.

(b) Cf. apud Serarium loc. cit.

(c) Haec omnia fuse et eleganter persequitur Serarius l. c. §. XII.

(d) Protestantes, ut suo loco ostendimus, conjugii dissolutionem ob leves causas passim admittunt, hinc tria fere millia unius anni spatio in solo Regno Borussico vidimus fuisse a tribunalibus decreta divortia. Praeterea, Luthero auctore, vir uxores plures simul ducere poterit, ut paulo ante pariter vidimus; is vero praeterea poterit eodem docente (lib. *De Vita conjug.* Tom. VI. ed. Wittemb. fol. 77.) si acquiescere nolit uxor, ancillam invitare; uxor autem poterit ab illo qui impotens sit, flagitare, ut ex leviro, seu mariti illius fratre, vel propinquo alios liberos pariat (lib. de *Capt. Babyl.* ed. cit. fol. 54. apud Serarium l. c. §. VIII.).

(e) Cf. Serarium l. c. §. X. qui plura profert hujus rei documenta. Verum quod magis mireris illud sane est, quod vel ipsi haeretici ab initio abhorruerint a conjugiis mixtis, ineundis scilicet cum Catholicis. Sic inter ceteros scribit Albertus Gentilis Calvinianus in Anglia jurisconsultus Lib. II. De Nuptiis c. XIX. p. 228. " Matrimonium est divini juris communicatio; quoniam communicare debent conjuges in verbo eodem, et eisdem sacramentis. Est societas divinae domus. Nam *eadem utrique esse debet Ecclesia*; et privatae Ecclesiae domesticae, et privatarum precum communicatio, etiam et sepulchri, quod religiosi juris est communicatio . . . Dicam palam. *Non licet nobis* commiscere conjugia cum Papistis, qui nobis sunt antichristiani ,, Cf. etiam Gerhardum, *Loc. Theol.* tit. *De matrimon.* Carpzo-

272. Verum non minus solide altera propositionis pars evincitur, talia scilicet conjugia improbari jure divino. Deus enim Haebreis prohibuit ne conjugia miscerent cum infidelibus (a); eadem porro ratio militat circa conjugia fidelium Catholicorum cum acatholicis, ut constat ex Deut. VII. 3. " Neque sociabis cum eis conjugia. Filiam tuam non dabis filio ejus, nec filiam illius accipies filio tuo: *quia seducet filium tuum ne sequatur me*»; sed clarius adhuc id constat ex Apostolo, qui ad Titum scribit: " Haereticum hominem . . . devita (b)„ Si vero ex Apostolo haeretici vitandi sunt, quomodo poterunt cum ipsis iniri connubia? Rursum idem Apostolus regulam incundorum conjugiorum christianis praebens; " Cui vult, scribit, nubat: tantum in Domino (c)„. Jam vero ille *tantum in Domino* nubere censetur, qui in vera Christi Ecclesia, ac Domino probante et auspicante nuptiali foedere jungitur. Haec verba propterea enarrans Tertullianus scribit: " Cum dicit Apostolus, *tantum in Domino*, jam non suadet, sed exerte jubet. Igitur in ista maxime specie, nisi obsequimur periclitamur (d)„.

273. Atque hinc factum est, ut Ecclesia ejusmodi conjugia Catholicorum cum haereticis semper non solum exhorruerit, uti Patres omnes Graeci et Latini testes sunt locupletissimi (e), sed insuper pluribus sanctionibus conci-

wium. *Jurisprudentia consistorialis*. Tit. I. *De Ref.* VI. n. 36. ubi conjugia inter Lutheranos et Catholicos tum solum licita perhibentur, cum spes affulgeat quod Catholicus induci possit ad profitendam doctrinam lutheranam, ac filii institui debeant in hac doctrina. Ita quidem Calvinistae ac Lutherani olim sentiebant, nunc *Evangelici*, id est, *Calvinisto-Lutherani* torquent Catholicos eo quod nolint benedicere has nuptias! *Quantum mutati ab illis*!

(a) Exod. XXIII. 32. XXXIV. 16. Deut. VII. 3. Patres haec scripturae testimonia ad haereticos etiam passim extendunt. Inter ceteros s. Ambrosius lib. cit. *De Abraham* c. IX. n. 84. ita loquitur: " Cave gentilem aut judaeam atque alienigenam, hoc est, *haereticam* et omnem alienam a fide tua uxorem accersias tibi„.

(b) Cap. III. 10.

(c) I. Cor. VII. 39.

(d) Lib. II. *Ad Uxor.* Cap. I.

(e) Patrum testimonia quibus improbantur mixta connubia adducit ac summa diligentia evolvit J. B. Kutschken Dr. Theologiae et imp. reg. professor Theol. moralis in univers. Olmuziensi in op. *Die gemischten Ehen von dem Ka-*

liorum tum oecumenicorum tum particularium severissime ea celebrare vetuerit. Ne praestitutos nobis fines praetergrediamur unum aut alterum canonem afferemus. Concilium Chalcedonense Action. XV. can. XIV. statuit : " Neque copulari debet nuptura haeretico , aut Judaeo , vel pagano ; nisi forte promittat se ad orthodoxam fidem persona orthodoxae copulanda transferre (a) ,, ; Laodicenum pariter Can. XXXI. sanxit : " Quod non oporteat cum haereticis universis nuptiarum foedera celebrare , nec eis filios dare vel filias , sed magis accipere , si tamen christianos se fieri promittant (b),,. Sic alia plura id ipsum sanxerunt saepius ac inculcarunt (c). Has porro canonicas sanctiones Romani Pontifices ratas habuerunt , ac veluti pro universa

tholisch-Kirchlichen Standpunkte aus betrachtet , seu *Matrimonia mixta sub respectu catholico-ecclesiastico considerata.* edit. 2. Vienn. 1838. pag 43. seqq. ubi Tertulliani s. Cypriani , s. Zenonis , s. Ambrosii , s. Hieronymi, s. Augustini sententias singillatim profert , quibus nituntur avertere fideles omni argumentorum genere a mixtis conjugiis. Quibus plures alios Patres id ipsum inculcantes adjicit Binterim in peculiari Tract. *de Matrimoniis mixtis* opp. Tom. VII. p.II. c. III. §. 2. inter quos s. Ignatium , s. Irenaeum, auctorem *Oper. imperfecti* in Matth. inter opera s. Jo. Chrysostomi.

(a) Ex vers. Dionysii Exigui apud Harduin. *Acta Conc.* T. II. col. 607.

(b) Ibid. Tom. I. col. 788.

(c) Talia sunt Illiberitanum cann. XV. XVI. XVII. ubi Cf. notam Ferdin. de Mendoza in ed. P. Mansi ; Arelatense can. XI. *Canones Nicaeno-Arabici.* Can. juxta versionem P. Turriani S. J. LIII. LXVII. juxta P. Alphons. Pisanum in lib. III. *De Actis conc. Nicaen.* Can. LVII. et LXVIII. juxta Abrahamum Echellensem can. LXXIII. Carthaginiense III. can. XII. Agathense can. LXVII. cf. Gratian. *causa* XXVIII. q. I. c. XVI. Tolosanum (an.694.) Cap. XX. Trullanum can. LXII. cf. in hunc l. Balsamon. et Zonaram. Posoniense an. 1309. Cap. VIII. quod prohibet expressis verbis matrimonium cum haereticis et schismaticis. Quoniam vero hujus concilii verba ad rem nostram maxime faciunt lubet ea hic describere; titulus hujus capitis est : " Ne aliqua *fidelis* alicui *infideli* matrimonialiter jungatur ,,. Sic porro se habet caput ipsum : " Ut fides catholica , quae scissuram erroris cujuslibet aspernatur , nullius schismatis , vel fermento pravitatis haereticae maculetur : de consilio et assensu praesentis concilii , perpetuo prohibemus edicto , ut nullus nostrae legationi subjectus , qui vult reputari et haberi catholicus praesumat de cetero , haeretico , Patareno, Gazano , schismatico , vel alteri fidei christianae contrario , maxime Ruthenis , Bulgaris , Lituanis , in errore manentibus . . . . filiam , neptem , consanguineam suam connubiu tradere , vel eas eis modo aliquo copulare : cum hoc sit in praedictae

Ecclesia vim legis habentes agnoverunt, uti s. Leo M. (a), Bonifacius V. (b), Stephanus IV. (c), Nicolaus I. (d), Bonifacius VIII. (e), Clemens VIII. (f), Urbanus item VIII (g), Clemens XI. (h), Benedictus XIV. (i), Pius VI. (k), Pius VII. (l), Pius VIII. (m), ac demum Gregorius XVI. (n), qui earumdem praeterea observantiam urgere numquam destiterunt.

274. Constat igitur quod ostendere proposuimus, conjugia scilicet Catholicorum cum acatholicis illicita regulariter esse utpote juri naturali et divino improbata, atque ab ecclesiastico graviter interdicta, nec proinde absque gravi peccatoiniri posse.

fidei christianae detrimentum non modicum et jacturam. Nam sicut didicimus ab experto, viri ab unitate fidei catholicae separati, uxores suas, quantumvis catholicas, instigante diabolo, ad infidelitatis errorem trahunt potius quam trahantur„. Apud Harduin. Tom. VII. col. 1300. seq. Cf. etiam Kutschken loc. cit. p. 111. seqq.

(a) Serm. LXXXII. item serm. XV. et alibi.

(b) Cf. Bedam *Hist. Gent. Anglor*. lib. II. Capp. IX. XI.

(c) Cf. apud Baronium ad an. 770. epist. ad Carolum et Carolomannum.

(d) Resp. ad consult. Bulgar. num. XXII.

(e) In VI. Decret. lib. V. T. II. Cap. XIV.

(f) Cf. Spondanum *Annal.* ad an. 1600. n. V. ubi invenies conditiones easdem duci Barensi propositas, quas nunc Ecclesia exigit.

(g) *Litter. Apostol.* XXII. 30. Decembr 1624.

(h) Cf. Clementis XI. *Epistolas et Brevia selectiora*. Romae 1724. epist. dat. 23. Febr. 1706. ad episcop. Agenensem; item epist. ad principem Bipontinum dat. 23. Jul. 1707. et epistolam datam 22. Sept. 1708. ad eundem. In utraque porro epistola abnuit summus Pontifex illum a lege cognationis eximere, ut in matrimonium duceret principem acatholicam, nisi prius illa ejurasset suae sectae haeresim.

(i) *Constit*. LI. ad Primatem, Archiepisc. et Episc. Poloniae, quae incipit: *Magnae nobis* dat. 29. Jun. 1748. in ejusd. Bullarii Tom. II. pag. 413. item in *Const*. ad eosdem data die 8. Augusti ejusd. anni quae incipit: *Ad tuas manus*. ibid. p. 491. Cf. etiam in op. *De synodo* lib. VI. Cap. V. num. 3. seqq.

(k) In *Rescripto* ad Card. de Franckenberg, Arch. Mechlin. die 13. Jul. 1782. apud Moser op. cit. *De impedimentis matrim*. ed. cit. p. 179.

(l) In *Rescripto ad* episcopos *et vicarios capitul. Galliarum* die 17. Febr. 1809. Ibid. p. 194.

(m) In *Brevi* de quo supra dat. 25. Mart. 1830.

(n) In *Allocutione* habita die 10. Decemb. 1837. Cf. *Esposizione di fatto* etc. *Docum*. n. XVI.

DIFFICULTATES

275. Obj. Quae de jure naturali proferuntur justo amplius aucta sunt ; quae vero de jure divino ad rem praesentem non pertinent ; quae demum ex jure ecclesiastico urgentur non amplius vigent. Sane 1. nimis probarent si presse acciperentur quae ex jure naturali adducuntur argumenta, nempe absolute et in omni casu ejusmodi connubia illicita esse, quod tamen neque Catholici contendunt ; 2. experientia rerum magistra satis ostendit non semper mala illa ex istis conjugiis profluere, aut saltem facili ratione praecaveri posse ; 3. eo vel magis, quod plerique acatholici indifferentes se praebeant in religionis negotio, nec eo laborent intolerantiae furore, quo Catholici aguntur. 4. Multo minus thesim evincunt quae praedicantur de jure divino, siquidem eo jure solum vetantur conjugia fidelium cum infidelibus, ethnicis nempe atque idololatris, nullatenus vero attingunt connubia quae inter diversas christianorum communiones, seu societates celebrari possunt ; 5. nec id pleraeque sanctiones ecclesiasticae evincunt; 6. quarum praeterea plurimae nonnisi a particularibus conciliis constitutae sunt, nec proinde vim legis obtinent pro universa Ecclesia ; 7. si quae tamen ab oecumenicis conciliis prodiere leges, utpote disciplinares mutationi subjacent, imo contraria consuetudine etiam abrogatae sunt ; 8. hoc praesertim ex eo constat, quod, ipsis Romanis Pontificibus annuentibus, non amplius serventur conditiones ab iis praescriptae, cujusmodi ex. gr. est promissio acatholici profitendi fidem catholicam. Ergo.

276. R. N. A. ad 1. prob. N. Eadem etenim theoria hic viget quae locum habet in quavis re morali, cum agitur de eo quod natura sua praesefert imminens peccandi periculum juxta illud Eccl. " Qui amat periculum in illo peribit,,. In hoc proinde casu lex naturalis, seu ipsa conscientia praecipit illud vitare ne quis se objiciat evidenti aeternae sa-

lutis discrimini ac propterea aeternum exitium incurrendi. Haec porro non absolute seu necessario inducunt ad peccatum et ad interitum; sed si media adhibeantur opportuna, caveri absolute possunt, quandoque etiam licite, immo et felici exitu periculum vincitur ut patet ex connubio Esther cum Assuero, atque ex non paucis exemplis quae suppeditat historia ecclesiastica (a). Quapropter cum nos disseramus de iis, quae spectata rei natura contingere solent, patet tum vera esse quae attulimus, tum gravi interveniente causa et legitima auctoritate, ut paulo post ostendemus, posse licita fieri mixta connubia.

277. Ad 2. D. *Non semper*, C. saltem *ut plurimum* recensita mala non profluunt N. Porro prudentis hominis est expendere quid ex rei natura, et communi rerum eventu evenire soleat. Si quae dentur exceptiones, illacque rarissimae regulam generalem non infringunt, sed potius statuunt atque confirmant, ut notum est. Habenda praeterea ratio est adjunctorum omnium, indolis praesertim eorum penes quos ejusmodi connubia celebrantur. Quo fit, ut illud ipsum quod respectu nonnullorum innoxium est, perniciosum fiat respectu aliorum, qui in diversis rerum adjunctis reperiuntur. Quae quidem uberius postea declarabimus.

278. Ad 3. D. Indifferentes se praebent plerique acatholici in negotio *religionis*, Tr. vel C. in *sectae* conservandae aut propagandae studio N. Duo haec permisceri inter se nequeunt, cum ingens inter utrumque discrimen interpositum sit. Utique non pauci acatholicorum morbo, ut ita dicam, indifferentiae in religionis negotio correpti sunt, adeo ut parvi aut nihili faciant religionem qua Deus vere honoratur et colitur. Addo plerumque, saltem nunc temporis, acatholicos se indifferentes exhibere sive quis profiteatur islamismum, sive judaismum, socinianismum aut rationalismum,

(a) Paulo post ejusmodi exempla subjiciemus. Interim Cf. quae scribit Serarius opusc. cit. §. XVIII. tum quae post eum copiose disputat de hoc ipso argumento Basil. Pontius in *Append.* cit. Cap IV. n. 1. seqq. necnon §. I. ejusd. capitis n. 14. seqq.

seu deismum, imo favere passim ejusmodi professiones (a). Ast non ita se res habet cum agitur de propria secta, quatenus opponitur religioni seu Ecclesiae catholicae, et conservanda et promovenda. Tunc collatis omnium studiis omni quaecumque possunt ope corrumpere Catholicos nituntur atque pervertere, ad se eos trahere quavis ratione satagunt, et impedire suorum reditum ad catholicam fidem, *proselytismum* quem Catholicis exprobant, mediis etiam iniquis promovere non erubescunt (b). Hinc intelligitur quo sensu se tolerantes, Catholicos vero intolerantes praedicent. Nempe ex eorum mente Catholici intolerantes sunt eo quod, licet homines diligant, odio habent eorum errores; contra vero se tolerantes profitentur eo quod, dempta veritate ejusque sinceris cultoribus, quos ut plurimum odio habent et persequuntur, tolerent errores omnes (c). Haec porro agendi ratio

(a) Notum est in Russico imperio Israelitas plena frui posse libertate, et propriis institutis in iis quae ad religionem spectant legitime uti; non paucos idololatras pacifice degere, quin unquam molestiam sustinere cogantur; posse aliam religionem profiteri, dummodo catholicam excipias; *Alcoranus* idiomate arabico pro Islamitis ejusdem imperii subditis Gubernii sumptibus ad eorum commodum recusus est *in folio* cum praecipuis commentariis Petropoli 1820 quem quidem prae oculis habeo. Quot vero Catholici, Graeci praesertim uniti, seu Rutheni vexationes ac persecutiones patiantur, quibus artibus decipiantur ut ad schisma se conferant, paulo post dicemus. Idipsum pene contingit in regno Borussico. Nonnulli in Galliis conquesti sunt quod novus episcopatus erectus fuerit Juliae Caesarese, vulgo *Algieri*, ut hac ratione via sterneretur Islamitis ad amplectendam religionem christianam, id est, fidem catholicam. Idem in Helvetiae provinciis catholicis evenire solet, et alibi passim.

(b) Huc referuntur calumniae, mendacia, fraudes omnigenae quibus solent Protestantes in Galliis, in Anglia, in Provinciis foederatis Americae etc. catholicam religionem, Romanam sedem et Urbem, clerum universum, ritus etc. apud suos et apud Catholicos impetere ac dehonestare. Quamvis sexcenties illae disjectae fuerint, a diobolariis tamen scriptoribus ac disputatoribus quotidie renovantur perinde ac si prima vice proferrentur. Excipiendi tamen ex hoc numero sunt graves nonnulli scriptores qui hanc agendi rationem dedignati sunt.

(c) Si quis conferat libertatem qua fruuntur Protestantes in Galliis et in imperio Austriaco cum vexationibus quibus undique premuntur Catholici in ditione Russica et Borussica impossibile est, ut admiratione non percellatur. Protestantes enim, in Galliis praesertim, libere suos conventus celebrant, templa aedificant, insuper Guber-

magis elucet in illis guberniis juxta quorum *politicen* status et religio identificantur, seu ex politicis rationibus eo tenditur, ut unus idemque sit imperator et Pontifex Maximus.

279. Ad 4. D. Omnia N. aliqua subd. Quae tamen ob motivi identitatem aeque pugnent contra connubia cum infidelibus et cum haereticis sive acatholicis ineunda, C. secus N. Ac in primis quae attulimus ex Apostolo directe afficiunt haereticos, ut patet; quae vero ex V. T. allata sunt licet expresse non loquantur nisi de solis infidelibus, cum tamen ratio perversionis quae in iis assignatur ut cau-

nium passim particeps fit sumptuum. Contra vero Catholici in dictis regionibus nec ipsa conscientiae libertate uti possunt; non solum templa fictis de causis erigi ipsis non permittuntur, sed ea quibus antea utebantur iisdem vi eripiuntur ut schismaticis aut Protestantibus tradantur. In imperio Russico an. 1833. executioni mandatum est edictum (Ukase) datum a Catharina an. 1773. quo jusserat solas illas villulas seu pagos qui 400. individua numerarent posse templum habere cum unico sacerdote; cum vero villulae seu pagi in Russica et polonica ditione qui talem incolarum numerum recenseant rarissimi sint, factum est ut hoc praetextu jam a Catharina eriperentur Catholicis an. 1773. templa 1200. an. vero 1833. supra 800. alia denuo Catholicis erepta sint. In Borussia in sola provincia Silesiae brevi spatio actualis episcopi, debuerunt Catholici cedere Protestantibus 130. templa. Anno elapso Uratislaviae Protestantibus debuit tradi magnificum templum a *S. Cruce* nuncupatum, erectum a s. Edwige ducissa Silesiae ac Poloniae regina, in illa porro civitatis parte, si excipias unicum Luteranum, qui lanius est, soli Catholici degunt. Varsavia adhuc luget magnificum templum s. Crucis, quod an. 1833. conversum est in aedem metropolitanam Russicam ubi novus episcopatus schismaticus erectus est 22. April. 1837. Wilna pariter luget amissionem templi s. Casimiri, quae urbs unita fuit alteri pariter episcopatui schismatico qui creatus est Polocii 24. Iun. 1833. attamen Varsaviae ac Wilnae, si copias militares excipias nemo est qui schisma profiteatur. Verum dies me deficeret si omnia recensere vellem, quae contra religionem catholicam in imperio Russico et in regno Borussico communi conspiratione aguntur. Attamen si eos audias, acatholici tolerantes sunt, intolerantes vero Catholici! Cf. op. Germanice inscriptum: *Collectiones ad historiam ecclesiasticam saeculi XIX. in Germania, sive de novissimo rerum ecclesiasticarum statu in eadem regione*. Augustae Vindel. 1835. attamen nondum eruperat apertum bellum adversus Catholicos. Haud ignoro nonnullas exceptiones adversus hoc opus factas fuisse, sed et illud scio non potuisse Protestantes in plerisque quae ibidem referuntur falsitatis auctorem arguere.

sa datae sanctionis aeque valeat adversus conjugia Catholicorum cum acatholicis, jure ex iis inferimus ejusmodi conjunctiones lege divina improbari (a). Nunc vero adjicimus motivum illud validius adhuc esse ad deterrendos Catholicos a jungendis nuptiis cum acatholicis, quam Christianos a conjugiis ineundis cum infidelibus 1. quia perversionis periculum eo gravius in illis est, quo haereseos aut schismatis venenum occultius est, et blandius ac sensim sine sensu incautis propinatur; 2. quia quod infidelis vi extorquere non potest, haeresis astuta saepe extorquet simulatione; 3. quia infidelis ut Satanae satelles aperte incedit, haereticus seducit ut Angelus lucis; 4. quia periculum perversionis eo majus est, quo liberius caput suum haeresis erigit, atque a potestate civili fovetur (b); 5. quia majori horrore afficitur christianus ac percellitur infidelitate absoluta, quam partiali, cujusmodi haeresis est.

280. Ad 5. D. Quia ex Ecclesiae sensu juxta Christi sententiam: qui Ecclesiam non audiunt tamquam ethnici ei sunt et publicani, C. quasi aliquando ut illicita non damnaverit mixta conjugia Catholicorum cum haereticis N. Saepe Ecclesia tantum damnat in suis canonibus conjunctiones christianorum cum infidelibus, ast saepe etiam promiscue damnat et eadem ratione connubia Catholicorum tam cum haereticis quam cum infidelibus (c), interdum etiam prout occasio ferebat solas damnat nuptias Catholicorum cum acatholicis tum haereticis tum schismaticis (d). Ex hac porro agendi ratione

(a) Vidimus Patres et concilia textus allatos ex V. T. urgere contra conjugia Catholicorum cum acatholicis. Cf. praeterea Pontium l. c.

(b) Cf. Binterim in Diss. cit. *De matrimoniis mixtis* Cap. I. p. 6. Strenuus hic catholicae Ecclesiae propugnator, sive ob hanc dissertationem, sive praecipue ob aliud ejus scriptum *De foedere catholico inter fratres et sorores de non ineundis nuptiis nisi pure catholicis*, in vincula conjectus est. Jam plures alii catholici sacerdotes qui strenue Ecclesiae catholicae jura propugnarunt eandem sortem experti sunt.

(c) Recolantur conciliorum et Ss. Pontificum decreta paulo ante commemorata.

(d) Superius retulimus verba conc. Posoniensis. His addimus verba s. Augustini ex ejus ep. XXIII. num. 5. quibus improbat conjugia Catholicorum cum Donatistis schismaticis: "Nonne ingemiscimus,

intelligimus Ecclesiam nullum posuisse discrimen inter eos qui extra ejus sinum degebant, sive id ob haeresim, sive ob schisma, sive ob infidelitatem contigerit (a).

281. Ad 6. D. Etiam, C. solum N. Etenim praeter sanctiones particularium synodorum, attulimus etiam canonem synodi oecumenicae Chalcedonensis; addimus praeterea canones illos a pluribus conciliis et Roman. Pontificibus adduci ut omnes christifideles obligatione obstringentes, seu ut habentes vim legis pro universa Ecclesia, atque in codicem universae Ecclesiae proinde relatos esse. (b).

282. Ad 7. D. Subjacent mutationi, legitima auctoritate interveniente, C. absque legitima auctoritate N. Eadem enim auctoritate mutatio in lege fieri debet a qua lex constituta est, non autem ab inferiori, multo minus a privatis individuis. Falsum porro est contraria consuetudine leges illas abrogatas esse; corruptela proinde, quae alicubi inducta esset, aut vis illata sacris Ecclesiae pastoribus nullo modo officere possunt legi universae Ecclesiae, quae semper urget ejus observantiam (c).

scribit, quod vir et uxor, ut fideliter conjungant corpora sua, jurant sibi plerumque per Christum, et ipsius corpus Christi diversa communione dilaniant? Hoc tantum scandalum, tantus diaboli triumphus, tanta pernicies animarum, si ablata de medio in his regionibus fuerit, quis explicet verbis quam tibi palmam praeparet Dominus?,,

(a) Observat Kutscken op. cit. in praef. pag. 12. Ecclesiam nihili facere quantum quisque a veritate aberret, atque contentam esse generali illa prohibitione omnis commercii ac matrimonii fidelis cum quovis individuo, quod ad Ecclesiam non pertineat. Posterioribus temporibus immutasse tantum disciplinam quoad conjugium Christiani cum non christiano, seu non baptizato, quod invalidum declaravit, nihil vero immutasse circa legitimitatem conjugii Catholici cum acatholico.

(b) Cf. Binterim op. cit. §. 2 p. 22.

(c) Has siquidem leges semper inculcarunt Romani Pontifices, atque ut omittamus, quae superius attulimus ex Benedicto XIV. de tolerantia s. Sedis, quae interdum quadam prudentia, ne deteriora mala enascantur nonnulla dissimulat ac tacet, cum nequeat impedire, Pius VI. in *Rescripto* ad card. de Franckenberg dato die 13. Jul. 1782. regulas sive a praedecessoribus sive a conciliis statutas in jungendis matrimoniis mixtis renovat et confirmat. Quare cum ministerium Berolinense ut induceret archiepiscopum Posnaniensem ad permittendam benedictionem illarum nuptiarum, quae celebrarentur contra sanctiones canonicas, invocasset *praescriptionem* seu usum invale-

283. Ad 8. D. Id est, ita poscentibus rerum adjunctis, interdum Rom. Pontifices aegre tulerunt, ut nonnullae conditiones expresse non servarentur, Tr. vel C. absolute et in aliis rerum adjunctis N. Fieri utique quandoque potuit, ut Romani Pontifices difficillimae seu durae necessitati cesserint, nec institerint pro nonnullarum conditionum observantia, majus semper Ecclesiae bonum prae oculis habentes. Attamen quod in eis fuit nihil unquam omiserunt, quo consulerent peculiari etiam illarum animarum saluti, sive secreta pactione, sive alio modo. Ex his vero, quae, urgente aliqua necessitate, facere compulsi sunt, inferri nequit sic Rom. Pontifices se gerere debere in aliis adjunctis, praesertim cum agitur de animarum pernicie, et fides periclitatur. Regula juris est, quod exceptio firmet legem (a).

scentem benedicendi ejusmodi nuptias, Rmus D. Arch Martinus Dunin, apostolica plane libertate, in epistola quam ad Regem Frid. Guillelmum dedit die 28. Oct. 1837. respondit: " Pour ce qui regarde la *prescription* que nous oppose votre ministère des affaires ecclésiastiques, j' ai déja expliqué plus haut comment il est arrivé, que çà et là quelques mariages mixtes ont été bénis par des prêtres catholiques. C'est là une erreur dans laquelle les nombreuses révolutions politiques que nous avons subies ont entrainé quelques membres de notre clergé. Mais je dois hautement protester contre les conséquences que votre ministère prétend tirer de ces faits. On ne prescrit pas contre la vérité, et d' après la doctrine catholique on doit renoncer sur-le-champ à des erreurs, quelle qu' ait été leur durée, dès qu'il conste authentiquement que l' organe infaillible du sentiment de l' Eglise sur tel ou tel point de doctrine s' est prononcé. Or cela a eu lieu à l' egard des mariages mixtes; ils ne peuvent être bénis toutes les fois que des garanties suffisantes pour le salut eternel de ceux qu' ils compromettent, ne sont pas données; et un gouvernement qui veut protéger la religion catholique dans toute sa pureté ne peut exiger que des prêtres catholiques aient pour lui des complaisances qui blessent leur conscience ". Cf. opusc. cit. *Lettres sur l' affaire de Cologne et de Posen*. Paris 1838. p. 76. seq. Attamen in *Declaratione officiali*, quae inserta est in ephemeride *status Borussiae*, die 31. Dec. 1838. praemissa commendatione *moderationis*, *comitatis*, *longanimitatis* Gubernii erga clerum catholicum, urgetur adhuc haec *praescriptio*, imo tacita *approbatio s. Sedis* etc. circa benedictionem horum conjugiorum, et archiepiscopus supinae ignorantiae (*ignorance la plus complette*) legum regionis suae arguitur! Cf. hanc declarationem apud *l' Ami de la religion* 8. Jan. 1839. n. 3069. et die 24. Jan. n. 3076.

(a) Satis nobis hic sit describere verba Benedicti XIV. qui cum asseruisset se nonnulla dissimulare in dispensationibus circa matrimonia mixta sic pergit: " Quod au-

PROPOSITIO II.

Nonnisi Romani Pontificis dispensatione licite possunt iniri conjugia mixta, graviter proinde peccarent sacerdotes catholici, qui absque pontificia dispensatione, nec servatis conditionibus ab eo praescriptis, ejusmodi conjugia praesentia sua, benedictione, aliove ritu sacro cohonestarent

284. Haec propositio eadem certitudine gaudet qua antecedens utpote ejusdem legitimum corollarium, quod et de subsequenti ob eamdem rationem intelligi debet.

285. Tres porro enunciata thesis partes complectitur, 1. connubia mixta Catholicorum cum acatholicis ex Rom. Pontificis dispensatione licite iniri posse; 2. nonnisi praevia summi Pontificis dispensatione servatisque conditionibus ab eo praescriptis posse licite celebrari 3. demum, quod consequens est, reos fieri coram Deo sacerdotes catholicos seu parochos, qui absque legitima facultate, nec servatis praescriptis conditionibus tales nuptias conjungerent.

286. Jam vero sic eam quoad primam partem adstruimus: Ex dictis conjugia mixta ideo illicita sunt, quia jure naturali et divino improbantur potissime ratione periculi perversionis quod ipsis inest, et quia jure ecclesiastico sunt interdicta. Si propterea per conditiones ab Ecclesia praescriptas removeatur ejusmodi periculum, et Romanus Pontifex, utpote supremum Ecclesiae caput, a lege ecclesiastica dispenset, nihil impedit quominus ea conjugia licite iniri valeant.

287. Et sane, quamvis graviter utroque jure naturali et positivo divino improbata fuerint connubia Hebraeorum cum infidelibus, nihilominus haud pauci sanctissimi viri ac mu-

tem nunc facimus, attestamur tibi ad pedes Crucifixi, id unice Nos faecere, ut sanctae religioni nostrae majora damna evitentur „. Quae verba usurpat ac sua facit Pius VI. in cit. *Rescripto* ad card. de Franckenberg. apud Moser op.cit. p. 170.

lieres cum infidelibus connubia contraxerunt, quod fecerunt inter ceteros Esther cum Assuero, Booz cum Ruth Moabitide, Salomon cum pluribus alienigenis, qui nisi passus esset seduci cor suum, in reprehensionem non incurrisset, prout nec alii recensiti reprehensi idcirco a Deo fuerunt. Eadem porro ratio adstipulatur conjugiis Catholicorum cum acatholicis, si absit periculum, et gravissimae causae idem exigant. Hinc etiam in annalibus ecclesiasticis plures reperimus utriusque sexus Catholicos qui tum cum infidelibus tum cum haereticis miscuere connubia, e. g. s. Monicam cum Patritio ethnico; Ingundem cum Hermenegildo adhuc ariano; Ringundem cum Reccaredo pariter ariano; Sigebertum et Chilpericum Francorum reges qui duxerunt Brunichildem, et Galsuintham filias Athanagildi Hispaniarum ariani regis (a).

188. Quare non raro Rom. Pontifices dispensarunt, ut haec conjugia licite celebrarentur; sic ut ceteros omittam, Clemens VIII. licet aegre, dispensavit tamen cum duce Barensi, ut Catharinam Henrici IV. Galliae regis sororem haereticam duceret (b); Urbanus VIII. ut Henricia Ludovici XIII. soror nuberet Carolo I. Anglorum regi (c), sic alii Pontifices passim in Germania, Anglia, Hollandia aut immediate per se, aut facultate episcopis specialiter communicata id ipsum praestiterunt (d). A nemine porro cordato theologo in dubium

(a) Cf. Pontium op. et loc. cit.

(b) Haec tamen dispensatio importunis atque iteratis precibus extorta suo caruit effectu, eo quod obierit Catharina priusquam Clementis litterae in Gallias fuissent delatae.

(c) Cf. Binterim op. cit. pag. 46. qui observat, Jacobum Caroli patrem, et Ludovicum XIII. atque principem ipsum sponsum, nempe Carolum contractum matrimonialem juramento firmare debuisse continentem 30. articulos, inter quos ille aderat, quod regina religionem catholicam libere profiteri posset, et secum Londini habere episcopum et viginti quatuor sacerdotes; quod liberi usque ad an. 15. in Ecclesia catholica instituerentur, et sine respectu ad religionem in Gubernio Britannico vigentem pariter eamdem profiteri possent. Jacobum praeterea in superadditis secretis articulis promisisse fore ut statim post conjugium initum, omnibus captivis catholicis libertas concederetur. Attamen, nonnisi reluctante nuncio apostolico, conditiones has illi posuere.

(d) Cf. Moser op. cit. Cap. XIII. *De matrimoniis Catholicorum cum haereticis* p. 51. seqq.

revocari potest, tot Romanos Pontifices in re tanti momenti limites propriae auctoritatis minime excessisse dum ea connubia permiserunt. Atque hinc factum est ut fere unanimes catholici doctores sint in hac sententia adstruenda (a).

289. Porro nonnisi praevia Rom. Pontificis dispensatione posse mixta celebrari connubia, servatisque ab eo praescriptis conditionibus, prout secundo loco ostendere proposuimus, ex dictis facile evincitur. Etenim cum leges ecclesiasticae quae vetant ejusmodi conjugiorum celebrationem vel a conciliis oecumenicis, vel a synodis particularibus quidem, sed ab universa Ecclesia receptis fuerint constitutae, nonnisi a totius Ecclesiae supremo capite Romano Pontifice, in iis dispensari potest. Inferiores enim nihil possunt in leges a superiori auctoritate latas, uti etiam contingit in politica societate. Supremi praeterea pastoris est tum judicare num dispensationis causae tales concurrant ob quas licita, ac utilis communi bono eadem evadat, tum decernere conditiones sub quibus tantum ipse dispensandi propositum habeat (b). Hinc quoties principes pro se, sivè episcopi ipsi pro subditis suis

(a) Sane Pontius op. cit. Cap. III. num. 2. scribit: " Nullum legi hactenus, qui diceret ita esse illicitum conjugium haereticum catholico, ut in nullo casu liceat, quamvis audivi non paucos, qui adeo periculum perversionis conjugis et prolis, quod in hoc matrimonio reperitur, exaggerant, ut dicerent illud periculum evidens esse ,,. Deinde n. 10. adductis auctoritatibus Sanchez lib. VII. *De matr.* Disp. 72. n. 5. Azor Tom. I. lib. 8. c. 11. quaest. 5. Navarri lib. I. *Consil.* tit. *de constitutionibus*. Cons. 59. et 60. Bellarmini lib. *de matrim.* Cap. II. prop. IV. Estii in I. Cor. VII. n. 39. aliorumque iterum concludit: " Itaque ut uno verbo dicam, nullum legi ex his, qui scripta sua evulgarunt, qui diceret ita illicitum esse matrimonium Catholici cum haeretico, ut in nullo casu contrahi posset sine peccato, etiam conjuge perseverante infideli ,,.

(b) Cf. Benedictum XIV. *De Synodo Dioeces.* lib. IX. Cap. III. n. 3. ubi scribit: " Pontificiae ergo auctoritati injuria fit ab iis, qui illius interventu opus non esse contendunt, ut matrimonia inter partes, alteram catholicam, et alteram haereticam licite contrahantur,,. Sane Pius VII. in *Rescripto ad episc. Galliarum* 17. Febr. 1809. ut postea videbimus ipsis episcopis hanc denegatam fuisse facultatem affirmat, ac si ab ipso peteretur facultas dispensandi in his conjugiis, eam ipsis se denegaturum profitetur, dicens: " Quare si a Nobis petitioni huic respondendum nunc esset, responsum certe nostrum a constanti hujus sanctae Sedis regula et praedecessorum nostrorum exemplo agendique ratione dissidere non posset ,,.

hanc optarunt dispensationem, toties ad Romanum Pontificem confugerunt.

290. Posse autem Romanum Pontificem apponere conditiones sub quibus tantum ejusmodi connubia iniri valeant probatione non indiget. Ipse siquidem utpote Christi vicarius debet bono spirituali animarum prospicere, ac bono totius Ecclesiae sibi commissae; debet avertere fideles quacumque potest ope a perversionis et apostasiae periculis, atque, ut verbo dicam, debet uti potestate qua praeditus divinitus est in aedificationem, non autem in destructionem. Quapropter, omnibus expensis, eas potest et debet conjugiis mixtis celebrandis conditiones apponere, quas viderit magis conducere ad propositum finem, et cum illis limitationibus sine quibus perniciosa fieret ejusmodi dispensatio, prout ferunt locus, tempus, personae, ceteraque adjuncta omnia. Hac sane ratione perpetuo se gesserunt Romani Pontifices in illis facultatibus concedendis (a).

(a) Pius VI. in *Rescripto* ad card. de Franckenberg arch. Mechliniensem postquam constantem Ecclesiae hac in re disciplinam, ac praedecessorum suorum praxim episcopis Belgii prae oculis posuisset, ut ostenderet se nec posse nec velle talia probare conjugia; declarat parochum catholicum, si matrimonium nulla ratione impedire valeat, eidem materialem suam exhibere posse praesentiam, modo sequentes observet cautelas:

1. Ut tali matrimonio non assistat in loco sacro, nec aliqua sacra veste indutus; ut etiam nullas Ecclesiae preces recitet, neque ullo modo conjugibus benedicat.

2. Ut pars haeretica scripto ac juramento coram testibus promittat se permissuram, ut pars catholica religionem suam libere exerceat; prolesque omnes in ea instituat.

3. Ut similiter pars catholica eodem modo promittat se hoc praestituram, ut compartis conversionem efficaciter procuret. Cf. Moser op. cit. p. 61. seq.

Hae porro cautelae jam servatae fuerant in matrimonio inito a Carolo I. cum Gallica Henricia cui sacerdos quidem adstitit, sed extra Ecclesiam, ita ut nulla data fuerit benedictio nuptialis ut fuse refert Bened. XIV. *De Synodo* lib. VI. Cap. V. n. 5. quamvis hoc conjugium celebratum fuerit cum dispensatione Urbani VIII. et secreta capitula, de quibus superius disserui, fuerint apposita.

Praedictis omnino conformis est instructio s. Congregationis card. concilii Trid. interpretum circa matrimonia mixta die 15. Jun. 1793. emissa, et a Pio VI. approbata 19. ejusdem mensis, ac missa ad pastores ducatus Cliviensis, in qua sequentia observanda praescribuntur, *ne*, ut additur, *approbationem sapiat tolerantia*.

" Catholicum prae omnibus, vel Catholicam parochi moneant,

291. Demum, quod postremo loco enunciavimus, graviter scilicet peccare parochos qui absque Rom. Pontificis dispensatione, nec servatis conditionibus quae ab eo praescriptae fuerint, connubia mixta praesentia sua, benedictione, aliove ritu sacro cohonestarent, aperte sequitur ex hactenus disputatis; violarent enim canones ab Ecclesia sancitos; cooperarentur positive aliorum peccato; transgrederentur limites sibi praestitutos; gravissimi scandali se reos efficerent, probarent sacrilegum conjugium, actumque denique prorsus illegalem ponerent; quae profecto absque gravi praevaricatione fieri nequeunt (a).

DIFFICULTATES

292. I. Obj. adversus prim. part. Nec Rom. Pontifex dispensare potest in matrimoniis Catholicorum cum haereticis, nec si dispenset, licite ea iniri possunt; nam 1. in omnibus conjugiis mixtis manifestum inest perversionis periculum tum ex parte conjugis catholici, tum ex parte prolis; 2. experientia profecto ostendit haec conjugia pessimum exitum sortita esse; 3. hinc legimus III. Reg. XI. 1. seq. « Rex Salomon adamavit mulieres alienigenas multas ... de gentibus super quibus dixit Dominus filiis Israel:

quod contrahendo matrimonium cum acatholica vel acatholico, valide quidem contrahant, sed illicite „.

“ Atque hinc plane consequitur nullo actu positivo ipsos posse isthaec matrimonia probare, aut suo expresso consensu et auctoritate confirmare. Quapropter, si cogantur in hac temporum conditione et propter leges in transactione religionis anni 1673. praescriptas, matrimoniis Catholicorum cum muliere acatholica assistere, satagant ut se mere passive habeant, atque tanquam inviti audiant duntaxat utriusque consensum, verumtamen abstineant omnino a precibus recitandis, a benedictione impertienda, atque ab omni alio Ecclesiae ritu adhibendo „

“ Caveant insuper ne in publicandis matrimoniis mixtis religionem exprimant contrahentis acatholici; sed contrahentium tantum enuntient nomina et cognomina „

“ Abstineant rursus a concedendis dimissoriis, ubi secundum canones Ecclesiae catholicae canonicum aliquod impedimentum sit inter contrahentes „. etc. Cf. ibid. pag. 63. seq.

(a) Cf. Serarium op. cit. Cap. III.

non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras: certissime enim avertent corda vestra ut sequamini deos earum ». Cum vero eadem ratio vigeat, imo major in connubiis Catholicorum cum acatholicis ob faciliorem seductionem, exinde constat nullo unquam in casu ea licita fieri posse. 4. Divina porro lex quae vetat ejusmodi conjugia cum moralis sit, numquam a quacumque demum auctoritate, etiam suprema, potest relaxationem admittere. Ad haec majus pondus accedit, si observetur 5. numquam licitam esse sacramenti profanationem, quae in talium conjugiorum celebratione semper intervenit, sive minister matrimonii dicatur sacerdos, sive dicantur ipsi contrahentes; nam sacerdos, in priori sententia, administraret sacramentum manifeste indignis; quod si ministri sint contrahentes, et ipsi sacrilege invicem sibi administrarent sacramentum, et indigne perciperent. 6. Peccarent praeterea catholici contrahentes etiam ex eo capite, quod communicarent in re sacra cum excommunicatis. Sive igitur accedat Rom. Pontificis dispensatio, sive non, numquam erunt licita mixta conjugia. 7. Dicendum propterea est, Ecclesiam, seu Rom. Pontificem cum in iis dispensat, solum ea permittere, seu tolerare, minime vero probare, cum semper tales commixtiones abhorrere pergat. Ergo.

293. R. N. A. ad 1. prob. D. Quod tamen absolute averti, seu removeri potest, C. quod absolute removeri nequeat N. Haud inficiamur grave inesse periculum in his conjugiis, uti evincunt ea omnia, quae in superiori propositione disseruimus. Attamen cum ejusmodi periculum intimum non sit, nec necessario perversionem includat, quae solum pendet ex dispositione fidelis seu catholici, hinc si ea adhibeantur media quae suggerit ipsa religio, ac praescribunt Romani Pontifices cum in his conjugiis dispensant, averti illud potest. Neque omittendum saepe imminere periculum perversionis sin minus in fide saltem in moribus quoties aliquis etiam cum conjuge catholica foedere nuptiali jungitur, qui depravata

mente ac voluntate cum sit, ipsam in malam partem pellicere facile posset; nemo tamen dicet numquam licita esse ejusmodi connubia (a).

294. Ad 2. D. Ob pravam animi dispositionem atque ob neglectas conditiones quae praescriptae fuerant, C. per se N. Si qui enim naufragium fecerunt in his conjugiis ideo est, quia eorum fides ante ipsas nuptias infirma erat, neque christiana flagrabant charitate; quia defectu rectae intentionis se haeretico potius conjugio copularunt quam catholico, sive ambitionis sive libidinis aestu alteriusve cupiditatis permoti. Si enim majoris divinae gloriae intuitu, catholicae religionis augmento, reipublicae tranquillitate ducti haeretico nupsissent; si praeterea orationi, humilitati, religionis actibus operam dedissent triste proculdubio naufragium evasissent. Sane plures pii viri ac mulieres adhortationibus, bonae conversationis exemplo, ac precibus tum infideles tum haereticos ad veram religionem perduxerunt, eorumque animas lucrati sunt (b). Sibi propterea, non dispensationi imputare debent scandalum quod infirmi isti Catholici sunt passi.

(a) Cf. Pontium in *Append. cit.* Cap. VIII. n. 7. card. de Lugo in *Tractatu de sacramentis disp.* VIII. sect. 14. nec non Benedictum XIV. *De Synodo* lib. IX. Cap. III. n. 3. ubi inter cetera scribit: " Non minus graviter eamdem auctoritatem (Pontificiam) ab illis laedi dicendum est, qui aliquo ab hinc tempore asserere et jactare coeperunt, dispensationes hujusmodi a Rom. Pontifice minime concedi posse, etiamsi gravis causa concurrat, atque omne perversionis periculum absit ,,.

(b) Inter cetera exempla satis sit illud afferre s. Monicae matris s. Augustini, quae Patritium ethnicum ad christianam fidem exemplo et adhortationibus adduxit, ut refert s. Augustinus *Confes.* lib. IX. Cap. IX. n. 22. et Sigeberti regis Francorum, qui, teste s. Gregorio Turonensi in *Hist. Francorum* lib. IV. Cap. XXVII. Brunichildem arianam ad Ecclesiam catholicam piis admonitionibus lucratus est; quod et praestitit Chilpericus, eodem teste ibid. Cap. XXVIII. sic plures alii, ut ab initio innuimus, praestiterunt. Huc propterea pariter referri potest quod scripsit Apostolus I. Cor. VII. " Sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem, et sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem ,,. Dummodo tamen, ut diximus, per legitimam dispensationem connubia haec celebrentur, et justis de causis, servatisque appositis conditionibus. Quare non semper ex effectu dijudicari debet, ut pluribus ostendit Pontius l. c. Cap. IV. §. 2. n. 14. seqq. Hinc vulgatum illud:

. . . Careat successibus opto
Quisquis ab eventu facta notanda putat.

295. Ad 3. Juxta communiter contingentia, C. absolute N. Deus praenunciavit in adductis verbis quod, spectata communi infirmitate, evenire solet, minime vero quod ita necessario et absolute evenire debeat; alioquin de fide jam esset inseparabile et universim adnexum esse his conjugiis non solum periculum, sed ipsam perversionem; quotquot praeterea ejusmodi connubia iniere lapsi essent in idololatriam et in infidelitatem, quae quam procul distent a vero allatis exemplis edocemur (a).

296. Ad 4. D. Si lex moralis seu naturalis vetaret aliquid intrinsece malum, C. Si aliquid vetet quod tale absolute non sit N. Porro jam ostendimus periculum quod inest conjugiis mixtis ejusmodi non esse, ut absolute averti ac removeri non possit. Ad legitimam autem auctoritatem spectat decernere, quando, et quousque immineat illud periculum, et media ad illud amovendum idonea praescribere. Quae si executioni mandentur, divina opitulante gratia, periculum aut omnino cessat, aut saltem remotum fit (b).

297. Ad 5. Neg. semper intervenire sacramenti profanationem in conjugiis mixtis, sive minister censeatur sacerdos, sive dicantur contrahentes. Sacerdos enim publice ac legitime petentibus sacramenta, non peccat si ea administret, quamvis private sciat indignum esse qui petit, ut notum est. Porro legitime illi petere censentur administrationem sacramenti matrimonii, qui facultatem a superiore obtinuerunt. In ve-

(a) Cf. Pontium loc. cit.

(b) Animadvertendum vero hic est, quod quando Rom. Pontifex dispensat in his conjugiis, ipsum tantum dispensare in eo quod ejus potestati subjicitur, videlicet in lege ecclesiastica prohibente ejusmodi nuptias, non autem illum dispensare aut dispensare posse in lege naturali prohibente ea conjugia ratione periculi. Quare, si adhuc dispensatione posita Pontificia, perseveraret periculum perversionis, nequaquam liceret illud conjugium iniri quia vigeret integra naturalis obligatio. Id porro locum haberet, quum non omnia adjuncta Pontifici patefacta fuerint. Etenim si omnia ipsi aperte fuerint exposita, et Rom. Pontifex dispensationem concedat, non absque temeritate posset in dubium revocari utrum licite conjugium celebrari possit; supponi enim deberet Pontificem aut rem non satis perpendisse, aut errasse dispensando. Cf. Pontium loc. cit. Cap. VIII. n. 7.

riori autem sententia, quod ministri sint contrahentes, peccat quidem pars haeretica sive administrando, sive suscipiendo sacramentum, non peccat tamen pars catholica neque in administrando neque in suscipiendo sacramento. Nam justa ac legitima causa interveniente potest quisque ab alio petere et accipere rem per se bonam, etsi ille qui dat ex prava dispositione peccet dando, in hac enim hypothesi alterius malum permittitur, non autem intenditur; idipsum dicatur de administratione ob quam necesse non est, ut minister inquirat in interiorem actualem dispositionem ejus, qui publice ac legitime sacramentum petit, ut modo animadvertimus (a).

298. Ad 6. D. Si absque legitima dispensatione communicarent cum excommunicato in re sacra, C. si cum legitima dispensatione N. Haec enim communicatio solis ecclesiasticis legibus prohibita est, quare si legitima auctoritate freti Catholici ineant conjugium cum haereticis, hoc ipso ab illa prohibitione soluti sunt.

299. Ad 7. N. Romanorum enim Pontificum mens in ejusmodi dispensationibus est omnino in conscientia tutos eos efficere, qui talibus connubiis consociantur; alioquin nulla opus esset dispensatione. Licet vero Ecclesia seu Rom. Pontifex abhorreat ab illis nexibus, et quoad fieri potest, impedire satagat (b); si tamen gravis intercedat causa quae

(a) Cf. card. de Lugo loc. cit. sect. XIV. n. 226-229. et Benedictum XIV. loco pariter cit. nec non Collet. Tract. *De matrim.* Cap. II. sect. V. concl. IV. num. 314.

(b) Cf. Bened. XIV. *De Synodo* lib. VI. Cap. V. atque Moser op. cit. ubi profert quamplura documenta ex Rom. Pontificibus qui semper ejusmodi conjugiorum detestationem professi sunt. Ne longiores simus nobis sufficiat attulisse quae scribit Bened. XIV. in decretali rescripto dato die 4. Nov. 1741. ad Epp. Belgii §. 3. ubi scribit: " Dolens in primis quammaxime sanctitas sua, eos esse inter Catholicos, qui insano amore turpiter dementati, ab hisce detestabilibus connubiis, quae s. mater Ecclesia perpetuo damnavit, atque interdixit, ex animo non abhorrent, et prorsus sibi abstinendum non ducunt, laudansque magnopere zelum illorum Antistitum, qui severioribus propositis spiritualibus poenis, Catholicos coërcere student, ne sacrilego hoc vinculo se se haereticis conjungant etc. ,, in ejus Bullario Tom. I. pag. 88. Eadem ferme repetit Pius VIII. in Brevi cit.

religionem ac publicam tranquillitatem promoveat, indulget saltem ut licite contrahantur.

300. II. Obj. adv. reliquas prop. partes. 1. Parochi melius quam episcopus aut Supremus Pontifex novisse possunt quid in casibus particularibus tum contrahentium tum reipublicae bono melius conferat; 2. saltem poterunt episcopi ejusmodi dispensationem, cum opus fuerit, tribuere; 3. praesertim cum olim ita receptum fuerit et 4. contraria consuetudine contraria lex abrogata censeri possit, ut non pauci auctores docent et 5. saepe impediantur cum s. Sede communicare. Ergo.

301. R. ad 1. D. Si praeter hanc cognitionem practicam non requireretur praeterea legitima auctoritas, Tr. Si haec requiratur N. Jam vero hic non agitur de sola rei notitia, sed de legitima et idonea auctoritate derogandi legibus ab universa Ecclesia solemniter constitutis, non solum ad unius vel alterius individui sed ad totius Ecclesiae bonum, conservationem, et augmentum. Haec autem auctoritas, uti ostendimus, soli supremo Ecclesiae hierarchae adjudicanda est.

302. Ad 2. N. Ut patet ex modo dictis. Eadem enim ratio quam adduximus in superiori responsione valet pro episcopis singillatim sumptis (a).

303. Ad 3. Neg. cons. Quidquid enim potuerint quondam episcopi juxta antiquum jus, certum est juxta recens jus a pluribus seculis in Ecclesia vigens id jam amplius episcopos non posse. Quare Pius VII. testatur numquam a s. Sede fuisse episcopis concessam facultatem in his conjugiis dispensandi, quamvis instantissime eam postulassent: « Apostolica Sedes, inquit, aegre admodum multaque cum cautione ad praefatum periculum (perversionis) quoad fieri posset removendum, nec nisi gravi aliqua intercedente causa, eaque fere publica, licentiam hanc consuevit impertiri. *Episcopis vero, licet instantissime postulantibus, eandem*

(a) Benedict. XIV. *De Synodo* lib. IX. Cap. III.

licentiam dare, in Europa praesertim, *nunquam concessit* (a)».

304. Ad 4. N. Ut constat ex duabus constitutionibus Benedicti XIV. quarum altera incipit: *Magnae Nobis* (b), altera vero cujus initium: *Ad tuas manus* (c). Priori constitutione summus Pontifex rumorem quemdam per Poloniam grassantem quod Sedes Apostolica conjugia mixta indulserit celebrari, acriter impugnat, ac « nonnisi per injuriam et intolerabilem calumniam excogitatum atque disseminatum » fuisse affirmat; simulque ostendit antiquam Apostolicae Sedis disciplinam ac regulam, qua talia conjugia semper reprobaverat, ad sua usque tempora constanter servatam, tunc quoque integram vigere ac religiose custodiri (d). Altera autem constitutione confutat Pontifex falsam illam persuasionem, quasi ex consuetudine cui nemo in illo regno se opponebat, Ecclesiae consensus, vel dispensatio recte deduceretur: « Tolerat quidem, inquit, in aliquibus locis Apostolica Sedes matrimonia inter Catholicum et haereticam; vel haereticum et Catholicam, cum nequeat impedire, et ecclesiastica quadam prudentia, ne majora mala enascantur, dissimulat ac tacet: at quod Apostolicae Sedis auctoritate, gratiosa in hisce matrimoniis dispensatio super gradu aut alio impedimento concedatur, fieri numquam potest, nisi praecedat haeresis abjuratio, juxta

(a) Apud Moser op. cit. pag. 53.

(b) Dat. 29. Jun. an. 1748. in ejusdem Bullario Tom. II. p. 413.

(c) Dat. 7. August. ejusd. anni. Ibid. p. 491.

(d) En Pontificis verba: " Praedecessor noster Clemens XI. in Congregatione s. Officii coram se habita die XVI. Jan. anni MDCCX. mandavit inhiberi per litteras archiepiscopo Mechliniensi, ne ullas omnino licentias, aut dispensationes impertiretur pro matrimoniis inter contrahentem catholicum et alterum haereticum celebrandis, nisi abjuratio haeresis prius praecessisset; Theologos autem, qui contra hujusmodi praxim opinati fuerint, acriter admonendos decrevit „; et paulo ante jam asseruerat: " Neque vero necesse habemus ea omnia in medium proferre, quibus luculenter demonstrari posset antiquitas ejus disciplinae, qua *semper* Apostolica Sedes Catholicorum cum haereticis conjugia reprobavit. Sed aliqua dumtaxat afferre sat erit, quibus ostendamus eamdem disciplinam ac regulam ad Nostra usque tempora *constanter* servatam, apud Nos et Apostolicam Sedem non minus integram vigere et religiose custodiri „. Deinde subjicit documenta.

ejusdem Sedis Apostolicae disciplinam ». Hinc episcopum quendam, qui cum duobus Lutheranis dispensaverat in gradu prohibito, ob spem quae praefulgebat ut ad fidem catholicam adjungerentur, graviter redarguit (a).

305. Ad 5. Resp. in his rerum adjunctis posse episcopos passive se habere, nec ullam omnino positivam dare dispensationem, cum eam dandi facultate careant. Sic ansam non tribuent acatholicis Ecclesiam magis opprimendi (b).

PROPOSITIO III.

Non possunt acatholici, quin omnia laedant aequitatis jura, cogere sacerdotes catholicos ad honestandas benedictione aliove ritu sacro nuptias mixtas, quae, neglectis canonicis sanctionibus, contrahuntur

306. Ut plenius intelligatur quid sit illud de quo praesens quaestio instituitur, animadvertere quaedam oportet scitu apprime necessaria. Ea vero sunt

307. I. Inter cetera fidei nostrae dogmata hoc quoque firmissimum constare atque certissimum, nemini scilicet, qui extra Ecclesiam catholicam culpabiliter ex hac vita decedat, ad aeternam salutem patere aditum posse (c).

308. II. Ecclesiae pastoribus id munus commissum esse, ut ad catholicam Ecclesiam, quae sola vera est, adduce-

(a) Sic enim loquitur summus Pontifex: " Nos ignoramus quid egerint episcopi praedecessores; id solum Nobis compertum est, quod, si dispensaverunt in matrimonio non contracto, sed contrahendo, in matrimonio inter duos adhuc in haeresi permanentes; perperam ac male egerunt, grave admiserunt peccatum, multorumque malorum reos se fecerunt, quia facultates eis concessas attento animo non considerarunt, ex quibus, veluti ex fonte, omnis delegata auctoritas dimanat,,. Loc. cit. pag. 493.

(b) Cf. Scrarium op. cit. Cap. IV. §. XXXIX. seqq. ubi totum istud argumentum docte ac luculenter evolvit.

(c) Cf. in Tract. *De vera religione* P. II n. 264. quo sensu exposuerimus quod hic dicitur *culpabiliter*, ne quis nos arguat nimium veritatem hanc urgere. Quae porro illic scripsimus, hic pariter intellecta volumus.

re pro virili curent quoscumque ab hac salutis semita aversos noverint; sive ii infideles sint, sive schismatici; rursumque provideant, ne Catholicis ullum periculum sit, quo a recta fide avertantur: de summa enim agitur rerum omnium.

309. III. Non posse propterea eosdem Ecclesiae pastores, quin gravissimo apud Deum scelere teneantur, et animarum quas Christus redemit sanguine suo proditores sint, inertes aliquid praetermittere, quod ad duplicem illum finem obtinendum pertineat.

310. IV. Canonicas leges quae vel a primis Ecclesiae seculis circa matrimonia mixta sancitae sunt, eo demum referri omnes, ut duplex ille finis obtineatur.

311. V. Romanos Pontifices qui praecipui sunt canonicarum legum custodes ac vindices, numquam non fuisse sollicitos pro eo munere quo funguntur, ut illae sartae tectae servarentur, ne aeterna cujusquam salus in discrimen adduceretur; eaque propter tanquam illicitas semper exhorruisse, et vero etiam damnasse nuptias mixtas ab aliquibus forte initas his neglectis canonicis legibus, quod ex paulo supra demonstratis compertum est.

312. VI. In his Pium VIII. s. m. quamquam iniquis temporum conditionibus aliquantulum cesserit, atque ut loquitur Gregorius XVI. « Suam eo usque protulerit indulgentiam, ut ipsa verissime dici queat illos attigisse limites, quos praetergredi nefas omnino sit (a) », legibus tamen essentialibus prorsus inhaesisse. Hae autem praecipuae duae sunt; tum nempe ut mulier catholica praesertim cum viro acatholico nuptura *diligenter* ab episcopo vel a parocho edoceatur, quae circa hujusmodi nuptias ecclesiasticorum canonum sententia sit, *serioque* iterum atque iterum admoneatur de gravi scelere, quod admittet, si eos violare praesumat; tum ut agnoscat sese in filios quos a Deo expectat acturam cru-

(a) In allocutione habita die 10. Decemb. 1837. Cf. *Esposizione di fatto* etc. Doc. XVI. pag. 84. seq.

delissime; si in iis quas contrahit nuptiis, illorum institutionem viri acatholici arbitrio esse permittendam intelligat (a). Ad haec decrevit, quod si posthabitis hisce monitis mulier illicitas nuptias inire velit, *abstinere debeat catholicus pastor* non solum a nuptiis quae deinde fiant, *sacro quocumque ritu honestandis*, *sed etiam a quovis actu quo approbare illas videatur*; atque adeo permittit tantum *assistentiam* quam vocat *passivam*. Demum ut querelis omnibus praecludat aditum, declarat veras ac ratas, scilicet validas nuptias mixtas, quae a dato Brevi celebrari contigerit non servata forma a Tridentino praescripta (modo nullum aliud obstet dirimens impedimentum), in dioecesibus Coloniensi, Trevirensi, Paderbornensi et Monasteriensi (b).

313. VII. *Gubernium* Borussicum pontificias has litteras, quas idem expetierat, vel saltem episcopos ut illas expeterent auctoritate sua adduxerat, primo per fraudem occultasse (c), tum secreta conventione habita earumdem vim eludere (d), demum episcopos ac ceteros Ecclesiae catholi-

(a) Ibid. Docum. III. pag. 6.

(b) Ibid.

(c) Haec omnia referuntur in cit. *Esposizione* a pag. 5. ad 9.

(d) Juverit heic ipsa verba describere quibus usus est Gregorius XVI. in Allocut. cit. " Quis porro, inquit, futurum putaret, ut pontificia isthaec declaratio (Pii VIII.), indulgentissima licet et semel atque iterum per regium in urbe oratorem accepta, *eo sensu adhiberetur*, *qui inconcussa catholicae Ecclesiae principiaververteret*, *et hujus Apostolicae Sedis menti penitus repugnaret*? Verum quod nemo unus fingere aut excogitare posset, quodque vel leviter suspicari crimen fuisset, *id artificioso secularis potestatis impulsu* factum est. Vix rem non sine maxima animi molestia novimus, nihil distulimus quin expostulationes Nostras iis ad quos pertinebat deferendas committeremus, una simul declarantes quanta Nos ex apostolico munere teneret necessitas fideles opportune monendi, ne illud ab sancta hac Sede profectum arbitrarentur, a quo ipsa plane abhorret. Cumque ita Nobis fuisset responsum, *veluti nullo querelae Nostrae inniterentur fundamento*; epistola accessit alterius ex praedictae regionis praesulibus, qui instante morte rediturus aeterno judici rationem villicationis suae, misso ad Nos apographo instructionis traditae ab episcopis urgente civili Gubernio, accurate significabat se, *damna gravissima exinde Ecclesiae oritura*, *laesosque illius canones*, *divinae gratiae lumine inspicientem*, *errorem*, *cui subscripserat*, *libera mente motuque proprio retractare*. In curam proinde statim incubuimus ut, perlato ad serenissimum Re-

cae ministros vexare, ac pessimis modis coegisse, ut contemptis cautionibus a Pio VIII. impositis, connubia mixta solemnitatibus in Ecclesia sancta usitatis ex regni statutis et legibus honestarent (a). Dira inde adversus Ecclesiam orta persecutio, quae in dies acrior fit, apud eos scilicet, qui non modo *tolerantiae* nomen pleno ore depraedicant, sed etiam culti politique haberi volunt et appellari (b).

314. Quibus ita constitutis, propositionis nostrae veritatem evincere operosum non est. Etenim jura omnia aequitatis postulant, ut nemo quavis ratione ea agere compellatur, quae fidei quam profitetur, quae reluctantis conscientiae sensui, quae jussis auctoritatis legitimae adversentur, quae-

gem germano istius apographi exemplo, magis magisque innotesceret, Nos initam a memoratis episcopis rationem interpretandi Apostolicas praedecessoris Nostri litteras, utpote Ecclesiae principiis ac legibus adversantem, omnino reprobare „. In *Expos.* cit. Doc. XVI. pag. 84. seq.

Haec autem secreta conventio, quae prius a Confluentibus (vulgo *Coblentz*) nuncupata est ex qua prodiit *instructio*, reipsa locum habuit Berolini 19. Jun. 1834. inter Bunsen et Arch. Coloniensem Com. de Spiegel. Illa porro eadem est de qua Bunsen Borussiae Orator apud s. Sedem interrogatus ex officio, respondit: "Non seulement l'existence d'une telle instruction est moralement impossible, mais *qu'il a la certitude positive que cette prétendue instruction n'a jamais existé*! „ Cf. *Exposit.* cit. Doc. VI. Huic conventioni ac instructioni inde emissae subscripserant praeter Arch. Coloniensem Spiegel episcopi Trevirensis, Paderbornensis et Monasteriensis. Cumque ab ephemeride Aschaffenburgensi an. 1836. n. 125. cum nonnullis mutationibus publicata esset, iidem episcopi qui ei subscripserant, in hac ipsa ephemeride n. 150. declararunt hoc documentum *opus perfidum esse cujusdam calumniatoris*! Cf. *lettr. cit. Sur l'affaire de Cologne* Paris 1838. p. 53. E septem vero articulis ad quos illius conventionis instructio redacta fuerat, excludebantur conditiones duae, quibus unice positis, Pius VIII., ut diximus, pro sua potestate declaraverat connubia isthaec mixta iniri licite posse; scilicet 1. seria admonitio facienda parti catholicae de gravi crimine quo se obstringeret contra Canonum leges tale matrimonium ineundo; 2. promissio ab eadem praestanda, qua polliceretur fore ut soboles omnis catholica religione institueretur. Cf. *Exposit.* cit. p. 7. 8. et ibid. Docum. XVII. p. 87. seqq.

(a) Has leges paulo post proferemus.

(b) Annales propterea ecclesiastici posteris tradent tres praecipuas persecutiones quas hoc seculo vertente passa est catholica Ecclesia, ab ethnicis in regno Tunchinensi, a schismaticis in imperio Russico, ab haereticis in regno Borussico; simul tamen referent latas ab Ecclesia Christi victorias quia scriptum est: "Et portae inferi non praevalebunt adversus eam „.

que hostibus Ecclesiae subsidio essent in ipsius Ecclesiae pestem et animarum perniciem. Atqui haec plane agere sacerdotes catholicos acatholici homines compellunt, dum eos urgere nituntur ad nuptias mixtas benedictione aliove ritu sacro honestandas neglectis canonicis legibus. Ergo.

315. Majorem hujus argumenti propositionem ne ab adversariis quidem nostris in dubium revocari posse existimamus. Ex iis enim fere capitibus veteres christianae religionis apologetae ostenderunt ab imperatoribus ethnicis contra christianos et leges inique fuisse latas et iniquissime saevitum (a); rursum novatores illi, qui initio seculi XVI. *reformatores Ecclesiae*, hoc est perturbatores, dici voluerunt, cum se ad Ecclesiae obedientiam adduci sentirent catholicorum principum auctoritate, nullum finem fecere clamorum et querelarum, hac una de causa, quod fidei ac conscientiae suae obniti contra jus fasque cogerentur; demum iisdem clamoribus et querelis obstreperent nostris auribus ii ipsi, qui nunc Catholicos vexant, si rerum conversione facta, cogerentur simile quidpiam a catholicis hominibus pati, quanquam utrique ratione juris utantur admodum dispari (b).

316. Jamvero minor propositio aeque evidentissima est. Etenim quominus sacerdotes catholici nuptias mixtas sacro ritu cohonestent praetermissis ecclesiasticis legibus facit inprimis ea quam profitentur fides. Nam fides catholica docet, ut supra animadvertimus, nemini qui versetur extra catholicam Ecclesiam, spem ullam salutis reliquam esse. Igitur qui ejusmodi ducunt connubia, quin spondeant sese effecturos, ut pars acatholica veram religionem amplectatur et proles omnis ex matrimonio suscipienda in vera religione instituatur, ii perverse agunt atque impie, cum se ipsi ac sobolem suscipiendam exponant certissimo exitio.

(a) Cf. Tertull. *Apologetic.* n. 1. et 2. Justin. *Apolog.* I. n. 3. seqq. Minut. Felic. in *Octavio* n. 35-38. etc.

(b) Cf. Jac. Gretzeri opusc. cui tit. *Judex et dux haereticorum nostri temporis*, praesertim Cap. XI. opp. edit. Ratisbon. Tom. XVII. p. 115. seqq.

Quare eodem illo actu grave crimen admittunt, dicente Apostolo: « Qui suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit et est infideli deterior (a) ». Immanem crudelitatem exerunt in liberos suos, quos non Christo, et castissimae Christi sponsae Ecclesiae, sed Satanae ejusque regno amplificando progignunt. Pessimam praevaricationem imitantur veterum Hebraeorum, qui « immolaverunt filios suos et filias suas daemoniis, et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum et filiarum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan (b) »; imo eo pejores et crudeliores Hebraeis sunt judicandi, quo animae corporibus praestantiores sunt. Dum igitur sacerdotes catholici blanditiis, minis, vexationibus, mulctatione bonorum, exilio, carceribus adiguntur ad illicitas has nuptias ritu sacro honestandas, coguntur actu positivo probare id quod catholica fides tanquam scelus nequissimum improbat.

317. Coguntur praeterea conscientiae suae leges praetergredi. Neque enim possunt illi nisi reluctante conscientia actum ponere, quem impium esse intelligunt, et vetitum ecclesiasticis legibus, cooperando positive, ut ajunt, per sacri ritus exhibitionem aliorum peccato et sacrilegio. Utra enim admittatur sententia de ministro matrimonii, aeque ad sacramenti profanationem concurrerent. Nam si sacerdotis ministerium illud sit, scienter sacramentum conferrent positive indignis; si vero sit contrahentium, conferunt positivum actum ad sacrilegam ejusdem sacramenti administrationem. Nefas utrumque et sacrilegum est.

318. Tertio coguntur leges infringere a legitima auctoritate decretas. Legitima enim auctoritas circa res mere spirituales, in quibus profecto continetur conjugiorum Christianorum per sacrum ritum celebratio, nulla ratione ad principes temporales pertinet, multo vero minus ad acatho-

(a) I. Timoth. V. 8. Εἰ τις τῶν ἰδίων καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ προνεῖ, τὴν πίστιν ἤρνηται, καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων.

(b) Ps. CV. 37. 38.

licos, scilicet ethnicos, haereticos et schismaticos, sed in una Ecclesia prorsus consistit. Cum igitur Ecclesia quovis tempore sacris legibus sacerdotibus interdixerit, ne connubiis mixtis adsistant, aut ritu sacro, aliove exteriori actu ea probare videantur, nisi statuta canonum observentur, sequitur haudquaquam illis licere aliter agere, quin leges infringant a legitima auctoritate sancitas.

319. Quarto coguntur sacerdotes catholici subsidio esse Ecclesiae hostibus in ipsius Ecclesiae pestem et animarum perniciem. Id quod liquet aperte 1. ab inspecto acatholicorum consilio in illis condendis legibus, quibus jubent liberorum institutionem viri arbitrio relinquendam esse, aut mares quidem paterna, foeminas vero materna religione informari (a), aut etiam sobolem omnem ex mixtis connubiis

(a) Ut omnibus pateat ratio legislationis Borussicae quae pertinet ad connubia mixta, operae pretium nos facturos credimus si eam hic legentium oculis subjiciamus.

I. Antequam ederetur codex civilis regni Borussiae, id quod contigit an. 1792. sponsis diversae communionis integrum erat per *pacta* quae vocant *ante-nuptialia* convenire inter sese, qua religione proles esset instituenda. Matrum porro catholicarum studium quo prolem suam imbuebant catholicis institutis, nihil fere a maritis protestantibus retardabatur, utpote qui per id potissimum temporis *indifferentismum* sectantes non valde erant de religione solicitì. Quam rem animadvertens legislatio Borussica, in cod. civili P. II. tit. 2. §. 74-84. sequentia edixit: §. 76. Si parentes diversae confessionis fuerint, masculi debent institui in religione patris usque ad aetatis an. XIV., foeminae vero in religione matris. §. 77. Hae leges aludi nequeunt per aliquod anterius pactum initum inter parentes. §. 78. Quum parentes concordes inter se fuerint circa religiosam prolis institutionem, nemo jus habebit sese intermiscendi.

II. Hic rerum status plene immutatus est a regia declaratione, quae data est die 21. Nov. 1803. In ea enim querelae graves jactatae sunt, quod ex religiosa liberorum institutione domestica familiarum tranquillitas perturbaratur, tum vero sancitum, ut in posterum *omnes* infantes institui deberent *in religione patris*, atque ut lex ista nullo inito a conjugibus pacto infringi posset. Nemo ausus est contradicere: quare decretum hoc eo facilius ad effectum perductum est, quod *indifferentismi* labes hominum animos maximam partem pervaserat, clerus autem pro iniqua temporum conditione conticuit. Atque huc certe spectant verba von Altestein quibus invocat *praescriptionem* in favorem legislationis Borussicae adversus Archiepisc. Posnaniensem. Verum cui tandem aut quando auditum est, vim ex una parte, metum ex altera constabilire titulum praescriptionis fundandae? Praesertim cum antiqua consue-

susceptam ea religione innutriri debere, quae potissima, sive ut dici consuevit, dominans habeatur (a). Atqui consilium hoc acatholicorum eo spectat, ut sectam suam latius amplificent in exitium catholicae Ecclesiae. 2. Ab lu-

tudo, ut idem Archiepiscopus apertissime ostendit, et nos infra videbimus, si unum aut alterum factum excipias, in quo vis injusta intercessit, constanter obtinuerit?

III. Interea provinciae Rhenanae Gallicae di:ioni subjectae ex *concordato* seu conventione an. 1801. in iis omnibus quae ad religionem pertinerent, summa libertate fruebantur; atque adeo cum an. 1814. in potestatem venerunt regis Borussici, nihil in ipsis innovatum est. Duo etenim obsistebant maxime, tum Gallicae legislationis ratio quae conjugibus in sobolis institutione libero jure uti concesserat, tum populorum in avitam religionem propensa admodum studia. Quare vicariatus generalis Aquisgranae encyclicam epistolam an. 1818. 24. Jul. dedit ad clerum universum, qua interdicebatur quaevis *assistentia* ecclesiastica matrimoniis mixtis, nisi prius sponsi *formaliter* polliciti fuerint se instituturos *totam* sobolem *absque exceptione* in religione catholica. Similes encyclicas literas dederunt vicariatus Trevirensis et Monasteriensis ad clerum suarum dioecesium. Denique post ipsos undecim annos, nempe 17. Aug. 1825. promulgata est ordinatio aulica (*Cabinets ordre*), qua 1. praxis conformis juri canonico quae ad hanc diem servata est in provinciis Rhenanis, est *abolita* et spectata ut *abusiva*; 2. clero catholico aeque ac protestantico interdicta; 3. decretum et declaratio die 21. Nov. 1803. promulgata posthac in provinciis etiam Rhenanis vigeat; 4. itemque ut pacta inter sponsos antea inita circa filiorum educationem irrita sint et invalida. Cum magna exinde turbatio orta esset, Borussiae rex auctor fuit episcopis provinciae Rhenanae ut consulerent s. Sedem per epistolam ad eos datam Berolini 28. Febr. 1828. de qua mox dicemus. Cf. cit. *Lettres sur l'affaire de Cologne* pag. 25. seqq. necnon *Esposizione documentata* etc. pag. 1. seqq. Docum. I. et II.

(a) Haec rerum series in imperio Russico. Jam inde ab an. 1825. die 13. Maji (quae epocha notanda est, cum coincidat cum decreto dato 17. Augusti ejusdem anni a rege Borussico circa matrimonia mixta) imperator Alexander in *dieta* quam nominant Varsaviensi denuntiaverat, examen instituendum esse novi codicis civilis ad politicam regni Poloniae administrationem instituti. Imp. Nicolaus an. 1827. codicis hujus civilis et *ecclesiastici* primum volumen publicavit. Cum autem legibus quae conjugia spectabant, clerus acriter obstitisset, eae in usum non fuere deductae, sed in altera *dieta* Varsaviensi habita mense Majo an. 1830. Imperatoris jussu iterum excussae. Secuti non multo post rebelles Poloniae motus, quibus sedatis, idem imperator legem edidit, qua ecclesiastici omnes jubebantur usitato solemnis benedictionis ritu consecrare nuptias mixtas Catholicos inter et schismaticos ineundas, ita ut qui secus facere auderet, laesae majestatis crimine teneretur. Nota est praeclara responsio a D. Gutkowski episcopo Podlachiae Generali Golowin reddita. Rursus per edictum (*Ukase*) constituit, ut proles omnis in Polonia orta ex conjugiis mixtis religione graeco-schismatica im-

ctuosa experientia illarum regionum, in quibus talia connubia sanctionibus ecclesiasticis contemptis usurpata passim fuere: cum enim antea solam catholicam fidem profiterentur, easdem mox in provincias quas vocant *mixtas* degenerasse novimus (a) denique brevi temporis intervallo nullum prope retinuisse antiquae religionis vestigium. 3. Ab ipso acatholicorum hominum facto: neque enim vexare adeo catholicos sacerdotes aggressi fuissent; idque in conspectu omnium gentium, quasi eos nihil puderet saevitiae suae, nisi fixum animo destinatumque habuissent quovis pacto provehere initas ad Ecclesiam catholicam exterminandam politicas machinationes. Verum non modo isthaec per seipsos conari omnibus artibus, sed etiam pastores aedificandae christianae plebi institutos velle cogere, ut sociam sibi operam adjungant, genus quoddam est crudelitatis et insaniae numquam hactenus auditum. Nam si neque hoc ab imperatoribus ethnicis tentatum, si neque ab Juliano illo apostata excogitatum dixerim, nihil praeter veritatem dicam.

320. Demum ut illud quoque adjiciam iis quae disserui confirmandis accommodatum, affirmo non posse acatholicos vi adigere sacerdotes ad connubia mixta ritu sacro honestanda, aut haec eadem connubia tanta contentione promovere, quin suis principiis valedicant, et a se ipsis dissentiant multo turpissime. Asserunt enim vulgo posse Catholicos in ea fide quam profitentur salutem assequi, illos autem e contrario *intolerantes* dictitant, quod sentiant extra Ecclesiam catholicam salvum fieri neminem. Igitur non animarum studio, sive ut Catholicos ad salutem revocent, verum suae sectae propagandae libidine et politicis quibusdam rationibus addu-

bueretur, et filii qui ante latum edictum nati essent cogerentur ejurare catholicam fidem. Quamobrem pueri puellaeque reluctantes in carcerem conjecti sunt, parentes quibus resistendi tantae impietati animus fuit, in exilium acti; non paucae christianae matres sanctissimarum martyrum quas antiquitas memorat fortitudinem imitantes, et catenis vinctae liberorum suorum exilium prosecutae sunt.

(a) Unam hic provinciam Silesiam appellabo, quae antequam regis Borussici dominationi subjiceretur tota plane catholica erat, nunc autem Protestantes numero fere ac potentia Catholicis praestant.

cti fraudulentum hoc consilium pervertendi Catholicorum mentes inierunt; atque dum verbis istorum *intolerantiam* damnant, iidem se produnt factis decantatae adeo *tolerantiae* acerbissimos inimicos (a).

(a) Huc videlicet spectat genus omne fraudum et malarum artium, quibus utrumque regimen Russicum et Borussicum a pluribus retro annis obstinato consilio utitur ad religionem catholicam in illis provinciis funditus evertendam. Quae moliti in hanc rem aggressique fuerint sive Schismatici, sive Protestantes, ea paucis complecti nequaquam possumus: pauca tamen ab illis gesta commemorabimus, ex quibus unusquisque capere ceterorum conjecturam possit. Deleti ordines monastici; templa Catholicis per vim ablata atque heterodoxis concessa; novae academiae institutae et seminaria extructa, in quibus clerici catholici doctrinis acatholicis erudiantur; cautum ut sedes episcopales vacuae diuturnam pastorum orbitatem sustineant; novi in iisdem regionibus erecti episcopatus schismatici, qui numquam vacui relinquuntur; episcopi catholici ac reliqui homines e clero spe et illecebris adducti ad veram Christi fidem deserendam; sacerdotibus qui ad schismaticos deficiant ducendae uxoris per sacrilegum matrimonium, id quod antea vetitum fuerat, potestas facta; exilio mulctati qui in avita religione constantes reperti sunt, gravissimae irrogatae poenae scriptoribus catholicis, qui se opponere machinationibus studuerunt; praemia e contrario collata iis, qui adversus religionem catholicam satyras, mendacia, calumnias in libros inverecundos congessere, atque ejusmodi librorum pestis in omnem partem diffusa. Cujus quidem in exempla proferre aliqua nobis sufficiat. Stourdza nescio quis turpi edito opusculo cui tit. *Consideratio super Ecclesia orthodoxa Greco-Russa* nobilitatem generis assecutus est, et 20,000. *rublorum* quos dicunt munere donatus. Item Karamsin inter optimates adscriptus est, viginti possessionibus auctus, ditatusque ingenti summa 500,000. *rublorum* ob opus inscriptum: *Historia imperii Russici*; posterius hoc opus cujus auctor furore impotens in Ecclesiam Romanam debacchatur, non modo tanquam classicum usurpatur in scholis publicis, sed etiam sumptibus imperii Russici in omnes prope usitatas nunc temporis linguas conversum est. Constantinus Oeconomus, quod an. 1835. Petropoli satyras conscripserit in religionem catholicam, non ita pridem propositus est ad episcopatum in novo Graeciae regno, qui tamen ob effrontem ejus impudentiam et calumnias ab ipso clero Graeco repulsam sustinere debuit. Filaret praesens metropolita Moscoviensis hortatu regiminis Russici dialogos composuit *inter dubitantem et persuasum de orthodoxia Graeco-Russicae Ecclesiae*; in his nihil omittit, quod invidiam possit in Ecclesiam Romanam concitare, eamque abjecta prorsus omni verecundia accusat defectionis, sacrilegii, et tyrannidis. Porro hic liber Petropoli an. 1829. primo typis excusus, jussu imperatoris in *omnia* imperii gymnasia invectus est, ut in usu catechismi historici ac dogmatici adhibeatur. Praetermitto iniquas artes, quibus homines agrestes coguntur ejurare catholicam fidem, ac si repugnent, crudelissimo verberationis genere, quod ibi *Knut* vulgo nominant, caedi ju-

321. Constat itaque quod demonstrandum assumpsimus, acatholicos nempe jura omnia aequitatis violare, proindeque auctoritate sua perniciosissime abuti, dum cogere nituntur sacerdotes catholicos ad cohonestandas benedictione aliove ritu sacro nuptias mixtas, quae neglectis ecclesiasticis legibus contrahantur.

DIFFICULTATES

322. I. Obj. 1. Reus efficitur qui leges patrias violare praesumit; ita porro se gerunt qui honestare recusant consuetis solemnitatibus connubia mixta iis cautionibus praetermissis, quae civilibus regni legibus non probantur. 2. Neque id immerito sive quia nulla externa potestas, cujusmodi est Pontificia, immiscere se potest politicae alicujus regni administrationi sine *placito regio*; 3. sive quia conditiones quas Catholici exigunt tolerantiae adversantur ac propterea conscientiae libertati et paci tum publicae tum domesticae, atque discordias mutuas in familiis alunt. 4. Igitur istas

bentur, ita ut non pauci in medio cruciatu vitam amittant. Haec aliaque prope innumera, quorum documenta vulgatissima in omnium prope manibus sunt (Cf. inter cetera *Ukase* 10. Febr. 1832. item aliud *Ukase* datum paulo post quo supprimuntur monasteria seu conventus 1946. *Ephemeridem ministerii interioris* die 10. (22) Febr. 1836. *Ukase* quo erigitur episcopatus graeco-schismaticus 12. (24.) Jun. 1835. Ukase 22. Apr. 1834. item aliud 23. Nov. 1835. circa conjugia mixta etc. etc.), haec, inquam, rei catholicae subvertendae geruntur in imperio Russico. Horum exitus ejusmodi fuit, ut plus quam sexagies centena millia (vulgo 6. *milliones*) Catholicorum avulsi jam sint dimidii fere seculi spatio ab unitate catholica! Quod ad regnum Borussicum attinet, ne in similibus enarrandis videar esse prolixior, adeat qui cupit ista cognoscere op. cit. *Collectiones ad historiam ecclesiast.* sec. XIX. in Germania etc. Augustae Vindel. 1835. cui tamen plura additamenta fieri possent.

Utrumque tamen hoc gubernium die 12. Sept. an. 1772. publice, solemniter, ac sancte promiserat, permissurum se novis subditis liberum omnino religionis exercitium; seque pariter solemni fide obstrinxerat servando *tractatui* an. 1770. quem *pacta conventa* nominare solent, ut scilicet religio, cultus et disciplina ecclesiastica in provinciis a se recens acquisitis conservaretur, in *statu quo*, ut ajunt, nihil autem attentaretur unquam imposterum, quod pervertere statum illum aliqua ratione possit.

cautiones uti vocant principes acatholici interdixere acquissimis legibus, quas si qui praetergredi audeant, meritis poenis jure mulctandi sunt ut pacis perturbatores ac laesae majestatis rei. 5 Practerea nemo est qui nesciat, quod si forte duarum potestatum auctoritas ex adverso concurrat, subditi teneantur sui principis auctoritati parere, alioquin status in statu constitueretur, 6. praesertim cum principis munus sit publico bono prospicere. 7. Nulla proinde aequitatis jura acatholici laedunt, dum sacerdotes catholicos, omissis quibusvis cautionibus, ad connubia mixta consuetis ritibus honestanda adigunt. 8. Falsum est aut catholicae religionis odio, aut suae sectae amplificandae studio, quae Catholicorum calumnia est, principes acatholicos ista jussisse; sed ex aliis plane causis iisdemque justissimis ad haec jubenda ii fuere permoti. Ergo.

323. R. Ad 1. D. Reus efficitur qui leges patrias violat justas, C. injustas, quasque propterea salva conscientia servare nequit N. Jamvero tales leges illae censeri debent, quibus aliquid vel praecipitur, vel prohibetur quod adversatur religioni qua nihil antiquius homini esse debet. Igitur qui metu poenarum his legibus obtemperaret, ille religioni in re gravissima injurius atque in se ipsum iniquus, non modo imbecillitatis sed etiam impietatis pessimum exemplum proderet. Et sane si quae objicitur ratio sua veritate constaret, potuissent pariter imperatores ethnici, ariani, iconoclastae de violatis patriis legibus christianos atque catholicos incusare, dum hi detrectabant aut thus adolere idolis, aut arianismum, reliquasque haereses profiteri, quod nemo sanus dicet. Porro lex quae vetat sacerdotibus quominus benedictione aliove ritu sacro honestent nuptias mixtas, neglectis cautionibus praescriptis, ab Ecclesia constituta est juxta potestatem sibi divinitus attributam ad religionem tuendam; hinc eam legem praetergredi scelus nefarium est. Quamobrem cum ecclesiastica potestas civili opponitur, in iis maxime a quibus integritas religionis pendet, tenetur quisque ex conscientia auctoritati ecclesia-

sticae, quae sola est in rebus spiritualibus legitima, obtemperare, civili autem *passive* resistere. Hoc ab innumeris etiam catholicae fidei martyribus factum accepimus, quibus in ore fuit praeclara illa vox: « Oportet obedire Deo magis quam hominibus » et « Reddite ergo quae sunt Caesaris Caesari *et quae sunt Dei Deo* ».

324. Ad 2. N. Tum quia juxta professionem religionis catholicae pontificia auctoritas dici nequit externa respectu quorumcumque fidelium; nam Christus Petro ejusque legitimis successoribus omnes prorsus agnos et oves suas pascendas commisit juxta illud Jo. XXI. 15-17. « Pasce agnos meos . . . pasce oves meas » ; tum quia Romani Pontifices, ut paulo ante diximus, non constituerunt leges illas, sed earum urgent executionem, utpote earum custodes et vindices. Quum vero concilia canonicas leges ediderunt, ignotum adhuc erat novum illud de *placito regio* commentum, quod postremis his temporibus ab aulicis scriptoribus invectum est. Quod si absurdum est affirmare Ecclesiae leges, quae pro objecto habent res mere spirituales, vim obligandi mutuari a *placito regio* principum etiam catholicorum, quanto magis absurdum et absonum est asserere vim illam leges ecclesiasticas mutuari a sanctione principum acatholicorum, haereticorum videlicet, schismaticorum aut infidelium?

325. Ad 3. D. Conditiones illae adversantur *tolerantiae religiosae* seu professioni promiscuae verae et falsae religionis, erroris et veritatis, C. *tolerantiae politicae* seu *civili* N. Possunt quidem acatholici pro ingenii sui libidine religionem cudere, dogmata contraria miscere, ex lutherana et calvinistica secta tertiam nescio quam utraque absurdiorem consuere quam *evangelicam* (a) nominent; non enim in ma-

(a) Tali denominatione insignita est nova*, ut vocant, forma religiosa quam Fridericus Guillelmus III. Rex Borussiae invexit, ac in nova sua *Agenda* suis subditis Protestantibus servandam proposuit. Plura hic observari possent, quae vel invito in mentem subeunt. Verum ea ita silentio premo, ut praetermittere nequeam consuevisse ve-

gno discrimine ponendum est sive unum sive alterum errorem profiteantur, sive etiam plures simul: at id nequeunt praestare Catholici quibus unica vera religio est ad exclusionem absolutam quarumcumque sectarum et errorum, dicente Apostolo: «Unus Dominus, una fides, unum baptisma (a)». Istud tamen non impedit quominus politice omnes tolerentur. Quod si adversarii adeo soliciti sunt de conscientiae libertate, quare hanc adimunt sacerdotibus catholicis eos cogendo ad id praestandum, quod ipsi salva conscientiae libertate praestare non possunt? Si adeo ipsis cordi est pax publica et domestica, quare tanta animorum contentione promovent conjugia mixta, quae norunt cum pace consistere non posse (b)? Pax illa quam acatholici vellent obtrudere quovis bello periculosior est, eo quippe spectat, ut sensus omnis religionis ex animis hominum radicitus evellatur. Ceterum quoniam feminarum acatholicarum penuria non est, eas sibi poterunt acatholici in matrimonium jungere, et cum eisdem pacate tandem et tranquille vivere. Quid quod ipsi optime norunt quibus obligationibus Catholici teneantur, ut licite valeant mixta inire conjugia? Igitur cum se ultro iisdem conditionibus subjiciant, non est cur de domesticis dissidiis conquerantur, si ejusmodi conditiones pars catholica pro suo jure servare velit.

326. Ad 4. N. Ut patet ex modo dictis; praesertim si

teres haereticos fucum facere imperitis speciosi alicujus nominis usurpatione. Sane s. Augustinus in lib. *De haeresibus* ad Quodvultdeum inter ceteros n. XXXIX. recenset *Angelicos*, et n. XL. *Apostolicos*. Magnifica tamen haec nomina efficere non potuerunt, ut magniloqui illi aut non essent aut non haberentur haeretici. Adeo verum est magna nomina rerum naturam non immutare!

(a) Ephes. IV. 5. Εἷς κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα.

(b) Ut zeli hujus immoderati unum aliquod exemplum referamus, notum est ex op. cit. *Collectiones ad hist. eccl. sec. XIX. in Germania* etc. pag. 63. regimen Borussicum innumeros juvenes protestantes destinare ad officia civilia et militaria obeunda in regionibus seu provinciis pure catholicis, ut scilicet puellarum genere atque opibus praestantium sibi poscant connubia, atque ita in illis provinciis primariae ac nobiles familiae, quae civitatum firmamenta sunt, incipiant lue protestantica depravari.

principes isti acatholici, qui tales leges ferunt aut tulerunt solemni pacto se adstrinxerint ad conservandam suorum subditorum religionem in *statu quo* eam repererunt, ac se obligaverint ad nullas invehendas novitates contra disciplinam et praxim, quae prius in illis regionibus obtinebant. Violati proinde foederis rei dicendi sunt qui secus agunt, ac propria auctoritate abuti contra omnia aequitatis jura. Rationes seu motiva, quae postea adducuntur ad innovationes honestandas et violentias quas exercent, sunt illa ipsa quae in Aesopianis fabulis lupus ingerit adversus agnum, aut leo in partitione praedae. Quod vero adjicitur de perturbatione pacis, ac laesae majestatis crimine solidius fundamentum non habet; siquidem ipsi principes acatholici sunt, qui tranquillum rerum statum, qui prius vigebat perturbarunt, omnia susdeque verterunt leges conficiendo, quae illaesa conscientia ac salvis juribus naturali, divino et ecclesiastico servari nequeunt. Sibi propterea imputare debent, si sacerdotes catholicos reluctantes experiuntur. Quare non magis perturbatores ac laesae majestatis rei dicendi sunt catholici sacerdotes dum renuunt latis ejusmodi legibus obtemperare, quam perturbatores ac rei laesae majestatis dicendi essent antiqui martyres, qui idola colere, aut arianam, aliasve haereses profiteri, secus ac postularent imperatorum edicta, detrectabant. Nec vero aequiori jure principes acatholici Catholicos in praesenti poenis afficiunt, quam olim ethnici et haeretici in christianos et catholicos suppliciis adhibitis desaevirent. Par utrobique ratio omnino est, cum utrobique agatur de libertate conscientiae tuenda.

327. Ad 5. D. Si princeps non praetergrediatur suae potestatis limites, Tr. vel C. si eos praetergrediatur, ut in casu nostro N. Objectum enim de quo praesentem quaestionem instituimus est mere spirituale, atque adeo alienum prorsus a potestate politica: alioquin si principes acatholici cogere possent sacerdotes catholicos ad impertiendam illicitam benedictionem, seu, quod idem est, ad probanda conjugia, quae Ecclesia innixa juri divino et naturali detesta-

tur, possent eodem jure potestatem exercere in sacramenta reliqua (a), in veritates dogmaticas quae ipsis non probantur, et ut uno verbo complectar omnia, profani homines fieri possent arbitri religionis divinae. Haec in religione, seu potius secta, ut ajunt, protestantica quae humani cerebri artificium est, locum habeant, per nos licet; at in religione catholica divinitus instituta non habent. Quod autem adjici-

(a) Ne videar aut conjecturis, aut suspicionibus indulgere, ob oculos ponam particulam epistolae, quam Frid. Guillelmus ad quatuor episcopos dedit die 28. Febr. 1828., qua rex *evangelicus* dum eis facultatem facit, ut ad Sedem Apostolicam se convertant, responsione nulla expectata, immiscet se iis rebus, quae in tota religione sanctissimae sunt, secretis scilicet sacrae confessionis arcanis. En ejus verba " . . . . . Cependant, pour calmer *vos scrupules*, je consens à ce que vous vous adressiez au Pape, auquel vous exposerez la question, et je donnerai l' ordre à mon ministre près la cour de Rome, de presser la décision pontificale. Dans la confiance fondée que cette décision favorable et pacifiante ne se fera pas attendre, je veux bien suspendre la publication de quelques ordonnances, et surtout d' une loi pénale destinée à assurer l' exécution du decret 17. Août 1825.; dans le cas où mes *justes* espérances viendraient à être trompées. En attendant, je m' en repose sur votre zèle et sur votre vigilance pour qu' il ne se représente plus de ces irrégularités, qui, d' après votre opinion même et celle des autres évêques des provinces de l'Ouest n' ont pas de rapport avec la question des *mariages sans reserves*, et qui d' aprés les lois fondamentales de ma monarchie, sont incompatibles avec l' ordre public et avec la liberté des consciences. De ce nombre sont d' abord le refus de publier, dans les églises catholiques, les bans de mariages de ceux qui ne veulent point prendre l' engagement dont j' ai parlé; et en second lieu, *le refus de l' absolution*, par lequel les prêtres catholiques punissent celui de leur communion dont le mariage a été béni dans une église *evangelique*, parvenant ainsi indirectement à arracher des deux epoux une promesse forcée. *Je ne puis et je ne dois plus souffrir un seul instant une atteinte si violente portée à la paix des familles et à la liberté de conscience, en dépit des lois.* Ainsi donc, d' un côté, pour eviter d' exasperer et de froisser les esprits; de l' autre, *pour mettre le clergé dans l' impossibilité de dire que l' inviolabilité du secret de la confession ne lui permet pas de declarer, que le refus de l' absolution tient à une autre cause*, et pour l' empêcher ainsi, non seulement d' échapper aux lois, *mais encore de presenter sous un jour odieux une mesure indispensable à leur maintien*; j' attends de vous que, convaincus de la nécessité des mesures à prendre, vous preniez celles que votre autorité episcopale met à votre disposition, afin de prévenir de pareils abus, et de les réprimer s' ils venaient encore à se manifester ". Cf. op. cit. *Lettr. sur l' affaire de Cologne* etc. p. 27. seqq.

tur, non debere constitui *statum in statu* quaedam est politicorum cantilena, quae risum provocat, et fortasse iidem ipsi qui talia proferunt, quid sibi velint non intelligunt, nisi ii contendant evangelium ipsum in regionibus infidelium promulgari non debere, ne aliter *status in statu* constituatur.

328. Ad 6. D. Munus principis est prospicere publico bono per media legitima, C. per media illegitima N. Tale profecto principis munus est; ast numquam princeps publico subditorum suorum bono prospiciet, nec illud consequetur per leges, quae ipsis libertatem auferant profitendi sancte integreque catholicam religionem.

329. Ad 7. N. Omnia quin potius pessumdant. Etenim 1. aperte violant solemnes promissiones, quibus, ut vidimus se obstrinxerunt (a); 2. violant libertatem religiosam sacerdotum, et sponsae catholicae, cui non amplius licet in matrimonio contrahendo ea uti juris aequalitate, qua a lege evangelica donata est (b); 3. haec violant quin consilium ullum aliud sibi propositum habere possint, quam ut sacerdotes ipsos catholicos cogant sacrilegam conferre operam ad religionem catholicam evertendam. Nam hujusmodi benedictio ad valorem conjugii non requiritur, cum a servanda forma in ejus

(a) Hanc solemnem promissionem in mentem revocat regi Borussiae arch. Posnaniensis Dunin in litteris ad eundem datis die 26. Octob. 1837. scribens: " Lorsqu'en 1815. votre majesté prit de nouveau possession du grand-duché de Posen, elle fit le 15. Mai de la même année aux habitans de ce grand-duché cette promesse solemnelle: *Votre religion sera maintenue* ". Cf. *Lettr. sur l'affaire de Cologne* etc. p. 74. Cf. praeterea quae de promissionibus Catharinae, et Friderici II. factis an. 1772. paulo ante scripsimus.

(b) Cf. Cl. Jo. Joseph. Ignat. Döllinger prof. ord. Theologiae in universitate Monachiensi egregium opusc. cui tit. *Ueber Gemischten Ehen. Eine Stimme Zum Frieden*, seu *De matrimoniis mixtis. Vox pacis* edit. IV. Regensburg. 1838. pag. 20. Saepe posthac hoc opusculo utar, cum ejus auctor non minus doctus et eruditus sit, quam sincerus catholicus. Divina providentia factum est, ut difficillimis his temporibus universitas Monachiensis instructa sit professoribus doctissimis et sana doctrina pollentibus, qui sese opponere valeant inanibus conatibus et perversis machinationibus adversariorum Ecclesiae catholicae. Inter eos distinctum occupat locum Dr. Goerres quem vere vocaveris *evangelicorum* malleum.

celebratione per concilium Tridentinum jussa Pontifex dispensaverit; nec ut licitum possit reddere quod est illicitum suapte natura; nec ad conscientiae pacem contrahentibus conciliandam, qui probe intelligunt ex benedictione per vim extorta nullo modo adimi intrinsecam deformitatem conjugiis contra omnia jura initis; nec demum exigi potest, ut contrahentium votis satisfiat; nam pars acatholica eo ritu, qui a suo protestante ministro peragitur contenta, hujusmodi benedictionem contemnit; pars vero catholica negligit, quippe quae novit sine tali benedictione matrimonium validum constare. Unum igitur illud restat, quod velint principes acatholici sacerdotes cogere, ut extrinseca quadam sacri ritus specie ostendant probare, se et publice honestare haec illicita conjugia; seu quod idem est, aperte profiteantur nihil illegitimum in hisce nuptiis reperiri, et ad *protestantismum* provehendum nefario ministerio concurrant (a).

33o. Ad 8. D. Si verba attendantur, C. si facta N. Numquam profecto dicent acatholici consilia cogitationesque suas ad rem catholicam subvertendam spectare; imo vero si loquentes illos audias, tutores se catholicae religionis esse, ac si superis placet, defensores etiam atque patronos verbis amplissimis praedicabunt (b). Verum si animum adjungamus ad ea facta expendenda, quae lapsu temporis contingunt, tum demum intelligemus, quo pertineat catholicae rei ab istis suscepta defensio. Videbimus enim religionem catholicam in multis regionibus in quibus olim florentissima extitit, nunc hisce tutoribus ac patronis ad interitum ruere (c). Atque in aliis etiam provinciis quae sub isto-

(a) Cf. Döllinger op. cit. pag. 9. seq.

(b) Sane von Altestein, Bunsen, et ephemerides mercede conductae certatim extollunt benignitatem, munificentiam, clementiam summam, praeclare gesta a regimine Borussiae in gratiam religionis catholicae. Eadem ratione qua olim clementia regiminis Anglici sub Elisabetha ad sidera tollebatur dum sanguine Catholicorum Anglia redundaret. At postea altera femina protestans D. de Staël eam nuncupavit *Tiberium feminilem*.

(c) Recolantur quae paulo ante attulimus de statu religionis catholicae in ditionibus Russica et Borussica.

rum hominum imperio continentur idem exitus foret certissime pertimescendus, nisi supernus quidam animi vigor, quo novitatibus acriter resistant, sacerdotum pectora communiret. Quamquam neque illud omnino verum est, adeo astute sua consilia acatholicos moliri, ut quo intendantur, non innotescat (a). Ceterum si talia adversus se tentari forte a principibus catholicis animadverterent, clamoribus implerent omnia; at cum illi eadem faciant, rem aequissimam, causamque justissimam ex eorum verbis taciti aestimare debemus.

331. II. Obj. Atqui leges quae cogunt sacerdotes catholicos ad consecranda sive benedictione sive alio ritu sacro mixta conjugia, etiam quando sponsi detrectant se obstringere ad instituendam omnem sobolem in religione catholica innituntur principiis justitiae et aequitatis. Ac 1. innituntur perfecta conditionis paritate, quae intercedere debet inter utriusque *confessionis*, catholicae scilicet et acatholicae, contrahentes; minister enim protestans nullam exigit sponsionem, ut sponsis benedictionem impertiatur, ergo neque eam exigere debet sacerdos catholicus; alioquin si ab utro-

(a) Hujus rei documentum luculentissimum exhibet quoad Borussiam epistola, quae regis jussu data est ad quemdam provinciae consiliarium protestantem, eo quod filium suum siverit ad religionem catholicam informari. "J'ai appris, scribitur, que vous avez fait élever dans la réligion catholique votre fils . . . quoique vous apparteniez vous même à la religion *évangelique*. Bien qu'une telle conduite puisse invoquer sa justification dans les lois, je ne puis m'empêcher de vous déclarer que vous avez montré par là pour votre réligion *une indifference coupable* qu'il est de mon devoir de blâmer". En quo tendat istorum zelus! Cf. *Ami de la Rélig*. 5. Juin. 1838. Quoad Russiam vero alterum non minus luculentum documentum suppeditat edictum (*Ukase*) datum ab imp. Nicolao die 2. Januar. 1839. relatum ab *ephemeride officiali Petropolitana* atque insertum in *ephemer. Augustae Vindelic.* die 19. ejusd. mensis. Hoc imperiali decreto integra promittitur libertas cunctis ad metalla aliaque opera publica damnatis, qui *profiteri velint religionem dominantem* (istorum damnatorum plerique sunt Catholici Poloni utriusque ritus, graeci nempe et latini). Neque hic stetit imperatoris munificentia, sed apostatis praeterea hic honos tribuitur, ut aureum numisma ceruleo lemnisco e collo pendens deferant, ad instar scilicet equestris insignis ordinis *S. Annae*.

que denegaretur benedictio, nullus jam esset reliquus conjugiis mixtis locus, quod quidem magnum civili societati detrimentum importaret (a); 2. innituntur patrocinio quod princeps suscipere debet cujuslibet religionis, quam sui subditi sectantur, et maxime *dominantis*, uti solemus vulgo dicere. Admissa enim cautione quam Catholici exigunt, ii conditione uterentur multo meliore, opesque suae religionis non modo confirmarent, sed etiam augerent. Huc sane tendit Ecclesia catholica, quae hac ratione promovet eam, quam vocant *tacitam reformationem*, quae sensim quidem, ast certo illam evertet, quam tercentum ab hinc annis majores nostri tanto studio peregerunt (b); 3. innituntur ipsis Catholicorum principiis: ideo enim juxta catholicam doctrinam nequeunt sacerdotes impertiri ejusmodi benedictionem nuptiis mixtis absque praevia sponsione, quia illae adversantur fini praecipuo conjugii christiani, quod dignitate sacramenti a Christo auctum est, nempe: « Ut populus ad veri Dei et Salvatoris nostri Christi cultum, et religionem procrearetur, atque educaretur » uti loquitur Catechismus Romanus (c), seu ad conservationem, et augmentum Ecclesiae catholicae. Atqui haec eadem ratio aeque militat pro ministris protestantibus, cum etiam Ecclesia protestans velit ut conjunctio matrimonialis juvet ad doctrinae suae fines latius augendos, ac propterea protestantes ministri quoque munere et religione teneantur efficere, ut proles instituatur in religione *evangelica* (d). Quae cum ita se habeant patet 4. posse quidem sacerdotes catholicos, prout leges iis ultro permittunt, hortatibus inducere partem catholicam, ne sinat prolem institui in alia religione, minime vero posse ab utroque contrahente exigere formalem, ut vocant, pollicitationem de instituenda sobole omni in religione catholica, quod leges vetant; 5. secus agere esset abripi principio

(a) Ita *ephemerides univers. Rheni inferioris* die 6. Jan. 1838.

(b) Ita cit. *ephemerides Rheni inferioris* in art. inserto dieb. 8. 9. 10. 11. Feb. ejusd. anni.

(c) P. II. Cap. VIII. sect. I. n. 15.

(d) In cit. *ephemer.* loc. cit.

intolerantiae et *fanatismi* aut superstitionis, quod scilicet, *nequeat Ecclesia impertiri benedictionem suam illi conjugio cujus proles damnationi educaretur* (a); 6. eo vel magis, quod hic non agatur de aliquo fidei articulo, sed de praxi ad mutabilem disciplinam spectante, in qua proinde Ecclesia debet sese accommodare iis, quae praesens rerum status ac relationes cum alia confessione exposcunt, prout reipsa sapienter se gerunt ministri protestantes, qui non abnuunt in conjugiis mixtis commendabili prorsus indulgentia suam agendi rationem *necessitati sociali* attemperare (b). Ergo.

332. R. N. A. Ad. 1. prob. D. Si eadem ratio vigeret pro sacerdote catholico in exigenda praevia illa conjugum pollicitatione, ac viget pro ministro protestante in ea non exigenda, C. si longe diversa omnino vigeat N. Jam vero sacerdos catholicus cogitur ad ejusmodi pollicitationem exigendam 1. ex Ecclesiae legibus, quibus ex conscientia obtemperare debet, nisi velit gravi scelere se commaculare; 2. ex ipsa rei natura, qua fit ut nequeat ritu sacro honestare conjugium illicitum et sacrilegum, cujusmodi illorum est, qui actu constituti ac dispositi sunt ad instituendam sobolem in ea secta quam ipsi fide tenent falsam esse, et in qua culpabiliter ex hac vita decedenti nullus patet aditus ad salutem; 3. ex necessitate patefaciendi horrorem quem profitetur Ecclesia cujus sacerdos minister est, erga sacrilegas ejusmodi nuptias. His porro rationum momentis permoveri nequit minister protestans, qui nullam sibi superiorem auctoritatem agnoscit in religionis negotio; qui profitetur tolerantiam religiosam, ita ut in qualibet *confessione*, ut vocant (perinde ac si Protestantes fidei confessionem aliquam haberent) quilibet possit salutem aeternam adipisci (c); qui demum nullam tribuit conjugio sacramenti dignitatem. Nunc

(a) Ibid. in art. 6. Januar.
(b) Ibid.
(c) Cf. quae scripsimus in tract. *De vera religione* P. II. Prop. XII. ubi ostendimus Protestantes recentiores passim tolerantiam hanc religiosam profiteri: qui vero secus sentiunt pugnant cum ipsis Protestantismi principiis.

vero et illud adjicimus, falsum esse tolli perfectam illam conditionis paritatem per catholicae Ecclesiae praxim, atque impediri connubia mixta. Nam si sponsi renuant se subjicere conditioni sine qua non tribuitur illis benedictio a sacerdote catholico se convertunt ad ministrum protestantem, qui eam illico ipsis ex animo impertitur (a).

333. Ad 2. N. Ut enim princeps acatholicus aequo jure diversae communionis asseclas tueri dicatur, debet prout unaquaeque fert religio, iisdem patrocinari. Cum vero Ecclesia catholica profiteatur se abhorrere ab ejusmodi conjugiis eaque detestari, profecto qui cogit sacerdotes ad has nuptias positive ritu sacro probandas, convincitur his suis legibus non se patrocinari Catholicis, sed eos penitus opprimere. Id porro magis confirmatur ex eo quod ejusmodi conjugia absque benedictionis collatione, imo absque forma praescripta a Tridentino fuerint, saltem quoad illas provincias de quibus potissimum agimus, valida declarata.

334. Quod vero adjicitur de mente Ecclesiae catholicae delendi reformationem tribus ab hinc seculis tanto molimine inductam*, possemus reponere, ipsam in hoc fungi munere sibi a Christo demandato praedicandi evangelium omni creaturae, docendique omnes gentes sive infideles sive apostatas eas revocando ad unice veram religionem, reducendo oves errantes ad unicum Christi ovile et ad pastorem a quo discesserant, ac proinde devios quosque ad salutis tramitem, quaerendo quod perierat (b). Verum hoc praetermisso, si talis esset Ecclesiae mens in cautione illa exigenda, Ecclesia promoveret qua-

(a) Quinimo Protestantes, ut vidimus, Catholicos ad petendam a suis ministellis eam quam vocant benedictionem invitant; et eo nomine alliciunt, quod hac ratione in ipsorum sit potestate novas, cum libuerit, nuptias inire. Commoda plane *reformatio*!

(b) Ecclesia enim catholica, quae Ecclesia est omnium seculorum, utpote a Christo fundata, quovis seculo rebelles filios suos ad se revertentes collegit, et ad unitatem a qua recesserant revocavit. Ita recepit Gnosticos, Manichaeos, Arianos, Macedonianos, Nestorianos, Eutychianos etc.; nunc colligit Lutheranos, Calvinistas, Socinianos, Evangelicos, Rationalistas, et si qui alii sunt, qui a veritatis via, ac propterea a via aeternae salutis deflexerint. Missio

cumque posset ope ejusmodi mixta connubia, induceret filios suos ad has nuptias ineundas, ut Protestantes facere consueverunt. Atqui Ecclesia fideles suos omni modo avertit ac retrahit ab his nuptiis ineundis, admonet episcopos et parochos ut omni qua possunt ratione avertere satagant subditos suos ab his conjugiis, quamvis sponsionem praemittant de institutione prolis universae in religione catholica (a). Cum id praestare integrum Ecclesiae fuerit, cavit tamen ne ea conjugia fierent (b).

335. Supponunt praeterea adversarii in hac difficultate, deterreri Catholicos a jungendis nuptiis cum haereticis ob denegatam benedictionem; at experientia contrarium evincit in ordinum praesertim nobiliorum coetu, qui aut velut inanem cultus speciem hanc benedictionem spectant, aut humanos favores aeternae saluti praeferunt; ejusmodi porro hominum numquam exiguus est numerus (c). Accedit Protestantes, si quod detrimentum inde patiantur, abunde sibi compensare tum ex sobole quam ex ministrorum suorum conjugiis percipiunt; tum ex statu fluctuanti et instabili propriae doctrinae, quae sese attemperat individuis, aetatibus et conditionibus uniuscujusque, quo fit, ut plures semper inveniantur qui *facilem* hanc potius *reformationem* amplecti velint, quam se subjicere rigidae atque inflexibili Ecclesiae catholicae doctrinae et praxi (d); tum ex libertate quam tribuunt divortii faciendi quando quis propriae uxoris pertaesus sit, ac novam

enim quam ipsa accepit a Christo Fundatore suo tam se porrigit ad infideles, quam ad haereticos, et apostatas et incredulos, quicumque demum sint aut quovis nomine vocentur. Numquam fieri potest, ut Ecclesia ab hoc salutari ministerio desistat. Omnes schismatici, haeretici et apostatae fuerunt aliquando filii sui, saltem ratione baptismi, ideoque multo minus potest Ecclesia negligere, quod in se est, istorum aeternam salutem. Equidem novi haec Protestantibus non arridere. Ast velint nolint, ita se res habet. Accusent licet Ecclesiam catholicam superstitionis, intolerantiae, *fanatismi* perinde est; nec enim veritas immutari idcirco potest.

(a) Cf. haec documenta apud Moser in op. saepius cit. *De impedimentis matrimonii*. Nonnulla ex iis nos superius dedimus.

(b) Cf. Döllinger op. cit. pag. 24.

(c) Ibid. p. 26.

(d) Cf. Ibid. p. 27. seq. qui accurate observat olim non parum

appetat ; tum denique ex statu politico Germaniae , in qua Catholici ut plurimum sub regimine principum protestantium inveniuntur , qui nihil intentatum relinquunt , quo protestantismum provehant cum catholicae religionis pernicie (a). Quare si quid in ejusmodi rerum vicibus instat periculi , totum id Catholicis instat.

336. Ad 3. N. min. Tum quia Protestantium sectae nullum principium , seu centrum unitatis habent , et idcirco communis auctoritatis interprete quodam , et quasi nuncio destituuntur , quo fit ut plane ignoremus quid velint aut nolint ; tum quia si negationem excipias , id est , abnegationem catholicae veritatis in qua sola omnes unanimi plane consensu conveniunt , nullam habent doctrinam positivam in qua coalescant , si incipias ab articulo de existentia Dei et desinas in articulum de futura carnis resurrectione , et vita aeterna , atque a primo bibliorum libro , nempe Genesi, donec ad postremum pervenias qui est Apocalypsis (b) ; nullam fidem ,

Ecclesiam profecisse ex intestinis diversarum sectarum dissensionibus ac mutuis bellis quibus ad internecionem usque altera alteram persequebatur ; ast vero nunc ex externo foedere inter omnes sectas inito , quae protestantismi commune nomen usurpant , factum esse ut non leve ex hac parte Ecclesia detrimentum passa sit. Posset recte affirmari unicam jam dari in religione divisionem , Catholicorum scilicet et acatholicorum , quia acatholici omnes sive schismatici , sive haeretici sive infideles unanimi prorsus ratione conspirant , et vires jungunt adversus Ecclesiam catholicam , quae praeterea luget non paucos filios suos ad inimicorum castra descivisse , et cum illis in eundem finem inivisse foedus. Porro rem hanc serio perpendenti , id argumento ineluctabili erit , unicam veram religionem in Ecclesia catholica inveniri , quae non ab alio quam a Deo fundatore suo regitur , neque in humanis ullis subsidiis spem suam collocare potest. Quam bene posset Ecclesia catholica iniquis his temporibus Apostolorum verba usurpare Act. IV. 24. seqq. " Domine . . . qui Spiritu Sancto , per os patris nostri David , pueri tui , dixisti : quare fremuerunt gentes , et populi meditati sunt inania ? Astiterunt reges terrae , et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus ? Convenerunt vere adversus puerum tuum Jesum , quem unxisti , Herodes , et Pontius Pilatus , cum gentibus et populis Israel ,,.

(a) Cf. Döllinger Ibid.

(b) Cf. quae scripsimus in tract. *De vera religione* P. II. Propp. VI. VII. et IX. cum appositis adnotationibus. Illis documentis nunc adjici debet opus *eminenter protestans* quod non ita pridem vulgavit Dr. Strauss professor in universitate Tubingensi. Hic auctor protestans in vita Christi Jesu lon-

nullam certam ethices ac praxis normam (a); tum denique quia nullo scrupulo anguntur in honestandis nuptiis eorum qui detrectant se obligare ad instituendam prolem in ea quam vocant religione *evangelica*. Huc accedit, ut saepius adnotavimus,

ga dissertationum philologicarum et criticarum serie sibi proposuit evertere authenticitatem omnium evangeliorum; atque in Christo Jesu non aliud agnovit, nisi *ideam symbolicam humanitatis*. Sub hoc respectu non abnuit Strauss admittere Jesum Christum veluti Deum-hominem, veluti centrum unionis naturae divinae et humanae, ac denique veluti mentem infinitam, quae se manifestat in finito, quin amittat conscientiam pristini status sui. Dixi hoc opus esse *eminenter protestans*, quia profluit ex intima protestantismi essentia seu natura, quae tota consistit in libertate examinis, et in independentia absoluta rationis seu spiritus privati a quavis auctoritate sive in dijudicandis libris canonicis et inspiratis a non canonicis et non inspiratis, sive in sensu determinando horum librorum. Haud plane ignoro viginti, aliosve fortasse plures insurrexisse ex Protestantibus qui calamum acuerint adversus Strauss, ut sic protestantismum ab hac impietatis nota liberarent; ast et illud novi, infelici prorsus exitu id eos praestitisse, aut praestare posse ex suis principiis. Nam Strauss usus est jure suo, seu jure quod ipsi tribuit protestantismus in utroque examine instituendo, eodem nempe jure quo ante ipsum ex eodem principio usus jam fuerat alter protestans Carol. Hase in vita pariter quam edidit Christi Jesu, aliique protestantes rationalistae usi fuerant et ad eandem conclusionem devenerant. Quomodo itaque poterunt Protestantes sive Strauss, sive rationalistas reliquos refellere, quin ipsum fundamentum protestantismi penitus subruant? Egregie porro ex hac saltem parte id ostendit Wegscheider, qui in praef. ad suas institutiones theologicas evincit rationalismum ex intima protestantismi essentia profluere, qualis a Luthero institutus est, cujus propterea *piis* manibus suum voluit opus esse dicatum. Verum juverit hoc confirmare auctoritate hominis haud suspecti, scilicet, Judaeo-increduli Salvador. Hic siquidem in op. *Jésus-Christ et sa doctrine*. Paris. 1838. Tom. I. *Préface* pag. XIX. loquens de opere Strauss haec habet: "Enfin, l'ouvrage du professeur de Tubingue a surtout un grand sens comme *dernière expression de l'esprit du protestantisme. La réforme s'était fait illusion à elle même, en se croyant un mouvement tout chrétien, un retour pur et simple aux doctrines évangeliques*". Ex his intelligimus 1. justos fuisse meritorum Strass erga protestantismum aestimatores eos, qui non ita pridem ipsum elegerunt ad *cathedram theologicam* Tigurinam, perperam imperitis non paucis obnitentibus, qui nondum pervenire potuerunt ad legitimas protestantismi conclusiones; intelligimus 2. quo sensu Protestantes sibi adsciverint nomen *evangelicorum*, eadem nempe significatione qua Scipioni cognomentum Africani fuit, deleta Carthagine Africae metropoli. Quo sensu neque nos abnuimus Protestantes *Evangelicos* nuncupare.

(a) Hujus rei pariter documenta dedimus tract. et loc. cit. Heic vero ne extra nostrum argumentum vagemur, ut magis pateat quam bene sibi cohaereant Protestantes cir-

nunc Protestantes aperte fateri Catholicos in propria religione salvari posse, quod nos negamus fieri posse in qualibet protestantismi secta. Catholici propterea sibi plane in sua praxi cohaerent, minime vero acatholici.

337. Ad 4. N. Hoc enim perinde esset atque contendere, posse quidem sacerdotes catholicos admonere, instruere, et cohortari fideles, quin certiores fieri queant de fructu, seu exitu hujus admonitionis, instructionis et cohortationis. Deinde nemo est qui ignoret sponsos amore captos, ut inire valeant optatum conjugium ad omnia se paratos exhibere; nuptiis postea initis, omnia oblivisci. Quod si ita fit, etiam cum aliqua intercesserit promissio, quo facilius, illa omissa, id continget? Demum ita se gerere debent sacerdotes catholici, quia Ecclesiae leges id postulant, a quibus recedere sine piaculo ipsis non licet.

338. Ad 5. D. Esset permoveri principio inconcusso fidei catholicae, quod extra veram Ecclesiam nulla detur salus, quodque adversariis vocare lubet *intolerantiam* et *fanatismum*, C. secus N. Vocent Protestantes hunc fidei nostrae articulum sive *intolerantiam* sive *fanatismum* aut *superstitionem* nulla nostra refert; ita nos credere profitemur, et juxta hanc fidei professionem nos gerere debemus. Non sunt Catholici, qui aeternae damnationi eos addicant qui culpabiliter extra veram Ecclesiam ex hac vita decedunt, sed Christus, sed Deus est, qui eos judicabit, et pro culpae ratione eos puniet, cum scriptum sit: « Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus (a) »; « Qui non

ca benedictionem conferendam conjugiis mixtis, satis erit conferre Protestantium leges inter se. In Borussia Protestantes exilio, bonorum expoliatione, vinculis publicis plectunt episcopos et sacerdotes catholicos detrectantes impertiri benedictionem conjugiis mixtis, etiamsi nulla praecesserit sponsio de educatione prolis in religione catholica: in Anglia vero Protestantes non ita pridem, seu antequam abrogaretur codex poenalis contra Catholicos, vetuerant sub capitis poena, ne quis sacerdos ullis conjugiis conferret benedictionem. Cuinam melius mentem Protestanticae religionis assecuto fides habenda, Anglo ne an Borusso?

(a) Matth. XVIII. 17. Ἐὰν δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ ἔστω σοὶ ὥσπερ ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης.

crediderit, condemnabitur (a)». Nequit tamen sacerdos catholicus indifferens esse ac aequo animo pati, ut sponsus vel sponsa sinat filios suos institui in alia religione ab ea quam ipsi profitentur ac fide tenent unice veram esse, et in qua sola credunt patere posse aditum ad salutem.

339. Ad 6. N. Sequel. Quamvis enim non agatur de fidei articulo, agitur tamen de ea praxi quae arcte connexa est cum fidei articulo, et juxta quam rite administrari debent sacramenta ut salutis media. Exigere propterea conditiones quas intima rei natura postulat, ut sacramenta salutaria esse possint, res non est disciplinae mutationi obnoxia, sed est dispositio quae necessario requiritur, constans et immutabilis, ut cum fructu sacramentum suscipiatur. Alioquin dicendum foret, dispositiones illas quas requirit Ecclesia in poenitente, ut rite absolvatur ad mutabilem disciplinam spectare. Motivum idcirco, quo Ecclesia ducitur ad negandam benedictionem sponsis qui propositum servant instituendi prolem in alia religione, ex eo oritur quod perversam eorum animi comparationem uti doctrinae et mandatis Christi fundatoris sui adversantem existimet. Adeo vero conceptus hic ecclesiasticus non cooperandi sacrilegis nuptiis mixtis cordi est Rom. Pontificibus, ut Pius VIII. derogaverit canoni concilii Oecumenici quoad illas provincias, in quibus haec parochi praesentia et benedictio a regimine politico vi exigitur (b).

340. III. Obj. 1. Falsum est agi de praxi immutabili in ea benedictione deneganda, alioquin Ecclesia numquam a suo hoc principio recessisset, prout novissima hac aetate recessit, cum rata duxit ea conjugia, quae antiquitus ut illicita et invalida repudiabat. Jam vero semel ac Ecclesia ita se gessit, nequit jam respuere consecutiones quae ex hac agendi ratione descendunt. 2. Accedit in Germania fuisse ab initio consuetudine prius et usu receptum,

(a) Marc. XVI. 16. Ὁ ἀπιστήσας, κατακριθήσεται.

(b) Cf. Döllinger op. cit. pag. 33. 45. seqq.

ptum, postea vero etiam lege cautum *ubique* circa conjugia mixta, quod haberetur tanquam *inadmissibile pactum*, et *sponsio* inita inter sponsos de prolis educatione ante conjugii celebrationem (a); 3. in imperio autem Austriaco lege lata sancitum est nullam exigendam sponsionem esse in conjugiis mixtis ad impertiendam benedictionem: episcopi vero acquieverunt huic legi; et adhuc ita se gerunt, accommodantes sese rerum ordini qui a legislatione inductus est (b). 4. Ratio porro harum legum aperta est; auctoritas enim paterna et jus quod ex ea profluit, oritur tantum ex conjugio jam contracto: quare cum pater per hujus tantum consummationem jus acquirat, ac possit se obligare ad aliquid quod ipsum conjugium afficiat, sequitur pariter tunc temporis tantum se obstringere posse circa prolis institutionem (c); 5. quae cum ita sint, non debet Ecclesia scrupulos ingerere conscientiis delicatis earumque pacem perturbare (d); 6. attenta praesertim praxi, quae jamdiu in non paucis dioecesibus invaluit de consecrandis nuptiis mixtis benedictione, quamvis nulla sponsio inter contrahentes praecesserit circa catholicam futurae sobolis institutionem (e); 7. aut saltem connivere debet, ut sponsi inter se conveniant de masculis instituendis in religione patris, feminis vero in religione matris. Ergo.

341. R. Ad 1. N. Numquam siquidem Ecclesia recessit a principio quod vindicavimus, quod scilicet nec possint nec debeant administrari sacramenta actu perverse dispositis. Aliud porro est agi de valida, aliud vero de legitima seu licita sacramenti administratione. Ecclesia quamvis semper exhorruerit conjugia mixta, ea tamen habuit ut valide con-

(a) Ita Bunsen in *Scripto officiali* cui tit. *Expositio* etc. relata saltem per epitomem in *Epherid.* 11. Jan. 1838.

(b) Ita auctor artic. insert. in *Ephemeride universali* diebus 8. 9. 10. 11. Februar. qui id affirmat auctoritati immixus Rechbergeri, cujus opus velut *evangelium* juris canonici spectat. Attamen nos superius vidimus pessimum hoc opus ab utraque potestate ecclesiastica et civili proscriptum fuisse, atque a scholis omnibus eliminatum.

(c) Idem loc. cit.

(d) Ibid. diebus 9-15. Mart. 1838.

(e) Ibid. dieb. 8. 9. 10. et 11. Febr.

tracta (a). Quando suam tribuit benedictionem non ei mens est eam conferre parti acatholicae, quam optime novit neque in conjugio admittere sacramenti dignitatem, neque aestimare hunc ritum sacrum, neque vinculum conjugale ut insolubile habere, sed eam tribuere intendit tantum parti catholicae, seu filio aut filiae suae, quamvis ambo sponsi se coram parocho sistant (b).

342. Ad 2. N. Etenim nec ante nec postea usu et consuetudine receptum unquam fuit in Germaniae provinciis, multo minus lege cautum, ut *inadmissibile* haberetur *pactum* a sponsis initum ante conjugii celebrationem. Imo vero, ut nos paulo ante ostendimus, pacta *ante-nuptialia* non modo usu et consuetudine, sed etiam legum auctoritate firma erant et rata. Sane in Bavaria, ubi prae reliquis Germaniae provinciis Catholici Protestantibus permixti sunt, juxta edictum 24. Martii 1829. et anterius aliud edictum *constitutionale* an. 1818. §. 14., decernitur, quod " Si valido pacto conjugali conjuges inter sese statuerint, qua religione filii debeant institui, id suam habeat efficaciam (c) ",. Eadem lex jamdiu promulgata fuerat in Electoratu Palatino, nempe an. 1709. (d). Eadem viguit in magno ducatu Assiae-Darmstadiensi, ubi praeterea cautum est ut parochus catholicus jus

(a) Sola Synodus Trullana, quae tamen ab Ecclesia Romana recepta non est, declaravit invalida connubia mixta; cum vero Ludovicus XIV. lata lege constituerit in Galliis has ipsas nuptias invalidas, episcopi Galli in praxi eas semper spectarunt ut validas in facie Ecclesiae.

(b) Cf. Döllinger op. cit. p. 35.

(c) Apud Döllinger ib. p. 16.

(d) Cf. Opus inscriptum : Die *religiose Erziehung der Kinder aus gemischten Ehen eine geschichtlich* etc, seu *religiosa educatio prolis in conjugiis mixtis. Expositio historico-juridica.* Spirae 1837. pag. 98. ubi narratur, quod cum Elector Palatinus Jo. Guillelmus prius constituisset prolem ortam ex connubiis mixtis institui debere in religione patris, regiminis Borussici minis permotus, deinde etiam violentis quibusdam artibus quas idem regimen in vindictae speciem exercuit adversus Catholicos suos subditos (ex his patet quam antiquae sint machinationes regiminis Borussici adversus Ecclesiam), tractationibus ea super re ultro citroque habitis, demum legem tulit an. 1709. qua sanxit §. 3. ut in conjugiis mixtis integrum esset parentibus educare sobolem, prout ferebant legitima pacta nuptialia, seu etiam authenticae eorum conventiones *stante matrimonio.* Ex quo facto constat quantum recesserit regimen Borussicum a pristinis suis institutis.

habeat negandi celebrationem conjugii in quo cautiones ab Ecclesia praescriptae non servarentur (a). In provinciis Rhenanis nullam usquam prohibitionem viguisse quominus pacta *ante-nuptialia* a sponsis fierent ante celebrationem conjugii ultro fatetur adversarius quem impugnamus (b). Igitur

(a) Apud Döllinger loc. cit. p. 17.

(b) Sed praeterea praxis antea vigentis in provinciis Rhenanis testem habemus locupletissimum ipsum D. Hüsgen, qui in epist. data ad Parochum B. de F. canonicum et consiliarium ecclesiasticum die 30. Sept. 1828. inter cetera scribebat: " Sur ce point (conjugiorum mixtorum), il n'y a eu aucune négociation entre le métropolitain et les suffragans ; mais ces dernières ont, avant comme après, admis pour leurs diocèses la pratique suivie dans la diocèse de Cologne. La pratique observée par notre administration diocésaine touchant les mariages mixtes est, depuis 1825., la suivante : sans égard à l'éducation réligieuse des enfans le mariage des futurs époux est proclamé dans l'église. Dans le cas ou les époux font par écrit ou de vive voix devant temoins, la promesse de faire élever tous leurs enfans dans la réligion catholique, il est permis au curé catholique, *ceteris salvis*, d'assister au mariage ; mais si cette promesse n'est pas donnée, le curé catholique est tenu, après les proclamations faites, de délivrer à la partie catholique *testimonium libertatis ab omni impedimento canonico dirimente*. Désormais le curé catholique n'a plus à s'occuper de la célébration religieuse du mariage. Si, après la consummation d'une semblable union, l'époux catholique se présente au saint tribunal de la pénitence, rien ne s'oppose à ce qu'il soit admis à la participation des sacremens, *ceteris salvis*, dans le cas où le confesseur le trouve vraiment repentant de la démarche qu'il a faite, est empressé d'employer la douceur, une instruction appropriée, la prière, et le bon exemple pour opérer le salut de l'époux hérétique, et des enfans : néanmoins la fixation du temps devra être laissée au jugement du confesseur. Par cet exposé fidèle des faits etc.,,.

Ita quidem Hüsgen sentiebat et scribebat an. 1828. Nunc vero ex litteris quae non ita pridem huc pervenerunt a viro fide dignissimo patet eum, commutato consilio, cogitare alia omnia. Offero paucas harum litterarum periodos. " Quae vidimus et audivimus, testamur. Perquam infaustum nobis est, quod Vicarius Generalis Hüsgen *omnia* secundum desiderium et voluntatem Protestantium et Hermesianorum operetur. Si quis parochus pro re Archiepiscopi fortiter dixerit, aut pro eodem in templo oraverit, hic statim ad remotam et tenuem parochiam mittitur, licet decem et etiam viginti annorum spatio suae parochiae deservierit. Si vero haec agendi ratio alicui non placeret, hic subito ab omni animarum cura arcetur. Hinc fit, quod dioecesis nostra (Coloniensis videlicet) optimis pastoribus orbetur. Plures parochiae aut vacant, aut ab Hermesianis occupantur etc.,,. Quamvis a s. Sede concessum illi fuerit Vicarium generalem agere hac duplici addita lege 1. ut in matrimoniis mixtis servanda curaret, quae in Brevi Pii VIII. sancita erant ; et 2. ut Hermesianos in officio contineret.

cum falsum sit quod ipse assumit, hoc ipso tota corruit difficultas.

343. Ad 3. Negamus plane *Josephinae* quam vocant *legislationi* non fuisse sive ab Apostolica Sede sive ab Episcopis constanter et vehementissime reclamatum (a). Et vero inde spes non levis oborta est, quod superius adnotavimus, fore ut precaria isthaec legislatio, quae non paucas identidem mutationes subiit, ex antiquis institutis in universa Ecclesia vigentibus omnino temperetur (b). Ceterum legislatio Austriaca in eo quod spectat ad conjugia mixta, non est *coactiva*, ut autumat adversarius, sed est *facultativa* seu *permissiva*, ita ut si pater sit protestans, *possit* quidem, sed non *debeat* seu non *teneatur* prolem in protestantica secta instituere. Possunt praeterea juxta eandem legislationem sponsi ante matrimonium de prolis institutione inter se pacisci; si autem renuant obtemperare sanctioni canonicae, qua exigitur formalis promissio de universae prolis educatione in religione catholica ad obtinendam sacerdotis benedictionem, non adiguntur parochi a civilibus magistratibus ut matrimonia haec illicita benedictionis ritu cohonestent. In tota dioe-

(a) Quicumque de his expostulationibus certior fieri cupiat, satis est ut recolat rescripta Pii VI. quae paulo ante commemoravimus data ad Card. de Franckemberg, atque ad reliquos Belgii Episcopos. Alia ejusmodi documenta profert Moser op. cit. *De imped. matrim.* et vulgatissima sunt. Attamen Auctor articulorum quos saepe citavimus affirmare intrepide audet: " Legislationem Josephinam circa matrimonium permansisse in Germania ex parte episcopatus et *Curiae* (nempe Sanctae Sedis) sine oppositione aut molestia! ,, .

(b) Exemplum litterarum afferimus, quas nuper piissimus Imper. Ferdinandus cuidam suae ditionis episcopo dedit: " Quum sponsa catholica, ait ipse, et sponsus protestans mutuo se obligaverint ad educandos filios omnes quos ex hoc matrimonio suscipient, in religione catholica, Majestas sua sibi certo pollicetur fore ut Dom. V. Rma nullum aliud impedimentum matrimonio huic, quod *in facie Ecclesiae* celebrari potest, objiciat, atque ita negotium istud totum expediat, ut inde neque auctoritatis civilis, neque auctoritatis ecclesiasticae jus in discrimen vocari debeat ,,. Apud Döllinger op. cit. p. 56. seq. Quid praeterea jam sentiant Canonistae Austriaci de hoc argumento patet inter ceteros ex opere D. Rost cui tit. *Religions Wissenschaftliche Darstellung der Ehe*, seu *Expositio religiosa scientifica de matrimonio*. Vien. 1834.

cesi Lintiensi receptum est, ut nulla tribuatur benedictio conjugiis mixtis sine praevia sponsione circa catholicam totius sobolis institutionem; eadem praxis viget in dioecesi Oenipontina (a).

344. Ad 4. N. Adversarii enim principium est prorsus absurdum, et contrarium legislationi omnium gentium. Nulla siquidem uspiam legislatio reperietur qua interdicantur validae pactiones antequam sponsi ineant conjugium. Illud e contrario apud omnes gentes usu ipso inductum novimus, ut sponsi ante matrimonium ineundum ad aliquid se obligare invicem possint, idque legali scripto confirmare, in rebus etiam quae ad futuram prolem pertineant, cujusmodi est articulus *de prolis successione*. Quod si sponsi, antequam conjugium ineant, possunt inter se pacisci de successione hereditatis, ac de aliis non paucis quae spectent ad futuram prolem, quanto magis pacisci queunt circa ejusdem religionem, quae objectum est longe praestantius et sanctius?

345. Ad 5. Si ageretur de solis *scrupulis*, C. si agatur de violatione obligationis seu muneris omnium maximi quo parentes erga Deum obstringuntur N. Utique haeretici pro sua opinandi licentia existimant id quod est ab Ecclesia circa matrimonia mixta sancitum, rem levissimam esse, quam homo prudens religioni non habeat (b). Ecclesiae autem a Christo edoctae alius est sensus, contraria plane doctrina; sentit enim ac docet eos Catholicos qui ita animo sunt comparati, ut aut parvipendant religiosam liberorum institutionem, aut eam dimittant parti acatholicae in gravissimum crimen incurrere; quod si officium divina lege parentibus impo-

(a) Cf. Döllinger ibid.

(b) Quomodo harum rerum quas Ecclesia Catholica servat, aequos aestimatores habere Protestantes possumus, quibus praecipua fidei christianae capita subvertere nulla religio est? Satis sit ad hanc assertionem confirmandam adducere *Catechismum ad usum Ecclesiarum et scholarum protestantico-christianarum* editum Spirae 1823. confectum a generali synodo protestante circuli Rhenani, et a supremo regio consilio approbatum. In hoc porro catechismo *evangelico* de *Trinitatis mysterio* et *Christi divinitate* ne unam quidem syllabam legas; dogma autem *Redemptionis humani generis* ex impiis Socinianorum placitis describitur.

situm sane omnium maximum sive per socordiam, sive per contemptum abjiciant, aeternae filiorum suorum salutis proditores fieri. Quamobrem neque potest neque debet falsae cujusdam pacis obtentu parentes ejusmodi in tam perversa animi dispositione relinquere.

346. Ad 6. D. Id est nonnullorum privatorum aut ignorantia, aut animi ignavia Ecclesiae lex alicubi violata est, Tr. legitime collata est illis conjugiis benedictio N. Etenim potuerunt interdum sacerdotes aliqui, sui obliti muneris, sive ut potestati civili velificarentur, sive honorum illecebris aut metu poenarum eo adduci, ut sacrilegum hoc facinus perpetrarent. Verum hic non disputamus, quid ex privatorum culpa fieri possit, sed quid legitime fieri possit et omnino debeat. An vero assentatorum hominum perfidia, aut ignavorum pravitas unquam efficiet, ut lex aliqua licite violetur, obsistente praesertim ac reclamante legitima Ecclesiae auctoritate (a)? Si hoc quispiam contendat, non modo lex quaevis ecclesiastica, sed etiam civilis divinaque ipsa lex poterit impune violari, cum quotidie ingens hominum perditorum turba illas praetergrediatur.

347. Ad 7. N. Numquam enim Ecclesia a se ipsa dissen-

(a) Cf. quae superius ex Archiep. Posnaniensis litteris ad Regem Borussiae datis adduximus. Illis vero aliud ejusdem testimonium subnectimus. Cum enim ex occasione allocutionis a Gregorio XVI. habitae die 15. superioris Septembris, qua viri fortitudo et agendi ratio commendata fuerat, *Ephemerides regni Borussici* inconstantiae illum accusassent, ita Rmus Archiepiscopus in sua responsione impositam sibi calumniam a se removit; " On ne se lasse pas de prétendre de nouveau que tous les prêtres de mon diocèse bénissoient les mariages mixtes sans exiger une promesse préalable; quoique près de mille faits recueillis à la hâte dans les régistres de l' Eglise, et un grand nombre de contre-preuves envoyées à diverses réprises et toujours de nouveau à son Eccellence le ministre von Altestein, soient venus prouver le contraire; bien que le gouvernement royal, en fait, ne semble pas les avoir agréés, comme le prouve le document (piéce justificative A), *qui s'en rapporte expressement à une décision ministerielle* du 30. Mai 1837. „. Cf. *Ami de la Rélig.* 17. Févr. 1839. Fructus porro impavidae hujus Archiepiscopi agendae rationis fuerunt publica vincula ad quae vir sexagenarius damnatus est a *clementissimo regimine evangelico.*

tiet, neque permittet ut sponsi pactum ineant, quo filii patris, filiae vero falsa religione matris imbuantur. Hoc quippe iniquum est, et omni juri contrarium. Imo ne sponsi quidem ipsi pactum hujusmodi inire inter se licite possunt. Utervis enim illorum haeresim sectans, aut hanc veram esse aut falsam judicat. Si veram, cur liberis suis adeo sit inimicus, ut eadem haeresi nolit omnes enutriri (a)? Si vero falsam, cur non modo sibi, sed etiam liberis suis iniquus esse velit, ut impiam sectam profitentes exitio pereant sempiterno? Ad haec libet quaerere, num catholicus pater sit filiorum tantum, an etiam filiarum pater? Similique ratione num mater catholica filiarum mater dicenda sit, an etiam filiorum? Profecto tales parentes qui sunt, ut sic velint sobolem partiri, referre mihi videntur mulierem, quae coram Salomone rege alteri dicebat: " Nec mihi nec tibi sit, sed dividatur (b),,. Imo pessimae feminae crudelitatem longe superant. Illa enim cupiebat ut alienae sobolis membra in duas partes discerperentur; isti vero prolem a se genitam sic dividunt, ut non in corpora sed in animas saeviant, dumque unam partem Christo et Ecclesiae, alteram impietati et malo daemoni addicunt. Nonne in supremo judicii die filia haeretica catholicum patrem, filius autem haereticus matrem catholicam justissime accusabit (c)?

(a) Quid censeant Protestantes de doctrina catholica, quamquam a Socinianis, et rationalistis, ut vidimus, toti sint, liquet ceteris praetermissis, ex *Catechismo Heidelbergensi*, seu *instructione in doctrina christiana pro Ecclesiis reformatis* novissime edito Sulzbachii an. 1826. in cujus prooemio *praedicantes* dicuntur sese eidem jurejurando obstringere. Itaque in hoc libro symbolico pag. 36. octava interrogatio haec est: "quodnam intercedit discrimen inter coenam Domini et Missam papisticam?,,. Resp. " Missa nihil aliud proprie est, nisi abnegatio *unici sacrificii et passionis* Jesu Christi, ac *maledicta* idololatria,,. Nescio utrum haec in ore istorum hominum risum magis an indignationem moveant.

(b) III. Reg. III. 26.

(c) Exinde apparet iniquitas illarum legum, quibus sancitur ut masculi patris, feminae vero matris religionem sectentur: aut quod deterius, ut universa proles orta ex conjugiis mixtis profiteatur religionem quam vocant *dominantem*. Eadem erat imperatorum ethnicorum ratio, qui editis legibus omnes cogebant ut gentium superstitiones profiterentur.

348. Neque vero quisquam opponat e duobus malis minus esse eligendum. Ecquis enim istos in eam necessitatem conjecit, ut alterutrum faciendum sit? Nonne satius esset, ut Catholici ab ineundo cum haereticis aut schismaticis matrimonio penitus abstinerent? Ultro igitur volentesque sese iis vinculis implicant, quibus deinde suae soboli iniquissimi esse coguntur. Neque omittendum est conjugem haereticum aut schismaticum multis de causis permoveri posse ut ad sese universam sobolem trahat. Verum etiamsi demus, quod fidem pactis promissisque servare velit, tamen: " Unus aedificans, ut verba usurpem Ecclesiastici, et unus destruens: quid prodest nisi labor? Unus orans, et unus maledicens: cujus vocem exaudiet Deus (a),,?

349. Haec de matrimonio paulo prolixius pro rei gravitate agere volui; in qua tractatione nihil me scripsisse profiteor, quod ex veritatis amore et catholicae doctrinae tuendae studio non sit profectum. Ceterum si quid forte videatur a me dictum esse liberius, quam ut placere quibusdam possit, velim ut aequi homines sedato attentoque animo secum reputent quae sanctissimus Mediolanensis Antistes Ambrosius ad Theodosium piissimum imperatorem olim scripsit: " Sed neque imperiale est libertatem dicendi denegare, neque sacerdotale, quod sentias, non dicere . . . Siquidem hoc interest inter bonos et malos principes, quod boni libertatem amant, servitutem improbi. Nihil etiam in sacerdote tam periculosum apud Deum, tam turpe apud homines, quam quod sentiat non libere pronunciare . . . Quod facio primum tui amore, tui gratia, tuae studio conservandae salutis (b),,.

(a) Cap. XXXIV. 28. 29. Cf. Serarium op. cit. cap. II. §. XIV. seqq.

(b) Epist. XL. edit. Maur. n. 2. 3.

INDEX

TRACTATUS DE INDULGENTIIS

PROOEMIUM pag. 5
PROP. I. Est in Ecclesia potestas a Christo concessa conferendi indulgentias, earumque usus est christiano populo maxime salutaris 9
Difficultates 13
PROP. II. Indulgentiae hominem liberant a poenae reatu non solum coram Ecclesia, sed etiam coram Deo 23
Difficultates 27
PROP. III. Datur in Ecclesia indulgentiarum thesaurus constans ex meritis Christi et Sanctorum 32
Difficultates 37
PROP. IV. Indulgentiae applicari etiam possunt per modum suffragii animabus in Purgatorio degentibus 44
Difficultates 46
In Indulgentiarum doctrinam scholia 48

TRACTATUS DE SACRAMENTO EXTREMAE UNCTIONIS

PROOEMIUM 57
CAPUT I. De veritate sacramenti extremae unctionis 58
PROP. Extrema unctio est vere et proprie sacramentum a Christo D. N. institutum, et a B. Jacobo Apostolo promulgatum 59
Difficultates 63

CAPUT II. In singulas sacramenti extremae unctionis partes scholia 74

TRACTATUS DE ORDINE

PROOEMIUM 87
CAPUT I. De sacramenti ordinis veritate 88
PROP. Ordo sive sacra ordinatio est vere et proprie sacramentum a Christo Domino institutum 89
Difficultates 92
CAPUT II. De multiplici ordinum numero et dignitate 95
PROP. I. Est in N. T. sacerdotium visibile et externum a Christo Domino institutum, quod non est omnibus commune; sed Apostolorum proprium; externo ritu in Ecclesia propagandum, cui competit vera sacramenti ratio 98
Difficultates 103
PROP. II. Praeter sacerdotium sunt in Ecclesia catholica alii ordines et majores et minores, per quos velut per gradus quosdam in sacerdotium tenditur 111
Difficultates 115
In doctrinam capitis superioris scholia 124
CAPUT III. De episcoporum praestantia supra presbyteros 132
PROP. Episcopi sunt presbyteris superiores jure divino ibid.
Difficultates 138
CAPUT IV. De sacrae ordinationis materia, forma, subjecto, et ministro 147
PROP. Episcopi habent potestatem ordinandi quae non est illis cum presbyteris communis 157
Difficultates 159
CAPUT V. De caelibatu ecclesiastico seu de continentiae lege sacris ministris imposita 163
PROP. I. Continentiae lex sacris ministris imposita certissimum habet in antiquissima Ecclesiae tradi-

tione fundamentum ibid.
Difficultates 167
PROP. II. Continentiae lex sacris ministris imposita est clericali statui convenientissima 173
Difficultates 177
PROP. III. Continentiae lex neque juri divino, neque juri naturali adversatur 184
Difficultates 186
PROP. IV. Continentiae lex sacris ministris imposita quin societatis bono adversetur, illud potius mirifice promovet 195
Difficultates 201

TRACTATUS DE MATRIMONIO

PROOEMIUM 219
CAPUT I. De matrimonio in se spectato 221
PROP. I. Matrimonium est vere et proprie unum ex septem legis evangelicae sacramentis a Christo Domino institutum 224
Difficultates 228
De materia, forma atque ministro sacramenti matrimonii 2[illegible]7
CAPUT II. De matrimonii proprietatibus 243
PROP. I. Non licet Christianis plures simul habere uxores cum hoc sit lege divina prohibitum 250
Difficultates 253
PROP. II. Matrimonium ab infidelibus legitime contractum dissolvi potest quoad vinculum, si alterutro conjuge ad fidem converso, nolit alter cum eo pacifice vivere, vel non consentiat habitare sine contumelia Creatoris 258
Difficultates 264
PROP. III. Matrimonium ratum, non consummatum, per solemnem religionis professionem alterius conjugum dirimitur 279
Difficultates 281

PROP. IV. *Propter haeresim aut molestam cohabitationem, aut affectatam absentiam a conjuge dissolvi non potest matrimonii vinculum* 286
PROP. V. *Non errat Ecclesia cum docuit et docet, juxta evangelicam et apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugum matrimonii vinculum non posse dissolvi* 288
Difficultates 292
PROP. VI. *Non errat Ecclesia cum ob multas causas separationem inter conjuges quoad thorum, seu quoad cohabitationem, ad certum incertumve tempus fieri posse decernit* 304
CAPUT III. De impedimentis matrimonii eorumque statuendorum facultate 305
PROP. I. *Potest Ecclesia constituere impedimenta matrimonium dirimentia, neque in iis constituendis erravit* 314
PROP. II. *Ecclesiae nomine a Tridentinis canonibus III. et IV. non reges et seculi principes, sed ecclesiasticus ordo et hierarchia designatur* 316
Difficultates 318
PROP. III. *Recensiti Tridentini canones dogmatici sunt et fidei regulam constituunt* 322
Difficultates 324
PROP. IV. *Praefati Tridentini canones non de adventitia ex tacito vel expresso principum consensu, sed de intima, originaria ac propria Ecclesiae potestate loquuntur* 332
Difficultates 337
PROP. V. *Ecclesia sola jure proprio et originario potest constituere impedimenta matrimonium dirimentia, quae scilicet matrimonii vinculum afficiant* 351
Difficultates 359
PROP. VI. *Causae matrimoniales spectant ad judices ecclesiasticos, et quidem causae* omnes ad solos

ecclesiasticos judices spectant 371

CAPUT V. De matrimoniis mixtis 377

PROP. I. Conjugia inter catholicos et acatholicos regulariter illicita sunt utpote graviter improbata jure naturali et divino, atque a jure ecclesiastico penitus interdicta 382

Difficultates 388

PROP. II. Nonnisi Romani Pontificis dispensatione licite possunt iniri conjugia mixta, graviter proinde peccarent sacerdotes catholici, qui absque pontificia dispensatione, nec servatis conditionibus ab eo praescriptis, ejusmodi conjugia praesentia sua, benedictione, aliove ritu sacro cohonestarent 395

Difficultates 399

PROP III. Non possunt acatholici, quin omnia laedant aequitatis jura, cogere sacerdotes catholicos ad honestandas benedictione aliove ritu sacro nuptias mixtas, quae, neglectis canonicis sanctionibus, contrahuntur 406

Difficultates 416

Pag.	lin.	ERRATA	CORRIGE
58	21	ob	ut
73	18	qua	quae
172 n. (c)	29	ratione	ratione ordinatis
182 (a)	24	digniusque	digniusque sacra
189 (a)	10	generis	veneris
195 (a)	5	progressus	progressus est
207 (c)	5	quadranis	quadratis
212 (a)	16	*epist.*	*Epit.*
229	31	affectum	effectum
238 n. (a)	16	ad	ob
239	12	in	ex
256 n. (c)	29	qua	quo
272 (b)	14	utrum	circa

Reliqua facile agnoscet eruditus lector

NIHIL OBSTAT

Paulus Cullen Censor Theologus Deputatus

IMPRIMATUR

Fr. Dominicus Buttaoni Ord. Praed. S. P. A. Mag

IMPRIMATUR

A. Piatti Patriarch. Antioch. Vicesg.